For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अहिल्यानगर महानगरपालिका,

अहिल्यानगर.

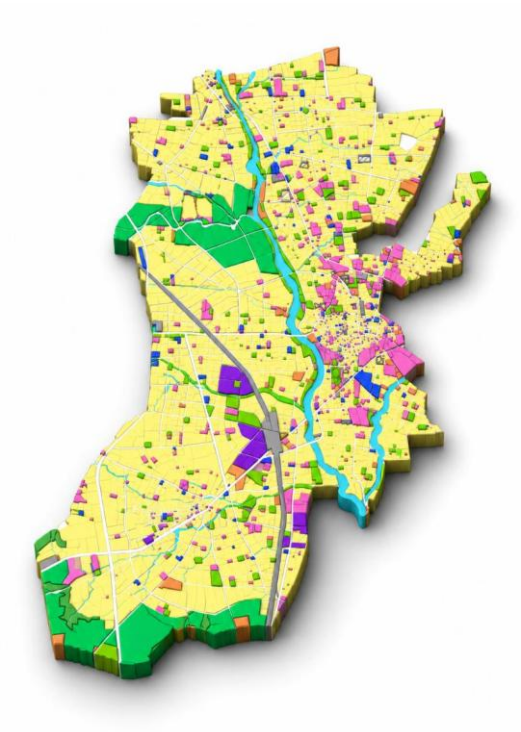
प्रारूप सुधारित विकास योजना

अहिल्यानगर

प्रस्तावित जमीन वापर अहवाल

मूळ हद्द (तिसरी सुधारणा) + वाढीव क्षेत्र (पहिली सुधारणा).

महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम २६(१) अन्वये प्रसिद्ध.

उपसंचालक, विकास योजना (वि.यो.), विशेष घटक
अहिल्यानगर महानगरपालिका
अहिल्यानगर, महाराष्ट्र

हे पान जाणीवपूर्वक कोरे ठेवले आहे

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अहिल्यानगर महानगरपालिका,

अहिल्यानगर

प्रारूप सुधारित

विकास योजना

अहिल्यानगर

(मूळ हद्द - तिसरी सुधारणा + वाढीव क्षेत्र - पहिली सुधारणा)

प्रस्तावित जमीन वापर अहवाल

महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम २६(१) अन्वये प्रसिद्ध

TOWN PLANNING, DEVELOPMENT PLAN SPECIAL UNIT * AHILYANAGAR MUNCIPAL CORPORATION *

नगर रचना अधिकारी,
व
उपसंचालक, नगर रचना,
विकास योजना विशेष घटक,
अहिल्यानगर महानगरपालिका,
अहिल्यानगर

आयुक्त,
अहिल्यानगर महानगरपालिका

महापौर
अहिल्यानगर महानगरपालिका

हे पान जाणीवपूर्वक कोरे ठेवले आहे

अनुक्रमणिका

भाग-१ विद्यमान परिस्थिती

प्रकरण १. प्रस्तावना १८
१.१ प्रस्तावना १८
१.२ शहराचा इतिहास १८
१.३ नियोजन क्षेत्र: १८
१.४ शहर प्रशासन: १८
१.४.१ रचना व कारभार: १९
१.५ शहराची वाढ व महानगरपालिका हद्दवाढ २२
प्रकरण २. भौगोलिक स्थान २६
२.१ स्थान व प्रादेशिक परिस्थिती २६
२.२ प्रादेशिक दळणवळण २७
२.२.१ रस्ते मार्गाने दळणवळण २७
२.२.२ रेल्वे दळणवळण २७
२.२.३ हवाई मार्ग २८
२.३ भूरचना व भूदृश्य ३०
२.३.१ हवामान ३१
२.३.२ तापमान ३१
२.३.३ पर्जन्यमान ३४
२.३.४ आर्द्रता ३५
२.३.५ वाऱ्याचा वेग ३६
२.४ विकासाला चालना देणारे घटक ३७
प्रकरण ३. विद्यमान जमीन वापर विश्लेषण ३९
३.१ प्रस्तावना ३९
३.२ विद्यमान जमीन वापराचे वितरण ३९
३.३ जमीन वापर वितरण ४१
३.३.१ विकसित क्षेत्र ४१
३.३.२ अविकसित क्षेत्र ४४
प्रकरण ४. लोकसंख्याविषयक वैशिष्ट्ये ४५
४.१ प्रस्तावना ४५
४.२ लोकसंख्या वाढ ४५
४.३ लोकसंख्येचे स्वरूप ४६
४.४ लोकसंख्येचे वितरण ४७
४.५ अहिल्यानगर महानगरपालिकेतील प्रभागनिहाय लोकसंख्येचे वितरण ४८
४.६ लोकसंख्येची संरचना ५०
४.६.१ वय व लिंग गुणोत्तर ५०
४.६.२ साक्षरता दर ५२
४.६.३ साक्षरता दर २००१ व २०११ ..... ५३
४.६.४ साक्षरता दर – जिल्हा व अहिल्यानगर महानगरपालिका ५४
४.६.५ जातनिहाय लोकसंख्या ५५

४.६.६ अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती लोकसंख्येची तुलना : २००१ व २०११ ..... ५६
४.६.७ जातनिहाय लोकसंख्या – जिल्हा व अहिल्यानगर महानगरपालिका ५७
४.६.८ व्यावसायिक संरचना व रोजगाराचे स्वरूप ५८
४.७ झोपडपट्ट्या ६१
४.८ नोंदणीकृत जन्म व मृत्यू ६२
प्रकरण ५. विकास योजना प्रक्रिया, दूरदृष्टी व उद्दिष्टे ६४
५.१ पूर्वी झालेले नियोजनविषयक प्रयत्न ६४
५.१.१ प्रादेशिक योजना ६४
५.१.२ विकास योजना ६४
५.१.३ पहिली सुधारित विकास योजना ६५
५.१.४ दुसरी सुधारित विकास योजना ६५
५.१.५ वाढीव क्षेत्राची विकास योजना ६५
५.१.६ तिसरी सुधारित विकास योजना ६५
५.१.७ अहिल्यानगर शहरातील नगर रचना योजना ६५
५.२ यापूर्वीच्या दुसऱ्या सुधारित विकास योजनेतील जमीन वापर ६८
५.२.१ जुन्या क्षेत्रातील जमीन वापराचे वितरण ६८
५.२.२ वाढीव क्षेत्रातील जमीन वापराचे वितरण ६८
५.३ विकास योजनेची आवश्यकता ६८
५.४ विकास योजनेची उद्दिष्टे ६९
५.५ महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ नुसार वैधानिक कार्यपद्धती ७०
५.६ जीआयएस आधारित विकास योजना ७३
प्रकरण ६. वाहतूक ७४
६.१ प्रस्तावना ७४
६.२ विद्यमान वाहतूक जाळे ७४
६.२.१ रस्त्यांचे जाळे ७४
६.२.२. सार्वजनिक वाहतूक ७७
६.२.३ एम.एस.आर.टी.सी. बस सेवा ८०
६.२.४ नोंदणीकृत वाहने ८१
६.२.५ अपघातांची आकडेवारी ८२
प्रकरण ७. भौतिक पायाभूत सुविधा ८५
७.१ प्रस्तावना ८५
७.२ पाणीपुरवठा ८५
७.२.१ पाणीपुरवठ्याचा स्रोत ८५
७.२.२ शुद्धीकरण व साठवण ८६
७.२.३ वितरण व्यवस्था व वहन ९०
७.२.४ पाणीपुरवठा नळजोडण्यांची व्याप्ती ९०
७.२.५ दरडोई पाणीपुरवठा ९०
७.२.६ नळजोडण्यांना मीटर बसविण्याचे प्रमाण ९०
७.२.७ महसूल न देणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण ९१
७.२.८ पाणीपुरवठ्याची गुणवत्ता ९१
७.२.९ सेवा स्तर मानके ९१
७.३. पाण्याची मागणी ९१
७.३.१ घरगुती पाण्याची मागणी (१३५ लि.द.मा.दि.) ९१

७.३.२ बिगर-घरगुती पाण्याची मागणी (IS 1172:1993) ९२
७.३.३ तरंगत्या लोकसंख्येची पाण्याची मागणी (२० लि.द.मा.दि.) ९३
७.३.४ हिशोबात न येणारे पाणी (UFW) – गळती @ १५% ९३
७.३.५ अग्निशमनासाठी पाण्याची मागणी (IS 9668) ९३
७.४ शिफारस केलेली संकल्पित क्षमता ९५
७.४.१ घटकनिहाय पायाभूत सुविधांची आवश्यकता ९५
७.४.२ स्रोताची आवश्यकता ९५
७.५ सांडपाणी व्यवस्थापन ९७
७.५.१ विद्यमान मलनिःसारण व्यवस्था ९७
७.५.२ सांडपाणी प्रक्रिया १००
७.५.३ सांडपाणी निर्मितीचे गणन १०१
७.५.४ सार्वजनिक शौचालये १०३
७.५.५ पावसाळी पाण्याचा निचरा १०५
७.४ घनकचरा व्यवस्थापन १०७
७.४.१ घनकचरा निर्मिती १०७
७.४.२ नागरी घनकचऱ्याची भौतिक वैशिष्ट्ये १०७
७.४.३ घनकचऱ्याचे विलगीकरण १०९
७.४.४ घनकचरा संकलन व वाहतूक ११०
७.४.५ घनकचऱ्यावरील प्रक्रिया ११०
७.४.६ ओल्या कचऱ्यावरील प्रक्रिया १११
७.४.७ सुक्या कचऱ्यावरील प्रक्रिया १११
७.४.८ विल्हेवाट स्थळ १११
७.४.९ तफावत विश्लेषण ११२
प्रकरण ८. सामाजिक पायाभूत सुविधा ११४
८.१ प्रस्तावना ११४
८.२ शैक्षणिक सुविधा ११४
८.२.१ विद्यमान परिस्थिती ११४
८.३ आरोग्य सुविधा ११८
८.४ वाणिज्य सुविधा १२०
८.५ मनोरंजन सुविधा १२१
८.५.१ उद्याने, क्रीडांगणे व जलतरण तलाव १२१
८.५.२ सामाजिक क्लब १२१
८.५.३ सांस्कृतिक केंद्रे / नाट्यगृहे १२१
८.६ स्मशानभूमी व दफनभूमी १२३
८.७ गृहनिर्माण स्थिती व बांधकामाचा तपशील १२३
८.७.१ गृहनिर्माण स्थिती १२३
८.७.२ घरांचे वय व स्थिती १२४
८.७.३ निवासी सदनिकांची संख्या १२५
८.७.४ कुटुंबाचा आकार १२५
८.७.५ मालकी स्थिती १२६
प्रकरण ९. सार्वजनिक सेवासुविधा १२७
९.१ प्रस्तावना १२७
९.२ अग्निशमन केंद्रे १२७

९.३ टपाल सेवा १२८
९.४ वीज वितरण १२९
८.५ शहरातील विद्युत उपकेंद्रांची संख्या १२९
९.६ गॅस पुरवठा १३१
प्रकरण १०. अर्थव्यवस्था १३२
१०.१ प्रस्तावना १३२
१०.२ औद्योगिक विकासाचा इतिहास १३२
१०.३ रोजगाराची वैशिष्ट्ये १३२
१०.४ औद्योगिक वसाहत १३३
१०.५ मोठे व लघु उद्योग १३३
१०.६ दुकाने व वाणिज्य आस्थापना १३४
१०.६.१ कृषी उत्पन्न बाजार समिती १३४
१०.६.२ भाजी मंडई १३४
१०.६.३ मांस बाजार १३४
१०.७ महानगरपालिकेचे उत्पन्न १३५
१०.८ महानगरपालिकेचा खर्च १३६
१०.९ महानगरपालिकेचे उत्पन्न व खर्च यांची तुलना १३७
प्रकरण ११. भारतीय पुरातत्त्व सर्वेक्षण (ASI) स्थळे व पर्यटन १३८
११.१ पुरातत्त्वीय / स्थापत्यदृष्ट्या महत्त्वाच्या प्राचीन वास्तू व त्यांच्या परिसराचे संवर्धन १३८
११.२ महानगरपालिका हद्दीत व हद्दीलगत असलेली ASI स्थळे १३८
११.३ पर्यटन स्थळे १३९
प्रकरण १२. पर्यावरण १५६
१२.१ प्रस्तावना १५६
१२.२ पाण्याची गुणवत्ता १५६
१२.३ हवा गुणवत्ता संनियंत्रण १५८
१२.४ पर्यावरणीय धोके १५९
१२.४.१ पूर १५९
प्रकरण १३. नागरी संरचना (अर्बन मॉर्फोलॉजी) १६१
१३.१ अहिल्यानगरमधील बांधीव व मोकळ्या जागांचे अवकाशीय स्वरूप १६१
१३.२ महानगरपालिका हद्दीतील इमारतींच्या उंचीचे वितरण १६३
१३.२.१ गावनिहाय इमारतींच्या उंचीचे वितरण १६५
प्रकरण १४. निरीक्षणे व अनुमान १७२
१४.१ भौगोलिक परिस्थिती १७२
१४.२ लोकसंख्याविषयक वैशिष्ट्ये १७२
१४.३ वाहतूक व दळणवळण १७३
१४.४ भौतिक पायाभूत सुविधा १७४
१४.५ अर्थव्यवस्था १७५
१४.६ पर्यावरणविषयक समस्या व आव्हाने १७६
१४.७ जमीन वापर वितरण १७७
प्रकरण १५. प्रस्तावांची आखणी १८१
१५.१ दूरदृष्टी १८१

१५.२ ध्येये १८१
१५.३ उद्दिष्टे १८१
१५.४ स्वॉट (SWOT) विश्लेषण १८२
१५.५ यापूर्वीच्या विकास योजनांची कामगिरी १८३
१५.६ यापूर्वीच्या विकास योजनेचे विश्लेषण १८३
१५.६.१ आरक्षित जागांच्या विकासाची सद्यःस्थिती १८३
१५.६.२ प्रस्तावित रस्ते १८५
१५.७ लोकसंख्येचा अंदाज १८६
१५.७.१ लोकसंख्येचा कल १८६
१५.७.२ लोकसंख्येचे अंदाज १८७
१५.७.३ सारांश १८९
१५.७.४ नियोजन सेक्टर १९०
१५.७.४ सेक्टर स्तरावरील लोकसंख्येचा अंदाज १९२
१५.८ नियोजन मानके व निकष १९२
१५.८.१ नियोजन मानकांची निवड १९२
१. उद्यान / खुल्या जागा १९३
२. शैक्षणिक सुविधा १९३
३. क्रीडांगणे १९४
४. आठवडी बाजार व खरेदी केंद्र १९४
५. आरोग्य सुविधा : दवाखाना व प्रसूतिगृह १९४
६. टाऊन हॉल व ग्रंथालय १९५
७. सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र (STP) १९५
८. स्मशानभूमी १९५
९. दफनभूमी / कब्रस्तान १९५
१०. घनकचरा व्यवस्थापन (SWM) सुविधा १९५
११. जलशुद्धीकरण केंद्र (WTP) १९५
१२. अग्निशमन दल व आपत्कालीन सेवा १९५
१५.९ सुविधांचे गणन व तरतूद १९६
१५.१० सेक्टरनिहाय क्षेत्र व लोकसंख्येची घनता १९८
१५.१०.१ भविष्यातील निवासी क्षेत्राच्या आवश्यकतेचे गणन १९९
१५.११ सुविधांसाठी एकूण जमिनीची मागणी २००
१५.१२ सुविधांसाठी सेक्टरनिहाय क्षेत्राची मागणी व तफावत विश्लेषण २००
१५.१३ नियोजनात भागधारकांच्या मतांचा विचार २०३
प्रकरण १६. विविध आरक्षणांच्या अवकाशीय वितरणाबाबतचा दृष्टिकोन २०७
१६.१ सेक्टरनिहाय आरक्षणे २०७
१६.२ आरक्षणांचे क्षेत्र २१०
१६.२.१ सुधारित विकास योजनेतील रस्ते जाळ्याचे प्रस्ताव २१३
१६.३ प्रक्षेपित सुविधांची सेक्टरनिहाय तुलना २१५
प्रकरण १७. प्रस्तावित जमीन वापर २१८
१७.१ सर्वसाधारण २१८
१७.१ विकसनक्षम क्षेत्र २२०
१७.२ अविकसनक्षम क्षेत्र २२१

प्रकरण १८. विकास नियंत्रण नियमावली २२३
प्रकरण १९. विकास योजनेची अंमलबजावणी २२५
१९.१ सर्वसाधारण २२५
१९.२ प्रस्तावांचा खर्च २२६
१९.३ संसाधन उभारणीद्वारे अंमलबजावणी २२६
१९.३.१ संसाधन उभारणीची धोरणे २२७
१९.४ टप्पानिहाय अंमलबजावणी कार्यक्रम २२८
प्रकरण २०. शिफारशी व निष्कर्ष २३०
२०.१ शिफारशी २३०
२०.२ निष्कर्ष २३२
प्रकरण २१. परिशिष्टे २३३
२१.१ परिशिष्ट I — जनगणना प्रभागनिहाय लोकसंख्याविषयक वैशिष्ट्ये २३३
२१.२ परिशिष्ट II — महानगरपालिका क्षेत्रातील अधिसूचित झोपडपट्ट्यांचा तपशील २३७
२१.३ परिशिष्ट III — विद्यमान शैक्षणिक संस्था २३८
२१.४ परिशिष्ट IV — महानगरपालिका क्षेत्रातील रुग्णालयांचा तपशील २४९
२१.५ परिशिष्ट V — महानगरपालिकेचे उत्पन्न व खर्च यांचा तपशील २६०
२१.६ परिशिष्ट VI — यापूर्वी मंजूर विकास योजनेत हरित विभागात दर्शविलेल्या, परंतु विकास झाल्याचे आढळलेल्या सर्व्हे क्रमांकांची यादी २६१
२१.७ परिशिष्ट VII — पूररेषेमुळे बाधित होणाऱ्या रेखांकनांचा तपशील २६२
२१.८. परिशिष्ट VIII — बदल विवरणपत्र (मूळ हद्द) २६४
२१.९. परिशिष्ट IX — बदल विवरणपत्र (वाढीव हद्द) २८७
२१.१० परिशिष्ट X — आरक्षणांची यादी व त्यांचा विकास खर्च ३२२
२१.११ परिशिष्ट XI — टप्पानिहाय कार्यक्रम ३६२
२१.१२ परिशिष्ट XII — सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ ..... ३६४
संदर्भसूची ३७४

आकृत्यांची यादी

आकृती १-१ अहिल्यानगर महानगरपालिका मुख्य इमारत .....
आकृती २-१ अहिल्यानगर रेल्वे स्थानक.....
आकृती २-२ जुहू—मुळा धरण सी-प्लेन सेवा.....
आकृती २-३ शिर्डी आंतरराष्ट्रीय विमानतळ.....
आकृती २-४ वार्षिक तापमान .....
आकृती २-५ वर्षनिहाय तापमान .....
आकृती २-६ वार्षिक पर्जन्यमान.....
आकृती २-७ वार्षिक आर्द्रता.....
आकृती २-८ अहिल्यानगरमधील वाऱ्याचा सरासरी वेग.....
आकृती ३-१ एकूण क्षेत्राच्या तुलनेत विद्यमान जमीन वापराची टक्केवारी .....
आकृती ३-२ विकसित क्षेत्राच्या तुलनेत विद्यमान जमीन वापराची टक्केवारी .....
आकृती ३-३ विकसित व अविकसित क्षेत्र.....
आकृती ४-१ दशकनिहाय लोकसंख्या वाढ .....
आकृती ४-२ लिंग गुणोत्तर .....
आकृती ४-३ लोकसंख्येची रचना — पुरुष व स्त्रिया .....
आकृती ४-४ ६ वर्षांखालील बालकांची लोकसंख्या.....
आकृती ४-५ साक्षरतेचे प्रमाण (%) .....
आकृती ४-६ पुरुष व स्त्री साक्षरता दर.....
आकृती ४-७ साक्षरता दर २००१ व २०११.....
आकृती ४-८ साक्षरता दर — महानगरपालिका व अहिल्यानगर जिल्हा.....
आकृती ४-९ जातनिहाय लोकसंख्येची रचना .....
आकृती ४-१० अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती लोकसंख्येची तुलना २००१ व २०११.....
आकृती ४-११ जातनिहाय लोकसंख्या — जिल्हा व महानगरपालिका .....
आकृती ४-१२ कार्यबलातील सहभाग.....
आकृती ४-१३ व्यावसायिक संरचना व रोजगाराचे स्वरूप.....
आकृती ४-१४ नैसर्गिक वाढीचा दर .....
आकृती ५-१ अहिल्यानगरची प्रादेशिक योजना .....
आकृती ६-१ नोंदणीकृत वाहनांची संख्या .....
आकृती ७-१ वितरण व्यवस्था.....
आकृती ७-२ सांडपाणी जाळे .....
आकृती ७-३ प्रक्रिया केंद्राचे स्थान .....
आकृती ७-४ विद्यमान सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र.....
आकृती ७-५ चतुर्थांश (क्वार्टरिंग) पद्धतीने नागरी घनकचऱ्याचे वर्गीकरण, ...
आकृती ७-६ नागरी घनकचऱ्याची भौतिक वैशिष्ट्ये .....
आकृती ८-१ शैक्षणिक सुविधा.....
आकृती ८-२ क्रीडांगण असलेल्या व नसलेल्या शाळा.....
आकृती ८-३ बांधकाम साहित्यानुसार घरांचे टक्केवारी वितरण.....
आकृती ८-४ घरांची स्थिती.....
आकृती ८-५ निवासी सदनिकांची संख्या .....

आकृती ८-६ कुटुंबाचा आकार
आकृती ८-७ मालकी स्थिती
आकृती ९-१ लघुदाब वीज वापर व ग्राहकसंख्या
आकृती ९-२ उच्चदाब वीज वापर व ग्राहकसंख्या
आकृती १०-१ रोजगाराची वैशिष्ट्ये
आकृती १०-२ मांस व मासळी बाजार
आकृती १०-३ महानगरपालिकेचे उत्पन्न
आकृती १०-४ महानगरपालिकेचा खर्च
आकृती ११-१ अहिल्यानगर किल्ला
आकृती ११-२ लीडर्स ब्लॉक
आकृती ११-३ बाग रौजा किल्ला
आकृती ११-४ हश्त बिहिश्त बाग
आकृती ११-५ दमडी मशीद
आकृती ११-६ फराहबक्ष महाल
आकृती ११-७ सलाबतखानाची कबर
आकृती ११-८ आलमगीर
आकृती ११-९ डोंगरगण
आकृती ११-१० ह्यूम मेमोरियल चर्च
आकृती ११-११ मेहेराबाद
आकृती ११-१२ आनंदधाम
आकृती ११-१३ वेदांत दत्त देवस्थान
आकृती ११-१४ कॅव्हलरी टँक म्युझियम
आकृती ११-१५ स्नेहालय
आकृती ११-१६ ऐतिहासिक वस्तुसंग्रहालय
आकृती ११-१७ श्री अय्यप्पा मंदिर
आकृती १२-१ महानगरपालिकेचा हवा गुणवत्ता निर्देशांक
आकृती १२-२ CO व NH_3 चे प्रमाण
आकृती १३-१ इमारतींच्या उंचीचे वितरण
आकृती १५-१ आलेख पद्धत
आकृती १५-२ नियोजन सेक्टर
आकृती १५-३ शहरातील समस्या
आकृती १५-४ प्रभागांतील समस्या
आकृती १७-१ विकसनक्षम व अविकसनक्षम क्षेत्र

तक्त्यांची यादी

तक्ता १-१ अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या क्षेत्राचा तपशील.....
तक्ता १-२ महानगरपालिकेचे गावनिहाय क्षेत्र.....
तक्ता २-१ अहिल्यानगर शहराचे मासिक सरासरी तापमान.....
तक्ता २-२ वर्षनिहाय तापमानाचे विश्लेषण.....
तक्ता ३-१ विद्यमान जमीन वापराचे वितरण .....
तक्ता ३-२ विद्यमान जमीन वापर – विकसित व अविकसित क्षेत्र.....
तक्ता ४-१ दशकनिहाय लोकसंख्येतील बदल .....
तक्ता ४-२ तीन दशकांतील लोकसंख्या व घनता .....
तक्ता ४-३ विद्यमान लोकसंख्येचे विश्लेषण.....
तक्ता ४-४ प्रभागनिहाय लोकसंख्येची घनता .....
तक्ता ४-५ वय व लिंग गुणोत्तर.....
तक्ता ४-६ अहिल्यानगर शहराचा साक्षरता दर .....
तक्ता ४-७ साक्षरता दर २००१ व २०११ .....
तक्ता ४-८ जिल्ह्याचा साक्षरता दर.....
तक्ता ४-९ अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती लोकसंख्येची तुलना : २००१ व २०११ .....
तक्ता ४-१० कार्यबलाची रचना व सहभाग.....
तक्ता ४-११ व्यावसायिक संरचना .....
तक्ता ४-१२ नोंदणीकृत जन्म व मृत्यू.....
तक्ता ५-१ म.प्रा. व न.र. अधिनियमानुसार वैधानिक कार्यपद्धती.....
तक्ता ६-१ रस्त्यांचे प्रकार व लांबी.....
तक्ता ६-२ रस्त्यांची विद्यमान घनता .....
तक्ता ६-३ ए.एम.टी.चे विद्यमान मार्ग.....
तक्ता ६-४ ए.एम.टी.चे विद्यमान बस भाडे.....
तक्ता ६-५ अहिल्यानगरमधील वर्षनिहाय वाहन नोंदणी.....
तक्ता ६-६ अपघातांचे अहवाल .....
तक्ता ६-७ अपघातप्रवण ठिकाणे (ब्लॅक स्पॉट) .....
तक्ता ७-१ पाणीपुरवठ्याचा स्रोत व पाणीपुरवठ्याचा इतिहास.....
तक्ता ७-२ महानगरपालिकेतील विद्यमान उंच जलकुंभांची (ESR) यादी .....
तक्ता ७-३ महानगरपालिकेतील प्रस्तावित उंच जलकुंभांची यादी.....
तक्ता ७-४ सेवा स्तर मानके.....
तक्ता ७-५ ३० वर्षांसाठी लोकसंख्येचा अंदाज.....
तक्ता ७-६ घटकनिहाय विभागणी (IS 1172 नुसार): .....
तक्ता ७-७ सांडपाणी व्यवस्थेचा तपशील.....
तक्ता ७-८ महानगरपालिकेतील सार्वजनिक शौचालयांची यादी.....
तक्ता ७-९ पावसाळी पाण्याच्या निचऱ्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या विद्यमान नद्या व नाले .....
तक्ता ७-१० कचऱ्याचे वर्गीकरण.....
तक्ता ७-११ कचरा संकलनाची विद्यमान वाहने.....
तक्ता ७-१२ अहिल्यानगरमधील विद्यमान कचरा प्रक्रिया सुविधेचा तपशील.....
तक्ता ७-१३ घनकचऱ्याचे तफावत विश्लेषण.....

तक्ता ७-१४ ओल्या कचऱ्यावरील प्रक्रियेचे तफावत विश्लेषण.....
तक्ता ७-१५ सुक्या कचऱ्यावरील प्रक्रियेचे तफावत विश्लेषण .....
तक्ता ८-१ विद्यमान शैक्षणिक सुविधांची संख्या.....
तक्ता ८-२ शैक्षणिक सुविधांचे प्रकार .....
तक्ता ८-३ वैद्यकीय सुविधांचे प्रकार .....
तक्ता ८-४ वैद्यकीय सुविधांची एकूण संख्या .....
तक्ता ८-५ अहिल्यानगर महानगरपालिकेतील सर्व वाणिज्य सुविधांचा तपशील.....
तक्ता ८-६ शहरातील विद्यमान चित्रपटगृहे .....
तक्ता ८-७ विद्यमान स्मशानभूमी व दफनभूमी.....
तक्ता ८-८ भिंतींच्या बांधकाम साहित्यानुसार घरांचे टक्केवारी वितरण.....
तक्ता ९-१ विद्यमान अग्निशमन केंद्रांची यादी.....
तक्ता ९-२ उपलब्ध साधनसामग्री .....
तक्ता ९-३ टपाल कार्यालयांची यादी .....
तक्ता ९-४ शहरातील विद्युत उपकेंद्रे.....
तक्ता ९-५ लघुदाब वीज वापराचे स्वरूप.....
तक्ता ९-६ उच्चदाब वीज वापराचे स्वरूप.....
तक्ता १०-१ विद्यमान औद्योगिक रेखांकन .....
तक्ता १०-२ महानगरपालिकेचे उत्पन्न व खर्च.....
तक्ता ११-१ वारसा स्थळे.....
तक्ता १२-१ अहिल्यानगर शहराचा जल गुणवत्ता निर्देशांक .....
तक्ता १३-१ इमारतींची उंची.....
तक्ता १३-२ महानगरपालिकेतील बांधीव क्षेत्र .....
तक्ता १५-१ स्वॉट (SWOT).....
तक्ता १५-२ लोकसंख्या वाढीचा दर.....
तक्ता १५-३ नियोजन सेक्टर .....
तक्ता १५-४ लोकसंख्येचे अंदाज .....
तक्ता १५-५ नियोजन मानके.....
तक्ता १५-६ लोकसंख्येची विद्यमान घनता .....
तक्ता १५-७ सुविधांसाठी जमिनीची मागणी.....
तक्ता १५-८ सेक्टरनिहाय जमिनीची मागणी.....
तक्ता १६-१ नियोजन सेक्टरनिहाय आरक्षणांचे वितरण.....
तक्ता १७-१ प्रस्तावित जमीन वापर.....
तक्ता १९-१ प्रस्तावांचा खर्च .....
तक्ता १९-२ टप्पानिहाय धोरणे .....

नकाशांची यादी

नकाशा १-१ शहर प्रभाग नकाशा २१
नकाशा १-२ अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या नियोजन क्षेत्राची वाढीव व जुनी हद्द. २५
नकाशा २-१ अहिल्यानगर महानगरपालिकेचे स्थान व प्रादेशिक नकाशा २६
नकाशा २-२ महानगरपालिकेचे डिजिटल उंची प्रतिमान (DEM) ३०
नकाशा ४-१ प्रभागनिहाय लोकसंख्या घनता नकाशा ४९
नकाशा ५-१ अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रातील नगर रचना योजना ६७
६-१ विद्यमान रस्त्यांचे जाळे ७५
नकाशा ६-२ शहरातील अपघातप्रवण क्षेत्रे ८४
नकाशा ७-१ शहराच्या पाणीपुरवठ्याचा स्रोत ८९
नकाशा ७-२ शहरातील सार्वजनिक शौचालये १०४
नकाशा ७-३ शहरात निचऱ्यासाठी वापरले जाणारे विद्यमान नाले १०६
नकाशा ८-१ शहरातील विद्यमान शैक्षणिक सुविधा ११७
नकाशा ८-२ शहरातील विद्यमान आरोग्य सुविधा ११९
नकाशा ८-३ शहरातील विद्यमान उद्याने १२२
नकाशा ९-१ विद्यमान गॅस पुरवठा जाळे १३१
नकाशा १२-१ शहराचा पूररेषा नकाशा १६०
नकाशा १३-१ अहिल्यानगर शहराचा फिगर-ग्राउंड नकाशा १६२
नकाशा १३-२ नागापूरमधील इमारतींच्या उंचीचे वितरण १६५
नकाशा १३-३ बोल्हेगावमधील इमारतींच्या उंचीचे वितरण १६६
नकाशा १३-४ नालेगावमधील इमारतींच्या उंचीचे वितरण १६७
नकाशा १३-५ केडगावमधील इमारतींच्या उंचीचे वितरण १६८
नकाशा १३-६ सावेडी (भाग) व भिस्तबाग येथील इमारतींच्या उंचीचे वितरण १६९
नकाशा १३-७ भिंगार (भाग) व गावठाण क्षेत्रातील इमारतींच्या उंचीचे वितरण १७०
नकाशा १३-८ माळीवाडा, चाहुराणा (भाग), भिंगार (भाग) येथील इमारतींच्या उंचीचे वितरण १७१

संक्षिप्त रूपे

AMC	अहिल्यानगर महानगरपालिका
AMRUT	अटल नवीकरण व नागरी परिवर्तन अभियान (अमृत)
APMC	कृषी उत्पन्न बाजार समिती
AQI	हवा गुणवत्ता निर्देशांक
BOO	बांधा, चालवा, मालकी ठेवा (Build, Operate, Own)
BPCL	भारत पेट्रोलियम कॉर्पोरेशन लिमिटेड
CPHEEO	केंद्रीय सार्वजनिक आरोग्य व पर्यावरण अभियांत्रिकी संघटना
DEM	डिजिटल उंची प्रतिमान (Digital Elevation Model)
DGPS	डिफरन्शियल ग्लोबल पोझिशनिंग सिस्टीम
DP	विकास योजना
ELU	विद्यमान जमीन वापर
ESR	उंच जलकुंभ (Elevated Service Reservoir)
GCP	भू-नियंत्रण बिंदू (Ground Control Point)
GIS	भौगोलिक माहिती प्रणाली
HH	कुटुंब
HT	उच्चदाब (विद्युत वाहिनी)
LPCD	लिटर प्रति व्यक्ती प्रति दिन
LT	लघुदाब (विद्युत वाहिनी)
MIDC	महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ
MLD	दशलक्ष लिटर प्रति दिन
MR &TP	महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना (अधिनियम)
MSRTC	महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळ
MSW	नागरी घनकचरा
NH	राष्ट्रीय महामार्ग
RSPM	श्वसनयोग्य निलंबित कणीय पदार्थ
RTO	प्रादेशिक परिवहन कार्यालय
SC	अनुसूचित जाती
SH	राज्य महामार्ग
ST	अनुसूचित जमाती
STP	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र
SWM	घनकचरा व्यवस्थापन

भाग-१ विद्यमान परिस्थिती

प्रकरण १. प्रस्तावना

१.१ प्रस्तावना

अहिल्यानगर हे महाराष्ट्र राज्यातील सांस्कृतिक विविधतेने नटलेले व ऐतिहासिकदृष्ट्या महत्त्वाचे शहर आहे. हे शहर अहिल्यानगर जिल्ह्याचे प्रशासकीय मुख्यालय असून सीना नदीच्या काठावर वसलेले आहे. शहराचे एकूण क्षेत्रफळ ६८.२० चौ.कि.मी. असून सन २०११ च्या जनगणनेनुसार शहराची लोकसंख्या ३,४६,७५५ इतकी होती.

अहिल्यानगर शहर रस्ते व रेल्वे या दोन्ही मार्गांनी उत्तम प्रकारे जोडलेले असल्याने ते या प्रदेशातील एक महत्त्वाचे वाहतूक केंद्र आहे. राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ६१ व राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ७५३ एफ यांसारख्या महामार्गांमुळे शहर पुणे, मुंबई व नाशिक या प्रमुख नागरी केंद्रांशी जोडलेले असून त्यामुळे प्रवास व व्यापार सुलभ होतो. अहिल्यानगर रेल्वे स्थानकामुळे शहर पुणे, मुंबई, नागपूर यांसारख्या प्रमुख शहरांशी तसेच महाराष्ट्रातील इतर भागांशी जोडले गेले आहे.

अहिल्यानगर हे कृषी क्षेत्रातील योगदानासाठी ओळखले जाते. शहराभोवतीच्या सुपीक जमिनीत ऊस, भुईमूग व भाजीपाला यांसारखी पिके घेतली जातात. या परिसरात अन्नप्रक्रिया, दुग्धोत्पादन तसेच पारंपरिक हस्तकला वस्तूंची निर्मिती करणारे लघुउद्योगही आहेत. ऐतिहासिक महत्त्व, शेती व्यवसाय व स्थानिक कारागिरी या सर्वांच्या एकत्रित प्रभावामुळे अहिल्यानगर हे महाराष्ट्रातील एक महत्त्वाचे सांस्कृतिक व आर्थिक केंद्र ठरले आहे.

१.२ शहराचा इतिहास

अहिल्यानगर शहर **सीना नदीच्या** काठावर वसलेले असून शहराला मध्ययुगीन काळापासूनचा समृद्ध इतिहास आहे. सन १४९४ मध्ये **अहमद निजामशाह पहिला** याने या शहराची स्थापना केली. एकेकाळी हे शहर **निजामशाही घराण्याचे** प्रमुख केंद्र होते व दख्खनच्या सुलतानशाहीत या शहराने महत्त्वाची भूमिका बजावली. पुढील काळात या शहरावर अनुक्रमे शहाजहान व पेशव्यांची सत्ता होती.

होळकर घराण्यातील राणी **अहिल्याबाई होळकर** यांच्या स्मृतीस अभिवादन म्हणून शहराला **अहिल्यानगर** हे नाव देण्यात आले आहे. आपल्या लोककल्याणकारी राज्यकारभारासाठी व धर्मादाय कार्यासाठी त्या सर्वत्र आदरणीय होत्या. कला, शिक्षण व सामाजिक सुधारणांना चालना देण्यात त्यांचे मोलाचे योगदान असल्याने हे नाव शहराचे सांस्कृतिक महत्त्व अधोरेखित करते.

१.३ नियोजन क्षेत्र:

अहिल्यानगर महानगरपालिकेचे एकूण क्षेत्रफळ ६८.२० चौ.कि.मी. आहे. महानगरपालिका हद्दीत नागापूर (भाग), बोल्हेगाव, नालेगाव, मोरचूदनगर, केडगाव, सावेडी (भाग), भिस्तबाग, भिंगार (भाग), चाहुराणा बु., चाहुराणा खु. व माळीवाडा या ११ गावांचा समावेश होतो.

१.४ शहर प्रशासन:

अहिल्यानगर नगरपरिषदेची स्थापना सन १८५४ मध्ये झाली. पूर्वी शहराचा कारभार महाराष्ट्र नगरपरिषदा अधिनियम, १९६५ अन्वये चालविला जात असे. त्यानंतर नगर विकास विभागाची अधिसूचना क्र. GEN-

102000/190/C.S.9/UD-24, दिनांक ३० जून २००३ अन्वये नगरपरिषद विसर्जित करून तिचे महानगरपालिकेत रूपांतर करण्यात आले.

सन २०११ च्या जनगणनेनुसार ३,४६,७५५ लोकसंख्या असलेली अहिल्यानगर महानगरपालिका 'ड' वर्ग महानगरपालिका म्हणून वर्गीकृत आहे. महानगरपालिकेत १७ निवडणूक प्रभाग व ६५ नगरसेवक असून त्यांपैकी ६ स्वीकृत सदस्य आहेत.

आकृती १-१ अहिल्यानगर महानगरपालिका मुख्य इमारत

१.४.१ रचना व कारभार:

प्रशासकीय व निवडणूक प्रभाग:

अहिल्यानगर महानगरपालिकेचे १७ प्रशासकीय प्रभाग असून प्रत्येक प्रभाग हा निवडणूक प्रभाग म्हणूनही कार्य करतो. या सर्व प्रभागांतून मिळून एकूण ६८ नगरसेवक निवडले जातात व प्रत्येक नगरसेवक प्रभागातील विशिष्ट भागाचे प्रतिनिधित्व करतो. नागरी प्रशासनाच्या नियमांनुसार स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या निवडणुकीद्वारे नगरसेवकांची निवड पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी होते. महानगरपालिका विसर्जित होण्यासारख्या अपवादात्मक परिस्थितीत शहराच्या कारभारावर देखरेख ठेवण्यासाठी व तो चालविण्यासाठी राज्य शासन प्रशासकाची नियुक्ती करू शकते.

महानगरपालिका आयुक्त:

महानगरपालिका आयुक्त हे महानगरपालिकेचे प्रशासकीय प्रमुख असतात. दैनंदिन प्रशासन तसेच पाणीपुरवठा, स्वच्छता, कचरा व्यवस्थापन, पायाभूत सुविधांचा विकास इत्यादी सेवांशी संबंधित धोरणांची अंमलबजावणी करण्याची जबाबदारी आयुक्तांवर असते.

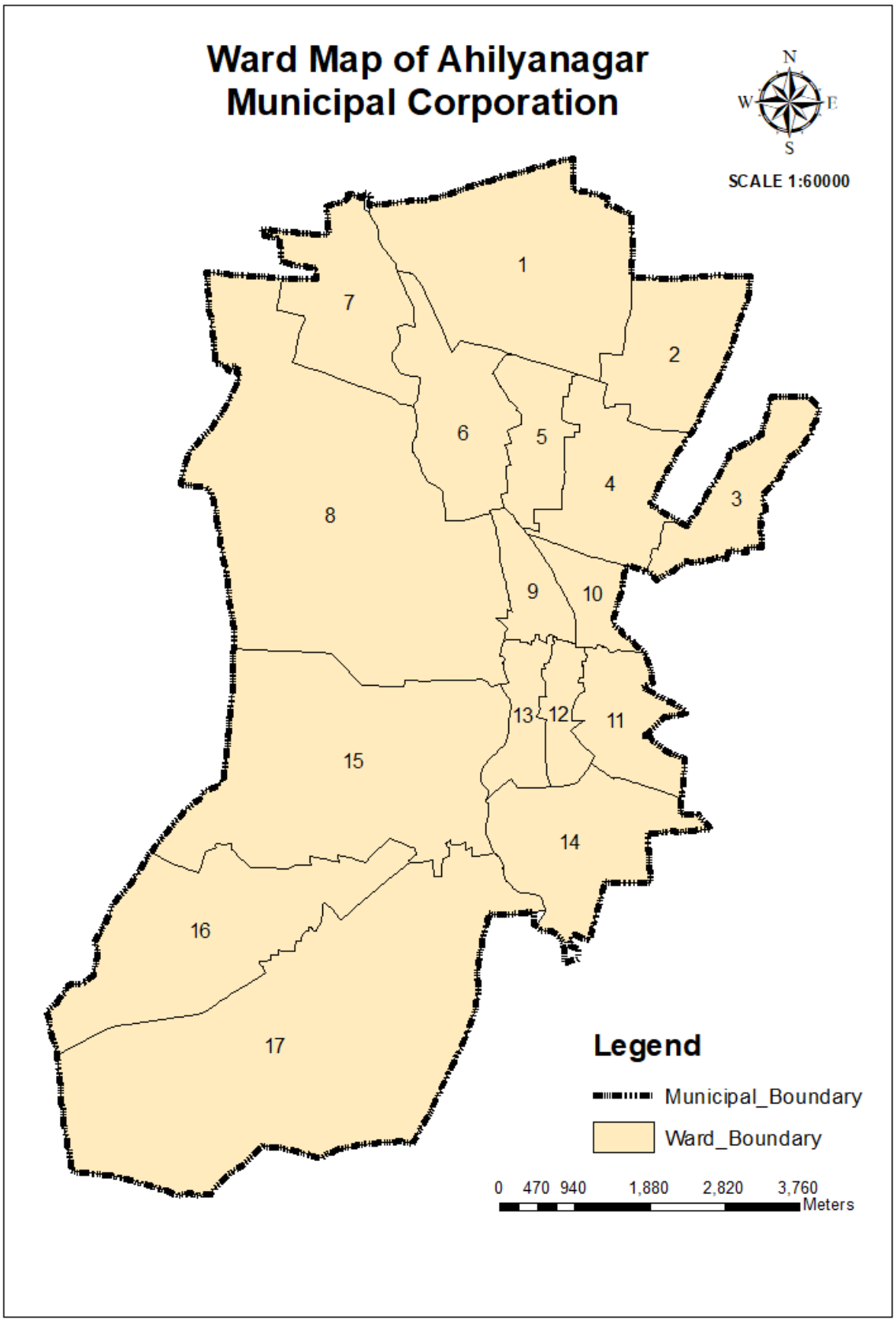
महापौर व उपमहापौर:

महापौर हे अहिल्यानगर महानगरपालिकेचे राजकीय प्रमुख असून नगरसेवक आपल्यामधूनच त्यांची निवड करतात. महापौरांची भूमिका मुख्यतः औपचारिक स्वरूपाची असते. ते सर्वसाधारण सभेचे अध्यक्षस्थान भूषवितात तसेच स्थानिक धोरणांवर प्रभाव टाकतात. या जबाबदाऱ्या पार पाडण्यात उपमहापौर त्यांना सहाय्य करतात.

सर्वसाधारण सभा:

महानगरपालिकेच्या सर्वसाधारण सभेत निवडून आलेल्या नगरसेवकांचा समावेश असतो. ही सभा धोरणात्मक निर्णय घेते व ठराव पारित करते.

नकाशा १-१ शहर प्रभाग नकाशा

१.५ शहराची वाढ व महानगरपालिका हद्दवाढ

सुरुवातीला नगरपरिषदेची प्रशासकीय हद्द केवळ शहरापुरती मर्यादित होती. त्यानंतर सन १८८८ मध्ये उत्तर व दक्षिण भागाचा समावेश करून पहिली हद्दवाढ करण्यात आली. पुढे सन १९२६ मध्ये दक्षिण व पश्चिम बाजूस हद्दवाढ झाली. त्यानंतर सन १९५९ मध्ये शहराच्या पूर्वेकडील कॅन्टोन्मेंट क्षेत्राचा काही भाग नगरपरिषद हद्दीत समाविष्ट करण्यात आला. सन १९६२ मध्ये उत्तरेकडे आणखी हद्दवाढ करून सावेडीचा काही भाग समाविष्ट करण्यात आला व त्यातून सध्याची "जुनी" हद्द निश्चित झाली. जुन्या हद्दीचे क्षेत्रफळ १८.२९ चौ.कि.मी. (१८२९ हेक्टर) आहे.

सन १९८८ मध्ये नगरपरिषदेने जुन्या हद्दीलगतच्या बारा गावांतील जमिनी हद्दीत समाविष्ट करण्याचा प्रस्ताव सुरू केला. या प्रस्तावात काही बदल करून ही अलीकडील हद्दवाढ दिनांक १ जुलै १९९९ पासून लागू करण्यात आली. त्यानुसार सावेडी, भिस्तबाग, नागापूर (भाग), बोल्हेगाव, नालेगाव, केडगाव, बुरुडगाव, माळीवाडा, चाहुराणा खु., चाहुराणा बु., भिंगार (भाग) व मोरचूदनगर ही सभोवतालची गावे नगरपरिषद हद्दीत समाविष्ट झाली.

या वाढीव क्षेत्राचे क्षेत्रफळ ६४.९२ चौ.कि.मी. (६४९२ हेक्टर) आहे. या वाढीव क्षेत्रासह हद्दीचे एकूण क्षेत्रफळ ८३.२१ चौ.कि.मी. (८३२१ हेक्टर) इतके झाले.

परंतु त्यानंतर शासन राजपत्र, शासन निर्णय क्र. AHC.1004/49/C.R.55/04/UD-24, दिनांक १५ जानेवारी २००८ अन्वये नागापूर (भाग) हे गाव, शासन राजपत्र, शासन निर्णय क्र. AHC.1004/52/C.R.159/04/UD-24, दिनांक १६ जून २०११ अन्वये बुरुडगाव हे गाव, तसेच सावेडी (अंशतः स.नं. ७१, ७२, ७३, ७४, ७६, ७७) हे क्षेत्र अहिल्यानगर महानगरपालिका हद्दीतून वगळण्यात आले. त्यामुळे अहिल्यानगर महानगरपालिकेचे एकूण क्षेत्रफळ ६८.२० चौ.कि.मी. (६८२० हेक्टर) इतके आहे. क्षेत्राचा तपशील व विवरण तक्ता क्र. १-१ मध्ये दिले आहे.

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या वाढीव हद्दीच्या विकास योजनेस शासनाने दिनांक ४ एप्रिल २०११ रोजी मंजुरी दिली असून ती दिनांक १५ मे २०१२ पासून अंमलात आली आहे.

तक्ता १-१ अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या क्षेत्राचा तपशील

अ.क्र.	वर्ष	हद्दवाढीपूर्वीचे क्षेत्र (हे.)	वाढीव क्षेत्र (हे.)	एकूण क्षेत्र (हे.)	शेरा
१	१९९९ पूर्वी	-	-	१८२९.००	केवळ अहिल्यानगर गावठाण क्षेत्र समाविष्ट.
२	१९९९ ते २०१२	१८२९.००	६४९२.५४	८३२१.५४	अहिल्यानगर गावठाणमध्ये १२ गावे समाविष्ट करण्यात आली. १) भिंगार (भाग) २) माळीवाडा ३) चाहुराणा खु.

अ.क्र.	वर्ष	हद्दवाढीपूर्वीचे क्षेत्र (हे.)	वाढीव क्षेत्र (हे.)	एकूण क्षेत्र (हे.)	शेरा
					४) चाहुराणा बु. ५) केडगाव ६) मोरचूदनगर ७) नालेगाव ८) बोल्हेगाव ९) नागापूर (भाग) १०) सावेडी (भाग) ११) भिस्तबाग १२) बुरुडगाव
३	२०१२ नंतर	१८२९.००	४९९१.००	६८२०.००	दुसऱ्या ओळीतील पूर्वीच्या एकूण क्षेत्रातून बुरुडगाव, नागापूरमधील एम.आय.डी.सी. क्षेत्र व सावेडीचा काही भाग वगळण्यात आला.

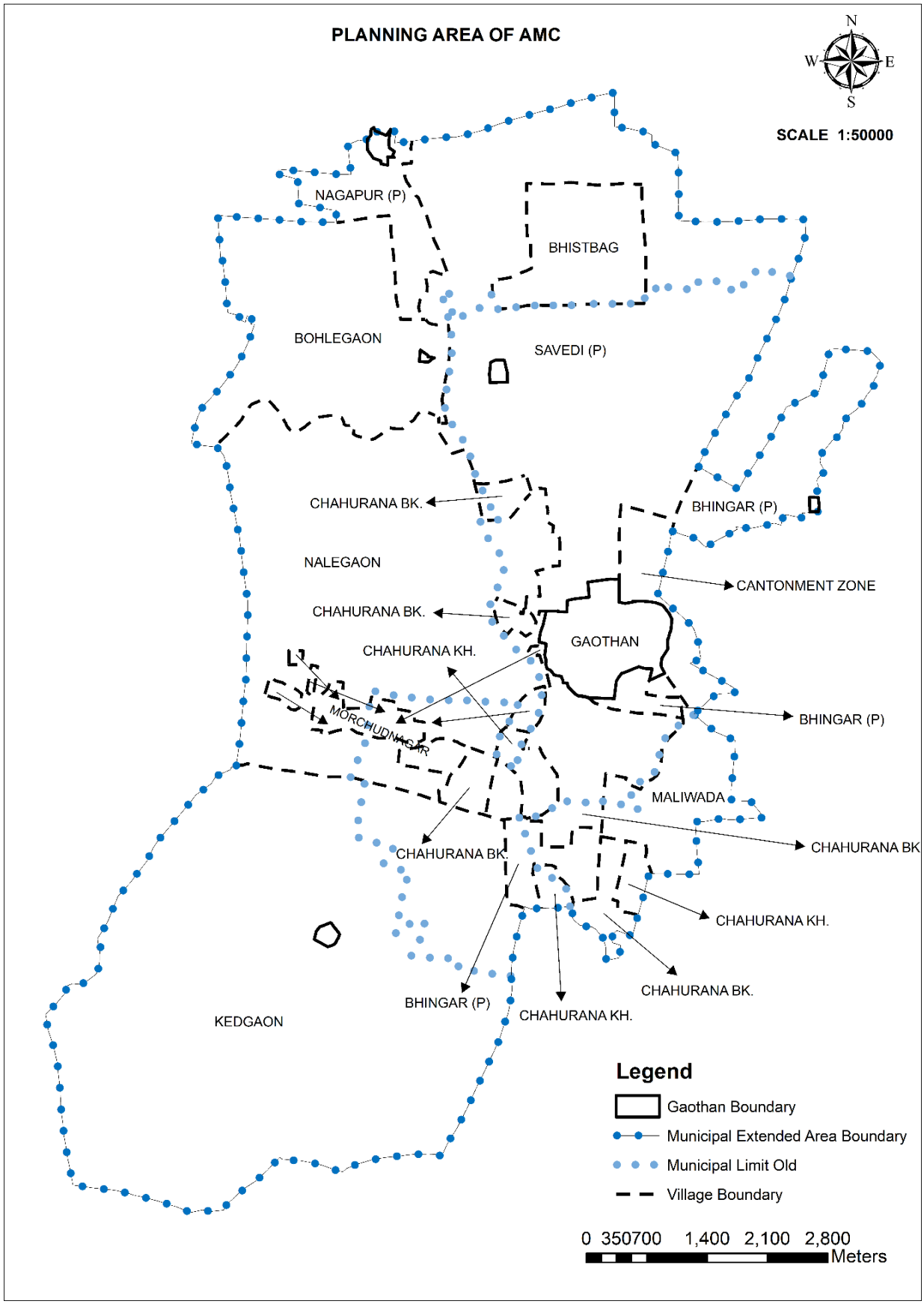
तक्ता १-२ महानगरपालिकेचे गावनिहाय क्षेत्र

अ.क्र.	महसुली गावाचे नाव	क्षेत्र (हेक्टर)
१	नागापूर (भाग)	१४४.०९
२	भिस्तबाग	२०३.३४
३	सावेडी (भाग)	१३७९.८९
४	भिंगार (भाग)	३१०.९२
५	कॅन्टोन्मेंट / संरक्षण विभागाची जमीन	१०१.५८
	अहिल्यानगर गावठाण	१३८.८७
६	चाहुराणा बु.	२९०.५३
७	चाहुराणा खु.	७८.३२
८	माळीवाडा	१७४.३१
९	केडगाव	२१००.९६

अ.क्र.	महसुली गावाचे नाव	क्षेत्र (हेक्टर)
१०	नालेगाव - मोरचूदनगर	१३६१.३८
११	बोल्हेगाव	५३६.७३
	एकूण क्षेत्र	**६८२०.९२**

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

नकाशा १-२ अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या नियोजन क्षेत्राची वाढीव व जुनी हद्द.

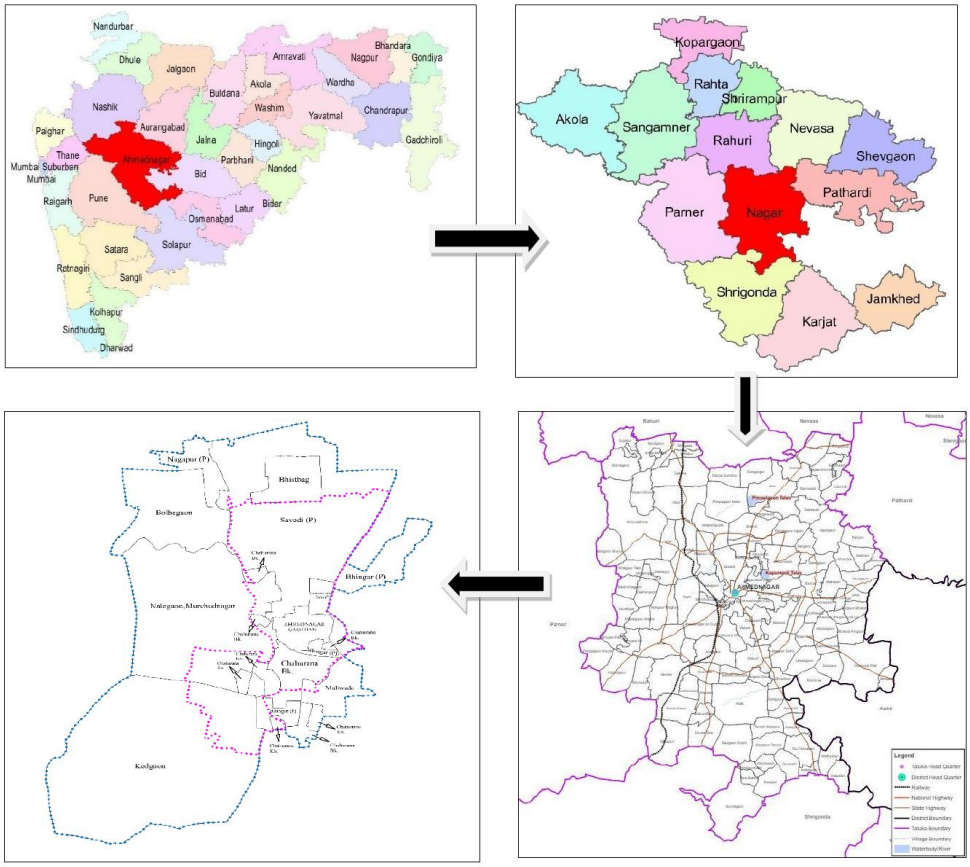
प्रकरण २. भौगोलिक स्थान

२.१ स्थान व प्रादेशिक परिस्थिती

भौगोलिक क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने अहिल्यानगर जिल्हा हा महाराष्ट्र राज्यातील सर्वांत मोठा जिल्हा आहे. भौगोलिकदृष्ट्या हा जिल्हा १९°६' उत्तर अक्षांश व ७४°४४' पूर्व रेखांशावर स्थित आहे. जिल्ह्याची समुद्रसपाटीपासूनची सरासरी उंची ६५६.४० मीटर असून त्यामुळे येथील हवामान व भूप्रदेशात विविधता आढळते.

महाराष्ट्रातील अहिल्यानगर शहराचे प्रादेशिक स्थान तसेच लगतच्या जिल्ह्यांशी असलेली त्याची जोडणी खालील नकाशात दर्शविली आहे.

अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्राचे स्थान

नकाशा २-१ अहिल्यानगर महानगरपालिकेचे स्थान व प्रादेशिक नकाशा

अहिल्यानगर जिल्हा नाशिक महसूल विभागात येत असून तो महाराष्ट्र राज्याच्या पश्चिम भागाचा एक घटक आहे. जिल्ह्याच्या सीमा लगतच्या सात जिल्ह्यांना लागून आहेत:

- **उत्तर:** नाशिक
- **ईशान्य:** छत्रपती संभाजीनगर
- **वायव्य:** ठाणे
- **दक्षिण:** सोलापूर
- **पश्चिम:** पुणे
- **पूर्व:** बीड व धाराशिव

अहिल्यानगर जिल्ह्यात **१४ तालुके** आहेत: कोपरगाव, अकोले, संगमनेर, राहाता, श्रीरामपूर, राहुरी, नेवासा, शेवगाव, पाथर्डी, अहिल्यानगर, पारनेर, श्रीगोंदा, कर्जत व जामखेड.

जिल्ह्याचे मुख्यालय असलेले **अहिल्यानगर शहर** अहिल्यानगर तालुक्यात, जिल्ह्याच्या **पूर्व भागात** वसलेले आहे.

२.२ प्रादेशिक दळणवळण

२.२.१ रस्ते मार्गाने दळणवळण

महाराष्ट्रातील अनेक प्रमुख जिल्ह्यांना जोडणारे एक महत्त्वाचे जंक्शन म्हणून अहिल्यानगरची ओळख आहे. राष्ट्रीय महामार्ग क्र. १६० व राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ७५३ एफ हे महामार्ग शहराला राज्यातील इतर प्रमुख शहरांशी जोडण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावतात. राष्ट्रीय महामार्ग क्र. १६० महानगरपालिका हद्दीच्या कडेने जात असून तो उत्तरेकडे नाशिक व दक्षिणेकडे बारामती, सांगली व कर्नाटकला जोडणारा जोडमार्ग आहे. राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ७५३ एफ मुळे शहर छत्रपती संभाजीनगर, जळगाव इत्यादी प्रमुख शहरांशी जोडले गेले आहे. राज्य महामार्गांद्वारेही शहर इतर भागांशी जोडलेले आहे. राज्य महामार्ग क्र. २७ शहराला पुणे शहराशी जोडतो. राज्य महामार्ग क्र. २ शहराला कल्याण व लगतच्या शहरांसह राज्याच्या पश्चिम भागाशी जोडतो. राज्य महामार्ग क्र. १० शहराला उत्तरेकडील मनमाड, राहुरी तसेच नाशिक जिल्ह्याशी जोडतो.

२.२.२ रेल्वे दळणवळण

अहिल्यानगर रेल्वे स्थानक भारतीय रेल्वेच्या **मध्य रेल्वे क्षेत्रातील सोलापूर विभागांतर्गत** येते. शहरातून दररोज १६ प्रवासी गाड्या व ७ मालगाड्यांची ये-जा होते. रेल्वे स्थानक जुन्या महानगरपालिका हद्दीत, शहराच्या नैऋत्य कोपऱ्यात पुणे रस्त्यावर आहे. अहिल्यानगर रेल्वेमार्गाने पुणे, मनमाड, कोपरगाव, शिर्डी, दौंड, गोवा, नाशिक तसेच नवी दिल्ली, मुंबई, चेन्नई, कोलकाता, बंगळुरू या महानगरांशी जोडलेले आहे. तथापि, देशातील अनेक प्रमुख शहरांशी शहराची थेट रेल्वे जोडणी अद्याप उपलब्ध नाही.

आकृती २-१ अहिल्यानगर रेल्वे स्थानक

मध्य रेल्वेने अहिल्यानगर—बीड—परळी या नवीन ब्रॉडगेज रेल्वेमार्गाचे संरेखन निश्चित केले असून हा मार्ग केडगाव व बुरुडगावमधून जातो. हा मार्ग केडगाव येथील स.नं. १४८ येथे दौंड—मनमाड रेल्वेमार्गाला मिळतो.

२.२.३ हवाई मार्ग

मेरिटाइम एनर्जी हेली एअर सर्व्हिसेस प्रा. लि. (MEHAIR) या कंपनीमार्फत जुहू (मुंबई) ते मुळा धरण जलाशय अशी सी-प्लेन सेवा चालविण्यात आल्याने अहिल्यानगरला काही काळ हवाई जोडणी मिळाली होती. ही सेवा सप्टेंबर २०१४ मध्ये सुरू झाली; परंतु अल्पावधीतच बंद पडली व सध्या ती कार्यरत नाही. सद्यःस्थितीत अहिल्यानगरला हवाई जोडणी देणारी सर्वांत जवळची विमानतळे म्हणजे शिर्डी आंतरराष्ट्रीय विमानतळ (सुमारे ८० कि.मी.), पुणे विमानतळ (सुमारे १२० कि.मी.) व छत्रपती संभाजीनगर विमानतळ (सुमारे १२५ कि.मी.) ही होत.

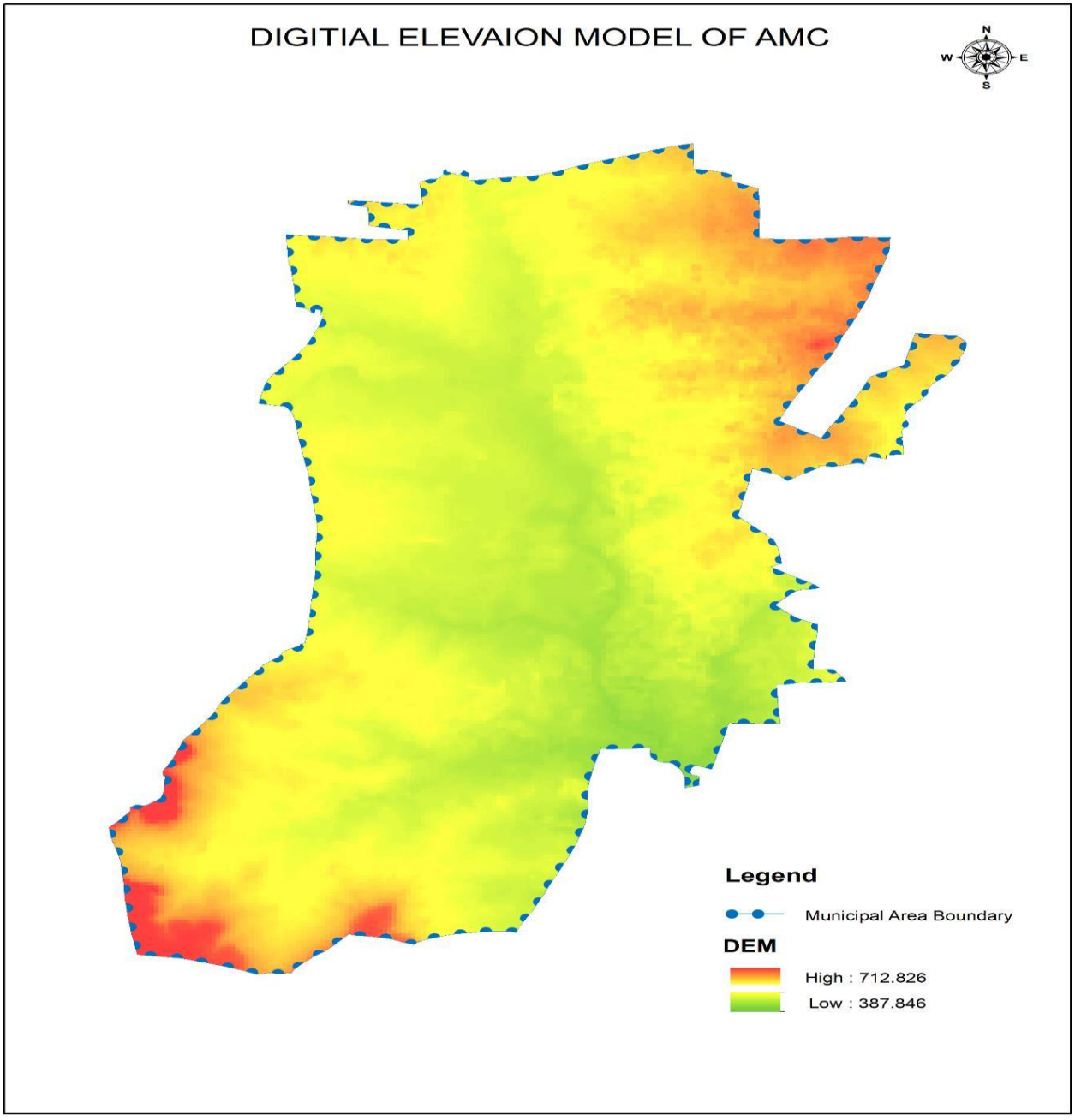
आकृती २-२ जुहू—मुळा धरण सी-प्लेन सेवा

आकृती २-३ शिर्डी आंतरराष्ट्रीय विमानतळ

२.३ भूरचना व भूदृश्य

शहराची भूरचना सपाट असून समुद्रसपाटीपासूनची सरासरी उंची ६५६.४० मी. आहे. ईशान्येकडून आग्नेयेकडे सौम्य उतार आहे. भीमा नदीची एक महत्त्वाची उपनदी असलेल्या सीना नदीच्या काठावर शहर वसलेले आहे. बहुतांश क्षेत्र काळ्या (रेगूर) मातीने व्यापलेले असले तरी सावेडी व केडगाव गावांच्या काही भागांत कठीण मुरुमाचा थर आढळतो. महानगरपालिका क्षेत्राची उंची खालील नकाशा २-१ मध्ये दर्शविली आहे.

नकाशा २-२ महानगरपालिकेचे डिजिटल उंची प्रतिमान (DEM)

२.३.१ हवामान

अहिल्यानगर जिल्ह्याचे हवामान सर्वसाधारणपणे उष्ण व कोरडे आहे. महाराष्ट्रात अहिल्यानगर जिल्हा प्रामुख्याने अवर्षणप्रवण क्षेत्र म्हणून ओळखला जातो. जिल्ह्यात पावसाचे वितरण असमान आहे. अकोले व संगमनेर तालुक्यांच्या पश्चिम भागात इतर तालुक्यांच्या तुलनेत अधिक पाऊस पडतो.

२.३.२ तापमान

अहिल्यानगरच्या मागील १२ वर्षांहून अधिक काळातील ऐतिहासिक नोंदींच्या आधारे काढलेले वर्षभरातील सरासरी कमाल व किमान तापमान खालील तक्ता २-१ मध्ये दर्शविले आहे.

तक्ता २-१ अहिल्यानगर शहराचे मासिक सरासरी तापमान

महिना	तापमान (°से.)		
	सरासरी कमाल	सरासरी किमान	एकूण सरासरी
जानेवारी	२९	१८	२३.५
फेब्रुवारी	३२	२०	२६
मार्च	३५	२३	२९
एप्रिल	३८	२६	३२
मे	३८	२६	३२
जून	३२	२४	२८
जुलै	२८	२३	२५.५
ऑगस्ट	२८	२२	२५
सप्टेंबर	२९	२२	२५.५
ऑक्टोबर	३०	२२	२६
नोव्हेंबर	२९	१९	२४
डिसेंबर	२८	१८	२३

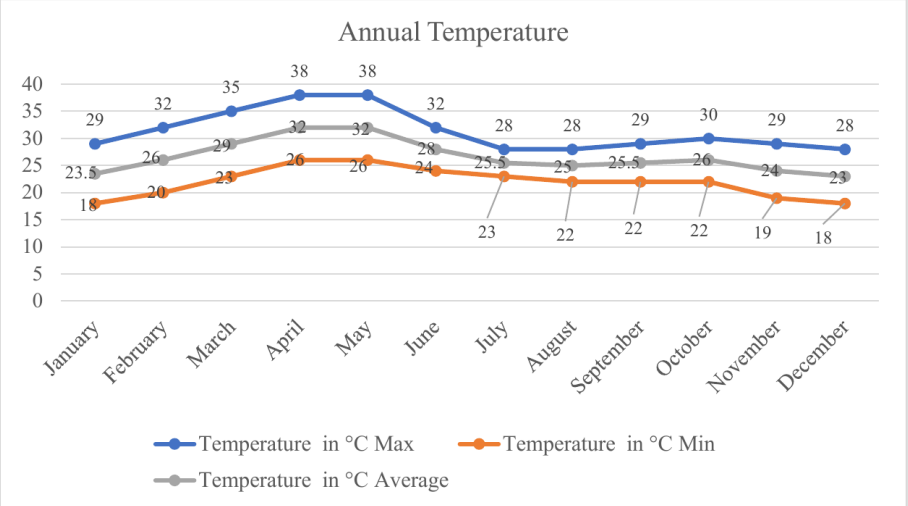
स्रोत: https://www.worldweatheronline.com

एप्रिल व मे हे सर्वाधिक उष्ण महिने असून या काळात सरासरी कमाल तापमान ३८°से.पर्यंत पोहोचते; एकूण सरासरी तापमान सुमारे ३२°से. व किमान तापमान सुमारे २६°से. असते. याउलट डिसेंबर व जानेवारी हे वर्षातील सर्वांत थंड महिने असून या काळात किमान तापमान १८°से.पर्यंत खाली येते व सरासरी तापमान २३°से. ते २३.५°से. दरम्यान राहते.

जून ते सप्टेंबर या पावसाळी महिन्यांत मान्सूनच्या प्रभावामुळे सरासरी तापमान २५°से. ते २८°से. या मध्यम श्रेणीत राहते. या काळात कमाल व किमान तापमानातील फरकही तुलनेने कमी असल्याने दिवस व रात्रीचे तापमान स्थिर राहते.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

एकूणच ही आकडेवारी कडक उन्हाळा, सौम्य हिवाळा व मध्यम संक्रमण कालावधी असलेल्या उष्णकटिबंधीय हवामानाचे चित्र स्पष्ट करते. शेती, जलव्यवस्थापन व सार्वजनिक आरोग्य यांसारख्या क्षेत्रांतील हंगामी नियोजनासाठी ही माहिती विश्वासार्ह आधार ठरते.

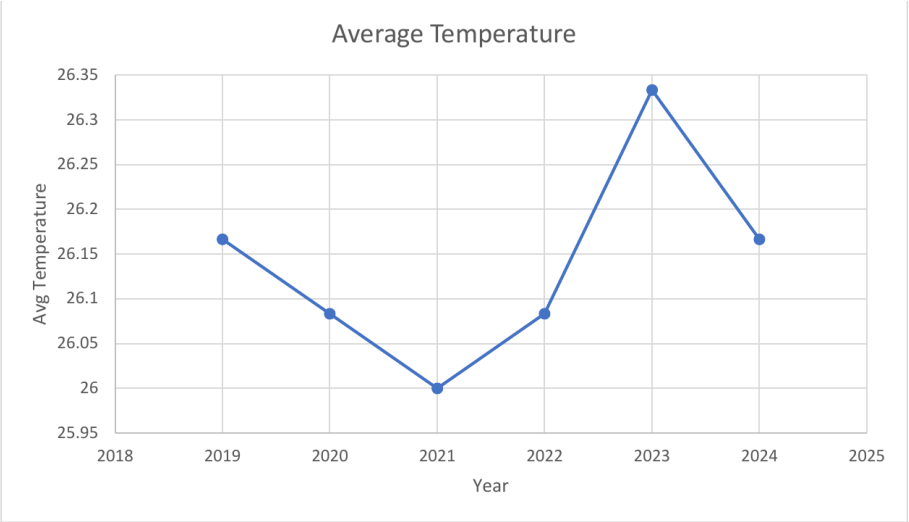

आकृती २-४ वार्षिक तापमान

तक्ता २-२ वर्षनिहाय तापमानाचे विश्लेषण

महिना	वर्षनिहाय सरासरी तापमान					
	२०१९	२०२०	२०२१	२०२२	२०२३	२०२४
जानेवारी	२२	२३	२५	२२	२३	२३
फेब्रुवारी	२५	२६	२५	२५	२६	२६
मार्च	२९	२७	३०	३०	२८	२९
एप्रिल	३३	३२	३१	३३	३०	३२
मे	३२	३३	३०	३२	३२	३२
जून	२९	२६	२६	२८	२९	२७
जुलै	२५	२५	२५	२४	२४	२४
ऑगस्ट	२४	२४	२५	२५	२५	२५
सप्टेंबर	२४	२५	२४	२४	२५	२४
ऑक्टोबर	२४	२५	२५	२४	२६	२५
नोव्हेंबर	२४	२४	२४	२३	२५	२४
डिसेंबर	२३	२३	२२	२३	२३	२३

स्रोत: https://www.worldweatheronline.com

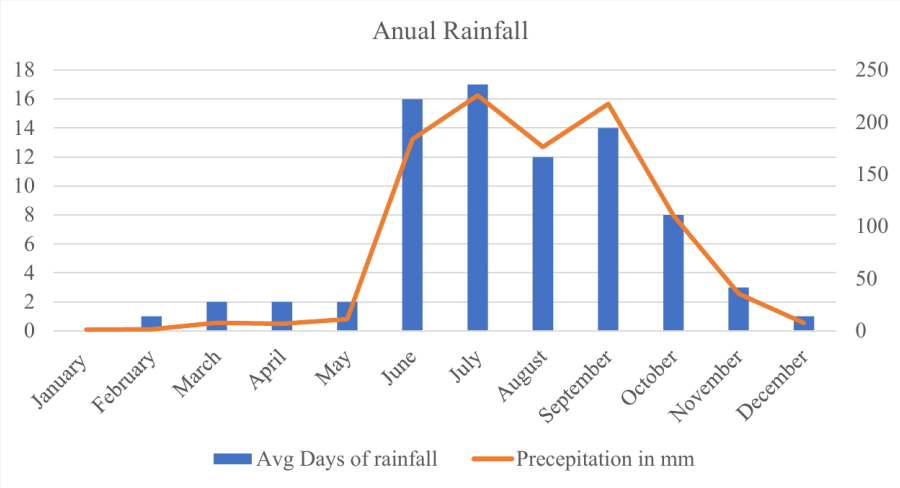

आकृती २-५ वर्षनिहाय तापमान

सन २०१९ ते २०२४ या कालावधीतील वार्षिक सरासरी तापमानाच्या विश्लेषणावरून वर्षानुवर्षे मर्यादित चढउतारांसह ऋतुमानानुसार सातत्यपूर्ण स्वरूप दिसून येते. एप्रिल व मे हे सर्वाधिक उष्ण महिने असून एप्रिलमध्ये अनेकदा तापमान ३२–३३°से.पर्यंत पोहोचते. याउलट डिसेंबर, जानेवारी व नोव्हेंबर या महिन्यांत सातत्याने सर्वांत कमी, साधारणतः २२°से. ते २४°से. दरम्यान तापमानाची नोंद झाली. बहुतांश महिन्यांत तापमानाचा कल तुलनेने स्थिर असला तरी मार्च व जून महिन्यांत सहा वर्षांच्या कालावधीत तापमानात ३°से.पर्यंत चढउतार आढळले. एकूणच सर्व महिन्यांत तापमानवाढ किंवा घट यांचा सातत्यपूर्ण कल स्पष्टपणे दिसत नाही; तथापि विशिष्ट महिन्यांतील अल्पकालीन बदल—उदा. सन २०२० व २०२१ मध्ये जून महिन्यातील तापमानात झालेली घट—स्थानिक हवामानातील बदलत्या स्थितीचे निदर्शक आहेत. हे निष्कर्ष ऋतुमानानुसार होणारे बदल व व्यापक हवामान प्रवाह यांच्यातील परस्परसंबंधाच्या अभ्यासासाठी उपयुक्त ठरू शकतात.

२.३.३ पर्जन्यमान

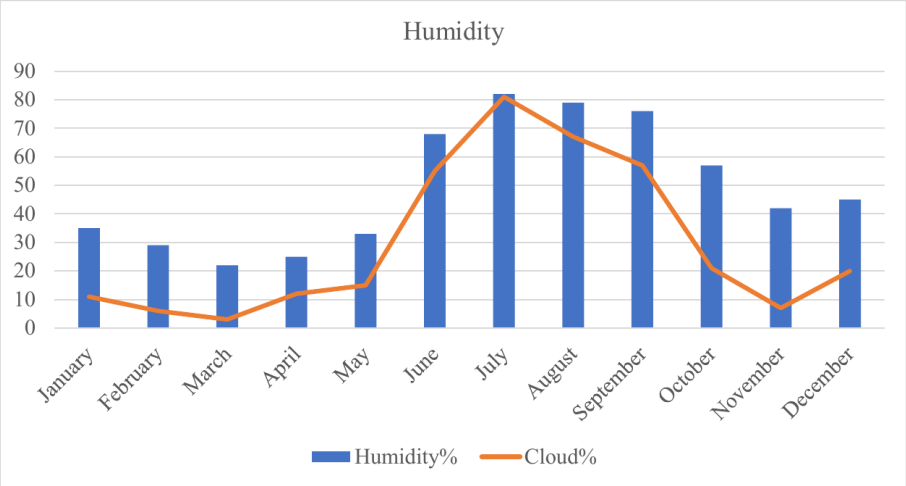
पर्जन्यमानाच्या आकडेवारीवरून मान्सूनचे स्पष्ट स्वरूप दिसून येते; बहुतांश पाऊस जून ते सप्टेंबर या कालावधीत पडतो. जुलै महिन्यात सरासरी १७ पावसाळी दिवसांत सर्वाधिक **२२५.८ मि.मी.** पावसाची नोंद होते. त्यानंतर सप्टेंबर (२१७.५ मि.मी.) व ऑगस्ट (१७६.३ मि.मी.) यांचा क्रमांक लागतो. हे चार महिने पावसाळ्याचा मुख्य कालावधी असून या काळात वारंवार व जोरदार पाऊस पडतो. याउलट **जानेवारी ते मे व डिसेंबर** हा कोरडा कालावधी असून या काळात पावसाळी दिवसांची सरासरी संख्या व पर्जन्यमान दोन्ही अत्यल्प—बहुधा २ दिवसांपेक्षा कमी व १० मि.मी.पेक्षा कमी—असते. **ऑक्टोबर व नोव्हेंबर** या संक्रमण महिन्यांत पावसात लक्षणीय घट होत असली तरी या महिन्यांचे योगदानही उल्लेखनीय असून विशेषतः ऑक्टोबरमध्ये ८ दिवसांत **११०.६ मि.मी.** पाऊस पडतो.

आकृती २-६ वार्षिक पर्जन्यमान

२.३.४ आर्द्रता

आकडेवारीवरून आर्द्रता व ढगाळपणा यांच्यात घनिष्ठ संबंध असल्याचे दिसून येते; पावसाळ्याच्या महिन्यांत दोन्हींचे प्रमाण सर्वाधिक असते. **जुलै** हा ८२% आर्द्रता व ८१% इतका सर्वाधिक ढगाळपणा असलेला सर्वांत दमट महिना आहे. त्यानंतर ऑगस्ट (७९%, ६७%) व सप्टेंबर (७६%, ५७%) यांचा क्रमांक लागतो. ही मूल्ये सर्वाधिक पावसाच्या कालावधीशी जुळत असून वातावरणातील बाष्पसंपृक्त स्थिती दर्शवितात. याउलट **मार्च व एप्रिल** या सर्वाधिक कोरड्या महिन्यांत आर्द्रता अनुक्रमे २२% व २५% इतकी सर्वांत कमी असून ढगाळपणाही अत्यल्प (३% व १२%) असतो. **ऑक्टोबर ते डिसेंबर** या पावसाळ्यानंतरच्या महिन्यांत आर्द्रता व ढगाळपणा दोन्ही हळूहळू कमी होऊन वर्षअखेरीस मध्यम पातळीवर स्थिरावतात. या चक्रीय प्रवाहावरून वातावरणातील आर्द्रता व ढगांच्या स्थितीवर मोसमी पावसाचा प्रभाव स्पष्ट होतो, जो स्थानिक हवामान व दृश्यमानतेच्या दृष्टीने महत्त्वाचा ठरतो.

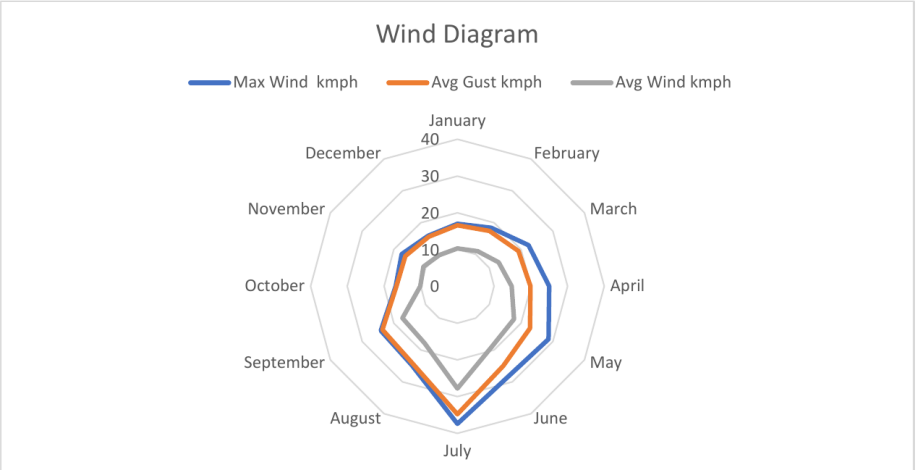

आकृती २-७ वार्षिक आर्द्रता

२.३.५ वाऱ्याचा वेग

अहिल्यानगर शहराच्या वाऱ्यासंबंधी आकडेवारीवरून वर्षभरातील विविध महिन्यांत वाऱ्याच्या वेगात लक्षणीय फरक आढळतो. वर्षाच्या सुरुवातीस, जानेवारी ते एप्रिल या काळात वाऱ्याचा वेग तुलनेने मंद असतो. जानेवारीमध्ये वाऱ्याचा कमाल वेग १७ कि.मी./तास व सरासरी वेग १०.३ कि.मी./तास असतो. पुढील महिन्यांत वाऱ्याचा वेग हळूहळू वाढत जातो; मे महिन्यात सरासरी वेग सर्वाधिक, म्हणजे १७.८ कि.मी./तास व कमाल वेग २८.७ कि.मी./तास इतका नोंदविला जातो. जून व जुलै महिन्यांत वारे अधिक जोराने वाहतात; जुलैमध्ये कमाल वेग ३७.४ कि.मी./तास व सरासरी वेग २७.८ कि.मी./तास इतका असतो, जो मान्सूनमधील वादळांसारख्या तीव्र हवामान प्रणालींचा परिणाम असण्याची शक्यता आहे. जुलैनंतर वाऱ्याचा वेग कमी होऊ लागतो; ऑगस्ट व सप्टेंबरमध्ये कमाल वेग सुमारे २४ कि.मी./तास व सरासरी वेग १७-१८ कि.मी./तास इतका मध्यम असतो. वर्षअखेरीस वाऱ्याचा वेग पुन्हा कमी होतो आणि डिसेंबरमध्ये कमाल १५.९ कि.मी./तास व सरासरी ९.८ कि.मी./तास इतका सर्वांत कमी वेग नोंदविला जातो.

एकूणच आकडेवारीवरून अहिल्यानगरमध्ये पावसाळ्याच्या महिन्यांत, विशेषतः जुलैमध्ये, वाऱ्याचा वेग सर्वाधिक असतो, तर पावसाळ्यानंतर व हिवाळ्यात, म्हणजे ऑक्टोबर ते डिसेंबर या काळात वारे शांत होतात, असे दिसून येते.

आकृती २-८ अहिल्यानगरमधील वाऱ्याचा सरासरी वेग

२.४ विकासाला चालना देणारे घटक

अहिल्यानगर शहराच्या विकासामागे मोक्याचे स्थान, सुधारलेल्या पायाभूत सुविधा व सातत्याने विस्तारणारा औद्योगिक पाया यांचा एकत्रित वाटा आहे. राष्ट्रीय महामार्ग व प्रादेशिक द्रुतगती मार्गांसारख्या महत्त्वाच्या वाहतूक मार्गिकांच्या सान्निध्यामुळे शहराच्या दळणवळणात लक्षणीय सुधारणा झाली असून माल व प्रवासी वाहतूक सुलभ झाली आहे. या वाहतूक जोडण्यांमुळे व्यापार व वाणिज्याला चालना मिळाली असून अहिल्यानगर एक महत्त्वाचे प्रादेशिक केंद्र म्हणून पुढे आले आहे. सध्या सुरू असलेले रस्ते रुंदीकरण व नवीन वाहतूक प्रकल्प यांमुळे लगतची औद्योगिक केंद्रे व महानगरांशी शहराचे संबंध अधिक दृढ होत असून आर्थिक घडामोडींना आणखी गती मिळत आहे.

नवीन औद्योगिक क्षेत्रांचा विकास व पायाभूत सुविधांचा विस्तार यांमुळे शहराचे जलद नागरीकरण होत आहे. औद्योगिक वसाहती, तंत्रज्ञान उद्याने व विशेष उत्पादन समूह (क्लस्टर) उभारण्यावर विशेष भर देण्यात आला असून त्यामुळे उद्योगवाढ व रोजगारनिर्मितीस पोषक वातावरण निर्माण झाले आहे. या उपक्रमांमुळे अहिल्यानगर या प्रदेशातील एक उदयोन्मुख औद्योगिक केंद्र म्हणून नावारूपास येत आहे.

शेती, वस्त्रोद्योग व लघु उत्पादन उद्योग यांसारख्या महत्त्वाच्या क्षेत्रांतही अहिल्यानगरने आपले वेगळे स्थान निर्माण केले आहे. शहरात अनेक वस्त्रोद्योग घटक व कृषिमाल प्रक्रिया सुविधा असून प्रादेशिक पुरवठा साखळीत त्यांचा महत्त्वाचा वाटा आहे. सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांना (MSME) शासनाकडून मिळणाऱ्या सक्रिय पाठबळामुळे शहरात उद्योजकता व औद्योगिक विविधीकरणात वाढ झाली असून त्याचा थेट फायदा स्थानिक रोजगारनिर्मिती व आर्थिक स्थैर्याला होत आहे.

औद्योगिक वाढीबरोबरच शिक्षण व संशोधन क्षेत्रही अहिल्यानगरच्या विकासात योगदान देत आहे. विशेषतः राहुरी येथील महात्मा फुले कृषी विद्यापीठामुळे कृषी क्षेत्रातील नवसंशोधनात शहराची भूमिका अधिक बळकट झाली आहे. तसेच आर्मर्ड कोअर सेंटर अँड स्कूल व वाहन संशोधन व विकास आस्थापना (VRDE) यांसारख्या महत्त्वाच्या संरक्षण संस्थांमुळे शहराला राष्ट्रीय महत्त्व प्राप्त झाले असून विशेष रोजगाराच्या संधी निर्माण झाल्या आहेत.

अहिल्यानगरमधील नागरी विकास शाश्वत नियोजन व सर्वसमावेशक पायाभूत सुविधांवर भर देत पुढे जात आहे. सुलभ पोहोच, राहणीयोग्यता व पर्यावरणीय शाश्वतता यांना प्राधान्य देणाऱ्या आधुनिक नागरी संकल्पनांचा शहर अवलंब करत असून त्यामुळे शहराची वाटचाल सर्वांगीण व भविष्यासाठी सज्ज नागरी केंद्राच्या दिशेने होत आहे.

प्रकरण ३. विद्यमान जमीन वापर विश्लेषण

३.१ प्रस्तावना

प्रत्येक भूखंडाचा ब्लॉक स्तरावरील विद्यमान जमीन वापराचा तपशील संकलित करण्यासाठी सविस्तर विद्यमान जमीन वापर सर्वेक्षण करण्यात आले व त्यातून मिळालेल्या माहितीच्या आधारे जीआयएस प्रणालीवर विद्यमान जमीन वापर नकाशा तयार करण्यात आला. विद्यमान जमीन वापर व त्याचे क्षेत्रनिहाय वितरण यांचा अभ्यास केल्याने शहर व तेथील घडामोडी समजून घेण्यास मदत होते. विद्यमान जमीन वापरावरून जमिनीचा कोणकोणत्या प्रयोजनांसाठी वापर होत आहे तसेच मागील विकास योजनेनंतर किती प्रमाणात विकास झाला आहे, याची माहिती मिळते. नागरी जमिनीचा विविध प्रयोजनांसाठी वापर होत असल्याने शहरात वापरांचे गुंतागुंतीचे मिश्र स्वरूप निर्माण होते. विद्यमान जमीन वापर नकाशा तयार करण्याची कार्यपद्धती महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम २५ मध्ये नमूद केली आहे.

३.२ विद्यमान जमीन वापराचे वितरण

सुमारे ६,८०९.१० हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या अहिल्यानगरमधील विद्यमान जमीन वापराच्या वितरणातून शेती, निवासी, वाणिज्य, संस्थात्मक व रिकाम्या जमिनींचे मिश्रण असलेले, नागरी–ग्रामीण संक्रमणावस्थेतील स्वरूप दिसून येते. शेती हा आजही प्रमुख जमीन वापर असून त्याखाली २,३७५.५२ हेक्टर (३४.८९%) क्षेत्र आहे; यावरून या भागाचा भक्कम कृषी पाया अधोरेखित होतो. निवासी क्षेत्र ९०८.३३ हेक्टर (१३.३४%) असून ते मध्यम स्वरूपाचे नागरीकरण व गृहनिर्माण वाढीस असलेला वाव दर्शविते. १,२९९.८२ हेक्टर (१९.०९%) रेखांकन/भूखंडित रिकामी जमीन व १०९.७८ हेक्टर (१.६१%) खाजगी रिकामी जमीन उपलब्ध असल्याने नियोजनबद्ध विकासासाठी मोठ्या संधी उपलब्ध आहेत.

वाहतूक व रस्त्यांखालील (ROW) पायाभूत सुविधांनी ९९८.१८ हेक्टर (१४.६६%) क्षेत्र व्यापले असून ते शहरभर दळणवळण सुलभ करणारे विस्तृत रस्ते जाळे व वाहतूक मार्गिका दर्शविते. वाणिज्य क्षेत्र १६९.४८ हेक्टर (२.४९%) तर औद्योगिक क्षेत्र ५४.५७ हेक्टर (०.८०%) असून त्यातून मर्यादित परंतु अस्तित्वात असलेला आर्थिक पाया दिसून येतो. मिश्र वापर क्षेत्र (१३१.०८ हेक्टर किंवा १.९३%) निवासी–वाणिज्य घडामोडींच्या एकात्मिक स्वरूपाला चालना देते.

सार्वजनिक सुविधांमध्ये शिक्षणासाठी १३८.७५ हेक्टर (२.०४%), आरोग्य सेवांसाठी २२.६३ हेक्टर (०.३३%) व सार्वजनिक सेवासुविधांसाठी ५५.२१ हेक्टर (०.८१%) क्षेत्र आहे. सार्वजनिक/निमसार्वजनिक वापराखाली एकूण ३०.५७ हेक्टर (०.४५%) क्षेत्र असून राज्य शासनाच्या मालमत्तेखाली ७५.०५ हेक्टर (१.१०%) व केंद्र शासनाच्या मालमत्तेखाली २.०३ हेक्टर (०.०३%) क्षेत्र आहे. धार्मिक स्थळे (३२.६१ हेक्टर किंवा ०.४८%) व करमणूक क्षेत्रे (२४.४४ हेक्टर किंवा ०.३६%) सांस्कृतिक व विरंगुळ्याच्या सुविधा दर्शवितात.

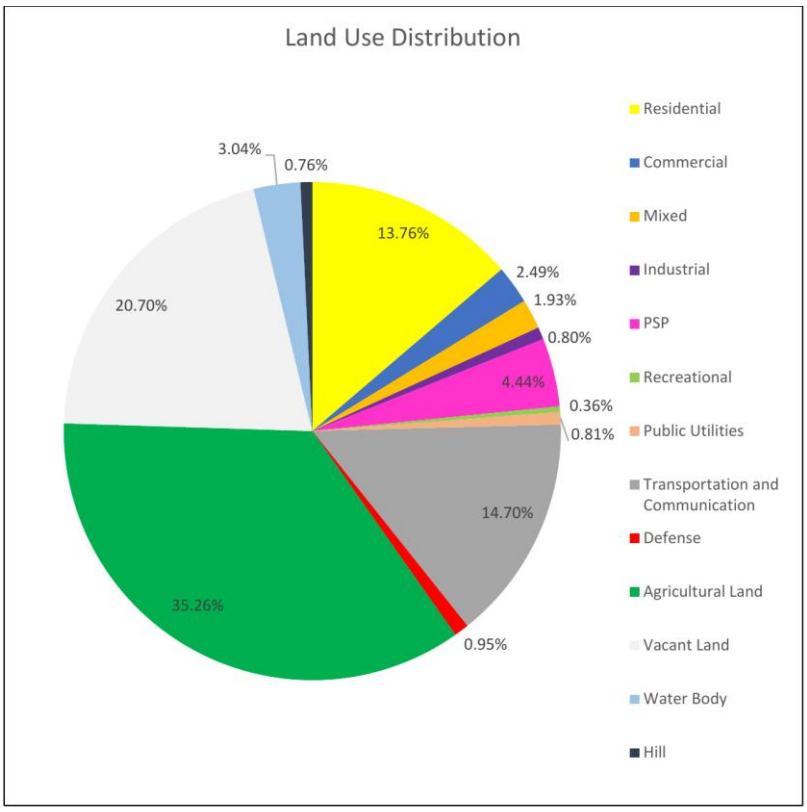
पर्यावरणीयदृष्ट्या महत्त्वाच्या क्षेत्रांमध्ये जलाशय (२०७.०४ हेक्टर किंवा ३.०४%), टेकड्या (५१.८१ हेक्टर किंवा ०.७६%) व संरक्षण विभागाची जमीन (६४.७७ हेक्टर किंवा ०.९५%) यांचा समावेश होतो. झोपडपट्ट्यांखाली २८.६१ हेक्टर (०.४२%) क्षेत्र असून त्यांच्या पुनर्विकासाची गरज त्यातून स्पष्ट होते. "इतर"

प्रवर्गात—२५.५३ हेक्टर (०.३७%)—वीटभट्ट्या, दुग्धव्यवसाय (डेअरी फार्म) व बूथ यांचा समावेश असून ते ग्रामीण उपजीविकेला आधार देतात. दूरसंचाराशी संबंधित वापराखाली २.६५ हेक्टर (०.०४%) क्षेत्र असून वारसा मालमत्तांखाली ०.६५ हेक्टर (०.०१%) क्षेत्र आहे.

एकूणच अहिल्यानगर हे भक्कम कृषी पाया व मोठ्या प्रमाणावर रिकामी जमीन असलेले निमनागरी स्वरूपाचे शहर असून पर्यावरणीय संसाधने व सांस्कृतिक वारसा यांचे जतन करतानाच नियोजनबद्ध नागरी वाढ, पायाभूत सुविधांचे उन्नतीकरण व आर्थिक विकास यांसाठी येथे मोठी क्षमता आहे.

तक्ता ३-१ विद्यमान जमीन वापराचे वितरण

अ.क्र.	जमीन वापर	क्षेत्र (हे.)	एकूण क्षेत्राशी टक्केवारी
१	निवासी	९०८.३३	१३.३४%
२	वाणिज्य	१६९.४८	२.४९%
३	शैक्षणिक	१३८.७५	२.०४%
४	औद्योगिक	५४.५७	०.८०%
५	आरोग्य सेवा	२२.६३	०.३३%
६	केंद्र शासनाची मालमत्ता	२.०३	०.०३%
७	राज्य शासनाची मालमत्ता	७५.०५	१.१०%
८	धार्मिक	३२.६१	०.४८%
९	सार्वजनिक व निमसार्वजनिक	३०.५७	०.४५%
१०	सार्वजनिक सेवासुविधा	५५.२१	०.८१%
११	करमणूक	२४.४४	०.३६%
१२	वाहतूक + रस्ते (ROW)	९९८.१६	१४.६६%
१३	दूरसंचार	२.६५	०.०४%
१४	वारसा	०.६५	०.०१%
१५	मिश्र	१३१.०८	१.९३%
१६	इतर	२५.५३	०.३७%
१७	शेती	२३७५.५२	३४.८९%
२०	जलाशय	२०७.०४	३.०४%
२१	रेखांकन / भूखंडित रिकामी जमीन	१२९९.८२	१९.०९%
२२	खाजगी रिकामी जमीन	१०९.७८	१.६१%
२३	झोपडपट्टी	२८.६१	०.४२%
२४	टेकडी	५१.८१	०.७६%
२५	संरक्षण	६४.७७	०.९५%
एकूण		**६८०९.०७**	**१००.००%**

आकृती ३-१ एकूण क्षेत्राच्या तुलनेत विद्यमान जमीन वापराची टक्केवारी

**टीप: शैक्षणिक, आरोग्य सेवा, राज्य शासनाची मालमत्ता, केंद्र शासनाची मालमत्ता व धार्मिक या प्रवर्गांखालील क्षेत्रांचा समावेश सार्वजनिक/निमसार्वजनिक (PSP) वर्गीकरणात करण्यात आला आहे.*

३.३ जमीन वापर वितरण

३.३.१ विकसित क्षेत्र

अहिल्यानगरचे विकसित क्षेत्र २,७३९.५७ हेक्टर असून ते शहराच्या एकूण क्षेत्राच्या ४०.२३% आहे. या विकसित क्षेत्रापैकी सर्वाधिक, म्हणजे १,०००.८३ हेक्टर (३६.५३%) क्षेत्र वाहतूक व दळणवळण सुविधांखाली असून त्यावरून शहरात दळणवळण व सुलभ पोहोच यांना दिलेले महत्त्व स्पष्ट होते. त्याखालोखाल निवासी वापराखाली ९३६.९३ हेक्टर (३४.२०%) क्षेत्र असून नागरी गृहनिर्माण व वस्ती विकासावर असलेला भर त्यातून दिसून येतो.

शिक्षण, आरोग्य व शासकीय सुविधा यांसारख्या अत्यावश्यक सेवांचा समावेश असलेल्या सार्वजनिक व निमसार्वजनिक (PSP) वापराखाली ३०२.२८ हेक्टर (११.०३%) क्षेत्र असून शहरातील नागरी व संस्थात्मक पायाभूत सुविधांचे महत्त्व त्यातून अधोरेखित होते. वाणिज्य क्षेत्र १६९.४८ हेक्टर (६.१९%) असून निवासी व आर्थिक घडामोडींच्या एकात्मिकतेला चालना देणारे मिश्र वापर क्षेत्र १३१.०८ हेक्टर (४.७८%) आहे.

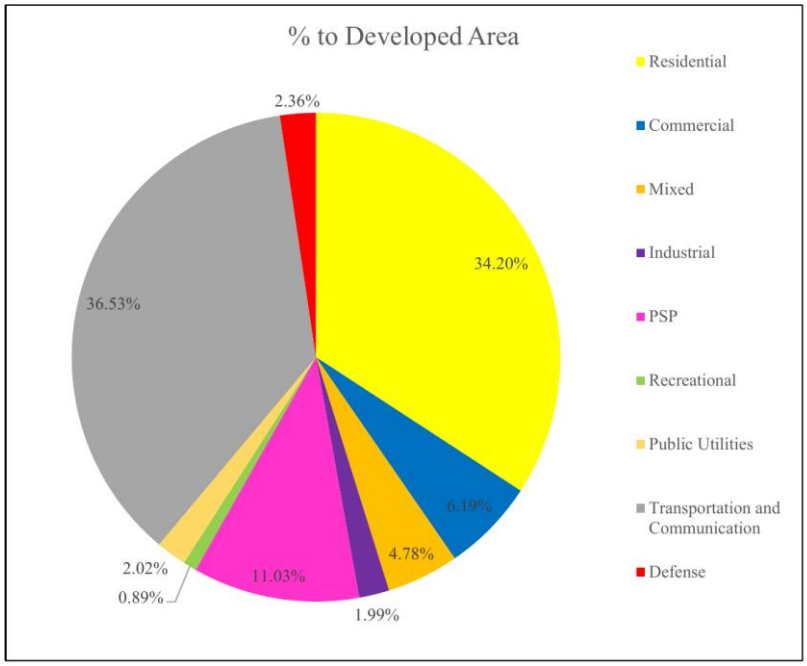
अत्यावश्यक नागरी सेवा पुरविणाऱ्या सार्वजनिक सेवासुविधांखाली ५५.२१ हेक्टर (२.०२%) क्षेत्र असून शासनासाठी राखीव असलेली संरक्षण विभागाची जमीन ६४.७७ हेक्टर (२.३६%) आहे. औद्योगिक वापर मर्यादित असून त्याखाली ५४.५७ हेक्टर (१.९९%) क्षेत्र आहे; यावरून आर्थिक व रोजगार क्षेत्रांच्या विस्तारास

वाव असल्याचे दिसते. करमणुकीच्या जागा केवळ २४.४४ हेक्टर (०.८९%) इतक्या अल्प असून नागरी भागातील खुल्या व विरंगुळ्याच्या जागा वाढविण्याची गरज त्यातून स्पष्ट होते.

तक्ता ३-२ विद्यमान जमीन वापर — विकसित व अविकसित क्षेत्र

अ.क्र.	जमीन वापर	क्षेत्र	विकसित क्षेत्राशी %	एकूण क्षेत्राशी %
अ) विकसित क्षेत्र				
१	निवासी	९३६.९३	३४.२०%	१३.७६%
२	वाणिज्य	१६९.४८	६.१९%	२.४९%
३	मिश्र	१३१.०८	४.७८%	१.९३%
४	औद्योगिक	५४.५७	१.९९%	०.८०%
५	सार्वजनिक व निमसार्वजनिक (PSP)	३०२.२८	११.०३%	४.४४%
६	करमणूक	२४.४४	०.८९%	०.३६%
७	सार्वजनिक सेवासुविधा	५५.२१	२.०२%	०.८१%
८	वाहतूक व दळणवळण	१०००.८१	३६.५३%	१४.७०%
९	संरक्षण	६४.७७	२.३६%	०.९५%
	एकूण	**२७३९.५७**	**१००.००%**	**४०.२३%**
ब) अविकसित क्षेत्र				
१०	शेतजमीन	२४०१.०५	५९.००%	३५.२६%
११	रिकामी जमीन	१४०९.६०	३४.६४%	२०.७०%
१२	जलाशय	२०७.०४	५.०९%	३.०४%
१३	टेकडी	५१.८२	१.२७%	०.७६%
	एकूण	**४०६९.५१**	**१००.००%**	**५९.७७%**
	एकूण (अ+ब)	**६८०९.०८***	-	-
विकसित व अविकसित				
१४	अ) विकसित क्षेत्र	२७३९.५७	-	४०.२३%
१५	ब) अविकसित क्षेत्र	४०६९.५०	-	५९.७७%
	एकूण क्षेत्र	**६८०९.०८***	-	**१००.००%**

** विद्यमान जमीन वापर (ELU) नकाशात नियोजन हद्दीचे एकूण क्षेत्र पूर्वी ६८०९.०९ हेक्टर इतके गणले होते. जीआयएस टोपोलॉजी दुरुस्तीनंतर नियोजन हद्दीचे क्षेत्र ६८०९.०९ हेक्टरवरून ६८०९.०८ हेक्टर असे सुधारित करण्यात आले आहे.*

आकृती ३-२ विकसित क्षेत्राच्या तुलनेत विद्यमान जमीन वापराची टक्केवारी

**टीप:*

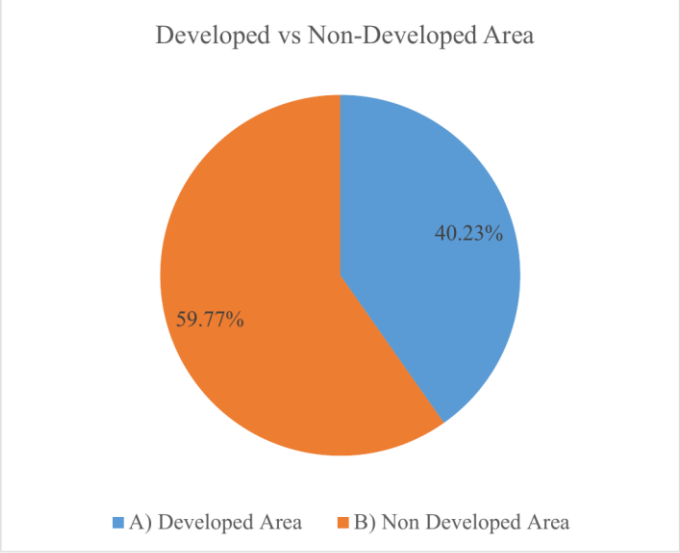
१. "झोपडपट्ट्या" व "इतर" या प्रवर्गांखालील क्षेत्रांचा समावेश अनुक्रमे निवासी व कृषी प्रवर्गांत करण्यात आला आहे.

२. भारतीय राष्ट्रीय महामार्ग प्राधिकरणाकडून (NHAI) प्राप्त माहितीनुसार राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ६१ चा बाह्यवळण रस्ता ६० मीटर भूसंपादन नोंदीसह दर्शविण्यात आला आहे. त्याचा समावेश विद्यमान जमीन वापर (ELU) नकाशात वाहतूक व दळणवळण प्रवर्गात करण्यात आला आहे.

३. स.नं. ३२४ ब, जागा क्र. ११९ ही मंजूर विकास योजनेत (२०१२) 'साईट अँड सर्व्हिसेस' करिता प्रस्तावित असून खाजगी जमीन म्हणून दर्शविलेली आहे. तथापि, सध्या ही जमीन संरक्षण विभागाच्या वापरात असून ७/१२ उताऱ्यावर तिची नोंद 'गोळीबारकडे' अशी आहे. त्यानुसार विद्यमान जमीन वापर नकाशात ती संरक्षण वापर म्हणून दर्शविण्यात आली आहे.

३.३.२ अविकसित क्षेत्र

अहिल्यानगरच्या जमीन वापरामध्ये ४०.२३% विकसित क्षेत्र (२,७३९.५९ हेक्टर) असून त्यात निवासी, वाणिज्य, वाहतूक व सार्वजनिक/निमसार्वजनिक वापरांचा समावेश आहे, तर ५९.७७% अविकसित क्षेत्र (४,०६९.५० हेक्टर) असून त्यात प्रामुख्याने शेतजमीन, रिकामे भूखंड व जलाशय यांचा समावेश आहे. या वितरणावरून भक्कम ग्रामीण पाया असलेले निमनागरी स्वरूप दिसून येते आणि पर्यावरणीय व कृषी संपदेचे जतन करतानाच नियोजनबद्ध व शाश्वत नागरी विस्तारासाठी मोठा वाव असल्याचे स्पष्ट होते.

आकृती ३-३ विकसित व अविकसित क्षेत्र

प्रकरण ४. लोकसंख्याविषयक वैशिष्ट्ये

४.१ प्रस्तावना

शहराच्या लोकसंख्याविषयक वैशिष्ट्यांवरून लोकसंख्येचा आकार, घनता, वयोगटनिहाय वितरण, लिंग गुणोत्तर व वांशिक रचना यांसारख्या महत्त्वाच्या घटकांसह लोकसंख्येच्या संरचनेचे सर्वंकष आकलन होते. शहराच्या सामाजिक, आर्थिक व सांस्कृतिक जडणघडणीत ही वैशिष्ट्ये महत्त्वाची भूमिका बजावतात. लोकसंख्येच्या प्रवाहांचे विश्लेषण केल्याने शहराच्या वाढीचे स्वरूप, विकासविषयक गरजा व भविष्यातील विस्ताराची क्षमता समजून घेता येते. तसेच लोकसंख्येच्या विशिष्ट गरजा पूर्ण करणाऱ्या पायाभूत सुविधा, सार्वजनिक सेवा व सामुदायिक कार्यक्रमांची आखणी करण्यासाठी धोरणकर्ते व नगर नियोजनकार यांना ही माहिती अत्यंत उपयुक्त ठरते. शाश्वत विकास साधण्यासाठी तसेच शहराचा विकास होत असताना सर्व रहिवाशांच्या गरजा पूर्ण व्हाव्यात यासाठी शहराची लोकसंख्याविषयक स्थिती समजून घेणे आवश्यक आहे.

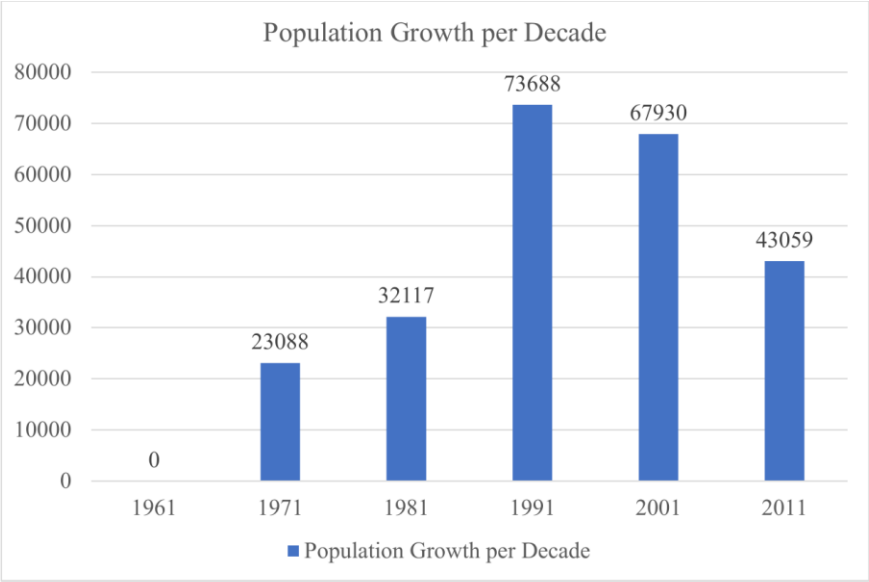
४.२ लोकसंख्या वाढ

सन २०११ च्या जनगणनेनुसार अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्राची एकूण लोकसंख्या ३,४६,७५५ होती, तर सन २००१ मध्ये ती ३,०३,६९६ होती; म्हणजेच २००१–२०११ या दशकात लोकसंख्या वाढीचा दर १४.१८% होता. सन १९९१ मध्ये लोकसंख्या २,३५,७६६ होती; यावरून १९९१–२००१ या कालावधीत २८.८१% वाढ झाल्याचे दिसते. सन १९८१ मध्ये लोकसंख्या १,६२,०७८ होती व १९८१ ते १९९१ या दशकात ४५.४६% इतकी लक्षणीय वाढ झाली. त्याचप्रमाणे सन १९७१ मध्ये लोकसंख्या १,२९,९६१ होती व १९६१ च्या तुलनेत वाढीचा दर २४.७१% होता. दशकनिहाय लोकसंख्या वाढीचा कल खालील तक्त्यात दर्शविला आहे:

तक्ता ४-१ दशकनिहाय लोकसंख्येतील बदल

अ.क्र.	जनगणना वर्ष	लोकसंख्या	दशकातील लोकसंख्या वाढ	दशकीय वाढीचा दर (%)	वार्षिक वाढीचा दर (%)
१	१९६१	१०६८७३	-	-	-
२	१९७१	१२९९६१	२३०८८	२१.६०%	१.९७%
३	१९८१	१६२०७८	३२११७	२४.७१%	२.२३%
४	१९९१	२३५७६६	७३६८८	४५.४६%	३.८२%
५	२००१	३०३६९६	६७९३०	२८.८१%	२.५६%
६	२०११	३४६७५५	४३०५९	१४.१८%	१.३३%

स्रोत: भारतीय जनगणना, २०११

आकृती ४-१ दशकनिहाय लोकसंख्या वाढ

१९८१—१९९१ या दशकात लोकसंख्या वाढीच्या दरात अचानक वाढ होण्याची कारणे पुढीलप्रमाणे आहेत:

- विभाग योजनेमुळे (झोन प्लॅन) शहराच्या बाहेरील भागातील क्षेत्र निवासी वापरासाठी मोठ्या प्रमाणावर खुले झाले.
- या भागातील जमिनीच्या किमती तुलनेने कमी होत्या.
- औद्योगिक क्षेत्राचे (एम.आय.डी.सी.) अस्तित्व व केडगाव औद्योगिक वसाहतीसारख्या कार्यरत औद्योगिक वसाहतींजवळ राहण्याकडे लोकांचा कल.
- शहरात पायाभूत सुविधांचा विकास व नागरी सुविधांची उपलब्धता.
- तंत्रनिकेतन, वैद्यकीय व अभियांत्रिकी महाविद्यालये यांसारख्या उच्च शिक्षण सुविधांचे अस्तित्व व त्याअनुषंगाने झालेला विकास.

या घटकांमुळे शहराच्या बाहेरील भागात निवासी व त्याअनुषंगिक विकासास सुरुवात झाली.

४.३ लोकसंख्येचे स्वरूप

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या प्रशासनाखाली एकूण ७५,१४३ कुटुंबे असून त्यांना पाणीपुरवठा व सांडपाणी व्यवस्थापन यांसारख्या मूलभूत सुविधा महानगरपालिकेमार्फत पुरविल्या जातात. अहिल्यानगर जनगणना शहर हद्दीत रस्ते बांधणे व अधिकारक्षेत्रातील मालमत्तांवर कर आकारणे याचे अधिकारही महानगरपालिकेस आहेत. सन २०११ च्या जनगणनेनुसार उपलब्ध असलेला अहिल्यानगर महानगरपालिका हद्दीतील लोकसंख्या व इतर लोकसंख्याविषयक वैशिष्ट्यांचा तपशील तक्ता ३-२ मध्ये दिला आहे.

तक्ता ४-२ तीन दशकांतील लोकसंख्या व घनता

जनगणना वर्ष	लोकसंख्या	क्षेत्र (हे.)	ढोबळ घनता (व्यक्ती प्रति हेक्टर)
१९९१	२३५७६६	१८२९	१२८.९०४३

जनगणना वर्ष	लोकसंख्या	क्षेत्र (हे.)	ढोबळ घनता (व्यक्ती प्रति हेक्टर)
२००१	३०३६९६	८३२१	३६.४९
२०११	३४६७५५	६८२०	५०.८४३८४

स्रोत: भारतीय जनगणना, २०११

तक्ता ४-३ विद्यमान लोकसंख्येचे विश्लेषण

तपशील	लोकसंख्या	तपशील	-
एकूण लोकसंख्या	३४६७५५	**कुटुंबांची संख्या**	७५१४३
पुरुष लोकसंख्या	१७६८२३	**लिंग गुणोत्तर**	९६१
स्त्री लोकसंख्या	१६९९३२	**लिंग गुणोत्तर (०-६ वर्षे)**	८८८
लोकसंख्या (०-६ वर्षे)	३७९३६	**लिंग गुणोत्तर (अनुसूचित जाती)**	९८६
अनुसूचित जाती लोकसंख्या	४४९११	**लिंग गुणोत्तर (अनुसूचित जमाती)**	९३५
अनुसूचित जमाती लोकसंख्या	३८१३	**अनुसूचित जातींचे प्रमाण (%)**	१२.९५%
साक्षर	२७७६२७	**अनुसूचित जमातींचे प्रमाण (%)**	१.१०%
निरक्षर	६९१२८	**साक्षरता दर (%)**	८०.०६%
एकूण कामगार	१२२७२२	**कार्य सहभाग दर (%)**	३५.३९%
मुख्य कामगार	१११८८२	**एकूण लोकसंख्येशी मुख्य कामगारांचे प्रमाण (%)**	३२.२७%
सीमांत कामगार	१०८४०	**एकूण लोकसंख्येशी सीमांत कामगारांचे प्रमाण (%)**	३.१३%
बिगर-कामगार	२२४०३३	**एकूण लोकसंख्येशी बिगर-कामगारांचे प्रमाण (%)**	६४.६१%

स्रोत: भारतीय जनगणना, २०११

४.४ लोकसंख्येचे वितरण

अहिल्यानगर महानगरपालिकेची एकूण लोकसंख्या घनता वर्षानुवर्षे वाढत आहे. मागील तीन जनगणनांच्या आकडेवारीनुसार सन १९९१ मध्ये महानगरपालिकेची लोकसंख्या घनता १२८.९० व्यक्ती प्रति हेक्टर होती. त्यानंतर सभोवतालच्या गावांचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीत समाविष्ट झाल्याने अहिल्यानगरचे क्षेत्रफळ वाढले व सन २००१ मध्ये घनता ३६.४९ पर्यंत कमी झाली. सन २०११ मध्ये घनता पुन्हा वाढून ५०.८४ व्यक्ती प्रति हेक्टर झाली.

अहिल्यानगर महानगरपालिका १७ प्रभागांमध्ये विभागली आहे. सार्वत्रिक निवडणूक २०१८ नुसार प्रभागनिहाय लोकसंख्या व ढोबळ घनता खालील तक्त्यात दर्शविली आहे. दाट वस्तीच्या गावठाण भागातील प्रभाग क्र. १२ मध्ये सर्वाधिक, म्हणजे २४९ व्यक्ती प्रति हेक्टर इतकी ढोबळ लोकसंख्या घनता आहे. केडगाव गावातील प्रभाग क्र. १७ मध्ये सर्वांत कमी, म्हणजे १४ व्यक्ती प्रति हेक्टर इतकी ढोबळ घनता आहे.

४.५ अहिल्यानगर महानगरपालिकेतील प्रभागनिहाय लोकसंख्येचे वितरण

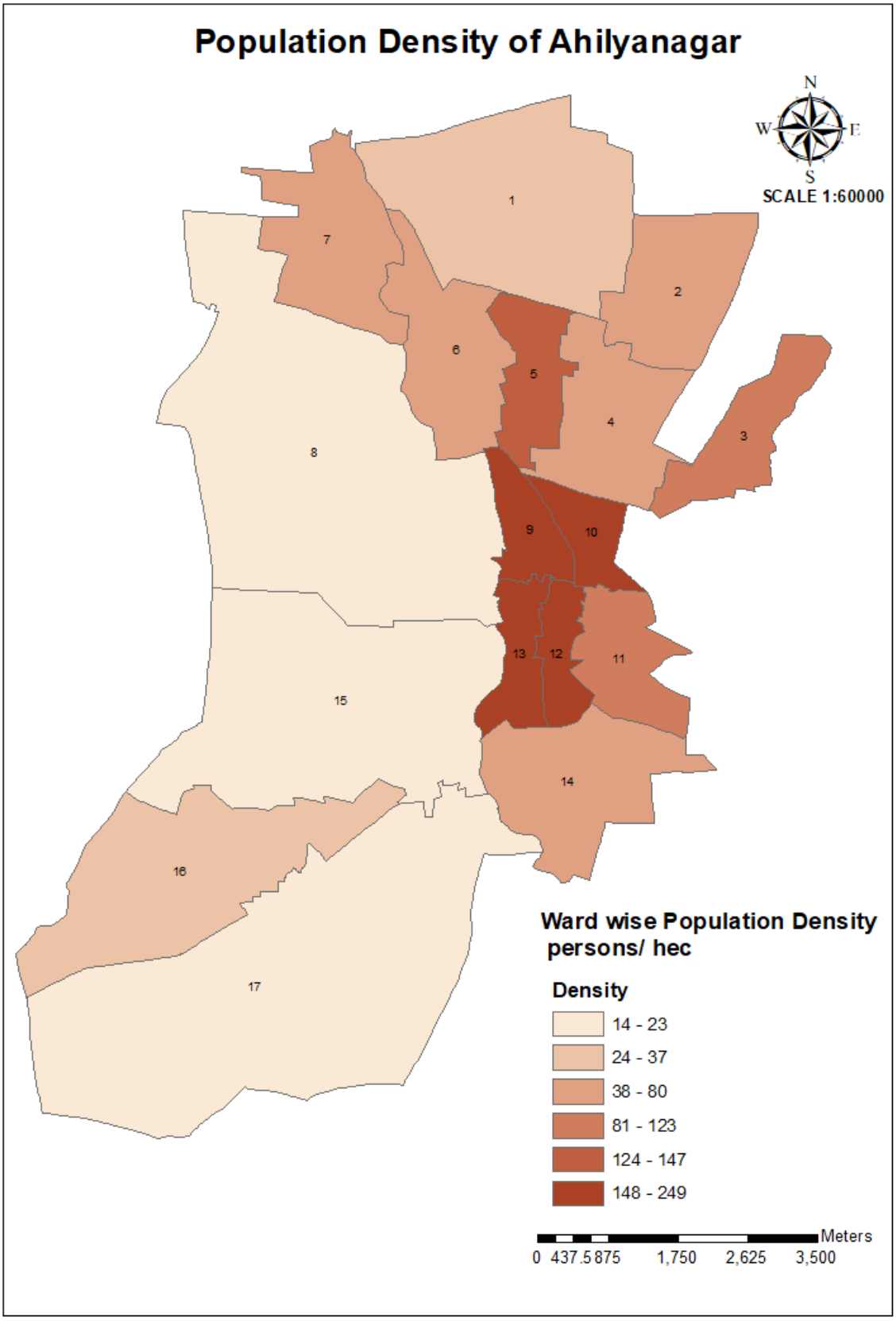
तक्ता ४-४ प्रभागनिहाय लोकसंख्येची घनता

प्रभाग क्र.	लोकसंख्या	अनुसूचित जाती लोकसंख्या	अनुसूचित जमाती लोकसंख्या	प्रभागाचे अंदाजे क्षेत्र	घनता (व्यक्ती प्रति हेक्टर)
१	२०८७०	२३२६	३५९	५९५.०२	३५
२	२०४०१	२१७९	२२७	२५५.२२	८०
३	२०९८६	४३९	७६	१८२.१८	११५
४	२०६३०	१३५४	२६२	२६४.६४	७८
५	२०९८८	१३३४	१२२	१४२.७९	१४७
६	१९५२७	१८०५	३९५	२६६.४४	७३
७	२०१२१	४४८८	२००	२९२.९४	६९
८	२०५३७	२३७६	३०४	१२३३.८९	१७
९	२१३५६	६७५७	१६९	९९.३१	२१५
१०	२०३७३	४१९३	२११	८८.६६	२३०
११	२०७४९	२३१४	८४	१६८.९९	१२३
१२	२०२६१	१५७०	१०७	८१.३१	२४९
१३	२०७५९	१४४४	११९	१०२.७२	२०२
१४	२०७३१	२१४८	२६९	३२८.८२	६३
१५	१९२६९	३८३४	३०६	८४७.८५	२३
१६	२०१०१	२७८४	३२४	५४१.०५	३७
१७	१९०९६	३५६६	२७९	१३२९.६७	१४

स्रोत: अहमदनगर महानगरपालिका, सार्वत्रिक निवडणूक प्रभाग, २०१८.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

नकाशा ४-१ प्रभागनिहाय लोकसंख्या घनता नकाशा

४.६ लोकसंख्येची संरचना

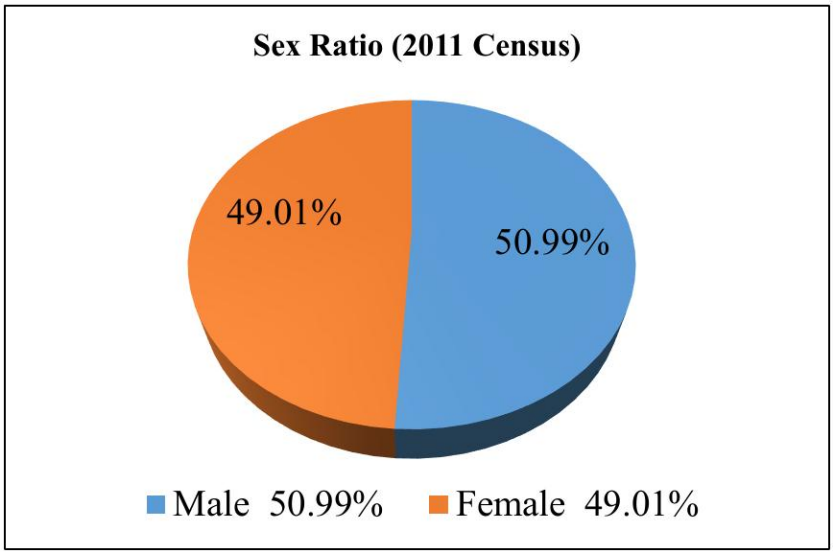
४.६.१ वय व लिंग गुणोत्तर

सन २०११ च्या जनगणनेनुसार अहिल्यानगर महानगरपालिकेची एकूण लोकसंख्या ३,४६,७५५ आहे. त्यापैकी १,७६,८२३ पुरुष व १,६९,९३२ स्त्रिया असून त्यांचे एकूण लोकसंख्येशी प्रमाण अनुक्रमे ५०.९९% व ४९.०१% आहे; यानुसार लिंग गुणोत्तर दर १००० पुरुषांमागे ९६१ स्त्रिया असे येते. ०-६ वयोगटातील बालकांची एकूण लोकसंख्या ३७,९३६ असून त्यापैकी २०,०९४ मुले व १७,८४२ मुली आहेत, म्हणजेच अनुक्रमे ५२.९७% व ४७.०३%; यानुसार बाल लिंग गुणोत्तर दर १००० मुलांमागे ८८८ मुली असे येते. अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या मागील तीन दशकांतील वय व लिंग गुणोत्तराची रचना खालील तक्त्यात दर्शविली आहे.

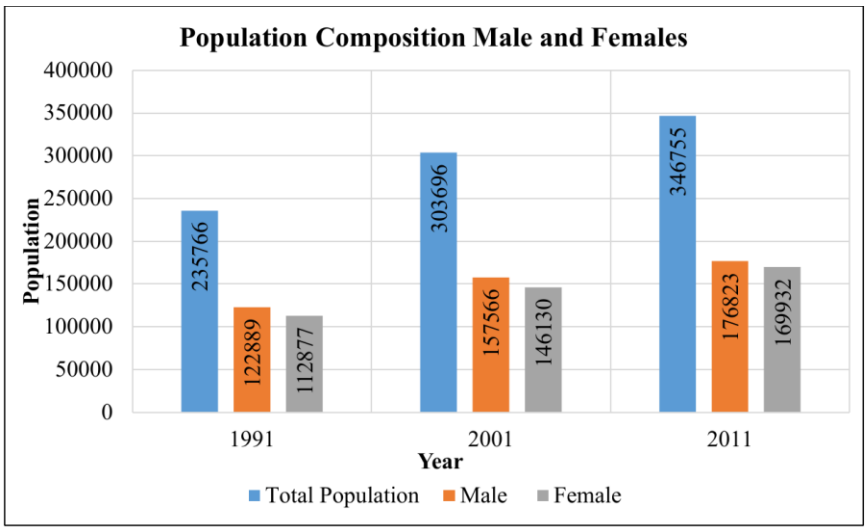
तक्ता ४-५ वय व लिंग गुणोत्तर

अ.क्र.	वर्ष	लोकसंख्या	पुरुष	स्त्रिया	लिंग गुणोत्तर
१	१९९१	२३५७६६	१२२८८९	११२८७७	९१९
२	२००१	३०३६९६	१५७५६६	१४६१३०	९२७
३	२०११	३४६७५५	१७६८२३	१६९९३२	९६१
अ.क्र.	**वर्ष**	**लोकसंख्या (०-६ वर्षे)**	**मुले**	**मुली**	**लिंग गुणोत्तर**
४	१९९१	३८५१७	१९८९१	१८६२६	९३६
५	२००१	३८१०१	२०४२३	१७६७८	८६६
६	२०११	३७९३६	२००९४	१७८४२	८८८

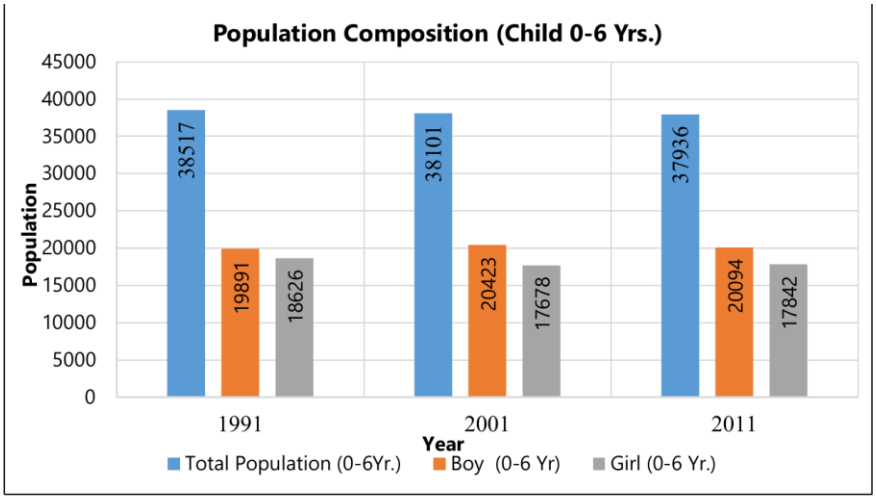
स्रोत: भारतीय जनगणना, २०११

आकृती ४-२ लिंग गुणोत्तर

आकृती ४-३ लोकसंख्येची रचना – पुरुष व स्त्रिया

आकृती ४-४ ६ वर्षांखालील बालकांची लोकसंख्या

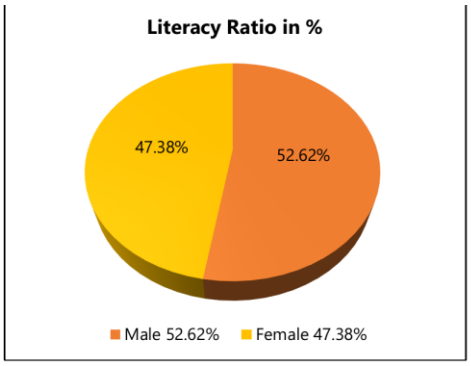
४.६.२ साक्षरता दर

साक्षरता दर हे शहराच्या साक्षरतेविषयी स्पष्ट कल्पना देणारे मूलभूत लोकसंख्याविषयक वैशिष्ट्य आहे. शहरातील एकूण साक्षर व्यक्ती २,७७,६२७ असून हे प्रमाण एकूण लोकसंख्येच्या ८०.०६% आहे. यावरून अहिल्यानगरमध्ये पुढील पिढीसाठी पूर्व-प्राथमिक, प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक शाळा व महाविद्यालये अशा पुरेशा शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध असल्याचे दिसून येते. एकूण साक्षरांपैकी ५२.६२% पुरुष व ४७.३८% स्त्रिया आहेत. सन २०११ च्या जनगणनेनुसार अहिल्यानगरची साक्षरतेविषयक माहिती खालील तक्ता ३-६ मध्ये दिली असून आकृती ३-५ मध्ये आलेखाद्वारे दर्शविली आहे.

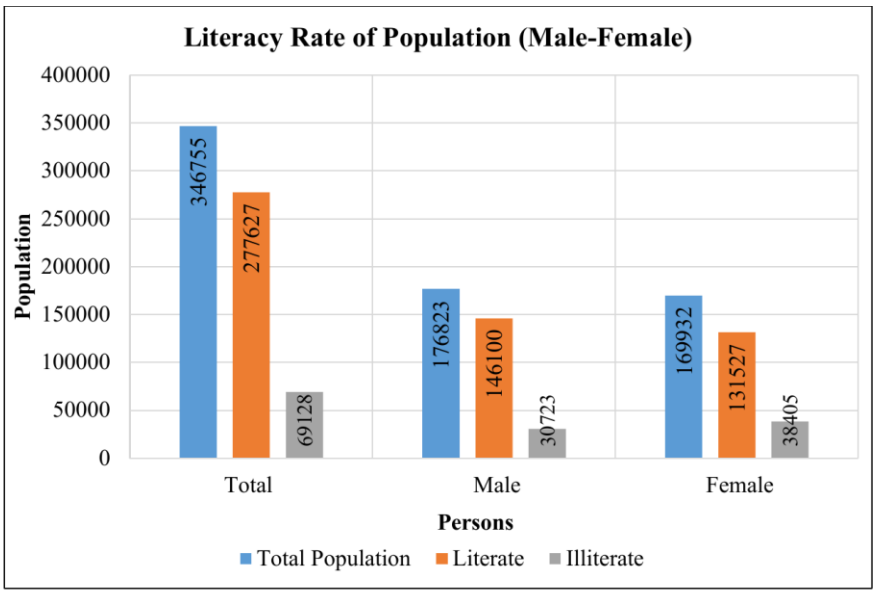
तक्ता ४-६ अहिल्यानगर शहराचा साक्षरता दर

अ.क्र.	तपशील	लोकसंख्या (जनगणना-२०११)	साक्षर	निरक्षर	साक्षरतेची टक्केवारी	साक्षरता प्रमाण
१	एकूण	३४६७५५	२७७६२७	६९१२८	८०.०६%	-
२	पुरुष	१७६८२३	१४६१००	३०७२३	८२.६२%	५२.६२%
३	स्त्रिया	१६९९३२	१३१५२७	३८४०५	७७.४०%	४७.३८%

स्रोत: भारतीय जनगणना, २०११

आकृती ४-५ साक्षरतेचे प्रमाण (%)

आकृती ४-६ पुरुष व स्त्री साक्षरता दर

४.६.३ साक्षरता दर २००१ व २०११

तक्ता ४-७ साक्षरता दर २००१ व २०११

प्रवर्ग	वर्ष	लोकसंख्या	साक्षर	निरक्षर	साक्षरतेची टक्केवारी	साक्षरता प्रमाण
एकूण	२००१	३,०३,६९६	२,३३,७३१	६९,९६५	७६.९६%	—
	२०११	३,४६,७५५	२,७७,६२७	६९,१२८	८०.०६%	—
पुरुष	२००१	१,५७,५६६	१,२८,०१०	२९,५५६	८१.२४%	५४.७७%
	२०११	१,७६,८२३	१,४६,१००	३०,७२३	८२.६२%	५२.६२%
स्त्रिया	२००१	१,४६,१३०	१,०५,७२१	४०,४०९	७२.३५%	४५.२३%
	२०११	१,६९,९३२	१,३१,५२७	३८,४०५	७७.४०%	४७.३८%

स्रोत: भारतीय जनगणना, २००१ व २०११

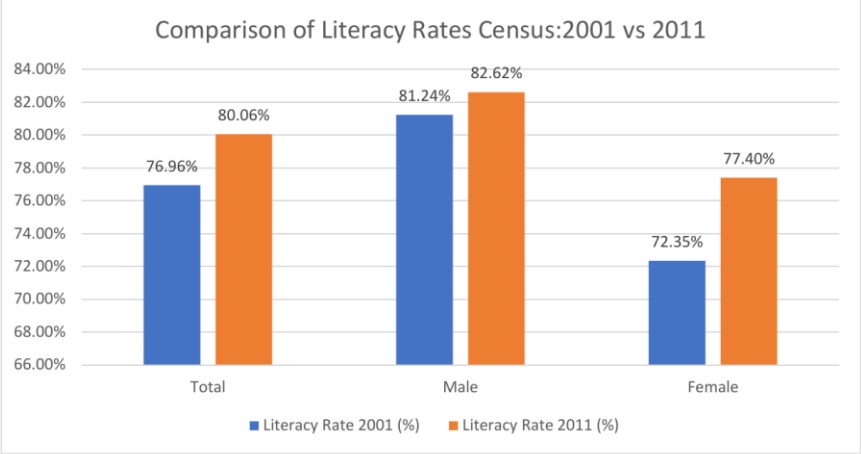
सन २००१ ते २०११ या जनगणना वर्षांदरम्यान अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या साक्षरतेच्या स्थितीत लक्षणीय सुधारणा झाली. एकूण लोकसंख्या सन २००१ मधील ३,०३,६९६ वरून सन २०११ मध्ये ३,४६,७५५ पर्यंत वाढली. लोकसंख्येतील या वाढीबरोबरच एकूण साक्षरता दर ७६.९६% वरून ८०.०६% पर्यंत वाढला असून या दशकात शिक्षणाची उपलब्धता व जागरूकता यांमध्ये सकारात्मक प्रगती झाल्याचे त्यावरून दिसून येते.

पुरुष साक्षरतेत किरकोळ सुधारणा होऊन ती सन २००१ मधील ८१.२४% वरून सन २०११ मध्ये ८२.६२% झाली. तथापि, एकूण साक्षर लोकसंख्येतील साक्षर पुरुषांचा वाटा दर्शविणारे पुरुष साक्षरता प्रमाण ५४.७७% वरून ५२.६२% असे किंचित घटले. याच कालावधीत स्त्री साक्षरतेत तुलनेने अधिक वेगाने झालेली वाढ हे या किंचित घटीमागील कारण आहे.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

स्त्री साक्षरतेत लक्षणीय वाढ होऊन साक्षरता दर सन २००१ मधील ७२.३५% वरून सन २०११ मध्ये ७७.४०% झाला. स्त्री साक्षरता प्रमाणही ४५.२३% वरून ४७.३८% पर्यंत सुधारले असून साक्षर लोकसंख्येतील स्त्रियांचा वाढता वाटा त्यातून दिसून येतो. हा कल शिक्षणातील स्त्री-पुरुष समानतेच्या दिशेने झालेली भरीव प्रगती दर्शवितो.

एकूणच सन २००१ ते २०११ हे दशक साक्षरतेच्या, विशेषतः स्त्री साक्षरतेच्या दृष्टीने उल्लेखनीय प्रगतीचे ठरले. शैक्षणिक सुविधांचा वाढता विस्तार व स्त्री-पुरुषांमधील कमी होत जाणारी दरी ही आकडेवारी अधोरेखित करते आणि सर्वांसाठी सर्वसमावेशक व समन्यायी शिक्षणाच्या व्यापक उद्दिष्टाला त्यातून हातभार लागतो.

आकृती ४-७ साक्षरता दर २००१ व २०११

४.६.४ साक्षरता दर — जिल्हा व अहिल्यानगर महानगरपालिका

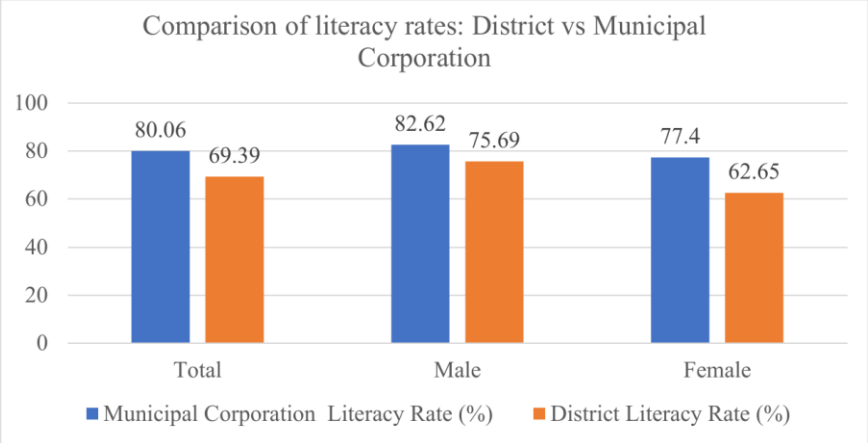
तक्ता ४-८ जिल्ह्याचा साक्षरता दर

अ.क्र.	तपशील	जिल्ह्याची लोकसंख्या	साक्षर	निरक्षर	साक्षरतेची टक्केवारी	साक्षरता प्रमाण
१	एकूण	४५,४३,१५९	३१,५१,८९०	१३,९१,२६९	६९.३९%	-
२	पुरुष	२३,४२,८२५	१७,७३,३५५	५,६९,४७०	७५.६९%	५१.९२%
३	स्त्रिया	२२,००,३३४	१३,७८,५३५	८,२१,७९९	६२.६५%	४८.०८%

स्रोत: भारतीय जनगणना, २०११

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

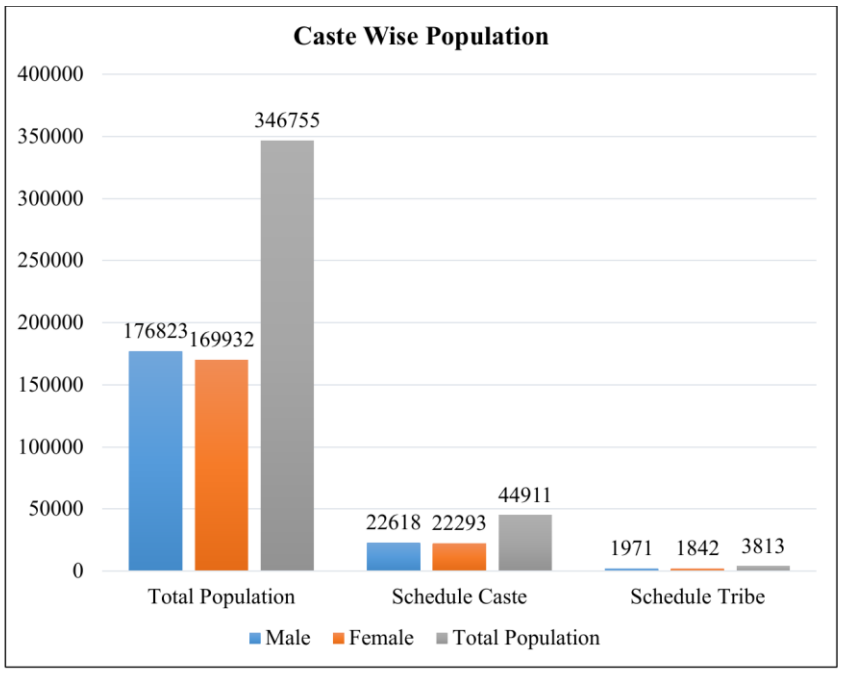
सन २०११ च्या जनगणनेनुसार अहिल्यानगर महानगरपालिकेचा साक्षरता दर संपूर्ण अहिल्यानगर जिल्ह्याच्या तुलनेत अधिक आहे. महानगरपालिका क्षेत्राचा एकूण साक्षरता दर ८०.०६% असून तो जिल्ह्याच्या ६९.३९% या सरासरीपेक्षा लक्षणीयरीत्या जास्त आहे; म्हणजेच १०.६७ टक्के गुणांचा सकारात्मक फरक आहे. लिंगनिहाय विचार करता महानगरपालिकेत पुरुष साक्षरता ८२.६२% असून जिल्ह्यात ती ७५.६९% आहे, तर महानगरपालिका क्षेत्रातील स्त्री साक्षरता ७७.४०% असून ती जिल्ह्याच्या ६२.६५% पेक्षा बरीच अधिक आहे. यावरून नागरी भागात स्त्री साक्षरतेत १४.७५ टक्के गुणांची उल्लेखनीय आघाडी दिसून येते. व्यापक जिल्हा क्षेत्राच्या तुलनेत महानगरपालिका हद्दीत, विशेषतः स्त्रियांसाठी, शिक्षणाची उपलब्धता तुलनेने चांगली असून साक्षरतेचे परिणामही अधिक सरस असल्याचे ही आकडेवारी दर्शविते.

आकृती ४-८ साक्षरता दर — महानगरपालिका व अहिल्यानगर जिल्हा

४.६.५ जातनिहाय लोकसंख्या

नियोजन क्षेत्रानुसार अहिल्यानगर महानगरपालिकेची लोकसंख्या सुमारे ३,४६,७५५ असून त्यापैकी १,७६,८२३ (५१%) पुरुष व १,६९,९३२ (४९%) स्त्रिया आहेत. एकूण लोकसंख्येपैकी ४४९११ (१३%) व्यक्ती अनुसूचित जातीच्या व ३८१३ (१%) व्यक्ती अनुसूचित जमातीच्या आहेत. सन २०११ च्या जनगणनेनुसार ही माहिती खालील तक्ता व आलेखात दर्शविली आहे.

आकृती ४-९ जातनिहाय लोकसंख्येची रचना

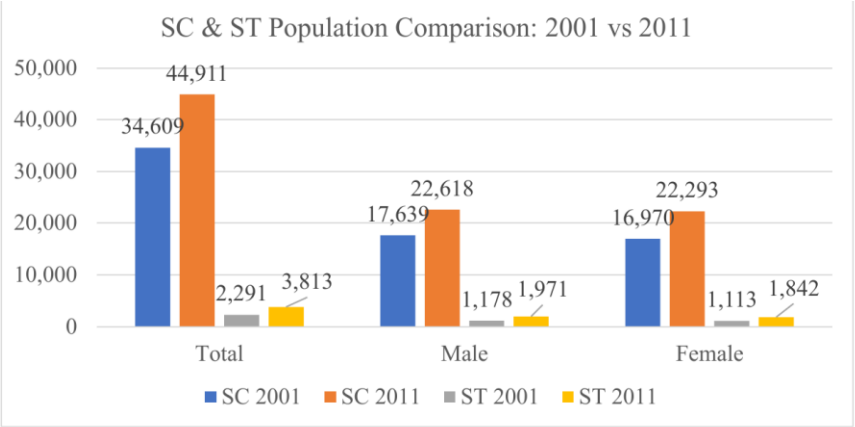
४.६.६ अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती लोकसंख्येची तुलना : २००१ व २०११

तक्ता ४-९ अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती लोकसंख्येची तुलना : २००१ व २०११

प्रवर्ग	वर्ष	एकूण अनुसूचित जाती	पुरुष (अ.जा.)	स्त्रिया (अ.जा.)	एकूण अनुसूचित जमाती	पुरुष (अ.ज.)	स्त्रिया (अ.ज.)
	२००१	३४,६०९	१७,६३९	१६,९७०	२,२९१	१,१७८	१,११३
	२०११	४४,९११	२२,६१८	२२,२९३	३,८१३	१,९७१	१,८४२
वाढ		१०,३०२	४,९७९	५,३२३	१,५२२	७९३	७२९
% वाढ		२९.७६%	२८.२२%	३१.३७%	६६.४४%	६७.२९%	६५.५०%

स्रोत: भारतीय जनगणना २०११

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या सन २००१ व २०११ च्या जनगणनेच्या आकडेवारीनुसार अनुसूचित जाती (अ.जा.) व अनुसूचित जमाती (अ.ज.) या दोन्ही लोकसंख्येत लक्षणीय वाढ झाल्याचे दिसून येते. अनुसूचित जातींची एकूण लोकसंख्या सन २००१ मधील ३४,६०९ वरून सन २०११ मध्ये ४४,९११ झाली; म्हणजेच १०,३०२ व्यक्तींची, अर्थात सुमारे २९.७६% वाढ झाली. त्यापैकी अनुसूचित जातीच्या पुरुष लोकसंख्येत २८.२२% तर स्त्री लोकसंख्येत ३१.३७% वाढ झाली. त्या तुलनेत अनुसूचित जमातींच्या लोकसंख्येत अधिक झपाट्याने वाढ होऊन ती सन २००१ मधील २,२९१ वरून सन २०११ मध्ये ३,८१३ झाली; म्हणजेच ६६.४४% इतकी भरीव वाढ झाली. अनुसूचित जमातीच्या पुरुष लोकसंख्येत ६७.२९% व स्त्री लोकसंख्येत ६५.५०% वाढ झाली. अनुसूचित जाती व जमातींच्या, विशेषतः अनुसूचित जमातींच्या लोकसंख्येतील ही उल्लेखनीय वाढ नैसर्गिक लोकसंख्या वाढ, शहराकडे वाढलेले स्थलांतर तसेच सन २०११ च्या जनगणनेतील सुधारित गणना पद्धती यांमुळे झाली असावी.

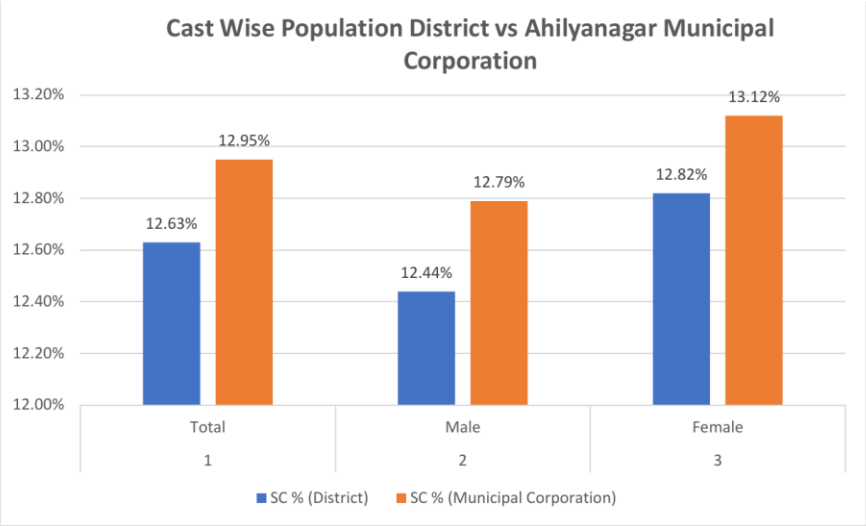
आकृती ४-१० अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती लोकसंख्येची तुलना २००१ व २०११

४.६.७ जातनिहाय लोकसंख्या — जिल्हा व अहिल्यानगर महानगरपालिका

अहिल्यानगर महानगरपालिकेतील अनुसूचित जातींची लोकसंख्या ४४,९११ असून ती शहराच्या ३,४६,७५५ या एकूण लोकसंख्येच्या १२.९५% आहे. त्या तुलनेत अहिल्यानगर जिल्ह्यातील अनुसूचित जातींची लोकसंख्या ५,७३,६९८ असून ती जिल्ह्याच्या ४५,४३,१५९ या एकूण लोकसंख्येच्या १२.६३% आहे.

लिंगनिहाय विचार करता अनुसूचित जातीच्या पुरुषांचे प्रमाण शहरात १२.७९% व जिल्ह्यात १२.४४% आहे, तर अनुसूचित जातीच्या स्त्रियांचे प्रमाण शहरात १३.१२% व जिल्ह्यात १२.८२% आहे. यावरून एकूण, पुरुष व स्त्रिया—या सर्व प्रवर्गांत महानगरपालिका क्षेत्रातील अनुसूचित जातींच्या लोकसंख्येचे प्रमाण संपूर्ण जिल्ह्याच्या तुलनेत किंचित अधिक असल्याचे दिसून येते.

नागरी भागातील अनुसूचित जातींच्या प्रतिनिधित्वातील ही किंचित वाढ नागरी सेवांची अधिक चांगली उपलब्धता, रोजगार किंवा शिक्षणासाठी होणारे स्थलांतर तसेच शहर हद्दीतील केंद्रित वस्त्या यांसारख्या कारणांमुळे असू शकते.

आकृती ४-११ जातनिहाय लोकसंख्या — जिल्हा व महानगरपालिका

४.६.८ व्यावसायिक संरचना व रोजगाराचे स्वरूप

सन २०११ च्या जनगणनेनुसार शहराची म्हणजेच महानगरपालिकेची एकूण लोकसंख्या ३,४६,७५५ असून त्यापैकी शहरातील एकूण कार्यरत लोकसंख्या (मुख्य व सीमांत कामगार मिळून) १,२२,७२२ आहे, जी एकूण लोकसंख्येच्या ३५.३९% आहे.

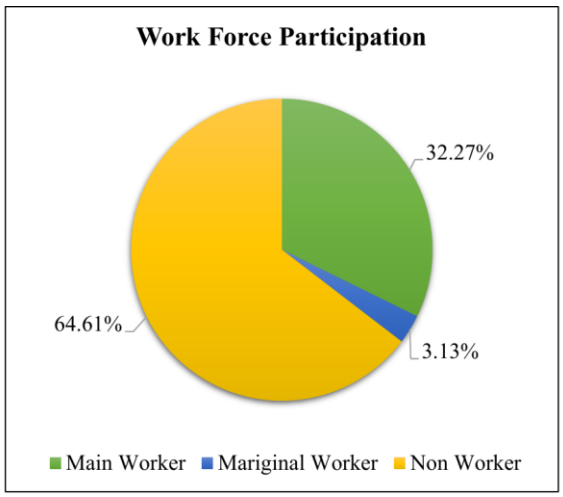
महानगरपालिकेतील पुरुष कार्यरत लोकसंख्या ९२,३१९ असून ती एकूण कार्यरत लोकसंख्येच्या ७५.२३% आहे. कार्यरत लोकसंख्येत स्त्रियांचा सहभाग तुलनेने कमी असून सुमारे ३०,४०३ स्त्रिया, म्हणजे एकूण कार्यरत लोकसंख्येच्या केवळ २४.७७% आहेत.

कामाच्या स्वरूपानुसार कामगारांचे मुख्यत्वे मुख्य कामगार व सीमांत कामगार असे वर्गीकरण केले जाते. वर्षातील बहुतांश काळ काम केलेल्या कामगारांना मुख्य कामगार असे संबोधले जाते. वर्षातील बहुतांश काळ म्हणजे सहा महिने (१८३ दिवस) किंवा त्याहून अधिक काळ. ज्यांनी वर्षातील बहुतांश काळ काम केलेले नाही (म्हणजे वर्षात सहा महिन्यांपेक्षा किंवा १८३ दिवसांपेक्षा कमी काळ काम केले आहे) त्यांना सीमांत कामगार असे संबोधले जाते. अहिल्यानगरमध्ये मुख्य कामगारांची संख्या सीमांत कामगारांपेक्षा अधिक असून एकूण कार्यरत लोकसंख्येत मुख्य कामगारांचे प्रमाण ९१.१७% व सीमांत कामगारांचे प्रमाण ८.८३% आहे.

तक्ता ४-१० कार्यबलाची रचना व सहभाग

वर्गीकरण	पुरुष	स्त्रिया	एकूण	एकूण लोकसंख्येशी %
मुख्य कामगार	८५९२६	२५९५६	१११८८२	३२.२७%
सीमांत कामगार	६३९३	४४४७	१०८४०	३.१३%
बिगर-कामगार	८४५०४	१३९५२९	२२४०३३	६४.६१%
एकूण लोकसंख्या	१७६८२३	१६९९३२	३४६७५५	१००.००%

स्रोत: भारतीय जनगणना, २०११

आकृती ४-१२ कार्यबलातील सहभाग

वरील आलेख व तक्त्यामध्ये कार्यबलातील सहभाग दर्शविला आहे. मुख्य कामगारांचे प्रमाण ३२.२७% व सीमांत कामगारांचे प्रमाण ३.१३% असून बिगर-कामगार लोकसंख्येचे प्रमाण कार्यरत लोकसंख्येपेक्षा बरेच अधिक, म्हणजेच एकूण लोकसंख्येच्या ६४.६१% आहे.

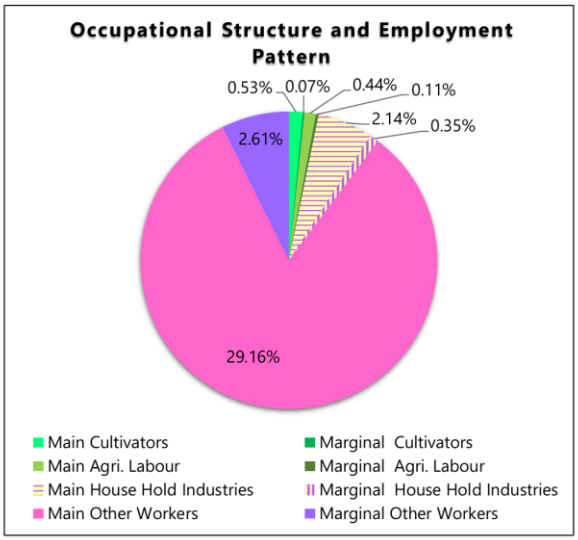
भारतीय अर्थव्यवस्थेचे प्राथमिक, द्वितीयक व तृतीयक अशा तीन क्षेत्रांत ढोबळ वर्गीकरण केले जाते. शेतीसारख्या नैसर्गिक संसाधनांवर आधारित व्यवसायांचा समावेश असलेल्या प्राथमिक क्षेत्रावर अहिल्यानगरमधील कार्यरत लोकसंख्येपैकी केवळ ३.२३%, म्हणजे ३,९६२ व्यक्ती अवलंबून आहेत. प्रामुख्याने घरगुती उद्योगांचा समावेश असलेल्या द्वितीयक क्षेत्रात ७.०१% कामगार कार्यरत आहेत. याउलट विविध सेवाआधारित व्यवसायांचा समावेश असलेल्या तृतीयक क्षेत्रात एकूण कामगारांपैकी तब्बल ८९.७६% कामगार कार्यरत आहेत. यावरून अहिल्यानगरची अर्थव्यवस्था प्रामुख्याने तृतीयक क्षेत्रावर आधारित असून रोजगाराचा कल शेती व उद्योगांकडून सेवाक्षेत्राकडे वळल्याचे दिसून येते.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

तक्ता ४-११ व्यावसायिक संरचना

अ.क्र.	व्यवसाय	पुरुष	स्त्रिया	एकूण	एकूण लोकसंख्येशी %	एकूण कामगारांशी %	पुरुष कामगारांशी %	स्त्री कामगारांशी %
१	मुख्य शेतकरी (कास्तकार)	१,३८१	४५९	१,८४०	०.५३%	१.५०%	१.५०%	१.५१%
२	सीमांत शेतकरी	१२९	१०८	२३७	०.०७%	०.१९%	०.१४%	०.३६%
३	मुख्य शेतमजूर	९५३	५६५	१,५१८	०.४४%	१.२४%	१.०३%	१.८६%
४	सीमांत शेतमजूर	१९३	१७४	३६७	०.११%	०.३०%	०.२१%	०.५७%
अ	**एकूण प्राथमिक क्षेत्र**	**२,६५६**	**१,३०६**	**३,९६२**	**१.१४%**	**३.२३%**	**२.८८%**	**४.३०%**
५	मुख्य घरगुती उद्योग	३३२८	४०८०	७,४०८	२.१४%	६.०४%	३.६०%	१३.४२%
६	सीमांत घरगुती उद्योग	३७४	८२६	१,२००	०.३५%	०.९८%	०.४१%	२.७२%
ब	**एकूण द्वितीयक क्षेत्र**	**३७०२**	**४९०६**	**८६०८**	**२.४८%**	**७.०१%**	**४.०१%**	**१६.१४%**
७	मुख्य इतर कामगार	८०२६४	२०८५२	१,०१,११६	२९.१६%	८२.३९%	८६.९४%	६८.५९%
८	सीमांत इतर कामगार	५,६९७	३,३३९	९,०३६	२.६१%	७.३६%	६.१७%	१०.९८%
क	**एकूण तृतीयक क्षेत्र**	**८५,९६१**	**२४,१९१**	**१,१०,१५२**	**३१.७७%**	**८९.७६%**	**९३.११%**	**७९.५७%**
९	**एकूण कामगार**	**९२३१९**	**३०४०३**	**१,२२,७२२**	**३५.३९%**	**१००.००%**	**१००.००%**	**१००.००%**
१०	एकूण बिगर-कामगार	८४५०४	१३९५२९	२,२४,०३३	६४.६१%			
	एकूण लोकसंख्या	**१,७६,८२३**	**१,६९,९३२**	**३,४६,७५५**	**१००.००%**			

स्रोत: भारतीय जनगणना, २०११

आकृती ४-१३ व्यावसायिक संरचना व रोजगाराचे स्वरूप

४.७ झोपडपट्ट्या

नागरी भागातील आर्थिक विकासाचा विरोधाभास म्हणजे त्याचबरोबर वाढत जाणारी नागरी गरिबी होय. झोपडपट्ट्या व अनौपचारिक वस्त्या हे नागरी विकासातील सर्वांत गंभीर आव्हानांपैकी एक आहे. अहिल्यानगरमध्ये वाढती लोकसंख्या, सततचे स्थलांतर व जमिनीची मर्यादित उपलब्धता यांमुळे घरांची गरज भागविण्यासाठी सार्वजनिक व खाजगी जमिनींवरील अतिक्रमणांत वाढ झाली आहे.

सन २०११ ची जनगणना व महानगरपालिकेच्या अभिलेखांनुसार अहिल्यानगर महानगरपालिका (AMC) हद्दीत १७ अधिसूचित व ५ अनधिसूचित झोपडपट्ट्या आहेत. शहराच्या एकूण लोकसंख्येपैकी सुमारे ७.०७% लोकसंख्या या झोपडपट्ट्यांमध्ये राहते.

झोपडपट्टी क्षेत्रातील लोकसंख्या घनतेच्या विश्लेषणावरून सिद्धार्थनगर ही शहरातील सर्वाधिक दाट लोकवस्तीची व गर्दीची झोपडपट्टी असल्याचे दिसून येते. इतर झोपडपट्ट्यांतील घनतेचे स्वरूप तसेच महानगरपालिका हद्दीतील अधिसूचित व अनधिसूचित झोपडपट्ट्यांची सविस्तर यादी परिशिष्ट II मध्ये दिली आहे.

महानगरपालिकेने पथदिवे, सार्वजनिक शौचालये, नळ व रस्ते यांसारख्या मूलभूत सुविधा पुरविल्या असल्या तरी रहिवाशांच्या गरजांच्या तुलनेत त्या अपुऱ्या आहेत. यापूर्वी मंजूर झालेल्या विकास योजनेनुसार अधिसूचित झोपडपट्ट्या विद्यमान जमीन वापर (ELU) नकाशावर दर्शविण्यात आल्या आहेत.

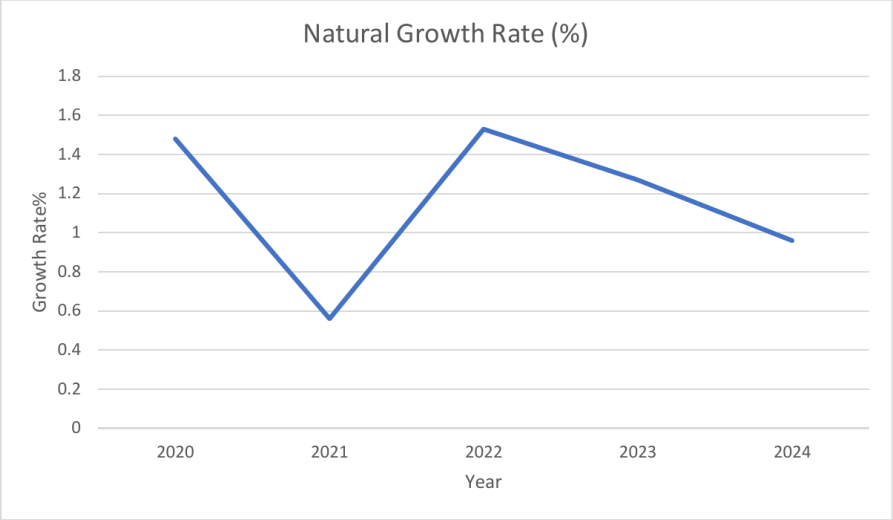
४.८ नोंदणीकृत जन्म व मृत्यू

तक्ता ४-१२ नोंदणीकृत जन्म व मृत्यू

वर्ष	जन्म	मृत्यू	एकूण वाढ	अंदाजित लोकसंख्या	नैसर्गिक वाढीचा दर
२०२०	१२७९२	६८१३	५९७९	४,०९,२५०	१.४८%
२०२१	१३३१६	११०३२	२२८४	४,११,५३४	०.५६%
२०२२	११५९९	५२९३	६३०६	४,१७,८४०	१.५३%
२०२३	१०६५१	५३६३	५२८८	४,२३,१२८	१.२७%
२०२४	९७३८	५६८३	४०५५	४,२७,१८३	०.९६%

स्रोत: अहिल्यानगर महानगरपालिका

सन २०२० ते २०२४ या कालावधीत अंदाजित लोकसंख्येत सातत्याने वाढ होऊन ती सन २०२० मधील सुमारे ४,०९,२५० वरून सन २०२४ मध्ये ४,२७,१८३ झाली. पाच वर्षांतील १७,९३३ व्यक्तींची ही वाढ प्रामुख्याने नैसर्गिक लोकसंख्या वाढीमुळे, म्हणजेच दरवर्षीच्या जन्म व मृत्यू संख्येतील फरकामुळे झाली. सन २०२० मध्ये १२,७९२ जन्म व ६,८१३ मृत्यू झाले; त्यामुळे नैसर्गिक वाढ ५,९७९ इतकी होऊन नैसर्गिक वाढीचा दर १.४८% राहिला. सन २०२१ मध्ये १३,३१६ जन्मांच्या तुलनेत सर्वाधिक ११,०३२ मृत्यूंची नोंद झाली; त्यामुळे निव्वळ वाढ केवळ २,२८४ व वाढीचा दर ०.५६% इतका खाली आला, जो त्या कालावधीत सार्वजनिक आरोग्यावर झालेल्या परिणामाचे निदर्शक असू शकतो. याउलट सन २०२२ मध्ये मृत्यूंची संख्या ५,२९३ पर्यंत घटल्याने पाच वर्षांतील सर्वाधिक, म्हणजे ६,३०६ इतकी निव्वळ वाढ व १.५३% वाढीचा दर नोंदविला गेला. मात्र त्यानंतरच्या वर्षांत जन्मसंख्या व नैसर्गिक वाढीचा दर या दोन्हींमध्ये घट दिसून आली. सन २०२४ पर्यंत जन्मसंख्या ९,७३८ पर्यंत कमी झाली व मृत्यू ५,६८३ राहिले; त्यामुळे सर्वांत कमी निव्वळ वाढ (४,०५५) व ०.९६% वाढीचा दर नोंदविला गेला. एकूण कलावरून लोकसंख्या वाढीचा वेग हळूहळू मंदावत असल्याचे दिसून येते; घटता प्रजनन दर व मृत्युदरावरील सुधारित नियंत्रण ही त्यामागील कारणे असू शकतात. भविष्यातील संसाधन नियोजन, आरोग्यसेवा, शिक्षण व पायाभूत सुविधांच्या विकासाच्या दृष्टीने या कलाचे महत्त्वाचे परिणाम आहेत.

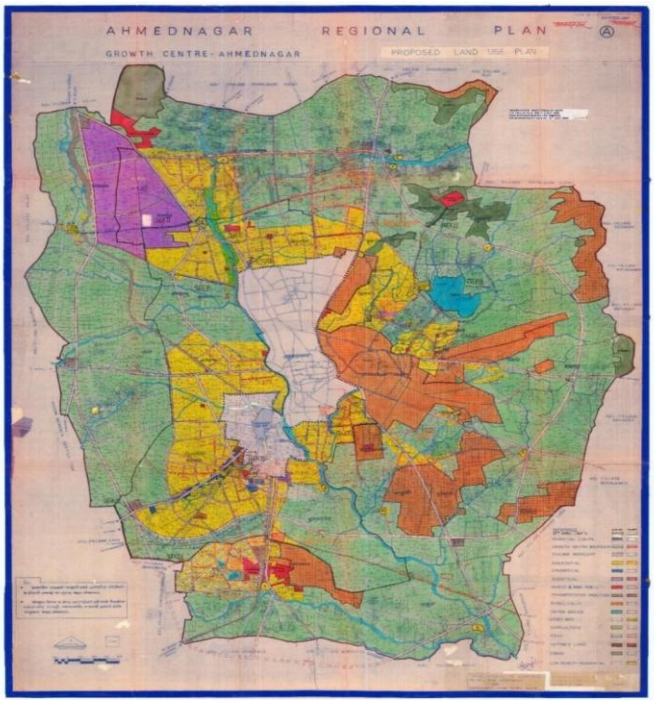
आकृती ४-१४ नैसर्गिक वाढीचा दर

प्रकरण ५. विकास योजना प्रक्रिया, दूरदृष्टी व उद्दिष्टे

५.१ पूर्वी झालेले नियोजनविषयक प्रयत्न

५.१.१ प्रादेशिक योजना

महाराष्ट्र शासनाने महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ मधील तरतुदींनुसार सन १९९१ मध्ये संपूर्ण अहिल्यानगर महसूल जिल्हा हा एक प्रदेश म्हणून घोषित केला. त्यानंतर प्रादेशिक योजना तयार करण्याच्या कामावर देखरेख ठेवण्यासाठी सन १९९१ मध्येच अहिल्यानगर प्रादेशिक नियोजन मंडळाचीही स्थापना करण्यात आली. अहिल्यानगर जिल्ह्याची प्रादेशिक योजना तयार करण्यात येऊन ती शासन अधिसूचना क्र. टिपीएस-१६००/९३२/प्र.क्र.३२/२००३ भाग-१ अन्वये दिनांक १४ जुलै २००५ रोजी औपचारिकरीत्या प्रसिद्ध करण्यात आली. या योजनेत जमीन वापर, पायाभूत सुविधा, पर्यावरण व आर्थिक विकास यांचा विचार करून जिल्ह्याच्या अवकाशीय विकासाचे सर्वंकष धोरण मांडण्यात आले आहे. या प्रादेशिक योजनेचे अवकाशीय चित्र आकृती ४-१ मध्ये दर्शविले आहे.

आकृती ५-१ अहिल्यानगरची प्रादेशिक योजना

५.१.२ विकास योजना

अहिल्यानगर नगरपरिषदेची पहिली विकास योजना मुंबई नगर रचना अधिनियम, १९५४ मधील तरतुदींनुसार सन १९५८-५९ मध्ये तयार करण्यात आली व तिला सन १९६३ मध्ये मंजुरी मिळाली. मुंबई नगर रचना अधिनियम, १९५४ निरसित होऊन त्याऐवजी महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ लागू झाला. तथापि, मुंबई नगर रचना अधिनियम, १९५४ अन्वये मंजूर झालेली अंतिम विकास योजना महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम १६५ मधील तरतुदींनुसार व्यावृत्त (अबाधित) ठेवण्यात आली.

५.१.३ पहिली सुधारित विकास योजना

महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम ३८ नुसार अंतिम विकास योजना अंमलात आल्याच्या दिनांकापासून किमान वीस वर्षांतून एकदा विकास योजनेत सुधारणा करता येते. या अनुषंगाने महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ मधील तरतुदींनुसार सुधारित विकास योजना तयार करण्यात आली व तिला महाराष्ट्र शासनाने सन १९७८ मध्ये मंजुरी दिली.

५.१.४ दुसरी सुधारित विकास योजना

दुसरी सुधारित विकास योजना अंतिम मंजुरीसाठी सन १९९९ मध्ये शासनास सादर करण्यात आली. शासनाने अधिसूचना क्र. टिपीएस-१६९९/१६१२/सीआर-२७(ब)/०३/नवि-९, दिनांक ०४ जुलै २००५ अन्वये या योजनेस मंजुरी दिली व ती दिनांक २२ ऑगस्ट २००५ पासून अंमलात आली.

५.१.५ वाढीव क्षेत्राची विकास योजना

महानगरपालिका हद्दवाढीनंतर अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या वाढीव क्षेत्राच्या (वाढीव हद्द) विकास योजनेस शासनाने दिनांक ४ एप्रिल २०११ रोजी मंजुरी दिली असून ती दिनांक १५ मे २०१२ पासून अंमलात आली आहे.

मूळ (जुन्या) व वाढीव क्षेत्राच्या विकास योजना सुधारणेची नियोजन प्रक्रिया वेगवेगळ्या कालावधीत सुरू झाल्यामुळे नियोजन प्रस्तावांच्या अंमलबजावणीत अनेक अडचणी येतात.

५.१.६ तिसरी सुधारित विकास योजना

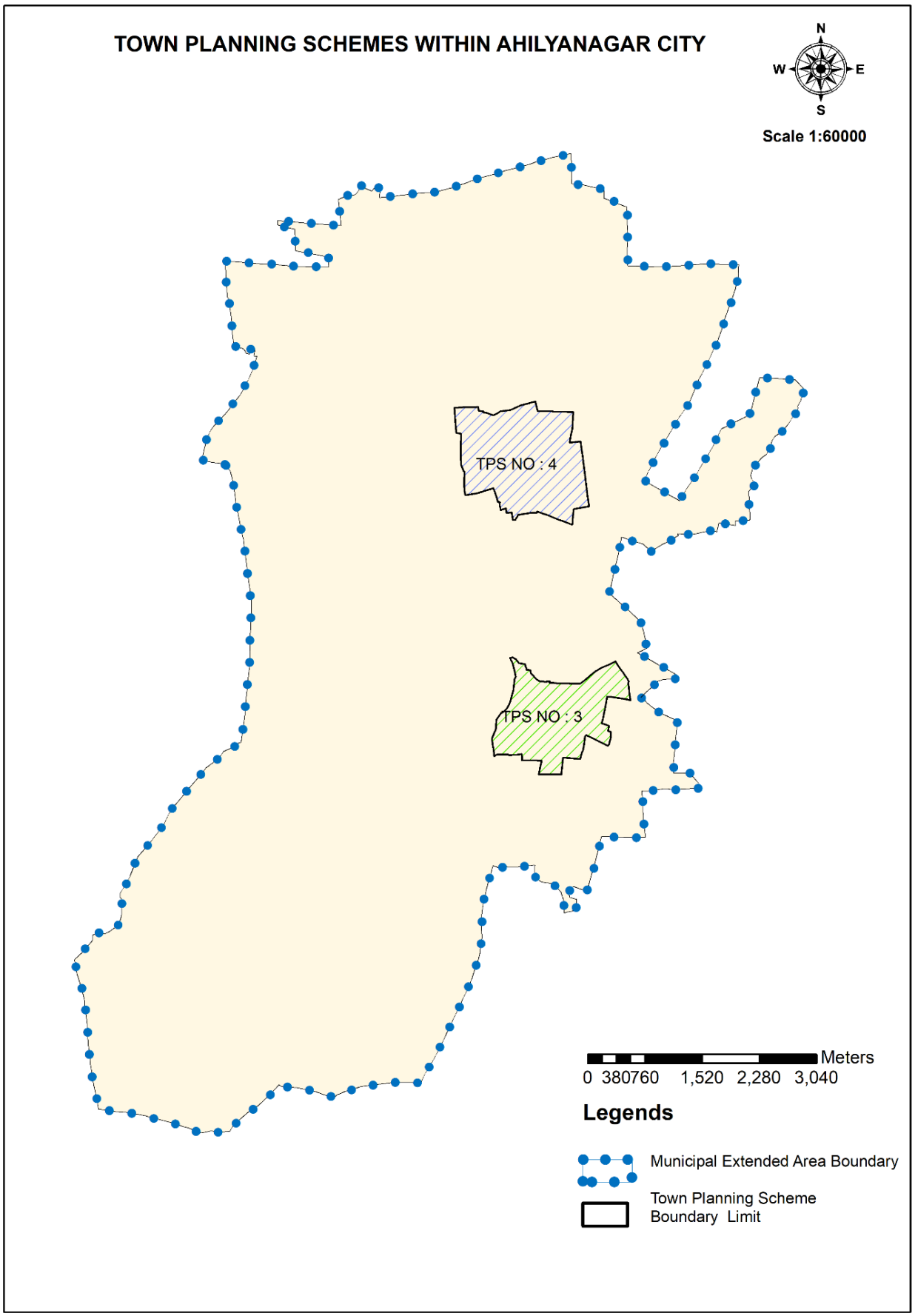
शहराची भविष्यातील वाढ, वाढती लोकसंख्या व नागरिकांच्या बदलत्या गरजा लक्षात घेता संपूर्ण क्षेत्राचे नियोजन एकाच टप्प्यावर अधिक चांगल्या प्रकारे करता येईल. त्यानुसार शासन निर्णय क्र. टिपीएस-१८१८/१६४७/प्र.क्र.२५२/१८/नवि-१३, दिनांक १५/१०/२०१८ अन्वये जुनी हद्द व नवीन वाढीव हद्द यांच्या एकत्रित संपूर्ण क्षेत्रासाठी विकास योजनेची नवीन सुधारणा तयार करण्याबाबत निर्देश देण्यात आले.

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या सर्वसाधारण सभेने दिनांक ७ मार्च २०२४ रोजी ठराव क्र. ३१ पारित करून संपूर्ण महानगरपालिका हद्दीसाठी विकास योजना सुधारित करण्याचा इरादा जाहीर केला. हा ठराव दिनांक १४ मार्च २०२४ रोजी महाराष्ट्र शासन राजपत्रात प्रसिद्ध करण्यात आला. तसेच महानगरपालिकेच्या मूळ व नव्याने वाढीव झालेल्या दोन्ही हद्दींसाठी सुधारित विकास योजना भौगोलिक माहिती प्रणालीचा (GIS) वापर करून तयार करण्याचे निर्देशही देण्यात आले. त्यानुसार ही योजना अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या मूळ हद्दीसाठी तिसरी सुधारित विकास योजना व वाढीव क्षेत्रासाठी पहिली सुधारित विकास योजना आहे.

५.१.७ अहिल्यानगर शहरातील नगर रचना योजना

अहिल्यानगरमधील पहिल्या दोन नगर रचना योजना — नगर रचना योजना क्र. I (अंतिम) - दाणे डबरा व नगर रचना योजना क्र. II (अंतिम) - गंज बाजार — अहिल्यानगर नगरपरिषदेने मुंबई नगर रचना अधिनियम, १९१५ मधील तरतुदींनुसार सन १९२८ मध्ये तयार केल्या. या सुरुवातीच्या योजनांची व्याप्ती मर्यादित होती व त्या काळी त्या नगरपरिषदांवर बंधनकारक नव्हत्या. सन १९१५ चा अधिनियम निरसित झाल्यानंतर मुंबई नगर रचना अधिनियम, १९५४ लागू झाला. या अधिनियमांतर्गत सुमारे १४८ हेक्टर क्षेत्राची तिसरी नगर रचना योजना हाती घेण्यात आली. त्यानंतर १९५४ चा अधिनियम निरसित होऊन त्याऐवजी महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना

अधिनियम, १९६६ लागू झाला, ज्यामुळे राज्यभरात विकास योजना तयार करणे व त्यांची अंमलबजावणी करणे यासाठी कायदेशीर पाया निर्माण झाला. या अधिनियमानुसार नगरपरिषदेने २०८ हेक्टर क्षेत्राची चौथी नगर रचना योजना (न.र.यो. क्र. IV) तयार केली व तिला महाराष्ट्र शासनाने सन १९८४ मध्ये मंजुरी दिली.

नकाशा ५-१ अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रातील नगर रचना योजना

५.२ यापूर्वीच्या दुसऱ्या सुधारित विकास योजनेतील जमीन वापर

५.२.१ जुन्या क्षेत्रातील जमीन वापराचे वितरण

विद्यमान जमीन वापराच्या विश्लेषणावरून सर्वाधिक क्षेत्र शेती वापराखाली (२३.६७%) असल्याचे दिसून आले. त्याखालोखाल रिकामी जमीन (२१.८५%) व त्यानंतर निवासी वापर (१६.२०%) आहे. एकूण १९८७ हेक्टर क्षेत्रापैकी ४८.२४% क्षेत्र विकसित आहे.

एकूण विकसित क्षेत्रापैकी सर्वाधिक, म्हणजे ३३.५७% क्षेत्र निवासी वापराखाली आहे. त्यानंतर वाहतूक व दळणवळण (२५.४३%) व त्याखालोखाल सार्वजनिक व निमसार्वजनिक वापर आहे. वाणिज्य व औद्योगिक वापराखालील जमीन एकूण विकसित क्षेत्राच्या ११.६७% आहे. सार्वजनिक सेवासुविधांखालील जमीन नगण्य, म्हणजे एकूण विकसित क्षेत्राच्या केवळ २.५२% आहे.

५.२.२ वाढीव क्षेत्रातील जमीन वापराचे वितरण

विद्यमान जमीन वापराच्या विश्लेषणानुसार सर्वाधिक क्षेत्र (६४.४६%) शेती वापराखाली आहे. रिकाम्या जमिनीचा वाटा १९.८९% असून त्यानंतर निवासी वापर ५.१७७% आहे. एकूण ६०३४ हेक्टर क्षेत्रापैकी विकसित क्षेत्राचे प्रमाण १२.१०% इतके येते.

एकूण विकसित क्षेत्रापैकी सर्वाधिक, म्हणजे ४२.७८% क्षेत्र निवासी वापराखाली आहे. त्यानंतर वाहतूक व दळणवळणाखालील जमीन (२८.८५%) व औद्योगिक वापराचा क्रमांक लागतो. विशेष म्हणजे नागापूर गावातील एम.आय.डी.सी. क्षेत्राचा काही भाग हद्दीतून वगळण्यात आला असून त्यामुळे औद्योगिक म्हणून वर्गीकृत जमिनीचे प्रमाण अंतिमतः १४.२५% पर्यंत वाढले आहे. उर्वरित विकसित क्षेत्रात सार्वजनिक/निमसार्वजनिक वापर (६.०७%), सार्वजनिक सेवासुविधा (४.१०%) व वाणिज्य वापर (३.९५%) यांचा समावेश आहे.

५.३ विकास योजनेची आवश्यकता

महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ मध्ये नमूद केल्यानुसार, निश्चित केलेल्या क्षेत्रातील जमिनीचा नियोजनबद्ध वापर व विकास यांचे व्यवस्थापन करण्यासाठी विकास योजना अत्यावश्यक आहे. विकास योजनेमुळे पुढील प्रमुख उद्देश साध्य होतात:

- **जमीन वापराचे नियमन:** निवासी, औद्योगिक, वाणिज्य, कृषी व करमणूक अशा विशिष्ट प्रयोजनांसाठी योजनेत जमिनीचे वाटप केले जाते. त्यामुळे प्रत्येक क्षेत्राचा विकास समाजाच्या गरजांनुसार होतो व परस्परविसंगत जमीन वापरांमधील संघर्ष टाळता येतो.
- **सार्वजनिक पायाभूत सुविधा व सेवा:** शैक्षणिक संस्था, आरोग्य सुविधा, सांस्कृतिक केंद्रे, बाजार व शासकीय इमारती यांसह सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी योजनेत जमीन निश्चित केली जाते. तसेच वाहतूक जाळे (रस्ते, रेल्वे, विमानतळ), सेवासुविधा (पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, वीज) व इतर सार्वजनिक सुविधांचे प्रस्तावही योजनेत समाविष्ट असतात, ज्यामुळे या सेवांचा नागरी विकासात समन्वयाने समावेश होतो.

- **पर्यावरण व वारसा जतन:** विकास योजनेत नैसर्गिक भूदृश्ये, खुल्या जागा व वारसा स्थळांच्या संवर्धनावर भर दिला जातो. एकूण राहणीमान सुधारण्यासाठी पूर येयंत्रण, प्रदूषण प्रतिबंध व अनारोग्यकारक क्षेत्रांचे पुनरुद्धार यांच्या तरतुदीही योजनेत असतात.
- **सामाजिक कल्याण व लोकहित:** क्रीडांगणे, क्रीडा संकुले (स्टेडियम) व कल्याणकारी संस्था यांसारख्या सामुदायिक सुविधांसाठी जमीन आरक्षित करून विकास योजना लोकसंख्येच्या सामाजिक व करमणुकीविषयक गरजा पूर्ण होतील याची खात्री करते.
- **विकास नियंत्रण व नियमन:** बांधकाम सुव्यवस्थित व शाश्वत पद्धतीने व्हावे यासाठी इमारतीची उंची, घनता व स्थान यांसह बांधकामाच्या नियमनाबाबत योजनेत मार्गदर्शक तत्त्वे दिलेली असतात. जमीन वापरातील बदलांवर नियंत्रण, खुल्या जागांचे जतन तसेच वाहनतळ व कचरा व्यवस्थापन यांसारख्या प्रश्नांबाबतच्या तरतुदीही योजनेत असतात.
- **आर्थिक वाढ व औद्योगिक विकास:** सेवा उद्योग, औद्योगिक वसाहती व मोठ्या प्रमाणावरील विकासासाठी योजनेत क्षेत्रे निश्चित केली जातात, ज्यामुळे आर्थिक वाढ व रोजगाराच्या संधींना चालना मिळते.

५.४ विकास योजनेची उद्दिष्टे

महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ मध्ये नमूद केलेल्या प्रक्रियेत कार्यपद्धतीविषयक व प्रशासकीय कार्यवाही तसेच तांत्रिक नियोजनविषयक कामे या दोन्हींचा समावेश होतो.

- **विद्यमान जमीन वापर नकाशा:** सद्यःस्थितीतील जमीन वापराचे अवकाशीय विश्लेषण, भविष्यातील वाढीचा परिणाम तसेच योजनेच्या अंमलबजावणीवर देखरेख यांसाठी सहज अद्ययावत करता येईल असा सविस्तर नकाशा प्रगत तंत्रज्ञानाच्या साहाय्याने तयार करणे.
- **सद्य:स्थितीतील जमीन वापराचे मूल्यमापन:** गृहनिर्माण, उद्योग, सार्वजनिक सेवा (शिक्षण, आरोग्य इ.) व सेवासुविधा (पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, कचरा व्यवस्थापन, वाहतूक) यांसाठी जमिनीच्या उपलब्धतेचे मूल्यमापन करणे.
- **वाढीचे संभाव्य चित्र:** लोकसंख्या, अर्थव्यवस्था, रोजगार व जमीन वापर यांच्या दृष्टीने सन २०२४, २०३९ व २०४९ साठी वाढीच्या संभाव्य परिस्थितीचा अंदाज बांधणे व गृहनिर्माण आणि आर्थिक उपक्रमांसाठी लागणाऱ्या जागेच्या मागणीचा अंदाज काढणे.
- **सार्वजनिक जमीन व चटई क्षेत्र मानके:** सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी जमीन व चटई क्षेत्र वाटपाबाबत मार्गदर्शक तत्त्वे निश्चित करणे.
- **जमीन व पायाभूत सुविधांची मागणी:** सार्वजनिक जमीन, चटई क्षेत्र तसेच पाणीपुरवठा व सांडपाणी व्यवस्थापन यांसारख्या पायाभूत सेवांच्या भविष्यातील मागणीचा अंदाज काढणे.
- **जमीन वापर योजना:** विश्लेषणाच्या आधारे चटई क्षेत्र निर्देशांक (FSI), घनतेचे स्वरूप, भूसंपादनाच्या पद्धती व विकास नियंत्रण नियमावली यांसह प्रस्तावित जमीन वापर योजना तयार करणे.

- **अंमलबजावणीचा खर्च व वित्तपुरवठा:** विकास योजनेच्या खर्चाचा अंदाज काढणे व शाश्वत वित्तपुरवठा धोरण प्रस्तावित करणे.
- **संनियंत्रण व मूल्यमापन:** योजनेची अंमलबजावणी व तिचे परिणाम यांचे संनियंत्रण व मूल्यमापन करणारी यंत्रणा विकसित करणे.
- **प्रारूप विकास योजना अहवाल:** महानगरपालिकेसाठी प्रारूप विकास योजना अहवाल तयार करून प्रसिद्ध करणे व त्यावर नागरिकांकडून सूचना व हरकती मागविणे.
- **भागधारकांशी सल्लामसलत:** नियोजन प्रक्रियेदरम्यान, विशेषत: प्रारूप प्रसिद्धीनंतर आवश्यकता भासल्यास, भागधारकांशी सल्लामसलत आयोजित करण्यात महानगरपालिकेस सहाय्य करणे.

५.५ महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ नुसार वैधानिक कार्यपद्धती

अहिल्यानगर हे राहण्यायोग्य, शाश्वत व सर्वसमावेशक शहर व्हावे यासाठी किमान वीस वर्षांतून एकदा विकास योजनेत सुधारणा करण्याची तरतूद महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम ३८ मध्ये आहे. विकास योजना तयार करणे व मंजूर करणे यासाठीची कार्यपद्धती अधिनियमाच्या प्रकरण II मधील कलम २३ ते ३१ मध्ये दिली आहे.

तक्ता ५-१ म.प्रा. व न.र. अधिनियमानुसार वैधानिक कार्यपद्धती

म.प्रा. व न.र. अधिनियम, १९६६	तरतूद
कलम २३	**विकास योजना तयार करण्याच्या इराद्याची घोषणा**
	सर्वेक्षण करून विद्यमान जमीन वापर नकाशा तयार करण्यापूर्वी नियोजन प्राधिकरण ठरावाद्वारे विकास योजना तयार करण्याचा आपला इरादा जाहीर करते आणि विकास योजनेत समाविष्ट करावयाच्या संपूर्ण क्षेत्राची केवळ हद्द दर्शविणाऱ्या नकाशाच्या प्रतीसह तो राज्य शासनाकडे पाठविते. ही घोषणा शासकीय राजपत्रात तसेच एक किंवा अधिक स्थानिक वृत्तपत्रांत प्रसिद्ध केली जाते व शासकीय राजपत्रात सूचना प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून ६० दिवसांपेक्षा कमी नसलेल्या कालावधीत नागरिकांकडून सूचना व हरकती मागविल्या जातात.
कलम २४	**नगर रचना अधिकाऱ्याची नियुक्ती**
	विकास योजना तयार करण्याच्या इराद्याची घोषणा करतानाच नियोजन प्राधिकरण सर्वेक्षण करणे, त्या क्षेत्राचा विद्यमान जमीन वापर नकाशा तयार करणे व त्या क्षेत्राच्या विकास योजनेचे प्रस्ताव तयार करून नियोजन प्राधिकरणास सादर करणे, यासाठी नगर रचना अधिकाऱ्याची नियुक्ती करण्याचा ठराव करते.
कलम २५	**सर्वेक्षण व विद्यमान जमीन वापर नकाशा तयार करण्याबाबत तरतूद**
	नियोजन प्राधिकरण किंवा उक्त अधिकारी इराद्याच्या घोषणेच्या दिनांकापासून ६ महिन्यांच्या आत, किंवा राज्य शासन वेळोवेळी वाढवून देईल अशा मुदतीत, जमिनींचे सर्वेक्षण करून विद्यमान जमीन वापर नकाशा तयार करील. परंतु, अशा प्रकारे वाढविलेली मुदत कोणत्याही परिस्थितीत एकूण एक वर्षापेक्षा अधिक असणार नाही.
कलम २६	**प्रारूप विकास योजना तयार करणे व त्याबाबत सूचना प्रसिद्ध करणे**
	नियोजन प्राधिकरण कलम २३ अन्वये सूचना प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून २ वर्षांच्या आत प्रारूप विकास योजना तयार करील. तसेच विकास योजना तयार करण्यात आली असल्याची सूचना शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध करून, शासकीय राजपत्रातील सूचनेच्या दिनांकापासून ३० दिवसांच्या आत हरकती व सूचना मागवील. नियोजन प्राधिकरणाच्या अर्जावरून राज्य शासन लेखी आदेशाद्वारे व नमूद करावयाच्या कारणांसाठी योजना तयार करण्याची मुदत वेळोवेळी वाढवू शकते. अशा प्रकारे वाढविलेली मुदत एकूण ६ महिन्यांपेक्षा अधिक असणार नाही.
कलम २७	**प्रादेशिक योजनेतील तरतुदी विचारात घेणे**
	नियोजन प्राधिकरणाच्या अधिकारक्षेत्रातील कोणतेही क्षेत्र एखाद्या प्रदेशात समाविष्ट असल्यास, प्रारूप विकास योजना तयार करताना नियोजन प्राधिकरण किंवा उक्त अधिकारी प्रारूप प्रादेशिक योजनेतील किंवा अंतिम प्रादेशिक योजनेतील प्रस्ताव विचारात घेईल.
कलम २८	**प्रारूप विकास योजनेवरील हरकती**
	प्रारूप विकास योजनेवर विहित मुदतीत सूचना किंवा हरकती सादर झाल्यास नियोजन प्राधिकरण किंवा नियुक्त अधिकारी नियोजन समितीच्या अहवालासह त्यांचा आढावा घेतात व योजनेत योग्य ते फेरबदल करू शकतात. नियोजन समितीत सर्वसाधारणपणे स्थायी समितीचे तीन सदस्य व नगर रचना संचालकांनी नियुक्त केलेले जास्तीत जास्त चार तज्ज्ञ यांचा समावेश असतो; तथापि, नियोजन प्राधिकरणाचे अधिकार राज्य शासन किंवा नगर रचना अधिकारी यांसारख्या अन्य प्राधिकरणांकडून वापरले जात असल्यास समितीच्या रचनेत बदल होऊ शकतो.

म.प्रा. व न.र. अधिनियम, १९६६	तरतूद
कलम ३०	**प्रारूप विकास योजना सादर करणे**
	नियोजन प्राधिकरण योजना तयार केल्याबाबतची सूचना प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून १२ महिन्यांच्या आत प्रारूप विकास योजना, त्यात केलेल्या फेरबदलांच्या किंवा बदलांच्या यादीसह, मंजुरीसाठी राज्य शासनाकडे सादर करील.
कलम ३१	**प्रारूप विकास योजनेस मंजुरी**
	नियोजन प्राधिकरणाकडून प्रारूप विकास योजना प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून १२ महिन्यांच्या आत राज्य शासन नगर रचना संचालकांशी विचारविनिमय करून प्रारूप विकास योजनेस मंजुरी देऊ शकते, किंवा निर्देश देईल त्याप्रमाणे फेरबदल करण्यासाठी ती नियोजन प्राधिकरणाकडे परत पाठवू शकते, किंवा मंजुरी नाकारून नवीन विकास योजना तयार करण्याचे निर्देश देऊ शकते.
कलम ३८	**विकास योजनेची सुधारणा**
	विकास योजना अंमलात आल्याच्या दिनांकापासून किमान वीस वर्षांतून एकदा, तसेच राज्य शासनाने निर्देश दिल्यास केव्हाही, नियोजन प्राधिकरण आवश्यकता असल्यास आपल्या अधिकारक्षेत्रातील क्षेत्राचे नव्याने सर्वेक्षण करून व विद्यमान जमीन वापर नकाशा तयार करून विकास योजना संपूर्णपणे किंवा तिचे भाग स्वतंत्रपणे सुधारित करील.
कलम ४२	**योजनांची अंमलबजावणी**
	कोणतीही योजना अंमलात आल्यानंतर त्या योजनेतील तरतुदी अंमलात आणण्यासाठी आवश्यक ती पावले उचलणे, हे प्रत्येक नियोजन प्राधिकरणाचे कर्तव्य असेल.

स्रोत: म.प्रा. व न.र. अधिनियम, १९६६

५.६ जीआयएस आधारित विकास योजना

५०० शहरांसाठी जीआयएस आधारित बृहत् आराखडा/विकास योजना तयार करणे ही अमृत (AMRUT) अभियानांतर्गत एक प्रमुख सुधारणा असून तिला १००% केंद्र पुरस्कृत उप-योजना म्हणून मंजुरी देण्यात आली आहे. अमृत अभियान व महाराष्ट्र शासनाच्या नियमांनुसार, विशेषतः अधिसूचना क्र. टिपीएस-१८१८/१४१९/३०३/१८/नवि-१३, दिनांक २५/०१/२०१९ व त्याचे शुद्धिपत्रक दिनांक १७/०६/२०१९ नुसार, विकास योजना व विद्यमान जमीन वापर नकाशे जीआयएसचा वापर करून, आधारभूत नकाशावर विविध सर्वेक्षण नकाशांचे अधिस्तरण (ओव्हरले) करून तयार करणे आवश्यक आहे.

बृहत् आराखडा/विकास योजना हे नागरी जमीन व्यवस्थापनाचे एक महत्त्वाचे साधन असून शहराचा शाश्वत विकास व्हावा यासाठी त्याद्वारे जमीन वापर निश्चित केले जातात. अशा योजना सर्वसाधारणपणे २० वर्षांच्या कालावधीसाठी तयार केल्या जातात व दर पाच वर्षांनी त्यांचा आढावा घेऊन सुधारणा केली जाते. अशा योजना तयार करण्याची सुरुवात आधारभूत नकाशा तयार करणे, विद्यमान जमीन वापर सर्वेक्षण करणे व सामाजिक-आर्थिक माहिती संकलित करणे यापासून होते, जेणेकरून सद्यःस्थितीचे मूल्यमापन करून भविष्यातील जमीन वापराचे धोरण प्रस्तावित करता येईल. दूरसंवेदन (रिमोट सेन्सिंग) व जीआयएस तंत्रज्ञानातील प्रगतीमुळे अवकाशीय व गुणधर्मविषयक माहितीचे एकत्रीकरण करून नियोजन प्रक्रिया अधिक गतिमान करता येते आणि नागरी वाढ, जमीन वापर, पायाभूत सुविधा व लोकसंख्येची प्रक्षेपित वाढ यांचे सखोल विश्लेषण करणे शक्य होते.

जीआयएसच्या साहाय्याने समान, डिजिटल व भू-संदर्भित आधारभूत नकाशे व जमीन वापर नकाशे तयार करणे हे यामागील उद्दिष्ट आहे. त्यामुळे बृहत् आराखडे, विकास योजना, विभागीय योजना, सेवासुविधा योजना व पायाभूत सुविधा योजना यांसारख्या विविध नागरी नियोजन कामांसाठी अवकाशीय तंत्रज्ञानाचा अधिक प्रमाणात वापर करता येईल. जीआयएसच्या वापरामुळे प्रभावी जमीन वापर व्यवस्थापन, अवकाशीय वाढीवर नियंत्रण, प्रकल्प नियोजन व नागरी व्यवस्थापन सुलभ होईल आणि सर्व भागधारकांसाठी वापरण्यास सोपे व सहज उपलब्ध असे व्यासपीठ निर्माण होईल.

प्रकरण ६. वाहतूक

६.१ प्रस्तावना

एखाद्या क्षेत्राच्या विकासासाठी प्रभावी व कार्यक्षम वाहतूक व्यवस्था अत्यावश्यक असते. वाहतूक व्यवस्थेमुळे नागरिकांना रोजगाराच्या संधी, सार्वजनिक सेवा, खरेदी व सामाजिक संपर्क उपलब्ध होतात, तर उद्योग-व्यवसायांना कामगार, ग्राहक, खरेदीदार व पुरवठादारांच्या बाजारपेठांशी जोडले जाते. या प्रकरणात शहराच्या वाहतूक व्यवस्थेचा आढावा घेण्यात आला असून सुरुवातीला विद्यमान वाहतूक जाळे व सद्यःस्थितीतील वाहतूक परिस्थिती यांचे विवेचन केले आहे. पुढील भागांत शहरातील वाहतूक व दळणवळणाची सर्वंकष रूपरेषा दिली आहे.

६.२ विद्यमान वाहतूक जाळे

६.२.१ रस्त्यांचे जाळे

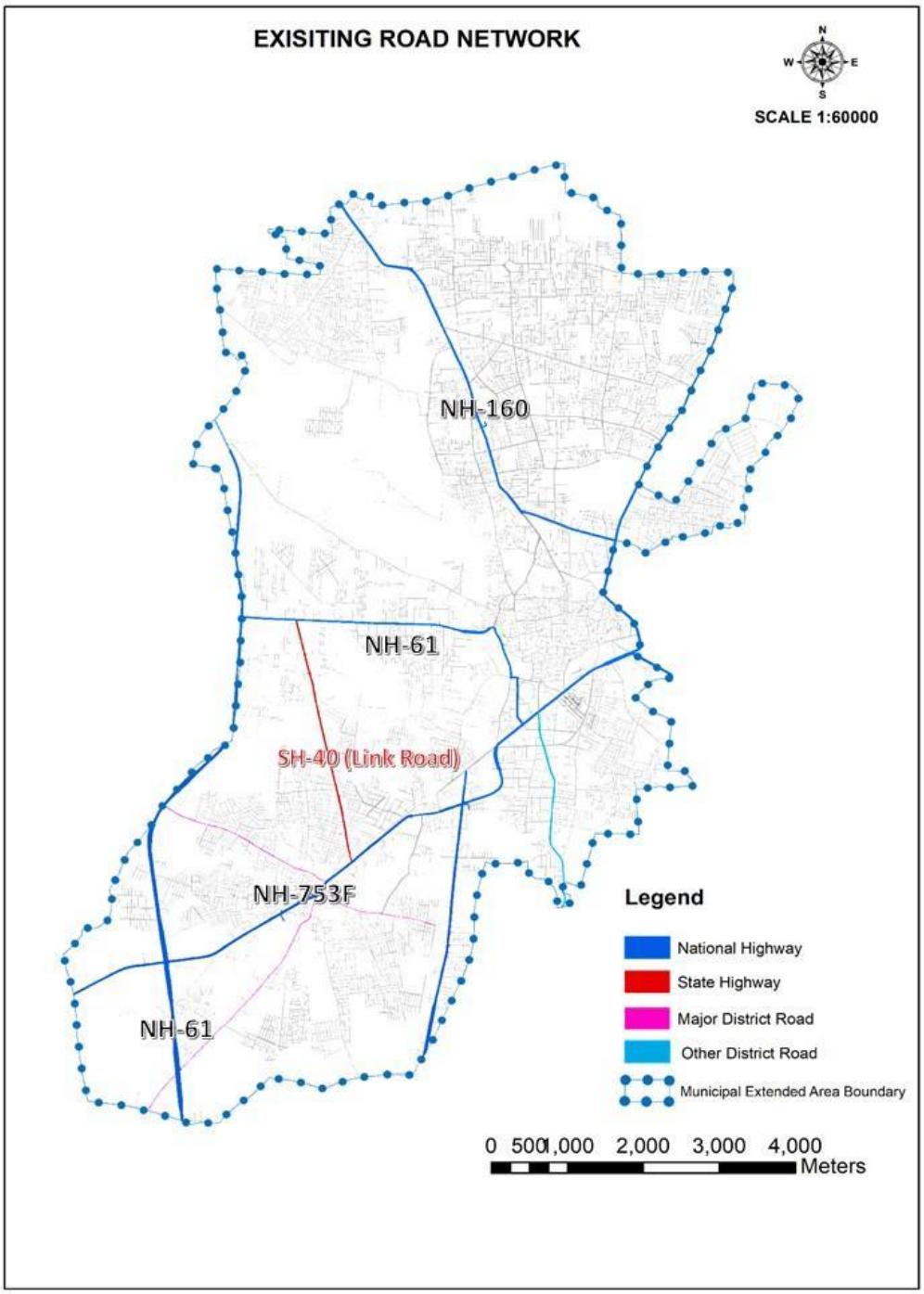
अहिल्यानगर हे अनेक राष्ट्रीय महामार्गांवरील एक प्रमुख केंद्र असून त्यामुळे प्रमुख नागरी केंद्रांशी शहराची जोडणी सुधारली आहे व व्यापार आणि प्रवास सुलभ झाला आहे. अहिल्यानगरभोवतीचा राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ६१ चा बाह्यवळण रस्ता लांब पल्ल्याच्या वाहनांसाठी महत्त्वाचा मार्ग असून त्यामुळे अशी वाहने शहरातील गर्दी टाळून पुढे जाऊ शकतात व शहरांतर्गत वाहतूक सुरळीत होते. शहरातील रस्त्यांवरील अतिरिक्त भार टाळण्यासाठी या बाह्यवळण रस्त्याची देखभाल करणे आवश्यक आहे. अखेरीस, अहिल्यानगरला छत्रपती संभाजीनगरशी जोडणारा, उड्डाणपूल असलेला राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ७५३ एफ हा प्रादेशिक प्रवास व वाणिज्यास उपयुक्त असा महत्त्वाचा राष्ट्रीय महामार्ग आहे; तो अहिल्यानगरला पुण्याशीही जोडतो आणि या दोन महत्त्वाच्या शहरांदरम्यान आंतरशहर दळणवळण, व्यापार व प्रवासासाठी अत्यंत उपयुक्त आहे. वाहतूक सुरळीत राहावी व व्यापाराला चालना मिळावी यासाठी विकास योजनेत या महामार्गाची देखभाल व दर्जावाढ यांना प्राधान्य देणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे अहिल्यानगरला कल्याणशी जोडणारा राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ६१ राज्यांतर्गत प्रवासासाठी महत्त्वाचा असून त्यामुळे कल्याणमधील औद्योगिक व वाणिज्य केंद्रांपर्यंत पोहोचणे सुलभ होते. वाढत्या वाहतुकीचा विचार करून या रस्त्याची क्षमता व सुरक्षाविषयक सुविधा वाढविण्यावर विकास योजनेत भर देणे आवश्यक आहे. अहिल्यानगरला मनमाडशी जोडणारा राष्ट्रीय महामार्ग क्र. १६० व्यापार व प्रवासासाठी महत्त्वाचा मार्ग आहे; विशेषतः मनमाड हे रेल्वे जंक्शन व औद्योगिक केंद्र असल्याने या मार्गाचे महत्त्व अधिक आहे. महानगरपालिका क्षेत्रात केवळ एकच राज्य महामार्ग असून तो राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ६१ व राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ७५३ एफ यांना जोडणारा जोडरस्ता म्हणून काम करतो. अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रातील रस्ते या भागातील वाहतूक जाळ्याच्या रचनेत महत्त्वाची भूमिका बजावतात; ते महत्त्वाच्या नागरी केंद्रांशी जोडणी देतात व आर्थिक घडामोडींना चालना देतात. या रस्त्यांचे प्रमुख जिल्हा मार्ग (MDR), इतर जिल्हा मार्ग (ODR), ग्रामीण मार्ग (VR) इत्यादी प्रकारांत वर्गीकरण केले जाते.

अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रातील विविध प्रकारच्या रस्त्यांचे वर्गीकरण व त्यांची लांबी तक्ता ५-१ मध्ये दिली असून त्यावरून या भागातील वाहतूक पायाभूत सुविधांमध्ये त्यांचे महत्त्व स्पष्ट होते.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

तक्ता ६-१ रस्त्यांचे प्रकार व लांबी

अ.क्र.	रस्त्याचा प्रकार	लांबी (कि.मी.)
१	राष्ट्रीय महामार्ग (NH)	३४.३३
२	राज्य महामार्ग (SH)	३.३६
२	प्रमुख जिल्हा मार्ग (MDR)	७.६८
४	इतर जिल्हा मार्ग (ODR)	२.७४

६-१ विद्यमान रस्त्यांचे जाळे

तक्ता ६-२ रस्त्यांची विद्यमान घनता

घटक	मूल्य
एकूण रस्त्यांची लांबी	११४६ कि.मी.
एकूण क्षेत्र	६८.२० चौ.कि.मी.
रस्त्यांची घनता	१६ कि.मी. प्रति चौ.कि.मी.

रस्त्यांच्या एकूण लांबीपैकी मोठा भाग, म्हणजे १०९७.८९ कि.मी. लांबीचे रस्ते नागरी रस्ते असून त्यावरून शहराचा स्थानिक वाहतूक पायाभूत सुविधांवरील भर दिसून येतो. राज्य महामार्गांची लांबी केवळ ३.३६ कि.मी. असून इतर जिल्हा मार्गांची (ODR) लांबी २.७४ कि.मी. आहे. एकूण रस्ते जाळ्यापैकी राष्ट्रीय महामार्ग व प्रमुख जिल्हा मार्ग (MDR) यांची लांबी अनुक्रमे ३४.३३ कि.मी. व ७.६८ कि.मी. असून शहराच्या एकूण रस्ते पायाभूत सुविधांमध्ये त्यांचा वाटा तुलनेने कमी असल्याचे दिसते.

१. रस्त्यांची घनता

अहिल्यानगर शहरातील रस्त्यांची घनता सुमारे १६ कि.मी. प्रति चौ.कि.मी. असून शहराच्या क्षेत्रफळाच्या तुलनेत रस्त्यांची घनता जास्त असल्याचे यावरून दिसते. शहरात रस्त्यांचे जाळे चांगल्या प्रकारे जोडलेले असल्याचेही यावरून स्पष्ट होते, ज्यामुळे शहरांतर्गत कार्यक्षम वाहतूक व सुलभ पोहोच शक्य होते. तथापि, रस्त्यांच्या जास्त घनतेमुळे वाहतूक कोंडी, देखभालीची वाढती गरज तसेच हरित क्षेत्रे व नागरी विकास नियोजनावर होणारे परिणाम यांसारखी आव्हानेही निर्माण होऊ शकतात.

२. रस्त्यांची स्थिती

अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रातील अनेक महत्त्वाच्या भागांतील रस्त्यांची स्थिती खराब आहे. वाहतूक कोंडी टाळण्यासाठी प्रमुख रस्त्यांचा पुनर्विकास व पुनर्बांधणी करून त्यांचे रुंदीकरण करण्याचा उपक्रम महानगरपालिकेने सध्या हाती घेतला आहे.

३. वाहनतळ सुविधा

अहिल्यानगर शहरात सध्या सुव्यवस्थित वाहनतळ सुविधांची मोठी कमतरता आहे. विशेषतः वाणिज्य क्षेत्रे व दाट निवासी भागांत रस्त्याबाहेरील (ऑफ-स्ट्रीट) व बहुमजली वाहनतळांची अपुरी तरतूद असल्याने वारंवार रस्त्यावरच वाहने उभी केली जातात व त्यामुळे वाहतूक कोंडी होते. या कमतरतेमुळे शहराच्या विकास योजनेत स्वतंत्र वाहनतळ सुविधांची तातडीने तरतूद करण्याची गरज अधोरेखित होते.

६.२.२. सार्वजनिक वाहतूक

महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळ (MSRTC) अहिल्यानगरमध्ये शहर बस सेवा चालवीत होते. मात्र सातत्याने होणाऱ्या तोट्यामुळे महामंडळाने सन २००४ मध्ये ही बस सेवा बंद केली. त्यानंतर सन २००७ मध्ये अहिल्यानगर महानगरपालिकेने १५ बसगाड्यांच्या ताफ्यासह "अहिल्यानगर प्रवासी व मालवाहतूक संस्था" यांची शहर बस चालक म्हणून नियुक्ती केली. तथापि, आर्थिक कामगिरी असमाधानकारक राहिल्याने ही सेवाही बंद पडली. परिणामी मध्यवर्ती सार्वजनिक वाहतूक (IPT) व खाजगी वाहनांच्या संख्येत झपाट्याने वाढ झाली.

खाजगीरीत्या बांधा, चालवा व मालकी ठेवा (BOO) या तत्त्वावर महानगरपालिकेने "मे. दीपाली ट्रान्सपोर्ट", अहिल्यानगर (खाजगी चालक) यांची बस चालक म्हणून नियुक्ती केली व जुलै २०१९ पासून १५ बसगाड्यांच्या ताफ्यासह अहिल्यानगरमध्ये बस सेवा सुरू करण्यात आली. या उपक्रमास "अहिल्यानगर महानगरपालिका" (AMC) असे नाव देण्यात आले आहे. महानगरपालिका व मे. दीपाली ट्रान्सपोर्ट यांच्यातील कराराचा कालावधी १० वर्षांचा आहे.

अहिल्यानगरमधील शहर बस सेवा खाजगी चालक चालवितो आणि बसगाड्या व आगार यांची मालकीही त्याचीच आहे. महानगरपालिकेमार्फत कोणतीही शहर बस चालविली जात नाही. त्यामुळे शहरातील सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था असंघटित स्वरूपाची झाली आहे.

६.२.२.१ विद्यमान बस सेवा

ताफ्यातील बसगाड्या: १५ बसगाड्या

मार्गांची संख्या: ९; परंतु प्रत्यक्षात ५ ते ६ मार्ग सुरू

बसचा प्रकार: साधी (स्टँडर्ड) बस

इंधनाचा प्रकार: डिझेल बसगाड्या

बसगाड्यांचे सरासरी वय: ४ वर्षे

मार्गजाळ्याची लांबी: ९६ कि.मी.

सरासरी वारंवारता (हेडवे): ३४ मिनिटे

दैनंदिन एकूण प्रवासी: ३८७२

६.२.२.२ सेवेचे वेळापत्रक

पहिली बस सकाळी ६ वाजता सुटते व शेवटची बस रात्री ११ वाजता पोहोचते. विद्यमान बस सेवा दररोज १७ तास चालते.

६.२.२.३ विद्यमान बस मार्गांचा तपशील

महानगरपालिका परिवहन व्यवस्थेचे विद्यमान मार्ग खालील तक्त्यात दर्शविले आहेत.

तक्ता ६-३ ए.एम.टी.चे विद्यमान मार्ग

अ.क्र.	मार्गाचे नाव	उगमस्थान	गंतव्य स्थान	थांब्यांची संख्या	मार्गाची लांबी	वारंवारता (हेडवे)	प्रति कि.मी. उत्पन्न	प्रवाशांची संख्या
१	R1	एम.एस.आर.टी.सी. बस स्थानक	विळद घाट	३०	१६.५	४५	रु. २२/- (प्रतिदिन एकूण प्रवास लांबी = २७०० कि.मी.)	३२०
२	R2	एम.एस.आर.टी.सी. बस स्थानक	नित्यसेवा	२९	१०	३०		३३५
३	R3	एम.एस.आर.टी.सी. बस स्थानक	निर्मलनगर	२९	९.५	३०		४७९
४	R4	एम.एस.आर.टी.सी. बस स्थानक	निर्मलनगर	१७	११.५	४५		५२८
५	R5	एम.एस.आर.टी.सी. बस स्थानक	एम.आय.डी.सी. (निंबळक)	३३	१३	४५		४२९
६	R6	एम.एस.आर.टी.सी. बस स्थानक	अभियांत्रिकी महाविद्यालय	३३	१५	२०		५९८
७	R7	एम.एस.आर.टी.सी. बस स्थानक	आलमगीर	१३	६	३०		४८१
८	R8	एम.एस.आर.टी.सी. बस स्थानक	शाहूनगर	१३	७	२०		४०३
९	R9	एम.एस.आर.टी.सी. बस स्थानक	व्ही.आर.डी.ई.	१४	७	४५		२९९

स्रोत: ई-बस सेवा प्रारूप योजना, अहिल्यानगर

६.२.२.४ विद्यमान बस भाडे

अहिल्यानगर महानगरपालिका परिवहन सेवेची भाडेरचना अंतरावर आधारित आहे. विद्यमान बस भाडेरचना खालील तक्त्यात दिली आहे.

तक्ता ६-४ ए.एम.टी.चे विद्यमान बस भाडे

अंतराचा टप्पा (कि.मी.)		भाडे (रु.)	
पेक्षा अधिक	पेक्षा अधिक नाही	प्रौढ	मुले
०	२	८	४
२	४	१०	५
४	६	१२	६
६	८	१६	८
८	१०	२०	१०
१०	१२ व त्यापुढे	३०	१५

स्रोत: ई-बस सेवा प्रारूप योजना, अहिल्यानगर

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.
शहरात भाडे वसुली हातातील इलेक्ट्रॉनिक तिकीट यंत्राद्वारे (ETM) केली जाते. भाडे प्रणालीची माहिती स्मार्ट कार्ड प्रणालीशीही जोडलेली असून ती पर्यायी माध्यम म्हणून वापरली जात आहे.

६.२.२.४ विद्यमान बस सहाय्यक पायाभूत सुविधा

कोणतीही शहर बस सेवा यशस्वीपणे चालविण्यासाठी बस थांबे (निवारे), आगार, स्थानके व आयटीएस (ITS) सुविधा यांसारख्या सहाय्यक पायाभूत सुविधा अत्यावश्यक असतात. उपलब्ध पायाभूत सुविधांचा तपशील पुढे दिला आहे.

विद्यमान बस निवारे

विद्यमान बस निवाऱ्यांचे नियोजन महानगरपालिकेने केले होते. सध्या महानगरपालिकेमार्फत १२ बस निवारे कार्यरत आहेत.

विद्यमान बस आगार व स्थानके

शहराच्या बाहेरील भागात असलेली बस आगारे चालक संस्थेमार्फत चालविली जातात. चालकाच्या मालकीची विद्यमान आगारे सुमारे १०५० चौ.मी. क्षेत्र व्यापतात. फेऱ्यांची सुरुवात, चालक बदलणे, कामांचे वाटप यांसारखे महत्त्वाचे कामकाज येथे चालते.

६.२.२.५ विद्यमान संस्थात्मक रचना

अहिल्यानगर महानगरपालिकेची बस सेवा महानगरपालिका व दीपाली ट्रान्सपोर्ट, अहिल्यानगर यांच्यातील करारानुसार BOO तत्त्वावर चालते. विद्यमान शहर बस सेवेत कोणताही बदल (उदा. भाडेवाढ) करण्याची विनंती सर्वसाधारणपणे स्थायी समितीच्या मान्यतेनंतर प्रादेशिक परिवहन प्राधिकरणाकडे (RTA) पाठविली जाते. प्रादेशिक परिवहन प्राधिकरणात जिल्हाधिकारी, पोलीस अधीक्षक व उप प्रादेशिक परिवहन अधिकारी यांचा समावेश असतो. सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्थेचे यश अनेक घटकांवर अवलंबून असते; त्यापैकी सर्वांत महत्त्वाचा घटक म्हणजे प्रवासी संख्या, जी सार्वजनिक वाहतूक सेवेच्या अंमलबजावणीचा पाया ठरते.

६.२.३ एम.एस.आर.टी.सी. बस सेवा

महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळामार्फत (MSRTC) अहिल्यानगरहून मोठ्या प्रमाणावर बस सेवा पुरविली जाते. या सेवेमुळे अहिल्यानगर महाराष्ट्रातील व शेजारील राज्यांतील अनेक गावे, शहरे व ग्रामीण भागांशी जोडले गेले आहे. अहिल्यानगरहून चालणाऱ्या राज्य परिवहन बस सेवेची प्रमुख वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे आहेत:

आंतरशहर सेवा: राज्य परिवहनच्या बसगाड्या अहिल्यानगरला पुणे, मुंबई, छत्रपती संभाजीनगर, धुळे, नाशिक यांसारख्या प्रमुख शहरांशी जोडतात व दैनंदिन प्रवासी, विद्यार्थी आणि प्रवाशांसाठी नियमित सेवा देतात.

बसगाड्यांचे प्रकार:

शिवशाही: लांब पल्ल्याच्या आरामदायी प्रवासासाठी वातानुकूलित निम-आरामदायी बसगाड्या.

शिवनेरी: प्रामुख्याने पुणे, मुंबई व छत्रपती संभाजीनगर मार्गांवर चालणाऱ्या वातानुकूलित प्रीमियम बसगाड्या.

हिरकणी व परिवर्तन: कमी ते मध्यम अंतरासाठी, माफक दरात प्रवास करू इच्छिणाऱ्या प्रवाशांसाठी नियमित बसगाड्या.

शिवाई: पीएम ई-बस सेवा तसेच फेम १ व फेम २ योजनांतर्गत पुणे, अहिल्यानगर व छत्रपती संभाजीनगर मार्गांवर चालणाऱ्या इलेक्ट्रिक बसगाड्या.

शहरातील चार प्रमुख बस स्थानकांवर दररोज सुमारे ६५० बसगाड्या येतात; त्यामुळे विविध भागांतील दैनंदिन प्रवाशांना विश्वासार्ह वाहतूक सेवा मिळते. शहर ३६ आंतरशहर व शहरांतर्गत मार्गांनी जोडलेले असून त्याद्वारे दररोज सुमारे ७,५०० प्रवाशांची सुलभ ये-जा होते.

प्रमुख दैनंदिन बस मार्ग

१. नाशिक — राहुरी व संगमनेरमार्गे
२. धुळे — शिर्डी, कोपरगाव, येवला, मनमाड, मालेगावमार्गे
३. छत्रपती संभाजीनगर — घोडेगाव व नेवासा फाटामार्गे
४. पुणे — शिरूरमार्गे
५. मुंबई — शिरूर व पुणेमार्गे
६. पंढरपूर — करमाळामार्गे
७. सोलापूर — करमाळा व जेऊरमार्गे
८. धाराशिव (उस्मानाबाद) — जामखेड व भूममार्गे
९. कल्याण — आळेफाटामार्गे
१०. गाणगापूर — सोलापूर व अक्कलकोटमार्गे
११. शेगाव — छत्रपती संभाजीनगर, जालना, चिखली व खामगावमार्गे

६.२.४ नोंदणीकृत वाहने

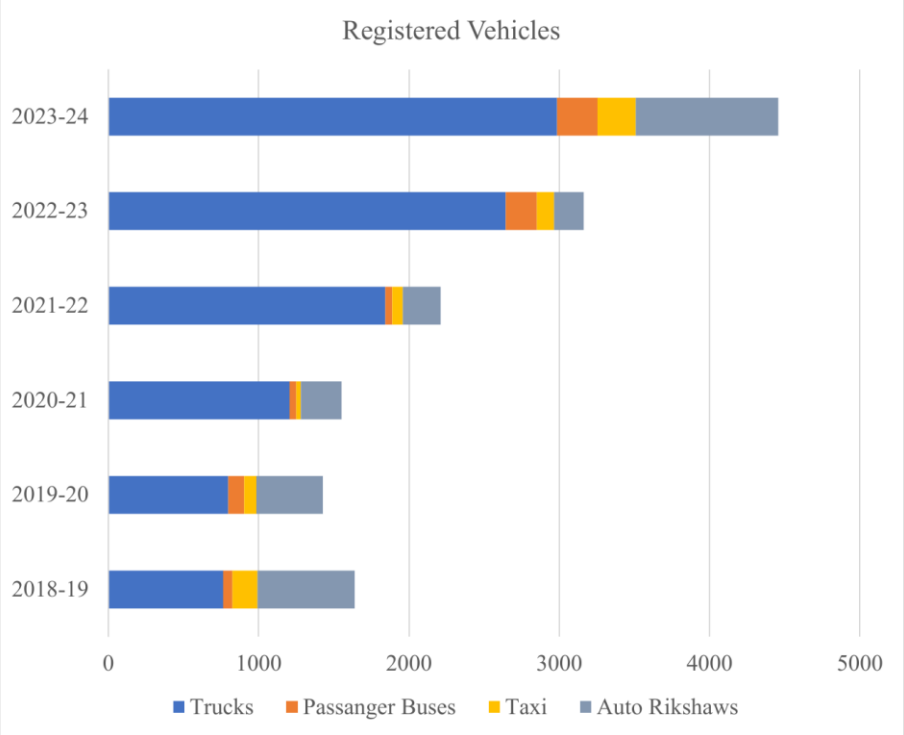
सन २०१८-२०२३ या कालावधीतील अहिल्यानगरमधील नवीन मोटार वाहनांच्या प्रवर्गनिहाय नोंदणीची आकडेवारी प्रादेशिक परिवहन कार्यालयाकडून (RTO) संकलित करण्यात आली असून ती तक्ता ५-५ मध्ये दिली आहे.

या आकडेवारीवरून, विशेषतः सन २०१८—१९ ते २०२३—२४ या कालावधीत, ट्रकच्या संख्येत वर्षानुवर्षे लक्षणीय व सातत्यपूर्ण वाढ झाल्याचे दिसून येते; यावरून व्यावसायिक व मालवाहतुकीत स्थिर वाढ होत असल्याचे स्पष्ट होते. प्रवासी बसगाड्यांच्या संख्येत चढउतार दिसून येतात; सन २०२०—२१ मध्ये, बहुधा कोविड महामारीमुळे, घट झाली व त्यानंतर सन २०२२—२३ मध्ये उल्लेखनीय वाढ झाली, जी सार्वजनिक वाहतूक सेवा पूर्वपदावर आल्याचे दर्शविते. ऑटो रिक्षांच्या नोंदणीत सुरुवातीला घट झाली; परंतु शेवटच्या वर्षात त्यात झपाट्याने वाढ झाली, यावरून कमी अंतराच्या वाहतुकीची मागणी पुन्हा वाढल्याचे दिसते. मोटारसायकल, कार व जीप या प्रवर्गांत सातत्याने शून्य किंवा अनुपलब्ध मूल्ये दिसतात; यावरून नमूद वर्षांत या प्रवर्गांची आकडेवारी उपलब्ध नसावी किंवा नोंदणीच झाली नसावी, असे दिसून येते.

तक्ता ६-५ अहिल्यानगरमधील वर्षनिहाय वाहन नोंदणी

वर्ष	ट्रक	प्रवासी बसगाड्या	कार, जीप	टॅक्सी	ऑटो रिक्षा	मोटारसायकल व स्कूटर	एकूण
२०१८-१९	७६४	६१	माहिती उपलब्ध नाही	१६७	६४७	माहिती उपलब्ध नाही	१६३९
२०१९-२०	७९७	१०६		८२	४४१		१४२६
२०२०-२१	१२०५	४५		३१	२७०		१५५१
२०२१-२२	१८४२	४६		७१	२५२		२२११
२०२२-२३	२६४३	२०८		११५	१९७		३१६३
२०२३-२४	२९८६	२६९		२५५	९४७		४४५७

स्रोत: प्रादेशिक परिवहन कार्यालय, अहिल्यानगर

आकृती ६-१ नोंदणीकृत वाहनांची संख्या

नवीन वाहन नोंदणीची एकूण संख्या सन २०१८-१९ मधील १६३९ वरून सन २०२३-२४ मध्ये ४४५७ पर्यंत वाढली. वाहन नोंदणीत ट्रकचा वाटा सर्वाधिक असून त्यांच्या संख्येत सातत्याने वाढ होत आहे. प्रवासी बसगाड्या व ऑटो रिक्षांचाही एकूण नोंदणीत वाटा आहे, परंतु तो तुलनेने कमी आहे. या आकडेवारीवरून वाहन नोंदणीत एकूणच वाढ होत असून त्यात ट्रकचा वाटा लक्षणीयरीत्या आघाडीवर असल्याचे दिसून येते.

६.२.५ अपघातांची आकडेवारी

१. पोलीस उपायुक्त (वाहतूक) यांच्याकडून प्राप्त झालेली सन २०२२ ते २०२४ या वर्षांतील अपघातांची आकडेवारी तक्ता ५-६ मध्ये दिली आहे.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

तक्ता ६-६ अपघातांचे अहवाल

वर्ष	पोलीस ठाणे	प्राणांतिक अपघात	गंभीर जखमी झालेले अपघात	किरकोळ जखमी झालेले अपघात
२०२२	कोतवाली	२६	२९	२४
	तोफखाना	१२	३०	१७
	भिंगार कॅम्प	१६	३०	७
	एम.आय.डी.सी.	४६	४८	१२
एकूण (२०२२)		**१००**	**१३७**	**६०**
२०२३	कोतवाली	२३	२१	१२
	तोफखाना	१०	१८	३७
	भिंगार कॅम्प	२३	४२	७
	एम.आय.डी.सी.	४३	६५	३
एकूण (२०२३)		**९९**	**१४६**	**५९**
२०२४	कोतवाली	१६	२७	३०
	तोफखाना	१७	६०	०
	भिंगार कॅम्प	२५	४६	३
	एम.आय.डी.सी.	४८	६१	६
एकूण (२०२४)		**१०६**	**१९४**	**३९**

स्रोत: वाहतूक शाखा, पोलीस अधीक्षक कार्यालय, अहिल्यानगर

शहरात अपघातांचे प्रमाण जास्त आहे. शहरातील बहुतांश अपघात गंभीर व प्राणांतिक स्वरूपाचे असल्याचे दिसून आले आहे. संकल्पित वेगमर्यादा दर्शविणाऱ्या फलकांचा अभाव व चौकांमधील परस्परविरोधी वाहतूक बिंदू (कॉन्फ्लिक्ट पॉइंट्स) ही याची कारणे असू शकतात.

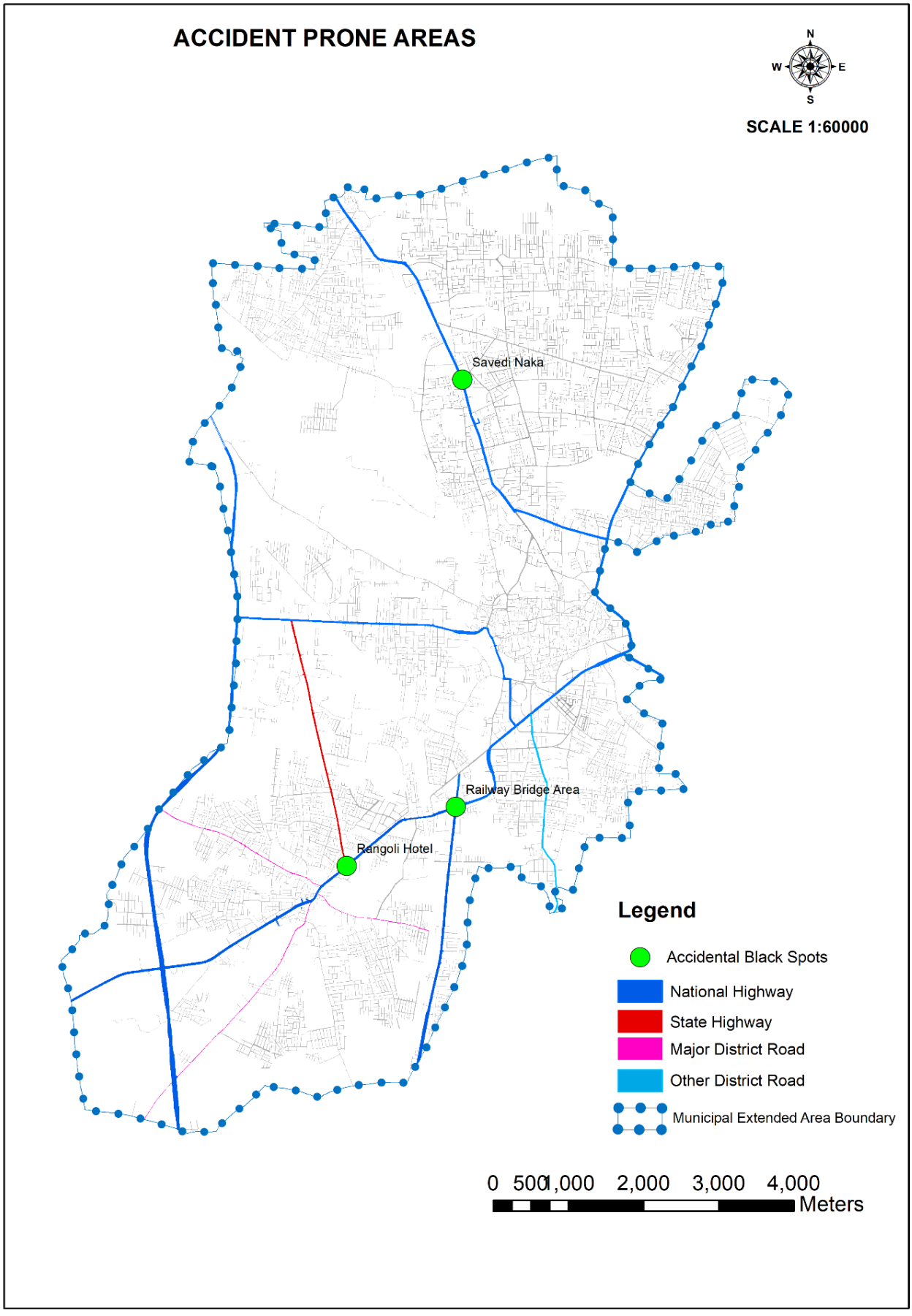
२. अपघातप्रवण ठिकाणे (ब्लॅक स्पॉट)

शहरातील ज्या ठिकाणी सर्वाधिक अपघात होतात, अशी ही ठिकाणे आहेत.

तक्ता ६-७ अपघातप्रवण ठिकाणे (ब्लॅक स्पॉट)

अ.क्र.	पोलीस ठाणे	रस्त्याचे नाव	अपघातप्रवण ठिकाणाचे नाव
१	कोतवाली	अहिल्यानगर—पुणे (रा.म. ७५३ एफ)	रांगोळी हॉटेल
२		अहिल्यानगर—पुणे (रा.म. ७५३ एफ)	रेल्वे पूल
३	तोफखाना	अहिल्यानगर—पुणे (रा.म. १६०)	सावेडी नाका

स्रोत: वाहतूक शाखा, पोलीस अधीक्षक कार्यालय, अहिल्यानगर

नकाशा ६-२ शहरातील अपघातप्रवण क्षेत्रे

प्रकरण ७. भौतिक पायाभूत सुविधा

७.१ प्रस्तावना

नागरिकांचे जीवनमान उंचावण्यासाठी पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन व घनकचरा व्यवस्थापन यांसारख्या मूलभूत भौतिक पायाभूत सुविधांची तरतूद व त्या सर्वांना समन्यायी पद्धतीने उपलब्ध होणे आवश्यक आहे. वाढत्या लोकसंख्येमुळे या सेवांवर अपरिहार्यपणे ताण येतो व त्यामुळे सेवांची अपुरी उपलब्धता व पोहोच यांबाबत विषमता निर्माण होते. या प्रकरणात पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन व घनकचरा व्यवस्थापन यांची सद्यःस्थिती तसेच वाढती मागणी पूर्ण करताना या सेवांसमोर उभ्या राहणाऱ्या समस्यांचा आढावा घेण्यात आला आहे.

७.२ पाणीपुरवठा

नागरी असो वा ग्रामीण, कोणत्याही समाजाची पाणीपुरवठा ही प्राथमिक गरज आहे. महानगरपालिकेच्या सर्व सेवांमध्ये पिण्यायोग्य पाण्याचा पुरवठा ही कदाचित सर्वांत महत्त्वाची सेवा आहे. पाणीपुरवठा व्यवस्थेने प्रत्येक परिस्थितीत पाण्याची गुणवत्ता व प्रमाण या दोन्ही गरजा पूर्ण करणे आवश्यक असते. घरे, वाणिज्य आस्थापना, उद्योग व सिंचन तसेच अग्निशमन व रस्ते धुणे यांसारख्या सार्वजनिक गरजांसाठी पाण्याचे संकलन, वहन, शुद्धीकरण व साठवण आणि वितरण करणाऱ्या पायाभूत सुविधांचा पाणीपुरवठा व्यवस्थेत समावेश होतो. या भागात विद्यमान पाणीपुरवठा व्यवस्था, सद्यःस्थितीतील समस्या तसेच विद्यमान व प्रस्तावित पाणीपुरवठा प्रकल्प यांचे विश्लेषण करण्यात आले आहे.

७.२.१ पाणीपुरवठ्याचा स्त्रोत

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या नागरी पाणीपुरवठा योजनेसाठी शहरापासून सुमारे ३२ कि.मी. अंतरावर असलेल्या ज्ञानेश्वर जलाशयातून कच्चे पाणी घेतले जाते. मुळानगर येथील या उद्‌भवस्थानी जॅकवेल व पंपगृह उभारण्यात आले आहे. पंपगृहात ७२५ अश्वशक्तीचे (HP) तीन व ४०० अश्वशक्तीचे तीन मोटार/पंप संच बसविण्यात आले असून ते सध्या कार्यरत आहेत. येथून उपसा केलेले अशुद्ध पाणी विविध जलवाहिन्यांद्वारे जवळच्या उंचावरील संतुलन टाकीपर्यंत (BPT) नेले जाते. संतुलन टाकीतून हे पाणी ७०० मि.मी. व्यासाची एक बीडाची (CI) जलवाहिनी व ११०० मि.मी. व्यासाच्या दोन पूर्वप्रतिबलित काँक्रीट (PSC) जलवाहिन्या अशा तीन मुख्य जलवाहिन्यांद्वारे विळद जलशुद्धीकरण केंद्रापर्यंत नेले जाते.

वसंत टेकडी येथे ६.८ दशलक्ष लिटर व ५.० दशलक्ष लिटर साठवण क्षमतेचे दोन मुख्य संतुलन जलकुंभ कार्यरत आहेत. विळद येथून प्राप्त होणारे शुद्ध पाणी या जलकुंभांत साठविले जाते आणि मध्य शहर तसेच वाढीव उपनगरी भागांना टप्प्याटप्प्याने पाणीपुरवठा करण्यासाठी दैनंदिन वितरणाचे नियोजनबद्ध वेळापत्रक राबविले जाते.

तक्ता ७-१ पाणीपुरवठ्याचा स्रोत व पाणीपुरवठ्याचा इतिहास

अ.क्र.	स्रोत	क्षमता (द.ल.लि.प्र.दि.)	योजना पूर्णत्वाचे वर्ष	स्थिती	सद्य:स्थिती
१	मुळा धरण	२२	१९७२	टप्पा-I	पुढील वापरासाठी योग्य नाही
२	मुळा धरण	३८	१९८८	टप्पा-II	पुढील वापरासाठी योग्य नाही
३	मुळा धरण	७०	१९९७	सुधारित टप्पा-II	पुढील वापरासाठी योग्य
४	मुळा धरण	७०	२०१६ (२०२७)	टप्पा-III	टप्पा-III ची संकल्पना मध्यवर्ती टप्पा वर्ष २०२७ साठी
५	मुळा धरण	५०	काम सुरू	अमृत १.०	पुढील वापरासाठी योग्य

स्रोत: पाणीपुरवठा विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

७.२.२ शुद्धीकरण व साठवण

विळद जलशुद्धीकरण केंद्रात दररोज १६ द.ल.लि., २२ द.ल.लि., ३५ द.ल.लि. व ४५ द.ल.लि. क्षमतेचे चार शुद्धीकरण संच कार्यरत आहेत. मुळानगर येथून आणलेल्या कच्च्या पाण्यावर नैसर्गिक, तांत्रिक व रासायनिक प्रक्रियांच्या एकत्रित वापराने शुद्धीकरण केले जाते. शुद्धीकरणानंतर हे पाणी ३०० HP, ४०० HP व ६०० HP मोटार/पंप संच असलेल्या तीन पंपगृहांद्वारे अनुक्रमे ६०० मि.मी. (DI), ८०० मि.मी. (MS) व १००० मि.मी. (MS) व्यासाच्या तीन मुख्य जलवाहिन्यांमधून वसंत टेकडी वितरण केंद्राकडे पाठविले जाते. येथून शुद्ध पाणी शहरभर पसरलेल्या २१ जलकुंभांमध्ये (उंच व भूपृष्ठावरील – ESR व GSR) वितरित केले जाते. या जलकुंभांमधून ५ पाणीपुरवठा विभागांतील रहिवाशांना पाणीपुरवठा केला जातो. विद्यमान जलकुंभांची एकूण साठवण क्षमता १९७.०२ लाख लिटर आहे. महानगरपालिकेने हद्दीत ७ नवीन उंच जलकुंभ प्रस्तावित केले आहेत.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

तक्ता ७-२ महानगरपालिकेतील विद्यमान उंच जलकुंभांची (ESR) यादी

अ.क्र.	जलकुंभाचे नाव	ESR / GSR	संख्या	उंची (मी.)	क्षमता (लाख लिटर)
१	नागापूर	ESR	१	१५	११.१२
२	भिस्तबाग	ESR	१	१२	१९.५०
३	निर्मलनगर	ESR	१	१५	८.५०
४	वसंत टेकडी	ESR+GSR	३	१३	२२.५०
५	मुकुंदनगर	ESR	१	१५	१४.२०
६	जुने बागडे	ESR+GSR	३	१०	१३
७	आर.टी.ओ.	ESR	१	१८	०
८	सरोषबाग	ESR	१	१६	०
९	लाल टाकी	ESR	१	१२	२५
१०	शांतीनगर	ESR	१	१५	७
११	समर्थनगर	ESR	१	१५	१५
१२	आगरकर	ESR	१	१५	१०
१३	शिवाजीनगर	ESR	१	१५	१०
१४	शिवाजीनगर	ESR	१	१६	२.५०
१५	जपेनगर	ESR	१	१५	४.२०
१६	जपेनगर	ESR	१	१५	५
१७	एकनाथनगर	ESR	१	९	३.५०
१८	ओंकारनगर	ESR	१	१४	१८.५०
१९	मोहिनीनगर	ESR	१	१९	२.५०
२०	मोहिनीनगर	ESR	१	१४	५
एकूण			**२१**		**१९७.०२**

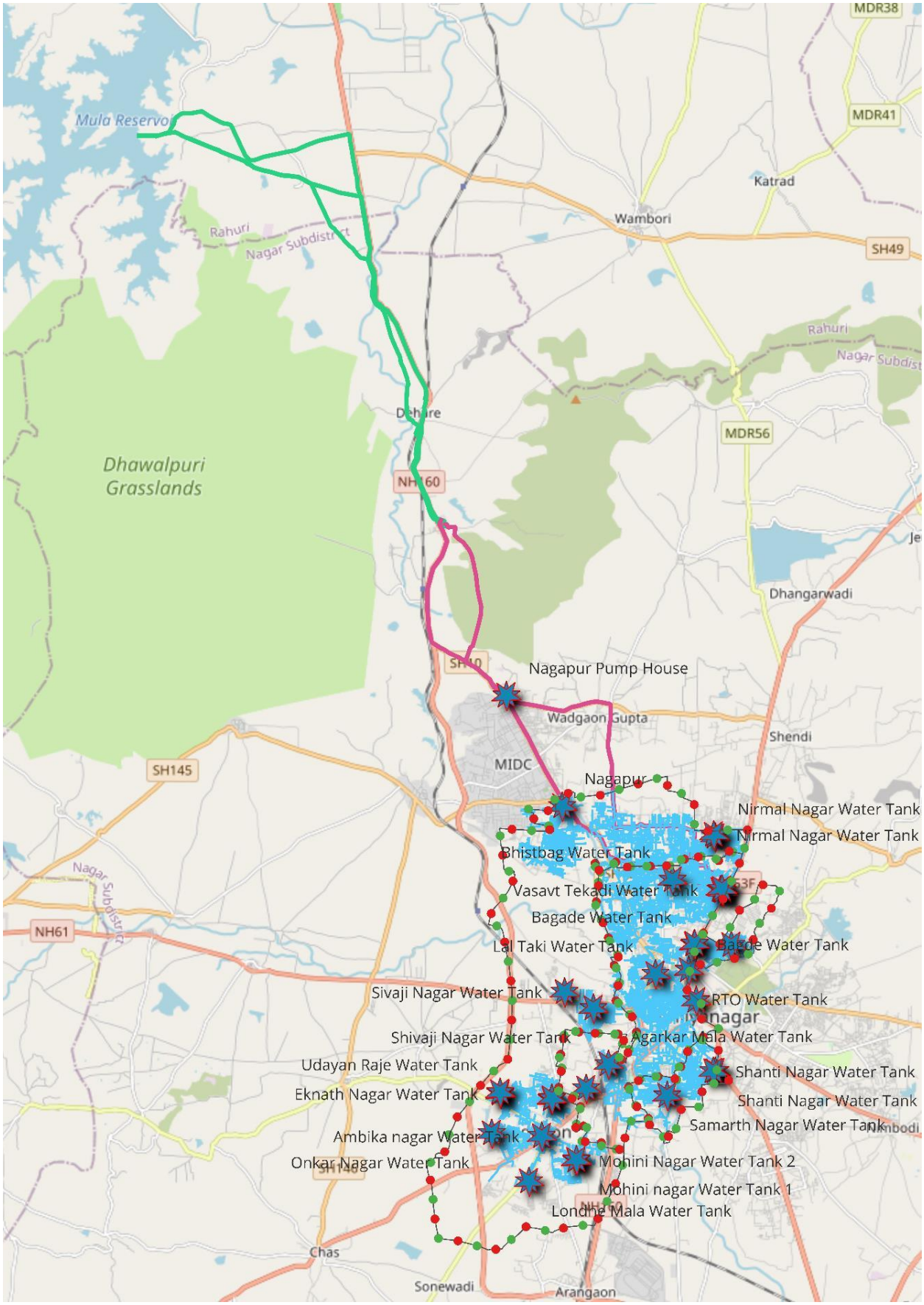
स्रोत: पाणीपुरवठा विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

** आर.टी.ओ. व सरोषबाग येथील उंच जलकुंभांची दुरुस्ती सुरू आहे. या दोन्ही जलकुंभांची क्षमता अनुक्रमे १८.४० व २५.१० (लाख लिटर) आहे.*

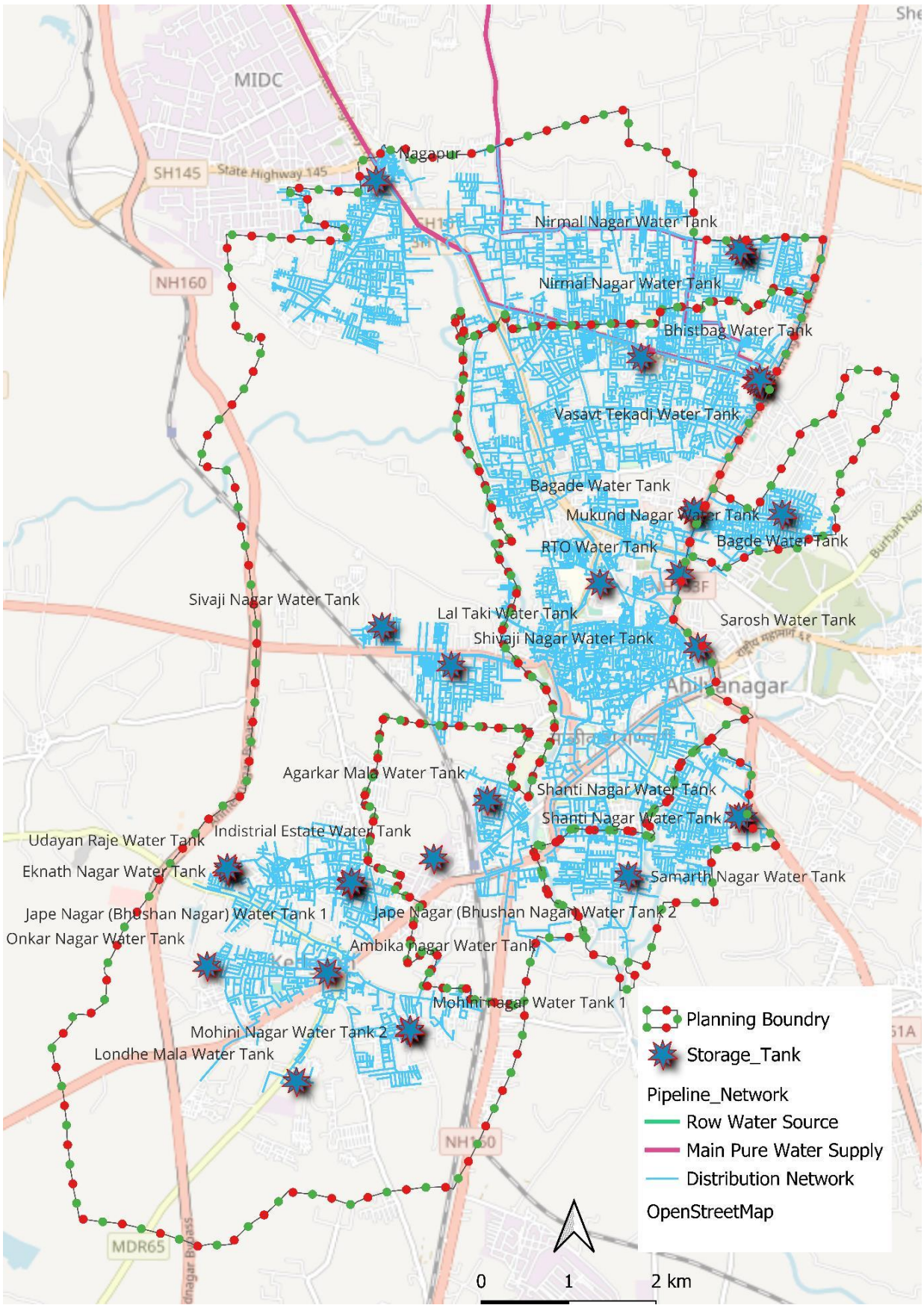
तक्ता ७-३ महानगरपालिकेतील प्रस्तावित उंच जलकुंभांची यादी

अ.क्र.	जलकुंभाचे नाव	उंची (मी.)	क्षमता (लाख लिटर)
१	नागापूर	२३	२०.१०
२	कल्याण रोड	१९	११
३	मटकर प्लॉट	१४	११.८०
४	इंदिरानगर	१८	२.१०
५	भिस्तबाग	२०	२३.६०

स्रोत: पाणीपुरवठा विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

नकाशा ७-१ शहराच्या पाणीपुरवठ्याचा स्रोत

आकृती ७-१ वितरण व्यवस्था

७.२.३ वितरण व्यवस्था व वहन

शहरभर पाणीपुरवठा करणारे २१ जलकुंभ असून ते संपूर्ण शहराला पाणीपुरवठा करतात. संपूर्ण वितरण जाळे यूआयडीएसएसएमटी (UIDSSMT) योजनेअंतर्गत टाकण्यात आले आहे. सर्व पाणीपुरवठा वाहिन्यांची एकूण लांबी सुमारे ६२५ कि.मी. आहे.

वितरण व्यवस्था सन १९७२, १९८८ व १९९१ मध्ये टाकण्यात आली. विळद जलशुद्धीकरण केंद्रातून शुद्ध पाणी उपसा करून संबंधित प्राधिकरणाच्या मुख्य संतुलन जलकुंभात (MBR) साठविले जाते. त्यानंतर ते पुढील ५ वेगवेगळ्या पाणीपुरवठा विभागांत पाठविले जाते:

अ) विभाग अ — नागापूर, भिस्तबाग, कल्याण रोड व शिवाजीनगर परिसर

ब) विभाग ब — केडगाव परिसर

क) विभाग क — निर्मलनगरचा काही भाग व भिस्तबाग महाल

ड) विभाग ड — छत्रपती संभाजीनगर—पुणे महामार्ग, शहराचा पूर्व भाग

इ) विभाग इ — छत्रपती संभाजीनगर—पुणे महामार्ग, शहराचा पूर्व भाग.

जलवाहिन्यांपैकी जवळपास ८५% वाहिन्या एसी (AC), आरसीसी (RCC) व पीव्हीसी (PVC) प्रकारच्या आहेत. उर्वरित डीआय (DI) व सीआय (CI) वाहिन्या अलीकडेच टाकण्यात आल्या असून त्या प्रस्तावित प्रकल्पात वापरल्या जात आहेत. शहरातील प्रवाह व दाबाची सद्यःस्थिती निश्चित करण्यासाठी सध्याच्या पाणी वितरण पद्धतीनुसार हायड्रॉलिक मॉडेलिंग करण्यात आले. त्यावरून सेवा क्षेत्राच्या मोठ्या भागात १० मीटरपेक्षा कमी दाब असल्याचे निदर्शनास आले असून त्यामुळे अनेक ग्राहकांना पुरेसा पाणीपुरवठा होत नाही. याशिवाय शहराच्या बाहेरील बहुतांश भागात वितरण जाळेच उपलब्ध नाही.

७.२.४ पाणीपुरवठा नळजोडण्यांची व्याप्ती

अहिल्यानगर शहरात पाणीपुरवठ्याची व्याप्ती सुमारे ८०% आहे. शहरातील बहुतांश भागांना वितरण व्यवस्थेच्या हायड्रॉलिक संकल्पनेनुसार (गुरुत्वाकर्षणाने) पाणीपुरवठा होतो, तर उंचावरील भागांसाठी पंपिंग व्यवस्था करण्यात आली आहे. शहरात ६४३६१ घरगुती व १४०४ बिगर-घरगुती नळजोडण्या आहेत. घरगुती नळजोडण्यांद्वारे शहरातील सुमारे ८०% कुटुंबांना पाणीपुरवठा होतो. शहरातील सार्वजनिक नळ, स्टँड पोस्ट व हातपंप कार्यरत नाहीत.

७.२.५ दरडोई पाणीपुरवठा

अहिल्यानगरमध्ये रहिवाशांना होणारा दरडोई पाणीपुरवठा १३२ लि.द.मा.दि. (LPCD) असून तो केंद्रीय सार्वजनिक आरोग्य व पर्यावरण अभियांत्रिकी संघटनेने (CPHEEO) विहित केलेल्या मानकापेक्षा किंचित कमी आहे.

७.२.६ नळजोडण्यांना मीटर बसविण्याचे प्रमाण

मागील काही वर्षांत दैनंदिन सरासरी पाणी उत्पादन १२० द.ल.लि. राहिले आहे. १% पेक्षा कमी नळजोडण्यांना मीटर बसविलेले असल्याने देयक आकारलेला पाणीवापर निश्चित करणे शक्य नाही. पाणीपुरवठा विभागाकडून प्राप्त माहितीनुसार अहिल्यानगरमध्ये महसूल न देणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण सुमारे ४०% आहे. घरगुती

नळजोडणीसाठी वार्षिक रु. २४०० व बिगर-घरगुती किंवा वाणिज्य नळजोडणीसाठी वार्षिक रु. ६००० इतकी पाणीपट्टी आकारली जाते.

**टीप — घरगुती व बिगर-घरगुती नळजोडण्यांची ही आकारणी महानगरपालिकेकडून एकरकमी (ठोक) स्वरूपात केली जाते.*

७.२.७ महसूल न देणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण

सन २०२३ मध्ये करण्यात आलेल्या जल लेखापरीक्षणानुसार अहिल्यानगरमध्ये महसूल न देणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण सुमारे ४०% आहे.

७.२.८ पाणीपुरवठ्याची गुणवत्ता

केंद्रीय सार्वजनिक आरोग्य व पर्यावरण अभियांत्रिकी संघटनेने (CPHEEO) निश्चित केलेल्या पिण्यायोग्य पाण्याच्या मानकांची पूर्तता करणाऱ्या किंवा त्यापेक्षा सरस असणाऱ्या पाणी नमुन्यांच्या टक्केवारीवरून पुरवठा होणाऱ्या पाण्याची गुणवत्ता मोजली जाते. मुळा धरण प्राधिकरणामार्फत जलशुद्धीकरण केंद्रात, तर महानगरपालिकेच्या पाणीपुरवठा विभागामार्फत जलकुंभांवर दररोज पाण्याची चाचणी केली जाते.

७.२.९ सेवा स्तर मानके

तक्ता ७-४ सेवा स्तर मानके

अ.क्र.	निकष	मानक	आर्थिक वर्ष २०२४-२५ मधील सेवा स्तर
१	पाणीपुरवठा नळजोडण्यांची व्याप्ती (%)	१००	८०%
२	ग्राहकापर्यंत होणारा दरडोई पाणीपुरवठा (लि.द.मा.दि.)	१३५	१३२
३	नळजोडण्यांना मीटर बसविण्याचे प्रमाण (%)	१००	१%
४	महसूल न देणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण (%)	२०	४०%
५	पाणीपुरवठ्यातील सातत्य (तास प्रतिदिन)	२४	४

स्रोत: पाणीपुरवठा विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

७.३. पाण्याची मागणी

७.३.१ घरगुती पाण्याची मागणी (१३५ लि.द.मा.दि.)

आधारभूत लोकसंख्या (२०५४): ९,५४,१४८

दरडोई पाण्याचे मानक: १३५ लि.द.मा.दि.

घरगुती पाणी = ९,५४,१४८ × १३५ = १२८,८०९,९८० लिटर/दिन = १२८.८१ द.ल.लि.प्र.दि.

तक्ता ७-५ ३० वर्षांसाठी लोकसंख्येचा अंदाज

वर्ष	लोकसंख्या	स्थिती	२०११ पासूनची वाढ
१९६१	१,०६,८७३	ऐतिहासिक	-
१९७१	१,२९,९६१	ऐतिहासिक	-
१९८१	१,६२,०७८	ऐतिहासिक	-
१९९१	२,३५,७६६	ऐतिहासिक	-
२००१	३,०३,६९६	ऐतिहासिक	-
२०११	३,४६,७५५	आधारभूत वर्ष	-
२०२१	४,३८,७८७	अंदाज	+२६.५%
२०३१	५,५५,२४५	अंदाज	+६०.१%
२०४१	७,०२,६१२	अंदाज	+१०२.६%
२०५४	९,५४,१४८	अंदाज	+१७५.२%

तक्ता ७-६ घटकनिहाय विभागणी (IS 1172 नुसार):

उपयोग	लि.द.मा.दि.	एकूणाशी %
पिणे व स्वयंपाक	१०	७.४%
स्नान	५५	४०.७%
शौचालय फ्लशिंग	३०	२२.२%
कपडे धुणे	२०	१४.८%
भांडी धुणे व स्वच्छता	२०	१४.८%
एकूण	**१३५**	**१००.०%**

एकूण पाण्याच्या मागणीपैकी ७७.२% मागणी घरगुती स्वरूपाची असून त्यावरून अहिल्यानगरचे प्रामुख्याने निवासी स्वरूप दिसून येते. स्नानासाठी लागणारे पाणी (५५ लि.द.मा.दि.) जास्त असणे हे भारतीय हवामान परिस्थितीत स्वाभाविक आहे. नियोजित सांडपाणी व्यवस्थापन पायाभूत सुविधा असलेल्या शहरासाठी १३५ लि.द.मा.दि. हे मानक योग्य आहे.

७.३.२ बिगर-घरगुती पाण्याची मागणी (IS 1172:1993)

प्रवर्ग	लोकसंख्येशी %	लोकसंख्या	लि.द.मा.दि.	पाणी (द.ल.लि.प्र.दि.)
वाणिज्य (दुकाने, मॉल, हॉटेल)	८%	७६,३३२	४५	३.४३५
रुग्णालये व वैद्यकीय	१%	९,५४१	३४०	३.२४४
संस्थात्मक (शाळा, महाविद्यालये)	५%	४७,७०७	४५	२.१४७
कार्यालये व शासकीय इमारती	३%	२८,६२४	४५	१.२८८
उद्योग/कार्यशाळा	२%	१९,०८३	४५	०.८५९
सार्वजनिक सेवासुविधा	१%	९,५४१	२०	०.१९१

प्रवर्ग	लोकसंख्येशी %	लोकसंख्या	लि.द.मा.दि.	पाणी (द.ल.लि.प्र.दि.)
एकूण	**२०%**	**१,९०,८२८**	-	**११.१६३**

एकूण पाण्याच्या मागणीत बिगर-घरगुती मागणीचा वाटा केवळ ६.७% असून मध्यम औद्योगिकीकरण झालेल्या शहरासाठी हे प्रमाण स्वाभाविक आहे. चोवीस तास चालणारे कामकाज व स्वच्छतेच्या गरजांमुळे रुग्णालय क्षेत्राचा (३४० लि.द.मा.दि.) दरडोई पाणीवापर सर्वाधिक आहे. वाणिज्य आस्थापना या निरपेक्ष प्रमाणात सर्वांत मोठ्या बिगर-घरगुती ग्राहक (३.४३५ द.ल.लि.प्र.दि.) असून त्यावरून प्रादेशिक व्यापार व सेवा केंद्र म्हणून अहिल्यानगरची भूमिका दिसून येते.

७.३.३ तरंगत्या लोकसंख्येची पाण्याची मागणी (२० लि.द.मा.दि.)

तरंगती लोकसंख्या: निवासी लोकसंख्येच्या १५% = ९,५४,१४८ × ०.१५ = १,४३,१२२ व्यक्ती

पाण्याचे मानक: २० लि.द.मा.दि.

तरंगत्या लोकसंख्येसाठी पाणी = १,४३,१२२ × २० = २,८६२,४४० लिटर/दिन = २.८६ द.ल.लि.प्र.दि.

१५% तरंगत्या लोकसंख्येच्या गृहीतकात सभोवतालच्या ग्रामीण भागातून दररोज ये-जा करणारे प्रवासी, धार्मिक स्थळांना भेट देणारे भाविक (अहिल्यानगरमध्ये धार्मिक पर्यटन लक्षणीय आहे) व व्यावसायिक प्रवासी यांचा विचार करण्यात आला आहे. २० लि.द.मा.दि. हे मानक काटकसरीचे असून त्यात पूर्ण निवासी सुविधांशिवाय पिण्याचे पाणी, स्वच्छता व इतर प्रासंगिक गरजांचा समावेश होतो. हा घटक एकूण मागणीच्या तुलनेत लहान (१.७%) असला तरी सार्वजनिक आरोग्य व पर्यटन पायाभूत सुविधांच्या नियोजनासाठी तो महत्त्वाचा आहे.

७.३.४ हिशोबात न येणारे पाणी (UFW) — गळती @ १५%

एकूण कच्च्या पाण्याची मागणी = घरगुती + बिगर-घरगुती + तरंगती लोकसंख्या = १२८.८१ + ११.१६ + २.८६ = १४२.८४ द.ल.लि.प्र.दि.

हिशोबात न येणाऱ्या पाण्याची गळती = १४२.८४ × १५% = २१.४३ द.ल.लि.प्र.दि.

हिशोबात न येणाऱ्या पाण्यासाठी १५% तरतूद ही भारतीय शहरांसाठी CPHEEO ने शिफारस केलेली मानक तरतूद आहे. यात पुढील बाबींचा समावेश होतो:

- भौतिक गळती: सुमारे ८-१०%
- वाणिज्यिक तोटा (पाणीचोरी, अनधिकृत वापर): सुमारे ३-४%
- मीटरमधील अचूकतेचा अभाव: सुमारे १-२%
- अग्निशमनासाठी राखीव साठा: सुमारे १%

७.३.५ अग्निशमनासाठी पाण्याची मागणी (IS 9668)

अग्निशमनासाठी लागणाऱ्या पाण्याची मागणी कुईचलिंग सूत्र वापरून काढण्यात आली आहे:

$$Q = ३१८२ \times \sqrt{P}$$

येथे P = हजारांतील लोकसंख्या = ९५४.१

$$\mathbf{Q = ३१८२ \times \sqrt{९५४.१} = ३१८२ \times ३०.८९ = ९८,२९० \text{ लिटर/मिनिट}}$$

१ तास सलग वापरासाठी: अग्निशमन मागणी = ९८,२९० × ६० / $१०^{६}$ = ५.९० द.ल.लि.प्र.दि.

तथापि, भारतीय शहरांसाठी CPHEEO च्या प्रचलित पद्धतीनुसार संकल्पनासाठी स्वीकारलेली अग्निशमन मागणी: २.५० द.ल.लि.प्र.दि.

स्वीकारलेली २.५० द.ल.लि.प्र.दि. अग्निशमन मागणी ५ ते १० लाख लोकसंख्येच्या शहरांसाठीच्या CPHEEO मार्गदर्शक तत्त्वांशी सुसंगत आहे. हे पाणी उंच जलकुंभांमध्ये (ESR) कायमस्वरूपी राखीव साठा म्हणून ठेवले जाते व ते दैनंदिन उत्पादन क्षमतेचा भाग नसते. उंच जलकुंभांच्या क्षमतेच्या संकल्पनात अग्निशमन मागणी हा सर्वसाधारणपणे निर्णायक घटक ठरतो.

७.४ शिफारस केलेली संकल्पित क्षमता

प्रमाणित अभियांत्रिकी पद्धतीनुसार:

संकल्पित क्षमता = कमाल दैनिक मागणी + अग्निशमन मागणी = २९५.६७ + २.५० = २९८.१७ द.ल.लि.प्र.दि.

७.४.१ घटकनिहाय पायाभूत सुविधांची आवश्यकता

पायाभूत सुविधा घटक	संकल्पित क्षमता	शेरा
जलशुद्धीकरण केंद्र	३०० द.ल.लि.	प्रत्येकी १५० द.ल.लि.चे २ संच
कच्च्या पाण्याचा उद्‌भव (इनटेक)	३२० द.ल.लि.	भविष्यातील विस्तारासह
शुद्ध पाण्याचे जलकुंभ	१५० द.ल.लि.	२ दिवसांची साठवण क्षमता
उंच जलकुंभ	४५ द.ल.लि.	८ तासांचा कमाल वापराचा साठा
वितरण जाळे	४५० द.ल.लि.	कमाल वापराच्या तासासाठी संकल्पित
पंपिंग केंद्रे	४५० द.ल.लि.	२५% राखीव क्षमतेसह

जलशुद्धीकरण केंद्राची क्षमता सरासरी दैनिक मागणीऐवजी कमाल दैनिक मागणीनुसार का ठेवावी:

- सर्वाधिक पाणीवापराच्या दिवशीही मागणी पूर्ण करता येईल एवढी क्षमता केंद्राकडे असणे आवश्यक आहे.
- केवळ सरासरी दैनिक मागणीनुसार क्षमता ठेवल्यास कडक उन्हाळ्यात किंवा सण-उत्सवांच्या काळात शहराला पाणीटंचाईला सामोरे जावे लागेल.
- सामान्य दिवसांत केंद्र कमी क्षमतेने चालविता येते; मात्र कमाल मागणीच्या दिवशी ते १.८ पट क्षमतेने चालविता येणे आवश्यक आहे.

७.४.२ स्रोताची आवश्यकता

जलशुद्धीकरण केंद्राची कार्यक्षमता ८०% गृहीत धरल्यास:

कच्च्या पाण्याची आवश्यकता = ३०० / ०.८० = ३७५ द.ल.लि.प्र.दि.

हे प्रमाण साधारणपणे पुढीलप्रमाणे येते:

३७५ द.ल.लि.प्र.दि. = ४.३४ घनमीटर/सेकंद = १५३.३ क्युसेक

घटक	मूल्य
निवासी लोकसंख्या	९,५४,१४८
तरंगती लोकसंख्या	१,४३,१२२
पाणीपुरवठा होणारी एकूण लोकसंख्या	१०,९७,२७०
घरगुती पाणी (१३५ लि.द.मा.दि.)	१२८.८१ द.ल.लि.
तरंगत्या लोकसंख्येसाठी पाणी (२० लि.द.मा.दि.)	२.८६ द.ल.लि.
एकूण पाण्याची आवश्यकता	१३१.६७ द.ल.लि.

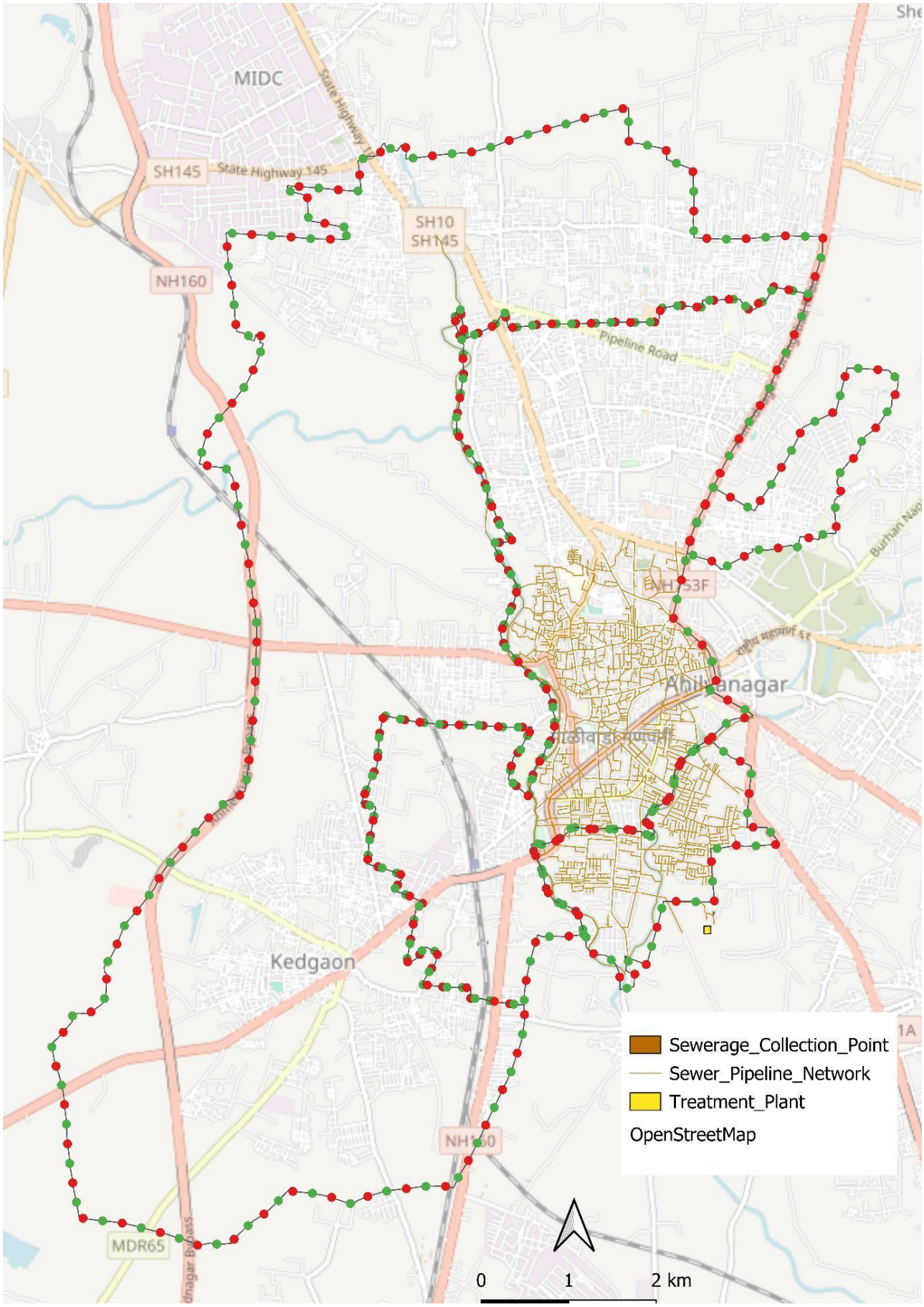
घटक	मूल्य
हिशोबात न येणारे पाणी (१५%)	१९.७५ द.ल.लि.
उत्पादन करावयाचे पाणी (सरासरी दिवस)	१५१.४२ द.ल.लि.
जलशुद्धीकरण केंद्राची क्षमता (कमाल दिवस)	२७२.५६ द.ल.लि.
आवश्यक कच्च्या पाण्याचा पुरवठा	३४०.७० द.ल.लि.

७.३ सांडपाणी व्यवस्थापन

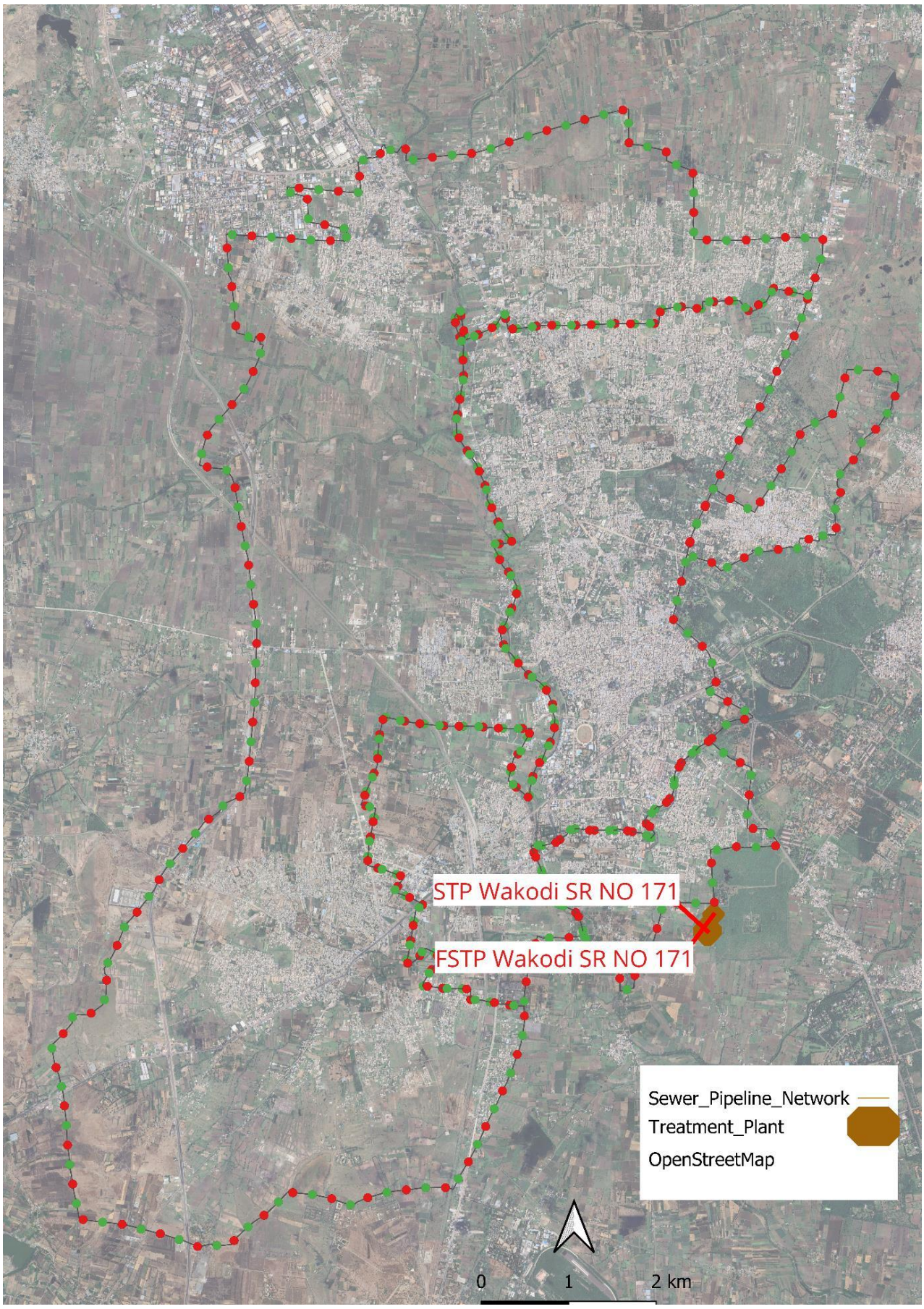
मलनिःसारण व्यवस्था किंवा सांडपाणी संकलन व्यवस्था म्हणजे सांडपाणी त्याच्या उगमस्थानापासून प्रक्रिया व विल्हेवाटीच्या ठिकाणापर्यंत वाहून नेणारे वाहिन्या, पंपिंग केंद्रे व संलग्न साधनसामग्री यांचे जाळे होय. पाण्याच्या गुणवत्तेचे व सार्वजनिक आरोग्याचे संरक्षण करणे हे मलनिःसारण व्यवस्थेचे मुख्य कार्य आहे. महानगरपालिकेच्या सांडपाणी व्यवस्थापन व्यवस्थेचा तपशील या भागात दिला आहे.

७.३.१ विद्यमान सांडपाणी व्यवस्थापन व्यवस्था

नागरिकांना स्वच्छता व सांडपाणी विल्हेवाटीच्या सुविधा पुरविणे हे महानगरपालिकेचे बंधनकारक कर्तव्य आहे. अहिल्यानगर महानगरपालिकेने सेप्टिक टँकची तरतूद करणे बंधनकारक केले होते; तसेच सर्व नवीन बांधकामांसाठी सेप्टिक टँक शौचालयांचाच वापर करण्यात आला. शहरातील प्रमुख रस्त्यांलगत गटारे असून त्याद्वारे प्रामुख्याने सर्व घरांतील सांडपाणी (सुलेज) संकलित करून वाहून नेले जाते. गटार व्यवस्थेची एकूण लांबी ५६२.२२४ कि.मी. असून भुयारी मलनिःसारण योजनेत १४८.३९९ कि.मी. लांबीच्या जाळ्याचा समावेश आहे.

आकृती ७-२ मलनिःसारण जाळे

आकृती ७-३ प्रक्रिया केंद्राचे स्थान

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

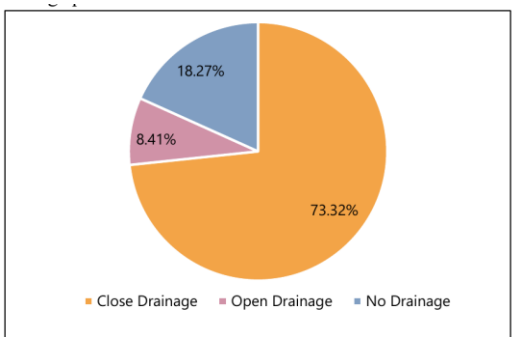
तक्ता ७-७ मलनिःसारण व्यवस्थेचा तपशील

अ.क्र.	तपशील	माहिती
१	मलवाहिन्यांची लांबी	७१०.६२३ कि.मी.
२	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्रांची संख्या	१
३	मॅनहोलची संख्या	६६७५
४	निर्माण होणारे एकूण अंदाजित सांडपाणी	८१.६ द.ल.लि.प्र.दि.
५	एकूण प्रक्रिया क्षमता	५७ द.ल.लि.प्र.दि.

स्रोत: सार्वजनिक बांधकाम विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

७.३.२ सांडपाणी प्रक्रिया

अहिल्यानगरमध्ये ७३.३२% कुटुंबे बंदिस्त गटार व्यवस्थेशी जोडलेली आहेत, १८.२७% कुटुंबांना कोणतीही सांडपाणी निचरा सुविधा उपलब्ध नाही, तर ८.४१% कुटुंबे उघड्या गटारांचा वापर करतात. सध्या केवळ मध्य शहरातच भुयारी गटार जाळे असून सांडपाणी व पावसाचे पाणी दोन्ही उघडी गटारे व मलवाहिन्यांद्वारे सीना नदीत सोडले जाते. शेतकरी अनेकदा प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी थेट पंपाने उपसा करून सिंचनासाठी वापरतात, तर मोठ्या प्रमाणातील सांडपाणी प्रक्रियेविना नाले व नदीत वाहून जाते.

स्रोत: "घरे, कुटुंबे, सुविधा व मालमत्ता यांवरील तक्ते", भारतीय जनगणना, २०११ यांवरून संकलित.

शहरात फराहबाग जवळील वाकोडी गावात, सुमारे ४ कि.मी. अंतरावर एकच सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र (STP) आहे. सुरुवातीला १०.५ द.ल.लि.प्र.दि. क्षमतेचे संकल्पित असलेले हे केंद्र पुढे ५७ द.ल.लि.प्र.दि. क्षमतेपर्यंत वाढविण्यात आले आहे. अमृत २.० कार्यक्रमांतर्गत महानगरपालिका भुयारी गटार योजना राबवीत असून त्याद्वारे प्रक्रिया केंद्राची दुरुस्ती व आधुनिकीकरण करण्यात येत आहे; तसेच भविष्यात सांडपाण्यावर कार्यक्षम प्रक्रिया व्हावी यासाठी मलनिःसारण जाळे शहराच्या अंतर्गत व बाहेरील दोन्ही भागांपर्यंत विस्तारले जात आहे.

आकृती ७-४ विद्यमान सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र

७.३.३ सांडपाणी निर्मितीचे गणन

सांडपाणी निर्मिती = पुरवठा होणाऱ्या पाण्याच्या ८०% (CPHEEO मानकांनुसार)

सांडपाणी = १४२.८४ × ८०% = ११४.०५ द.ल.लि.प्र.दि.

प्रवर्ग	पाणी (द.ल.लि.)	परतावा %	सांडपाणी (द.ल.लि.)
घरगुती	१२८.८१	८०%	१०३.०५
वाणिज्य	३.४४	७५%	२.५८
रुग्णालये	३.२४	८५%	२.७६
संस्थात्मक	२.१५	८०%	१.७२
कार्यालये	१.२९	७५%	०.९७
उद्योग	०.८६	७०%	०.६०
सार्वजनिक सेवासुविधा	०.१९	५०%	०.१०
तरंगती लोकसंख्या	२.८६	८०%	२.२९
एकूण	**१४२.८४**	-	**११४.०५**

१. जमिनीतून झिरपणारे पाणी व पावसाच्या पाण्याचा अंतर्प्रवाह

झिरपणारे पाणी (८%) + पावसाच्या पाण्याचा अंतर्प्रवाह (५%) = सांडपाण्याच्या १३%

झिरप व अंतर्प्रवाहासह एकूण = ११४.०५ + ९.१२ + ५.७० = १२८.८८ द.ल.लि.प्र.दि.

घटक	प्रवाह (द.ल.लि.)	%
सांडपाणी निर्मिती	११४.०५	८८.४%
झिरपणारे पाणी (८%)	९.१२	७.१%
पावसाच्या पाण्याचा अंतर्प्रवाह (५%)	५.७०	४.४%

घटक	प्रवाह (द.ल.लि.)	%
एकूण	**१२८.८८**	**१००.०%**

२. कमाल प्रवाह व सांडपाणी प्रक्रिया केंद्राची संकल्पित क्षमता

मलवाहिन्यांच्या संकल्पनासाठी कमाल घटक (पीक फॅक्टर) = ३.०

प्रक्रिया केंद्राच्या संकल्पनासाठी कमाल घटक = २.२५

घटक	गणन	निष्कर्ष (द.ल.लि.)
सरासरी सांडपाणी	११४.०५ + ९.१२ + ५.७०	१२८.८८
कमाल प्रवाह (मलवाहिन्या)	१२८.८८ × ३.०	३८६.६४
कमाल प्रवाह (प्रक्रिया केंद्र)	१२८.८८ × २.२५	२९०.००
प्रक्रिया केंद्राची संकल्पित क्षमता	-	२९०.००

३. विद्यमान व आवश्यक प्रक्रिया क्षमता

घटक	मूल्य (द.ल.लि.)
विद्यमान प्रक्रिया केंद्राची क्षमता	५७.००
आवश्यक प्रक्रिया क्षमता (२०५४)	२९०.००
क्षमतेतील तफावत	**२३३.००**
आवश्यक वाढ (%)	४०९%

सन २०५४ च्या गरजांच्या तुलनेत विद्यमान ५७ द.ल.लि.प्र.दि. प्रक्रिया क्षमता अत्यंत अपुरी आहे. त्यामुळे २९० द.ल.लि.प्र.दि. क्षमतेचे नवीन सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र उभारणे आवश्यक असून ही वाढ विद्यमान क्षमतेच्या ४०९% इतकी आहे. विद्यमान केंद्र अंतरिम कालावधीसाठी वापरात ठेवता येईल किंवा त्याचे पूर्वप्रक्रिया सुविधेत उन्नतीकरण करता येईल.

४. प्रदूषकांचा भार

घटक	घनता (मि.ग्रॅ./लि.)	भार (टन/दिन)
BOD5	२२५	२५.६६
TSS	३००	३४.२२
COD	४५०	५१.३२
एकूण नायट्रोजन	५०	५.७०
एकूण फॉस्फरस	१०	१.१४

५. शिफारस केलेले प्रक्रिया तंत्रज्ञान

२९० द.ल.लि.प्र.दि. क्षमतेसाठी एमबीबीआर (MBBR — मूव्हिंग बेड बायोफिल्म रिॲक्टर) तंत्रज्ञानाची शिफारस करण्यात येते.

टप्पा	प्रक्रिया	अपेक्षित निर्मूलन
प्राथमिक	स्क्रीनिंग + ग्रिट + प्राथमिक क्लॅरिफायर	BOD २५-३०%, TSS ५०-६०%

टप्पा	प्रक्रिया	अपेक्षित निर्मूलन
द्वितीयक	MBBR + द्वितीयक क्लॅरिफायर	BOD ८५-९०%, TSS ८०-८५%
तृतीयक	गाळणी + क्लोरिनेशन/यूव्ही	BOD >९५%, TSS >९३%
गाळ (स्लज)	अनॅरोबिक पचन + निर्जलीकरण	२०% घन केक

प्रक्रिया केलेल्या पाण्याची मानके: BOD < १० मि.ग्रॅ./लि., TSS < २० मि.ग्रॅ./लि., COD < ५० मि.ग्रॅ./लि. (अंतर्देशीय भूपृष्ठीय जलस्रोतांसाठी केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाची मानके)

७.३.४ सार्वजनिक शौचालये

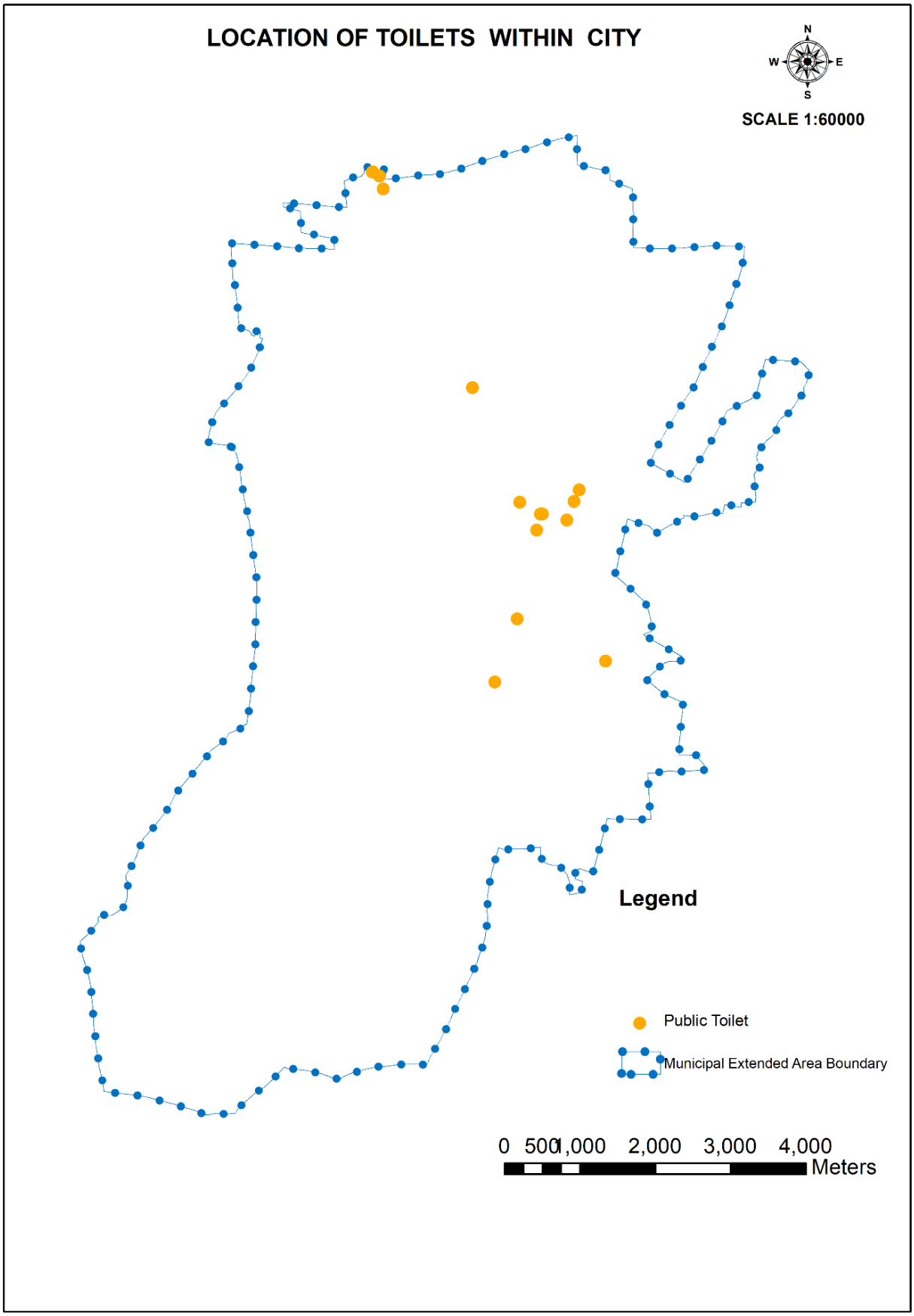
अपुरी स्वच्छता ही केवळ अप्रिय बाब नसून ती धोकादायकही आहे. उघड्यावर शौचास जाण्याशिवाय पर्याय नसल्यास संसर्गजन्य आजार होण्याचा किंवा पसरण्याचा धोका निर्माण होतो व अस्वच्छ परिस्थिती निर्माण होते.

योग्य स्वच्छता सुविधांमुळे (सार्वजनिक शौचालये) नागरिकांना मैल्याची योग्य विल्हेवाट लावता येते; त्यामुळे परिसर दूषित होण्यास प्रतिबंध होतो व स्वतःसह शेजाऱ्यांनाही होणारा धोका कमी होतो आणि पर्यावरणीय आरोग्य जपले जाते. यासाठी शहराची सुरक्षितता, संरक्षण व सौंदर्य यांचा विचार करून योग्य नियोजन करणे आवश्यक आहे. म्हणूनच महानगरपालिकेमार्फत चालविल्या जाणाऱ्या सार्वजनिक शौचालयांच्या उपलब्धतेचा अभ्यास करणे आवश्यक असून तो तक्ता ६-६ मध्ये सादर केला आहे.

तक्ता ७-८ महानगरपालिकेतील सार्वजनिक शौचालयांची यादी

अ.क्र.	विभाग	ठिकाण	एकूण सीट
१	ईशान्य	तारकपूर बस स्थानक	३०
२	पूर्व	गांधी मैदान	१०
३	नैऋत्य	न्यू आर्ट्स कॉलेज रोड	१०
४	दक्षिण	माळीवाडा बस स्थानक	२०
५	दक्षिण	जुन्या महानगरपालिका कार्यालयाजवळ	३
६	नैऋत्य	जलाराम बेकरीजवळ, केडगाव	३०
७	ईशान्य	रेल्वे स्थानकाजवळ	३०
८	पूर्व	रामवाडी झोपडपट्टी	१०
९	पश्चिम	नेप्ती रोड	१०
१०	नैऋत्य	चाणक्य चौक, बुरुडगाव रोड	१०
११	उत्तर	गोकुळवाडी झोपडपट्टी	१२
१२	नैऋत्य	बस स्थानक क्र. ३, पुणे रोड	२०
१३	ईशान्य	तोफखाना	१०

स्रोत: सार्वजनिक बांधकाम विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

नकाशा ७-२ शहरातील सार्वजनिक शौचालये

७.३.५ पावसाळी पाण्याचा निचरा

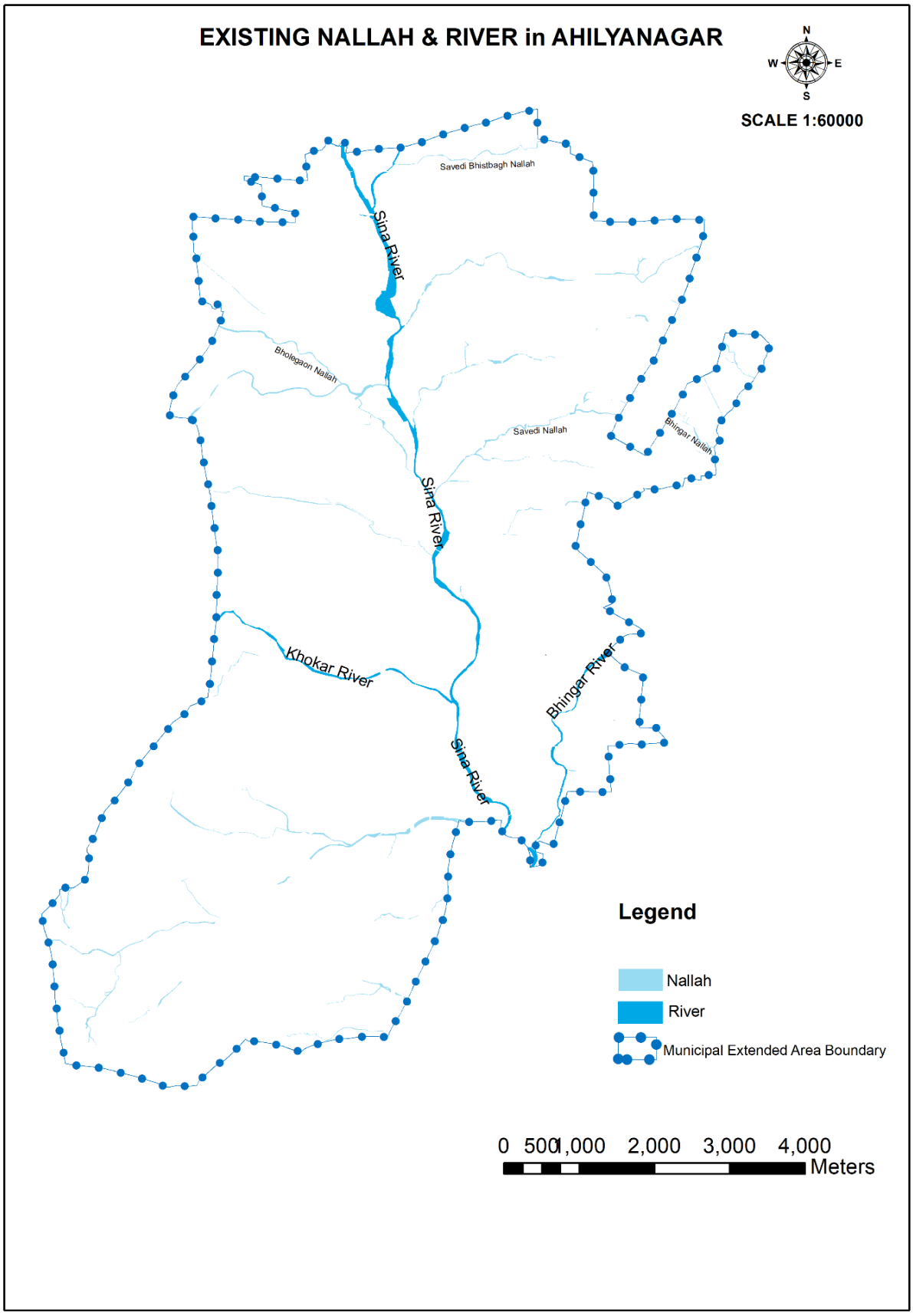
अहिल्यानगरची नैसर्गिक भौगोलिक रचना नद्या व नाल्यांच्या जाळ्याने घडलेली असून पावसाळी पाण्याच्या व्यवस्थापनात त्यांची महत्त्वाची भूमिका आहे. तथापि, अहिल्यानगर महानगरपालिकेने सध्या पावसाळी पाण्याच्या निचऱ्याची सर्वंकष व्यवस्था विकसित केलेली नाही. शहरातील पावसाचे पाणी प्रामुख्याने उघड्या व बंदिस्त गटारांमधून वाहते. विद्यमान पावसाळी पाणी निचरा जाळे अंशतः नियोजित असल्याचे दिसत असले तरी ते बऱ्याच अंशी अपुरे आहे. विद्यमान नैसर्गिक व मानवनिर्मित नाल्यांची एकूण लांबी सुमारे ४२.२१ कि.मी. असून हे सर्व नाले अखेरीस सीना नदीला मिळतात. काही भागांत स्थानिक रहिवाशांनी लहान नाल्यांमध्ये जलवाहिन्या टाकून त्यांचे अनौपचारिक भुयारी गटारांत रूपांतर केले आहे; त्यामुळे नैसर्गिक प्रवाहात अडथळा येऊन देखभालीच्या समस्या निर्माण होऊ शकतात. असे भुयारी नाले विद्यमान जमीन वापर नकाशांवर निळ्या तुटक रेषेने दर्शविले आहेत.

तक्ता ७-९ पावसाळी पाण्याच्या निचऱ्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या विद्यमान नद्या व नाले

अ.क्र.	नदी व नाल्याचे नाव	लांबी (कि.मी.)
१	सीना नदी	१०.९४
२	खोकर नदी	३.६९
३	केडगाव नाला-१	५.०६
४	केडगाव नाला-२	१.७६
५	भिंगार नदी	३.७६
६	बोल्हेगाव नाला-१	३.२२
७	बोल्हेगाव नाला-२	२.२३
८	सावेडी-भिस्तबाग नाला-१	५.२७
९	सावेडी नाला-१	१.०१
१०	भिंगार नाला-१	२.०५
११	भिंगार नाला-२	०.५०
१२	सावेडी नाला-२	२.७२
१३	सावेडी नाला-३	
एकूण लांबी		**४२.२१**

स्रोत: सार्वजनिक बांधकाम विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

अहिल्यानगर पर्जन्यछायेच्या प्रदेशात येत असल्याने इतर जिल्ह्यांच्या तुलनेत या भागात पाऊस कमी पडतो. या भागात पूर येण्याची शक्यता बरीच कमी आहे; परंतु काही मानवी कारणांमुळे व नदीकाठावरील अनियोजित बांधकामांमुळे नदीपात्राचा छेद अरुंद झाला आहे. त्यामुळे अल्प कालावधीत मोठ्या प्रमाणावर पाणी साचते. शहरात एकात्मिक पावसाळी पाणी निचरा प्रकल्प राबविण्याची जबाबदारी अहिल्यानगर महानगरपालिकेचा पावसाळी पाणी निचरा विभाग व सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांची आहे.

नकाशा ७-३ शहरात निचऱ्यासाठी वापरले जाणारे विद्यमान नाले

७.४ घनकचरा व्यवस्थापन

एकात्मिक नागरी घनकचरा व्यवस्थापनात सर्वसाधारणपणे कचऱ्याचे वेळेवर संकलन, वाहतूक, कचऱ्याचे आकारमान कमी करण्यासाठी त्यावर प्रक्रिया आणि मानवी आरोग्य व पर्यावरणाचे सर्वाधिक प्रभावीपणे संरक्षण होईल अशा प्रकारे कचऱ्याची सुरक्षित विल्हेवाट यांचा समावेश होतो. भारत सरकारच्या पर्यावरण व वन मंत्रालयाने (MoEF) अधिसूचित केलेल्या घनकचरा व्यवस्थापन नियम, २०१६ नुसार अहिल्यानगर महानगरपालिकेमार्फत शहरातील नागरी घनकचऱ्याचे (MSW) व्यवस्थापन केले जाते. शहरात निर्माण होणाऱ्या घनकचऱ्याचे संकलन, वाहतूक व विल्हेवाट यांचे व्यवस्थापन महानगरपालिका करते. घनकचरा व्यवस्थापन नियम, २०१६ मधील तरतुदींनुसार महानगरपालिका सर्व प्रभागांमध्ये उगमस्थानी कचरा विलगीकरण, मोठ्या प्रमाणात कचरा निर्माण करणाऱ्या आस्थापना व विकेंद्रित कचरा व्यवस्थापन प्रक्रिया राबविण्याचे काम करीत आहे.

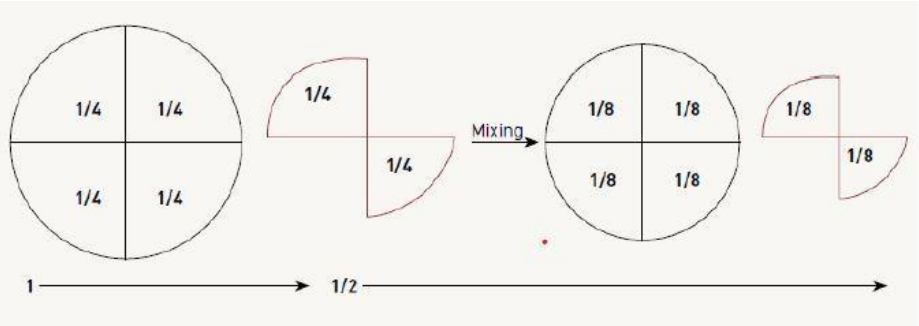
७.४.१ घनकचरा निर्मिती

भारतातील शहरांमधील नागरी घनकचरा मिश्र स्वरूपाचा असून त्यात निवासी कचऱ्याचे प्रमाण सर्वाधिक असते. वाणिज्य घटक, बाजारपेठा, हॉटेल व उपाहारगृहे, शाळा, महाविद्यालये, कार्यालये यांसह संस्था, गटारांतील गाळ तसेच उद्याने व बागांसह हरित क्षेत्रे हे कचरा निर्मितीचे इतर स्रोत आहेत.

७.४.२ नागरी घनकचऱ्याची भौतिक वैशिष्ट्ये

७.४.२.१ कचऱ्याचे वर्गीकरण

कचऱ्याची रचना व इतर संबंधित घटक निश्चित करण्यासाठी चतुर्थांश व शंकू (क्वार्टरिंग अँड कोनिंग) पद्धतीचा वापर करण्यात आला. निवासी भाग (झोपडपट्ट्यांसह), वाणिज्य, व्यावसायिक व बाजारपेठ क्षेत्रे (भाजी मंडई, मांस बाजार, धान्य बाजार इ.) अशा विविध स्रोतांतून १०० कि.ग्रॅ. कचरा गोळा करून तो पूर्णपणे मिसळण्यात आला व चतुर्थांश व शंकू पद्धतीच्या साहाय्याने त्यातून १० कि.ग्रॅ.चा नमुना घेऊन त्याचे विश्लेषण करण्यात आले. नमुना एकसमान ढिगाच्या स्वरूपात ठेवण्यात आला. परस्परांना लंब असलेल्या सरळ रेषांनी ढिगाचे चार भाग करण्यात आले. विभागलेल्या ढिगाच्या समोरासमोरील कोपऱ्यांतील कचरा काढून टाकून मूळ नमुन्याचा अर्धा भाग ठेवण्यात आला. उर्वरित भाग पुन्हा पूर्णपणे मिसळून अपेक्षित आकाराचा नमुना मिळेपर्यंत चतुर्थांश प्रक्रिया पुन्हा करण्यात आली.

आकृती ७-५ चतुर्थांश (क्वार्टरिंग) पद्धतीने नागरी घनकचऱ्याचे वर्गीकरण,

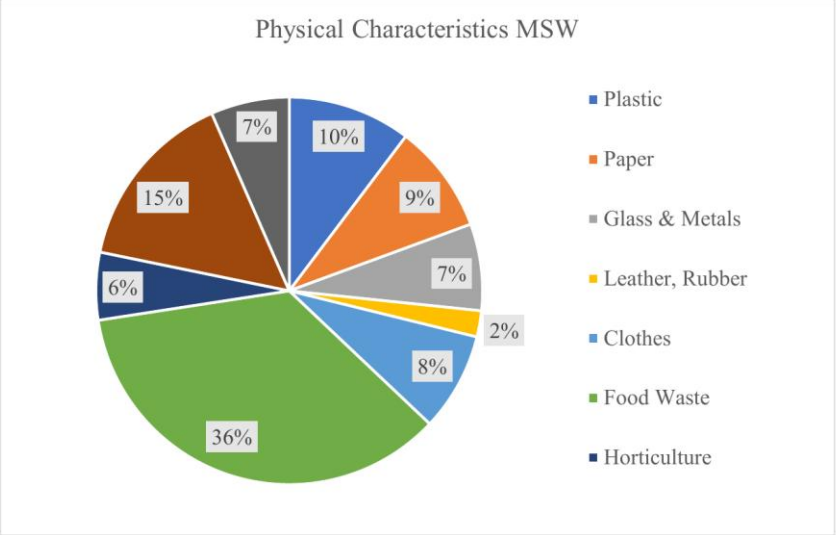
नमुन्यांचे विश्लेषण करून त्यांची भौतिक रचना निश्चित करण्यात आली व घटकनिहाय विलगीकरण करून त्याची नोंद घेण्यात आली. सर्व कचरा नमुन्यांतील घटकांचे अन्न/फळे, पाने/गवत/पेंढा, कागद/पुठ्ठा/पॅकेजिंग, रबर/चामडे, प्लास्टिक/पॉलिथिन, कापड, लाकूड, काच व क्रोकरी, टिनचे डबे, दगड/विटा, कोळशाची राख/बारीक माती/धूळ व धातू अशा विविध प्रवर्गांमध्ये विलगीकरण करण्यात आले. कचरा नमुन्यांचे सेंद्रिय जैवविघटनशील कचरा, निष्क्रिय (इनर्ट) कचरा व पुनर्चक्रणयोग्य कचरा या दृष्टीने विश्लेषण करण्यात आले. नागरी घनकचऱ्यातील प्रत्येक घटकाचा प्रवर्गनिहाय वाटा खालील तक्ता व आलेखात दर्शविला आहे.

तक्ता ७-१० कचऱ्याचे वर्गीकरण

अ.क्र.	घटक	प्रमाण (%)
१	प्लास्टिक	१०.३१
२	कागद	९.१०
३	काच व धातू	७.२४
४	चामडे, रबर	२.१८
५	कपडे	८.२२
६	अन्नाचा कचरा	३५.५२
७	उद्यान कचरा	५.६४
८	भाजीपाला, मासे, मटण कचरा	१५.२२
९	इतर, निष्क्रिय, गाळ	६.५७
एकूण		**१००**

स्रोत: घनकचरा व्यवस्थापन विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

अहिल्यानगर शहराचा घनकचरा व्यवस्थापन सविस्तर प्रकल्प अहवाल (DPR) तयार करताना करण्यात आलेल्या शंकू व चतुर्थांश सर्वेक्षणानुसार जैवविघटनशील कचऱ्याचे प्रमाण ६०.८८%, अजैवविघटनशील कचऱ्याचे प्रमाण २९.०१% व इतर (निष्क्रिय) कचऱ्याचे प्रमाण सुमारे १०.११% आहे. तथापि, महानगरपालिकेच्या अधिकाऱ्यांनी दिलेल्या अद्ययावत माहितीनुसार शहरातील एकूण घनकचरा निर्मिती सुमारे १६२ टन प्रतिदिन (TPD) आहे. यापैकी जैवविघटनशील कचरा ९८.६३ टन प्रतिदिन असून तो एकूण संकलित कचऱ्याच्या सुमारे ६०.८८% आहे, तर अजैवविघटनशील कचरा सुमारे ४७ टन प्रतिदिन असून तो एकूण संकलित कचऱ्याच्या सुमारे २९.०१% आहे. घरगुती धोकादायक कचरा व ई-कचराही अल्प प्रमाणात महानगरपालिकेमार्फत संकलित केला जातो.

आकृती ७-६ नागरी घनकचऱ्याची भौतिक वैशिष्ट्ये

७.४.३ घनकचऱ्याचे विलगीकरण

घरगुती स्तरावरील पहिल्या टप्प्याचे विलगीकरण: अहिल्यानगर महानगरपालिकेने दिलेल्या माहितीनुसार शहरात घनकचरा विलगीकरणाची सर्वंकष व्यवस्था यशस्वीपणे राबविण्यात आली आहे. या उपक्रमांतर्गत १००% कुटुंबांनी कचरा विलगीकरणाचा अवलंब केला असून ओला व सुका कचरा स्पष्टपणे वेगळा केला जातो. विलगीकरणामुळे विविध प्रकारचा कचरा वेगवेगळा ठेवला जातो व त्यामुळे कचरा व्यवस्थापन कार्यक्षम व परिणामकारक होते. याशिवाय अहिल्यानगरने कचराकुंडीमुक्त पद्धतीचा अवलंब केला असून शहरात पारंपरिक कचराकुंड्यांची गरज संपुष्टात आणली आहे. त्याऐवजी घरोघरी जाऊन थेट कुटुंबांकडून कचरा संकलित करण्यावर भर देण्यात आला आहे. या व्यवस्थेमुळे स्वच्छता व आरोग्याला चालना मिळते, इतस्ततः पडणारा कचरा कमी होतो आणि शहराचे एकूण रूप सुधारते. कचरा विलगीकरणाबाबतची बांधिलकी व कचरा व्यवस्थापनातील नावीन्यपूर्ण पद्धतींच्या अवलंबामुळे अधिक स्वच्छ व शाश्वत पर्यावरण निर्माण करण्याच्या अहिल्यानगरच्या प्रयत्नांना हातभार लागत आहे.

कचरा प्रक्रिया स्थळावरील दुसऱ्या टप्प्याचे विलगीकरण: घरगुती स्तरावर १००% विलगीकरण होत असल्याचे सांगितले जात असले तरी प्रत्यक्षात कचरा प्रक्रिया स्थळी मिश्र कचरा प्राप्त होत असल्याचे दिसून येते; त्यामुळे दुसऱ्या टप्प्याचे विलगीकरण आवश्यक आहे. कंपोस्टिंग सुविधेत प्राप्त होणाऱ्या ओल्या कचऱ्यात प्लास्टिक, कागद इत्यादी अजैवविघटनशील वस्तू अल्प प्रमाणात असल्याचे निदर्शनास आले आहे. असा ओला कचरा थेट विंड्रो (ढीग) मध्ये टाकल्यास कंपोस्टच्या गुणवत्तेवर लक्षणीय परिणाम होऊ शकतो. म्हणून प्रक्रिया सुविधेत दुसऱ्या टप्प्याचे विलगीकरण करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे. यासाठी प्रक्रिया अधिक कार्यक्षमतेने चालावी म्हणून प्रक्रिया सुविधेत प्राप्त होणाऱ्या मिश्र कचऱ्याच्या विलगीकरणासाठी पूर्व-वर्गीकरण (प्री-सॉर्टिंग) संच प्रस्तावित करण्यात येईल.

७.४.४ घनकचरा संकलन व वाहतूक

अहिल्यानगर महानगरपालिका सर्व प्रभागांमध्ये दररोज कचरा संकलन करून सर्वंकष कचरा संकलन व्यवस्था राबवीत आहे. यासाठी घरोघरी संकलन पद्धतीचा अवलंब करण्यात आला असून निवासी, वाणिज्य व सार्वजनिक क्षेत्रांसह विविध स्रोतांतून थेट कचरा गोळा केला जातो. नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेने घनकचरा संकलनासाठी खास १ वाहन दिले आहे. यात कचरा संकलनासाठी समर्पित १ घंटागाडीचा समावेश आहे.

प्रभावी कचरा व्यवस्थापन राखण्यासाठी नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्था घरगुती स्तरावरील विलगीकरणावर भर देते; त्यानुसार सेंद्रिय पदार्थांचा समावेश असलेला ओला कचरा व विविध पदार्थांचे मिश्रण असलेला सुका कचरा अशा दोन स्पष्ट प्रवर्गांत कचरा विभागला जातो. संकलनापूर्वी रहिवाशांना हे कचरा प्रकार वेगवेगळे ठेवण्यास प्रोत्साहित केले जाते.

याशिवाय संकलित कचरा शहरात कोणत्याही मध्यवर्ती साठवण ठिकाणाशिवाय तत्काळ निश्चित कचरा प्रक्रिया स्थळी नेला जातो. या सुसूत्र पद्धतीमुळे विल्हेवाटीची प्रक्रिया जलद व कार्यक्षम होते. या कचरा व्यवस्थापन पद्धती राबवून अहिल्यानगर महानगरपालिका स्वच्छ व शाश्वत पर्यावरण राखण्याची आपली बांधिलकी जपत आहे.

तक्ता ७-११ कचरा संकलनाची विद्यमान वाहने

अ.क्र.	वाहनाचा प्रकार	एकूण संख्या	क्षमता (टन)	दैनंदिन फेऱ्यांची संख्या
१	मिनी लॉरी	१५	१.५	१-२
२	टिपर ट्रक	१५	२	१-२

स्रोत: घनकचरा व्यवस्थापन विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

७.४.५ घनकचऱ्यावरील प्रक्रिया

अहिल्यानगरमधील कचरा प्रक्रिया स्थळ शहराच्या दक्षिण भागात आहे. या स्थळाचे एकूण क्षेत्र सुमारे ८ हेक्टर असून ते नागरी घनकचऱ्यावरील प्रक्रिया व विल्हेवाटीसाठी वापरले जाते. स्थळापर्यंत पोहोचण्यासाठी १२ मीटर रुंदीचा पोहोच रस्ता आहे. अहिल्यानगर शहरात घनकचऱ्यावरील प्रक्रियेसाठी कोणतीही कायमस्वरूपी व्यवस्था नाही. शहरात दररोज एकूण १५० टन (TPD) कचरा निर्माण होतो; त्यापैकी ९० टन ओला कचरा व ५० टन सुका कचरा असून त्यावर कचरा प्रक्रिया स्थळी तात्पुरत्या स्वरूपात प्रक्रिया केली जाते.

अहिल्यानगरमध्ये कचऱ्याच्या प्रवर्गनिहाय अवलंबिलेल्या प्रक्रिया पद्धतींचा तपशील खालील तक्त्यात दिला आहे.

तक्ता ७-१२ अहिल्यानगरमधील विद्यमान कचरा प्रक्रिया सुविधेचा तपशील

कचरा	सुविधेचा प्रकार	सध्याची क्षमता	सद्य:स्थिती
ओला कचरा	विंड्रो प्रक्रिया / बायोगॅस संयंत्र	९० टन प्रतिदिन	यंत्रसामग्री उपलब्ध परंतु बंद स्थितीत. भविष्यातील वापरासाठी दुरुस्ती करण्याबाबत महानगरपालिकेने कंत्राटदारास कळविले आहे. पावसाळ्यात प्रक्रियेसाठी पावसाळी शेड आवश्यक.
सुका / पुनर्चक्रणयोग्य कचरा	श्रेडिंग, बेलिंग व साठवण	५० टन प्रतिदिन	स्थापत्य पायाभूत सुविधा पुरेशा. पूर्व-वर्गीकरण यंत्रसामग्री आवश्यक. कंत्राटदारासाठीच्या महानगरपालिकेच्या नवीन कार्यादेशात यंत्रसामग्री खरेदीचा समावेश असेल.
धोकादायक कचरा	वैद्यकीय व धोकादायक कचरा भस्मीकरण यंत्र	०.३ टन प्रतिदिन क्षमतेची मृत प्राणी दहन व्यवस्था व १० मे.टन धोकादायक कचरा भस्मीकरण यंत्र उपलब्ध	यंत्रसामग्री उपलब्ध व कार्यरत
निष्क्रिय कचरा	शास्त्रोक्त भूभराव (सॅनिटरी लँडफिल)	०	सध्याचा भूभराव पूर्णपणे भरलेला

स्रोत: घनकचरा व्यवस्थापन विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

७.४.६ ओल्या कचऱ्यावरील प्रक्रिया

महानगरपालिकेने दिलेल्या माहितीनुसार सध्याचा ९० टन प्रतिदिन ओला कचरा विंड्रो कंपोस्टिंग (८०) व बायोगॅस (१०) याद्वारे प्रक्रिया करून हाताळला जातो; या प्रक्रियांमध्ये सेंद्रिय कचऱ्याचे विघटन केले जाते. तसेच २० कि.लि.प्र.दि. (KLD) क्षमतेचे लिचेट प्रक्रिया केंद्र असून तेथे लिचेटवर प्रक्रिया करून मिळणारे पाणी घनकचरा व्यवस्थापन स्थळावरील झाडांना देण्यासाठी वापरले जाते.

७.४.७ सुक्या कचऱ्यावरील प्रक्रिया

महानगरपालिकेच्या माहितीनुसार सुमारे ५० टन प्रतिदिन सुका कचरा संकलित केला जातो व त्याचे काच, कागद, कापड, रबर, प्लास्टिक (बाटल्या, पांढरी फिल्म व रंगीत फिल्म), नारळाच्या करवंट्या व पुठ्ठा अशा स्वतंत्र प्रवर्गांत हाताने पुढील विलगीकरण केले जाते. तथापि, सध्या हे वर्गीकरण हातानेच केले जाते. त्यानंतर श्रेडिंग व बेलिंग केले जाते आणि विलग केलेले साहित्य स्वतंत्रपणे साठविले जाते.

७.४.८ विल्हेवाट स्थळ

सद्य:स्थितीत स्वतंत्र विल्हेवाट सुविधा नसल्याने निष्क्रिय व नाकारलेल्या कचऱ्याच्या विल्हेवाटीचे व्यवस्थापन हे महानगरपालिकेसमोरील मोठे आव्हान आहे. कचरा उघड्यावर टाकला जात असल्याचे निदर्शनास आले असून त्यामुळे उपद्रव व पर्यावरणीय धोका निर्माण होऊ शकतो. तथापि, परिस्थितीची निकड लक्षात घेऊन

महानगरपालिकेने विद्यमान भूभराव सुविधेचे बायो-मायनिंग करण्याचा निर्णय घेतला आहे. कचऱ्यातून प्राप्त होणारे निष्क्रिय व नाकारलेले साहित्य पुनर्प्राप्त केलेल्या शास्त्रोक्त भूभराव सुविधेत पाठविले जाईल.

७.४.९ तफावत विश्लेषण

अहिल्यानगरमधील घनकचरा व्यवस्थापनाची सध्याची व्यवस्था, विशेषतः प्रक्रिया व विल्हेवाट, तात्पुरत्या स्वरूपाची असून तिच्यात सुधारणा करून कायमस्वरूपी प्रक्रिया व विल्हेवाट संयंत्रे उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे, ही बाब लक्षात घेणे आवश्यक आहे. तसेच वाढत्या लोकसंख्येमुळे विद्यमान सुविधांमध्ये वाढ करणे व ज्या ठिकाणी समस्या व त्रुटी आढळल्या आहेत तेथे व्यवस्थेत सुधारणा करणे आवश्यक आहे. शहरातील प्रस्तावित घनकचरा व्यवस्थापन व्यवस्थेची योजना तयार करताना या प्रक्रियेत सहभागी असलेल्या सर्व भागधारकांशी संवाद साधणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे; त्यामुळे प्रस्ताव तयार करण्यासाठी मोलाची माहिती मिळते. विद्यमान व्यवस्थेतील सध्याच्या मर्यादा व समस्या समजून घेणे महत्त्वाचे आहे. या प्रकरणात शहरातील घनकचरा व्यवस्थापनाच्या सद्यःस्थितीचा सारांश देण्यात आला असून ज्या त्रुटींची पूर्तता सध्याच्या सविस्तर प्रकल्प अहवालाद्वारे करण्यात येईल त्या निश्चित करण्यात आल्या आहेत.

तक्ता ७-१३ घनकचऱ्याचे तफावत विश्लेषण

अ.क्र.	शहरातील घनकचरा व्यवस्थापन व्यवस्थेचे घटक	सद्य:स्थिती	सध्याची तफावत
१	घरोघरी कचरा संकलन	शहरातून १००% कचरा संकलन	भविष्यातील कचरा निर्मितीसाठी १००% संकलन कार्यक्षमता साध्य करण्याकरिता योग्य व अनुरूप वाहने खरेदी करणे आवश्यक. त्यासाठी आवश्यक मनुष्यबळाचीही नेमणूक करणे आवश्यक. शहराचा विकास व विस्तार लक्षात घेऊन वाहनांची व्याप्ती वाढविणे आवश्यक.
२	कचऱ्याचे ओला व सुका असे विलगीकरण	घरगुती स्तरावर १००% विलगीकरणाचा अवलंब	घरगुती स्तरावर १००% विलगीकरण साध्य झाले असले तरी प्रक्रिया संयंत्रांत टाकावयाच्या कचऱ्याची गुणवत्ता तपासण्यासाठी दुसऱ्या टप्प्याच्या विलगीकरणाची सुविधा/जागा उपलब्ध करून देणे आवश्यक. प्रक्रियांची कार्यक्षमता वाढविण्यासाठी व उत्पादनाची अपेक्षित गुणवत्ता साध्य करण्यासाठी हा टप्पा आवश्यक.
३	कचरा प्रक्रिया स्थळापर्यंत कचऱ्याची वाहतूक	कचरा वाहतुकीसाठी ऑटो टिपर, तीनचाकी सायकली यांसारखी योग्य वाहने उपलब्ध	कचऱ्याचे संकलन व वाहतूक यांसाठी आवश्यक पुरेशी वाहने सध्या महानगरपालिकेकडे आहेत.
४	ओला कचरा (जैवविघटनशील कचरा प्रक्रिया)	विंड्रो प्रक्रिया / बायोगॅस संयंत्र	भविष्यातील ओल्या कचऱ्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी सध्याची सुविधा पुरेशी; केवळ विद्यमान विंड्रो प्लॅटफॉर्मवर पावसाळी शेड उभारणे आवश्यक.

अ.क्र.	शहरातील घनकचरा व्यवस्थापन व्यवस्थेचे घटक	सद्य:स्थिती	सध्याची तफावत
५	सुक्या कचऱ्यावरील प्रक्रिया (अजैवविघटनशील कचरा प्रक्रिया)	एमआरएफ (MRF) सुविधा	सध्याची एमआरएफ सुविधा काही प्रमाणात पुरेशी असून भविष्यातील सुक्या कचऱ्यावरील प्रक्रिया महानगरपालिकेला विद्यमान शेडमध्येच सामावून घ्यावी लागेल. यासाठी उपलब्ध सुविधांमध्ये काही पुनर्रचना करावी लागू शकते.
६	घरगुती धोकादायक कचरा	वैद्यकीय व धोकादायक कचरा भस्मीकरण यंत्र	०.३ टन प्रतिदिन क्षमतेची मृत प्राणी दहन व्यवस्था व १० मे.टन धोकादायक कचरा भस्मीकरण यंत्र उपलब्ध.
७	निष्क्रिय कचरा	शास्त्रोक्त भूभराव	भूभराव उपलब्ध परंतु पूर्ण भरलेला; पुनर्वापरासाठी बायो-मायनिंग आवश्यक.

स्रोत: घनकचरा व्यवस्थापन विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

तक्ता ७-१४ ओल्या कचऱ्यावरील प्रक्रियेचे तफावत विश्लेषण

अ.क्र.	वर्ष	लोकसंख्या	कचरा निर्मिती (टन प्रतिदिन)	जैवविघटनशील कचरा	सध्याची क्षमता	सध्याची तफावत
१	२०२३	४४७८९१	१७३.३३४	९७.७२६	९०	-७.७२६
२	२०२६	४७२८५५	१९१.५०६	१०७.९७१	९०	-१७.९७१

स्रोत: घनकचरा व्यवस्थापन विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

महानगरपालिकेकडे ८० टन प्रतिदिन क्षमतेची विंड्रो कंपोस्टिंग सुविधा व १० टन प्रतिदिन क्षमतेची बायोगॅस सुविधा (प्रत्येकी ५ टन प्रतिदिन क्षमतेची २ बायोगॅस संयंत्रे) उपलब्ध आहे.

तक्ता ७-१५ सुक्या कचऱ्यावरील प्रक्रियेचे तफावत विश्लेषण

अ.क्र.	वर्ष	लोकसंख्या	कचरा निर्मिती (टन प्रतिदिन)	जैवविघटनशील कचरा	सध्याची क्षमता	सध्याची तफावत
१	२०२३	४४७८९१	१७३.३३४	६४.२२	५०	-१४.२२
२	२०२६	४७२८५५	१९१.५०६	७०.९५३	५०	-२०.९५३

स्रोत: घनकचरा व्यवस्थापन विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

प्रकरण ८. सामाजिक पायाभूत सुविधा

८.१ प्रस्तावना

समाजाचे कल्याण साधण्यासाठी शासनामार्फत उपलब्ध करून दिल्या जाणाऱ्या सुविधा व सेवांचा समावेश सामाजिक पायाभूत सुविधांमध्ये होतो. विभागीकरण (झोनिंग), वाहतूक जाळे व विकास नियंत्रण यांच्या माध्यमातून विकास योजना रहिवाशांचे जीवनमान उंचावण्यास व शहराच्या सुव्यवस्थित वाढीस हातभार लावते. सर्वांगीण विकासासाठी भौतिक पायाभूत सुविधांबरोबरच उच्च दर्जाच्या सामाजिक सुविधाही आवश्यक असतात. या प्रकरणात प्रकल्प क्षेत्रातील सामाजिक पायाभूत सुविधांचा आढावा घेण्यात आला असून त्यात शिक्षण (पूर्व-प्राथमिक ते उच्च स्तरापर्यंत), विशेष संस्था (लागू असल्यास), सार्वजनिक आरोग्य सुविधा व करमणूक सुविधा यांचा समावेश आहे.

८.२ शैक्षणिक सुविधा

मानवी संसाधनांचा विकास घडवून आणणारे शिक्षण शहराच्या विकासासाठी अत्यंत महत्त्वाचे आहे. शिक्षणाचा एखाद्या क्षेत्राच्या वाढीवर प्रभाव पडतो व त्याचे प्रतिबिंब साक्षरता दरात तसेच शैक्षणिक सुविधांच्या उपलब्धतेत दिसून येते. अहिल्यानगर शहरात अहिल्यानगर महानगरपालिकेमार्फत तसेच खाजगी संस्थांच्या सहभागातून शैक्षणिक सेवा पुरविल्या जातात.

८.२.१ विद्यमान परिस्थिती

१. महानगरपालिका क्षेत्रातील शैक्षणिक सुविधा

अहिल्यानगर शहरात विविध संस्थांमार्फत व्यवस्थापित एकूण १९७ शैक्षणिक संस्था असून शैक्षणिक सुविधांमध्ये वैविध्य आहे. अहिल्यानगर महानगरपालिकेमार्फत ११ शाळा चालविल्या जातात, तर शासनाच्या व्यवस्थापनाखाली एकही शाळा नाही. शहरात चार अंशतः अनुदानित व १०५ खाजगी अनुदानित शाळा असून सात खाजगी विनाअनुदानित शाळा आहेत. याशिवाय शहरात ५० स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा, सामाजिक कल्याण संस्थांमार्फत चालविल्या जाणाऱ्या तीन शाळा व जिल्हा परिषदेच्या सतरा शाळा आहेत. व्यवस्थापनाच्या या विविध प्रकारांमुळे अहिल्यानगर शहरात सर्वसमावेशक शैक्षणिक वातावरण निर्माण झाले आहे.

तक्ता ८-१ विद्यमान शैक्षणिक सुविधांची संख्या

अ.क्र.	व्यवस्थापनाचा प्रकार	एकूण शाळा	क्रीडांगण	
			उपलब्ध	उपलब्ध नाही
१	महानगरपालिका	११	९	२
२	शासकीय	०	०	०
३	अंशतः अनुदानित	४	४	०
४	खाजगी अनुदानित	१०५	९८	७
५	खाजगी विनाअनुदानित	७	५	२
६	स्वयं-अर्थसहाय्यित	५०	५०	०

अ.क्र.	व्यवस्थापनाचा प्रकार	एकूण शाळा	क्रीडांगण	
			उपलब्ध	उपलब्ध नाही
७	सामाजिक कल्याण	३	३	०
८	जिल्हा परिषद	१७	१५	२

स्रोत: शिक्षण विभाग, जिल्हा परिषद, अहिल्यानगर

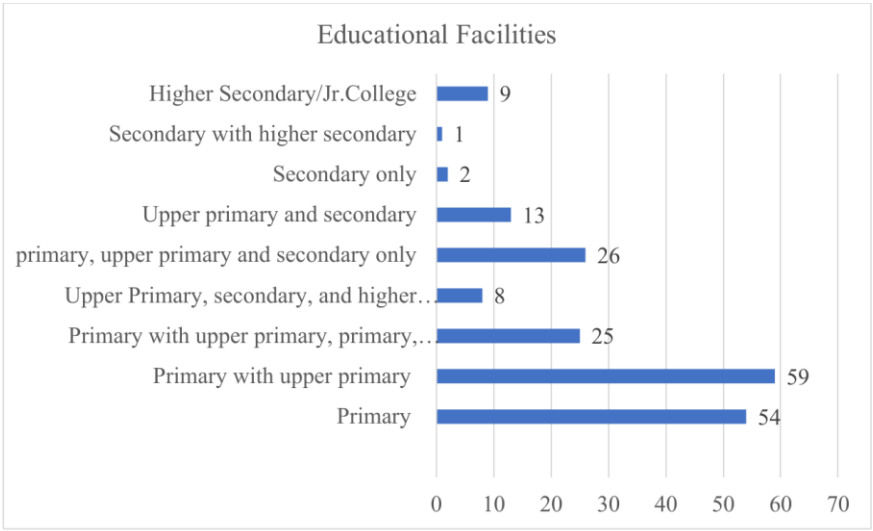
२. महानगरपालिका क्षेत्रातील शैक्षणिक सुविधांचे प्रकार

महानगरपालिका क्षेत्रातील शाळांचे प्रकार व त्यांमध्ये उपलब्ध असलेले शैक्षणिक स्तर खालील तक्ता व आलेखात दर्शविले आहेत. एकूण १९७ शाळांमध्ये सुरुवातीपासून, म्हणजे प्राथमिक ते उच्च माध्यमिक स्तरापर्यंत शिक्षण दिले जाते.

तक्ता ८-२ शैक्षणिक सुविधांचे प्रकार

अ.क्र.	शाळेचा प्रकार	एकूण शाळा
१	प्राथमिक	५४
२	प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	५९
३	प्राथमिक व उच्च प्राथमिक, प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक	२५
४	उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	८
५	केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२६
६	उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१३
७	केवळ माध्यमिक	२
८	माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	१
९	उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	९

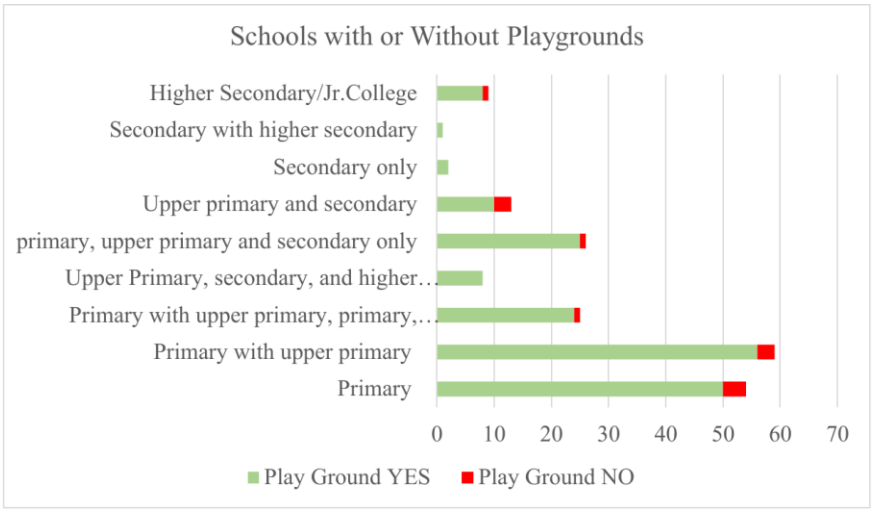
स्रोत: शिक्षण विभाग, जिल्हा परिषद, अहिल्यानगर

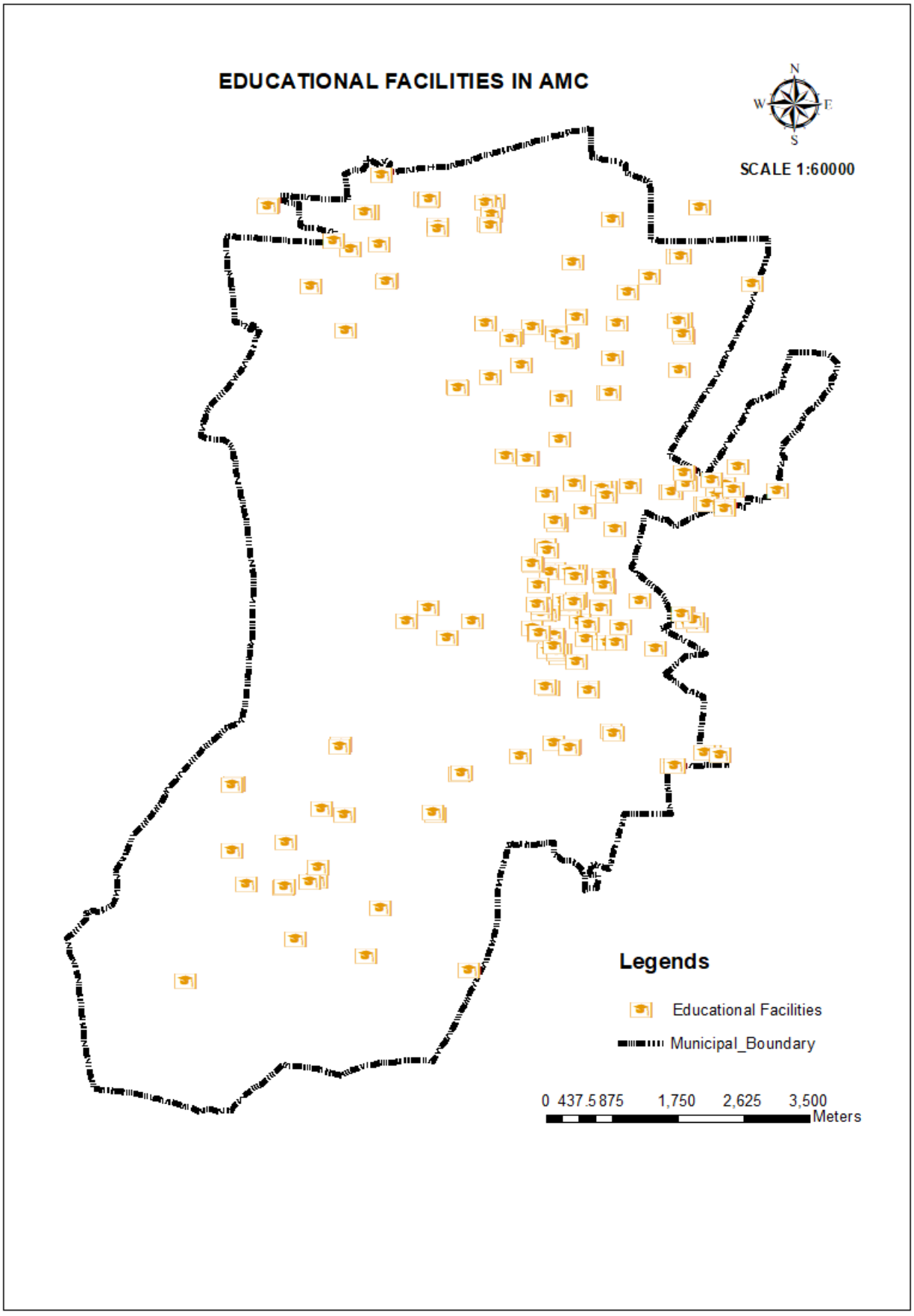
आकृती ८-१ शैक्षणिक सुविधा

३. क्रीडांगण असलेल्या व नसलेल्या शाळा

मुलांच्या शारीरिक हालचालींना चालना देण्यासाठी शाळेची क्रीडांगणे आदर्श असून ती आरोग्य व मनोरंजन या दोन्हींना पूरक ठरतात. क्रीडांगणावरील साधनांमुळे शिक्षणाचा सर्वांगीण दृष्टिकोन विकसित होतो व मुलांमध्ये प्रभावी अध्ययन व विचारकौशल्ये विकसित होण्यास मदत होते. अहिल्यानगर शहरातील बहुतांश प्राथमिक व माध्यमिक शाळांना या उद्देशाने क्रीडांगणे उपलब्ध आहेत. क्रीडांगण असलेल्या व नसलेल्या शाळांचे वितरण खालील आलेखात दर्शविले आहे.

आकृती ८-२ क्रीडांगण असलेल्या व नसलेल्या शाळा

नकाशा ८-१ शहरातील विद्यमान शैक्षणिक सुविधा

८.३ आरोग्य सुविधा

अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रात एकूण २१६ रुग्णालये असून त्यापैकी एक शासकीय आहे; या सर्व रुग्णालयांची एकत्रित खाटांची क्षमता ५९८२ आहे. मागील काही वर्षांत खाजगी आरोग्यसेवेचा सातत्याने विस्तार होत असून आज या क्षेत्रातील आरोग्य सेवांची बहुतांश जबाबदारी खाजगी क्षेत्र पेलत आहे. एकूण खाटांपैकी केवळ ४३९ खाटा शासकीय रुग्णालयांत, तर ५५४३ खाटा खाजगी रुग्णालयांत उपलब्ध आहेत. अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रात आरोग्य सुविधा प्रामुख्याने खाजगी क्षेत्रामार्फत किती प्रमाणात पुरविल्या जातात, हे खालील तक्त्यावरून स्पष्ट होते.

तक्ता ८-३ वैद्यकीय सुविधांचे प्रकार

अ.क्र.	वैद्यकीय सुविधेचा प्रकार	संख्या	खाटांची क्षमता
१	खाजगी	२१४	५५४३
२	शासकीय / महानगरपालिका	२	४३९
एकूण		**२१६**	**५९८२**

स्रोत: आरोग्य विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

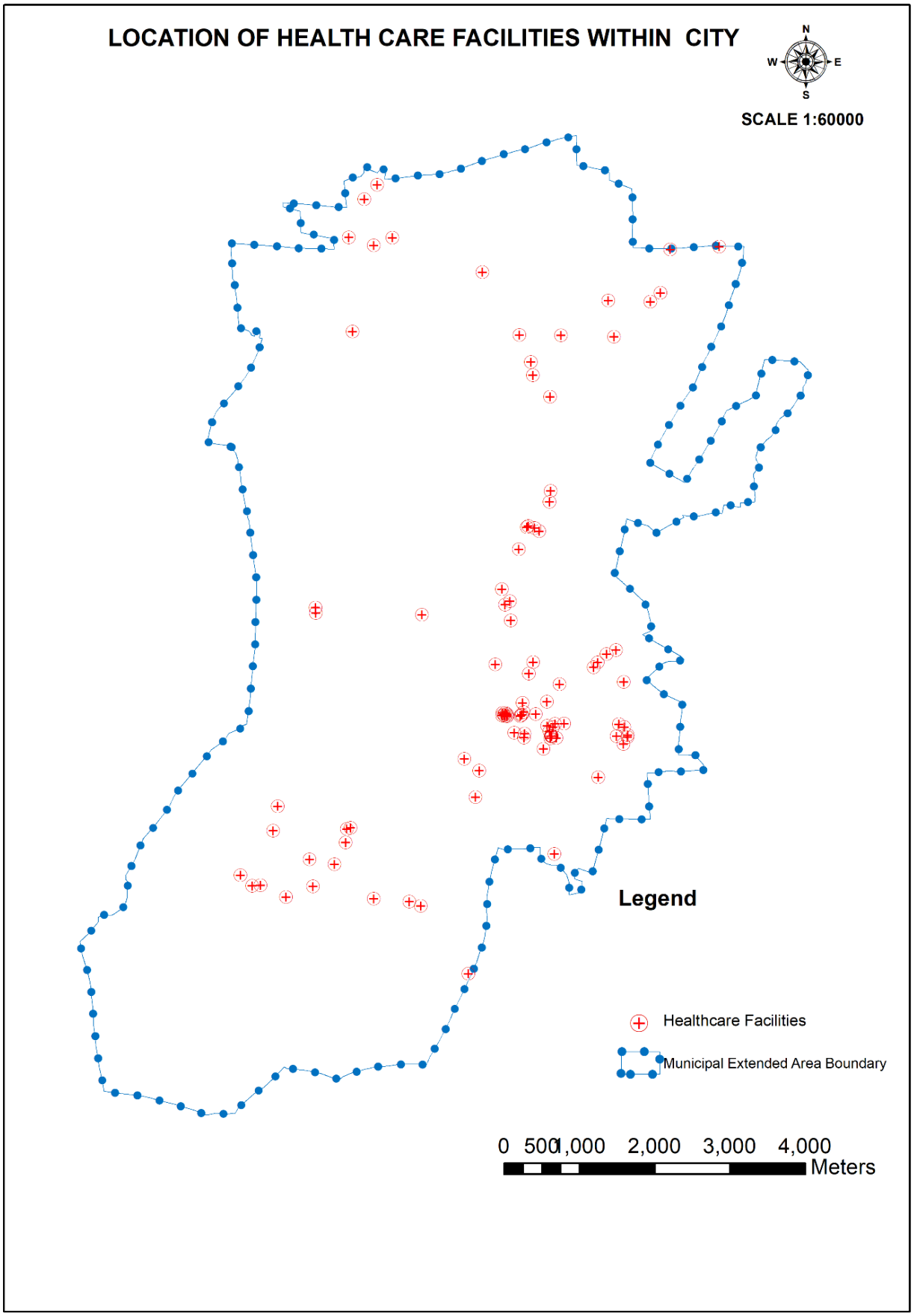
महानगरपालिकेच्या आरोग्य विभागाकडून प्राप्त माहितीनुसार शहरात मोठ्या संख्येने सामान्य वैद्यकीय व्यावसायिक, खाजगी शुश्रूषागृहे, रुग्णालये व बहुविशेषोपचार रुग्णालये उपलब्ध असून ती सार्वजनिक आरोग्य व्यवस्थेतील त्रुटी भरून काढतात. विद्यमान जमीन वापर २०२४ नुसार सर्व वैद्यकीय सुविधांखालील क्षेत्र २२.६३ हेक्टर आहे.

अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रातील आरोग्य सुविधांमध्ये एकूण ५९८२ खाटांची क्षमता असून त्याद्वारे आंतररुग्णांसाठी अत्यावश्यक सुविधा उपलब्ध होतात. यात माता व नवजात शिशूंच्या देखभालीसाठी ९५२ प्रसूती खाटा, अतिदक्षता उपचारांसाठी ८५२ आयसीयू खाटा व ३४९९ सामान्य वैद्यकीय व शस्त्रक्रिया खाटांचा समावेश आहे. खाटा व साधनसामग्रीच्या या वितरणाचे आकलन केल्याने सद्यःस्थितीतील आरोग्यसेवा क्षमता स्पष्ट होते, पायाभूत सुविधांच्या गरजा निश्चित करण्यास मदत होते आणि संसाधनांचे वाटप व भविष्यातील सुविधांचे नियोजन यांबाबत धोरणात्मक निर्णय घेण्यास आधार मिळतो.

तक्ता ८-४ वैद्यकीय सुविधांची एकूण संख्या

आयसीयू	प्रसूती	इतर	एकूण
८५२	९५२	३४९९	**५९८२**

स्रोत: आरोग्य विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

नकाशा ८-२ शहरातील विद्यमान आरोग्य सुविधा

८.४ वाणिज्य सुविधा

खरेदी, व्यवसाय, मनोरंजन इत्यादींसाठी मोठ्या संख्येने लोक जेथे येतात अशा विविध ठिकाणांचा वाणिज्य सुविधांमध्ये समावेश होतो. किरकोळ, घाऊक किंवा सर्वसाधारण व्यवसाय, हॉटेल, खरेदी केंद्रे, मंगल कार्यालये, रिसॉर्ट, बँका, बाजारपेठा इत्यादींचा वाणिज्य सुविधांमध्ये समावेश होतो.

तक्ता ८-५ अहिल्यानगर महानगरपालिकेतील सर्व वाणिज्य सुविधांचा तपशील

सुविधा	नागापूर (भाग)	बोल्हेगाव	नालेगाव + मोरचूदनगर + चाहुराणा (भाग)	केडगाव	सावेडी (भाग) व भिस्तबाग	माळीवाडा + भिंगार (भाग) + चाहुराणा (भाग)	भिंगार (भाग) + गावठाण
सर्वसाधारण व्यवसाय	११४	१४४	३१३	७८४	१२२६	४५९	७७५
हॉटेल + उपाहारगृहे + लॉज	२७	९	१०६	२३६	१७३	८६	३४
खरेदी केंद्र	-	-	१	११	६	१	-
चित्रपटगृह	-	-	-	-	१	-	५
मंगल कार्यालय / सभागृह	-	५	३५	३८	५०	३०	१४
पेट्रोल पंप + एलपीजी	५	२	१५	१४	२३	६	६
बँका	-	१	१	९	१६	२४	२१
किरकोळ + घाऊक	९५	४१	२५८	२६५	३१६	४९२	५८२
खाजगी कार्यालये	३	२	६	१९	२०	२०	२९

स्रोत: प्राथमिक सर्वेक्षण

**ड्रोन छायाचित्रांवरून काढलेल्या इमारतींच्या ठशांवर (फूटप्रिंट) आधारित संख्या प्रत्यक्ष संख्येपेक्षा वेगळी असू शकते.*

८.५ मनोरंजन सुविधा

८.५.१ उद्याने, क्रीडांगणे व जलतरण तलाव

रहिवाशांचे जीवनमान उंचावण्यासाठी व सामुदायिक भावना वाढीस लागावी यासाठी नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी विकसित केलेली उद्याने ही महत्त्वाची मनोरंजनाची ठिकाणे आहेत. ही हरित क्षेत्रे सामाजिक संवादाला प्रोत्साहन देतात, सक्रिय जीवनशैलीला चालना देतात आणि शारीरिक व मानसिक आरोग्य दोन्ही जपतात. उद्याने ही निष्क्रिय मनोरंजनाची ठिकाणे असून ती विश्रांतीसाठी व निसर्गाच्या सान्निध्यासाठी शांत व सहज उपलब्ध जागा पुरवितात आणि शहराच्या एकूण शाश्वततेत व राहणीयोग्यतेत भर घालतात.

शहरात एकूण ३४ लहान-मोठी उद्याने असून त्यापैकी सिद्धीबाग, बाळासाहेब देशपांडे उद्यान, गंगा उद्यान, महालक्ष्मी उद्यान इत्यादी प्रसिद्ध व प्रमुख करमणूक उद्याने आहेत. याशिवाय स्थानिक भागांत व रेखांकनांतील खुल्या जागांवरही काही लहान उद्याने उभारण्यात आली आहेत.

बाळासाहेब देशपांडे उद्यानालगतचा जलतरण तलाव त्या परिसरातील नागरिकांची गरज भागवितो, तर वाडिया पार्क येथील दुसरा जलतरण तलाव दक्षिण भागातील नागरिकांची गरज पूर्ण करतो.

स.नं. १९४ येथे वाडिया पार्क हे जिल्हा क्रीडा संकुल असून त्यात बहुउद्देशीय स्टेडियम, बास्केटबॉल मैदान, धावपट्टी, तालीम, लॉन टेनिस कोर्ट, क्रिकेट सराव मैदान, कबड्डी मैदान, खो-खो मैदान, व्हॉलीबॉल मैदान, जलतरण तलाव इत्यादी सुविधांचा समावेश आहे. शहरस्तरीय क्रीडा सुविधा म्हणून उपयोगी पडण्याबरोबरच हे मैदान फुटबॉल, हॉकी व क्रिकेट यांसारख्या खेळांसाठी पुरेसे मोठे आहे.

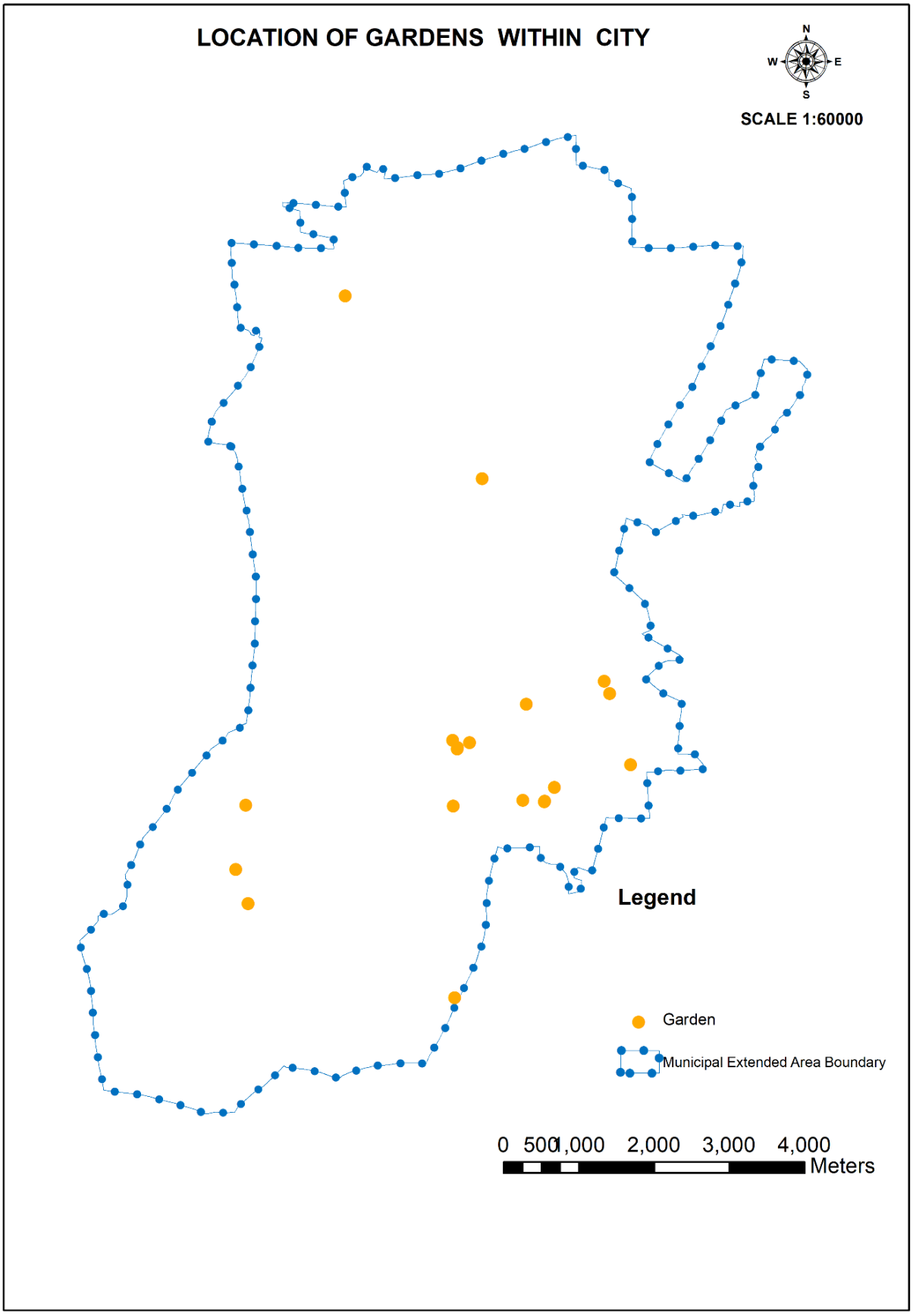
८.५.२ सामाजिक क्लब

शहरात अहिल्यानगर क्लब लि. हा एक सामाजिक क्लब असून तो भारतातील सर्वांत जुन्या क्लबांपैकी एक आहे. सुरुवातीला ब्रिटिश कॅन्टोन्मेंटमधील अधिकाऱ्यांसाठी खास म्हणून सुरू झालेला हा क्लब सन १९४७ मध्ये नागरिकांकडे सोपविण्यात आला. भारतीय इतिहासात विशेष स्थान असलेल्या प्रसिद्ध अहिल्यानगर किल्ल्यासमोर, महानगरपालिका हद्दीबाहेर हा क्लब आहे. सुमारे ८ एकर हिरवाईने नटलेल्या परिसरात पसरलेल्या या क्लबमध्ये उत्कृष्ट इनडोअर व आउटडोअर क्रीडा सुविधा तसेच भोजन सुविधा उपलब्ध आहेत. आजच्या आधुनिक जीवनशैलीला अनुरूप राहतानाच क्लबने आपले जुने वारसा रूप उत्तमरीत्या जपले आहे. तसेच एम.आय.डी.सी. क्षेत्रात एम.आय.डी.सी.मार्फत चालविले जाणारे एक करमणूक केंद्र व क्लब आहे.

८.५.३ सांस्कृतिक केंद्रे / नाट्यगृहे

सक्कर चौकाजवळील महानगरपालिकेमार्फत चालविले जाणारे डॉ. आंबेडकर स्मारक सांस्कृतिक केंद्र म्हणून वापरले जाते. याशिवाय अहिल्यानगर जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेचे यशवंतराव चव्हाण सहकार सभागृह नाट्यप्रयोगांसाठी वापरले जाते. पोलीस विभागाचे कल्याण केंद्रही सांस्कृतिक केंद्र म्हणून वापरले जाते. याशिवाय सावेडी परिसरात झोपडी कँटीनजवळील माऊली सभागृह सांस्कृतिक केंद्र म्हणून उपलब्ध आहे.

महानगरपालिका क्षेत्रात खाली नमूद केल्याप्रमाणे ६ चित्रपटगृहे आहेत. त्यापैकी काही चित्रपटगृहे बंद अवस्थेत असून त्यांची देखभालही केली जात नाही.

नकाशा ८-३ शहरातील विद्यमान उद्याने

तक्ता ८-६ शहरातील विद्यमान चित्रपटगृहे

अ.क्र.	चित्रपटगृह / मल्टिप्लेक्स	गावाचे नाव	स.नं. / गट नं. / न.भू.क्र.	कार्यरत स्थिती
१	माय सिनेमा कार्निव्हल सिनेमाज	भिस्तबाग	स.नं. २४	सुरू
२	आशा मल्टिप्लेक्स	गावठाण	-	सुरू
३	चित्रा थिएटर	गावठाण	न.भू.क्र. ५६४९	बंद
४	महेश मंदिर मूव्ही थिएटर	कॅन्टोन्मेंट	जी.एल.आर. क्र. २८	बंद
५	शिवम प्लाझा सिनेमा थिएटर	गावठाण	न.भू.क्र. ४७५९	बंद
६	दीपाली थिएटर	कॅन्टोन्मेंट	जी.एल.आर. क्र. ६१अ	बंद

स्रोत: प्राथमिक सर्वेक्षण

८.६ स्मशानभूमी व दफनभूमी

विद्यमान स्मशानभूमी व दफनभूमी जलस्रोतांलगत आहेत. शहरात वेगवेगळ्या ठिकाणी एकूण ७ जागा असून त्यांनी एकूण ३०.९३ हेक्टर जमीन व्यापली आहे. स्मशानभूमींची यादी तक्ता ७-६ मध्ये दिली आहे.

तक्ता ८-७ विद्यमान स्मशानभूमी व दफनभूमी

अ.क्र.	गावाचे नाव	स्मशानभूमी	दफनभूमी
१	नागापूर	स.नं. १३० (भाग)	undefined
२	नालेगाव	undefined	undefined
३	केडगाव	स.नं. २६६	undefined
४	माळीवाडा	-	undefined
५	चाहुराणा बु.	-	स.नं. १७/ब
६	भिंगार	-	undefined
७	सावेडी	-	undefined

स्रोत: प्राथमिक सर्वेक्षण

८.७ गृहनिर्माण स्थिती व बांधकामाचा तपशील

८.७.१ गृहनिर्माण स्थिती

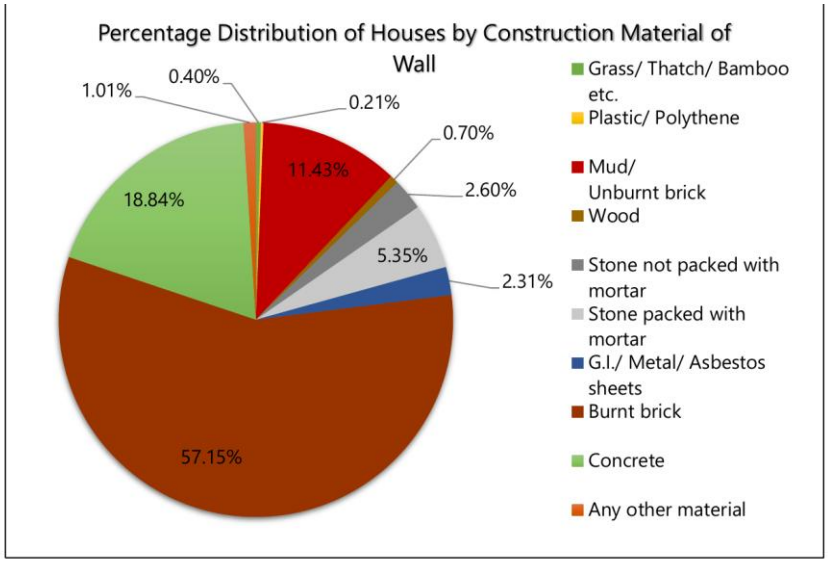
सन २०११ च्या जनगणनेनुसार अहिल्यानगरमधील घरांच्या बांधकामात वापरल्या गेलेल्या साहित्यात मोठी विविधता आढळते. बहुतांश इमारती (५७.१५%) भाजलेल्या विटांनी बांधलेल्या असून त्यावरून पक्क्या व चांगल्या बांधकामाच्या घरांचे प्रमाण लक्षणीय असल्याचे दिसते. काँक्रीटच्या बांधकामांचे प्रमाण १८.८४% असून आधुनिक विकासात आरसीसी बांधकामांचा वाढता कल त्यातून अधोरेखित होतो. तथापि, ११.४३% घरे अजूनही माती किंवा कच्च्या विटांनी बांधलेली असून विशेषतः गर्दीच्या किंवा आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल भागांत जुनी किंवा अर्ध-पक्की घरे असल्याचे त्यावरून दिसून येते. चुन्याच्या/सिमेंटच्या गाऱ्याने बांधलेले दगड (५.३५%), गाऱ्याशिवाय रचलेले दगड (२.६०%), जी.आय./धातू/ॲसबेस्टॉस पत्रे (२.३१%) व लाकूड (०.७०%) यांसारखे इतर साहित्य पारंपरिक किंवा संक्रमणावस्थेतील बांधकाम प्रकार दर्शविते. गवत, बांबू (०.४०%) व

प्लास्टिक/पॉलिथिन (०.२१%) यांसारख्या तात्पुरत्या साहित्याने बांधलेल्या घरांचे प्रमाण अल्प असून काही भागांतील घरांची असुरक्षितता त्यातून स्पष्ट होते. या माहितीवरून शहरभरातील बांधकामाच्या दर्जाचे स्पष्ट आकलन होते आणि विशेषतः कच्च्या बांधकामाच्या भागांत लक्ष्यित नूतनीकरण योजना, पायाभूत सुविधांचे उन्नतीकरण व सुधारित गृहनिर्माण सुविधांची गरज अधोरेखित होते.

तक्ता ८-८ भिंतींच्या बांधकाम साहित्यानुसार घरांचे टक्केवारी वितरण.

गवत / गवताचे छप्पर / बांबू इ.	प्लास्टिक / पॉलिथिन	माती / कच्ची वीट	लाकूड	गाऱ्याशिवाय रचलेले दगड	गाऱ्याने बांधलेले दगड	जी.आय. / धातू / ॲसबेस्टॉस पत्रे	भाजलेली वीट	काँक्रीट	इतर कोणतेही साहित्य
०.४०%	०.२१%	११.४३%	०.७०%	२.६०%	५.३५%	२.३१%	५७.१५%	१८.८४%	१.०१%

स्रोत: "घरे, कुटुंबे, सुविधा व मालमत्ता यांवरील तक्ते", भारतीय जनगणना, २०११ यांवरून संकलित.

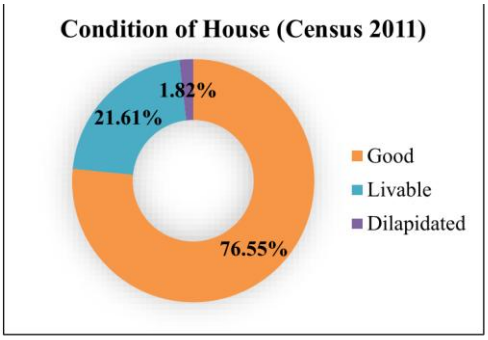

आकृती ८-३ बांधकाम साहित्यानुसार घरांचे टक्केवारी वितरण

८.७.२ घरांचे वय व स्थिती

सन २०११ च्या जनगणनेनुसार अहिल्यानगरमध्ये एकूण ७५,१४३ कुटुंबे होती. शहरातील बहुतांश इमारती प्रबलित सिमेंट काँक्रीट (RCC) बांधकामाच्या आहेत. गर्दीच्या भागांतील बहुतांश जुन्या इमारतींचे वरचे मजले दगडी पायावर बांधलेले असून त्यांच्या भिंती विटा किंवा मातीच्या व छत स्लॅब किंवा जी.आय. पत्र्यांचे आहे. याउलट आधुनिक घरे उत्तम बांधकामाची आरसीसी बांधकामे असून त्यांच्या भिंती भाजलेल्या विटांच्या व सिमेंटचा गिलावा केलेल्या आहेत. बहुतांश निवासी इमारती एकमजली असून दोन किंवा अधिक मजली इमारतींचे प्रमाण तुलनेने कमी आहे.

सर्वेक्षणाच्या सविस्तर विश्लेषणावरून नूतनीकरण योजनांद्वारे तातडीने लक्ष देण्याची गरज असलेल्या असुरक्षित भागांबाबत मोलाची माहिती मिळते. तसेच नवीन घरांची मागणी स्पष्ट होते आणि शहरातील गर्दीच्या भागांतील सुविधांच्या स्तराचे मूल्यमापन करता येते. अहिल्यानगरमधील इमारतींच्या स्थितीचे टक्केवारीनिहाय वितरण सोबतच्या आलेखात दर्शविले आहे.

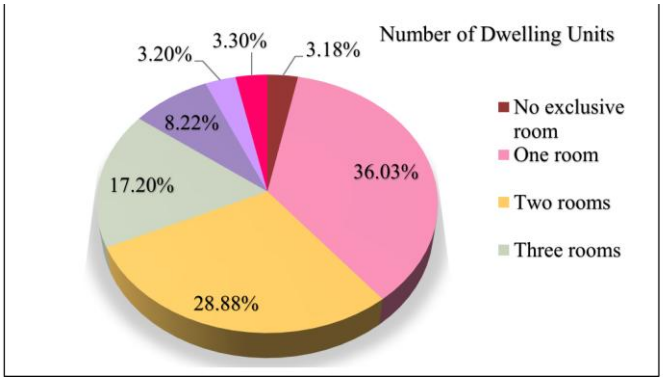

आकृती ८-४ घरांची स्थिती

स्रोत: "घरे, कुटुंबे, सुविधा व मालमत्ता यांवरील तक्ते", भारतीय जनगणना, २०११ यांवरून संकलित.

८.७.३ निवासी सदनिकांची संख्या

निवासी सदनिकांच्या संख्येनुसार (खोल्यांनुसार) घरांच्या वर्गीकरणावरून बहुतांश, म्हणजे ३६.०३% घरे एका खोलीची, २८.८८% घरे दोन खोल्यांची व १७.२०% घरे तीन खोल्यांची असल्याचे दिसून येते. निवासी सदनिकांच्या संख्येचे टक्केवारी वितरण खालील आलेखात दर्शविले आहे.

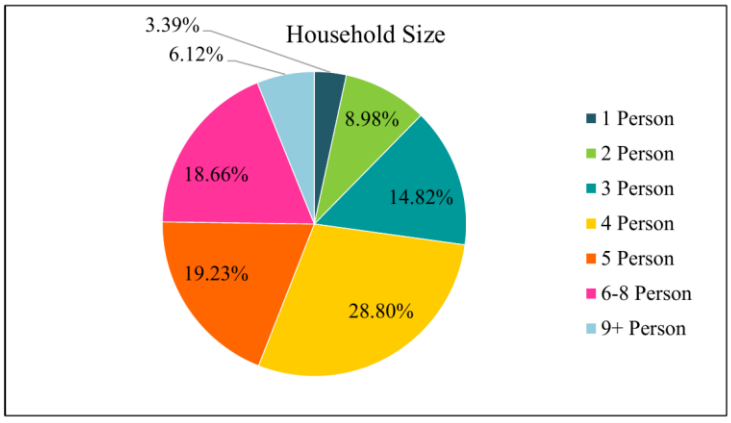

आकृती ८-५ निवासी सदनिकांची संख्या

स्रोत: "घरे, कुटुंबे, सुविधा व मालमत्ता यांवरील तक्ते", भारतीय जनगणना, २०११ यांवरून संकलित.

८.७.४ कुटुंबाचा आकार

घरात राहणाऱ्या व्यक्तींच्या संख्येनुसार कुटुंबाचा आकार हा लोकसंख्येच्या घनतेचा व नागरीकरणाचा निदर्शक आ. अहिल्यानगरमधील कुटुंबाच्या आकाराचे टक्केवारी वितरण खालील आलेखात दर्शविले आहे.

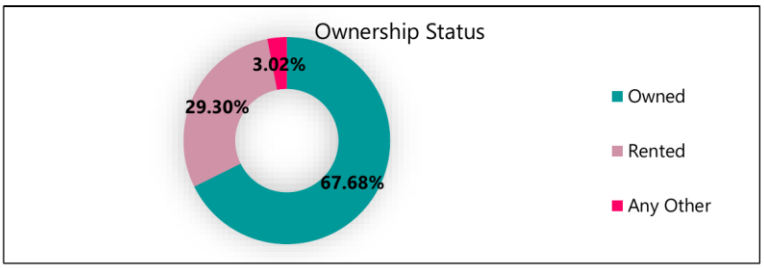

आकृती ८-६ कुटुंबाचा आकार

स्रोत: "घरे, कुटुंबे, सुविधा व मालमत्ता यांवरील तक्ते", भारतीय जनगणना, २०११ यांवरून संकलित.

८.७.५ मालकी स्थिती

अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रातील मालकी स्थितीवरून बहुतांश, म्हणजे ६७.६८% घरे स्वमालकीची असून २९.३०% घरे भाड्याची असल्याचे दिसून येते. ही माहिती खालील आलेखात दर्शविली आहे.

आकृती ८-७ मालकी स्थिती

स्रोत: "घरे, कुटुंबे, सुविधा व मालमत्ता यांवरील तक्ते", भारतीय जनगणना, २०११ यांवरून संकलित.

प्रकरण ९. सार्वजनिक सेवासुविधा

९.१ प्रस्तावना

सार्वजनिक सेवासुविधा या आर्थिक व सामाजिक विकासाला चालना देणाऱ्या अत्यावश्यक सेवा असून दारिद्र्य निर्मूलनासाठीही त्या महत्त्वाच्या आहेत. यामध्ये वीज, पाणी, मलनिःसारण, गॅस पुरवठा, वाहतूक, अग्निशमन, दूरसंचार, टपाल सेवा, पोलीस ठाणी व सामाजिक-सांस्कृतिक सुविधा यांचा समावेश होतो. वाहतूक व दळणवळण यांचा विचार प्रकरण ५ मध्ये, तर पाणीपुरवठा, मलनिःसारण व कचरा व्यवस्थापन यांचा विचार प्रकरण ६ मध्ये करण्यात आला आहे. या प्रकरणात गॅस पुरवठा, अग्निशमन, टपाल सेवा, वीजपुरवठा व इतर संकीर्ण सेवा यांसारख्या अतिरिक्त सेवासुविधांचा आढावा घेण्यात आला आहे.

९.२ अग्निशमन केंद्रे

पूर्वसूचनेशिवाय येणाऱ्या विविध मानवनिर्मित व नैसर्गिक आपत्तींमध्ये बचावकार्य करण्यासाठी महानगरपालिकेचे सदैव सतर्क व तत्पर अग्निशमन दल असून त्याची दोन कार्यालये आहेत; एक मध्य शहरात व दुसरे सावेडी परिसरात. "आम्ही वाचविण्यासाठी सेवा करतो" या समर्पक ब्रीदवाक्यासह हा अग्निशमन विभाग सन १९४८ पासून शहराची सेवा करीत आहे.

तक्ता ९-१ विद्यमान अग्निशमन केंद्रांची यादी

अ.क्र.	अग्निशमन केंद्र	ठिकाण	शिड्यांची संख्या
१	माळीवाडा	जुन्या महानगरपालिका इमारतीजवळ.	१
२	सावेडी	आकाशवाणी कार्यालयाजवळ.	१
३	केडगाव	स.नं. ४२२/ओ.एस.	अपुऱ्या कर्मचाऱ्यांमुळे हे अग्निशमन केंद्र बंद आहे.

स्रोत: अग्निशमन विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

तक्ता ९-२ उपलब्ध साधनसामग्री

अ.क्र.	अग्निशमन साधनाचे नाव	साधनांची संख्या
१	अस्का लाईट (ASKA Light)	५ नग (देखभाल नाही)
२	सुरक्षा लाईफ जॅकेट	४० नग
३	वूड कटर	५ नग (देखभाल नाही)
४	सुरक्षा लाईफ बॉय रिंग	४ नग
५	लिफ्टिंग बॅग	६ नग
६	श्वसन उपकरण संच (बी.ए. सेट)	७ नग
७	हायड्रॉलिक कटर / स्प्रेडर	१० नग, २ नग हायड्रॉलिक पाईपसह
८	एबीसी अग्निशामक	३० नग
९	जंपिंग सीट	२ नग
१०	फोम	२००० लिटर

अ.क्र.	अग्निशमन साधनाचे नाव	साधनांची संख्या
११	फोल्डिंग शिडी	१ नग
१२	सक्शन पंप	२ नग
१३	फायर प्रॉक्सिमिटी सूट	४० नग
१४	गमबूट	४० नग
१५	हेल्मेट	४० नग
१६	हातमोजे	४० नग
१७	लहान टॉर्च	८ नग
१८	अस्का फोम बॅक पॅक अग्निशामक	६ नग
१९	कॉम्प्रेसर यंत्र (बी.ए. सेट)	१ नग
२०	डक बॅक गमबूट	४० नग

स्रोत: अग्निशमन विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

९.३ टपाल सेवा

सक्षम टपाल व्यवस्था हा शहराच्या विकासाचा अत्यावश्यक घटक असून ती विविध स्वरूपांत कार्य करते. केवळ टपालाचे प्रत्यक्ष वितरणच नव्हे, तर इलेक्ट्रॉनिक व आर्थिक सेवांपर्यंत तिचा विस्तार झाला आहे. अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रात ७ टपाल कार्यालये आहेत. कार्यालयांचे ठिकाण, स्थिती इत्यादी तपशील पुढील तक्ता ८-३ मध्ये दिला आहे.

तक्ता ९-३ टपाल कार्यालयांची यादी

अ.क्र.	गावाचे नाव	ठिकाण	स्थिती
१	सावेडी व भिस्तबाग	सिव्हिल हडको कॉलनी, बिशप लॉईड कॉलनी, अहमदनगर, महाराष्ट्र ४१४००१	सुरू
२	केडगाव	अहिल्यानगर आर.एस. टपाल कार्यालय, नेप्ती रोड, अर्चना हॉटेलमागे, केडगाव, अहिल्यानगर, ४१४००५	सुरू
३	माळीवाडा	एम.जी. उद्यान टपाल कार्यालय, जुन्या शिवम टॉकीजसमोर, अहिल्यानगर ४१४००१	सुरू
४	चाहुराणा बु.	अहिल्यानगर प्रधान डाकघर, बूथ हॉस्पिटलसमोर, स्टेट बँक चौक, अहिल्यानगर, ४१४००१	सुरू
५	चाहुराणा खु.	टपाल कार्यालय उपलब्ध नाही	कार्यरत नाही
६	भिंगार	अहिल्यानगर कॅम्प टपाल कार्यालय, जामखेड रोड, अहिल्यानगर ४१४००२	सुरू
७	नालेगाव	आनंदी बाजार टपाल कार्यालय, प्राथमिक शिक्षक बँकेच्या खाली, डॉ. हेमंत देशपांडे हॉस्पिटलजवळ, अहिल्यानगर ४१४००१	सुरू
८	मोरचूदनगर	टपाल कार्यालय उपलब्ध नाही	कार्यरत नाही

अ.क्र.	गावाचे नाव	ठिकाण	स्थिती
९	नागापूर	एम.आय.डी.सी. टपाल कार्यालय, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ इमारत, सह्याद्री चौक, नवनागापूर, अहिल्यानगर ४१४१११	सुरू (महानगरपालिका हद्दीबाहेर)
१०	बोल्हेगाव	टपाल कार्यालय उपलब्ध नाही	कार्यरत नाही

स्रोत: भारतीय टपाल विभाग, अहिल्यानगर

९.४ वीज वितरण

महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी मर्यादित (महावितरण) ही अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रातील प्रमुख वीजपुरवठादार असून ती शासकीय प्राधिकरणाच्या नियंत्रणाखालील सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम आहे. पर्यायी ऊर्जा स्रोत म्हणून महानगरपालिका सौरऊर्जेच्या वापरालाही प्रोत्साहन देत आहे. विद्युत पायाभूत सुविधांमध्ये वीजनिर्मिती, पारेषण व वितरण अशा अनेक घटकांचा समावेश होतो.

संपूर्ण अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रात पारेषणाच्या अंतिम बिंदूपासून ग्राहकाच्या अंतिम बिंदूपर्यंत महावितरणमार्फत वीज वितरण केले जाते. सन २०२४ मध्ये अहिल्यानगर शहरात ३०२२०२ वीज ग्राहक होते. या ग्राहकांचे उच्चदाब (HT) व लघुदाब (LT) जोडण्या असे वर्गीकरण केले जाते. एकूण ३०१८६२ लघुदाब ग्राहक व ३४० उच्चदाब ग्राहक असून या सर्वांना महावितरणमार्फत वीजपुरवठा होतो. लघुदाब व उच्चदाब गटांचा क्षेत्रनिहाय वीज वापर खालील तक्त्यात दर्शविला आहे.

९.५ शहरातील विद्युत उपकेंद्रांची संख्या

अहिल्यानगर शहरातील चार गावांमध्ये एकूण सहा विद्युत उपकेंद्रे (ESS) असून सावेडी (भाग) व नालेगाव येथे प्रत्येकी एक, तर भिंगार (भाग) व केडगाव येथे प्रत्येकी दोन उपकेंद्रे आहेत; त्यांचे सर्व्हे क्रमांक खालील तक्त्यात दिले आहेत. ही उपकेंद्रे सर्व उच्चदाब व लघुदाब विद्युत भार हाताळतात व शहराच्या वीज वितरण जाळ्याचा कणा आहेत.

तक्ता ९-४ शहरातील विद्युत उपकेंद्रे

अ.क्र.	गावाचे नाव	संख्या	ठिकाण
१	सावेडी (भाग)	१	सर्व्हे क्रमांक २८९
२	नालेगाव	१	सर्व्हे क्रमांक २२०
३	भिंगार (भाग)	२	सर्व्हे क्रमांक ३०६ व ११
४	केडगाव	२	सर्व्हे क्रमांक २८७ व ९६

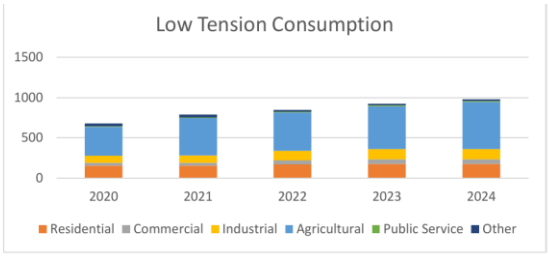
स्रोत: प्राथमिक सर्वेक्षण

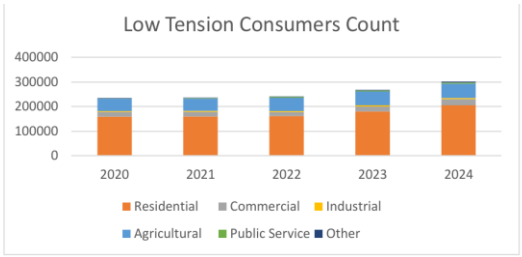
For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

तक्ता ९-५ लघुदाब वीज वापराचे स्वरूप

प्रवर्ग / वर्ष	२०२०		२०२१		२०२२		२०२३		२०२४	
	संख्या	वापर	संख्या	वापर	संख्या	वापर	संख्या	वापर	संख्या	वापर
निवासी	१५९७४२	१५५.५९	१६००५१	१५६.२१	१६१३६५	१७०.७५४	१८०३९५	१७७.५९७	२०५४८२	१७५.७७४
वाणिज्य	१९०५१	३४.८०१	१९२३७	३४.८४	१७००४	५२.२८०	२०८५४	५६.८९४	२४९३७	५८.९३५
औद्योगिक	३५५८	९०.२२	३५७१	९०.३२	३८८१	११६.०३५	४४९६	१२७.८१६	५११६	१२६.३०९
कृषी	५०६१८	३५६.६५	५०४०३	४६६.३२	५४२९६	४७८.८०४	५६०२४	५३१.५१५	५८२१५	५८५.५१२
सार्वजनिक सेवा	७३२	६.१४९	१८२७	६.२३	३५९२	९.१२०	३८७१	१०.५६२	४१२५	११.६८८
इतर	१६६३	३६.८१	१७३१	३६.९१	१८८२	१९.९२५	२८६६	२१.१८६	३९८७	२१.२११
एकूण	**२३५३६४**	**६८०.२२०**	**२३६८२०**	**७९०.८३०**	**२४२०२०**	**८४६.९१८**	**२६८५०६**	**९२५.५७०**	**३०१८६२**	**९७९.४२९**

स्रोत: महावितरण (MSEB), अहिल्यानगर

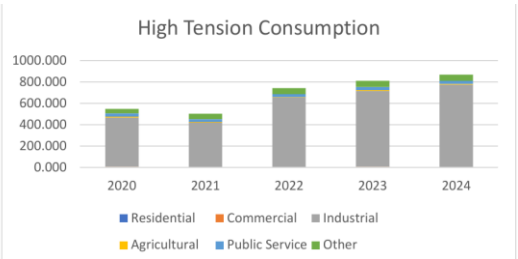

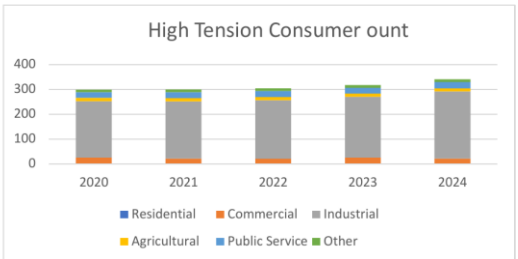
आकृती ९-१ लघुदाब वीज वापर व ग्राहकसंख्या

तक्ता ९-६ उच्चदाब वीज वापराचे स्वरूप

प्रवर्ग / वर्ष	२०२०		२०२१		२०२२		२०२३		२०२४	
	संख्या	वापर	संख्या	वापर	संख्या	वापर	संख्या	वापर	संख्या	वापर
निवासी	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००
वाणिज्य	२५	६.५२	२१	४.२२०	२०	५.७६७	२५	७.०४०	२१	५.३२०
औद्योगिक	२२७	४६१.१४	२३०	४१८.३९०	२३६	६५०.९६०	२४५	७११.३८४	२७०	७७०.८०१
कृषी	१४	९.५५	१३	४.४८०	१३	४.१७८	१३	७.५२६	१३	६.४२८
सार्वजनिक सेवा	२२	२९.१५	२४	२६.०२०	२४	२६.४९४	२३	२८.२६६	२५	२९.६३७
इतर	१०	४१.६४	११	५०.९६०	११	५६.८४९	११	५७.१४१	११	५८.२७५
एकूण	**२९८**	**५४८.०००**	**२९९**	**५०४.०७०**	**३०४**	**७४४.२४८**	**३१७**	**८११.३५७**	**३४०**	**८७०.४६१**

स्रोत: महावितरण (MSEB), अहिल्यानगर

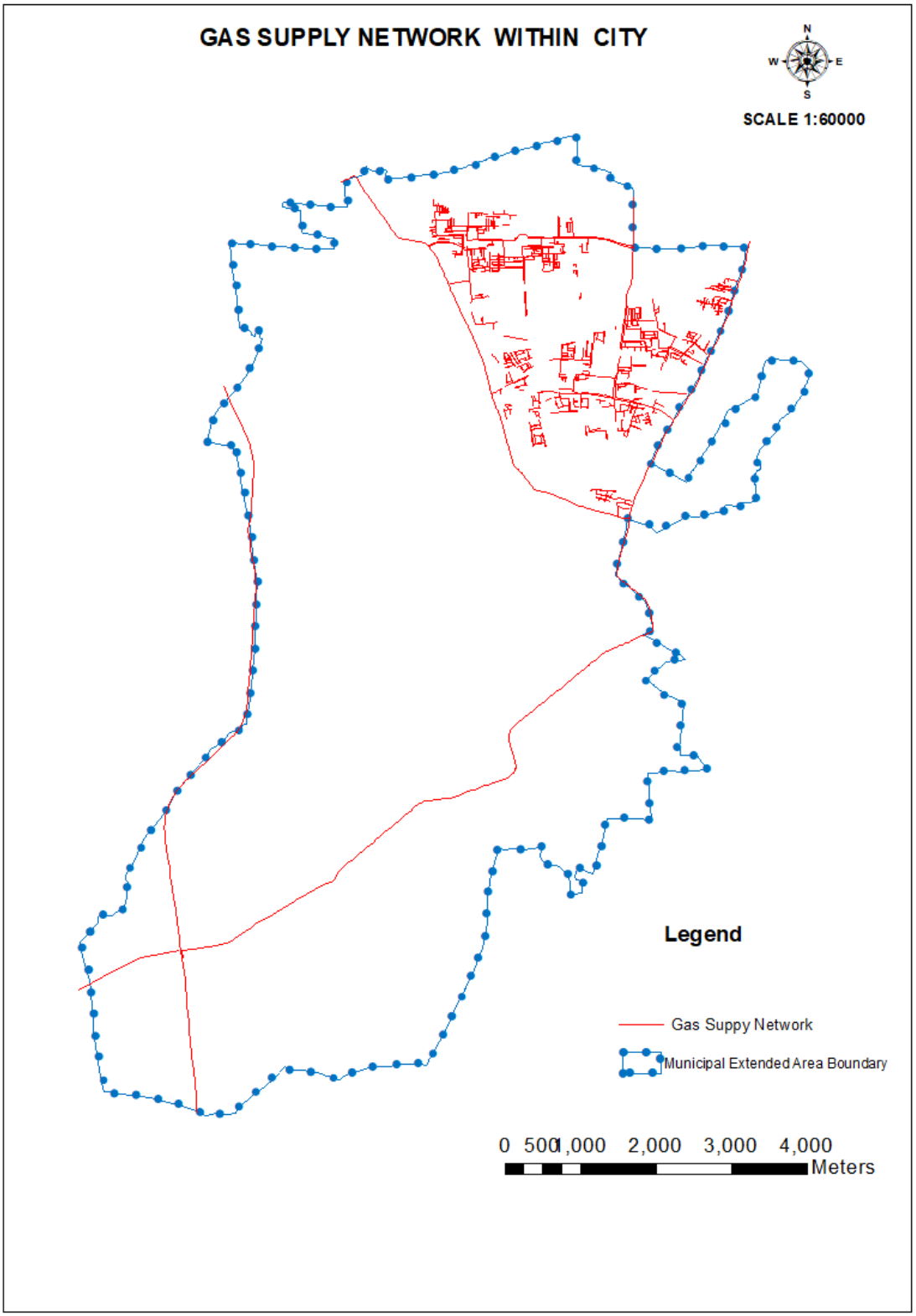

आकृती ९-२ उच्चदाब वीज वापर व ग्राहकसंख्या

९.६ गॅस पुरवठा

अहिल्यानगर शहराच्या मर्यादित भागात नैसर्गिक वायू पुरविण्यासाठी भारत पेट्रोलियम कॉर्पोरेशन लिमिटेडची (BPCL) स्वतःची पायाभूत सुविधा आहे. शहरातील गॅस पुरवठ्याचे विद्यमान जाळे खालीलप्रमाणे आहे:

नकाशा ९-१ विद्यमान गॅस पुरवठा जाळे

प्रकरण १०. अर्थव्यवस्था

१०.१ प्रस्तावना

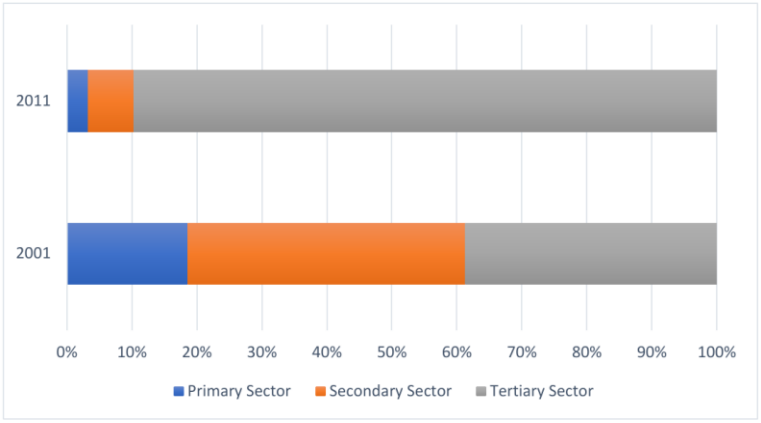
शहराच्या वाढीची प्रक्रिया व गतिशीलता समजून घेण्यासाठी शहरातील आर्थिक घडामोडींचे विश्लेषण करणे आवश्यक आहे. रोजगाराचे स्वरूप हा शहराच्या आर्थिक वाढीचा एक महत्त्वाचा निकष आहे. अहिल्यानगर शहर व परिसरातील रोजगाराच्या संरचनेचा विविध प्रकारे अभ्यास करता येतो.

१०.२ औद्योगिक विकासाचा इतिहास

अहिल्यानगर औद्योगिक क्षेत्राची स्थापना महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाने (MIDC) सन १९७२ मध्ये केली. रस्ते, पाणीपुरवठा व पथदिवे यांसारख्या दर्जेदार पायाभूत सुविधांसह हे क्षेत्र चांगल्या प्रकारे विकसित झाले आहे. या क्षेत्रात अनेक नामांकित उद्योग कार्यरत आहेत. या क्षेत्रासाठी एम.आय.डी.सी.ने ५९१ हेक्टर जमीन संपादित केली होती. अलीकडेच एम.आय.डी.सी.ने येथे माहिती तंत्रज्ञान उद्योगासाठी सॉफ्टवेअर पार्क सुरू केले असून आयटी टॉवरही उभारला आहे.

१०.३ रोजगाराची वैशिष्ट्ये

अर्थव्यवस्थेची रचना गतिशील असून पारंपरिक शेतीकडून औद्योगिक व सेवाभिमुख व्यवसायांकडे तिचे संक्रमण होत आहे. दोन दशकांतील प्राथमिक, द्वितीयक व तृतीयक क्षेत्रांतील कार्यबलाच्या वितरणाविषयी खालील आकडेवारीवरून माहिती मिळते:

आकृती १०-१ रोजगाराची वैशिष्ट्ये

मागील दोन दशकांत अहिल्यानगरमधील रोजगाराच्या स्वरूपाची लक्षणीय पुनर्रचना झाली आहे. सेवा क्षेत्रातील रोजगारात वाढ झाली असून प्राथमिक क्षेत्रातील रोजगारात घट झाली आहे. शेती व शेतमजुरीसह प्राथमिक क्षेत्रातील एकूण रोजगार १८% वरून ४% पर्यंत घटला. सेवा क्षेत्रातील रोजगार ३७% वरून ९०% पर्यंत लक्षणीयरीत्या वाढला. अशा प्रकारे शेती व उत्पादन क्षेत्रातील रोजगार वर्षानुवर्षे घटत असून सेवा क्षेत्रातील रोजगार वाढत आहे.

१०.४ औद्योगिक वसाहत

महानगरपालिका हद्दीबाहेर एम.आय.डी.सी.ने विकसित केलेली एक औद्योगिक वसाहत आहे. या औद्योगिक वसाहतीचे क्षेत्र ५९१ हेक्टर आहे. एम.आय.डी.सी.ने येथे भूखंड पाडून ते विविध औद्योगिक घडामोडींसाठी वाटप केले आहेत.

याशिवाय अहिल्यानगर महानगरपालिका हद्दीत सन १९६३ मध्ये स्थापन झालेली एक सहकारी औद्योगिक वसाहत असून ती केडगाव येथे रेल्वे स्थानकाजवळ पुणे महामार्गावर स.नं. ७१ ते ७७ मध्ये एकूण २०.६९ हेक्टर क्षेत्रावर आहे. अहिल्यानगर औद्योगिक वसाहतीतील औद्योगिक भूखंडांच्या क्षेत्राचा तपशील पुढीलप्रमाणे आहे.

तक्ता १०-१ विद्यमान औद्योगिक रेखांकन

सर्व्हे क्र.	हेक्टर	आर	चौ.मी.	एकूण क्षेत्र (हेक्टर)
७१	३	१	०	३.०१
७२-१	२	४४	०	२.४४
७२-२	४	३३	०	४.३३
७२-३	०	८	०	०.०८
७३	०	९८	०	०.९८
७४	२	९८	०	२.९८
७५-१	०	६७	०	०.६७
७५-२	०	६८	०	०.६८
७५-३	०	६८	०	०.६८
७६	२	६३	०	२.६३
७७-१	१	११	०	१.११
७७-२	१	१०	०	१.१
अहिल्यानगर औद्योगिक वसाहत, केडगावचे एकूण क्षेत्र =				**२०.६९**

स्रोत: https://bhulekh.mahabhumi.gov.in व अहिल्यानगर औद्योगिक वसाहत सहकारी संस्था मर्यादित यांच्याकडील माहितीवरून संकलित

१०.५ मोठे व लघु उद्योग

व्हिडिओकॉन, स्वस्तिक व आर.टी.के. बॅटरीज, जय जलाराम इंडस्ट्रीज, हिंदुस्तान डिस्टिलरीज, मानस फोर्जिंग प्रा. लि., कायनेटिक स्पेअर्स, इंडियन ह्यूम पाईप, मॉडर्न फाउंड्री इत्यादी मोठ्या उद्योगांचे इतर काही लहान पट्टे आहेत. हे उद्योग बुरुडगाव रोड, दौंड रोड व पुणे रोड येथे आहेत.

नगर रचना योजना क्र. III च्या क्षेत्रातही शुगर कन्फेक्शनरी, अफली फार्मास्युटिकल्स लि., नमोह इंडस्ट्रीज इत्यादी औद्योगिक घडामोडी दिसून येतात. प्रामुख्याने लाकूड व आरा गिरण्या (सॉ मिल्स) लघुउद्योगांच्या स्वरूपात उभारल्या गेल्या आहेत.

१०.६ दुकाने व वाणिज्य आस्थापना

अहिल्यानगरच्या वाढीव हद्दीच्या नियोजन क्षेत्रातील सर्व गावांच्या गावठाणांच्या मध्यभागी व लगतच्या परिसरात सर्व प्रकारचे वाणिज्य व्यवहार चालतात. वाणिज्य केंद्रे प्रामुख्याने कापड बाजार (एम.जी. रोड), गंज बाजार, आडते बाजार, डाळमंडई रोड, चितळे रोड इत्यादी ठिकाणी पसरलेली आहेत. बहुतांश वाणिज्य व्यवहार लहान दुकाने, हॉटेल, जनरल स्टोअर्स इत्यादी स्वरूपात आहेत.

तसेच सावेडी व नागापूर येथील पुणे–छत्रपती संभाजीनगर रोड व मनमाड रोड यांसारख्या मुख्य रस्त्यांलगत शॉपिंग कॉम्प्लेक्स, गाळे इत्यादी स्वरूपात वाणिज्य केंद्रे विकसित झाली आहेत. दुकाने सर्वसाधारणपणे मालकांच्या निवासस्थानांना जोडूनच आहेत. स्थानिक रहिवाशांबरोबरच जवळपासच्या ग्रामीण भागातील लोक हे या वाणिज्य क्षेत्राचे प्रमुख ग्राहक आहेत. विद्यमान आठवडी बाजाराकडे शहर व लगतच्या गावांच्या गरजा भागविण्याइतके पुरेसे क्षेत्र नाही. तसेच या आठवडी बाजाराकडे जाणारे रस्ते अत्यंत अरुंद असून ते शहर व गावांच्या गर्दीच्या भागातून जातात.

१०.६.१ कृषी उत्पन्न बाजार समिती

कृषी उत्पन्न बाजार समितीची (APMC) स्थापना सन १९५४ मध्ये महानगरपालिका हद्दीत झाली असून तिचे क्षेत्र ११ हेक्टर ३१ आर आहे. फळे, धान्य, कडधान्ये, तेलबिया, फुले व भाजीपाला यांची ही मुख्य बाजारपेठ असून ती सोमवार ते शनिवार सुरू असते.

१०.६.२ भाजी मंडई

शहरात ४ भाजी मंडई असून त्या प्रामुख्याने अंतर्गत भागात आहेत. याशिवाय केडगाव येथे अंबिका विद्यालयाजवळ गाळे स्वरूपातील भाजी मंडई आहे. नागापूर येथे पेट्रोल पंपाजवळ रस्त्यालगत भाजीविक्री होते, तर इतर भागांत फेरीवाला क्षेत्रे दिसून येतात.

१०.६.३ मांस बाजार

अंतर्गत भागात एक मांस बाजार असून इतरत्र मटण व मासे लहान टपरीवजा दुकानांतून विकले जातात. महानगरपालिका क्षेत्रात स्वतंत्र कत्तलखाना नाही. विद्यमान मटण बाजारातच जनावरांची कत्तल केली जाते.

मांस बाजार

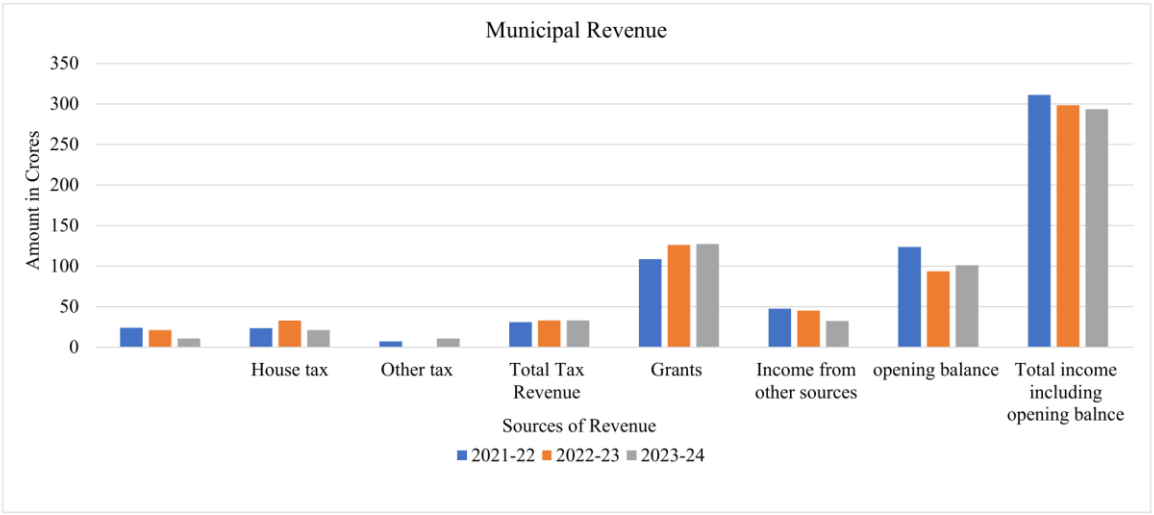
मासळी बाजार

आकृती १०-२ मांस व मासळी बाजार

१०.७ महानगरपालिकेचे उत्पन्न

सन २०२१–२२ ते २०२३–२४ या कालावधीत अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या उत्पन्नात झालेल्या चढउतारांमागे आर्थिक परिस्थिती, प्रशासकीय निर्णय व धोरणात्मक बदल यांचा एकत्रित परिणाम आहे. विकास शुल्क व अधिमूल्यातील घट बांधकाम क्षेत्रातील मंदी दर्शविते; नागरी विकास धोरणांतील बदल किंवा विकासकांना दिलेल्या सवलती हे त्यामागचे कारण असू शकते. सन २०२३–२४ मधील घरपट्टी वसुलीतील घट ही कर वसुलीतील अकार्यक्षमता, कालबाह्य मालमत्ता कर निर्धारण किंवा तात्पुरत्या सवलती यांकडे निर्देश करते. इतर स्रोतांपासूनच्या उत्पन्नातील सातत्यपूर्ण घट ही महानगरपालिकेच्या मालमत्तांचा अपुरा वापर, सेवा शुल्कातून होणाऱ्या उत्पन्नातील घट किंवा व्याजाच्या उत्पन्नातील घट दर्शविते. सन २०२२–२३ मधील आरंभीच्या शिलकेतील घट ही वाढलेला खर्च किंवा मागील आर्थिक वर्षातील कमी झालेली शिल्लक दर्शविते. याउलट शासकीय अनुदानांतील सातत्यपूर्ण वाढ ही बाह्य निधीवरील, बहुधा राज्य किंवा केंद्र पुरस्कृत नागरी विकास योजनांवरील, वाढते अवलंबित्व अधोरेखित करते. सन २०२२–२३ मधील घरपट्टी उत्पन्नातील तात्पुरती वाढ एकवेळच्या वसुली मोहिमेमुळे किंवा मालमत्तांच्या पुनर्निर्धारणामुळे झाली असावी. सन २०२३–२४ मधील "इतर कर" उत्पन्नातील झपाट्याने झालेली वाढ सुधारित अंमलबजावणी उपाययोजनांमुळे किंवा नवीन स्थानिक करांमुळे झाली असावी. एकूणच या प्रवाहांवरून अहिल्यानगर महानगरपालिका बाह्य आर्थिक सहाय्यावर अधिकाधिक अवलंबून असल्याचे दिसते; दीर्घकालीन आर्थिक शाश्वततेसाठी महानगरपालिकेने अंतर्गत उत्पन्नाचे स्रोत बळकट करण्यावर व मालमत्ता व्यवस्थापन सुधारण्यावर भर देणे आवश्यक आहे.

सन २०२१–२२ ते २०२३–२४ या कालावधीतील अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या उत्पन्नाचे स्रोत खालील आलेखात दर्शविले आहेत.

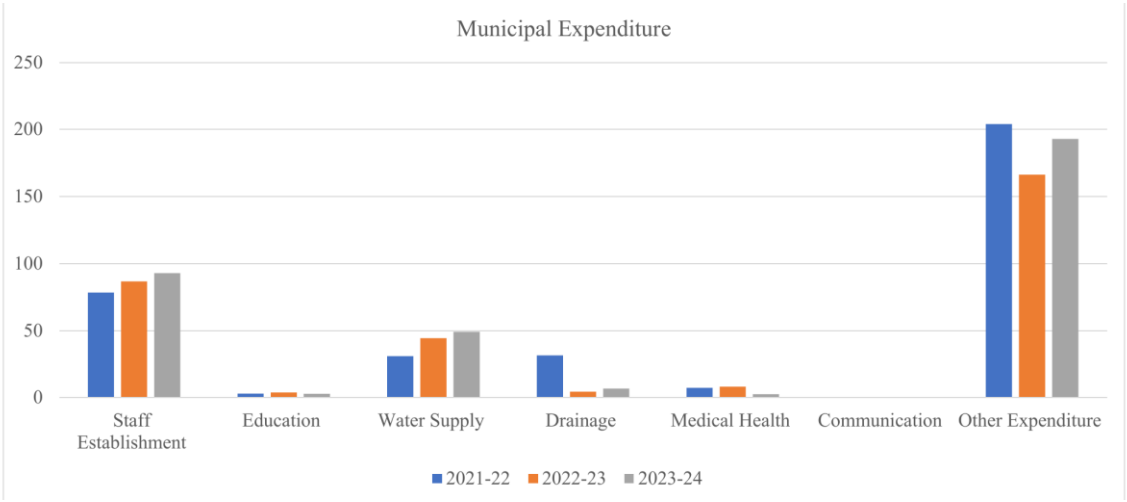

आकृती १०-३ महानगरपालिकेचे उत्पन्न

१०.८ महानगरपालिकेचा खर्च

सन २०२१ ते २०२४ या कालावधीत अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या खर्चाच्या प्रवाहांवरून बदलते प्राधान्यक्रम, वाढता परिचालन खर्च व पायाभूत सुविधांवरील खर्चाचे चक्रीय स्वरूप दिसून येते. सर्वांत सातत्यपूर्ण वाढ कर्मचारी व आस्थापना खर्चात झाली असून तो ₹७८.३१ कोटींवरून ₹९२.८७ कोटींपर्यंत वाढला; वार्षिक वेतनवाढ, भरती किंवा वाढलेला प्रशासकीय खर्च ही त्याची कारणे असू शकतात. पाणीपुरवठ्यावरील खर्चातही लक्षणीय वाढ होऊन तो सन २०२१-२२ मधील ₹३१.०१ कोटींवरून सन २०२३-२४ मध्ये ₹४९.१७ कोटी झाला; पायाभूत सुविधांचे उन्नतीकरण, वाढती मागणी किंवा सुधारित सेवा पुरवठ्याची उद्दिष्टे यांमुळे ही वाढ झाली असावी. याउलट मलनिःसारणावरील खर्च सन २०२२-२३ मध्ये झपाट्याने घटला व पुढील वर्षी तो केवळ अंशतः वाढला; यावरून पूर्वीचे प्रकल्प पूर्ण झाल्याचे किंवा अंदाजपत्रकात तात्पुरता बदल झाल्याचे सूचित होते. वैद्यकीय व आरोग्यावरील खर्च सन २०२२-२३ मध्ये ₹८.१५ कोटी इतका सर्वाधिक होता—कदाचित महामारीनंतरच्या आरोग्य उपक्रमांमुळे—व सन २०२३-२४ मध्ये तो ₹२.५५ कोटींपर्यंत खाली आला; यावरून आरोग्यविषयक उपाययोजना कमी झाल्याचे दिसते. शिक्षणावरील खर्च तुलनेने कमी व अनियमित राहिला असून त्या क्षेत्रातील महानगरपालिकेची मर्यादित भूमिका किंवा निधीची कमतरता त्यातून दिसून येते. दळणवळणावरील खर्च अत्यल्प असून माहिती तंत्रज्ञान, डिजिटल प्रशासन किंवा जनसंपर्कातील किमान गुंतवणूक त्यातून दिसते. "इतर खर्च" हा प्रवर्ग सर्वांत मोठा राहिला असला तरी त्यात चढउतार झाले; तो ₹२०४.०४ कोटींवरून ₹१६६.४० कोटी व पुन्हा ₹१९३.०३ कोटी असा राहिला, यावरून मोठ्या प्रकल्पाधारित किंवा स्वेच्छाधीन खर्चातील बदल सूचित होतात. एकूण खर्च सन २०२१-२२ मधील ₹३५५.५१ कोटींवरून सन २०२२-२३ मध्ये ₹३१४.३२ कोटींपर्यंत घटला—कदाचित आर्थिक काटकसर किंवा कामांना झालेल्या विलंबामुळे—व त्यानंतर सन २०२३-२४ मध्ये पुन्हा वाढून ₹३४७.८७ कोटी झाला. हे बदल अत्यावश्यक सेवा, पायाभूत सुविधांतील गुंतवणूक व परिचालन शाश्वतता यांच्यात समतोल साधण्याचा प्रयत्न दर्शवितात.

सन २०२०-२१ ते २०२३-२४ या कालावधीतील अहिल्यानगर महानगरपालिकेचा खर्च खालील तक्ता व आलेखात दर्शविला आहे.

आकृती १०-४ महानगरपालिकेचा खर्च

१०.९ महानगरपालिकेचे उत्पन्न व खर्च यांची तुलना

सन २०२१-२२ ते २०२३-२४ या कालावधीतील अहिल्यानगर महानगरपालिकेचे उत्पन्न व खर्च यांचे तुलनात्मक विवरण तक्ता ९-३ मध्ये दर्शविले आहे.

तक्ता १०-२ महानगरपालिकेचे उत्पन्न व खर्च

वर्ष	आरंभीच्या शिलकेसह एकूण उत्पन्न	एकूण खर्च	शिल्लक / तूट (कोटी रुपयांत)
२०२१-२२	३११.३३	३५५.५१	-४४.१८
२०२२-२३	२९८.६२	३१४.३२	-१५.७
२०२३-२४	२९३.८१	३४७.८७	-५४.०६

स्रोत: अहिल्यानगर महानगरपालिका

या विश्लेषणावरून अहिल्यानगर महानगरपालिकेचा खर्च सातत्याने उत्पन्नापेक्षा अधिक राहिल्याने दरवर्षी अंदाजपत्रकीय तूट निर्माण झाल्याचे दिसून येते. सन २०२१-२२ मध्ये आरंभीच्या शिलकेसह एकूण उत्पन्न ₹३११.३३ कोटी होते, तर खर्च ₹३५५.५१ कोटींवर पोहोचल्याने ₹४४.१८ कोटींची तूट निर्माण झाली. सन २०२२-२३ मध्ये उत्पन्न व खर्च दोन्ही घटल्याने स्थितीत किंचित सुधारणा झाली असली तरी महानगरपालिकेला ₹१५.७० कोटींच्या तुटीला सामोरे जावे लागले. मात्र सन २०२३-२४ मध्ये उत्पन्न आणखी घटून ₹२९३.८१ कोटी झाले, तर खर्च पुन्हा वाढून ₹३४७.८७ कोटी झाल्याने तूट ₹५४.०६ कोटींपर्यंत वाढली—जी तीन वर्षांच्या कालावधीतील सर्वाधिक आहे.

ही सततची तफावत असे दर्शविते की महानगरपालिका शासकीय अनुदाने व पुढे ओढलेल्या शिलकेवर अवलंबून असली तरी तिचे स्वतःचे उत्पन्नाचे स्रोत (कर, विकास शुल्क, इतर उत्पन्न) वाढत्या खर्चाच्या—विशेषतः कर्मचारी वेतन, पाणीपुरवठा सेवा व पायाभूत सुविधांच्या गरजा—बरोबरीने वाढलेले नाहीत. याशिवाय "इतर खर्चा"तील तीव्र चढउतार व अस्थिर उत्पन्न स्रोतांवरील मोठे अवलंबित्व आर्थिक अस्थैर्य सूचित करते. वाढता कर्मचारी खर्च व पाणीपुरवठ्यासारख्या भांडवली सेवा आणि स्थिरावलेले अंतर्गत उत्पन्न यांमुळे संरचनात्मक तुटीत वाढ होत आहे.

प्रकरण ११. भारतीय पुरातत्त्व सर्वेक्षण (ASI) स्थळे व पर्यटन

११.१ पुरातत्त्वीय / स्थापत्यदृष्ट्या महत्त्वाच्या प्राचीन वास्तू व त्यांच्या परिसराचे संवर्धन

अहिल्यानगरचा इतिहास इ.स. १४९० पासून सुरू होतो आणि तेथूनच शहराच्या विकासाची वाटचाल सुरू झाली. शहराचे संस्थापक अहमद निजामशाह याने जुन्नर व दौलताबाद यांच्या मधोमध, मोक्याच्या ठिकाणी असलेल्या आपल्या विजयस्थळी आपली राजधानी वसविली. वेशी व तटबंदी असलेल्या शहरांपैकी एक असलेले अहमदनगर सन १६३६ पर्यंत निजामशाही राज्याची राजधानी होते. त्यानंतर ते शहाजहान व पुढे पेशव्यांच्या अधिपत्याखाली आले व अखेरीस इंग्रजांनी ते ताब्यात घेतले.

ऐतिहासिक महत्त्वामुळे अहिल्यानगरमध्ये पुरातत्त्वीय व स्थापत्यदृष्ट्या महत्त्वाच्या अनेक इमारती व वास्तू असून त्यापैकी बऱ्याचशा निजामशाही काळात बांधल्या गेल्या आहेत. काळाच्या ओघात यांपैकी अनेक वास्तूंची पडझड झाली असून त्यांचे व्यापक संवर्धन, नूतनीकरण व दुरुस्ती करणे आवश्यक आहे. सार्वजनिक मालकीच्या नसलेल्या स्मारकांना वाढत्या गृहनिर्माण व वाणिज्य विकासाच्या दबावामुळे पाडले जाण्याचा किंवा त्यांत बदल होण्याचा विशेष धोका आहे. त्याचप्रमाणे वारसा इमारतींच्या परिसरात ऐतिहासिक वातावरणाशी विसंगत असलेल्या उंच इमारती व इतर विकास कामांमुळे वारसा वास्तूंचे स्वरूप व दृश्य सौंदर्य बाधित होऊ शकते.

या वारसा वास्तूंचे स्वरूप जतन करण्यासाठी संवर्धनयोग्य इमारतींचे स्थापत्यविषयक व ऐतिहासिक महत्त्व अबाधित राहील व त्याला बाधा पोहोचणार नाही याची खात्री महानगरपालिका करील. संरक्षित स्मारकांच्या परिसरात कोणताही विकास, देखभाल, दुरुस्ती, नूतनीकरण किंवा पुनर्बांधणी करावयाची असल्यास पुरातत्त्व विभागाचे ना-हरकत प्रमाणपत्र (NOC) घेणे आवश्यक राहील. संरक्षित स्मारकांमध्ये व त्यांच्या परिसरात होणारी सर्व विकास कामे पुरातत्त्व विभागाशी विचारविनिमय करूनच हाती घेतली जातील. केंद्र संरक्षित स्मारके व त्यांच्या स्थानांचा तपशील खालील तक्त्यात दिला आहे.

११.२ महानगरपालिका हद्दीत व हद्दीलगत असलेली ASI स्थळे

तक्ता ११-१ वारसा स्थळे

अ.क्र.	स्मारकाचे नाव	स्थान
१	दमडी मशीद	बुऱ्हाणनगर रोड, कॅन्टोन्मेंट क्षेत्र, भिंगार, अहिल्यानगर
२	नियामतखानाच्या महालाजवळील वेस	जुने महानगरपालिका कार्यालय परिसर, माळीवाडा, अहिल्यानगर
३	बारा इमाम कोटला	कोटला स्टँड परिसर, अहिल्यानगर
४	मक्का मशीद	मंगल बाजार रोड, अहिल्यानगर
५	चंगीजखानाच्या महालाजवळील जुनी कबर (सर्जेखानाची कबर)	जुने न्यायालय परिसर, अहिल्यानगर
६	निजाम अहमदशाहची कबर	बागरोजा माळ, अहिल्यानगर

अ.क्र.	स्मारकाचे नाव	स्थान
७	फराहबाग	भिंगार कॅन्टोन्मेंट, टँक म्युझियम रोडजवळ, अहिल्यानगर

स्रोत: भारतीय पुरातत्त्व सर्वेक्षण, छत्रपती संभाजीनगर

११.३ पर्यटन स्थळे

अहिल्यानगर शहरात व शहराभोवतीच्या ६० कि.मी. परिघातील काही प्रमुख आकर्षणे पुढीलप्रमाणे आहेत:

१) अहिल्यानगर किल्ला

आकृती ११-१ अहिल्यानगर किल्ला

बहमनी सेनापती जहांगीरखानावर मिळविलेल्या विजयाच्या स्मरणार्थ मलिक अहमद निजामशाह याने इ.स. १४९० मध्ये हा किल्ला प्रथम बांधला. हा किल्ला निजामशाही घराण्याचे राजनिवासस्थान (कोट बाग निजाम) व प्रशासकीय केंद्र होता. हुसेन निजामशाह याने इ.स. १५५९-१५६२ दरम्यान किल्ल्याची पुनर्बांधणी केली. हा अतिशय नियोजनबद्ध व भक्कम बांधणीचा 'भुईकोट किल्ला' असून तो जमिनीवर असला तरी बऱ्याच अंतरापर्यंत कोणत्याही उंच ठिकाणावरून त्यावर मारा करता येत नाही, हे त्याचे वैशिष्ट्य आहे. या किल्ल्याची तटबंदी व बुरूज बांधण्यासाठी पोर्तुगीज अभियंत्यांनी मदत केल्याचे सांगितले जाते. किल्ला अंडाकृती असून त्याचा परीघ सुमारे २ कि.मी. आहे. किल्ल्याला २२ बुरूज व खंदक आहे. मूळतः किल्ल्याला दोन प्रवेशद्वारे होती; पश्चिमेकडील (हत्ती दरवाजा) चाकांच्या वाहनांसाठी व पूर्वेकडील, झुलत्या पुलाच्या स्वरूपातील प्रवेशद्वार पायी जाणाऱ्यांसाठी होते. असंख्य आक्रमणे झेलूनही अहिल्यानगरचा किल्ला तुलनेने सुस्थितीत राहिला आहे. सम्राट अकबराचा पुत्र शहजादा मुराद याने इ.स. १५९५-९६ मध्ये किल्ल्यावर हल्ला केला. सुलताना चांदबिबीने हा हल्ला शौर्याने परतवून लावला. इ.स. १६०० मध्ये अकबराने शहजादा दानियालला पाठविले व त्याने किल्ल्याला वेढा घातला. चांदबिबीने दानियालशी तहाची बोलणी करण्याचा निर्णय घेतला; तो तिच्या काही सरदारांना मान्य नसल्याने तिची हत्या करण्यात आली. किल्ला सन १७५९ पर्यंत मुघलांकडे व सन १८०३ पर्यंत मराठ्यांकडे होता. त्या वर्षी इंग्रज सैन्याचा जनरल वेलस्ली याने तो जिंकला. किल्ला लष्कराच्या ताब्यात असला तरी तो पर्यटन स्थळ म्हणून घोषित करण्यात आला आहे.

(माळीवाडा बस स्थानकापासून अंतर — २.५ कि.मी.)

२) लीडर्स ब्लॉक

आकृती ११-२ लीडर्स ब्लॉक

अहिल्यानगर किल्ल्याच्या सविस्तर इतिहासावरून तो अनेक वेळा राजकीय तुरुंग म्हणून वापरला गेल्याचे दिसून येते. येथे कैदेत ठेवलेल्या महत्त्वाच्या व्यक्तींमध्ये छत्रपती संभाजी महाराजांच्या पत्नी महाराणी येसूबाई, कोल्हापूरचे चौथे शिवाजी महाराज, नाना फडणवीस, तुळाजी आंग्रे इत्यादींचा समावेश होता. 'चले जाव' आंदोलनाच्या काळात (इ.स. १९४२-४५) अखिल भारतीय काँग्रेस कार्यकारी समितीला या किल्ल्यात स्थानबद्ध करण्यात आले होते. किल्ल्यात स्थानबद्ध करण्यात आलेले नेते पुढीलप्रमाणे — (१) पंडित जवाहरलाल नेहरू, (२) मौलाना अबुल कलाम आझाद, (३) सरदार वल्लभभाई पटेल, (४) पंडित गोविंद वल्लभ पंत, (५) पंडित हरेकृष्ण मेहताब, (६) आचार्य जे. बी. कृपलानी, (७) आचार्य नरेंद्र देव, (८) डॉ. सय्यद महमूद, (९) डॉ. बी. पट्टाभि सीतारामय्या, (१०) असफ अली, (११) डॉ. पी. सी. घोष, (१२) शंकरराव देव.

पंडित नेहरूंनी एप्रिल ते सप्टेंबर १९४४ या केवळ ५ महिन्यांच्या विक्रमी कालावधीत याच किल्ल्यात 'द डिस्कव्हरी ऑफ इंडिया' हा जगप्रसिद्ध ग्रंथ लिहिला. पंडित नेहरूंनी वापरलेले फर्निचर त्यांच्या खोलीत जतन करून ठेवण्यात आले आहे.

३) बाग रौजा

आकृती ११-३ बाग रौजा किल्ला

बाग रौजा ही अहिल्यानगर शहराचा संस्थापक अहमद निजामशाह याची कबर आहे. बाग रौजा म्हणजे 'दर्ग्याची बाग'. अहमद निजामशाहने सीना नदीच्या काठावर ही सुरेख वास्तू बांधली. दर्ग्याभोवती सुमारे १० फूट उंचीची भिंत आहे. अहमद निजामशाह व त्याच्या लाडक्या बेगमची कबर एका भव्य घुमटाखाली असून घुमटाच्या आतील बाजूस कुराणातील आयते कोरलेली आहेत.

मुख्य इमारतीच्या दक्षिणेस एक जलकुंड व पिरॅमिडच्या आकाराचे छत असलेला छोटा दर्गा आहे. तेथे निजामशाहचा शिया मंत्री शाह ताहिर याचा देह पुरण्यात आला होता व नंतर तो करबला येथे नेण्यात आला. या इमारतीवर काही शिलालेख आहेत. भिंतीबाहेर सुंदर छत्री असलेला दगडी चौथरा आहे. तालिकोटच्या मोठ्या लढाईत (इ.स. १५६५) विजयनगरच्या रामराजाला पकडणाऱ्या गुलाम अली नावाच्या हत्तीची ही समाधी असल्याचे सांगितले जाते.

(माळीवाडा बस स्थानकापासून २.५ कि.मी.)

४) हश्त बिहिश्त बाग

आकृती ११-४ हश्त बिहिश्त बाग

अहिल्यानगर बागा (राजघराण्याची निवासस्थाने) व शाही हमामखाना (राजस्नानगृह) यांसाठी प्रसिद्ध होते. अहमद निजामशाहने इ.स. १५०६ मध्ये 'हश्त बिहिश्त बाग' (आठवा स्वर्ग) नावाचा महाल व बाग बांधली; सध्या ती भग्नावस्थेत आहे. बागेच्या आत एका मोठ्या तलावाच्या मध्यभागी स्वर्गाच्या आठ द्वारांचे प्रतीक असलेला अष्टकोनी दुमजली महाल आहे. तलावाजवळ एक मोठी कमान व हमामखाना बांधलेला आहे. पिंपळगाव व शेंडी जलाशयांतून खापरी नळांद्वारे (जलवाहिनीने) येथे पाणी आणले जात असे. मुर्तजा निजामशाह येथे दिल्लीच्या एका गायकाबरोबर बुद्धिबळ खेळण्यासाठी वारंवार येत असे; तो त्याला फत्तेशाह म्हणत असे व त्याच्यासाठी त्याने या बागेत 'लक्कड महाल' नावाचा स्वतंत्र महालही बांधला. सावेडीतील भिस्तबाग रस्त्यावर 'बादगीर' नावाचा वायुमनोरा असलेला आणखी एक हमामखाना आहे.

(माळीवाडा बस स्थानकापासून ६ कि.मी.)

५) दमडी मशीद

आकृती ११-५ दमडी मशीद

दमडी मशीद किल्ल्यापासून १ कि.मी. अंतरावर बुऱ्हाणनगरच्या मार्गावर आहे. ही छोटी दगडी मशीद तिच्यावरील बारीक नक्षीकाम व सुलेखनासाठी प्रसिद्ध आहे. किल्ल्याच्या कामावर असलेल्या कामगारांनी आपल्या मजुरीतून दररोज दिलेल्या अल्प वर्गणीतून, म्हणजे 'दमडी'तून, साहिरखान नावाच्या सरदाराने इ.स. १५६७ मध्ये ही मशीद बांधली.

विशेषतः कमान व मिनारांवरील नक्षीकाम अतिशय आकर्षक आहे. छत ज्या घडीव दगडांनी बांधले आहे त्यांची मापे जमिनीवरील दगडांच्या मापांशी तंतोतंत जुळतात. मशिदीच्या मध्यभागी पांढरा संगमरवर बसविलेला असून त्यावर काही अक्षरे कोरलेली आहेत. मशिदीच्या विविध दगडांवर शिलालेख व कमळाची फुलेही कोरलेली आढळतात.

दमडी मशिदीच्या मागे एक दफनभूमी असून तेथे अठराव्या व एकोणिसाव्या शतकात अहिल्यानगरमध्ये वास्तव्यास असलेल्या युरोपीय व इतर व्यक्तींच्या कबरी आहेत.

(माळीवाडा बस स्थानकापासून ३.५ कि.मी.)

६) फराहबक्ष महाल

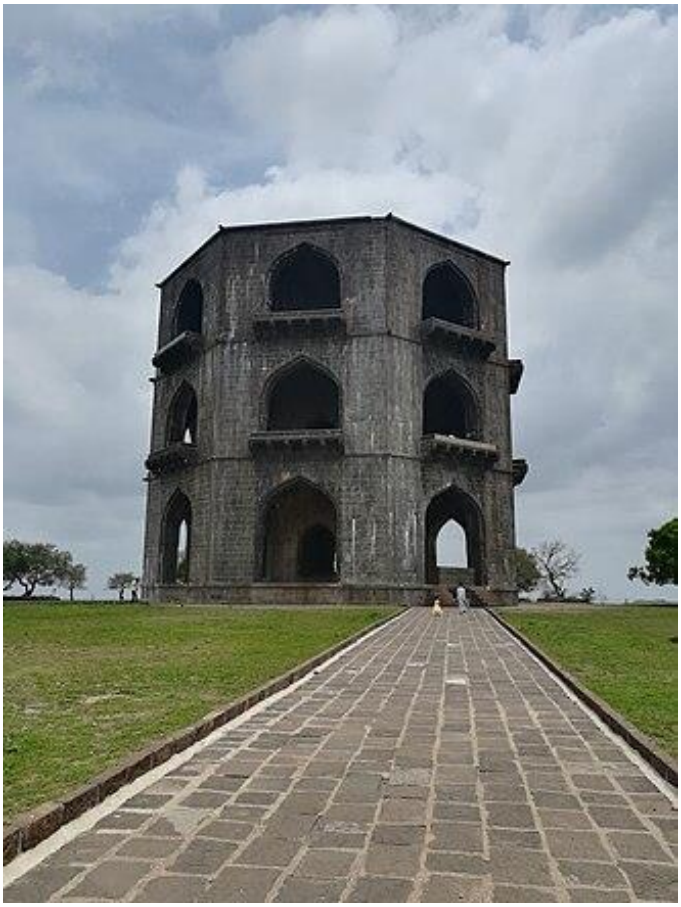

आकृती ११-६ फराहबक्ष महाल

सोलापूर रस्त्यावर कॅव्हलरी टँक म्युझियमजवळ असलेला फराहबक्ष महाल हा एकेकाळी निजामशाहीतील उद्यान मंडप होता. तलावाने वेढलेला हा गुलाबी रंगाचा दुमजली अष्टकोनी महाल नियामतखान सेम्मानी याने बांधला व त्यानंतर सलाबतखान दुसरा याने इ.स. १५८३ मध्ये त्याची पुनर्बांधणी केली. पर्शियन शैलीतील हा महाल भव्य कमानी, थंडावा देणारी वायुवीजन व्यवस्था व कारंजी यांसाठी प्रसिद्ध होता. महालाभोवती सुंदर बाग व आंबा, चिंच आणि कवठाच्या झाडांच्या राया होत्या. 'रंगमहाल' नावाचा घुमट असलेला मध्यवर्ती दिवाणखाना नृत्य व संगीताच्या कार्यक्रमांसाठी वापरला जात असे. सतराव्या शतकाच्या सुरुवातीस आपल्या वडिलांविरुद्ध बंड केले तेव्हा शहाजहान अहिल्यानगरमध्ये राहिला होता व त्याने फराहबक्ष महाल पाहिला होता. त्यामुळे ताजमहालाच्या रचनेसाठी प्रेरणा देणाऱ्या वास्तूंपैकी ही एक असावी, असा तर्क केला जातो.

(माळीवाडा बस स्थानकापासून ४.५ कि.मी.)

७) सलाबतखानाची कबर

आकृती ११-७ सलाबतखानाची कबर

अहिल्यानगर शहराच्या पूर्वेस १२ कि.मी. अंतरावर 'शाह डोंगर' टेकडीवर मुर्तजा निजामशाह पहिला (इ.स. १५६५-८८) याचा महान मुत्सद्दी व प्रसिद्ध मंत्री सलाबतखान दुसरा याची कबर आहे. ही इमारत तीन मजली व अष्टकोनी आकाराची आहे. स्थानिक रहिवासी काही वेळा चुकीने तिला 'चांदबिबी महाल' असे संबोधतात. सलाबतखानाने ही इमारत इ.स. १५८० मध्ये बांधली. ही इमारत सुमारे ८४ फूट उंच असून तिच्या सज्जांची रुंदी सुमारे २० फूट आहे. भूमिगत तळघरात सलाबतखान (मृत्यू इ.स. १५८९) व त्याच्या लाडक्या पत्नीची कबर आहे. तळघराच्या छताला अशा प्रकारे तिरकी छिद्रे आहेत की उगवत्या व मावळत्या सूर्याची किरणे थेट कबरीवर पडतात. भिंतीच्या आत दडलेला एक अरुंद जिना मनोऱ्याभोवती फिरत वर जातो. घुमटावरील सर्वांत वरचा मजला अपूर्ण आहे. एका वृत्तांतानुसार, मनोऱ्याच्या माथ्यावरून दौलताबादचा किल्ला दिसेपर्यंत मनोरा उंच नेण्याचा सलाबतखानाचा मानस होता.

८) आलमगीर

आकृती ११-८ आलमगीर

मुघल सम्राट औरंगजेबाने ज्या ठिकाणी अखेरचा श्वास घेतला ते हे आलमगीर. २१ फेब्रुवारी १७०७ रोजी वयाच्या ८९ व्या वर्षी त्याचा येथे मृत्यू झाला. त्याच्या पार्थिवाला स्नान घालून त्याच्या इच्छेनुसार वेरुळजवळील खुलताबाद येथे नेऊन तेथे दफन करण्यात आले.

आलमगीर हे भिंगारजवळ अहिल्यानगर—पाथर्डी रस्त्यावर आहे. येथे मशीद, बारादरी, मदरसा व ग्रंथालय आहे. आलमगीरच्या ग्रंथालयात हस्तलिखित कुराणाच्या काही दुर्मीळ प्रती जतन करून ठेवल्या आहेत.

औरंगजेबाने आपल्या कारकिर्दीत अहिल्यानगर शहरात काही मशिदी बांधल्या. सोनेरी मशिदीच्या आग्नेयेस सुमारे १०० यार्डांवर असलेली 'बादशाही मशीद' त्यांपैकीच एक आहे.

(माळीवाडा बस स्थानकापासून ५ कि.मी.)

९) डोंगरगण

आकृती ११-९ डोंगरगण

डोंगरगण हे रामेश्वर (महादेव) मंदिर, कुंडे, घनदाट जंगल व निसर्गरम्य दरी यांसाठी प्रसिद्ध आहे. हे ठिकाण अहिल्यानगर शहरापासून १८ कि.मी. अंतरावर वांबोरीच्या मार्गावर आहे. डोंगरगण येथे 'हॅपी व्हॅली' नावाची एक रमणीय छोटी दरी आहे. प्रभू रामचंद्र लंकेकडे जात असताना त्यांनी ही कुंडे निर्माण केली व सीतामाईंनी या कुंडांत स्नान केले, अशी आख्यायिका आहे. श्रावण महिन्यातील तिसऱ्या सोमवारी व महाशिवरात्रीला रामेश्वराच्या सन्मानार्थ डोंगरगण येथे यात्रा भरते.

मंदिराशेजारी 'ज्ञानेश योग आश्रम' आहे. मंदिरासमोर एक सुंदर जुने विश्रामगृह आहे. मंजर-ए-सुभा (निजामशाही महाल) व गोरक्षनाथ गड डोंगरगणपासून ३ ते ४ कि.मी. अंतरावर आहेत, तर पिंपळगाव माळवी तलाव व अवतार मेहेरबाबांचे मेहेराझाद डोंगरगणच्या मार्गावर आहेत.

१०) ह्यूम मेमोरियल चर्च

आकृती ११-१० ह्यूम मेमोरियल चर्च

ख्रिस्ती धर्मीयांच्या दृष्टीने अहिल्यानगरला महत्त्वाचे स्थान आहे. 'महाराष्ट्राचे जेरुसलेम' म्हणून हे शहर ओळखले जाते. एकोणिसाव्या शतकाच्या सुरुवातीस ख्रिस्ती मिशनरी अहिल्यानगरमध्ये आले. पोर्तुगीज डायोसेसन धर्मगुरू फादर अँथनी डिक्रूझ यांनी सन १८३१ मध्ये पहिला बाप्तिस्मा दिला. त्यांनी सेंट अॅन्स चॅपल बांधले.

ख्रिस्त गल्लीत असलेले ह्यूम मेमोरियल चर्च (पहिली मंडळी, काँग्रिगेशनल) इ.स. १९०२-०६ दरम्यान बांधण्यात आले. गॉथिक व दख्खनी शैलींचा संगम साधणारी ही एक स्थापत्यकलेची उत्कृष्ट कलाकृती आहे. चर्चचा मनोरा घुमटाकार आहे. येथील फर्निचर, ऑर्गन व घंटा अमेरिकेतून आणण्यात आली होती. ह्यूम चर्च सुंदर रंगीत काचचित्रांसाठीही प्रसिद्ध आहे.

(माळीवाडा बस स्थानकापासून १ कि.मी.)

११) मेहेराबाद

आकृती ११-११ मेहेराबाद

मेहेराबाद (अरणगाव) येथील अवतार मेहेरबाबांची समाधी हे तीर्थस्थळ आहे. ज्यांना ते युगावतार मानतात त्यांना श्रद्धांजली वाहण्यासाठी दरवर्षी जगभरातून हजारो भाविक येथे येतात.

मेहेरबाबांचा जन्म २५ फेब्रुवारी १८९४ रोजी पुणे येथे झाला. त्यांनी मेहेराबाद हा आश्रम समुदाय स्थापन केला. त्यांच्या कार्यात मोफत शाळा, मोफत दवाखाना व रुग्णालय तसेच गरिबांसाठी निवारा व अन्न यांचा समावेश होता. १० जुलै १९२५ रोजी मेहेरबाबांनी मौन धारण केले व ते जवळपास ४४ वर्षे पाळले. ३१ जानेवारी १९६९ रोजी त्यांनी देह ठेवला; त्यांच्यावर प्रेम करणाऱ्या सर्वांच्या हृदयात ते चिरंतन वास करतात. समाधीजवळ 'बाबांची खोली' असून तेथे त्यांच्या अंतिम प्रवासाचे स्ट्रेचर ठेवलेले आहे. 'मेहेर रिट्रीट'मध्ये वस्तुसंग्रहालय, छायाचित्र दालन व ग्रंथालय आहे.

दरवर्षी अमरतिथी (३१ जानेवारी) व मेहेर जन्मोत्सव (२५ फेब्रुवारी) साजरे केले जातात.

(अहिल्यानगर—दौंड रस्त्यावर माळीवाडा बस स्थानकापासून ६ कि.मी.)

१२) आनंदधाम

आकृती ११-१२ आनंदधाम

आनंदधाम हे राष्ट्रसंत आचार्य आनंदऋषीजी महाराज यांचे समाधिस्थळ आहे. त्यांचा जन्म २७ जुलै १९०० रोजी शिराळ चिचोंडी (तालुका पाथर्डी) येथे झाला. वयाच्या १३ व्या वर्षी त्यांनी जैन परंपरेनुसार दीक्षा घेतली. जैन तत्त्वज्ञानाच्या शिकवणीसाठी त्यांनी आपले आयुष्य वेचले.

आनंदऋषीजींचे २८ मार्च १९९२ रोजी निधन झाले. ज्या ठिकाणी त्यांच्यावर अंत्यसंस्कार करण्यात आले तेथे कमळाच्या आकाराचे स्मारक उभारण्यात आले. 'आनंदधाम' हे केवळ जैन धर्मीयांसाठीच नव्हे तर जवळपास सर्व धर्मांतील भाविकांसाठी पवित्र स्थान मानले जाते.

स्मारकामागे धार्मिक परीक्षा मंडळ, दुर्मीळ ग्रंथांचे ग्रंथालय व वस्तुसंग्रहालय असून तेथे आनंदऋषीजींचे आसन व इतर वस्तू जतन करून ठेवल्या आहेत.

(माळीवाडा बस स्थानकापासून १ कि.मी.)

१३) वेदांत दत्त देवस्थान

आकृती ११-१३ वेदांत दत्त देवस्थान

वेदांचे रक्षण व जतन करण्याच्या उद्देशाने श्री सद्‌गुरू रामकृष्ण सरस्वती स्वामी यांनी सन १९७४ मध्ये श्री दत्त देवस्थान ट्रस्टची स्थापना केली. सन १९८८ मध्ये वेदांत विद्यापीठम सुरू करण्यात आले. 'गुरुकुल' शिक्षण पद्धतीनुसार नामवंत विद्वानांकडून वेदांचे अध्ययन करण्याची सुविधा विद्यापीठममध्ये उपलब्ध आहे.

संपूर्ण समाजाला आश्रय, सलोखा व शांती लाभावी यासाठी श्री गुरुदेवांनी भगवान दत्तात्रेयांचे मंदिर बांधण्याचा निर्णय घेतला. हे भव्य मंदिर वेदांत विद्यापीठमच्या मागे उभे आहे. या सुंदर मंदिरासाठी गुलाबी बन्सी-पहाडपूर संगमरवराचा वापर करण्यात आला आहे. हे जगातील सर्वांत मोठे दत्तात्रेय मंदिर आहे.

सावेडी येथील दत्त देवस्थानात गुरुपौर्णिमा, दत्त जयंती, आद्य शंकराचार्य जयंती व श्री सद्‌गुरू जयंती मोठ्या उत्साहात साजरी केली जाते.

(माळीवाडा बस स्थानकापासून ५ कि.मी.)

१४) कॅव्हलरी टँक म्युझियम

आकृती ११-१४ कॅव्हलरी टँक म्युझियम

ऐतिहासिक फराहबक्ष महालालगत, हिरवळीने नटलेल्या परिसरात युद्धातील प्राणघातक रणगाडे मांडून ठेवलेले दिसतात. आर्मर्ड कोअर सेंटर अँड स्कूल, अहिल्यानगर यांनी फेब्रुवारी १९९४ मध्ये या कॅव्हलरी टँक म्युझियमची स्थापना केली. आशिया खंडातील अशा प्रकारचे हे एकमेव वस्तुसंग्रहालय असून येथे जुन्या चिलखती लढाऊ वाहनांचे सुमारे ५० नमुने प्रदर्शित करण्यात आले आहेत.

'सिल्व्हर घोस्ट' रोल्स रॉइस चिलखती मोटार हा येथील सर्वांत जुना नमुना आहे. जुने नमुने पहिल्या महायुद्धाच्या काळातील असून त्यांनी कॅम्ब्रे, सॉम व फ्लँडर्सच्या रणांगणांवर कामगिरी बजावली आहे. मोठ्या संख्येने वाहने दुसऱ्या महायुद्धाच्या काळातील असून प्रदर्शनात ब्रिटिश व्हॅलेंटाइन, जपानी टाइप ९५ हा-गो व टाइप-९७ ची-हा, शर्मन क्रॅब फ्लेल टँक, एम-४७ पॅटन, सेंच्युरियन मार्क II, जर्मन पँझर व भारताचा अभिमान 'विजयंता' यांचा समावेश आहे. स्मृती दालनांमध्ये आर्मर्ड कोअरच्या सर्व रेजिमेंट्सच्या स्मृतिचिन्हांचा संग्रह आहे. वस्तुसंग्रहालय सर्व दिवस सकाळी ९ ते सायंकाळी ५ या वेळेत खुले असते.

(अहिल्यानगर—सोलापूर रस्त्यावर माळीवाडा बस स्थानकापासून ४ कि.मी.)

१५) स्नेहालय

आकृती ११-१५ स्नेहालय

स्नेहालय हे बेघर, कुटुंबहीन व संकटग्रस्त महिलांसाठी घर, कुटुंब व भविष्य आहे. स्नेहालयाची सुरुवात उत्साही कार्यकर्त्यांनी केली; स्नेहालयामार्फत राबविल्या जाणाऱ्या उपक्रमांमध्ये निराधार मुली व मुले तसेच एचआयव्हीबाधित मुले व महिला यांच्यासाठी निवारागृहाचा समावेश आहे.

स्नेहालयाचे निवारागृह एम.आय.डी.सी.जवळ असून तेथे आरोग्य व शिक्षणाच्या सुविधा पुरविल्या जातात. झोपडपट्टीतील मुलांसाठी स्नेहालय ग्रंथालय व वाचनालयाच्या सुविधेसह बालभवन प्रकल्प चालविते.

"स्नेहज्योत" मार्फत अहिल्यानगर जिल्ह्यातील रेड लाईट भागात मोफत वैद्यकीय व आरोग्य सेवा केंद्र चालविले जाते. अहिल्यानगर चाईल्डलाईनमार्फत काळजी व संरक्षणाची गरज असलेल्या मुलांसाठी २४ तास आपत्कालीन हेल्पलाईन सेवा पुरविली जाते. स्नेहालय निराधार मुलांसाठी "स्नेहांकुर" हे दत्तक केंद्र व 'रेडिओ नगर ९०.४ एफ.एम.' हे सामुदायिक रेडिओ केंद्रही चालविते.

(बस स्थानकापासून १२ कि.मी.)

१६) ऐतिहासिक वस्तुसंग्रहालय

आकृती ११-१६ ऐतिहासिक वस्तुसंग्रहालय

अहिल्यानगर ऐतिहासिक वस्तुसंग्रहालयाची स्थापना मे १९६० मध्ये झाली. जिल्हाधिकारी कार्यालयाजवळ असलेल्या या वस्तुसंग्रहालयात नाणी, लघुचित्रे, शिल्पे, शस्त्रे, पगड्या, हस्तलिखिते इत्यादींचा अनोखा संग्रह आहे. गणेशमूर्तींचे येथे खास दालन आहे. छत्रपती संभाजी महाराजांचे मूळ चित्र, जर्मनीची साखळीविरहित सायकल, तांत्रिक गणपती, संस्कृत-मराठी शब्दकोश, २०० फूट लांबीची जन्मपत्रिका ही या वस्तुसंग्रहालयातील काही आकर्षणे आहेत. प्रसिद्ध मराठी नाटक 'तो मी नव्हेच' याचा फिरता रंगमंच या वस्तुसंग्रहालयाला दान करण्यात आला आहे.

वेळ: सकाळी ९ ते सायंकाळी ५; गुरुवारी बंद.

(एस.टी. बस स्थानकापासून २.५ कि.मी.)

१७) श्री अय्यप्पा मंदिर

आकृती ११-१७ श्री अय्यप्पा मंदिर

महिषासुराची पत्नी महिषी हिच्या उपद्रवाचा अंत करण्यासाठी 'भगवान शिव' व मोहिनीरूपातील 'भगवान विष्णू' यांच्या एकत्रित दैवी शक्तीतून मणिकंठन, म्हणजेच भगवान अय्यप्पा यांचा अवतार झाला. वयाच्या बाराव्या वर्षी मणिकंठनने महिषीचा वध केला व आपले खरे स्वरूप प्रकट केले. भगवान अय्यप्पांनी आपल्या मंदिरासाठी पंपा नदीलगतच्या शबरी टेकड्यांचे शिखर निवडले.

अहिल्यानगरमधील भाविकांनी व श्री अय्यप्पा सेवा समितीच्या सदस्यांनी सन १९९४ मध्ये सावेडी येथील रेणावीकरनगर येथे अय्यप्पांचे मंदिर उभारले. वर्षभर येथे विविध उत्सव साजरे केले जातात.

प्रकरण १२. पर्यावरण

१२.१ प्रस्तावना

मानवी जीवनावर प्रभाव टाकणारे सर्व सजीव व निर्जीव घटक आणि त्यांच्यातील परस्परक्रिया यांचा पर्यावरणात समावेश होतो. प्राणी, वनस्पती, जंगले, मत्स्यसंपदा व पक्षी हे जैविक किंवा सजीव घटक आहेत, तर पाणी, जमीन, सूर्यप्रकाश, खडक व हवा हे अजैविक किंवा निर्जीव घटक आहेत.

१२.२ पाण्याची गुणवत्ता

बुरुडगाव रोडजवळील पुलाजवळ सीना नदीच्या पाण्याच्या गुणवत्तेचे विश्लेषण करण्यात आले. एप्रिल २०२३ ते ऑगस्ट २०२४ या कालावधीत दरमहा पाण्याचे नमुने घेण्यात आले. खनिजे, विरघळलेले घन पदार्थ, स्थिर घन पदार्थ व निलंबित पदार्थ इत्यादींचे प्रमाण खालील तक्त्यात दर्शविले आहे.

तक्ता १२-१ अहिल्यानगर शहराचा जल गुणवत्ता निर्देशांक

घटक	एप्रि-२३	मे-२३	जून-२३	जुलै-२३	ऑग-२३	सप्टें-२३	ऑक्टो-२३	नोव्हें-२३	डिसें-२३	जाने-२४	फेब्रु-२४	मार्च-२४	एप्रि-२४	मे-२४	जून-२४	जुलै-२४	ऑग-२४
विरघळलेला ऑक्सिजन (O2)	३.१०	२.८०	१.३०	२.१०	५.४०	४.२०	६.२	६.३	६.१	६.१	६.१	१.५	२.१	२.८	निरंक	निरंक	५.८
सामू (pH)	७.८०	७.९०	७.८०	७.८०	७.९	७.९०	७.७	७.८	७.८	७.८	८.२	७.७	७.९	७.६	७.४	७.५	७.७
विद्युत वाहकता	२०८२.०	१५१२.०	१८५४.०	९२४.२	१०४२.०	८०९.६०	१७३२.०	५२१.६	१३४०.०	१०६३.०	९६५.४	८००.१	१८.८	१६२६.०	१६८८.०	८०१.१	२१४६.०
BOD	६.५	५.८	७.८	६.८	३.८	३.२	३.०	२.८	३.०	३.२	३	६.५	२२.०	६०.०	३८.०	१०.०	३.२
नायट्रेट नायट्रोजन	१.३८	७.४०	७.८०	८.००	७.८२	७.८६	७.५८	२.२६	१.६५	३.९६	०.९७	१.८४	३.४	२.१२	२.०	१.९४	०.४९
एकूण कोलिफॉर्म	६३.०	२४०.०	२४०.०	२४५.०	२२५.०	५६.०	६८.०	९५.०	८०.०	९०.०	६४.०	४३.०	४७.०	४९.०	४७.०	४०.०	३५०.०
विष्ठाजन्य (फीकल) कोलिफॉर्म	६.०	१०.०	१२.०	१२.०	१४.०	६.०	६.०	६.०	४.०	६.०	६.०	४.०	४.५	४.५	४.५०	४.००	८४.०
गढूळपणा	१.४३	१.५२	२.३	३.९०	३.४२	२.१	२.८०	८.३९	१.८०	१.३८	२.६३	७.०४	१२.२०	४.७०	१९.००	२३.५०	२.०१
फिनॉल्फ्थॅलिन अल्कधर्मिता	५.०	५.०	५.०	५.०	५.०	५.०	५.०	५.०	५.०	५.०	५	५.०	५.०	५.०	५.०	५.०	BDL
एकूण अल्कधर्मिता	१८०.०	२३०.०	१५६.०	२३०.०	२०२.०	१९०.०	८२.०	९२.०	१२८.०	११८.०	१२२.०	१०२.०	८६.०	८६.०	१५२.००	१२०.०	१३८.०
क्लोराईड	१८८.९	१७३.९५	२१०.९३	१९७.९४	११०.३७	९४.१७	१३५.०	९६.१७	१२३.९६	२१९.९३	७६.४८	२१४.९३	१४७.४५	२९४.९१	१५५.९५	५२.४८	४७४.८५
COD	३६.८	३८.४	३३.२	३२.८	३०.८	२०.४	१९.६	१९.६	२०.०	२८.०	२४.०	२८.०	१४४	१८०.०	१२८.००	३२.०	१६.०
एकूण केल्डाल नायट्रोजन	१.५	१.५	१.५	१.५	१.५	१.५	६.२	१.५	१.५	१.८५	१.५७	३१.३६	१६.२४	२३.५२	९.३०	१०.९२	BDL
अमोनिया नायट्रोजन	०.४	०.४	०.४	०.४	०.४	०.४	०.४	०.४९	०.४	-	-	-	६.५५	९.४३	३.७२	-	-
कठीणपणा (CaCO3)	४४८.०	३६०.०	५००.०	२६०.०	२९२.०	२३२.०	५१०.०	१४२.०	५८०.०	२९२.००	४०४.०	३३२.०	४१०.०	४१०.०	३००.००	२२८.००	३८०.०

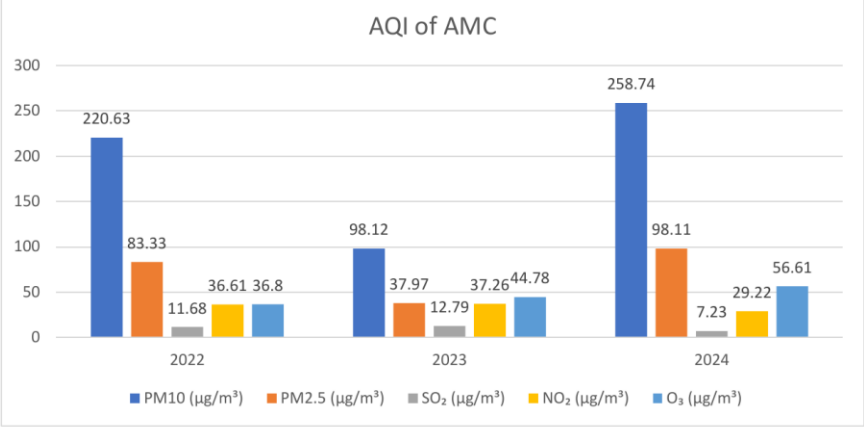
For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

घटक	एप्रि-२३	मे-२३	जून-२३	जुलै-२३	ऑग-२३	सप्टें-२३	ऑक्टो-२३	नोव्हें-२३	डिसें-२३	जाने-२४	फेब्रु-२४	मार्च-२४	एप्रि-२४	मे-२४	जून-२४	जुलै-२४	ऑग-२४
कॅल्शियम (CaCO3)	३४४.०	२३२.०	३०८.०	१५६.०	१६८.०	१२४.०	२९०.०	९४.०	३७२.०	२९२.०	२४०.०	२००.०	६८०.०	७००.०	५००.०	१३६.०	२२६.०
मॅग्नेशियम (CaCO3)	१०४.०	१२८.०	१९२.०	१०४.०	१२४.०	१०८.०	२२०.०	४८.०	२०८.०	१६०.०	१६४.००	१३२.००	२७०.०	२९०.०	२००.००	९२.००	१५४.०
सल्फेट	३९२.७	२९६.७०	१७५.१०	१५९.१५	१६९.२०	१०६.३६	५३५.४०	१५.२०	१३९.५	५४.५०	१५४.१५	६९.७८	२२७.७	१७०.५०	६४.७०	६१.९८	७४.५८
सोडियम	११०.०	९०.१२	२७.२३	५७.२४	६८.७४	७७.७४	६३.२१	४३.१३	१७.७४	४८.२६	५८.६४	१२८.००	३८२.३	२२७.७६	२२८.००	५१.१७	३५.९०
एकूण विरघळलेले घन पदार्थ	१६५२.०	१३८३.०	१४८२.०	७८५.०	८५०.०	६६५.०	१३७५.०	३९०.०	१०१८.०	७९८.०	७५२.०	६३८.००	१५२३.०	१३१२.०	१३९८.००	६४२.००	१७०२.०
एकूण स्थिर घन पदार्थ	१४८७.०	१२४५.०	१३४२.०	७०७.०	७६५.०	५९८.०	१२३७.०	३५१.०	९९६.०	७१८.०	६७६.०	५६८.००	१३२९.०	११८०.०	१०२२.००	५७८.००	१५३०.०
एकूण निलंबित घन पदार्थ	३८.०	४८.०	४४.०	३२.०	३८.०	१०.०	१८.०	२२.०	२८.०	३३.०	१७४.०	८९.००	४३.०	३८.०	५६.००	४८.००	८८.०
फॉस्फेट	२.८१	१.८६	१.९६	२.१०	२.४२	२.८२	२.६८	०.३२	०.६८	०.२	०.७७	२.७८	३.२	३.२२	२.७०	१.९४	०.३०
बोरॉन	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५	BDL
पोटॅशियम	११.४	९.२	७.२	४.८	५.४	८.४	६.४४	४.२२	१.२०	४.९	४.६२	३८.००	३१.२	१८.४०	१८.४५	४.८०	-
फ्लोराईड	०.२	०.२	०.२	०.२	०.२	०.२	०.२	०.२	०.२	-	०.२	०.२	०.२	०.२	०.२	०.२	BDL

स्रोत: महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ (MPCB), अहिल्यानगर

१२.३ हवा गुणवत्ता संनियंत्रण

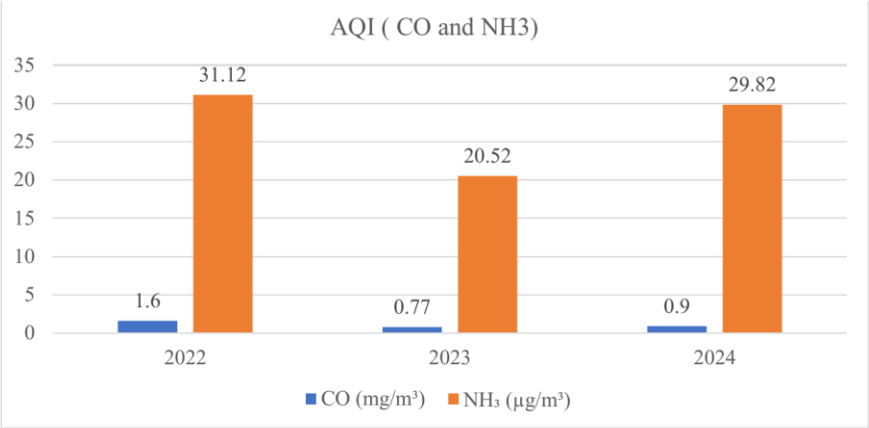
सन २०२२ ते २०२४ या कालावधीतील हवेच्या गुणवत्तेच्या प्रवाहांवरून प्रमुख प्रदूषकांमध्ये लक्षणीय बदल झाल्याचे दिसून येते. पीएम१० व पीएम२.५ यांसह धूलिकणांच्या प्रमाणात सन २०२३ मध्ये उल्लेखनीय सुधारणा झाली; सन २०२२ मधील अनुक्रमे २२०.६३ $\mu g/m^3$ व ८३.३३ $\mu g/m^3$ वरून हे प्रमाण अनुक्रमे ९८.१२ $\mu g/m^3$ व ३७.९७ $\mu g/m^3$ पर्यंत खाली आले. तथापि, ही सुधारणा अल्पकालीन ठरली; सन २०२४ मध्ये हे प्रमाण पुन्हा झपाट्याने वाढून पीएम१० २५८.७४ $\mu g/m^3$ व पीएम२.५ ९८.११ $\mu g/m^3$ इतके झाले. बांधकाम, वाहनांची वर्दळ किंवा हवामानविषयक घटकांमुळे प्रदूषण वाढल्याचे यावरून सूचित होते. सल्फर डायऑक्साईडचे (SO_2) प्रमाण तिन्ही वर्षांत सातत्याने घटून सन २०२२ मधील ११.६८ $\mu g/m^3$ वरून सन २०२४ मध्ये ७.२३ $\mu g/m^3$ झाले; औद्योगिक व इंधनाधारित उत्सर्जनावरील नियंत्रण उपाय प्रभावी ठरल्याचे त्यातून दिसते. नायट्रोजन डायऑक्साईडचे (NO_2) प्रमाण सन २०२२ ते २०२३ दरम्यान तुलनेने स्थिर राहिले, परंतु सन २०२४ मध्ये ते घटले; यावरून वाहने व ज्वलन स्रोतांतून होणाऱ्या उत्सर्जनात हळूहळू सुधारणा होत असल्याचे सूचित होते. दुसरीकडे ओझोनचे (O_3) प्रमाण दरवर्षी सातत्याने वाढून सन २०२२ मधील ३६.८० $\mu g/m^3$ वरून सन २०२४ मध्ये ५६.६१ $\mu g/m^3$ झाले. अधिक तीव्र सूर्यप्रकाश, वाढते तापमान व प्रकाशरासायनिक अभिक्रियांद्वारे ओझोन निर्मितीस चालना देणारे NO_2 चे घटलेले प्रमाण ही त्याची कारणे असण्याची शक्यता आहे. या प्रवाहांवरून प्राथमिक व द्वितीयक प्रदूषकांमधील गुंतागुंतीचा परस्परसंबंध व हवेच्या गुणवत्तेच्या सर्वंकष व्यवस्थापनाची गरज अधोरेखित होते.

आकृती १२-१ महानगरपालिकेचा हवा गुणवत्ता निर्देशांक

तीन वर्षांच्या कालावधीत CO व NH_3 यांच्या प्रमाणातही लक्षणीय चढउतार झाल्याचे आकडेवारीवरून दिसून येते. कार्बन मोनॉक्साईडचे (CO) प्रमाण सातत्याने घटून सन २०२२ मधील १.६० mg/m^3 वरून सन २०२३ मध्ये ०.७७ mg/m^3 झाले व त्यानंतर सन २०२४ मध्ये ते किंचित वाढून ०.९० mg/m^3 झाले. एकूण घटीवरून ज्वलन कार्यक्षमतेत सुधारणा, वाहनांच्या उत्सर्जनात घट किंवा इंधनाचा सुधारित दर्जा सूचित होतो. याउलट अमोनियाचे (NH_3) प्रमाण सन २०२२ मधील ३१.१२ $\mu g/m^3$ वरून सन २०२३ मध्ये २०.५२ $\mu g/m^3$ पर्यंत लक्षणीयरीत्या घटले, परंतु सन २०२४ मध्ये ते पुन्हा वाढून २९.८२ $\mu g/m^3$ झाले. ही तीव्र घट व त्यानंतरची वाढ बदलत्या कृषी घडामोडी, कचरा हाताळणी किंवा तापमान व आर्द्रतेसारख्या पर्यावरणीय परिस्थितीशी संबंधित असू शकते. या

प्रवाहांवरून सातत्यपूर्ण संनियंत्रणाचे व विशेषतः अमोनिया उत्सर्जनास कारणीभूत ठरणाऱ्या क्षेत्रांत लक्ष्यित शमन उपाययोजनांचे महत्त्व अधोरेखित होते.

आकृती १२-२ CO व NH_3 चे प्रमाण

१२.४ पर्यावरणीय धोके

१२.४.१ पूर

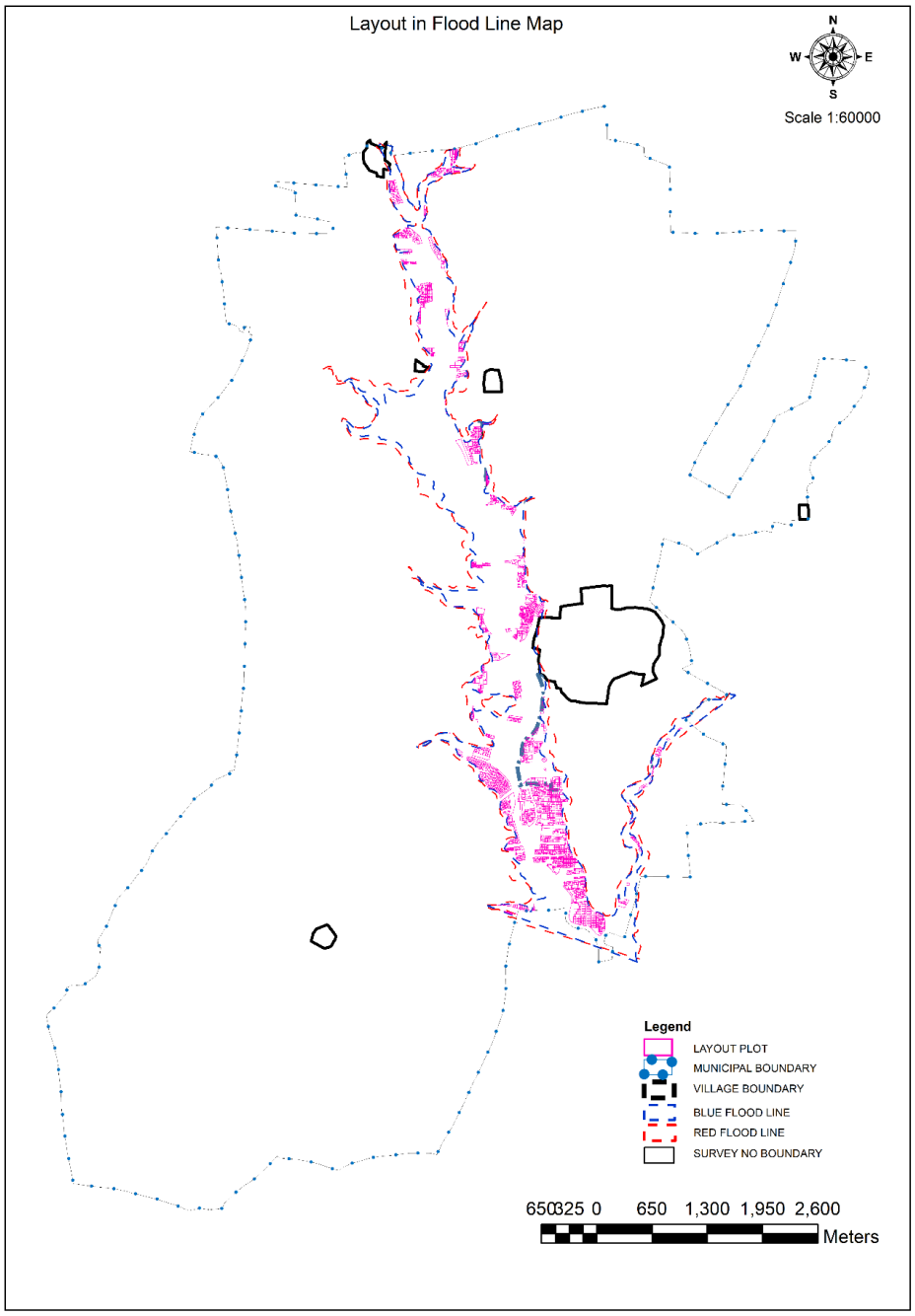
अहिल्यानगरमध्ये वार्षिक पर्जन्यमान तुलनेने कमी असले तरी मानवनिर्मित व पर्यावरणीय कारणांमुळे अलीकडील काही वर्षांत शहराला वारंवार पुराचा फटका बसला आहे. निश्चित केलेल्या निळ्या पूररेषेपलीकडे होणारी अनियंत्रित बांधकामे हे त्यामागील प्रमुख कारण असून त्यामुळे पाण्याच्या नैसर्गिक प्रवाहाला अडथळा निर्माण होतो. पूर व्यवस्थापनाच्या निकषांविरुद्ध या मर्यादेपलीकडे अनेक रेखांकने मंजूर करण्यात आली आहेत. पुरेशा नियोजनाविना झालेल्या जलद नागरीकरणामुळे समस्या अधिकच गंभीर झाली असून नैसर्गिक निचरा मार्गांवर अतिक्रमणे झाली आहेत आणि मुसळधार पावसात नैसर्गिक संरक्षक पट्टा म्हणून काम करणारी पाणथळ क्षेत्रे नष्ट झाली आहेत.

नद्यांमध्ये साचलेला गाळ व प्रदूषण यांमुळे त्यांची वहन क्षमता लक्षणीयरीत्या घटल्याने परिस्थिती आणखी बिकट झाली आहे. याशिवाय पावसाळी पाण्याच्या निचऱ्याच्या व्यवस्थांची संकल्पना अनेकदा अपुरी असते, त्यांची योग्य देखभाल होत नाही किंवा त्या घनकचऱ्याने तुंबलेल्या असतात; त्यामुळे पावसात भूपृष्ठावर झपाट्याने पाणी साचते. कमकुवत जमीन वापर नियोजन व विभागीकरण नियमांच्या शिथिल अंमलबजावणीमुळे पूरप्रवण क्षेत्रांत विकास सुरूच राहिला आहे. नागरी संस्था व नियोजन यंत्रणा यांच्यातील समन्वयाचा अभाव व अपुऱ्या आपत्ती व्यवस्थापन पद्धती यांमुळे वेळेवर प्रतिबंधात्मक व आपत्कालीन उपाययोजना करण्यात अडथळे येतात. हवामान बदलाच्या परिणामांमुळे—विशेषतः अनियमित व अतिवृष्टीच्या स्वरूपात—विद्यमान पायाभूत सुविधांवर मोठा ताण येऊन शहर पुरासाठी अधिक असुरक्षित झाले आहे.

महाराष्ट्र शासनाच्या जलसंपदा विभागाने उपलब्ध करून दिलेल्या अधिकृत माहितीच्या आधारे (https://wrd.maharashtra.gov.in येथे उपलब्ध) काढलेल्या लाल व निळ्या पूररेषा खालील नकाशात दर्शविल्या आहेत. निळ्या पूररेषेमुळे बाधित होणारी रेखांकनेही नकाशात दर्शविण्यात आली असून पुराचा धोका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

असूनही ज्या भागांत बांधकामांना परवानगी देण्यात आली आहे ते भाग त्यातून अधोरेखित होतात. पूररेषांमुळे बाधित होणाऱ्या रेखांकनांचा तपशील परिशिष्ट-VII मध्ये दिला आहे.

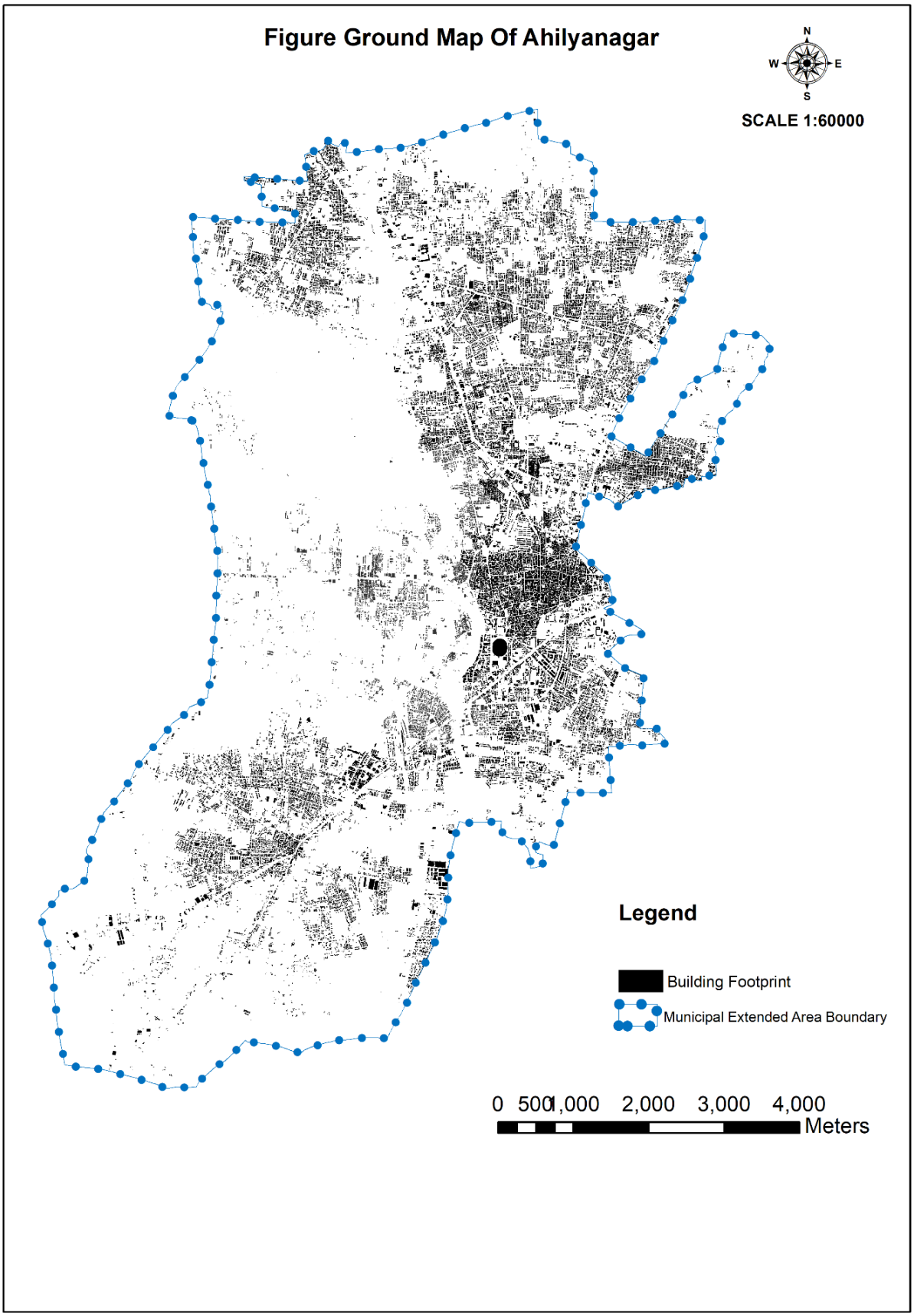

नकाशा १२-१ शहराचा पूररेषा नकाशा

प्रकरण १३. नागरी संरचना (अर्बन मॉर्फोलॉजी)

१३.१ अहिल्यानगरमधील बांधीव व मोकळ्या जागांचे अवकाशीय स्वरूप

अहिल्यानगरच्या फिगर-ग्राउंड नकाशावरून महानगरपालिका हद्दीतील बांधीव व मोकळ्या जागांचे अवकाशीय वितरण स्पष्ट होते. मध्यवर्ती भागात इमारतींच्या ठशांचे (फूटप्रिंट) दाट केंद्रीकरण दिसून येते, जे मिश्र वापराचा विकास व ऐतिहासिक क्षेत्रे असलेले नागरी गाभा क्षेत्र दर्शविते. बाहेरील भागांत विखुरलेले स्वरूप दिसून येते, जे उपनगरी किंवा ग्रामीण वैशिष्ट्ये दर्शविते. मोठ्या पांढऱ्या क्षेत्रांच्या स्वरूपात दिसणाऱ्या मोठ्या मोकळ्या जागा बहुधा अविकसित जमीन दर्शवितात. नकाशावरून जाळीसदृश (ग्रिड) व नैसर्गिकरीत्या विकसित रस्ता रचनांचे मिश्रण असल्याचेही सूचित होते; त्यातून नागरी वाढ व जमीन वापराच्या गतिशीलतेविषयी माहिती मिळते.

नकाशा १३-१ अहिल्यानगर शहराचा फिगर-ग्राउंड नकाशा

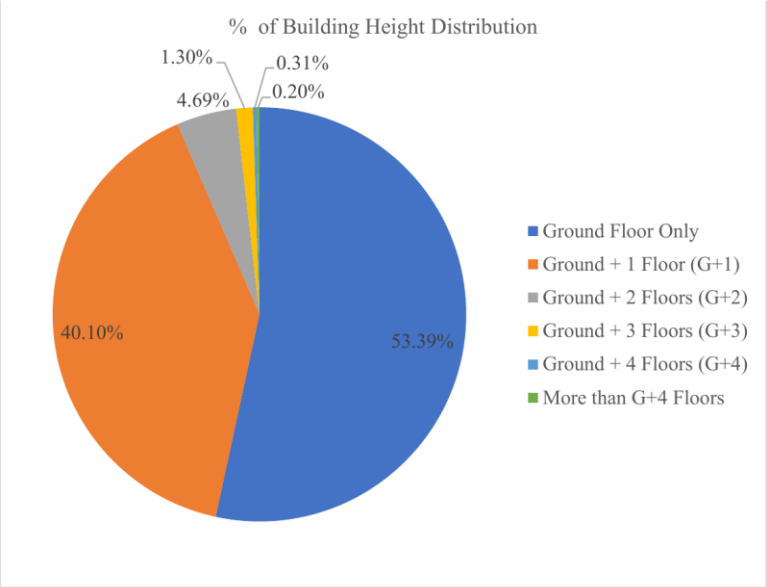
१३.२ महानगरपालिका हद्दीतील इमारतींच्या उंचीचे वितरण

तक्ता १३-१ इमारतींची उंची

इमारतीची उंची	इमारतींची संख्या	टक्केवारी (%)
केवळ तळमजला	६१,८९६	५३.३९%
तळमजला + १ मजला (G+१)	४६,४९२	४०.१२%
तळमजला + २ मजले (G+२)	५,४४०	४.६९%
तळमजला + ३ मजले (G+३)	१,५०६	१.३०%
तळमजला + ४ मजले (G+४)	३६५	०.३१%
G+४ पेक्षा अधिक मजले	२३६	०.२०%
एकूण	**१,१५,९३५**	**१००%**

**ड्रोन छायाचित्रांवरून काढलेल्या इमारतींच्या ठशांवर आधारित संख्या प्रत्यक्ष संख्येपेक्षा वेगळी असू शकते.*

इमारतींच्या उंचीच्या सर्वंकष सर्वेक्षणानुसार मूल्यांकन केलेल्या क्षेत्रात एकूण १,१५,९३५ इमारतींची नोंद झाली. त्यापैकी बहुतांश, म्हणजे ६१,८९६ इमारती (५३.३९%) केवळ तळमजला असलेल्या एकमजली इमारती आहेत. ४६,४९२ इमारती (४०.१२%) तळमजला + १ मजला (G+१) अशा असून त्यावरून कमी उंचीच्या विकासाचे वर्चस्व आणखी स्पष्ट होते. दोन मजली (G+२) इमारतींची संख्या ५,४४० (४.६९%) असून तीन मजली (G+३) इमारती १,५०६ (१.३०%) आहेत. चार मजली (G+४) इमारती अत्यल्प, म्हणजे केवळ ३६५ (०.३१%) असून चारपेक्षा अधिक मजल्यांच्या इमारती केवळ २३६ (०.२०%) आहेत. या वितरणावरून शहराचे स्वरूप प्रामुख्याने कमी उंचीच्या इमारतींचे असून उभ्या दिशेने होणारी वाढ मर्यादित असल्याचे स्पष्ट होते. जमिनीचा इष्टतम वापर व नागरी पसाऱ्याचे प्रभावी व्यवस्थापन करण्यासाठी भविष्यातील नागरी नियोजन धोरणांमध्ये उभ्या विकासाला प्रोत्साहन देण्यावर भर देण्याची गरज असल्याचे या आकडेवारीवरून दिसून येते.

आकृती १३-१ इमारतींच्या उंचीचे वितरण

तक्ता १३-२ महानगरपालिकेतील बांधीव क्षेत्र

इमारतीची उंची	इमारतींची संख्या	मजले	बांधीव क्षेत्र (चौ.मी.)
केवळ तळमजला	६१,८९६	१	३२१२१५५.६४८
तळमजला + १ मजला (G+१)	४६,४९२	२	२६२१६५६.७५४
तळमजला + २ मजले (G+२)	५,४४०	३	६२६७४६.२८
तळमजला + ३ मजले (G+३)	१,५०६	४	२४९१०६.५३५
तळमजला + ४ मजले (G+४)	३६५	५	६०२६५७.८८४
G+४ पेक्षा अधिक मजले	२३६	६	८५६८९.३१९
एकूण	**१,१५,९३५**	-	**७३९८०१२.४२**

चटई क्षेत्र निर्देशांकाचे (FSI) गणन

चटई क्षेत्र निर्देशांक = बांधीव क्षेत्र / शहराचे एकूण क्षेत्र

चटई क्षेत्र निर्देशांक = ७३९८०१२.४२ चौ.मी. / ६८०९०००० चौ.मी.

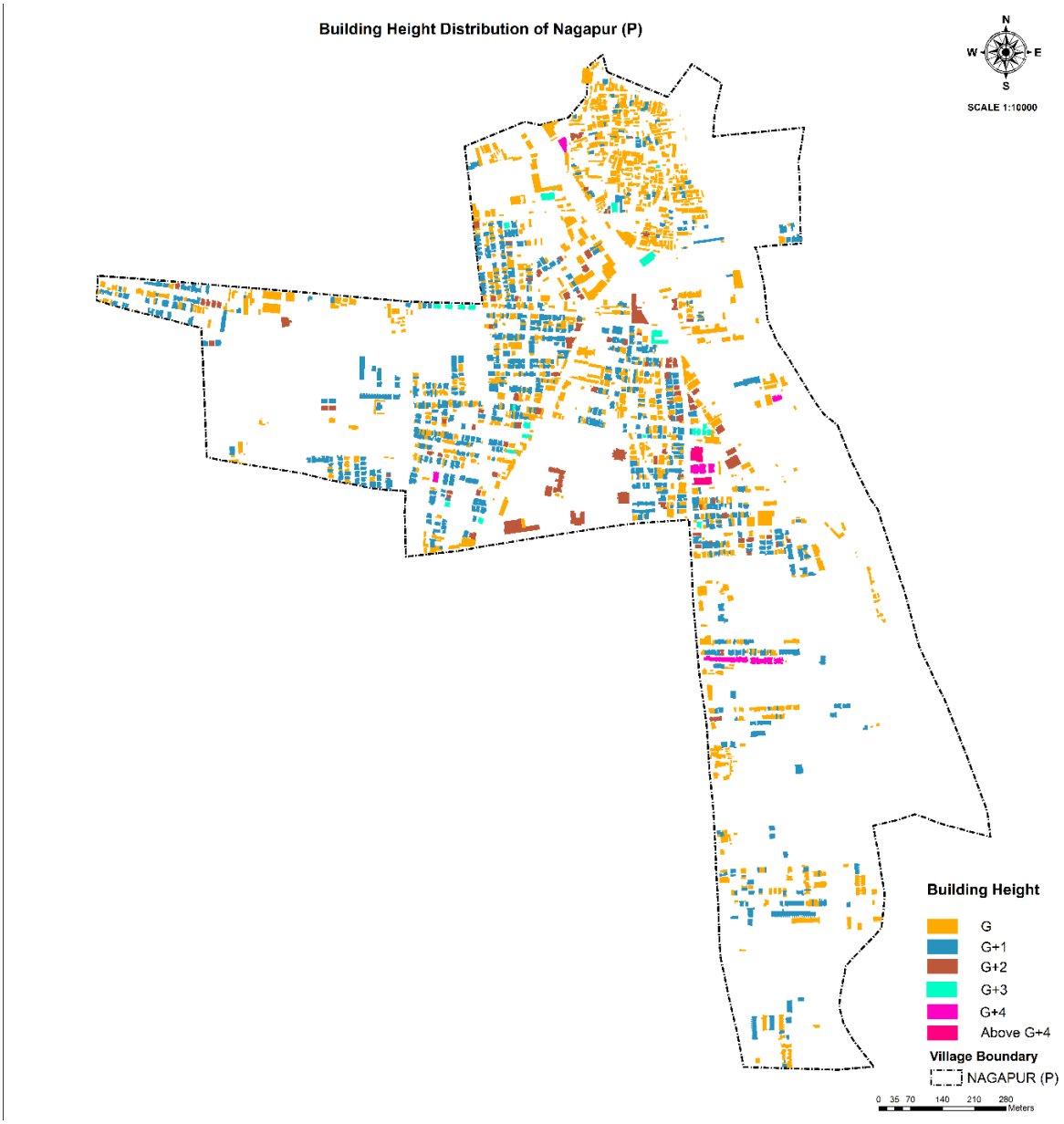
= ०.१०८६

अहिल्यानगर शहराचा वापरलेला चटई क्षेत्र निर्देशांक (FSI) सुमारे ०.१०८६ आहे. यावरून शहराच्या एकूण जमिनीच्या क्षेत्रफळाच्या सुमारे १०.८% इतके एकूण बांधीव क्षेत्र असल्याचे दिसून येते.

अहिल्यानगर शहरातील एकूण बांधीव क्षेत्र 73,98,012.42 चौ.मी. असून शहराचे एकूण क्षेत्रफळ 6,80,90,000 चौ.मी. आहे. या दोन्हींच्या गुणोत्तरानुसार 0.1086, म्हणजेच सुमारे 10.86% क्षेत्र बांधकामाने व्यापलेले आहे. यावरून शहराची एकूण बांधकाम घनता तुलनेने कमी असून शहराच्या सुमारे 89.14% क्षेत्राचा वापर बांधकामाव्यतिरिक्त इतर कारणांसाठी होत असल्याचे दिसून येते. तथापि, हे मूल्य पारंपरिक प्लॉट-आधारित FSI पेक्षा शहराच्या एकूण बांधकाम व्यापाचे प्रमाण दर्शवते

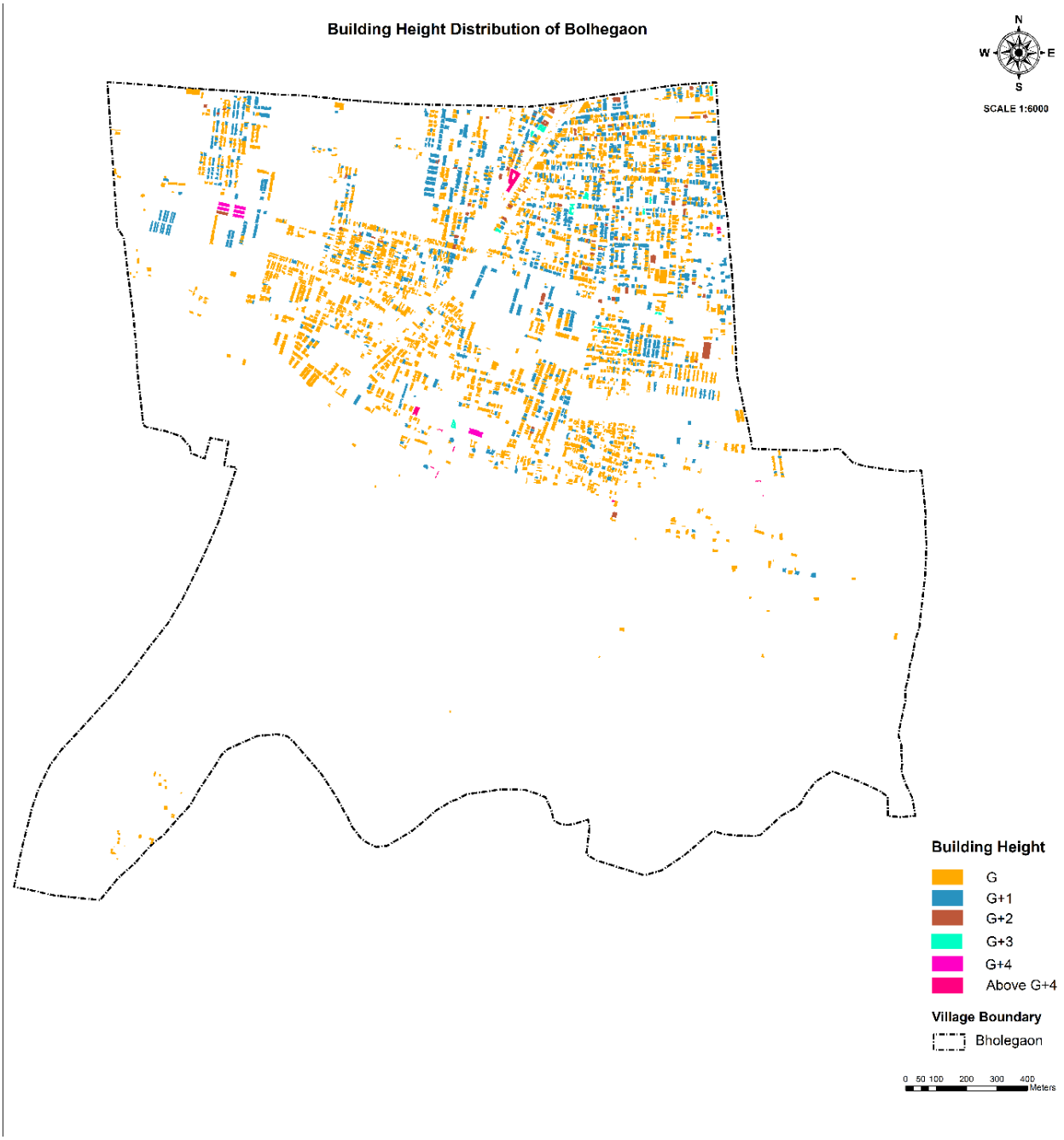
१२.२.१ गावनिहाय इमारतींच्या उंचीचे वितरण

१. नागापूर (भाग)

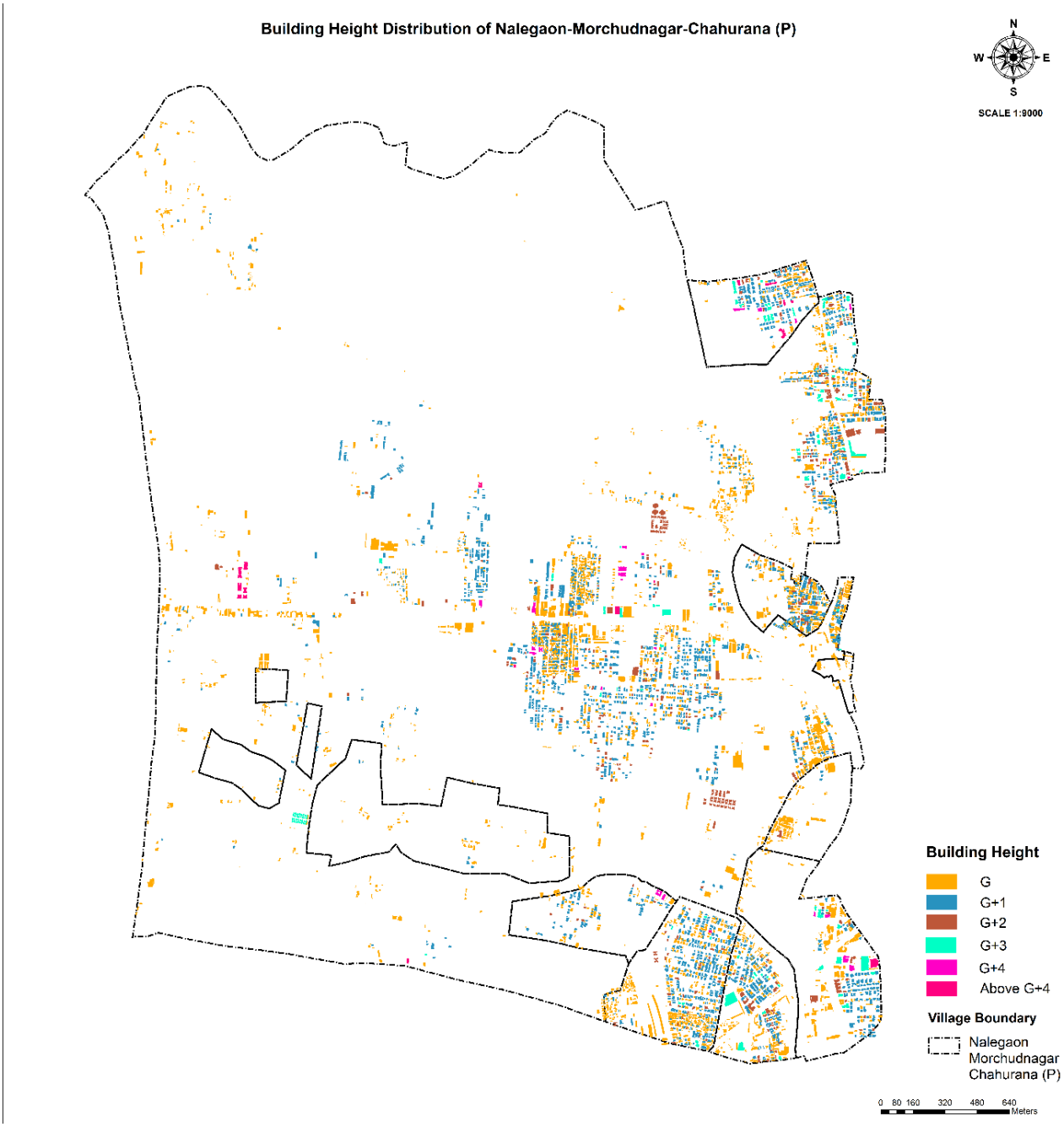
नकाशा १३-२ नागापूरमधील इमारतींच्या उंचीचे वितरण

२. बोल्हेगाव

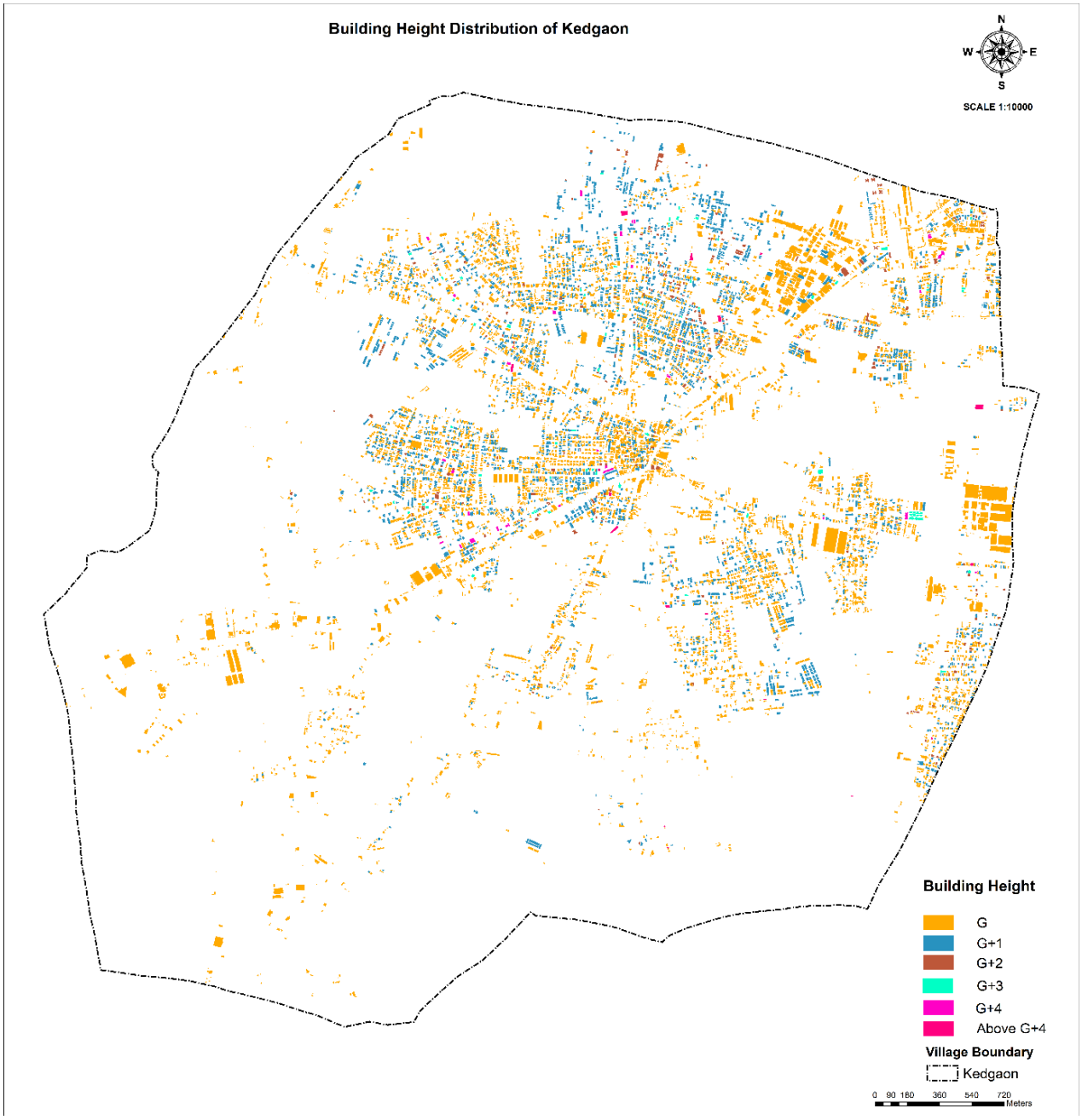
नकाशा १३-३ बोल्हेगावमधील इमारतींच्या उंचीचे वितरण

३. नालेगाव, मोरचूदनगर, चाहुराणा (भाग) (खु.+बु.)

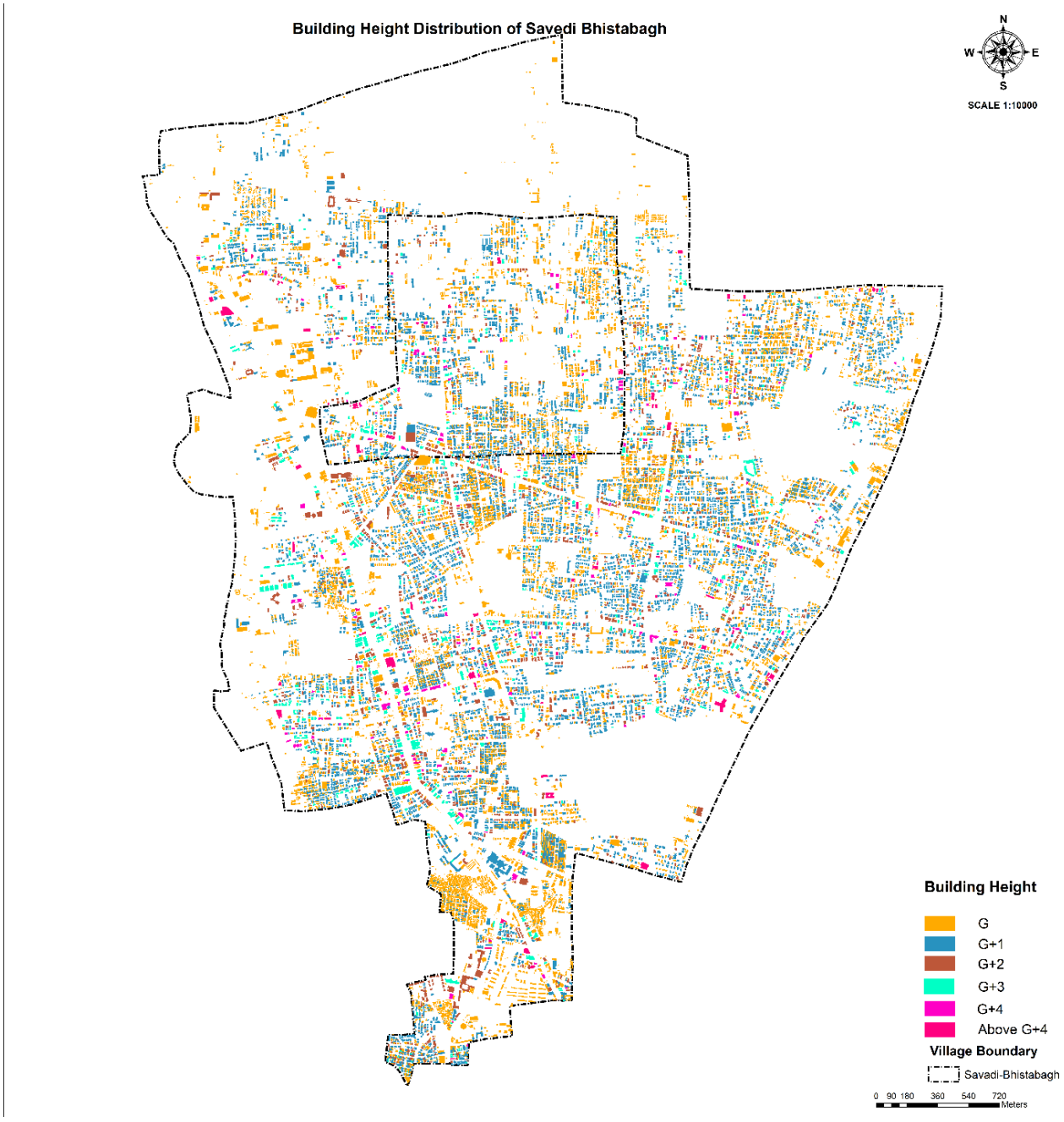
नकाशा १३-४ नालेगावमधील इमारतींच्या उंचीचे वितरण

४. केडगाव

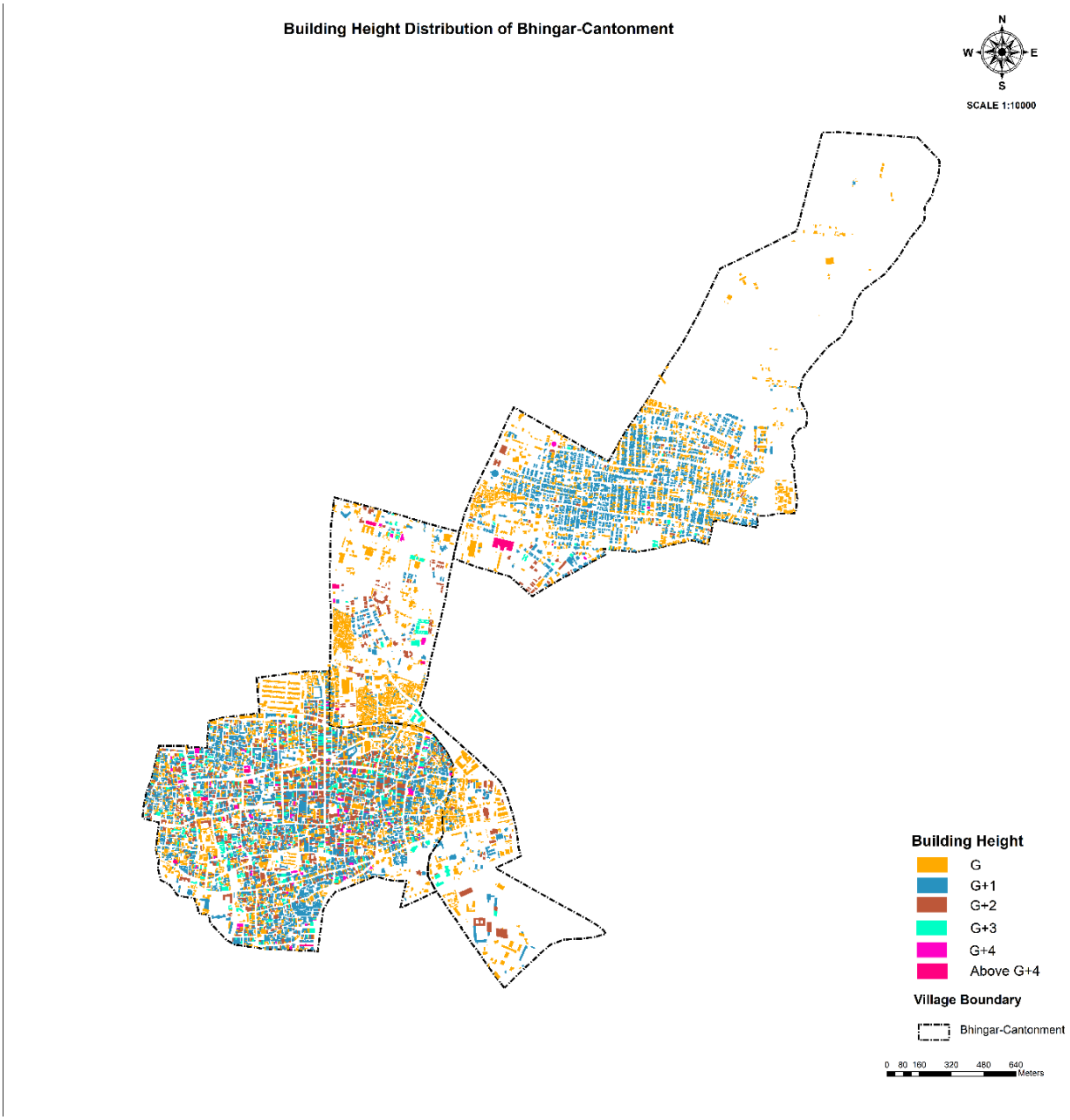
नकाशा १३-५ केडगावमधील इमारतींच्या उंचीचे वितरण

५. सावेडी (भाग) व भिस्तबाग

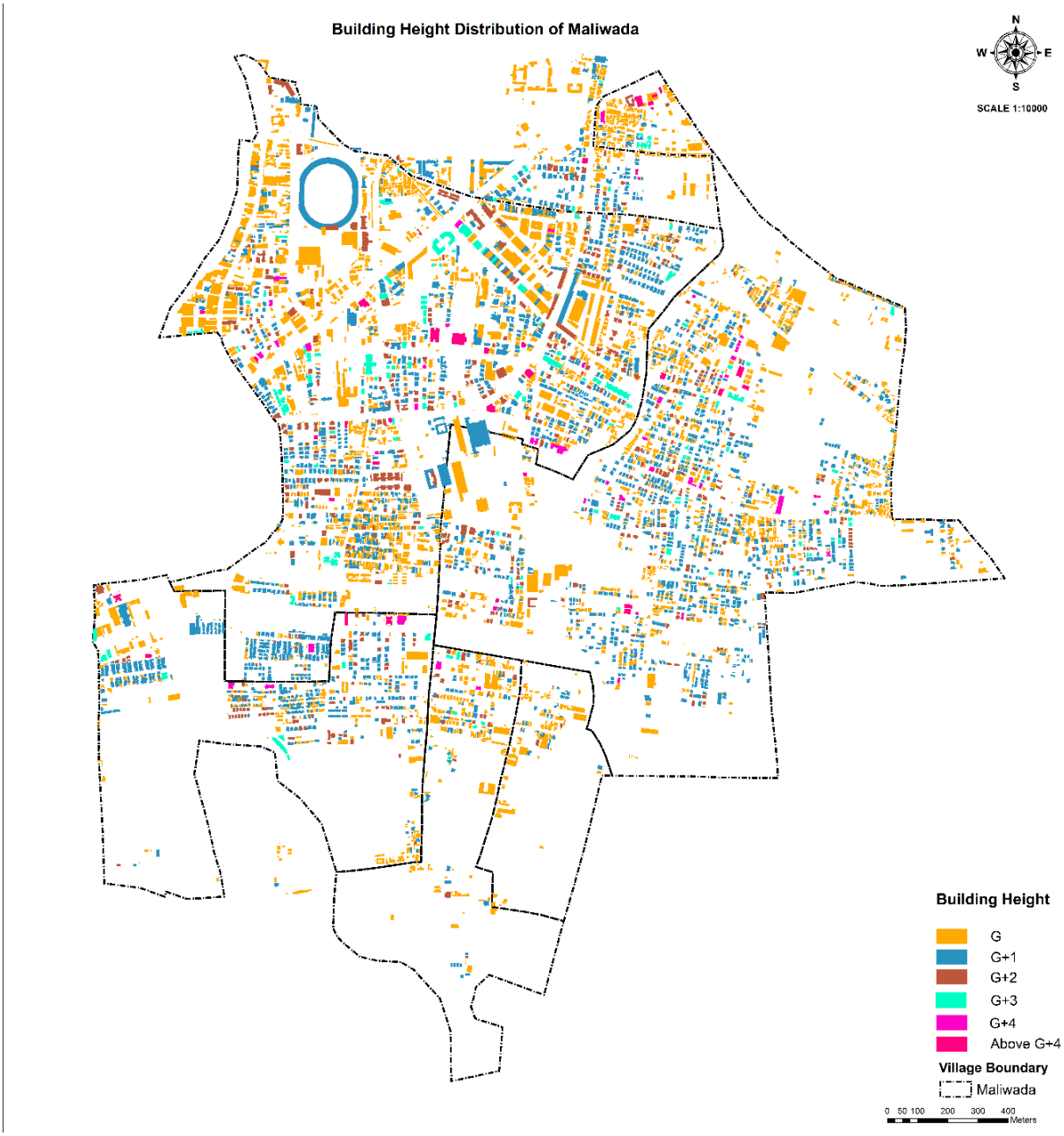
नकाशा १३-६ सावेडी (भाग) व भिस्तबाग येथील इमारतींच्या उंचीचे वितरण

६. भिंगार (भाग) व गावठाण क्षेत्र

नकाशा १३-७ भिंगार (भाग) व गावठाण क्षेत्रातील इमारतींच्या उंचीचे वितरण

७. माळीवाडा, चाहुराणा (भाग), भिंगार (भाग)

नकाशा १३-८ माळीवाडा, चाहुराणा (भाग), भिंगार (भाग) येथील इमारतींच्या उंचीचे वितरण

प्रकरण १४. निरीक्षणे व अनुमान

१४.१ भौगोलिक परिस्थिती

- **मोक्याचे स्थान व दळणवळण:** पश्चिम महाराष्ट्रातील अहिल्यानगरचे स्थान व रा.म. १६०, रा.म. ७५३ एफ, रा.म. ६१ यांसारख्या प्रमुख महामार्गांची उपलब्धता यांमुळे भक्कम प्रादेशिक व आंतरजिल्हा दळणवळण सुनिश्चित होते व माल, सेवा आणि प्रवाशांच्या ये-जा सुलभ होतात. एकमेव राज्य महामार्ग एम.एच. ६० बी हा रा.म. ७५३ एफ व रा.म. ६१ या दोन्ही महामार्गांना जोडणारा जोडरस्ता म्हणून काम करतो. शहर रेल्वेमार्गानेही चांगल्या प्रकारे जोडलेले असून अहिल्यानगर रेल्वे स्थानकामुळे मुंबई, पुणे, नाशिक, नागपूर व शिर्डी यांसारख्या प्रमुख नागरी केंद्रांशी शहराची जोडणी होते; त्यामुळे एक महत्त्वाचे वाहतूक व आर्थिक केंद्र म्हणून शहराची भूमिका अधिक बळकट होते.
- **भूरचना व हवामानविषयक वैशिष्ट्ये:** सरासरी ६५६.४० मीटर उंचीवर वसलेल्या शहराची भूरचना सपाट असून ईशान्येकडून आग्नेयेकडे सौम्य उतार आहे; त्यामुळे निचरा व नागरी मांडणी सुलभ होते. सीना नदी व काळी कापसाची माती यांमुळे येथील कृषी क्षमता वाढते; मात्र अवर्षणप्रवण हवामान व असमान पर्जन्यमान यांमुळे जलसंपत्ती व्यवस्थापन व शाश्वत शेती यांसमोर आव्हाने निर्माण होतात.
- **नागरी विकासावर भर:** अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या हद्दीत ११ महसुली गावांचा समावेश करून झालेला विस्तार व जीआयएस आधारित विकास योजनेचा अवलंब यांतून जुन्या शहर हद्दीचे नवीन निमनागरी क्षेत्रांशी एकत्रीकरण करत नियोजनबद्ध व माहितीआधारित नागरी वाढ साधण्याची बांधिलकी दिसून येते.
- **सुसंघटित पायाभूत सुविधा:** शहराच्या पायाभूत सुविधांमध्ये सर्वंकष रस्ते जाळे, बस सेवा आणि शिर्डी (८० कि.मी.) व पुणे (१२० कि.मी.) यांसारख्या जवळच्या विमानतळांशी जोडणी यांचा समावेश आहे. मुळा धरण येथील पूर्वीची सी-प्लेन सेवा कार्यरत नसली तरी तिच्या अस्तित्वातून बहुविध वाहतुकीच्या विस्ताराचे प्रयत्न अधोरेखित होतात. अमृत व माझी वसुंधरा यांसारख्या योजनांतर्गत सुरू असलेल्या उन्नतीकरणाच्या कामांमुळे पायाभूत सुविधांच्या वृद्धीस आणखी हातभार लागत आहे.
- **नैसर्गिक मर्यादा व संधी:** सीना नदी, सपाट भूप्रदेश व हवामानातील बदलत्या स्थितीमुळे नदीकाठ विकासाच्या संधी उपलब्ध होतात, तर पुराचा धोका व अवर्षणप्रवणता यांमुळे मर्यादाही निर्माण होतात. या घटकांमुळे, विशेषतः जलव्यवस्थापन, हरित क्षेत्रांचा विकास व नागरी पायाभूत सुविधांच्या संकल्पनेत, हवामान-लवचिक नियोजन आवश्यक ठरते.

१४.२ लोकसंख्याविषयक वैशिष्ट्ये

- **लोकसंख्या वाढ व नागरी विस्तार:** अहिल्यानगरच्या लोकसंख्येत दशकानुदशके स्थिर वाढ झाली असून ती सन १९९१ मधील २.३५ लाखांवरून सन २०११ मध्ये ३.४६ लाख झाली; शेवटच्या नोंदविलेल्या दशकातील वार्षिक वाढीचा दर १.३३% होता. लोकसंख्या १७ प्रभागांमध्ये विखुरलेली असून घनता असमान आहे; मध्यवर्ती गावठाण भागात ती २४९ व्यक्ती प्रति हेक्टरपर्यंत, तर

केडगावसारख्या बाहेरील भागात १४ व्यक्ती प्रति हेक्टर इतकी कमी आहे. यावरून केंद्रित नागरी गाभा क्षेत्रे व विस्तारणारा बाह्य विकास दिसून येतो.

- **लिंग व वयोगटनिहाय स्वरूप:** शहरात ५०.९९% पुरुष व ४९.०१% स्त्रिया असे संतुलित लिंगवितरण असून लिंग गुणोत्तर दर १००० पुरुषांमागे ९६१ स्त्रिया आहे; मागील दशकांच्या तुलनेत ही लक्षणीय सुधारणा आहे. तथापि, बाल लिंग गुणोत्तर (०—६ वयोगट) ८८८ इतके कमी असून जन्मावेळी असलेली लिंगविषमता अद्यापही कायम असल्याचे त्यातून अधोरेखित होते. ६ वर्षांखालील बालकांचे प्रमाण एकूण लोकसंख्येच्या सुमारे ११% असून ते मध्यम प्रमाणात तरुण लोकसंख्या दर्शविते.
- **जातनिहाय रचना:** एकूण लोकसंख्येत अनुसूचित जातींचे (अ.जा.) प्रमाण १२.९५% व अनुसूचित जमातींचे (अ.ज.) प्रमाण केवळ १.१०% असून सामाजिकदृष्ट्या वैविध्यपूर्ण रचना त्यातून दिसून येते; अनुसूचित जातींचे अधिक प्रमाण नागरी झोपडपट्ट्या व पारंपरिक वस्त्यांमध्ये केंद्रित आहे. सन २००१ ते २०११ दरम्यान अनुसूचित जातींच्या लोकसंख्येत जवळपास ३०% वाढ झाली, तर अनुसूचित जमातींच्या लोकसंख्येत ६६% इतकी उल्लेखनीय वाढ झाली; यावरून स्थलांतर व नैसर्गिक वाढ सूचित होते.
- **साक्षरतेचे स्वरूप:** शहराचा साक्षरता दर ८०.०६% असून पुरुष साक्षरता ८२.६२% व स्त्री साक्षरता ७७.४०% आहे; यावरून शिक्षणातील स्त्री-पुरुष दरी कमी होत असल्याचे दिसते. तुलनेने अहिल्यानगर महानगरपालिकेचा साक्षरता दर एकूण जिल्हा सरासरीपेक्षा, विशेषत: स्त्रियांच्या बाबतीत, अधिक असून शैक्षणिक संस्थांच्या उपलब्धतेबाबत नागरी भागाला असलेला लाभ त्यातून अधोरेखित होतो.
- **कार्यबलातील सहभाग:** एकूण लोकसंख्येपैकी ३५.३९% व्यक्ती कामगार म्हणून वर्गीकृत असून त्यापैकी बहुतांश (८९.७६%) तृतीयक क्षेत्रात कार्यरत आहेत; यावरून अहिल्यानगरचे सेवाभिमुख शहरात झालेले परिवर्तन दिसून येते. कार्यबलातील स्त्रियांचा सहभाग २४.७७% इतका कमी असला तरी घरगुती उद्योग व सीमांत क्षेत्रांमध्ये त्यांचे उल्लेखनीय अस्तित्व आहे.
- **झोपडपट्ट्या:** एकूण नागरी लोकसंख्येपैकी ७.०७% लोकसंख्या अधिसूचित व अनधिसूचित झोपडपट्टी वस्त्यांमध्ये राहत असल्याचे निदर्शनास आले असून गृहनिर्माण, पायाभूत सुविधा व मूलभूत सेवांबाबत लक्ष्यित उपाययोजनांची गरज त्यातून स्पष्ट होते.

१४.३ वाहतूक व दळणवळण

- **रस्ते जाळ्याचा आढावा:** अहिल्यानगरमध्ये शहरांतर्गत दळणवळणाला प्राधान्य देणारे विकसनशील वाहतूक जाळे आहे. विकसित क्षेत्रापैकी तब्बल ३६.५३% क्षेत्र वाहतूक व दळणवळण पायाभूत सुविधांखाली असून शहराच्या अवकाशीय मांडणीत रस्त्यांची मध्यवर्ती भूमिका त्यातून दिसून येते. तथापि, सध्याचे जाळे प्रामुख्याने नागरी व महानगरपालिकेच्या रस्त्यांवर अवलंबून असून राष्ट्रीय किंवा राज्य महामार्गांसारख्या उच्च दर्जाच्या रस्त्यांशी त्याचे एकत्रीकरण मर्यादित आहे.

- **रस्त्यांची जास्त घनता:** अहिल्यानगरमध्ये रस्त्यांची घनता १६ कि.मी. प्रति चौ.कि.मी. इतकी जास्त असून स्थानिक वाहतुकीस पूरक अशी चांगल्या प्रकारे जोडलेली नागरी मांडणी त्यातून सूचित होते. तथापि, यामुळे वाहतूक कोंडी व देखभालीच्या वाढत्या गरजा यांसारखी आव्हाने निर्माण होऊ शकतात.
- **रस्त्यांची स्थिती व आव्हाने:** क्षेत्रीय पाहणीनुसार शहरभर रस्त्यांच्या दर्जात लक्षणीय तफावत आढळते. खड्डे, अपुरी बाजूची गटारे व स्वतंत्र पदपथ किंवा सायकल मार्गांचा अभाव या बाबी सर्वत्र आढळतात. त्याचा परिणाम सुरक्षिततेवर होतो, विशेषतः बिगर-मोटार वाहतूक वापरकर्ते व शाळेत जाणाऱ्या मुलांसाठी.
- **सार्वजनिक वाहतुकीची स्थिती:** अहिल्यानगरमध्ये सुसंघटित महानगरपालिका परिवहन उपक्रम नाही. दैनंदिन प्रवासी संख्या सरासरी ३८७२ पर्यंत वाढली असून शहराची लोकसंख्या वाढ व नागरी विस्तार त्यातून दिसून येतो. प्रवासी प्रामुख्याने ऑटो रिक्षा, खाजगी बसगाड्या व दुचाकी वाहनांवर अवलंबून असतात. कार्यक्षम व परवडणाऱ्या सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्थेच्या अभावामुळे अल्प उत्पन्न गट व बाहेरील भागातील लोकसंख्येसाठी सुलभ पोहोच मर्यादित राहते.
- **सार्वजनिक वाहतुकीचा ताफा व मार्ग:** ए.एम.टी.मार्फत सध्या केवळ ६ कार्यरत मार्गांवर १५ बसगाड्या चालविल्या जातात. हे जाळे सुमारे ३०-४० बस थांब्यांना सेवा देत असून शहरात व शहराभोवती सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्थेची पोहोच अपुरी असल्याचे त्यातून दिसून येते.
- **बिगर-मोटार वाहतूक (NMT):** पादचारी व सायकल पायाभूत सुविधा बहुतांशी अस्तित्वात नाहीत किंवा अनौपचारिक स्वरूपाच्या आहेत. विशेषतः वर्दळीच्या मार्गांवर निश्चित केलेले पादचारी मार्ग किंवा पायवाटा फारच कमी असल्याने बिगर-मोटार वाहतूक असुरक्षित व गैरसोयीची ठरते.
- **वाहनतळ व वाहतूक व्यवस्थापन:** विशेषतः बाजारपेठा व संस्थात्मक क्षेत्रांजवळ रस्त्याकडेला होणाऱ्या अनियंत्रित वाहनतळामुळे स्थानिक पातळीवर वाहतूक कोंडी होते. वर्दळीच्या भागांत अधिकृत वाहनतळ सुविधा व वाहतूक व्यवस्थापन उपाययोजनांची गरज आहे.
- **प्रादेशिक दळणवळण:** जिल्हास्तरीय मार्गांलगतच्या स्थानाचा अहिल्यानगरला लाभ होत असून जवळच्या शहरांतून रस्तेमार्गे येथे पोहोचता येते; मात्र नजीकच्या परिसरात रेल्वे व हवाई दळणवळण मर्यादित आहे. त्यामुळे लांब पल्ल्याच्या प्रवासावर मर्यादा येतात व उद्योग-व्यवसायांच्या मालवाहतुकीवर परिणाम होतो.

१४.४ भौतिक पायाभूत सुविधा

- **मर्यादित पाणी व सेवासुविधा पायाभूत सुविधा:** अहिल्यानगरमधील विकसित क्षेत्रापैकी केवळ २.०२% क्षेत्र सार्वजनिक सेवासुविधांसाठी असून पाणीपुरवठा, स्वच्छता व वीज वितरण यांसारख्या अत्यावश्यक सेवांसाठी मर्यादित जागा असल्याचे त्यातून दिसून येते. या मर्यादित वाटपावरून सेवासुविधांचे बरेचसे जाळे अनौपचारिक, अविकसित किंवा अपुरे नोंदविलेले असल्याचे सूचित होते.
- **पाणीपुरवठा व्याप्तीतील तफावत:** अहिल्यानगरमधील १०००० पेक्षा अधिक कुटुंबांकडे नळजोडणी नसून व्याप्तीत २०% तफावत आहे.

- **भविष्यातील मागणी व सेवांवरील ताण:** वाढते नागरीकरण व कुटुंबांच्या वाढत्या संख्येमुळे शहराच्या पाण्याच्या मागणीत लक्षणीय वाढ अपेक्षित आहे. पुढील ३० वर्षांत पाण्याची मागणी ३३ द.ल.लि.प्र.दि.ने वाढून ११७ द.ल.लि.प्र.दि. होईल, असा अंदाज आहे. ही मागणी १५% पाणी गळतीसह दरडोई १३५ लि.द.मा.दि. या मानकावर आधारित असून सविस्तर प्रकल्प अहवालातील (DPR) महानगरपालिकेच्या अंदाजांशी सुसंगत आहे. तथापि, सध्या एकात्मिक जलसंपत्ती नियोजन अस्तित्वात नाही. शाश्वततेसाठी दरडोई मानके व पाणी गळतीच्या अंदाजांवर आधारित भविष्यातील मागणीचे नियोजन करणे आवश्यक आहे. केवळ १% नळजोडण्यांना मीटर बसविलेले आहेत.
- **स्वच्छता व मलनिःसारणातील त्रुटी:** अहिल्यानगरमध्ये सर्वंकष भुयारी मलनिःसारण व्यवस्था नाही. बहुतांश कुटुंबे वैयक्तिक सेप्टिक टँक किंवा शोषखड्ड्यांवर अवलंबून आहेत. केंद्रीकृत प्रक्रिया सुविधांच्या अभावामुळे, विशेषतः कमाल प्रवाहाच्या वेळी किंवा पावसात प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी मिसळणाऱ्या सीना नदीलगत, पर्यावरणीय धोके निर्माण होतात. शहरात ८१.६ द.ल.लि.प्र.दि. सांडपाणी निर्माण होते, तर ५७ द.ल.लि.प्र.दि. क्षमतेचे एकच सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र आहे. आगामी काळात अतिरिक्त प्रक्रिया केंद्रांची गरज आहे.
- **घनकचरा व निचरा:** नागरिकांचे अभिप्राय व दुय्यम माहितीनुसार कचरा संकलनाची वारंवारता व रिकाम्या भूखंडांवर उघड्यावर कचरा टाकणे या समस्या आहेत. निचरा पायाभूत सुविधा बहुतांशी उघड्या व अस्तरविरहित असून त्यामुळे पावसाळ्यात हंगामी पूर व आरोग्यविषयक धोके निर्माण होतात.

१४.५ अर्थव्यवस्था

- सन २००१ व २०११ मधील कार्यबल वितरणाच्या तुलनात्मक विश्लेषणावरून क्षेत्रनिहाय रोजगाराच्या प्रवाहांत लक्षणीय बदल झाल्याचे दिसून येते. सन २००१ मध्ये कार्यबलाचा मोठा भाग द्वितीयक क्षेत्रात कार्यरत होता; त्यानंतर प्राथमिक व तृतीयक क्षेत्रांचा क्रमांक होता. मात्र सन २०११ पर्यंत परिस्थितीत आमूलाग्र बदल होऊन तृतीयक क्षेत्र हा रोजगाराचा प्रमुख स्रोत बनला. प्राथमिक व द्वितीयक क्षेत्रांचा वाटा झपाट्याने घटला असून शेती व उद्योगाधारित रोजगाराकडून सेवाभिमुख व्यवसायांकडे संक्रमण झाल्याचे त्यातून दिसते. हा बदल अहिल्यानगरमधील सुरू असलेली नागरीकरणाची प्रक्रिया, बदलते आर्थिक स्वरूप व सेवा क्षेत्राचे वाढते महत्त्व दर्शवितो.
- सन २०२१–२२ ते २०२३–२४ दरम्यान महानगरपालिकेच्या उत्पन्नात चढउतार झाले. विकास शुल्क व अधिमूल्य यांसारख्या प्रमुख स्रोतांत घट झाली असून बांधकाम क्षेत्रातील मंदी किंवा स्थावर मालमत्तेच्या व्यवहारांतील घट, कदाचित धोरणांतील किंवा सवलतींतील बदलांमुळे, हे त्याचे कारण असू शकते.
- **घरपट्टी वसुलीतील अस्थिरता:** सन २०२३–२४ मधील घरपट्टी उत्पन्नातील घट ही वसुलीतील अकार्यक्षमता, मालमत्तांच्या पुनर्निर्धारणात झालेला विलंब किंवा तात्पुरत्या सवलतींचा परिणाम

दर्शविते. सन २०२२–२३ मधील तात्पुरती वाढ वसुली मोहिमांमुळे किंवा कर निर्धारण यादीतील सुधारणांमुळे झाली असावी.

- **अनुदानांवरील वाढते अवलंबित्व:** शासकीय अनुदानांत सातत्याने वाढ झाली असून राज्य व केंद्र पुरस्कृत योजनांवरील महानगरपालिकेचे वाढते अवलंबित्व त्यातून अधोरेखित होते. या बाह्य सहाय्यामुळे आर्थिक तफावत भरून निघण्यास मदत होत असली तरी त्यातून कमी झालेली आर्थिक स्वायत्तता व बदलत्या धोरणात्मक प्राधान्यक्रमांमुळे निर्माण होणारी संभाव्य असुरक्षितताही दिसून येते.
- **स्वतःच्या उत्पन्नात घट:** संकीर्ण स्रोतांपासूनचे (शुल्क, भाडे, व्याज) उत्पन्न सातत्याने घटले असून महानगरपालिकेच्या मालमत्तांचा अपुरा वापर व मर्यादित विविधीकरण त्यातून सूचित होते. अंतर्गत उत्पन्नाची क्षमता खुली करण्यासाठी व आर्थिक ताण कमी करण्यासाठी या प्रवाहाकडे तातडीने लक्ष देणे आवश्यक आहे.
- **आरंभीच्या शिलकेतील घट:** सन २०२२–२३ मधील आरंभीच्या शिलकेतील लक्षणीय घट ही मागील वर्षातील जास्त खर्च किंवा पुढे ओढलेली अपुरी शिल्लक दर्शविते. त्यातून सुदृढ आर्थिक राखीव निधी निर्माण करून तो टिकविण्याचे महत्त्व अधोरेखित होते.
- **शिल्लक व शाश्वतता:** काही वर्षांत खर्च उत्पन्नापेक्षा अधिक किंवा जवळपास समान राहिल्याचे प्रवाहांवरून सूचित होते; त्याचा भांडवली गुंतवणुकीच्या क्षमतेवर परिणाम होऊ शकतो. दीर्घकालीन शाश्वततेसाठी अंतर्गत वसुली यंत्रणा (उदा. उपभोक्ता शुल्क, मालमत्ता कराची अंमलबजावणी व रिकाम्या जमिनींचे मुद्रीकरण) बळकट करणे आवश्यक आहे.

१४.६ पर्यावरणविषयक समस्या व आव्हाने

- **सांस्कृतिक व तीर्थक्षेत्र म्हणून भूमिका:** ऐतिहासिकदृष्ट्या समृद्ध असलेल्या व अनेक स्थानिक मंदिरे आणि धार्मिक स्थळे असलेल्या अहिल्यानगरकडे, विशेषतः वार्षिक यात्रा व धार्मिक उत्सवांच्या काळात, प्रदेशांतर्गत भाविकांची मध्यम स्वरूपाची वर्दळ असते.
- **घडामोडींतील हंगामी बदल:** एप्रिल–मे (सुट्ट्यांचा काळ) तसेच गणेशोत्सव व नवरात्र उत्सवांच्या काळात सार्वजनिक ठिकाणी व मंदिर परिसरात वर्दळ वाढते.
- **हवा गुणवत्ता माहितीच्या मर्यादा:** सल्फर डायऑक्साईड (SO_2) व नायट्रोजन ऑक्साईड (NOx) यांचे प्रमाण अनुज्ञेय मानकांच्या आत असून या प्रदूषकांबाबत कोणतीही गंभीर चिंता दिसून येत नाही. कच्च्या रस्त्यांमुळे निर्माण होणारी धूळ, उघड्यावर टाकलेला कचरा व रिकाम्या जमिनींवर होणाऱ्या जाळपोळीचा धूर यांमुळे, विशेषतः दाट निवासी क्षेत्रांत व अनौपचारिक वस्त्यांभोवती, स्थानिक पातळीवर हवेच्या गुणवत्तेच्या समस्या असल्याचे सूचित होते. हवा गुणवत्ता संनियंत्रणाच्या पायाभूत सुविधांचा अभाव आहे.
- **पर्यावरणीय धोके व त्रुटी:** केंद्रीकृत घनकचरा प्रक्रिया सुविधेचा अभाव, उघडी गटारे व मर्यादित सांडपाणी प्रक्रिया केंद्रे यांमुळे, विशेषतः सखल व झोपडपट्टीप्रवण भागांत, भूजल दूषित होण्याचा व

कीटकजन्य आजारांचा धोका वाढतो. पावसाळ्यात निचरा व्यवस्था तुंबल्याने सार्वजनिक आरोग्य व स्वच्छतेची आव्हाने आणखी गंभीर होतात.

- **नदीचे आरोग्य व परिसंस्थेवरील परिणाम:** सीना नदी ही महत्त्वाची पर्यावरणीय व सांस्कृतिक संपदा असली तरी अनेक नागरी ओढ्यांतून प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी व वाहून आलेले पाणी तिच्यात मिसळते. अतिक्रमण व घनकचरा टाकणे यांबाबतही चिंता असून या सर्वांचा एकत्रित परिणाम नदीच्या जलशास्त्रावर व जैवविविधतेच्या क्षमतेवर होत आहे.
- **पर्यावरण व्यवस्थापनाची गरज:** शहराचे निमनागरी स्वरूप व नागरीकरणाचा वाढता दबाव लक्षात घेता पुढील बाबींची तातडीने अंमलबजावणी करणे आवश्यक आहे:

  १. हवा गुणवत्ता संनियंत्रण केंद्रे

  २. नदी पुनरुज्जीवन योजना

  ३. कचरा विलगीकरण व कंपोस्टिंग घटक

  ४. नागरी रचनेत हरित संरक्षक पट्टे व करमणुकीसाठी मोकळ्या जागा (फुफ्फुसे)

१४.७ जमीन वापर वितरण

- **विकसित व अविकसित जमीन:** एकूण ६,८०९.०९ हेक्टर क्षेत्रापैकी केवळ ४०.२३% (२,७३९.५९ हेक्टर) क्षेत्र विकसित म्हणून वर्गीकृत असून उर्वरित ५९.७७% (४,०६९.३८ हेक्टर) क्षेत्र अविकसित आहे. यावरून अहिल्यानगर अजूनही नागरीकरणाच्या प्रारंभिक ते मध्यम टप्प्यावर असून भविष्यातील नियोजनबद्ध विकासासाठी पुरेशी जमीन उपलब्ध असल्याचे दिसून येते.
- **निवासी जमीन वापराचे वर्चस्व:** निवासी क्षेत्र विकसित क्षेत्राच्या ३४.२०% व शहराच्या एकूण क्षेत्राच्या १३.७६% असून तो सर्वांत प्रमुख विकसित जमीन वापर आहे. यावरून निवासाधारित नागरी रचना दिसून येते व गृहनिर्माण हा शहराच्या नियोजनाचा प्राधान्यक्रम असल्याचे अधोरेखित होते.
- **सार्वजनिक व निमसार्वजनिक (PSP) वापराचा लक्षणीय वाटा:** शासकीय कार्यालये, शिक्षण, आरोग्यसेवा व इतर नागरी संस्था यांसह सार्वजनिक व निमसार्वजनिक (PSP) कार्यांखालील जमीन विकसित क्षेत्राच्या ११.०३% व एकूण क्षेत्राच्या ४.४४% असून नागरी पायाभूत सुविधांची मध्यम स्वरूपाची तरतूद त्यातून दिसून येते; भविष्यातील टप्प्यांत त्यात वाढ करण्यास वाव आहे.
- **वाहतूक पायाभूत सुविधांचे वर्चस्व:** वाहतूक व दळणवळण जमीन वापराचा विकसित क्षेत्रात सर्वाधिक (३६.५३%) व एकूण क्षेत्रात १४.७०% वाटा असून अहिल्यानगरचे वाहनकेंद्रित जमीन वापराचे स्वरूप व रस्त्याधारित दळणवळणातील गुंतवणूक त्यातून अधोरेखित होते. निश्चित फेरीवाला क्षेत्रांच्या अभावामुळे परिस्थिती आणखी बिकट होऊन अनियंत्रित पथविक्री, पदपथ व रस्त्यांवरील अतिक्रमणे आणि पादचारी, विक्रेते व वाहनांमधील संघर्ष निर्माण होतात. सर्वसमावेशक नागरी वाढीसाठी भविष्यातील विभागीकरण धोरणांमध्ये मिश्र वापर क्षेत्रे वाढविण्याचा व नागरी रचनेत विक्री क्षेत्रांचा औपचारिकरीत्या समावेश करण्याचा विचार करणे आवश्यक आहे.

- **मर्यादित करमणूक व हरित क्षेत्रे:** विकसित क्षेत्रापैकी केवळ ०.८९% क्षेत्र करमणुकीच्या प्रयोजनांसाठी निश्चित केलेले असून जीवनमान व नागरी लवचिकतेसाठी अत्यावश्यक असलेल्या सार्वजनिक मोकळ्या जागा व विरंगुळा क्षेत्रांची कमतरता त्यातून दिसून येते.
- **मिश्र व वाणिज्य वापराचे अल्प प्रमाण:** अहिल्यानगरमधील विकसित क्षेत्रापैकी मिश्र वापर क्षेत्रे (४.७८%) व वाणिज्य क्षेत्रे (६.१९%) मिळून केवळ सुमारे ११% क्षेत्र व्यापतात. या मर्यादित वाटपामुळे वैविध्यपूर्ण आर्थिक व सामाजिक घडामोडींना पूरक अशा चैतन्यशील, बहुउपयोगी नागरी केंद्रांच्या विकासात अडथळा येऊ शकतो.
- **अविकसित क्षेत्रात शेतजमिनीचे वर्चस्व:** अविकसित क्षेत्रांपैकी ५९% (२,४०१.०५ हेक्टर) क्षेत्र शेतीखाली असून त्यातून ग्रामीण स्वरूप कायम असल्याचे दिसते. भविष्यातील धोरणात्मक दिशेनुसार टप्प्याटप्प्याने नागरी विकास, कृषी-आधारित उद्योग किंवा हरित संवर्धनासाठी या जमिनीत मोठी क्षमता आहे.
- **रिकाम्या व अविकसित जमिनीचा मोठा वाटा:** रिकाम्या जमिनीचे प्रमाण अविकसित क्षेत्राच्या ३४.६४% व एकूण जमिनीच्या २०.७०% असून अंतर्भरण (इनफिल) विकास, परवडणारी घरे इत्यादींसाठी संधी उपलब्ध आहेत.
- **पर्यावरणीय व भूरचनात्मक घटक:** जलाशय (३.०४%) व टेकड्या (०.७६%) यांसारख्या नैसर्गिक घटकांचे क्षेत्र मर्यादित असले तरी पर्यावरणीय समतोल व पूर शमनासाठी त्यांचे जतन करणे अत्यावश्यक आहे.
- **अतिक्रमण व परस्परविरोधी जमीन वापर:** यापूर्वी मंजूर विकास योजनेच्या (२००५) आधारे संरक्षण हद्दीची पडताळणी करताना सर्व्हे क्र. ११२ संरक्षण विभागाच्या मालकीचा असल्याचे निदर्शनास आले. तथापि, प्रत्यक्ष पाहणीत या जमिनीवर अतिक्रमण झाल्याचे आढळले असून त्यामुळे निश्चित जमीन वापर व प्रत्यक्ष जागेवरील परिस्थिती यांच्यात विसंगती निर्माण झाली आहे. विद्यमान जमीन वापर (ELU) नकाशात जमिनीची मालकी विशेषत्वाने दर्शविली जात नसली तरी हे क्षेत्र संरक्षण विभागाच्या वापराखाली असल्याचे त्यात दर्शविले आहे; त्याला सामरिक महत्त्व असून इतर जमीन वापरांपेक्षा प्राधान्य आहे. अशा महत्त्वाच्या जमिनींचे अनधिकृत ताब्यापासून संरक्षण करण्यासाठी स्पष्ट सीमांकन, कठोर अंमलबजावणी व प्रभावी निराकरण यंत्रणेची गरज यातून अधोरेखित होते. तसेच अहवालात यापूर्वी नमूद केल्याप्रमाणे, जागेवरील नद्या व नाल्यांचा प्रत्यक्ष प्रवाह आणि महसुली नकाशांत दर्शविलेला प्रवाह यांत तफावत आढळली. ज्या जमिनींवर हे प्रवाह बदलले आहेत तेथे अतिक्रमणे आढळली आहेत. याशिवाय महानगरपालिका हद्दीतील अनेक शासकीय जमिनींवर तात्पुरत्या बांधकामांचे अतिक्रमण आढळले असून सार्वजनिक जमिनीवरील अनियंत्रित विकासाची व्यापक समस्या त्यातून दिसून येते.
- **उच्च पूररेषा व हरित विभागातील विकास:** जमीन वापर सर्वेक्षणादरम्यान निळ्या पूररेषेच्या आत रेखांकने असल्याचे निदर्शनास आले. याशिवाय यापूर्वी मंजूर विकास योजनेत (DP) हरित विभाग

म्हणून दर्शविलेल्या क्षेत्रांतही विकास झाल्याचे आढळले. या निरीक्षणांचा तपशील परिशिष्ट VI व VII मध्ये दिला आहे.

- **संरक्षण हद्दीलगतचा विकास:** स्टेशन हेडक्वार्टर्सकडून प्राप्त माहितीनुसार व भारत सरकारच्या संरक्षण मंत्रालयाने दिनांक १८ मे २०११ रोजी निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार संरक्षण विभागाच्या जमिनीच्या हद्दीपासून १०० मीटरच्या आत बांधकाम करण्यास सक्त मनाई आहे. तसेच संरक्षण हद्दीपासून १०० ते ५०० मीटरच्या पट्ट्यात चार मजल्यांपेक्षा उंच इमारती बांधण्यावर निर्बंध आहेत. तथापि, या निर्बंधित क्षेत्रात अनेक बांधकामे झाल्याचे क्षेत्रीय सर्वेक्षणात आढळले आहे. भविष्यात निर्बंधित क्षेत्रात बांधकाम परवानगी देण्यापूर्वी स्थानिक लष्करी प्राधिकरणाचे ना-हरकत प्रमाणपत्र (NOC) घेणे आवश्यक असल्याचे स्टेशन हेडक्वार्टर्सने स्पष्ट केले आहे. नियमांचे पालन सुनिश्चित करण्यासाठी व सामरिक जमिनीचे अनधिकृत विकासापासून संरक्षण करण्यासाठी महानगरपालिका व संरक्षण प्राधिकरणांमध्ये अधिक चांगला समन्वय असणे आवश्यक आहे.

भाग-II – प्रस्ताव

प्रकरण १५. प्रस्तावांची आखणी

१५.१ दूरदृष्टी

"अहिल्यानगरचा समृद्ध वारसा व पर्यावरण जपून, उत्तम सुविधा, सुधारित रस्ते जाळे व सुदृढ अर्थव्यवस्था असलेले शाश्वत व चैतन्यशील शहर म्हणून विकसित करणे."

१५.२ ध्येये

- संतुलित व सर्वसमावेशक नागरी वाढीस चालना देणे.
- शाश्वत व हवामान-लवचिक विकास सुनिश्चित करणे.
- दळणवळण व जोडणी सुधारणे.

१५.३ उद्दिष्टे

- आरोग्य, शिक्षण व सामाजिक-सांस्कृतिक सुविधांसाठी स्वतंत्र जमीन वापर निश्चित करून सामाजिक पायाभूत सुविधा बळकट करणे.
- शाश्वततेसाठी उद्याने, बागा व हरित संरक्षक पट्ट्यांना प्रोत्साहन देणे.
- विद्यमान रस्त्यांचे रुंदीकरण, नवीन रस्त्यांची आखणी, गर्दीच्या भागांतील पोहोच सुधारणे व वाहनतळाची तरतूद करून दळणवळण व जोडणी वाढविणे.
- योग्य विभागीकरणाद्वारे पर्यावरणाचे संवर्धन तसेच वारसा स्थळे, तलाव, नद्या व मोकळ्या जागांचे संरक्षण करणे.
- शहराचा गाभा भाग विरळ करण्यासाठी व वस्त्या बाहेरील भागांकडे वळविण्यासाठी विकसनक्षम क्षेत्रांत नवीन निवासी क्षेत्रे उपलब्ध करून देणे.

१५.४ स्वॉट (SWOT) विश्लेषण

तक्ता १५-१ स्वॉट (SWOT)

बलस्थाने	कमकुवत बाजू
• भक्कम रस्ते व रेल्वे दळणवळणासह मोक्याचे प्रादेशिक स्थान. • प्रशासकीय व संरक्षणविषयक महत्त्व असलेले जिल्हा मुख्यालय. • उच्च साक्षरता दर व कुशल कार्यबल. • भक्कम शैक्षणिक व आरोग्यसेवा पाया. • औद्योगिक, कृषी-आधारित व सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग क्षेत्रांचे अस्तित्व. • समृद्ध ऐतिहासिक व सांस्कृतिक वारसा. • शास्त्रशुद्ध नियोजनासाठी जीआयएस आधारित विद्यमान जमीन वापर माहिती.	• पाणीपुरवठा, मलनिःसारण व निचरा व्यवस्थेतील त्रुटी. • अपुऱ्या मोकळ्या जागा व करमणूक क्षेत्रे. • वाहतूक कोंडी व मर्यादित सार्वजनिक वाहतूक. • दाट गाभा क्षेत्रांसह असमान विकास. • सार्वजनिक जमिनी व नाल्यांवरील अतिक्रमणे. • विकासावर मर्यादा आणणारी पूरप्रवण क्षेत्रे. • यापूर्वी अंमलात असलेल्या विकास योजनेची कमकुवत अंमलबजावणी.
संधी	**धोके**
• वाढीव महानगरपालिका क्षेत्रांत नियोजनबद्ध विकास. • सार्वजनिक वाहतूक बळकटीकरण व वाहतूकाभिमुख विकास (TOD). • नदीकाठ व जलस्रोतांचे पुनरुज्जीवन. • अमृत, पीएमएवाय व इतर योजनांशी एकात्मीकरण. • कृषी-आधारित उद्योग व सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांना प्रोत्साहन. • वारसा व पर्यटन विकास. • शाश्वत नागरी पद्धतींचा अवलंब.	• पूर व हवामानविषयक वाढते धोके. • पर्यावरणाचा ऱ्हास व प्रदूषण. • अनियंत्रित नागरी पसारा. • झोपडपट्टी वस्त्या. • विद्यमान पायाभूत सुविधांवरील ताण. • वाहतूक व रस्ते सुरक्षेच्या समस्या. • भूजलावरील ताण व पाणीटंचाई. • भूसंपादन व अंमलबजावणीतील विलंब.

१५.५ यापूर्वीच्या विकास योजनांची कामगिरी

दुसरी सुधारित विकास योजना अंतिम मंजुरीसाठी सन १९९९ मध्ये शासनास सादर करण्यात आली व शासनाने अधिसूचना क्र. टिपीएस-१६९९/१६१२/सीआर-२७(ब)/०३/नवि-९, दिनांक ०४ जुलै २००५ अन्वये या योजनेस मंजुरी देऊन तिच्या अंमलबजावणीसाठी दिनांक २२ ऑगस्ट २००५ ही तारीख निश्चित केली. महानगरपालिका हद्दवाढीनंतर अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या वाढीव क्षेत्राच्या (वाढीव हद्द) विकास योजनेस शासनाने दिनांक ४ एप्रिल २०११ रोजी मंजुरी दिली व ती दिनांक १५ मे २०१२ पासून अंमलात आली.

मूळ (जुन्या) व वाढीव क्षेत्राच्या विकास योजना सुधारणेची नियोजन प्रक्रिया वेगवेगळ्या कालावधीत सुरू झाल्यामुळे नियोजन प्रस्तावांच्या अंमलबजावणीत अनेक अडचणी येत आहेत.

१५.६ यापूर्वीच्या विकास योजनेचे विश्लेषण

पूर्वीच्या प्रस्तावांचे यश व अंमलबजावणीची धोरणे समजून घेण्यासाठी यापूर्वीच्या विकास योजनेचे विश्लेषण करणे महत्त्वाचे आहे; त्यामुळे शहरातील नियोजनबद्ध विकासाला गती देण्यासाठी सध्याच्या प्रारूप विकास योजनेत नवीन प्रस्ताव तयार करण्यास मदत होते.

पूर्वीच्या विकास योजनेत (मूळ हद्द + वाढीव क्षेत्र) प्रस्तावित आरक्षित जागांची एकूण संख्या ५६० होती. प्रस्तावित आरक्षित जागांखालील एकूण क्षेत्र सुमारे ४८२.८७ हेक्टर होते. या आरक्षणांच्या सद्यःस्थितीचे विश्लेषण त्यांच्या विकासाची स्थिती, भूसंपादनाची स्थिती, आरक्षित जागांवरील अतिक्रमणे तसेच पूररेषा, विद्यमान नद्या व नाल्यांमुळे बाधित होणाऱ्या जागा यांच्या आधारे करण्यात आले आहे.

१५.६.१ आरक्षित जागांच्या विकासाची सद्यःस्थिती

तक्ता १५-१ आरक्षित जागांची स्थिती

अ.क्र.	अहिल्यानगर महानगरपालिकेची सुधारित विकास योजना	मूळ हद्दीतील आरक्षणे	वाढीव क्षेत्रातील आरक्षणे	एकूण
१	मूळ हद्दीत आरक्षित जागांची संख्या	२३०	~	
२	वाढीव क्षेत्रात आरक्षित जागांची संख्या	~	३३०	
३	मंजूर विकास योजनेच्या कलम ३१(१) अन्वये वगळलेली आरक्षणे	१६	८	२४
४	मंजुरीनंतरची एकूण आरक्षणे	२१४	३२०	५३४
मंजुरीनंतर वगळलेल्या आरक्षणांची संख्या				
५	अ) कलम १२७ व कलम ४९ अन्वये वगळलेली	१	१	२
	ब) कलम ३७ अन्वये वगळलेली	०	१	१
	क) कलम ५० अन्वये वगळलेली	०	०	०
	ड) सुधारित महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळलेली	०	१२	१२

अ.क्र.	अहिल्यानगर महानगरपालिकेची सुधारित विकास योजना	मूळ हद्दीतील आरक्षणे	वाढीव क्षेत्रातील आरक्षणे	एकूण
	इ) नियोजनविषयक मर्यादांमुळे वगळलेली	०	२	२
	फ) सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये वगळलेली	१८	४५	६३
७	वगळलेल्या आरक्षणांची एकूण संख्या (अ+ब+क+ड+इ+फ)	१९	६१	८०
८	विकसित झालेल्या आरक्षणांची एकूण संख्या	२५	४	२९
९	कायम ठेवलेल्या आरक्षणांची एकूण संख्या	१७०	२५७	४२७
१०	कायम ठेवलेल्या आरक्षणांची एकूण संख्या (मूळ हद्द + वाढीव क्षेत्र)	**४२७**		

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या सुधारित विकास योजनेत सुरुवातीला एकूण ५६० आरक्षणे प्रस्तावित करण्यात आली होती; त्यापैकी २३० आरक्षणे मूळ हद्दीत (OL) व ३३० आरक्षणे वाढीव क्षेत्रात (AA) होती. या वितरणातून प्रस्थापित नागरी क्षेत्र व त्यानंतर समाविष्ट झालेली क्षेत्रे या दोन्हींच्या नियोजनविषयक गरजा दिसून येतात.

महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम ३१(१) अन्वये मंजुरी प्रक्रियेदरम्यान एकूण २५ आरक्षणे वगळण्यात आली; त्यात मूळ हद्दीतील १६ व वाढीव क्षेत्रातील ८ आरक्षणांचा समावेश होता. त्यामुळे मंजूर विकास योजनेत ५३४ आरक्षणे राहिली; त्यात मूळ हद्दीतील २१४ व वाढीव क्षेत्रातील ३२० आरक्षणांचा समावेश आहे.

मंजुरीनंतर एकूण ८० आरक्षणे वगळण्यात आली; त्यात मूळ हद्दीतील १९ व वाढीव क्षेत्रातील ६१ आरक्षणांचा समावेश आहे. त्यापैकी कलम १२७ व ४९ अन्वये २ आरक्षणे वगळण्यात आली (मूळ हद्द व वाढीव क्षेत्रातून प्रत्येकी १). कलम ३७ किंवा ५० अन्वये १ आरक्षण वगळण्यात आले. याशिवाय सुधारित महानगरपालिका हद्दीतून काही क्षेत्रे वगळल्यामुळे वाढीव क्षेत्रातील १२ आरक्षणे वगळण्यात आली, तर नियोजनविषयक मर्यादांमुळे वाढीव क्षेत्रातील २ आरक्षणे वगळण्यात आली. तसेच सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये ६३ आरक्षणे — मूळ हद्दीतील १८ व वाढीव क्षेत्रातील ४५ — वगळण्यात आली.

सर्व वगळण्यांचा विचार केल्यानंतर विकास योजनेत ४२७ आरक्षणे कायम ठेवण्यात आली आहेत; त्यात मूळ हद्दीतील १७० व वाढीव क्षेत्रातील २५७ आरक्षणांचा समावेश आहे. अशा प्रकारे मंजूर आरक्षणांपैकी सुमारे ७९.८% आरक्षणे कायम ठेवण्यात आली असून त्यानंतरच्या सुसूत्रीकरण व फेरबदलांनंतरही मंजूर आरक्षण चौकटीचा मोठा भाग अद्यापही अंमलात असल्याचे यातून दिसून येते.

अंमलबजावणीच्या दृष्टीने आजपर्यंत २९ आरक्षणे (मंजूर ५३५ आरक्षणांपैकी ५.४%) विकसित झाली असून त्यात मूळ हद्दीतील २५ व वाढीव क्षेत्रातील ४ आरक्षणांचा समावेश आहे. मूळ हद्दीत विकसित आरक्षणांची संख्या लक्षणीयरीत्या अधिक असण्यामागे तुलनेने अधिक प्रस्थापित नागरी पायाभूत सुविधा, सुलभ पोहोच,

सेवांची उपलब्धता व संस्थात्मक सज्जता ही कारणे असू शकतात. वाढीव क्षेत्रातील अंमलबजावणीचे तुलनेने कमी प्रमाण पाहता, कायम ठेवलेल्या आरक्षणांचा विकास सुलभ होण्यासाठी लक्ष्यित उपाययोजना, पायाभूत सुविधांची तरतूद, भूसंपादन व टप्पानिहाय अंमलबजावणीची गरज दिसून येते.

१५.६.२ प्रस्तावित रस्ते

अहिल्यानगरच्या मंजूर विकास योजनेतील रस्ते जाळ्याच्या विश्लेषणावरून शहराची वाहतूक रचना प्रामुख्याने अहिल्यानगरला मनमाड, छत्रपती संभाजीनगर, सोलापूर, पुणे, कल्याण व दौंड यांच्याशी जोडणाऱ्या प्रमुख राज्य महामार्गांनी तयार झालेल्या त्रिज्याकार (रेडियल) रस्ता रचनेवर आधारित असल्याचे दिसून येते. ऐतिहासिकदृष्ट्या हे महामार्ग प्रादेशिक मार्गिका व प्रमुख नागरी वाहतूक मार्ग या दोन्ही भूमिका बजावत असल्याने मोठ्या प्रमाणावरील पारगमन (थ्रू) वाहतूक थेट शहराच्या गाभा भागातून जात होती. परिणामी शहराच्या अंतर्गत भागांत प्रादेशिक अवजड वाहतूक स्थानिक मोटार व बिगर-मोटार वाहतुकीत मिसळल्याने अनेक प्रमुख मार्गिकांवर वाहतूक कोंडी, प्रवासाचा घटलेला वेग व वाहतुकीचे वाढते संघर्षबिंदू निर्माण झाले. या समस्यांवर उपाय म्हणून मंजूर विकास योजनेत महानगरपालिका हद्दीत प्रमुख महामार्गांचे सुमारे ३० मीटरपर्यंत रुंदीकरण प्रस्तावित करण्यात आले, तर प्रादेशिक योजनेत नागरी हद्दीबाहेर अधिक वाहतूक सामावून घेण्यासाठी अधिक रुंद मार्गिका प्रस्तावित करण्यात आल्या.

जुन्या महानगरपालिका हद्दीत अत्यंत गर्दीच्या व दाट बांधकाम असलेल्या नागरी रचनेचा विचार करून मंजूर विकास योजनेत निवडक रस्ते सुधारणेचे धोरण स्वीकारण्यात आले. सरसकट रुंदीकरणाऐवजी केवळ प्रमुख वाहतूकवाहक म्हणून काम करणाऱ्या रस्त्यांचे रुंदीकरण प्रस्तावित करण्यात आले, तर प्रामुख्याने स्थानिक पोहोचीसाठी वापरल्या जाणाऱ्या अरुंद अंतर्गत गल्ल्या भविष्यातील विकासाचे नियमन करण्यासाठी व अतिक्रमणे रोखण्यासाठी बांधकाम रेषेच्या नियंत्रणासह कायम ठेवण्यात आल्या. चितळे रोड, जुना बाजार रोड, जुना कापड बाजार रोड, सर्जेपुरा रोड, दिल्ली दरवाजा रोड, माळीवाडा गेट रोड तसेच पूर्व—पश्चिम व दक्षिण—उत्तर जोडणारे इतर रस्ते हे प्रमुख वाहतूक मार्गिका म्हणून निश्चित करून त्यांचे रुंदीकरण प्रस्तावित करण्यात आले. या दृष्टिकोनातून ऐतिहासिक गाभा क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणावर विस्थापन टाळत प्राथमिक दळणवळण जाळे बळकट करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला.

शहराच्या गाभा भागातील वाहतुकीचा ताण कमी करण्यासाठी व प्रादेशिक वाहतुकीचे वितरण सुधारण्यासाठी पूर्वीच्या नियोजन चौकटीत बाह्यवळण व रिंग रोड व्यवस्थांचे प्रस्तावही समाविष्ट करण्यात आले होते. प्रादेशिक योजनेत लांब पल्ल्याची वाहतूक मध्यवर्ती भागांपासून वळविण्यासाठी प्रमुख त्रिज्याकार महामार्गांना जोडणाऱ्या बाह्य रिंग रोड मार्गिका प्रस्तावित करण्यात आल्या होत्या. तथापि, सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या प्रस्तावांच्या आधारे विकास योजनेत केडगाव, नेप्ती, निंबळक व वडगाव गुप्ता या गावांतून जाणारे सुमारे ३० मीटर रुंदीचे सुधारित बाह्यवळण संरेखन स्वीकारण्यात आले. अशा परिघीय मार्गिकांच्या तरतुदीमागे अवजड प्रादेशिक वाहतूक वळविणे व नागरी क्षेत्रातील एकूण वाहतूक अभिसरण सुधारणे हा उद्देश होता.

प्रमुख प्रादेशिक व धमनी मार्गिकांबरोबरच मंजूर विकास योजनेत परिघीय व विकसनशील भागांतील रस्ते जाळे बळकट करण्यावरही भर देण्यात आला. भविष्यातील नागरी विस्ताराला आधार देणारी श्रेणीबद्ध रस्ता रचना

निर्माण करण्यासाठी योजनेत प्रादेशिक योजनेचे रस्ते, नगर रचना योजनेचे रस्ते व विद्यमान गावरस्ते यांचे एकत्रीकरण करण्यात आले. गावांमधील परस्पर जोडणी सुधारण्यासाठी व वाढीव क्षेत्रांत सुव्यवस्थित नागरी विकास सुलभ होण्यासाठी वडगाव गुप्ता, पिंपळगाव, सोनेवाडी, अकोळनेर व अरणगाव यांसारख्या वस्त्यांना जोडणारे अनेक गावरस्ते सर्वसाधारणपणे २४ मीटरपर्यंत रुंद करण्याचे प्रस्तावित करण्यात आले. या प्रस्तावांमागे सुव्यवस्थितरीत्या विखुरलेले रस्ते जाळे निर्माण करणे व नियोजन क्षेत्रात संतुलित पोहोच सुनिश्चित करणे हा उद्देश होता.

मंजूर विकास योजनेतील रस्त्यांच्या आढाव्यावरून असेही दिसून येते की, एकूण रस्ता श्रेणीरचना संकल्पनात्मकदृष्ट्या सुव्यवस्थित असली तरी अंशतः अंमलबजावणी, वाढती वाहतूक व नागरी रस्त्यांवरील प्रादेशिक वाहतुकीचे सततचे अवलंबित्व यांमुळे जाळ्याच्या परिणामकारकतेवर परिणाम झाला आहे. जलद नागरी विस्तार व वाहनांच्या वाढत्या संख्येमुळे अनेक मार्गिकांवर क्षमतेच्या मर्यादा जाणवत असून धमनी रस्ते जाळे बळकट करण्याची, नव्याने विकसित भागांतील जोडणी सुधारण्याची व प्रादेशिक तसेच शहरस्तरीय वाहतूक व्यवस्थांमध्ये अधिक चांगले एकात्मीकरण साधण्याची गरज त्यातून अधोरेखित होते. सुधारित विकास योजनेतील रस्ते जाळ्याचे प्रस्ताव तयार करण्यासाठी ही निरीक्षणे महत्त्वाचा आधार ठरतात.

१५.७ लोकसंख्येचा अंदाज

लोकसंख्येच्या वाढीचा कल निश्चित करण्यासाठी व किती लोकसंख्येसाठी नियोजन करावयाचे आहे याचा अंदाज बांधण्यासाठी लोकसंख्येचे प्रक्षेपण केले जाते. भविष्यातील लोकसंख्येचे ढोबळ चित्र मिळावे यासाठी हा अंदाज काढला जातो. जन्मदर, मृत्युदर व स्थलांतर हे घटक या प्रदेशातील लोकसंख्येवर परिणाम करतात. महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम ३८ नुसार विकास योजनेचे क्षितिज वर्ष २० वर्षांचे असते. त्यानुसार शहराच्या लोकसंख्येचे प्रक्षेपण सन २०३९ व २०४९ या वर्षांसाठी करण्यात आले आहे. त्यामुळे विकास योजनेसाठी गृहनिर्माण, पाणीपुरवठा व स्वच्छता यांसारख्या भविष्यातील अवकाशीय मागणीचा अंदाज बांधण्यास मदत होते; याचे विवेचन या प्रकरणात करण्यात आले आहे.

१५.७.१ लोकसंख्येचा कल

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या लोकसंख्येत सन १९६१ मधील १,०६,८७३ वरून सन २०११ मध्ये ३,४६,७५५ अशी स्थिर वाढ झाली असून मागील पाच दशकांत सातत्यपूर्ण नागरी वाढ झाल्याचे त्यातून दिसून येते. सन १९८१–१९९१ या दशकात शहराने सर्वाधिक दशकीय वाढीचा दर (४५.४६%) नोंदविला; हा जलद नागरीकरण व तीव्र विकास घडामोडींचा टप्पा होता.

सन १९९१ नंतरही लोकसंख्येत निरपेक्ष संख्येने वाढ होत राहिली असली तरी सन १९९१–२००१ व २००१–२०११ या दशकांत वाढीव भर व दशकीय वाढीचा दर घटत असल्याचे दिसून येते. सन १९९९ ते २०१२ दरम्यान करण्यात आलेल्या महानगरपालिका हद्दवाढी हे या घटीमागील प्रमुख कारण आहे; या काळात मोठी परिघीय क्षेत्रे महानगरपालिका हद्दीत समाविष्ट झाली. विरळ लोकवस्तीची व निमनागरी क्षेत्रे मोठ्या प्रमाणावर समाविष्ट झाल्याने महानगरपालिकेचे क्षेत्र व आधारभूत लोकसंख्या लक्षणीयरीत्या वाढली आणि त्यामुळे पुढील दशकांतील टक्केवारीतील वाढ व वाढीव भर कमी झाली.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

एकूणच प्रशासकीय हद्दींतील बदल व शहराच्या अवकाशीय विस्तारामुळे लोकसंख्येचा कल जलद नागरी विस्ताराकडून अधिक संयमित वाढीच्या टप्प्याकडे वळल्याचे दिसून येते. दशकनिहाय लोकसंख्या वाढ व वाढीव भराचे प्रवाह तक्ता १५-२ मध्ये सादर केले आहेत.

तक्ता १५-२ लोकसंख्या वाढीचा दर

अ.क्र.	जनगणना वर्ष	लोकसंख्या	दशकातील लोकसंख्या वाढ	वाढीव भर	दशकीय वाढीचा दर (%)
१	१९६१	१०६८७३	-	-	-
२	१९७१	१२९९६१	२३०८८	-	२१.६०%
३	१९८१	१६२०७८	३२११७	९०२९	२४.७१%
४	१९९१	२३५७६६	७३६८८	४१५७१	४५.४६%
५	२००१	३०३६९६	६७९३०	-५७५८	२८.८१%
६	२०११	३४६७५५	४३०५९	-२४८७१	१४.१८%

१५.७.२ लोकसंख्येचे अंदाज

सन २०११ च्या जनगणनेतील लोकसंख्या आधारभूत लोकसंख्या म्हणून विचारात घेऊन अहिल्यानगरच्या लोकसंख्येचे प्रक्षेपण करण्यात आले आहे. नैसर्गिक व प्रेरित वाढीचा विचार करून महानगरपालिका क्षेत्राच्या सन २०२४, २०३९ व २०४९ या वर्षांच्या लोकसंख्येचे प्रक्षेपण विविध पद्धतींनी करण्यात आले आहे. लोकसंख्या प्रक्षेपणासाठी वापरलेल्या पद्धती पुढीलप्रमाणे आहेत.

१. अंकगणितीय वाढ पद्धत

२. भूमितीय वाढ पद्धत

३. वाढीव भर पद्धत

४. साधी आलेख पद्धत

१. अंकगणितीय वाढ पद्धत

ही पद्धत मोठ्या व जुन्या, लक्षणीय विकास झालेल्या शहरांसाठी योग्य आहे. लहान, मध्यम किंवा तुलनेने नवीन शहरांत ही पद्धत वापरल्यास प्रत्यक्ष मूल्यापेक्षा कमी परिणाम मिळतात. या पद्धतीत मागील जनगणना अहवालांवरून दर दशकातील सरासरी लोकसंख्या वाढ काढली जाते. पुढील दशकाची लोकसंख्या काढण्यासाठी ही वाढ सध्याच्या लोकसंख्येत मिळविली जाते. अशा प्रकारे लोकसंख्या स्थिर दराने वाढत आहे, असे गृहीत धरले जाते. म्हणून $dP/dt = C$, म्हणजेच कालानुरूप लोकसंख्येतील बदलाचा दर स्थिर असतो.

त्यामुळे n व्या दशकानंतरची लोकसंख्या $Pn = P + n\,C$ अशी येईल.

येथे Pn ही 'n' दशकांनंतरची लोकसंख्या व 'P' ही सध्याची लोकसंख्या आहे.

२. भूमितीय वाढ पद्धत

या पद्धतीत दशकानुदशक लोकसंख्येतील टक्केवारी वाढ स्थिर राहते असे गृहीत धरले जाते. लोकसंख्येतील भविष्यातील वाढ काढण्यासाठी भूमितीय सरासरी वाढ वापरली जाते. ही पद्धत अधिक मूल्ये देत असल्याने ती विकासाच्या प्रारंभीच्या टप्प्यातील नवीन औद्योगिक शहरासाठी व केवळ काही दशकांपुरती वापरावी. n व्या दशकाअखेरची लोकसंख्या Pn पुढीलप्रमाणे काढता येते:

$$\mathbf{Pn = P(१+Ig/१००)^n}$$

येथे,

Ig : भूमितीय सरासरी

P : सध्याची लोकसंख्या

N : दशकांची संख्या

३. वाढीव भर पद्धत

ही पद्धत अंकगणितीय वाढ पद्धतीचे सुधारित रूप असून सर्वसाधारण परिस्थितीत वाढीचा दर वाढत्या क्रमाने असलेल्या मध्यम आकाराच्या शहरासाठी ती योग्य आहे. ही पद्धत वापरताना भविष्यातील लोकसंख्येच्या गणनासाठी वाढीतील भर विचारात घेतली जाते. मागील लोकसंख्येवरून प्रत्येक दशकाची वाढीव भर काढून तिची सरासरी सरासरी वाढीच्या दरासह सध्याच्या लोकसंख्येत मिळविली जाते. त्यामुळे n व्या दशकानंतरची लोकसंख्या पुढीलप्रमाणे येते:

$$\mathbf{Pn = P + nX + \{n(n+१)/२\}\ Y}$$

येथे,

Pn : n व्या दशकानंतरची लोकसंख्या

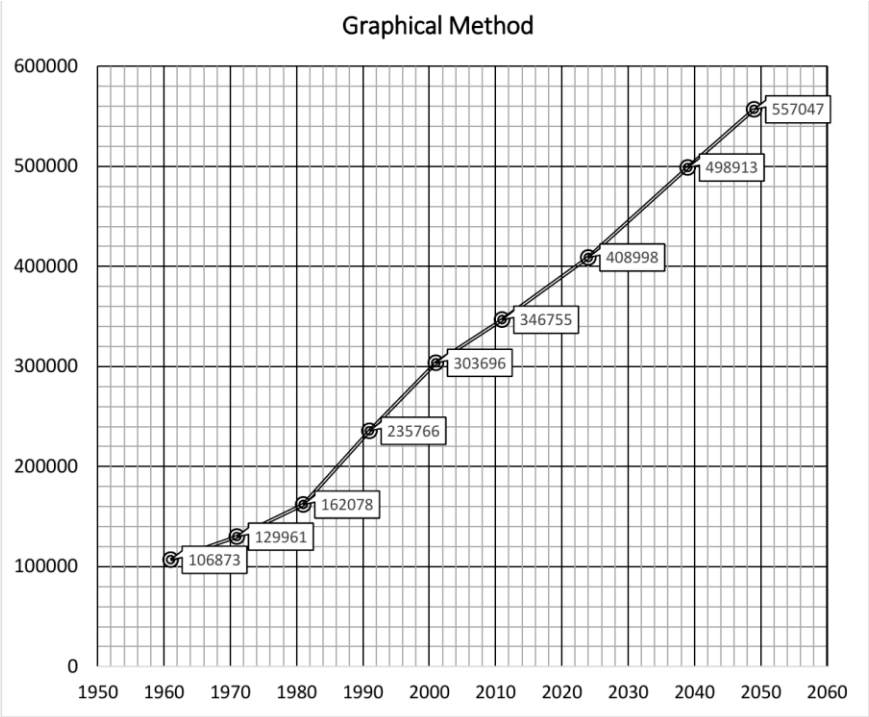
X : सरासरी वाढ

Y : वाढीव भर

४. साधी आलेख पद्धत

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या (AMC) लोकसंख्येचा अंदाज आलेख पद्धतीने काढण्यात आला आहे. यात मागील जनगणनांची लोकसंख्या कालमानानुसार आलेखावर दर्शवून त्यातून मिळणाऱ्या वाढीच्या कलाचे विश्लेषण केले जाते. सन १९६१ ते २०११ या कालावधीतील ऐतिहासिक लोकसंख्येच्या आकडेवारीवरून स्थिर व प्रगतिशील वाढ दिसून येते; त्यातून महानगरपालिका क्षेत्राचे क्रमिक नागरीकरण व विस्तार दिसून येतो. जनगणनेच्या बिंदूंमधून एकसंध कलरेषा काढून ती शेवटच्या जनगणना वर्षापुढे वाढवून नियोजन क्षितिजासाठी भविष्यातील लोकसंख्येचे अंदाज काढण्यात आले आहेत. वाढविलेल्या कलरेषेनुसार महानगरपालिकेची लोकसंख्या येत्या दशकांतही वाढत्या दिशेने जाईल, असे प्रक्षेपित आहे. ही पद्धत लोकसंख्या वाढीच्या स्वरूपाचे स्पष्ट दृश्य आकलन देते आणि प्राथमिक नियोजन, पायाभूत सुविधांची तरतूद व महानगरपालिकेच्या

भविष्यातील नागरी विकासाच्या गरजांचे मूल्यमापन यांसाठी उपयुक्त मानली जाते; मात्र हे अंदाज मागील कलांवर आधारित असून भविष्यातील धोरणे किंवा हद्दींतील बदल त्यात स्पष्टपणे विचारात घेतलेले नाहीत.

आकृती १५-१ आलेख पद्धत

१५.७.३ सारांश

विविध पद्धतींनी काढलेले लोकसंख्येचे अंदाज खालील तक्त्यात दिले आहेत.

अ.क्र.	जनगणना वर्ष	लोकसंख्या	पद्धतीचे नाव	प्रक्षेपित लोकसंख्या		
				सन २०२४	सन २०३९	सन २०४९
१	१९६१	१,०६,८७३				
२	१९७१	१,२९,९६१	अंकगणितीय वाढ पद्धत	४०९१२४	४८१०८९	५२९०६५
३	१९८१	१,६२,०७८	भूमितीय वाढ पद्धत	४६३४५३	६४७६९५	८०९६१९
४	१९९१	२,३५,७६६	वाढीव भर पद्धत	४१६५८८	५०७६५१	५७४६००
५	२००१	३,०३,६९६	आलेख पद्धत	४०८९९८	४९८९१३	५५७०४७
६	२०११	३,४६,७५५				

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या (AMC) लोकसंख्येचे प्रक्षेपण सन १९६१ ते २०११ या कालावधीतील जनगणनेच्या आकडेवारीच्या आधारे अंकगणितीय वाढ, भूमितीय वाढ, वाढीव भर व आलेख या प्रमाणित पद्धतींनी करण्यात आले असून त्याचे निष्कर्ष वरील तक्त्यात दिले आहेत. या पद्धतींच्या तुलनात्मक मूल्यमापनातून वाढीबाबतची वेगवेगळी गृहीतके दिसून येतात; अंकगणितीय व आलेख पद्धती संयमित वाढीचा कल दर्शवितात, तर भूमितीय वाढ पद्धत नागरी विस्ताराशी संबंधित चक्रवाढ वाढ विचारात घेत असल्याने तुलनेने अधिक लोकसंख्या दर्शविते. शहराच्या भविष्यातील विकास क्षमतेचा विचार करून व योग्य छाननीनंतर भूमितीय वाढ पद्धत स्वीकारण्यास विभागीय कार्यालयाने मान्यता दिली आहे. त्यानुसार आरक्षण प्रस्तावांसाठी नियोजन

क्षितिज म्हणून स्वीकारलेली सन २०३९ ची ६,४८,००० प्रक्षेपित लोकसंख्या व विभागीकरण प्रस्तावांसाठी नियोजन क्षितिज म्हणून स्वीकारलेली सन २०४९ ची ८,१०,००० प्रक्षेपित लोकसंख्या ही महानगरपालिकेच्या जमीन वापर विभागीकरण, आरक्षणांचे वाटप व पायाभूत सुविधा आणि सुविधांच्या नियोजनासह विकास योजना तयार करण्याचा आधार म्हणून वापरण्यात आली आहे.

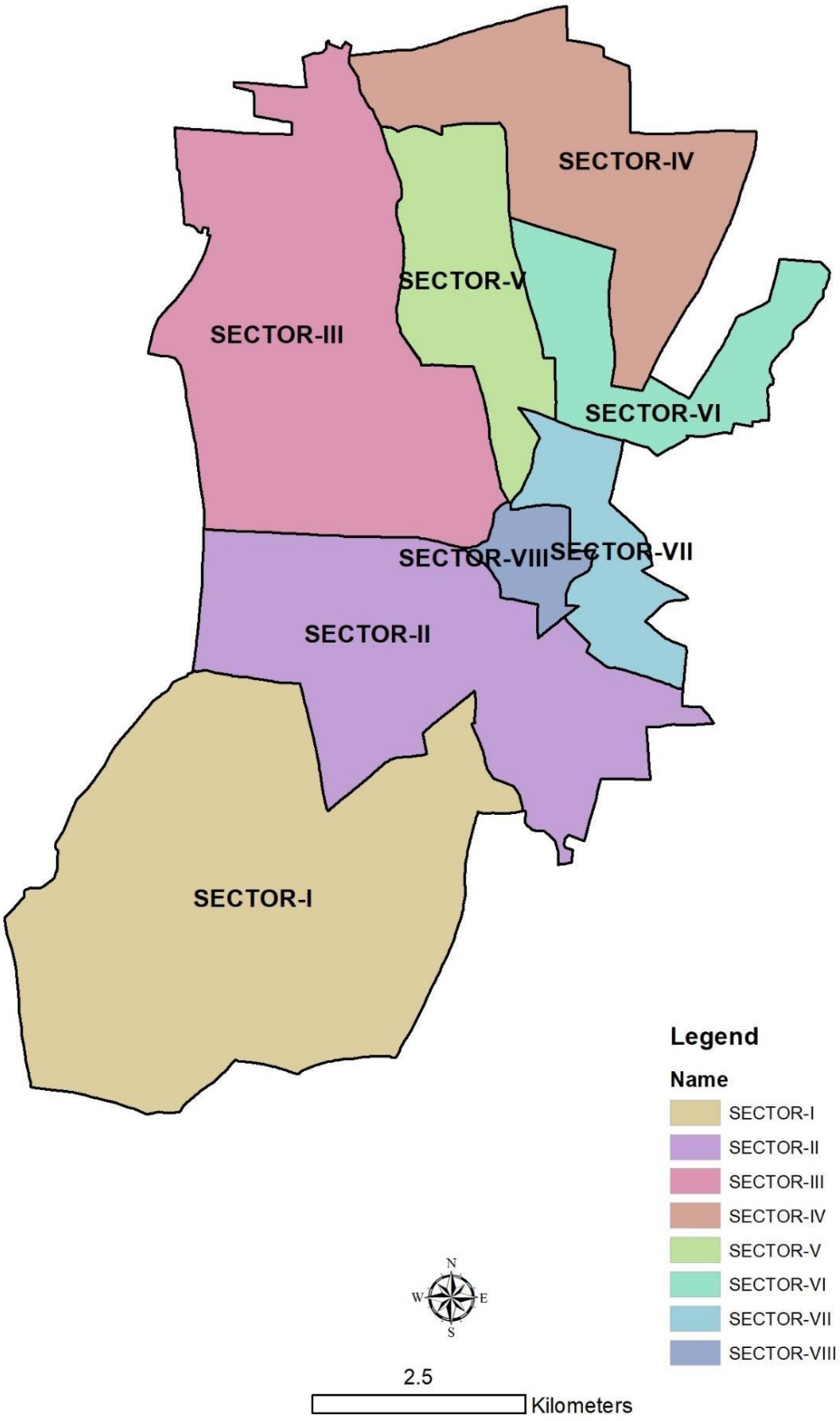
१५.७.४ नियोजन सेक्टर

सुविधांची पर्याप्तता निश्चित करण्यासाठी क्षेत्राचे स्वरूप व शहराच्या भौतिक हद्दी विचारात घेऊन शहराची ८ नियोजन सेक्टरमध्ये विभागणी करण्यात आली आहे.

प्रत्येक सेक्टरमधील क्षेत्र व समाविष्ट गावे खालील तक्त्यात दर्शविली आहेत.

तक्ता १५-३ नियोजन सेक्टर

सेक्टर क्र.	क्षेत्र (हे.)	समाविष्ट गावे
I	२०३२.७८१	केडगाव गाव व भिंगार गाव
II	११५४.६८२	नालेगाव, मोरचूदनगर व माळीवाडा
III	१४९४.२५२	नागापूर, बोल्हेगाव व नालेगाव (भाग)
IV	८२१.६४३	भिस्तबाग व सावेडी (भाग)
V	४८७.६८७	भिस्तबाग व सावेडी (भाग)
VI	४१२.०४२	सावेडी, भिंगार (भाग) (मुकुंदनगर)
VII	२८३.७६८	जी.एल.आर. व माळीवाडा (भाग)
VIII	१२२.२४	अहिल्यानगर गावठाण

आकृती १५-२ नियोजन सेक्टर

१५.७.५ सेक्टर स्तरावरील लोकसंख्येचा अंदाज

शहराच्या प्रक्षेपित लोकसंख्येची पुढे विविध सेक्टरनिहाय विभागणी करण्यात आली आहे. अहिल्यानगर शहराचे क्षेत्र ८ सेक्टरमध्ये विभागले असून त्यात १७ निवडणूक प्रभागांचा समावेश होतो. या सेक्टरच्या हद्दी शहरातील भौतिक हद्दींनुसार निश्चित करण्यात आल्या आहेत.

तक्ता १५-४ लोकसंख्येचे अंदाज

सेक्टर क्र.	लोकसंख्या (२०३९ — प्रक्षेपित)	लोकसंख्या (२०४९ — प्रक्षेपित)
I	८४६५०.८५	१०५८१३.५६
II	७९२४८.२८	९९०६०.३५
III	७६६९१.८२	९५८६४.७७
IV	७८८०७.२५	९८५०९.०६
V	८२१८०.३५	१०२७२५.४४
VI	८२३१८.६४	१०२८९८.३०
VII	८१२०२.९९	१०१५०३.७४
VIII	८२८९९.८२	१०३६२४.७८
एकूण	**६४८०००**	**८१०००**

१५.८ नियोजन मानके व निकष

महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम २२ अन्वये सार्वजनिक सुविधांसाठी जमीन उपलब्ध करून देण्याची तरतूद आहे. या सुविधांमध्ये शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक व करमणूक सुविधा तसेच रस्ते, पाणी, सांडपाणी व्यवस्थापन, घनकचरा व्यवस्थापन व स्मशानभूमी इत्यादी पायाभूत सुविधांचा समावेश होतो. या सुविधांचे अवकाशीय वाटप महत्त्वाचे आहे. आवश्यक सुविधा समाधानकारक स्तरापर्यंत काढण्यासाठी नियोजन मानके व निकष हे एक साधन आहे. नागरी वातावरणातील सार्वजनिक सेवा व सुविधांचा नागरी भागांत राहणाऱ्या लोकांच्या जीवनमानावर लक्षणीय परिणाम होतो. शैक्षणिक सुविधा, आरोग्य व कल्याण सुविधा, नागरी सेवा, वितरण सेवा, वाहतूक, पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन व सामुदायिक सुविधा यांसारख्या दर्जेदार भौतिक व सामाजिक पायाभूत सुविधा हे निरोगी व शाश्वत नागरी जीवनाचे अत्यावश्यक घटक आहेत.

१५.८.१ नियोजन मानकांची निवड

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या (AMC) प्रक्षेपित लोकसंख्येसाठी सामाजिक व भौतिक पायाभूत सुविधांच्या गरजांचे मूल्यमापन करण्यासाठी विविध प्राधिकरणे व वैधानिक दस्तऐवजांनी विहित केलेल्या अवकाशीय निकष व नियोजन मानकांचा आढावा घेऊन त्यांचा संदर्भ घेण्यात आला आहे. अहिल्यानगर विकास योजनेसाठी सर्वाधिक योग्य व स्थानिक परिस्थितीशी सुसंगत मानके स्वीकारण्यासाठी यूआरडीपीएफआय (URDPFI) मार्गदर्शक तत्त्वे, नियोजन मानके—१९७९, नियोजन मानकांची आखणी—२०२० तसेच शहराच्या यापूर्वी मंजूर विकास योजनेत स्वीकारलेली नियोजन मानके यांचा संदर्भ घेण्यात आला आहे.

अहिल्यानगर हे निवासी, शैक्षणिक, प्रशासकीय व सेवाभिमुख अशा मिश्र स्वरूपाचे प्रस्थापित प्रादेशिक नागरी केंद्र आहे. शहराचा विकास काळानुरूप टप्प्याटप्प्याने झाला असून त्याचे वाढीचे स्वरूप, नागरी रचना व पायाभूत सुविधांची मागणी महानगरांपेक्षा वेगळी आहे; तरीही सामाजिक व भौतिक सुविधांची संतुलित तरतूद आवश्यक आहे. नियोजन मानके—१९७९ ही अहिल्यानगरच्या पूर्वीच्या विकास योजनांमध्ये ऐतिहासिकदृष्ट्या लागू करण्यात आली असून शहराचा लोकसंख्येचा आकार, जमिनीची उपलब्धता व सेवाक्षेत्रे विचारात घेता शैक्षणिक संस्था, आरोग्य सुविधा व वाणिज्य सुविधांसारख्या बाबींसाठी ती योग्य असल्याचे आढळते.

करमणूक व मोकळ्या जागांच्या निकषांसाठी यूआरडीपीएफआय मार्गदर्शक तत्त्वे व लागू नियोजन मानकांमध्ये विहित केलेल्या मानकांचा तुलनात्मक आढावा घेण्यात आला. मोकळ्या जागा, क्रीडांगणे व करमणूक सुविधांची पुरेशी व समन्यायी तरतूद सुनिश्चित करण्यासाठी नियोजन मानके व यूआरडीपीएफआय मार्गदर्शक तत्त्वांमध्ये नमूद किमान क्षेत्र आवश्यकतेची सरासरी स्वीकारण्यात आली आहे. या दृष्टिकोनामुळे स्थानिक नियोजन परिस्थितीचा विचार करतानाच राष्ट्रीय स्तरावरील शिफारशींचे पालन सुनिश्चित होते.

अशा प्रकारे अहिल्यानगर विकास योजनेसाठी स्वीकारलेली नियोजन मानके राष्ट्रीय मार्गदर्शक तत्त्वे, पारंपरिक नियोजन निकष, अद्ययावत निकष चौकटी व पूर्वीची पद्धत यांच्या तुलनात्मक मूल्यमापनातून निश्चित करण्यात आली असून प्रस्तावित पायाभूत सुविधांची तरतूद स्थानिक संदर्भाला अनुसरून, संतुलित व अंमलबजावणीयोग्य असेल याची खात्री करण्यात आली आहे.

१. उद्यान / खुल्या जागा

दाट गाभा क्षेत्र, रिकाम्या जमिनीची मर्यादित उपलब्धता व नियोजन सेक्टरनिहाय भिन्न विकास स्वरूप ही अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या नागरी स्वरूपाची वैशिष्ट्ये लक्षात घेऊन विकास योजनेत करमणुकीच्या मोकळ्या जागांच्या तरतुदीसाठी व्यवहार्य व शहरानुरूप दृष्टिकोन स्वीकारण्यात आला आहे. उद्यानांसाठी दर १,००० लोकसंख्येमागे ०.१० हेक्टर हे मानक प्रस्तावित आहे. या मानकात विद्यमान मोकळ्या जागा, रेखांकनांतील सुविधा क्षेत्रे तसेच अंमलबजावणीची व्यवहार्यता राखतानाच वस्ती स्तरावर हरित जागांची समन्यायी उपलब्धता सुनिश्चित करण्याची गरज विचारात घेण्यात आली आहे.

२. शैक्षणिक सुविधा

प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण

प्राथमिक शिक्षणासाठी सन १९७९ च्या राज्य शासनाच्या मार्गदर्शक तत्त्वांमध्ये विहित नियोजन मानके स्वीकारण्यात आली आहेत. या मानकांनुसार एकूण लोकसंख्येच्या १५% लोकसंख्या प्राथमिक शाळेत जाणारी विचारात घेतली जाते व क्रीडांगणासह प्रति विद्यार्थी ८ चौ.मी. क्षेत्राची तरतूद केली जाते. त्यानुसार निवासी वस्त्यांमध्ये सुलभ पोहोच सुनिश्चित करण्यासाठी प्राथमिक शाळांसाठी सेक्टरनिहाय आरक्षणे प्रस्तावित करण्यात आली आहेत.

माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण

माध्यमिक शिक्षणासाठी सन १९७९ ची राज्य शासनाची नियोजन मानके स्वीकारण्यात आली असून त्यानुसार एकूण लोकसंख्येच्या ७.५% लोकसंख्या माध्यमिक शाळेत जाणारी विचारात घेतली जाते व क्रीडांगणासह प्रति विद्यार्थी १५ चौ.मी. क्षेत्राची तरतूद केली जाते. त्यानुसार "शैक्षणिक सुविधा" या लवचिक प्रवर्गाखाली जमीन आरक्षित करण्यात आली असून त्यामुळे नियोजन प्राधिकरणास सेक्टरनिहाय मागणीनुसार माध्यमिक शैक्षणिक सुविधा उभारता येतील.

पूर्व-प्राथमिक शैक्षणिक सुविधांसाठी विकास योजनेत स्वतंत्र आरक्षण ठेवण्यात आलेले नाही; कारण अशा संस्था सन १९७९ च्या नियोजन मानकांत विहित नाहीत व त्या सर्वसाधारणपणे खाजगी जमिनीवर किंवा रेखांकन स्तरावरील सुविधा क्षेत्रांत विकसित केल्या जातात.

३. क्रीडांगणे

दाट गाभा क्षेत्र, रिकाम्या जमिनीची मर्यादित उपलब्धता व विविध नियोजन सेक्टरनिहाय भिन्न विकास स्वरूप ही अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या नागरी स्वरूपाची वैशिष्ट्ये लक्षात घेऊन विकास योजनेत करमणूक व मोकळ्या जागांच्या तरतुदीसाठी व्यवहार्य व शहरानुरूप दृष्टिकोन स्वीकारण्यात आला आहे. या दृष्टिकोनातून जागेवरील मर्यादा व निकषांवर आधारित नियोजन मानके यांचा समतोल साधतानाच शहरभर करमणूक सुविधांचे समन्यायी वितरण व सुलभ उपलब्धता सुनिश्चित करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे.

विशेषतः तरुणांमध्ये सक्रिय करमणुकीच्या जागांची असलेली मोठी मागणी व निवासी क्षेत्रांत खाजगी मोकळ्या जागांची मर्यादित उपलब्धता लक्षात घेऊन क्रीडांगणांसाठी दर १,००० लोकसंख्येमागे ०.२० हेक्टर हे मानक स्वीकारण्यात आले आहे. ही क्रीडांगणे शाळांच्या मैदानांना पूरक ठरतील व सामुदायिक स्तरावर सहज उपलब्ध करमणूक सुविधा पुरवतील.

४. आठवडी बाजार व खरेदी केंद्र

सन १९७९ च्या राज्य शासनाच्या नियोजन मानकांनुसार आठवडी बाजार व खरेदी केंद्रांसाठी दर १०,००० लोकसंख्येमागे ०.२० हेक्टर हे मानक विचारात घेण्यात आले आहे. त्यानुसार दैनंदिन गरजांची सुलभ उपलब्धता सुनिश्चित करण्यासाठी, स्थानिक वाणिज्य घडामोडींना चालना देण्यासाठी व रहिवाशांचे प्रवासाचे अंतर कमी करण्यासाठी अशी आरक्षणे प्रस्तावित करण्यात आली आहेत.

५. आरोग्य सुविधा : दवाखाना व प्रसूतिगृह

सन १९७९ च्या राज्य शासनाच्या नियोजन मानकांनुसार दवाखाना व प्रसूतिगृहांसाठी दर १०,००० लोकसंख्येमागे ०.२५ हेक्टर हे मानक स्वीकारण्यात आले आहे. त्यानुसार "आरोग्य सुविधा" या लवचिक प्रवर्गाखाली आरक्षणे प्रस्तावित करण्यात आली असून त्यामुळे नियोजन प्राधिकरणास सेक्टरनिहाय मागणीनुसार दवाखाने, प्रसूतिगृहे, नागरी आरोग्य केंद्रे किंवा तत्सम आरोग्य सुविधा विकसित करता येतील.

६. टाऊन हॉल व ग्रंथालय

सांस्कृतिक व सामुदायिक सुविधांसाठी सन १९७९ ची राज्य शासनाची नियोजन मानके स्वीकारण्यात आली असून त्यानुसार प्रति जागा ०.५ हेक्टर क्षेत्राची एक जागा किंवा गरजेनुसार तरतूद विचारात घेण्यात आली आहे. ही आरक्षणे सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक व नागरी उपक्रमांना आधार देण्यासाठी आहेत. स्थानिक गरजा व अंमलबजावणीच्या व्यवहार्यतेनुसार आरक्षित जमिनीचा वापर टाऊन हॉल, ग्रंथालय किंवा एकत्रित सुविधेसाठी करता येईल.

७. सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र (STP)

सांडपाणी प्रक्रिया केंद्रांसाठी जमीन महानगरपालिकेच्या विद्यमान व प्रक्षेपित सांडपाणी निर्मिती तसेच परिचालनविषयक गरजांच्या आधारे उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. प्रक्रिया क्षमतेत टप्प्याटप्प्याने वाढ करणे सुलभ व्हावे व सांडपाण्याची पर्यावरणदृष्ट्या सुरक्षित विल्हेवाट सुनिश्चित व्हावी यासाठी योग्य ठिकाणी आरक्षणे प्रस्तावित करण्यात आली आहेत.

८. स्मशानभूमी

विद्यमान सुविधा, लोकसंख्येचे वितरण व भविष्यातील गरजा विचारात घेऊन नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या गरजेनुसार स्मशानभूमींसाठी आरक्षणे प्रस्तावित करण्यात आली आहेत. पर्यावरणीय व सामाजिक बाबींचा विचार करतानाच सुलभ पोहोच सुनिश्चित करण्यासाठी पुरेशी तरतूद करण्यात आली आहे.

९. दफनभूमी / कब्रस्तान

अवाजवी प्रमाणात जमीन आरक्षित न करता दीर्घकालीन पर्याप्तता सुनिश्चित करण्यासाठी समाजनिहाय मागणी व विद्यमान सुविधांच्या उपलब्धतेच्या आधारे दफनभूमींसाठी जमीन आरक्षित करण्यात आली आहे.

१०. घनकचरा व्यवस्थापन (SWM) सुविधा

महानगरपालिकेच्या कचरा निर्मितीचे प्रवाह व व्यवस्थापन धोरणानुसार घनकचरा व्यवस्थापन जागा आरक्षित करण्यात आल्या आहेत. या आरक्षणांमध्ये कचरा प्रक्रिया, कंपोस्टिंग व संलग्न सुविधांना वाव असून आधुनिक कचरा व्यवस्थापन तंत्रज्ञानाचा अवलंब करण्याची लवचिकता ठेवण्यात आली आहे.

११. जलशुद्धीकरण केंद्र (WTP)

महानगरपालिकेच्या सद्यःस्थितीतील व भविष्यातील पाणीपुरवठ्याच्या गरजांनुसार जलशुद्धीकरण केंद्रांसाठी जमीन प्रस्तावित करण्यात आली असून विस्ताराला वाव ठेवत सुरक्षित व शाश्वत पिण्यायोग्य पाणीपुरवठा सुनिश्चित करण्यात आला आहे.

१२. अग्निशमन दल व आपत्कालीन सेवा

आपत्ती व्यवस्थापन व सार्वजनिक सुरक्षा बळकट करण्यासाठी प्रतिसाद वेळ, सुलभ पोहोच व नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या परिचालनविषयक गरजा विचारात घेऊन अग्निशमन केंद्रे व संलग्न आपत्कालीन सेवांची तरतूद करण्यात आली आहे.

१५.९ सुविधांचे गणन व तरतूद

नियोजन मानके व निकषांचा अभ्यास केल्यानंतर अहिल्यानगर महानगरपालिका विकास योजनेसाठी पुढील नियोजन मानके स्वीकारण्यात आली आहेत. शहरासाठी नियोजन मानके ठरविताना विचारात घ्यावयाचे मुद्दे पुढीलप्रमाणे आहेत:

१. भूसंपादनाचा खर्च टाळण्यासाठी काही बांधीव सुविधा पुरविण्याकरिता महानगरपालिका व शासनाकडे उपलब्ध असलेल्या जमिनीचा वापर करण्यात येईल. परस्परपूरक सुविधा एकत्रितपणे उपलब्ध करून देऊन आरक्षित जमिनीचा इष्टतम वापर करणे.

२. अशा सुविधांसाठी जमीन निश्चित करताना खाजगी संस्थांकडून पुरविल्या जाणाऱ्या सार्वजनिक सुविधाही विचारात घेतल्या जातात.

३. मंजूर विकास योजनेतील बहुतांश आरक्षणे कायम ठेवण्यात आली आहेत; तथापि पूररेषेमुळे बाधित होणारी आरक्षणे करमणूक व बांधकामास अयोग्य प्रयोजनांसाठी बदलण्यात आली आहेत.

४. पूर्वीच्या विकास योजनेतील आरक्षणांच्या अंमलबजावणीदरम्यान सामावून घेणारे आरक्षण (ॲकोमोडेशन रिझर्व्हेशन) धोरण मोठ्या प्रमाणावर वापरण्यात आले. याचा अर्थ अशा आरक्षणांखालील एकूण जमिनीचे क्षेत्र अंमलबजावणीदरम्यान कमी होते.

तक्ता १५-५ नियोजन मानके

अ.क्र.	सार्वजनिक सुविधेचे प्रयोजन	मार्गदर्शक तत्त्वे	स्वीकारलेले नियोजन मानक	गणन
१	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	१९७९ ची नियोजन मानके	प्राथमिक शाळेत जाणारी लोकसंख्या एकूण लोकसंख्येच्या १५% विचारात; क्रीडांगणासह प्रति विद्यार्थी ८ चौ.मी.	६४८०००*१५% = ९७२०० विद्यार्थी, ९७२००*८ = ७७७६०० चौ.मी. ७७७६००/४००० = १९४.४, म्हणजे १९४ जागा. आवश्यक क्षेत्र - १९४*०.४ = ७७.६ हे.
२	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१९७९ ची नियोजन मानके	माध्यमिक शाळेत जाणारी लोकसंख्या एकूण लोकसंख्येच्या ७.५% विचारात; क्रीडांगणासह प्रति विद्यार्थी १५ चौ.मी.	६४८०००*७.५% = ४८६०० विद्यार्थी, ४८६००*१५ = ७२९००० चौ.मी. ७२९०००/१२००० = ६०.७५, म्हणजे ६१ जागा. आवश्यक क्षेत्र - ६१*१.२ = ७३.२.६ हे.
३	क्रीडांगण	नियोजन मानके व URDPFI यांची किमान सरासरी	दर १,००० लोकसंख्येमागे ०.२० हे.	६४८०००/१००० = ६४८, म्हणजे ६४८ जागा. आवश्यक क्षेत्र - ६४८*०.२ = १२९.६
४	उद्यान	नियोजन मानके व URDPFI यांची किमान सरासरी	दर १,००० लोकसंख्येमागे ०.१० हे.	६४८०००/१००० = ६४८, म्हणजे ६४८ जागा. आवश्यक क्षेत्र - ६४८*०.१ = ६४.८
५	आठवडी बाजार व खरेदी केंद्र	१९७९ ची नियोजन मानके	दर १०,००० लोकसंख्येमागे ०.२० हे.	६४८०००/१०००० = ६४.८, म्हणजे ६५ जागा. आवश्यक क्षेत्र - ६५*०.२ = १३

अ.क्र.	सार्वजनिक सुविधेचे प्रयोजन	मार्गदर्शक तत्त्वे	स्वीकारलेले नियोजन मानक	गणन
६	दवाखाना व प्रसूतिगृह	१९७९ ची नियोजन मानके	दर १०,००० लोकसंख्येमागे ०.२५ हे.	६४८०००/१०००० = ६४.८, म्हणजे ६५ जागा. आवश्यक क्षेत्र - ६५*०.२५ = १६.२५
७	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	१९७९ ची नियोजन मानके	किमान क्षेत्रासाठी ०.५० हे. किंवा गरजेनुसार	६४८०००/२०००० = ३२.४, म्हणजे ३२ जागा. आवश्यक क्षेत्र - ३२*०.५ = १६
८	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र (STP)	URDPFI व CPCB मार्गदर्शक तत्त्वांची सरासरी	प्रति द.ल.लि. ०.१५ हे.	~
९	दफनभूमी / कब्रस्तान	URDPFI	दर ५००००० लोकसंख्येमागे ४ हे.	६४८०००/५००००० = १.२९, म्हणजे १ जागा. आवश्यक क्षेत्र = ४*१ = ४ हे.
१०	घनकचरा व्यवस्थापन (SWM) सुविधा	~	नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या गरजेनुसार	~
११	जलशुद्धीकरण केंद्र (WTP)	~	नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या गरजेनुसार	~
१२	अग्निशमन दल व आपत्कालीन सेवा	URDPFI	दर २००००० लोकसंख्येमागे १ हे.	६४८०००/२००००० = ३.२४, म्हणजे ३ जागा. आवश्यक क्षेत्र ३*१ = ३ हे.
१३	स्मशानभूमी	URDPFI	दर ५००००० लोकसंख्येमागे २.५ हे.	६४८०००/२००००० = ३.२४, म्हणजे ३ जागा. आवश्यक क्षेत्र = ३*१ = ३ हे.
१४	वाहनतळ	~	नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या गरजेनुसार	~
१५	बस स्थानक	~	नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या गरजेनुसार	~

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

१५.१० सेक्टरनिहाय क्षेत्र व लोकसंख्येची घनता

तक्ता १५-६ लोकसंख्येची विद्यमान घनता

सेक्टर क्र.	२०११ च्या जनगणनेनुसार लोकसंख्या	क्षेत्र	लोकसंख्येची घनता	सहसंचालक नगर रचना, नाशिक विभाग यांनी मान्यता दिलेली प्रक्षेपित लोकसंख्या
१	४५२९८	२०३२.७८१	२२.२८४	६४८००० (२०३९ — आरक्षणे)
२	४२४०७	११५४.६८२	३६.७२६	
३	४१०३९	१४९४.२५२	२७.४६५	
४	४२१७१	८२१.६४३	५१.३२५	
५	४३९७६	४८७.६८७	९०.१७३	
६	४४०५०	४१२.०४२	१०६.९०७	
७	४३४५३	२८३.७६८	१५३.१२९	
८	४४३६१	१२२.२४	३६२.५८९	
एकूण	**३४६७५५**	**६८०९.०७**	**५०.९२४**	**८१०००० (२०४९ — विभागीकरण)**

१५.१०.१ भविष्यातील निवासी क्षेत्राच्या आवश्यकतेचे गणन

मंजूर विकास योजनेत (DP) प्रस्तावित निवासी क्षेत्र शहराच्या प्रक्षेपित गृहनिर्माण मागणीसाठी पुरेसे आहे का, याचे मूल्यमापन करणे हा या अभ्यासाचा उद्देश आहे. शहराची प्रक्षेपित लोकसंख्या व स्वीकारलेले प्रति हेक्टर १३५ व्यक्ती हे घनतेचे मानक यांवरून ६००० हेक्टर आवश्यक निवासी क्षेत्र काढण्यात आले आहे. या आवश्यकतेच्या तुलनेत विकास योजनेत दोन भागांत निवासी जमीन प्रस्तावित आहे: मूळ महानगरपालिका हद्दीत ११०३.६० हेक्टर व वाढीव क्षेत्रात २५२०.९० हेक्टर. तथापि, महानगरपालिका हद्दीत झालेल्या सुधारणेनंतर २३०.०६ हेक्टर क्षेत्राचे बुरुडगाव गाव वाढीव क्षेत्रातून वगळण्यात आल्याने ते क्षेत्र २२९०.८४ हेक्टर इतके कमी झाले. त्यामुळे मंजूर विकास योजनेतील एकूण ढोबळ निवासी क्षेत्र ३३९४.४४ हेक्टर (म्हणजे ११०३.६० + २२९०.८४) इतके येते व आवश्यक ६००० हेक्टरच्या तुलनेत २६०५.५६ हेक्टरची तूट राहते. या मंजूर निवासी क्षेत्रापैकी सुमारे ४८२.८१ हेक्टर क्षेत्र सार्वजनिक सुविधा व संस्थात्मक वापरांसारख्या निर्देशित जागांसाठी आरक्षित असल्याने विकास योजनेत प्रत्यक्षात दर्शविलेले निव्वळ निवासी क्षेत्र २९११.६३ हेक्टर इतके कमी होते. या निव्वळ दर्शविलेल्या क्षेत्राचा विचार केल्यानंतरही एकूण ६००० हेक्टर आवश्यकतेच्या तुलनेत मोठी तफावत कायम राहते; त्यामुळे शहराच्या भविष्यातील लोकसंख्या वाढ सामावून घेण्यासाठी अतिरिक्त निवासी जमीन निश्चित करून ती निर्देशित करण्याची तातडीची गरज अधोरेखित होते.

सारांश

तपशील	क्षेत्र
आवश्यक निवासी क्षेत्र (१३५ व्यक्ती प्रति हेक्टर घनतेनुसार)	६०००.०० हे.
निवासी क्षेत्र — मूळ महानगरपालिका हद्द	११०३.६० हे.
निवासी क्षेत्र — वाढीव क्षेत्र	२५२०.९० हे.
वजा: बुरुडगाव गाव	२३०.०६ हे.
सुधारित वाढीव निवासी क्षेत्र	२२९०.८४ हे.
मंजूर विकास योजनेतील ढोबळ निवासी क्षेत्र (मूळ हद्द + वाढीव क्षेत्र)	३३९४.४४ हे.
मंजूर विकास योजनेतील निर्देशित जागा	४८२.८१ हे.
मंजूर विकास योजनेत दर्शविलेले निव्वळ निवासी क्षेत्र (३३९४.४४ — ४८२.८१)	२९११.६३ हे.
आवश्यक नवीन ढोबळ निवासी क्षेत्र (६००० - ३३९४.४४)	२६०५.५६ हे.

१५.११ सुविधांसाठी एकूण जमिनीची मागणी

६,४८,००० लोकसंख्येसाठी अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रातील सुविधांच्या एकूण जमिनीच्या आवश्यकतेचा अंदाज काढण्यासाठी वर स्वीकारलेली नियोजन मानके वापरण्यात आली आहेत. शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक-सांस्कृतिक व करमणुकीच्या जागा यांसारख्या सुविधांसाठी जमिनीच्या मागणीचा अंदाज काढण्यात आला आहे. पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, घनकचरा व्यवस्थापन व वीजपुरवठा यांसारख्या भौतिक पायाभूत सुविधांची तरतूद यात निश्चित करण्यात आलेली नाही. या सुविधांसाठीची जमीन संबंधित विभागांकडून प्राप्त मागणीनुसार उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. सुविधांसाठीची एकूण जमिनीची मागणी खालील तक्ता १५.७ मध्ये दिली आहे.

तक्ता १५-७ सुविधांसाठी जमिनीची मागणी

प्रवर्ग	उप-प्रवर्ग	स्वीकारलेल्या निकषांनुसार क्षेत्राची मागणी (हे.)
शैक्षणिक सुविधा	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगणे	१५०.८
	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगणे	
आरोग्य व वैद्यकीय सुविधा	दवाखाना	१६.२५
	प्रसूतिगृह	
	सर्वसाधारण रुग्णालये	
करमणूक सुविधा	क्रीडांगणे	१९४.४
	उद्याने	
	बागा	
वाणिज्य सेवासुविधा	भाजी मंडई	१२.९~ १३
	खरेदी केंद्रे	
सभा व संस्थात्मक	टाऊन हॉल	१६
	ग्रंथालय	
	बहुउद्देशीय सभागृह / सामुदायिक सभागृह	
सार्वजनिक सेवासुविधा	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र (अतिरिक्त)	१४.७५

१५.१२ सुविधांसाठी सेक्टरनिहाय क्षेत्राची मागणी व तफावत विश्लेषण

विद्यमान सुविधांसाठी उपलब्ध असलेल्या जमिनीच्या अनुषंगाने शहरस्तरावर सुविधांसाठीच्या जमिनीच्या आवश्यकतेचे मूल्यमापन करण्यात आले. सुविधानिहाय जमिनीच्या मागणीतील तफावत तक्ता १५.८ मध्ये दिली आहे.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

तक्ता १५-८ सेक्टरनिहाय जमिनीची मागणी

		१	२	३	४	५	६	७
	आरक्षणे	**प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण (हे.)**	**माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण (हे.)**	**क्रीडांगण (हे.)**	**उद्यान (हे.)**	**आठवडी बाजार व खरेदी केंद्र (हे.)**	**दवाखाना व प्रसूतिगृह (हे.)**	**टाऊन हॉल व ग्रंथालय (हे.)**
सेक्टरनिहाय क्षेत्राची मागणी	S-१	१०	९.६	१७	८.५	१.६	२	२
	S-२	९.६	८.४	१५.८	७.९	१.६	२	२
	S-३	९.२	८.४	१५.४	७.७	१.६	२	२
	S-४	९.६	८.४	१५.८	७.९	१.६	२	२
	S-५	१०	९.६	१६.४	८.२	१.६	२	२
	S-६	१०	९.६	१६.४	८.२	१.६	२	२
	S-७	९.६	९.६	१६.२	८.१	१.६	२	२
	S-८	१०	९.६	१६.६	८.३	१.६	२	२
	एकूण	**७८**	**७३.२**	**१२९.६**	**६४.८**	**१२.८**	**१६**	**१६**
विद्यमान सुविधांचे क्षेत्र	S-१	५.४०५१	५.६२	०	१.८८	०	०.६९	०.७८
	S-२	३.२७	९.३७	८.८८	२.२९	४.०३	२.२२	०.१६
	S-३	१.०८	१४.७३	०	०.६	०	०.४१	०.०७
	S-४	२.२८	१०.७२	०.४७	१.२	०	१.६	०.९१
	S-५	२.१२	२०.७२	०	२.७४	२.४३	६.५८	०.४४
	S-६	१.७	४.८४	१.५४	२.७५	०	१.३२	०.२५
	S-७	०.८	३६.२८	०	१.२८	११.५८	७.४	०.६६
	S-८	१.५१	६.५७	०	०	०.२३	१.८४	०.१५
	एकूण	**१८.१६५१**	**१०८.८५**	**१०.८९**	**१२.७४**	**१८.२७**	**२२.०६**	**३.४२**
प्रस्तावित करावयाचे क्षेत्र	S-१	४.५९४९	३.९८	१७	६.६२	१.६	१.३१	१.२२
	S-२	६.३३	-०.९७	६.९२	५.६१	-२.४३	-०.२२	१.८४
	S-३	८.१२	-६.३३	१५.४	७.१	१.६	१.५९	१.९३
	S-४	७.३२	-२.३२	१५.३३	६.७	१.६	०.४	१.०९

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

		१	२	३	४	५	६	७
	आरक्षणे	**प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण (हे.)**	**माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण (हे.)**	**क्रीडांगण (हे.)**	**उद्यान (हे.)**	**आठवडी बाजार व खरेदी केंद्र (हे.)**	**दवाखाना व प्रसूतिगृह (हे.)**	**टाऊन हॉल व ग्रंथालय (हे.)**
	S-५	७.८८	-११.१२	१६.४	५.४६	-०.८३	-४.५८	१.५६
	S-६	८.३	४.७६	१४.८६	५.४५	१.६	०.६८	१.७५
	S-७	८.८	-२६.६८	१६.२	६.८२	-९.९८	-५.४	१.३४
	S-८	८.४९	३.०३	१६.६	८.३	१.३७	०.१६	१.८५
	एकूण	**५९.८३४९**	**-३५.६५**	**११८.७१**	**५२.०६**	**-५.४७**	**-६.०६**	**१२.५८**

१५.१३ नियोजनात भागधारकांच्या मतांचा विचार

अहिल्यानगरची प्रारूप विकास योजना तयार करण्याच्या प्रक्रियेचा भाग म्हणून पुढील २० वर्षांतील शहराची वाढ व विकासाच्या क्षमतेबाबत नागरिकांचे मत जाणून घेण्यासाठी १७ निवडणूक प्रभागांमध्ये जनमत सर्वेक्षण करण्यात आले. अमर्याद लोकसंख्येसाठीच्या प्रमाणित सांख्यिकी पद्धतीनुसार, ९५% विश्वास पातळी व ±५% त्रुटीच्या मर्यादेच्या आधारे पुढील सूत्र वापरून नमुना आकार निश्चित करण्यात आला:

$$n = (Z^2 \times p \times q) / e^2$$

येथे Z = १.९६, p = ०.५, q = ०.५ व e = ०.०५. त्यानुसार काढलेला किमान नमुना आकार ३८५ इतका होता. प्रभागनिहाय प्रतिनिधित्व, लोकसंख्येतील विविधता व सर्वेक्षणाच्या निष्कर्षांची विश्वासार्हता वाढविण्यासाठी नमुना आकार वाढविण्यात आला व एकूण ५३० मुलाखती घेण्यात आल्या. विद्यमान नागरी समस्या, प्रभाग स्तरावरील सुविधांतील त्रुटी, नवीन सुविधांच्या गरजा व शहराच्या एकूण विकासविषयक गरजा निश्चित करण्याच्या उद्देशाने नगर रचना व मूल्यनिर्धारण संचालनालय, महाराष्ट्र यांच्या विकास योजना नियमपुस्तिकेत विहित नमुन्यानुसार हे सर्वेक्षण करण्यात आले.

शहर स्तरावर प्रामुख्याने पुढील समस्या निदर्शनास आल्या; त्या धोरणात्मक, पायाभूत सुविधाविषयक व दीर्घकालीन विकासाशी संबंधित आहेत:

१. रस्त्यांची स्थिती

२. शहराचा विस्तार व विकास

३. वाहतूक कोंडी व व्यवस्थापन

४. सार्वजनिक वाहतूक

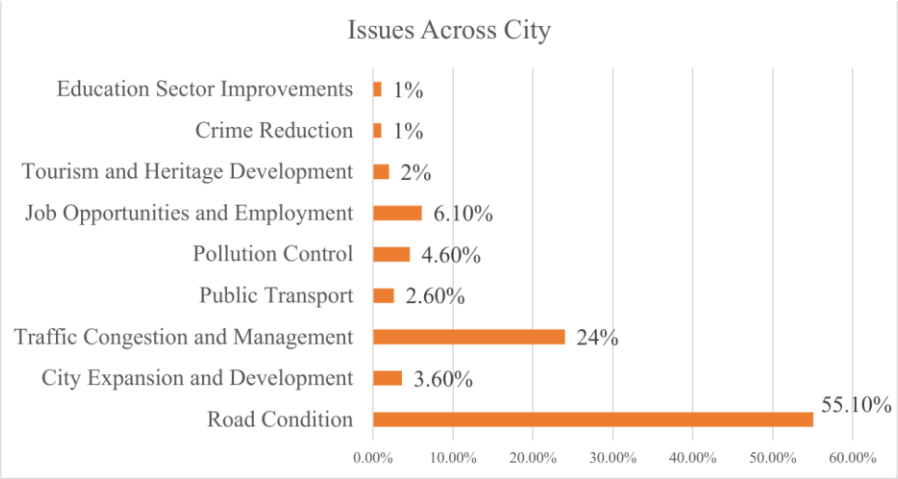
५. प्रदूषण नियंत्रण

६. रोजगाराच्या संधी

७. पर्यटन व वारसा विकास

८. गुन्हेगारी कमी करणे

९. शिक्षण क्षेत्रातील सुधारणा

आकृती १५-३ शहरातील समस्या

प्रभाग स्तरावर प्रामुख्याने पुढील समस्या आढळून आल्या; त्या स्थानिक सेवा पुरवठा व वस्ती स्तरावरील समस्या दर्शवितात:

१. निचरा व मलनिःसारणाच्या समस्या

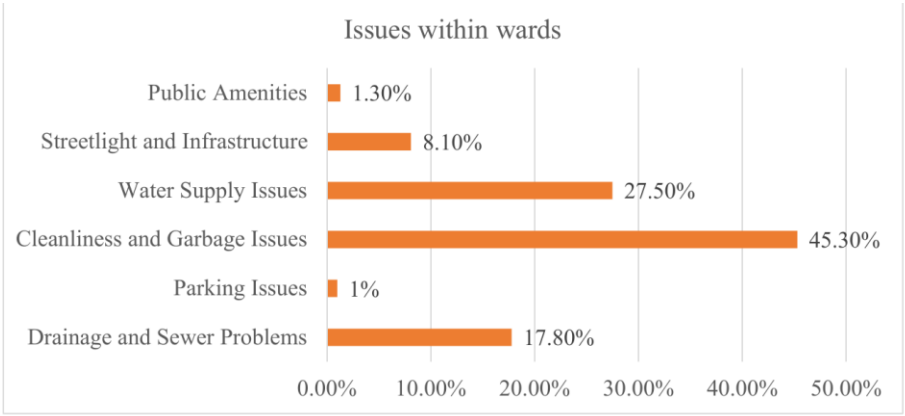
२. वाहनतळाच्या समस्या

३. स्वच्छता व कचऱ्याच्या समस्या

४. पाणीपुरवठ्याच्या समस्या

५. पथदिवे व पायाभूत सुविधा

६. सार्वजनिक सुविधा

आकृती १५-४ प्रभागांतील समस्या

जनमत सर्वेक्षणाच्या आधारे शहरातील अनेक ठिकाणी वाहनतळाच्या तीव्र समस्या असल्याचे निदर्शनास आले आहे. प्रमुख वाणिज्य व बाजारपेठ क्षेत्रांत वाहनतळाची मागणी मोठ्या प्रमाणावर केंद्रित असून तीव्र वाणिज्य घडामोडी व वाहनांची मोठी वर्दळ यांमुळे कापड बाजार हे सर्वाधिक गंभीर ठिकाण म्हणून पुढे आले आहे. दिल्ली गेट, पाइपलाइन रोड, बाजार पेठ, गावठाण, प्रोफेसर चौक / आकाशवाणी चौक, माळीवाडा—स्वस्तिक बस स्थानक, डी.एस.पी. चौक, मध्यवर्ती शहर भाग व भिस्तबाग चौक या इतर प्रमुख ठिकाणीही वाहनतळाचा मोठा

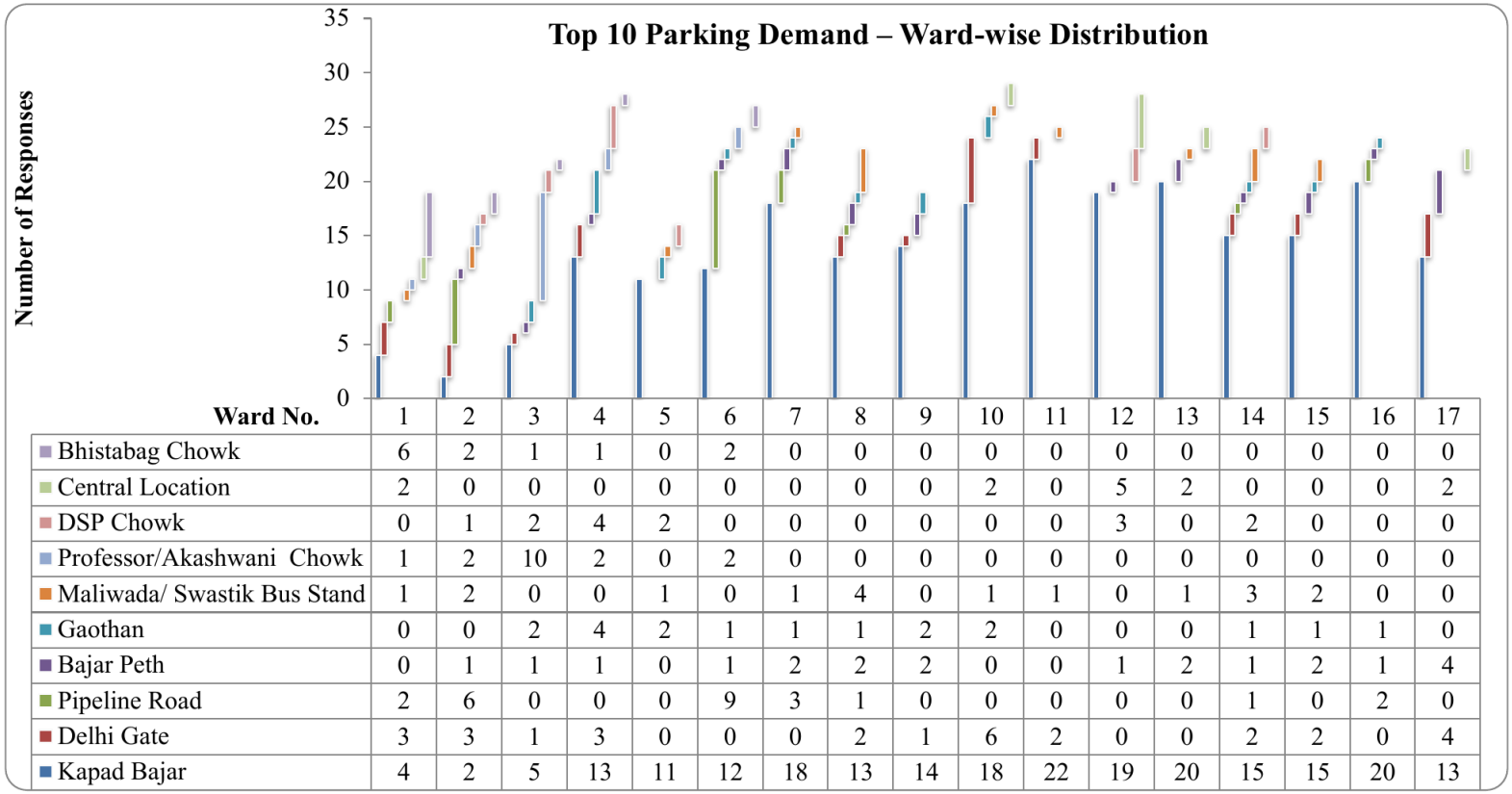
ताण दिसून येतो. मिश्र जमीन वापराचे स्वरूप, अरुंद मार्गिका रुंदी, पादचाऱ्यांची मोठी वर्दळ व सुव्यवस्थित वाहनतळ सुविधांचा अभाव ही यामागील प्रमुख कारणे आहेत.

याशिवाय पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालय अहिल्यानगर, नेप्ती नाका, सावेडी, एम.आय.डी.सी. नागापूर व तपोवन रोड यांसह प्रमुख वाहतूक केंद्रे, आरोग्य सुविधा, महामार्ग व उदयोन्मुख नागरी मार्गिकांभोवतीही मोठी वाहनतळ मागणी नोंदविण्यात आली आहे. एकूण निष्कर्षांवरून शहरभर नियोजित वाहनतळ पायाभूत सुविधांची कमतरता असल्याचे दिसून येते; त्यामुळे मोठ्या प्रमाणावर रस्त्यावरच वाहने उभी केली जातात, वाहतुकीस अडथळा निर्माण होतो व वारंवार कोंडी होते.

या सर्वेक्षणातून वाहनतळाच्या सुसूत्र नियोजनाची तातडीची गरज स्पष्टपणे अधोरेखित होते; विशेषतः गाभा वाणिज्य, संस्थात्मक व वाहतूकाभिमुख क्षेत्रांत रस्त्याबाहेरील वाहनतळ सुविधा, बहुमजली वाहनतळ व प्रभावी वाहनतळ व्यवस्थापन उपाययोजनांची अंमलबजावणी करण्यावर भर देणे आवश्यक आहे.

सर्वेक्षणादरम्यान नागरिकांनी निवडलेली वाहनतळ मागणीची पहिली १० ठिकाणे खालील तक्त्यात/आलेखात दर्शविली आहेत.

वाहनतळाची मागणी जास्त असलेली ठिकाणे

Ward No.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Bhistabag Chowk	6	2	1	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Central Location	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	5	2	0	0	0	2
DSP Chowk	0	1	2	4	2	0	0	0	0	0	0	3	0	2	0	0	0
Professor/Akashwani Chowk	1	2	10	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Maliwada/ Swastik Bus Stand	1	2	0	0	1	0	1	4	0	1	1	0	1	3	2	0	0
Gaothan	0	0	2	4	2	1	1	1	2	2	0	0	0	1	1	1	0
Bajar Peth	0	1	1	1	0	1	2	2	2	0	0	1	2	1	2	1	4
Pipeline Road	2	6	0	0	0	9	3	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0
Delhi Gate	3	3	1	3	0	0	0	2	1	6	2	0	0	2	2	0	4
Kapad Bajar	4	2	5	13	11	12	18	13	14	18	22	19	20	15	15	20	13

प्रकरण १६. विविध आरक्षणांच्या अवकाशीय वितरणाबाबतचा दृष्टिकोन

१६.१ सेक्टरनिहाय आरक्षणे

अहिल्यानगरच्या प्रारूप विकास योजनेतील प्रस्तावित आरक्षणांमधून शहराच्या भविष्यातील वाढीसाठी सामाजिक, भौतिक, करमणूक व पर्यावरणीय पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून देण्याबाबतचा संतुलित व सर्वंकष दृष्टिकोन दिसून येतो. विद्यमान विकासाचे स्वरूप, लोकसंख्येचे केंद्रीकरण, सेवांमधील त्रुटी व भविष्यातील नागरी विस्ताराच्या गरजा विचारात घेऊन एकूण ४७९ आरक्षणे प्रस्तावित करण्यात आली असून ती आठ नियोजन सेक्टरमध्ये वितरित करण्यात आली आहेत.

सर्व सेक्टरपैकी सेक्टर १ मध्ये सर्वाधिक आरक्षणे (१०९) असून त्यानंतर सेक्टर ३ (८४), सेक्टर २ (७६) व सेक्टर ४ (५७) यांचा क्रमांक लागतो. हे सेक्टर शहराचे तुलनेने विकसित व नागरीकरण झालेले भाग असून तेथे सार्वजनिक सुविधा व पायाभूत सुविधांची मागणी लक्षणीयरीत्या अधिक आहे. त्यानुसार या सेक्टरमध्ये मोठ्या संख्येने शैक्षणिक सुविधा (४० आरक्षणे), ग्रामीण बाजार/खरेदी केंद्रे (६० आरक्षणे), आरोग्य सुविधा (२८ आरक्षणे), उद्याने व बगीचे (८६ आरक्षणे) आणि क्रीडांगणे (९० आरक्षणे) प्रस्तावित करण्यात आली आहेत. एकट्या सेक्टर १ मध्ये १५ शैक्षणिक सुविधा, १७ उद्याने/बगीचे, १५ क्रीडांगणे व बाजाराशी संबंधित १७ आरक्षणे असून प्रमुख नागरी घडामोडींचे केंद्र म्हणून त्याची भूमिका त्यातून दिसून येते. त्याचप्रमाणे दाट निवासी वस्त्या व वाणिज्य घडामोडींच्या गरजा भागविण्यासाठी सेक्टर २ व ३ मध्ये सामाजिक पायाभूत सुविधा व सार्वजनिक सुविधांचे मोठे केंद्रीकरण आहे.

उर्वरित सेक्टर, म्हणजे सेक्टर ५ (३३ आरक्षणे), सेक्टर ६ (३२ आरक्षणे), सेक्टर ७ (४२ आरक्षणे) व सेक्टर ८ (४६ आरक्षणे), हे विकसनशील व बाहेरील भाग असून तेथील आरक्षणांचे स्वरूप अधिक धोरणात्मक व वाढीभिमुख आहे. भविष्यातील नागरी विस्तारासाठी पुरेशी क्षमता निर्माण करतानाच अत्यावश्यक सेवा उपलब्ध करून देण्यावर या सेक्टरमध्ये भर देण्यात आला आहे. विशेषतः सेक्टर ८ मध्ये वाहनतळाची (११) व उद्याने/बगीच्यांची (१३) आरक्षणे तुलनेने अधिक असून उदयोन्मुख नागरी भागांत भविष्यातील वाहतूक मागणी सामावून घेण्याची व पर्यावरणाचा दर्जा सुधारण्याची गरज त्यातून दिसून येते. नियोजनबद्ध विकासाला आधार देण्यासाठी व सेवांची समन्यायी उपलब्धता सुनिश्चित करण्यासाठी सेक्टर ७ मध्येही करमणूक, वाणिज्य व सामुदायिक सुविधांचे संतुलित वितरण आहे.

करमणूक व मोकळ्या जागांवर देण्यात आलेला भर हे प्रारूप विकास योजनेचे उल्लेखनीय वैशिष्ट्य आहे. सर्व सेक्टरमध्ये मिळून एकूण १७६ करमणूक आरक्षणे प्रस्तावित करण्यात आली असून त्यात ८६ उद्याने व बगीचे आणि ९० क्रीडांगणांचा समावेश आहे. पर्यावरणीय शाश्वतता वाढविणे, सार्वजनिक आरोग्याला चालना देणे व रहिवाशांचे एकूण जीवनमान सुधारणे याबाबतची नियोजन प्राधिकरणाची बांधिलकी यातून दिसून येते.

योजनेत महत्त्वाच्या नागरी पायाभूत सुविधा व सार्वजनिक सेवासुविधांचीही तरतूद करण्यात आली आहे. ७ ए.एम.टी. बस स्थानके, ३२ वाहनतळ सुविधा, ४ सांडपाणी प्रक्रिया केंद्रे (STP), ६ घनकचरा व्यवस्थापन स्थळे, २ जल उपसा केंद्रे (WPS) व ३ अग्निशमन केंद्रे यांसाठी आरक्षणे प्रस्तावित करण्यात आली आहेत. सेवांची

कार्यक्षमता सुधारण्यासाठी, पर्यावरण व्यवस्थापन व्यवस्था बळकट करण्यासाठी व शहराच्या दीर्घकालीन पायाभूत सुविधांच्या गरजांना आधार देण्यासाठी या सुविधा विविध सेक्टरमध्ये धोरणात्मकरीत्या वितरित करण्यात आल्या आहेत. सामाजिक संवाद व नागरी उपक्रमांना चालना देण्यासाठी ११ सामुदायिक/बहुउद्देशीय सभागृहे, ११ ग्रंथालये व ३ टाऊन हॉल यांसारख्या समाजाभिमुख सुविधाही प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

एकूणच आरक्षणांच्या सेक्टरनिहाय वितरणातून एकात्मिक व दूरदर्शी नियोजन धोरण दिसून येते. विकसित सेक्टरमध्ये सामाजिक व भौतिक पायाभूत सुविधांच्या अधिक केंद्रीकरणाद्वारे त्यांचे बळकटीकरण करण्यात आले आहे, तर भविष्यातील लोकसंख्या वाढ व नागरी विस्तार सामावून घेण्यासाठी बाहेरील सेक्टरमध्ये अत्यावश्यक सुविधा व पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत. त्यामुळे प्रस्तावित आरक्षणांच्या स्वरूपातून संपूर्ण अहिल्यानगर महानगरपालिका क्षेत्रात सेवांची समन्यायी उपलब्धता, नागरी राहणीयोग्यतेत सुधारणा व शाश्वत आणि सर्वसमावेशक विकास साधण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

तक्ता १६-१ नियोजन सेक्टरनिहाय आरक्षणांचे वितरण

अ.क्र.	आरक्षणाचा प्रकार	सेक्टर-१	सेक्टर-२	सेक्टर-३	सेक्टर-४	सेक्टर-५	सेक्टर-६	सेक्टर-७	सेक्टर-८	एकूण संख्या
१	ए.एम.टी. बस स्थानक	१	१	३	२	०	०	०	०	**७**
२	दफनभूमी (BG)	१	१	२	१	१	१	०	०	**७**
३	स्मशानभूमी (CG)	२	१	२	१	१	१	१	१	**१०**
४	सामुदायिक सभागृह / बहुउद्देशीय सभागृह	३	०	०	०	२	१	३	१	**१०**
५	शैक्षणिक सुविधा	१५	७	७	२	४	३	२	०	**४०**
६	अग्निशमन केंद्र	०	०	२	१	०	०	०	०	**३**
७	उद्यान / बगीचा	१७	१८	९	६	६	५	१२	१३	**८६**
८	आरोग्य सुविधा	७	४	८	५	२	१	१	०	**२८**
९	ग्रंथालय	२	२	१	४	०	०	१	१	**११**
१०	महानगरपालिका प्रयोजन (MP)	१२	३	९	९	१	२	१	१	**३८**
११	इतर	८	८	७	९	१	३	५	०	**४१**
१२	वाहनतळ	४	४	३	०	२	१	७	११	**३२**
१३	क्रीडांगण (PG)	१५	१५	१८	१३	७	८	२	१२	**९०**
१४	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र (STP)	१	०	१	०	१	१	०	०	**४**
१५	घनकचरा व्यवस्थापन स्थळ	३	१	१	०	१	०	०	०	**६**
१६	टाऊन हॉल	०	१	१	०	०	२	०	०	**४**
१७	भाजी मंडई / खरेदी केंद्र / बाजार	१७	१०	९	४	४	३	७	६	**६०**
१८	जल उपसा केंद्र (WPS)	१	०	१	०	०	०	०	०	**२**
एकूण		**१०९**	**७६**	**८४**	**५७**	**३३**	**३२**	**४२**	**४६**	**४७९**

१६.२ आरक्षणांचे क्षेत्र

अ.क्र.	आरक्षणाचा प्रकार	वर्णन	प्रस्तावित एकूण जागा	एकूण क्षेत्र (हे.)	सन २०३९ च्या लोकसंख्येसाठी नियोजनविषयक महत्त्व
१	ए.एम.टी. बस स्थानक	शहर व स्थानिक सार्वजनिक वाहतूक बस स्थानके	७	२.७२	सार्वजनिक वाहतूक जाळे बळकट करण्यासाठी व वाढत्या लोकसंख्येसाठी आंतरशहर व शहरांतर्गत दळणवळण सुधारण्यासाठी प्रस्तावित.
२	BG	दफनभूमी	७	७	दफनभूमीच्या भविष्यातील गरजा पूर्ण करण्यासाठी व पुरेशा नागरी पायाभूत सुविधा राखण्यासाठी आरक्षित.
३	CG	स्मशानभूमी	१०	८.४६	योग्य पर्यावरणीय बाबींचा विचार करून स्मशानभूमी सुविधांची वाढती मागणी सामावून घेण्यासाठी प्रस्तावित.
४	सामुदायिक सभागृह / बहुउद्देशीय सभागृह	सामुदायिक सभागृह / बहुउद्देशीय सभागृह	१०	५.८३	सामाजिक मेळावे, सांस्कृतिक कार्यक्रम, आपत्ती निवारण कार्य व सामुदायिक समारंभांसाठी.
५	शैक्षणिक सुविधा	शैक्षणिक सुविधा	४०	२६.२२	प्रक्षेपित लोकसंख्येसाठी शाळा, महाविद्यालये व संस्थात्मक सुविधांसह भविष्यातील शैक्षणिक मागणी पूर्ण करण्यासाठी मोठ्या संख्येने जागा प्रस्तावित.
६	अग्निशमन केंद्र	अग्निशमन केंद्रे	३	१.२३	संपूर्ण नागरी क्षेत्रात आपत्कालीन प्रतिसादाची व्याप्ती व अग्निसुरक्षा सेवा सुधारण्यासाठी आरक्षित.
७	उद्यान / बगीचा	सार्वजनिक उद्याने व बगीचे	८६	८२.४४	करमणुकीच्या मोकळ्या जागा, पर्यावरणीय समतोल, सार्वजनिक आरोग्य व नागरी राहणीयोग्यता सुधारण्यासाठी मोठ्या प्रमाणावर जमीन आरक्षित.
८	आरोग्य सुविधा	रुग्णालये व आरोग्यसेवा सुविधा	२८	१०.६४	आरोग्यसेवा पायाभूत सुविधा बळकट करण्यासाठी व भविष्यातील लोकसंख्या वाढीसाठी पुरेशा वैद्यकीय सेवा सुनिश्चित करण्यासाठी प्रस्तावित.
९	ग्रंथालय	सार्वजनिक ग्रंथालये	११	०.८५	सार्वजनिक वाचन व ज्ञान केंद्रांच्या माध्यमातून शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकासाला चालना देण्यासाठी आरक्षित.
१०	MP	महानगरपालिका प्रयोजन	३८	११.४३	शहर व्यवस्थापनासाठी आवश्यक महानगरपालिका कार्यालये, प्रशासकीय सुविधा व नागरी सेवा पायाभूत सुविधा तसेच आवश्यकतेनुसार महानगरपालिका वेळोवेळी ठरवील अशा इतर कोणत्याही प्रयोजनाचा समावेश.
११	इतर	संकीर्ण सार्वजनिक वापर	४१	७८.९६	प्रमाणित प्रवर्गात समाविष्ट नसलेली विशेष आरक्षणे व इतर सार्वजनिक/निमसार्वजनिक गरजा यांचा समावेश.

अ.क्र.	आरक्षणाचा प्रकार	वर्णन	प्रस्तावित एकूण जागा	एकूण क्षेत्र (हे.)	सन २०३९ च्या लोकसंख्येसाठी नियोजनविषयक महत्त्व
१२	PG	क्रीडांगण	९०	१०३.५३	क्रीडा, करमणूक, युवकांचे उपक्रम व सामुदायिक कल्याणासाठी सर्वाधिक आरक्षणे.
१३	वाहनतळ	सार्वजनिक वाहनतळ सुविधा	३२	१५.८२	वाहनांच्या वाढत्या मालकीचा विचार करून व नागरी भागातील वाहतूक कोंडी कमी करण्यासाठी प्रस्तावित.
१४	STP	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र	४	१०.९५	भविष्यातील नागरी विस्तारासाठी सांडपाणी प्रक्रिया व पर्यावरणीय स्वच्छता सुधारण्यासाठी आरक्षित.
१५	घनकचरा व्यवस्थापन स्थळ	घनकचरा व्यवस्थापन स्थळ	६	१३.०४	नागरी स्वच्छता व शाश्वतता राखण्यासाठी कचऱ्याचे शास्त्रोक्त संकलन, प्रक्रिया व विल्हेवाट यांसाठी प्रस्तावित.
१६	टाऊन हॉल	टाऊन हॉल / नागरी सभागृह इमारत	४	५.५३	मोठ्या सार्वजनिक सभा, प्रशासकीय कार्ये व नागरी कार्यक्रमांसाठी.
१७	भाजी मंडई / खरेदी केंद्र / बाजार	भाजी मंडई / खरेदी केंद्र / बाजार	६०	३१.०७	वाढत्या शहराच्या लोकसंख्येसाठी वाणिज्य घडामोडी, स्थानिक व्यापार व सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेला आधार देण्यासाठी प्रस्तावित.
१८	WPS	जल उपसा केंद्र	२	०.२२	पाणीपुरवठा पायाभूत सुविधा बळकट करण्यासाठी व कार्यक्षम पाणी वितरण सुनिश्चित करण्यासाठी आरक्षित.
एकूण	~	~	**४७९**	**४१५.९५**	प्रक्षेपित लोकसंख्या व सन २०३९ पर्यंतच्या नियोजित नागरी वाढीसाठी संतुलित भौतिक, सामाजिक, पर्यावरणीय व सेवासुविधा पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून देणे, हे सर्व आरक्षणांचे उद्दिष्ट आहे.

१. सन २०३९ च्या प्रक्षेपित लोकसंख्येच्या पायाभूत सुविधा व सेवाविषयक गरजा पूर्ण करण्यासाठी प्रारूप विकास योजनेत ४१५.९५ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या एकूण ४७९ आरक्षित जागा प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

२. ए.एम.टी. बस स्थानक आरक्षणांमध्ये २.७२ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या ७ जागांचा समावेश असून त्या सार्वजनिक वाहतूक जाळे बळकट करण्यासाठी, शहरांतर्गत व आंतरशहर दळणवळण सुधारण्यासाठी व प्रवाशांच्या वाढत्या ये-जा ला आधार देण्यासाठी प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

३. दफनभूमी (BG) आरक्षणांमध्ये ७.०० हेक्टर क्षेत्राच्या ७ जागा असून दफनभूमीच्या भविष्यातील गरजा पूर्ण करण्यासाठी व अत्यावश्यक नागरी पायाभूत सुविधांची उपलब्धता सुनिश्चित करण्यासाठी त्यांचे नियोजन करण्यात आले आहे.

४. स्मशानभूमी (CG) आरक्षणांमध्ये ८.४६ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या १० जागांचा समावेश असून पर्यावरणीय बाबींचा विचार करतानाच भविष्यातील लोकसंख्येसाठी पुरेशा स्मशानभूमी सुविधा त्याद्वारे सुनिश्चित होतात.

५. सामुदायिक सभागृह / बहुउद्देशीय सभागृह आरक्षणांमध्ये ५.८३ हेक्टर क्षेत्राच्या १० जागा असून त्या सामाजिक मेळावे, सांस्कृतिक उपक्रम, सार्वजनिक समारंभ, आपत्ती निवारण कार्य व सामुदायिक कार्यक्रमांसाठी आहेत.

६. शैक्षणिक सुविधा आरक्षणांमध्ये २६.२२ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या ४० जागांचा समावेश असून लोकसंख्या वाढीमुळे निर्माण होणारी शाळा, महाविद्यालये व इतर शैक्षणिक संस्थांची भविष्यातील मागणी सामावून घेण्यासाठी त्या प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

७. अग्निशमन केंद्र आरक्षणांमध्ये १.२३ हेक्टर क्षेत्राच्या ३ जागा असून शहरभर अग्निसुरक्षा सेवा व आपत्कालीन प्रतिसादाची व्याप्ती सुधारण्यासाठी त्यांचे नियोजन करण्यात आले आहे.

८. उद्यान व बगीचा आरक्षणांमध्ये ८२.४४ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या ८६ जागा असून करमणुकीच्या मोकळ्या जागा उपलब्ध करून देण्यासाठी, पर्यावरणाचा दर्जा सुधारण्यासाठी व सार्वजनिक आरोग्य आणि नागरी राहणीयोग्यता वाढविण्यासाठी त्या प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

९. आरोग्य सुविधा आरक्षणांमध्ये १०.६४ हेक्टर क्षेत्राच्या २८ जागांचा समावेश असून आरोग्यसेवा पायाभूत सुविधा बळकट करण्यासाठी व भविष्यातील लोकसंख्येसाठी वैद्यकीय सेवांची उपलब्धता सुनिश्चित करण्यासाठी त्या आहेत.

१०. ग्रंथालय आरक्षणांमध्ये ०.८५ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या ११ जागा असून शहरातील शैक्षणिक, सांस्कृतिक व ज्ञानाधारित उपक्रमांना आधार देण्यासाठी त्या प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

११. महानगरपालिका प्रयोजन (MP) आरक्षणांमध्ये ११.४३ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या ३८ जागांचा समावेश असून प्रभावी नागरी व्यवस्थापनासाठी आवश्यक प्रशासकीय कार्यालये व विविध नागरी सेवासुविधा तसेच आवश्यकतेनुसार महानगरपालिका वेळोवेळी ठरवील अशा इतर कोणत्याही प्रयोजनासाठी त्या आहेत.

१२. "इतर" प्रवर्गात ७८.९६ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या ४१ जागांचा समावेश असून प्रमाणित आरक्षण प्रवर्गांत न येणाऱ्या संकीर्ण सार्वजनिक व निमसार्वजनिक प्रयोजनांसाठी त्या आरक्षित करण्यात आल्या आहेत.

१३. क्रीडांगण (PG) आरक्षणे हा १०३.५३ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या ९० जागांसह सर्वांत मोठा प्रवर्ग असून क्रीडा, करमणूक, युवकांचे उपक्रम व एकूण सामुदायिक कल्याणाला चालना देण्यासाठी त्या प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

१४. वाहनतळ आरक्षणांमध्ये १५.८२ हेक्टर क्षेत्राच्या ३२ जागा असून भविष्यातील वाहनतळाची मागणी पूर्ण करण्यासाठी व वाहनांच्या वाढत्या मालकीमुळे होणारी वाहतूक कोंडी कमी करण्यासाठी त्यांचे नियोजन करण्यात आले आहे.

१५. सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र (STP) आरक्षणांमध्ये १०.९५ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या ४ जागांचा समावेश असून सांडपाणी प्रक्रिया व पर्यावरणीय स्वच्छता पायाभूत सुविधा सुधारण्यासाठी त्या प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

१६. घनकचरा व्यवस्थापन (SWM) स्थळ आरक्षणांमध्ये १३.०४ हेक्टर क्षेत्राच्या ६ जागा असून कचऱ्याची शास्त्रोक्त प्रक्रिया, विल्हेवाट व शाश्वत घनकचरा व्यवस्थापनासाठी त्या आहेत.

१७. टाऊन हॉल आरक्षणांमध्ये ५.५३ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या ४ जागांचा समावेश असून नागरी सभा, सार्वजनिक प्रशासकीय कार्ये व मोठ्या सामुदायिक कार्यक्रमांसाठी त्या प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

१८. भाजी मंडई / खरेदी केंद्र / बाजार आरक्षणांमध्ये ३१.०७ हेक्टर क्षेत्राच्या ६० जागा असून वाढत्या नागरी लोकसंख्येसाठी वाणिज्य घडामोडी, स्थानिक व्यापार व सार्वजनिक बाजार सुविधांना आधार देण्यासाठी त्यांचे नियोजन करण्यात आले आहे.

१९. जल उपसा केंद्र (WPS) आरक्षणांमध्ये ०.२२ हेक्टर क्षेत्र व्यापणाऱ्या २ जागांचा समावेश असून शहराची पाणीपुरवठा व वितरण व्यवस्था बळकट करण्यासाठी त्या प्रस्तावित करण्यात आल्या आहेत.

२०. एकूणच सन २०३९ पर्यंतच्या शहराच्या नियोजित वाढीला आधार देण्यासाठी आवश्यक पुरेशा करमणुकीच्या जागा, सामाजिक पायाभूत सुविधा, वाहतूक सुविधा, सार्वजनिक सेवासुविधा, आरोग्यसेवा, शिक्षण व पर्यावरणीय सेवा उपलब्ध करून देऊन संतुलित नागरी विकास साधण्यावर आरक्षण प्रस्तावांमध्ये भर देण्यात आला आहे.

१६.२.१ सुधारित विकास योजनेतील रस्ते जाळ्याचे प्रस्ताव

यापूर्वी मंजूर विकास योजनेत संपूर्ण नियोजन क्षेत्रात सुव्यवस्थित रस्ते जाळे आधीच प्रस्थापित करण्यात आले होते. सुधारित विकास योजनेत एकूण रस्ते जाळ्याची चौकट बहुतांशी कायम ठेवण्यात आली असून क्षेत्रातील सद्यःस्थितीतील प्रत्यक्ष परिस्थिती व पायाभूत सुविधांच्या गरजांशी अधिक सुसंगत होण्यासाठी केवळ निवडक व आवश्यक फेरबदल करण्यात आले आहेत.

नालेगाव—बोल्हेगाव परिसरातील प्रस्तावित रस्त्याबाबतचा बदल हा उल्लेखनीय बदलांपैकी एक आहे. यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत हा रस्ता ५४ मीटर रुंदीचा प्रस्तावित होता. तथापि, या क्षेत्रातील वाहतुकीच्या गरजा व अपेक्षित विकासाच्या प्रमाणाचा आढावा व फेरमूल्यमापन केल्यानंतर सुधारित विकास योजनेत या रस्त्याची रुंदी सुसूत्रपणे ३० मीटरपर्यंत कमी करण्यात आली आहे; त्यामुळे क्षेत्राच्या प्रक्षेपित दळणवळणाच्या गरजा पुरेशा प्रमाणात पूर्ण करतानाच अधिक व्यवहार्य व जमिनीचा कार्यक्षम वापर करणारा दृष्टिकोन सुनिश्चित होतो.

भविष्यातील लोकसंख्या वाढ व नव्याने विकसित होणाऱ्या क्षेत्रांकडे लोकसंख्येचे अपेक्षित स्थलांतर लक्षात घेऊन सुधारित योजनेत स्वतंत्र निवासी क्षेत्र निश्चित करण्यात आले आहे. या क्षेत्राचा नियोजनबद्ध व सुसूत्र विकास व्हावा यासाठी नालेगाव, बोल्हेगाव व लगतच्या परिसरातील सुमारे ६०० हेक्टर क्षेत्रात अत्यावश्यक सुविधांना जोडणारे १२ मीटर, १५ मीटर, १८ मीटर व २४ मीटर रुंदीच्या रस्त्यांचे सर्वंकष जाळीसदृश (ग्रिड

आयर्न) व त्रिज्याकार रस्ते जाळे प्रस्तावित करण्यात आले आहे. हे प्रस्तावित जाळे तात्कालिक दळणवळणाच्या गरजा पूर्ण करण्याबरोबरच क्षेत्राच्या दीर्घकालीन व सुव्यवस्थित विकासाचा भक्कम पाया घालते.

तसेच सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक [३०-०७-२०२६] अन्वये, सर्वसाधारण सभेने सुचविल्यानुसार नगर–मनमाड रोडला जोडणारा प्रस्तावित ३० मीटर रुंदीचा रस्ता २४ मीटरपर्यंत कमी करण्यात आला असून हा फेरबदल प्रारूप विकास योजनेत समाविष्ट करण्यात आला आहे.

१६.३ प्रक्षेपित सुविधांची सेक्टरनिहाय तुलना

खालील तक्त्यात सन २०३९ साठी प्रक्षेपित सुविधांच्या गरजा व प्रारूप विकास योजनेतील संबंधित प्रस्तावित आरक्षणे यांची सेक्टरनिहाय तुलना सादर केली आहे. त्यात प्रत्येक नियोजन सेक्टरसाठी विविध आरक्षण प्रवर्गांखालील आवश्यक क्षेत्र, विद्यमान उपलब्ध क्षेत्र, निव्वळ अतिरिक्त आवश्यकता किंवा विद्यमान अतिरिक्त क्षेत्र आणि प्रस्तावित क्षेत्र यांचा समावेश आहे.

सेक्टर	आरक्षण प्रवर्ग	आवश्यक क्षेत्र (हे.)	विद्यमान क्षेत्र (हे.)	निव्वळ आवश्यकता / अतिरिक्त	प्रस्तावित क्षेत्र (हे.)	अंतिम स्थिती
सेक्टर - १						
S-१	शैक्षणिक सुविधा	१९.६०	११.०३	+८.५७ आवश्यक	८.८६	अतिरिक्त
S-१	क्रीडांगण	१७.००	०.००	+१७.०० आवश्यक	२३.८८	अतिरिक्त
S-१	उद्यान	८.५०	१.८८	+६.६२ आवश्यक	२४.४१	अतिरिक्त
S-१	बाजार / खरेदी केंद्र	१.६०	०.००	+१.६० आवश्यक	७.३२	अतिरिक्त
S-१	आरोग्य सुविधा	२.००	०.६९	+१.३१ आवश्यक	२.१५	अतिरिक्त
S-१	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	२.००	०.७८	+१.२२ आवश्यक	०.१८	तूट
सेक्टर - २						
S-२	शैक्षणिक सुविधा	१८.००	१२.६४	+५.३६ आवश्यक	६.०६	अतिरिक्त
S-२	क्रीडांगण	१५.८०	८.८८	+६.९२ आवश्यक	२३.१९	अतिरिक्त
S-२	उद्यान	७.९०	२.२९	+५.६१ आवश्यक	२४.५१	अतिरिक्त
S-२	बाजार / खरेदी केंद्र	१.६०	४.०३	विद्यमान अतिरिक्त	७.७८	अतिरिक्त
S-२	आरोग्य सुविधा	२.००	२.२२	विद्यमान अतिरिक्त	१.०४	पुरेसे
S-२	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	२.००	०.१६	+१.८४ आवश्यक	०.२०	तूट
सेक्टर - ३						
S-३	शैक्षणिक सुविधा	१७.६०	१५.८१	+१.७९ आवश्यक	५.००	अतिरिक्त
S-३	क्रीडांगण	१५.४०	०.००	+१५.४० आवश्यक	१४.३९	तूट
S-३	उद्यान	७.७०	०.६०	+७.१० आवश्यक	१२.५९	अतिरिक्त
S-३	बाजार / खरेदी केंद्र	१.६०	०.००	+१.६० आवश्यक	६.२८	अतिरिक्त
S-३	आरोग्य सुविधा	२.००	०.४१	+१.५९ आवश्यक	५.२५	अतिरिक्त
S-३	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	२.००	०.०७	+१.९३ आवश्यक	०.४६	तूट
सेक्टर - ४						
S-४	शैक्षणिक सुविधा	१८.००	१३.००	+५.०० आवश्यक	०.५९	तूट
S-४	क्रीडांगण	१५.८०	०.४७	+१५.३३ आवश्यक	१२.३८	तूट
S-४	उद्यान	७.९०	१.२०	+६.७० आवश्यक	४.२५	तूट
S-४	बाजार / खरेदी केंद्र	१.६०	०.००	+१.६० आवश्यक	१.९५	अतिरिक्त
S-४	आरोग्य सुविधा	२.००	१.६०	+०.४० आवश्यक	०.९१	अतिरिक्त
S-४	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	२.००	०.९१	+१.०९ आवश्यक	०.३५	तूट
सेक्टर - ५						

सेक्टर	आरक्षण प्रवर्ग	आवश्यक क्षेत्र (हे.)	विद्यमान क्षेत्र (हे.)	निव्वळ आवश्यकता / अतिरिक्त	प्रस्तावित क्षेत्र (हे.)	अंतिम स्थिती
S-५	शैक्षणिक सुविधा	१९.६०	२२.८४	विद्यमान अतिरिक्त	२.५१	पुरेसे
S-५	क्रीडांगण	१६.४०	०.००	+१६.४० आवश्यक	१०.०३	तूट
S-५	उद्यान	८.२०	२.७४	+५.४६ आवश्यक	६.९६	अतिरिक्त
S-५	बाजार / खरेदी केंद्र	१.६०	२.४३	विद्यमान अतिरिक्त	२.७९	अतिरिक्त
S-५	आरोग्य सुविधा	२.००	६.५८	विद्यमान अतिरिक्त	१.१४	पुरेसे
S-५	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	२.००	०.४४	+१.५६ आवश्यक	०.००	तूट
सेक्टर - ६						
S-६	शैक्षणिक सुविधा	१९.६०	६.५४	+१३.०६ आवश्यक	२.०२	तूट
S-६	क्रीडांगण	१६.४०	१.५४	+१४.८६ आवश्यक	१८.७५	अतिरिक्त
S-६	उद्यान	८.२०	२.७५	+५.४५ आवश्यक	३.९१	तूट
S-६	बाजार / खरेदी केंद्र	१.६०	०.००	+१.६० आवश्यक	२.१६	अतिरिक्त
S-६	आरोग्य सुविधा	२.००	१.३२	+०.६८ आवश्यक	०.१३	तूट
S-६	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	२.००	०.२५	+१.७५ आवश्यक	२.२१	अतिरिक्त
सेक्टर - ७						
S-७	शैक्षणिक सुविधा	१९.२०	३७.०८	विद्यमान अतिरिक्त	१.१७	पुरेसे
S-७	क्रीडांगण	१६.२०	०.००	+१६.२० आवश्यक	०.२०	तूट
S-७	उद्यान	८.१०	१.२८	+६.८२ आवश्यक	४.४९	तूट
S-७	बाजार / खरेदी केंद्र	१.६०	११.५८	विद्यमान अतिरिक्त	१.७२	अतिरिक्त
S-७	आरोग्य सुविधा	२.००	७.४०	विद्यमान अतिरिक्त	०.०२	पुरेसे
S-७	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	२.००	०.६६	+१.३४ आवश्यक	०.०९	तूट
सेक्टर - ८						
S-८	शैक्षणिक सुविधा	१९.६०	८.०८	+११.५२ आवश्यक	०.००	तूट
S-८	क्रीडांगण	१६.६०	०.००	+१६.६० आवश्यक	०.७०	तूट
S-८	उद्यान	८.३०	०.००	+८.३० आवश्यक	१.३३	तूट
S-८	बाजार / खरेदी केंद्र	१.६०	०.२३	+१.३७ आवश्यक	१.०८	तूट
S-८	आरोग्य सुविधा	२.००	१.८४	+०.१६ आवश्यक	०.००	तूट
S-८	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	२.००	०.१५	+१.८५ आवश्यक	०.०१	तूट

आरक्षण प्रवर्गांच्या सेक्टरनिहाय वितरणाच्या आढाव्यावरून काही सेक्टर जवळपास पूर्णपणे नागरी संपृक्त झाले असून तेथे नवीन नियोजन प्रस्तावांसाठी कोणतेही उर्वरित भूखंड उपलब्ध नसल्याचे दिसून येते. अशा सेक्टरमध्ये विद्यमान बांधीव रचना, रस्ते जाळे व जमीन वापराच्या स्वरूपामुळे स्थानिक स्तरावर अतिरिक्त आरक्षणे सामावून घेण्यास वाव राहिलेला नाही. त्यानुसार अहिल्यानगरला स्वतंत्र सेक्टरचा समूह न मानता एकसंध नियोजन घटक मानून संपूर्ण महानगरपालिकेच्या स्तरावर विकास प्रस्ताव तयार करण्यात आले आहेत व आरक्षण क्षेत्रांचे वाटप करण्यात आले आहे. महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ व संबंधित विकास नियंत्रण नियमावलीत विहित मानकांनुसार प्रत्येक आरक्षण प्रवर्गाचे गरजेचे निकषही संपूर्ण शहराच्या एकूण प्रक्षेपित

लोकसंख्येच्या आधारे काढण्यात आले आहेत. या शहरस्तरीय नियोजन दृष्टिकोनामुळे आठही सेक्टरमधील नागरी सुविधा, मोकळ्या जागा व सामाजिक पायाभूत सुविधांची एकत्रित तरतूद विहित निकषांची पूर्तता करते; त्यामुळे जमिनीच्या उपलब्धतेच्या मर्यादा व भौतिक संपृक्तता यांमुळे वैयक्तिक सेक्टर स्वतंत्रपणे त्यांचा प्रमाणशीर वाटा पूर्ण करू शकत नसले तरीही महानगरपालिकेच्या एकूण लोकसंख्येला समन्यायी व कार्यक्षम पद्धतीने सेवा मिळते.

आरक्षण प्रवर्ग	आवश्यक क्षेत्र (हे.)	विद्यमान क्षेत्र (हे.)	निव्वळ तफावत / अतिरिक्त क्षेत्र (हे.)	आरक्षणांखाली प्रस्तावित क्षेत्र (हे.)	(विद्यमान + प्रस्तावित) क्षेत्र (हे.)	अंतिम स्थिती (हे.)
शैक्षणिक सुविधा	१५१.२०	१२७.०२	-२४.१८	२६.२२	१५३.२४	+२.०४
आरोग्य सुविधा	१६.००	२२.०६	+६.०६	१०.६४	३२.७०	+१६.७०
टाऊन हॉल व ग्रंथालय	१६.००	३.४२	-१२.५८	५.५३	८.९५	-७.०५
क्रीडांगण	१२९.६०	१०.८९	-११८.७१	१०३.५३	११४.४२	-१५.१८
उद्यान	६४.८०	१२.७४	-५२.०६	८२.४४	९५.१८	+३०.३८
बाजार / खरेदी केंद्र	१२.८०	१८.२७	+५.४७	३१.०७	४९.३४	+३६.५४
एकूण — नमूद सर्व प्रवर्ग	**३९०.४०**	**१९४.४०**	**-१९६.००**	**२५७.४१**	**४५१.८१**	**+६१.४१**

प्रकरण १७. प्रस्तावित जमीन वापर

१७.१ सर्वसाधारण

तक्ता १७-१ प्रस्तावित जमीन वापर

अ.क्र.	जमीन वापर	क्षेत्र (हे.)	विकसनक्षम क्षेत्राशी %	एकूण क्षेत्राशी %
अ) विकसनक्षम क्षेत्र				
१	निवासी	३९४६.०७	६४.८८%	५७.९५%
२	वाणिज्य	५३.९९	०.८९%	०.७९%
३	औद्योगिक	८०.६७	१.३३%	१.१८%
४	सार्वजनिक व निमसार्वजनिक	३२६.५६	५.३७%	४.८०%
५	करमणूक	२८९.५	४.७६%	४.२५%
६	सार्वजनिक सेवासुविधा	१०७.०७	१.७६%	१.५७%
७	वाहतूक व दळणवळण	१२७८.२९	२१.०२%	१८.७७%
एकूण		**६०८२.१५**	**१००.००%**	**८९.३२%**
ब) अविकसनक्षम क्षेत्र				
८	शेतजमीन	४७८.७८	६५.८६%	७.०३%
९	संरक्षण	६४.१८	८.८३%	०.९४%
१०	जलाशय	१८३.९६	२५.३१%	२.७०%
एकूण		**७२६.९२**	**१००.००%**	**१०.६८%**
विकसनक्षम क्षेत्र व अविकसनक्षम क्षेत्र				
विकसनक्षम		६०८२.१५		८९.३२%
अविकसनक्षम		७२६.९२		१०.६८%
एकूण		**६८०९.०७**		**१००.००%**

अहिल्यानगरच्या प्रारूप विकास योजनेतील प्रस्तावित जमीन वापराच्या (PLU) वितरणातून नागरी विकासाबाबतचा संतुलित, शाश्वत व वाढीभिमुख दृष्टिकोन दिसून येतो. एकूण नियोजन क्षेत्राचे ६,०८२.१५ हेक्टर (८९.३२%) विकसनक्षम जमीन व ७२६.९२ हेक्टर (१०.६८%) अविकसनक्षम जमीन असे वर्गीकरण करण्यात आले असून पर्यावरणदृष्ट्या संवेदनशील व निर्बंधित क्षेत्रांचे जतन करतानाच नियोजनबद्ध नागरी विकासावर भर देण्यात आल्याचे त्यातून दिसून येते.

विकसनक्षम क्षेत्रात निवासी वापर हा प्रमुख जमीन वापर प्रवर्ग असून त्यासाठी ३,९४६.०७ हेक्टर क्षेत्र देण्यात आले आहे; हे प्रमाण विकसनक्षम क्षेत्राच्या ६४.८८% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या ५७.९५% आहे. या मोठ्या वाटपातून विद्यमान व प्रक्षेपित लोकसंख्या वाढ सामावून घेण्यास दिलेले प्राधान्य अधोरेखित होते व निवासी विकास हा नागरी चौकटीचा प्राथमिक संरचनात्मक घटक म्हणून प्रस्थापित होतो.

वाहतूक व दळणवळणाखाली १,२७८.२९ हेक्टर क्षेत्र असून ते विकसनक्षम क्षेत्राच्या २१.०२% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या १८.७७% आहे; त्यामुळे हा दुसऱ्या क्रमांकाचा सर्वांत मोठा जमीन वापर प्रवर्ग ठरतो. या लक्षणीय वाटपातून प्रादेशिक व शहरांतर्गत दळणवळण बळकट करणे, वाहतूक पायाभूत सुविधा सुधारणे व शहरभर कार्यक्षम ये-जा सुनिश्चित करणे यांचे महत्त्व अधोरेखित होते.

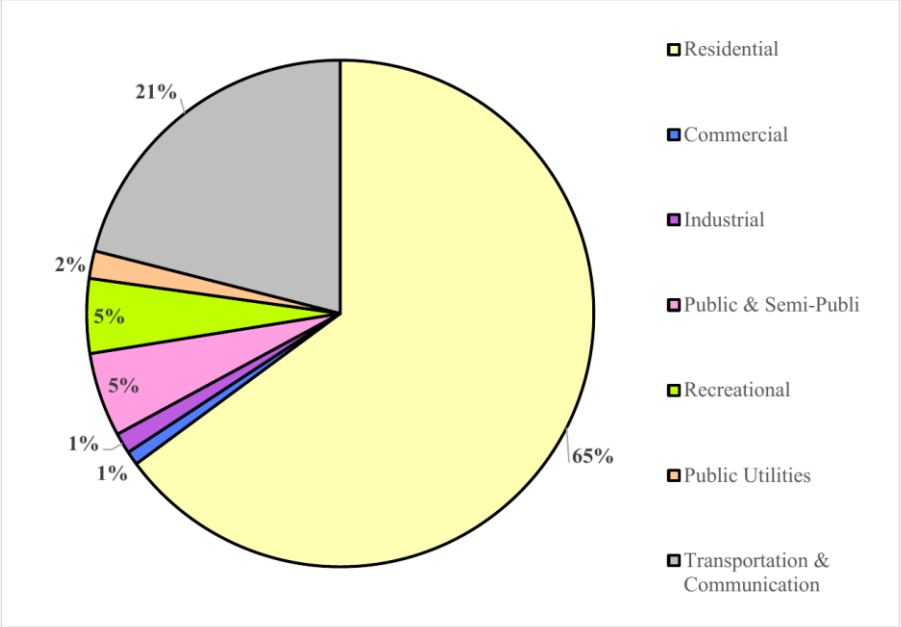
सार्वजनिक व निमसार्वजनिक (PSP) वापरांसाठी दिलेली जमीन ३२६.५६ हेक्टर असून ती विकसनक्षम क्षेत्राच्या ५.३७% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या ४.८०% आहे. या वाटपामुळे शैक्षणिक संस्था, आरोग्यसेवा सुविधा, प्रशासकीय आस्थापना व सामुदायिक सुविधांसारख्या अत्यावश्यक सामाजिक पायाभूत सुविधांची तरतूद सुलभ होते. करमणूक जमीन वापराखाली २८९.५० हेक्टर क्षेत्र असून ते विकसनक्षम क्षेत्राच्या ४.७६% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या ४.२५% आहे; त्यामुळे पर्यावरणीय सुधारणा, मोकळ्या जागांची निर्मिती तसेच एकूण नागरी राहणीयोग्यता व सार्वजनिक कल्याणात सुधारणा होण्यास हातभार लागतो.

नियोजन चौकटीत आर्थिक घडामोडींना वाणिज्य वापरासाठी ५३.९९ हेक्टर (विकसनक्षम क्षेत्राच्या ०.८९% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या ०.७९%) व औद्योगिक वापरासाठी ८०.६७ हेक्टर (विकसनक्षम क्षेत्राच्या १.३३% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या १.१८%) इतक्या वाटपाद्वारे आधार देण्यात आला आहे. संतुलित जमीन वापर रचना राखतानाच ही वाटपे रोजगारनिर्मिती, वाणिज्य घडामोडी व औद्योगिक विकासाला आधार देतात.

याशिवाय सार्वजनिक सेवासुविधांसाठी १०७.०७ हेक्टर क्षेत्र देण्यात आले असून ते विकसनक्षम क्षेत्राच्या १.७६% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या १.५७% आहे. शहराच्या कार्यक्षम कामकाजासाठी आवश्यक पाणीपुरवठा व्यवस्था, सांडपाणी प्रक्रिया सुविधा, घनकचरा व्यवस्थापन व इतर सार्वजनिक सेवासुविधांसह अत्यावश्यक नागरी सेवा व पायाभूत सुविधांना हा प्रवर्ग आधार देतो.

एकूण नियोजन क्षेत्राच्या १०.६८% इतक्या अविकसनक्षम क्षेत्रात ४७८.७८ हेक्टर शेतजमिनीचा समावेश असून ती अविकसनक्षम क्षेत्राच्या ६५.८६% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या ७.०३% आहे. जलाशयांखाली १८३.९६ हेक्टर क्षेत्र असून ते अविकसनक्षम क्षेत्राच्या २५.३१% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या २.७०% आहे, तर संरक्षण विभागाच्या जमिनीखाली ६४.१८ हेक्टर क्षेत्र असून ते अविकसनक्षम क्षेत्राच्या ८.८३% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या ०.९४% आहे. पर्यावरणीय समतोल राखण्यासाठी, नैसर्गिक संसाधनांचे संवर्धन करण्यासाठी, जलशास्त्रीय व्यवस्थांचे संरक्षण करण्यासाठी व विकासावरील वैधानिक निर्बंधांचे पालन करण्यासाठी ही क्षेत्रे राखून ठेवण्यात आली आहेत.

एकूणच प्रस्तावित जमीन वापराच्या वितरणातून एकात्मिक व शाश्वत नियोजन धोरण दिसून येते; त्यात प्रमुख निवासी घटकाला वाहतूक पायाभूत सुविधा, सामाजिक सुविधा, करमणुकीच्या जागा, आर्थिक घडामोडींची क्षेत्रे, सार्वजनिक सेवासुविधा व पर्यावरणीय संरक्षक उपाययोजना यांची प्रभावी जोड देण्यात आली आहे. प्रस्तावित चौकट सुव्यवस्थित नागरी वाढीला चालना देते, जीवनमान उंचावते, आर्थिक विकासाला आधार देते आणि अहिल्यानगरच्या नागरी रचनेची दीर्घकालीन लवचिकता व शाश्वतता बळकट करते.

आकृती १७.१ प्रस्तावित जमीन वापर

१७.२ विकसनक्षम क्षेत्र

अहिल्यानगरच्या प्रारूप विकास योजनेतील प्रस्तावित विकसनक्षम जमीन वापराच्या वितरणातून भविष्यातील नागरी वाढीबाबतचा संतुलित व व्यवहार्य दृष्टिकोन दिसून येतो. एकूण नियोजन क्षेत्रापैकी ६,०८२.१५ हेक्टर (८९.३२%) जमीन विकसनक्षम म्हणून निश्चित करण्यात आली असून नियोजनबद्ध व सुव्यवस्थित नागरी विकासावर असलेला भर त्यातून दिसून येतो.

निवासी वापराचा सर्वाधिक, म्हणजे ३,९४६.०७ हेक्टर (विकसनक्षम क्षेत्राच्या ६४.८८%) वाटा असून भविष्यातील लोकसंख्या वाढ व घरांची मागणी सामावून घेण्यास दिलेले प्राधान्य त्यातून अधोरेखित होते. वाहतूक व दळणवळणाखाली १,२७८.२९ हेक्टर (२१.०२%) क्षेत्र असून रस्ते जोडणी, वाहतूक पायाभूत सुविधा व नागरी दळणवळण बळकट करण्याचे महत्त्व त्यातून स्पष्ट होते. सार्वजनिक व निमसार्वजनिक (PSP) वापरांखाली ३२६.५६ हेक्टर (५.३७%) क्षेत्र असून त्यामुळे शैक्षणिक संस्था, आरोग्यसेवा सुविधा, प्रशासकीय आस्थापना व इतर सार्वजनिक सुविधांसारख्या अत्यावश्यक सामाजिक पायाभूत सुविधांची तरतूद सुलभ होते. २८९.५० हेक्टर (४.७६%) क्षेत्र व्यापणारी करमणूक क्षेत्रे पर्यावरणीय सुधारणा, मोकळ्या जागांची तरतूद व एकूण नागरी राहणीयोग्यता सुधारण्यास हातभार लावतात.

संपूर्ण जमीन वापराचा समतोल राखतानाच आर्थिक घडामोडी, रोजगारनिर्मिती व वाणिज्य आणि औद्योगिक विकासाला आधार देण्यासाठी ५३.९९ हेक्टर (०.८९%) वाणिज्य वापर व ८०.६७ हेक्टर (१.३३%) औद्योगिक वापर यांचे योग्य वाटप करण्यात आले आहे. याशिवाय पाणीपुरवठा, निचरा, सांडपाणी प्रक्रिया, घनकचरा व्यवस्थापन व इतर सार्वजनिक सेवासुविधांसारख्या अत्यावश्यक नागरी पायाभूत सुविधा व सेवांची तरतूद सुनिश्चित करण्यासाठी १०७.०७ हेक्टर (१.७६%) क्षेत्र सार्वजनिक सेवासुविधांसाठी देण्यात आले आहे.

एकूणच प्रस्तावित विकसनक्षम जमीन वापराचे स्वरूप निवासी विकासाचे वाहतूक पायाभूत सुविधा, सार्वजनिक सुविधा, करमणुकीच्या जागा, आर्थिक घडामोडी व अत्यावश्यक नागरी सेवा यांच्याशी एकात्मीकरण करून

सुव्यवस्थित, शाश्वत व संतुलित नागरी वाढीला चालना देते. जमिनीचा कार्यक्षम वापर व नागरी जीवनमानात सुधारणा सुनिश्चित करतानाच अहिल्यानगरच्या प्रक्षेपित वाढीला आधार देणे हा जमीन वापरांच्या वितरणाचा उद्देश आहे.

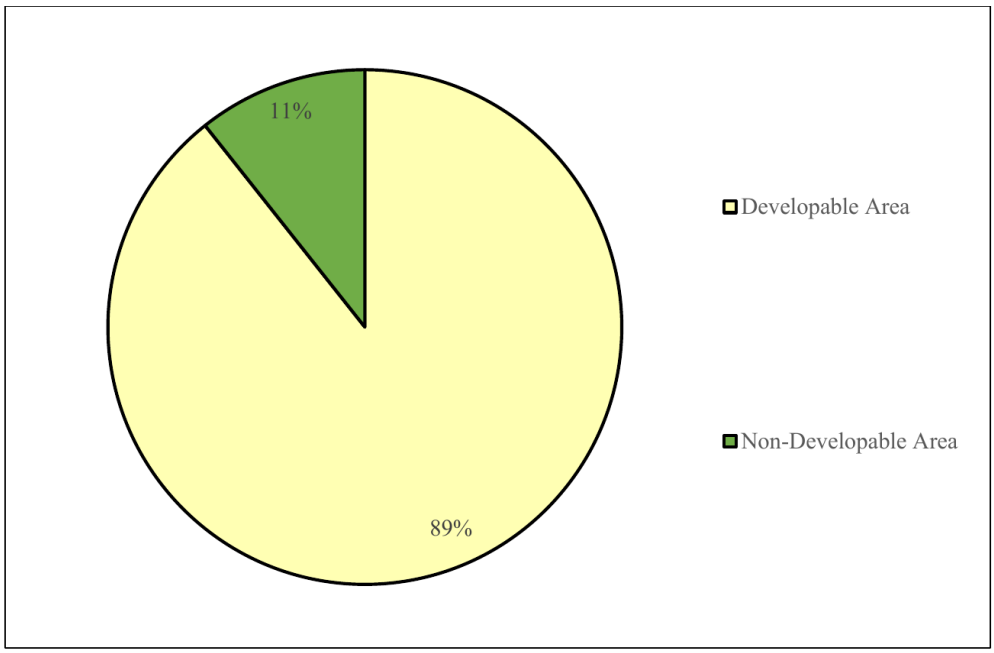
नद्या व नाल्यांच्या कडेने ठेवलेले हरित पट्टे करमणूक विभाग म्हणून गणले जातील. अशा क्षेत्रांतील अनुज्ञेय वापर व उपक्रम नगर विकास विभागाच्या एकत्रित विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन नियमावलीतील (UDCPR) वेळोवेळी सुधारित होणाऱ्या संबंधित तरतुदींनुसार अनुज्ञेय असतील त्याप्रमाणे राहतील. या क्षेत्रांतील विकास पर्यावरणाबाबत संवेदनशील पद्धतीने करण्यात येईल; नैसर्गिक निचरा रचना व नद्या-नाल्यांचा प्रवाह कायम राहील आणि कोणत्याही विकासामुळे जलप्रवाहांच्या नैसर्गिक प्रवाहात अडथळा येणार नाही, याची खात्री करण्यात येईल.

१७.३ अविकसनक्षम क्षेत्र

अहिल्यानगरच्या प्रारूप विकास योजनेतील अविकसनक्षम क्षेत्र ७२६.९२ हेक्टर (एकूण नियोजन क्षेत्राच्या १०.६८%) असून त्यात नागरी विकासासाठी निर्बंधित किंवा अयोग्य असलेल्या जमिनीचा समावेश होतो. शेतजमिनीचा सर्वाधिक वाटा असून तिचे क्षेत्र ४७८.७८ हेक्टर (अविकसनक्षम क्षेत्राच्या ६५.८६% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या ७.०३%) आहे. विद्यमान कृषी घडामोडींना आधार देण्यासाठी, नैसर्गिक संसाधनांचे संवर्धन करण्यासाठी व पर्यावरणीय समतोल राखण्यासाठी ही क्षेत्रे राखून ठेवण्यात आली आहेत.

जलाशयांखाली १८३.९६ हेक्टर क्षेत्र असून ते अविकसनक्षम क्षेत्राच्या २५.३१% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या २.७०% आहे. पर्यावरणीय शाश्वतता व पूर लवचिकतेला आधार देतानाच नैसर्गिक निचरा व्यवस्था, जलसंपत्ती व पर्यावरणीय कार्यांचे संवर्धन करण्यासाठी या क्षेत्रांचे संरक्षण करण्यात आले आहे. याशिवाय ६४.१८ हेक्टर क्षेत्र (अविकसनक्षम क्षेत्राच्या ८.८३% व एकूण नियोजन क्षेत्राच्या ०.९४%) संरक्षण विभागाची जमीन म्हणून निर्देशित करण्यात आले असून तेथील विकास वैधानिक निर्बंध व लागू नियमांच्या अधीन आहे.

एकूणच पर्यावरण संरक्षण, कृषी संवर्धन, संसाधन व्यवस्थापन, पर्यावरणीय समतोल राखणे व वैधानिक नियोजनविषयक आवश्यकतांचे पालन सुनिश्चित करण्यासाठी अविकसनक्षम क्षेत्रांचे जतन करण्यात आले आहे. या क्षेत्रांच्या संरक्षणामुळे शाश्वत जमीन व्यवस्थापनाला हातभार लागतो आणि अहिल्यानगरची दीर्घकालीन लवचिकता व संतुलित विकासाला आधार मिळतो.

आकृती १७-१ विकसनक्षम व अविकसनक्षम क्षेत्र

प्रकरण १८. विकास नियंत्रण नियमावली

महाराष्ट्र शासनाने अधिसूचना क्र. टिपीएस-१८१८/प्र.क्र.२३६/१८/वि.यो. व प्रा.यो./नवि-१३, दिनांक २ डिसेंबर २०२० अन्वये सर्व नियोजन प्राधिकरणांसाठी एकत्रित विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन नियमावली (UDCPR) प्रसिद्ध केली असून त्यानंतर शासनाने वेळोवेळी निर्गमित केलेली सर्व स्पष्टीकरणे, फेरबदल, निर्देश व सुधारणा त्यासह लागू आहेत. ही नियमावली पुढील तरतुदींच्या अधीन राहून अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या अधिकारक्षेत्रातील सर्व विकास व बांधकाम उपक्रमांना लागू राहील:

१. एकत्रित विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन नियमावलीच्या तरतुदी अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या अधिकारक्षेत्रातील नगर रचना योजनांखालील क्षेत्रांनाही लागू राहतील. तथापि, यामुळे मंजूर नगर रचना योजना नियमावलीतील तरतुदींनुसार विकास परवानगी देण्यास प्रतिबंध होणार नाही व लागू असेल तेथे त्या नियमावलीतील तरतुदी अधिभावी ठरतील.

२. जागेवरील रस्त्यांची मांडणी विकास योजनेत दर्शविलेल्या मांडणीपेक्षा वेगळी असल्यास मंजूर एकत्रित विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन नियमावलीतील विनियम क्र. २.३ (स्वेच्छाधिकार – अर्थनिर्णयन) नुसार अहिल्यानगर महानगरपालिका विकास योजना (DP) रस्त्यांचे संरेखन दुरुस्त करू शकेल.

३. विकास योजना तयार करताना वापरलेले भूमापन नकाशे संबंधित भूमी अभिलेख कार्यालयाने प्रमाणित केलेले आहेत. गट क्रमांक, हद्दीचे वाद, क्षेत्रातील फरक, अर्थनिर्णयनाचे प्रश्न किंवा गहाळ नोंदी यांबाबत कोणतीही विसंगती आढळल्यास संबंधित भूमी अभिलेख कार्यालयाकडून स्पष्टीकरण घेणे बंधनकारक राहील आणि एकत्रित विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन नियमावलीतील विनियम क्र. २.३ – स्वेच्छाधिकार / अर्थनिर्णयन यानुसार निर्णय घेण्यात येतील.

४. नियोजन क्षेत्रातील मंजूर नगर रचना योजनांखालील आरक्षणे ही वेळोवेळी सुधारित होणाऱ्या विकास योजनेतील आरक्षणे असल्याचे मानले जाईल.

५. विकास योजनेत दर्शविल्याप्रमाणे सर्व नाले, नद्या व जलाशयांलगतचे हरित पट्टे जतन केले जातील व त्यांचा वापर केवळ भूदृश्य सुशोभीकरण, वृक्षारोपण, पादचारी मार्ग व करमणुकीसाठी करण्यात येईल. या क्षेत्रांत कोणत्याही कायमस्वरूपी बांधकामास किंवा विकासास परवानगी दिली जाणार नाही.

६. संरक्षण आस्थापनांच्या प्रभाव क्षेत्रांत किंवा इतर निर्बंधित क्षेत्रांत सक्षम प्राधिकरणांच्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार व मान्यतेनुसार उंचीवरील निर्बंध लागू राहतील.

७. शासनाने एकत्रित विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन नियमावलीत (UDCPR) वेळोवेळी मंजूर केलेल्या सर्व सुधारणा व फेरबदल अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या अधिकारक्षेत्रात आपोआप लागू होतील.

८. महानगरपालिका प्रयोजनासाठीचे आरक्षण पूरप्रवण क्षेत्रात (निळी रेषा) येत असल्यास त्याचा वापर व विकास एकत्रित विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन नियमावलीतील तरतुदींनुसार राहील. नैसर्गिक निचऱ्यास कोणताही अडथळा येणार नाही याची खात्री करून मोकळ्या जागा, उद्याने, वाहनतळ किंवा अत्यावश्यक

सेवासुविधा यांसारख्या अनुज्ञेय वापरांव्यतिरिक्त कोणत्याही कायमस्वरूपी बांधकामास परवानगी दिली जाणार नाही. सर्व विकासासाठी सक्षम प्राधिकरणाची मान्यता आवश्यक राहील.

९. **जलसंपदा विभागाकडून प्राप्त झालेल्या पूररेषा (निळी रेषा व लाल रेषा) जीआयएस भू-संदर्भीकरणाद्वारे विकास योजनेवर अधिस्तरित (सुपरइम्पोज) करण्यात आल्या आहेत. कोणतीही विसंगती आढळल्यास जलसंपदा विभागाने सीमांकित केलेली पूररेषा अधिभावी ठरेल.** एकत्रित विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन नियमावलीतील (UDCPR) स्वेच्छाधिकार – अर्थनिर्णयन या तरतुदीअंतर्गत सक्षम प्राधिकरण त्यानुसार दुरुस्ती किंवा फेरबदल करू शकेल.

१०. घनकचरा व्यवस्थापन (SWM) स्थळाच्या कोणत्याही आरक्षणासाठी/निर्देशनासाठी सक्षम प्राधिकरण निश्चित करील अशा पुरेशा रुंदीचा संरक्षक पट्टा (बफर झोन) स्थळाभोवती ठेवण्यात येईल. अशा संरक्षक पट्ट्याची व्याप्ती स्थळाची परिस्थिती व पर्यावरणीय सुरक्षा उपाय विचारात घेऊन ठरविण्यात येईल व ती महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने (MPCB) वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी सुसंगत असेल.

११. नकाशावर दर्शविलेली विद्यमान वैशिष्ट्ये – विकास योजनेवर दर्शविलेली विद्यमान वैशिष्ट्ये दर्शक स्वरूपाची असून प्रत्यक्ष परिस्थितीनुसार ती विकास योजना/नियोजन प्रस्तावावर सुधारित झाल्याचे मानले जाईल. विकास योजनेवर एखाद्या विशिष्ट वापराचा उल्लेख असल्यामुळे अशा जमिनीसाठी दर्शविलेल्या विभागात अनुज्ञेय असलेल्या वापरांसाठी जमीन विकसित करण्याची परवानगी घेण्यास मालकास प्रतिबंध होणार नाही. तसेच सर्व्हे क्रमांकांच्या हद्दी, विद्यमान रस्ता/नाल्याचे संरेखन व जमिनीची इतर भौतिक वैशिष्ट्ये भूमी अभिलेख विभागाच्या मोजणी नकाशानुसार राहतील आणि अशा भौतिक वैशिष्ट्यांमुळे बाधित न होणाऱ्या जमिनीचा लगतच्या प्रमुख जमीन वापर विभागात अनुज्ञेय असलेल्या वापरांसाठी विकास करण्यास परवानगी दिली जाईल.

१२. यापूर्वी मंजूर कोणत्याही विकास योजनेतील प्रस्तावानुसार आरक्षण किंवा रस्ता रुंदीकरणासाठी हस्तांतरणीय विकास हक्क (TDR) आधीच देण्यात आले असल्यास सुधारित विकास योजना प्रस्तावास मान्यता देतेवेळी नियोजन प्राधिकरण त्याची पडताळणी करील. TDR द्वारे आधीच मोबदला देण्यात आलेल्या त्याच जमिनीसाठी/प्रस्तावासाठी दुबार TDR अनुज्ञेय असणार नाही.

१३. कोणतीही विकास परवानगी देण्यापूर्वी भूखंडात, भूखंडाच्या हद्दीलगत किंवा रस्त्याच्या हद्दीलगत असलेली कोणतीही विद्यमान उघडी विहीर योग्य उंचीची व मजबुतीची कायमस्वरूपी आरसीसी संरक्षक भिंत (पॅरापेट) बांधून तसेच रेट्रो-रिफ्लेक्टिव्ह धोकासूचक पट्ट्या किंवा सुरक्षा खुणा लावून पुरेशा प्रमाणात संरक्षित व संरचनात्मकदृष्ट्या सुरक्षित करण्यात आली आहे, याची नियोजन प्राधिकरण खात्री करील; जेणेकरून अपघाती धोके टाळता येतील व सार्वजनिक सुरक्षितता सुनिश्चित होईल.

प्रकरण १९. विकास योजनेची अंमलबजावणी

१९.१ सर्वसाधारण

दूरदृष्टी, धोरणे व प्रस्ताव प्रत्यक्ष जागेवर मूर्त स्वरूपात प्रभावीपणे साकार व्हावेत यासाठी विकास योजनेची अंमलबजावणी वाजवी कालमर्यादेत होणे आवश्यक आहे. त्यामुळे विकास योजनेत आरक्षित विविध जागांचे सुसूत्र पद्धतीने संपादन व विकास करण्यासाठी अहिल्यानगर महानगरपालिकेने टप्पानिहाय अंमलबजावणी कार्यक्रम तयार करणे अत्यावश्यक आहे. असा कार्यक्रम तयार करताना विकासविषयक गरजा व अत्यावश्यक सामाजिक सुविधा आणि पायाभूत सुविधा पुरविण्याची निकड यांच्या आधारे योग्य प्राधान्यक्रम निश्चित करण्यात येतील.

विकास योजनेच्या अंमलबजावणीत प्रामुख्याने पुढील महत्त्वाच्या घटकांचा समावेश होतो:

- **विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन** – सर्व विकास उपक्रम मंजूर विकास योजना व प्रचलित नियमावलीनुसार होतील याची खात्री करण्यासाठी जमीन वापराचे नियमन, विभागीकरण नियमांची अंमलबजावणी, बांधकाम नियंत्रण व नियोजन मानके यांचा यात समावेश होतो.
- **आरक्षित जागा व वाहतूक (अभिसरण) जाळ्याचा विकास** – सामाजिक सुविधा, सार्वजनिक सेवासुविधा व पायाभूत सुविधांसारख्या सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी आरक्षित जमिनींचे संपादन व विकास यांचा यात समावेश होतो. कार्यक्षम जोडणी व दळणवळण सुनिश्चित करण्यासाठी प्रस्तावित रस्ते जाळ्याचा विकासही यात समाविष्ट आहे. हस्तांतरणीय विकास हक्क (TDR) व मंजूर रेखांकनांद्वारे अंमलात आणलेल्या रस्त्यांसह यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनांनुसार विकसित झालेले रस्ते विद्यमान रस्ते म्हणून गणले जातील, तर प्रस्तावित रस्ते विहित श्रेणीबद्ध रस्ते जाळ्यानुसार विकसित करण्यात येतील.

महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ च्या कलम १२७ मधील तरतुदींनुसार सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी आरक्षित, वाटप केलेली किंवा निर्देशित केलेली कोणतीही जमीन अंतिम विकास योजना अंमलात आल्याच्या दिनांकापासून १० वर्षांच्या आत संपादित करणे आवश्यक आहे. आरक्षित जमिनींचे वेळेवर संपादन व विकास सुनिश्चित करण्यासाठी या वैधानिक तरतुदीमुळे सुव्यवस्थित व कालबद्ध अंमलबजावणी धोरणाची आवश्यकता निर्माण होते.

एकूणच वैधानिक तरतुदी व दीर्घकालीन नियोजन उद्दिष्टांनुसार अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या अधिकारक्षेत्रात नियोजनबद्ध व सुव्यवस्थित नागरी वाढ साधणे, सार्वजनिक सुविधांचे समन्यायी वितरण सुनिश्चित करणे, पायाभूत सुविधा व्यवस्था बळकट करणे व शाश्वत विकासाला चालना देणे हे अंमलबजावणी धोरणाचे उद्दिष्ट आहे.

१९.२ प्रस्तावांचा खर्च

विकास योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी आरक्षित जागा व सार्वजनिक सुविधांचे संपादन आणि विकास यांसाठी मोठ्या गुंतवणुकीची आवश्यकता आहे. विविध घटकांचा अंदाजित खर्च खाली सारांशरूपाने दिला आहे:

तक्ता १९-१ प्रस्तावांचा खर्च

प्रस्तावाचा प्रकार	खर्च (₹ कोटी)
आरक्षण — जमिनीचा खर्च	१,८६३.४४
आरक्षण — विकासाचा खर्च	४,९५१.६८
एकूण	**६,८१५.१२**

प्रचलित जमीन दर, सध्याचा बांधकाम खर्च व लागू प्रमाणित विकास शुल्क यांच्या आधारे खर्चाचे अंदाज तयार करण्यात आले आहेत. आरक्षणाच्या खर्चात प्रामुख्याने निर्देशित सामाजिक, सार्वजनिक व पर्यावरणीय प्रयोजनांसाठी करावयाच्या भूसंपादनाचा खर्च तसेच शैक्षणिक संस्था, आरोग्यसेवा सुविधा, उद्याने, क्रीडांगणे, सामुदायिक सुविधा व अत्यावश्यक नागरी सेवा यांसारख्या संबंधित पायाभूत सुविधांच्या विकासाचा खर्च यांचा समावेश होतो.

आर्थिक संसाधनांचा कार्यक्षम वापर सुनिश्चित करण्यासाठी अत्यंत महत्त्वाच्या गरजा व जास्त मागणी असलेल्या क्षेत्रांना प्राधान्य देऊन या प्रस्तावांची अंमलबजावणी टप्प्याटप्प्याने करण्याची शिफारस करण्यात येते. योग्य आर्थिक नियोजन व वेळेवर निधीचे वाटप केल्यास विकास योजनेच्या उद्दिष्टांनुसार अहिल्यानगरचा सुसूत्र व शाश्वत नागरी विकास सुलभ होईल.

प्रत्येक आरक्षणाच्या खर्चाचा सविस्तर तपशील परिशिष्ट-X मध्ये दिला आहे.

१९.३ संसाधन उभारणीद्वारे अंमलबजावणी

अहिल्यानगरसाठीची प्रस्तावित जमीन वापर योजना पुढील दहा वर्षांतील प्रक्षेपित लोकसंख्येच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी सामाजिक, भौतिक व पर्यावरणीय पायाभूत सुविधांच्या तरतुदींसह तयार करण्यात आली आहे. तथापि, परिशिष्ट—X मध्ये सविस्तर दिल्याप्रमाणे भूसंपादन व आरक्षित जागांच्या विकासासाठी लागणारा मोठा खर्च लक्षात घेता विकास योजनेच्या अंमलबजावणीचा एकूण आर्थिक भार लक्षणीय आहे.

अहिल्यानगर महानगरपालिकेच्या (AMC) आर्थिक स्थितीच्या विश्लेषणावरून केवळ अंतर्गत उत्पन्न स्रोतांद्वारे सर्व प्रस्तावांची अंमलबजावणी करण्याची महानगरपालिकेची क्षमता मर्यादित असल्याचे दिसून येते. महानगरपालिकेची आर्थिक स्थिती मोठ्या प्रमाणावर शासकीय अनुदाने व वाटपांवर अवलंबून असून ती अस्थिर स्वरूपाची असल्याने दीर्घकालीन विकासासाठी सातत्यपूर्ण निधी सुनिश्चित होईलच असे नाही. त्यामुळे योजनेच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी नावीन्यपूर्ण, शाश्वत व बहुस्रोत वित्तपुरवठा यंत्रणांचा अवलंब करणे आवश्यक ठरते.

भूसंपादनाचा खर्च राज्य मूल्यांकन विभागाने तयार केलेल्या वार्षिक बाजारमूल्य दर तक्त्याच्या (ASR — रेडी रेकनर) आधारे काढण्यात आला असून विविध आरक्षणांसाठीचा बांधकाम खर्चही प्रमाणित ASR आधारित

दरांचा वापर करून अंदाजित करण्यात आला आहे. मोठ्या आर्थिक गरजा लक्षात घेता विकास प्रस्तावांची वेळेवर अंमलबजावणी सुनिश्चित करतानाच आर्थिक भार कमीत कमी ठेवणाऱ्या कार्यक्षम अंमलबजावणी धोरणांचा अवलंब करणे आवश्यक आहे.

१९.३.१ संसाधन उभारणीची धोरणे

१) शासकीय जमिनीचा वापर:

आधीच शासकीय मालकीच्या असलेल्या आरक्षित जमिनींच्या विकासाला प्राधान्य देण्यात यावे. महसूल विभागाशी समन्वय साधून या जमिनी अहिल्यानगर महानगरपालिकेकडे हस्तांतरित करता येतील; त्यामुळे संपादनाचा खर्च कमी होईल.

२) निधीचे स्त्रोत:

अहिल्यानगर महानगरपालिका अंतर्गत व बाह्य स्त्रोतांच्या एकत्रित वापरातून आर्थिक संसाधने उभारू शकते. त्यात पुढील बाबींचा समावेश होतो:

- महानगरपालिका रोखे / कर्जरोखे
- उपभोक्ता शुल्काची कार्यक्षम व सुधारित वसुली
- महानगरपालिका सेवांसाठीच्या उपभोक्ता शुल्कात सुसूत्र सुधारणा
- बाह्य विकास शुल्क (EDC) व सुधार कर (बेटरमेंट लेव्ही)
- जमीन वापर बदलासाठीचे शुल्क
- हस्तांतरणीय व खरेदीयोग्य विकास हक्क (TDR)

३) आर्थिक मोबदल्याद्वारे संपादन:

भूमी संपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना उचित मोबदला मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ (LARR अधिनियम, २०१३) मधील तरतुदींनुसार किंवा खाजगी वाटाघाटीद्वारे भूसंपादन करता येईल. तथापि, महानगरपालिकेच्या आर्थिक मर्यादा लक्षात घेता ही पद्धत शेवटचा पर्याय म्हणून अवलंबिण्यात यावी आणि TDR व नगर रचना योजना यांसारख्या किफायतशीर पर्यायांना प्राधान्य द्यावे.

४) हस्तांतरणीय विकास हक्क (TDR):

TDR यंत्रणेअंतर्गत महानगरपालिकेला प्रत्यक्ष आर्थिक खर्च न करता सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी आरक्षित जमीन संपादित करता येते. त्याबदल्यात जमीनमालकास विकास हक्क प्रमाणपत्रे दिली जातात; त्यांचा वापर इतर अनुज्ञेय भूखंडांवर करता येतो किंवा बाजारात त्यांची खरेदी-विक्री करता येते. सक्रिय स्थावर मालमत्ता बाजार असलेल्या क्षेत्रांत हा दृष्टिकोन विशेषतः प्रभावी असून अहिल्यानगरच्या जास्त मागणी असलेल्या क्षेत्रांत तो धोरणात्मकरीत्या राबविण्यात यावा.

५) सामावून घेणारे आरक्षण (ॲकोमोडेशन रिझर्व्हेशन) यंत्रणा:

या पद्धतीत जमीनमालक आरक्षित भागाची जमीन स्वेच्छेने विनामूल्य महानगरपालिकेकडे हस्तांतरित करतो. त्याबदल्यात मालकास उर्वरित भूखंडावर संपूर्ण अनुज्ञेय चटई क्षेत्र निर्देशांक (FSI) वापरण्याची परवानगी दिली

जाते. या यंत्रणेमुळे जमीनमालकांना प्रोत्साहन मिळते व नियोजन प्राधिकरणास आर्थिक भाराशिवाय जमीन संपादित करता येते.

६) नगर रचना (TP) योजना:

विकास योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी नगर रचना योजना ही सर्वाधिक कार्यक्षम व आर्थिकदृष्ट्या व्यवहार्य यंत्रणांपैकी एक आहे. या पद्धतीत निश्चित क्षेत्रातील जमीन एकत्र करून तिची पुनर्रचना केली जाते व तिला रस्ते आणि सार्वजनिक सुविधांसारख्या पायाभूत सुविधा पुरविल्या जातात. सर्वसाधारणपणे नियोजन प्राधिकरण सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी जमिनीचा काही भाग स्वत:कडे ठेवते, तर उर्वरित जमीन वाढीव मूल्यासह मालकांना परत केली जाते. या पद्धतीमुळे सुसूत्र विकास साधता येतो, संपादनाचा खर्च कमीत कमी राहतो व नियोजनबद्ध नागरी वाढीला चालना मिळते.

१९.४ टप्पानिहाय अंमलबजावणी कार्यक्रम

उपलब्ध आर्थिक व जमीनविषयक संसाधनांचा इष्टतम वापर करतानाच पायाभूत सुविधा, आरक्षित जागा व वाहतूक जाळ्यांचा सुसूत्र विकास सुनिश्चित करण्यासाठी अहिल्यानगर शहराच्या विकास योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी टप्पानिहाय दृष्टिकोन आवश्यक आहे. टप्पानिहाय कार्यक्रमामुळे महानगरपालिकेला निकड, लोकसंख्येच्या गरजा, निधीची उपलब्धता व भविष्यातील वाढीची क्षमता यांच्या आधारे प्रकल्पांना प्राधान्य देता येते. या दृष्टिकोनामुळे, विशेषत: जास्त मागणी असलेल्या व झपाट्याने वाढणाऱ्या भागांत, अत्यावश्यक सेवा व पायाभूत सुविधा आधी विकसित होतील, तर पुढील टप्प्यांत दीर्घकालीन विकासविषयक गरजा पूर्ण केल्या जातील. अशा नियोजित अंमलबजावणीमुळे संतुलित नागरी वाढ साधता येते, संसाधनांची टंचाई टाळता येते आणि विकास योजनेच्या उद्दिष्टांनुसार अहिल्यानगर शहराच्या कार्यक्षम व शाश्वत विकासाला आधार मिळतो.

तक्ता १९-२ टप्पानिहाय धोरणे

टप्पा	कालावधी (वर्षे)	विकास योजनेअंतर्गत मुख्य भर	प्रमुख उपक्रम	अपेक्षित परिणाम
टप्पा I	१–२	उच्च प्राधान्याची आरक्षणे व मुख्य (ट्रंक) पायाभूत सुविधा	- उच्च प्राधान्याच्या १५३ आरक्षणांचे (शाळा, रुग्णालये, उद्याने) संपादन व विकास - प्रमुख धमनी रस्त्यांचा विकास - मूलभूत सेवासुविधांची (पाणी, मलनि:सारण, निचरा) तरतूद - शासकीय जमीन, TDR, नगर रचना योजनांचा वापर	~३२% आरक्षणे विकसित (१५३) ~२५–३०% रस्ते जाळे कार्यान्वित प्राधान्य क्षेत्रांत मूलभूत पायाभूत सुविधा प्रस्थापित
टप्पा II	३–४	प्राधान्यक्रमानुसार विस्तार व उप-धमनी जाळे	- १११ आरक्षणांचा विकास - उप-धमनी रस्त्यांचा विस्तार - सेवासुविधा जाळ्यांचे बळकटीकरण - टप्पा I क्षेत्रांशी एकात्मीकरण	~५५% एकत्रित आरक्षणे (२६४) ~४५–५०% रस्ते जाळे कार्यान्वित सुधारित दळणवळण व सेवांची व्याप्ती

टप्पा	कालावधी (वर्षे)	विकास योजनेअंतर्गत मुख्य भर	प्रमुख उपक्रम	अपेक्षित परिणाम
टप्पा III	५–६	दुय्यम पायाभूत सुविधा व संकलक (कलेक्टर) रस्ते	- १०२ आरक्षणांचा विकास (सामाजिक व सार्वजनिक सेवासुविधा) - संकलक रस्त्यांचे बांधकाम - पायाभूत सुविधा व्यवस्थांचे उन्नतीकरण - प्रारंभिक सेवासुविधा (उंच जलकुंभ, लहान STP)	~७६% एकत्रित आरक्षणे (३६६) ~६५–७०% रस्ते जाळे कार्यान्वित पायाभूत सुविधांचे संतुलित वितरण
टप्पा IV	७–८	मध्यम प्राधान्य व स्थानिक जाळ्याची पूर्तता	- ९६ आरक्षणांचा विकास (सामुदायिक सुविधा, उद्याने, सेवासुविधा) - स्थानिक रस्ते जाळ्याची पूर्तता - प्रमुख सेवासुविधा (STP, WTP, SWM व्यवस्था)	~९६% एकत्रित आरक्षणे (४६२) ~८५–९०% रस्ते जाळे कार्यरत पायाभूत सुविधांची भक्कम व्याप्ती
टप्पा V	९–१०	अंतिम अंमलबजावणी व एकात्मीकरण	- उर्वरित १७ आरक्षणांचा विकास - संपूर्ण रस्ता श्रेणीरचनेची पूर्तता - मोकळ्या जागा व सुविधांना अंतिम स्वरूप - विकास योजनेतील सर्व प्रस्तावांचे एकात्मीकरण	१००% आरक्षणे विकसित (४७९) संपूर्ण रस्ते जाळे कार्यान्वित सर्वंकष व शाश्वत नागरी विकास साध्य

टप्पानिहाय कार्यक्रमाची सविस्तर विवरणपत्रे संबंधित खर्चाच्या अंदाजांसह परिशिष्ट-XI मध्ये दिली आहेत; उपलब्ध आर्थिक व जमीनविषयक संसाधनांचा इष्टतम वापर सुनिश्चित करतानाच विकास योजनेची कार्यक्षम अंमलबजावणी करण्यासाठी अहिल्यानगर महानगरपालिकेला ती मार्गदर्शक चौकट म्हणून उपयुक्त ठरतील.

प्रकरण २०. शिफारशी व निष्कर्ष

२०.१ शिफारशी

१. प्रवासाची मागणी व नागरी पसारा कमी करण्यासाठी प्रमुख वाहतूक मार्गिकांलगत मिश्र जमीन वापर व अधिक घनतेद्वारे संक्षिप्त (कॉम्पॅक्ट) व नियोजनबद्ध नागरी वाढीला चालना देणे.

२. शहर बस सेवेत सुधारणा करून, मार्गांची जोडणी वाढवून व शेवटच्या टप्प्यापर्यंत (लास्ट-माईल) कार्यक्षम पोहोच सुनिश्चित करून सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था बळकट करणे. बिगर-मोटार वाहतुकीला चालना देण्यासाठी सलग पदपथ, सर्वांसाठी सुलभता, सुरक्षित रस्ता ओलांडण्याची ठिकाणे, वाहतूक वेग नियंत्रण उपाय व स्वतंत्र सायकल मार्गांसह पादचारीस्नेही रस्ते विकसित करणे. तसेच रेल्वे मार्गिका शहरातून सुमारे ७ कि.मी. अंतरावरून जात असल्याने शहरांतर्गत जोडणी सुधारण्यासाठी व प्रवासाचा वेळ कमी करण्यासाठी शहर हद्दीत अतिरिक्त स्थानिक थांबे (हॉल्ट स्थानके) उपलब्ध करून देण्यास रेल्वे प्राधिकरणास प्रोत्साहित करण्यात यावे.

३. नैसर्गिक निचरा व्यवस्था, पूरप्रवण क्षेत्रे व जलाशयांचे संरक्षण करून हवामान-लवचिक नियोजन दृष्टिकोनाचा अवलंब करणे; निळ्या-हिरव्या (ब्लू-ग्रीन) पायाभूत सुविधा व नागरी हरितीकरण उपाययोजनांचा समावेश करणे.

४. हवेची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी, नागरी उष्णता बेट (अर्बन हीट आयलंड) परिणाम कमी करण्यासाठी व पर्यावरणीय समतोल वाढविण्यासाठी रस्त्यांकडेला वृक्षारोपण, प्रमुख रस्त्यांलगत हरित संरक्षक पट्टे, नागरी वने व वस्ती स्तरावरील उद्याने विकसित करून नागरी वृक्षारोपण व हरित पायाभूत सुविधांना चालना देणे.

५. पर्यावरणीय पुनर्स्थापना, पूर व्यवस्थापन व सुलभ सार्वजनिक मोकळ्या जागांची निर्मिती यांवर भर देऊन नदीकाठ विकास व जलाशयांचे पुनरुज्जीवन करणे.

६. प्रधानमंत्री आवास योजनेसारख्या योजनांद्वारे तसेच जागेवरच पुनर्विकास (इन-सिटू) व सर्वसमावेशक विभागीकरण धोरणांद्वारे परवडणाऱ्या व सर्वसमावेशक गृहनिर्माणाची तरतूद सुनिश्चित करणे.

७. सुरुवातीच्या टप्प्यांत पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, निचरा व घनकचरा व्यवस्थापन यांसारख्या अत्यावश्यक सेवांना प्राधान्य देऊन पायाभूत सुविधांचा विकास टप्प्याटप्प्याने करणे.

८. स्थानिक रोजगारनिर्मितीसाठी औद्योगिक क्षेत्रे बळकट करून, सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांना प्रोत्साहन देऊन व कृषी-आधारित उद्योग आणि लॉजिस्टिक केंद्रे विकसित करून आर्थिक विकासाला चालना देणे.

९. **वारसा स्थळे व परिसरांचे संवर्धन:** अहिल्यानगरमधील ऐतिहासिक व सांस्कृतिकदृष्ट्या महत्त्वाच्या वास्तू, परिसर व भूदृश्ये निश्चित करून त्यांचे संरक्षण व संवर्धन करणे. सांस्कृतिक ओळख जपण्यासाठी वारसा नियमावली, संरक्षक पट्टे व अनुकूल पुनर्वापराबाबत (ॲडॅप्टिव्ह रियूज) मार्गदर्शक तत्त्वे लागू करणे.

१०. शास्त्रशुद्ध निर्णयप्रक्रिया, जमीन वापरातील बदलांचे संनियंत्रण व विकास योजनेची कार्यक्षम अंमलबजावणी यांसाठी जीआयएस आधारित नियोजन साधनांचा वापर करणे.

११. नवीकरणीय ऊर्जा, पर्जन्यजल संधारण, सांडपाण्याचा पुनर्वापर व हरित इमारत पद्धतींना प्रोत्साहन देऊन शाश्वत नागरी पायाभूत सुविधांना चालना देणे.

१२. आंतरयंत्रणा समन्वय व ई-प्रशासन प्रणालींच्या अवलंबासह प्रभावी अंमलबजावणीसाठी संस्थात्मक क्षमता व प्रशासन यंत्रणा बळकट करणे.

१३. आर्थिक व तांत्रिक संसाधनांचा इष्टतम वापर करण्यासाठी अटल नवीकरण व नागरी परिवर्तन अभियान (अमृत), प्रधानमंत्री आवास योजना व स्मार्ट सिटी अभियान यांसारख्या शासकीय उपक्रमांशी समन्वय (कन्व्हर्जन्स) सुनिश्चित करणे.

२०.२ निष्कर्ष

जर अहिल्यानगर शहरासाठी तयार करण्यात आलेल्या विकास आराखड्यातील प्रस्ताव प्रभावीपणे आणि वेळेत अंमलात आणले गेले, तर शहराचे शहरी वातावरण अधिक सुसंगत, कार्यक्षम, पर्यावरणपूरक व राहण्यायोग्य बनेल. विकास आराखड्याच्या यशस्वी अंमलबजावणीसाठी संस्थात्मक समन्वय, विविध शासकीय विभागांमधील सहकार्य तसेच नागरिकांचा सक्रिय सहभाग अत्यंत आवश्यक आहे. विकास आराखड्याची उद्दिष्टे, फायदे आणि प्रस्तावित सुविधा नागरिकांपर्यंत प्रभावीपणे पोहोचविण्यासाठी जनजागृती, प्रचार आणि माहितीपर उपक्रम सातत्याने राबविणे आवश्यक राहील.

अहिल्यानगर महानगरपालिका प्रामुख्याने शासकीय अनुदानावर अवलंबून असली तरी, महानगरपालिकेची स्वतःची आर्थिक क्षमता वाढविणे अत्यंत गरजेचे आहे. यासाठी कर वसुली व्यवस्थेमध्ये सुधारणा, महानगरपालिकेच्या मालमत्तेचे कार्यक्षम व्यवस्थापन, भाडे वसुली वाढविणे तसेच उत्पन्ननिर्मिती करणाऱ्या प्रकल्पांना चालना देणे आवश्यक आहे. यामुळे विकास आराखड्याची अंमलबजावणी अधिक सुलभ, सातत्यपूर्ण आणि आर्थिकदृष्ट्या सक्षम होईल.

तसेच आरक्षणे व प्रस्तावित रस्त्यांच्या विकासासाठी TDR, Construction Amenities TDR, Accommodation Reservation Principle, In-situ FSI यांसारख्या संकल्पनांचा प्रभावी वापर केल्यास महानगरपालिकेवरील आर्थिक ताण काही प्रमाणात कमी होण्यास मदत होईल. शहरातील जलस्रोतांचे पुनरुज्जीवन (Rejuvenation), पाणीसाठ्यांचे रुंदीकरण व खोलीकरण, तसेच Blue-Green Infrastructure चा प्रसार केल्यास पाणीटंचाई आणि हवामान बदलाच्या परिणामांना तोंड देणे अधिक सुलभ होईल. यासोबतच रस्त्यांच्या कडेला वृक्षारोपण, हरित पट्टे, उद्याने व खुल्या जागांचा विकास केल्यास शहराचे सौंदर्य वाढण्याबरोबरच तापमान नियंत्रण, पर्यावरण संतुलन आणि शहरी लवचिकता (Urban Resilience) टिकवून ठेवण्यास मदत होईल.

विकास आराखडा हा अहिल्यानगरच्या नागरिकांच्या हितासाठी तयार करण्यात आलेला असून, तो त्यांच्या जीवनमान, नागरी सुविधा आणि शहरातील एकूण अनुभवावर थेट परिणाम करणारा आहे. त्यामुळे नागरिकांचे सहकार्य आणि सहभाग हा विकास आराखड्याच्या यशाचा महत्त्वपूर्ण घटक ठरेल. विकास आराखड्याची प्रभावी अंमलबजावणी झाल्यास नियोजित शहरी विकास, पायाभूत सुविधांचे समतोल वितरण, पर्यावरणीय शाश्वतता आणि सर्वसमावेशक नागरी विकास सुनिश्चित होईल. परिणामी, अहिल्यानगर शहर अधिक आधुनिक, शाश्वत, राहण्यायोग्य आणि समृद्ध शहर म्हणून विकसित होईल.

— नगर रचना अधिकारी

प्रकरण २१. परिशिष्टे

२१.१ परिशिष्ट I — जनगणना प्रभागनिहाय लोकसंख्याविषयक वैशिष्ट्ये

प्रभाग	एकूण लोकसंख्या	लोकसंख्या (०-६ वर्षे)	एकूण अनुसूचित जाती	एकूण अनुसूचित जमाती	एकूण साक्षर	एकूण निरक्षर	एकूण कामगार	मुख्य कामगार	सीमांत कामगार	बिगर-कामगार
अहिल्यानगर महानगरपालिका	**३५०८५९**	**३८४३९**	**४५८९९**	**४०७४**	**२८०५१२**	**७०३४७**	**१२४२७०**	**११३१७४**	**११०९६**	**२२६५८९**
प्रभाग क्र.-१	५९३२	५४८	३८९	१३२	५०४३	८८९	१८६४	१७२२	१४२	४०६८
प्रभाग क्र.-२	७३२१	७३३	५०४	१४६	६१३८	११८३	२५०८	२३६१	१४७	४८१३
प्रभाग क्र.-३	९१५३	१०३६	१०३२	१७०	७२२९	१९२४	३६३९	३०८३	५५६	५५१४
प्रभाग क्र.-४	११२६१	१२३६	१३१३	१३७	९१०३	२१५८	४२१६	३९४१	२७५	७०४५
प्रभाग क्र.-५	४८३३	५५२	४९७	३४	३८०९	१०२४	१८६५	१७४७	११८	२९६८
प्रभाग क्र.-६	५९८२	८६३	४१	२६	४६४३	१३३९	१८७९	१७१४	१६५	४१०३
प्रभाग क्र.-७	६९५९	६५५	५८९	६२	५९५७	१००२	२४४५	२३१८	१२७	४५१४
प्रभाग क्र.-८	६१४८	५५७	३५६	५६	५२९९	८४९	२४२९	२११०	३१९	३७१९
प्रभाग क्र.-९	५२८९	४८०	१४७	८	४४५८	८३१	२१२४	१५२०	६०४	३१६५
प्रभाग क्र.-१०	५११८	५५८	३३१	२९	४०६५	१०५३	१७४०	१६४२	९८	३३७८
प्रभाग क्र.-११	५३८७	६६६	२१५५	२६	४१०९	१२७८	१९५९	१८१९	१४०	३४२८
प्रभाग क्र.-१२	१००५८	१३२७	१७३१	८८	७७७९	२२७९	३४१२	२९३४	४७८	६६४६
प्रभाग क्र.-१३	७०५१	८७७	१०००	९७	५६०७	१४४४	२४४८	२०३३	४१५	४६०३
प्रभाग क्र.-१४	५५१९	७०३	१०२१	२६३	४१०३	१४१६	२०९८	१६८०	४१८	३४२१
प्रभाग क्र.-१५	६१३७	५४२	६७५	२२	५२७७	८६०	२३१०	२२००	११०	३८२७
प्रभाग क्र.-१६	५९२९	५६९	६४५	६८	४९०९	१०२०	२०९५	१९४३	१५२	३८३४
प्रभाग क्र.-१७	४९०३	४१९	२४९	२७	४१६७	७३६	१९४८	१८६४	८४	२९५५
प्रभाग क्र.-१८	४३८९	४३६	३९९	३२	३६९९	६९०	१३४०	१२३२	१०८	३०४९

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

प्रभाग	एकूण लोकसंख्या	लोकसंख्या (०-६ वर्षे)	एकूण अनुसूचित जाती	एकूण अनुसूचित जमाती	एकूण साक्षर	एकूण निरक्षर	एकूण कामगार	मुख्य कामगार	सीमांत कामगार	बिगर-कामगार
प्रभाग क्र.-१९	५८१६	५८२	४२४	१२४	४८९९	९१७	१९७१	१८०२	१६९	३८४५
प्रभाग क्र.-२०	८५१३	१०४७	२५४	२७	६७५६	१७५७	२६९९	२५०५	१९४	५८१४
प्रभाग क्र.-२१	५७८१	८७४	६३	२६	४४४१	१३४०	१७३९	१६४६	९३	४०४२
प्रभाग क्र.-२२	४७२६	५५९	३१०	५७	३८५८	८६८	१६२६	१५११	११५	३१००
प्रभाग क्र.-२३	४९७४	५९२	१६७७	४६	३४८६	१४८८	१७६७	१७३१	३६	३२०७
प्रभाग क्र.-२४	४१७९	५३९	१६९६	२०	२९४४	१२३५	१५२९	११६५	३६४	२६५०
प्रभाग क्र.-२५	५७९३	७४७	४१८५	४२	४०८८	१७०५	१८९०	११९२	६९८	३९०३
प्रभाग क्र.-२६	४६२४	४१६	४८५	५७	३९२५	६९९	१६४०	१५८०	६०	२९८४
प्रभाग क्र.-२७	७१३१	६९९	६७२	८८	५७७४	१३५७	२४७५	२२११	२६४	४६५६
प्रभाग क्र.-२८	८८२४	११०१	९६८	२१०	६४५८	२३६६	३७०३	३४२३	२८०	५१२१
प्रभाग क्र.-२९	४६८४	४१४	१३६६	१८	३९०४	७८०	१६३३	१४९४	१३९	३०५१
प्रभाग क्र.-३०	३१०७	२९१	९६४	७६	२५३८	५६९	९५०	९०८	४२	२१५७
प्रभाग क्र.-३१	५७७४	७८८	६६१	११०	३८६४	१९१०	२१६५	१८७४	२९१	३६०९
प्रभाग क्र.-३२	४८७३	६३४	१७२	१८	३६६८	१२०५	१४०९	१३३५	७४	३४६४
प्रभाग क्र.-३३	३९८०	४०३	३०२	१८	३२९६	६८४	१४८४	१४२८	५६	२४९६
प्रभाग क्र.-३४	३८०६	४१४	४६	२०	३१९४	६१२	१३२६	१२४५	८१	२४८०
प्रभाग क्र.-३५	४१६३	३६९	२६४	०	३५११	६५२	१७५४	१६५९	९५	२४०९
प्रभाग क्र.-३६	३९२१	३२७	२४	६	३३४८	५७३	१६६७	१५५८	१०९	२२५४
प्रभाग क्र.-३७	४३५५	४१२	७३६	२२	३६०४	७५१	१६८१	१५७६	१०५	२६७४
प्रभाग क्र.-३८	३९४७	४१३	२१२	३६	३०४७	९००	१८३४	१७५७	७७	२११३
प्रभाग क्र.-३९	३६०९	३२६	१२४	४१	२९९६	६१३	१३२९	१२१३	११६	२२८०
प्रभाग क्र.-४०	३५४०	३३९	७८	४६	२८७३	६६७	१२४३	११९५	४८	२२९७
प्रभाग क्र.-४१	३८३०	३७४	५७	५५	३२४९	५८१	१२९४	१२३९	५५	२५३६

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

प्रभाग	एकूण लोकसंख्या	लोकसंख्या (०-६ वर्षे)	एकूण अनुसूचित जाती	एकूण अनुसूचित जमाती	एकूण साक्षर	एकूण निरक्षर	एकूण कामगार	मुख्य कामगार	सीमांत कामगार	बिगर-कामगार
प्रभाग क्र.-४२	४५४८	३८९	५७	५	३८९२	६५६	१७८२	१७२५	५७	२७६६
प्रभाग क्र.-४३	४१०२	३५३	८६	९	३५७३	५२९	१३५७	१२९७	६०	२७४५
प्रभाग क्र.-४४	४५७६	४७०	३२३	४	३८०४	७७२	१४४५	१३१२	१३३	३१३१
प्रभाग क्र.-४५	३९१५	५०२	४०९	११	३०१३	९०२	१२४१	११८४	५७	२६७४
प्रभाग क्र.-४६	३०२१	२५९	१६०	३	२५९३	४२८	११३७	९८५	१५२	१८८४
प्रभाग क्र.-४७	४११३	४२९	१६०	९	३३७१	७४२	१३४८	१२३७	१११	२७६५
प्रभाग क्र.-४८	३३९६	४१९	६५९	८	२४१६	९८०	११२५	१०९३	३२	२२७१
प्रभाग क्र.-४९	३८०९	३५०	१०४८	८	३१७३	६३६	१३०२	११४१	१६१	२५०७
प्रभाग क्र.-५०	४५३३	४९३	९८९	३६	३६२३	९१०	१९१९	१७६४	१५५	२६१४
प्रभाग क्र.-५१	७४५५	८४६	१०४७	६७	५८७२	१५८३	२४५२	२३६६	८६	५००३
प्रभाग क्र.-५२	४५४५	४८०	२९९	८१	३७२९	८१६	१५३९	१३५३	१८६	३००६
प्रभाग क्र.-५३	६१२५	६८५	७२७	४८	५०८६	१०३९	२०६६	१९८८	७८	४०५९
प्रभाग क्र.-५४	६३२३	६३३	८९७	५२	५१७५	११४८	२२२८	२०५३	१७५	४०९५
प्रभाग क्र.-५५	४७५०	५५०	१७८०	१०७	३५५०	१२००	१५४५	१४६३	८२	३२०५
प्रभाग क्र.-५६	६०३८	७६०	८५४	६३	४६५६	१३८२	१९०२	१७४०	१६२	४१३६
प्रभाग क्र.-५७	४८१७	५३६	३०८	८८	३७९८	१०१९	१५६६	१४६७	९९	३२५१
प्रभाग क्र.-५८	६११५	६१६	७९९	९८	५०२७	१०८८	२१९८	१८३१	३६७	३९१७
प्रभाग क्र.-५९	४४७५	४७५	६२३	५९	३६१८	८५७	१७३७	१६५०	८७	२७३८
प्रभाग क्र.-६०	६३०१	७२५	४७९	११४	५११८	११८३	२०२३	१९०३	१२०	४२७८
प्रभाग क्र.-६१	४१०४	५०३	९८८	२६१	२८८५	१२१९	१५४८	१२९२	२५६	२५५६
प्रभाग क्र.-६२	५५८४	६४८	१६५७	७९	४०९३	१४९१	१९४१	१७८५	१५६	३६४३
प्रभाग क्र.-६३	६१९५	७७०	१०७४	७०	४६२३	१५७२	२०१०	१९००	११०	४१८५
प्रभाग क्र.-६४	७०४२	७४१	१०७५	१३८	५७५६	१२८६	२५०६	२३५०	१५६	४५३६

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

प्रभाग	एकूण लोकसंख्या	लोकसंख्या (०-६ वर्षे)	एकूण अनुसूचित जाती	एकूण अनुसूचित जमाती	एकूण साक्षर	एकूण निरक्षर	एकूण कामगार	मुख्य कामगार	सीमांत कामगार	बिगर-कामगार
प्रभाग क्र.-६५	३६५८	३९०	५८७	७०	२९५३	७०५	१२२६	११८५	४१	२४३२

टीप: मूळ तक्त्यातील स्तंभांची संक्षिप्त शीर्षके (T_POP, P_०६, T_SC, T_ST, T_LIT, T_Ill, T_WORK, MAIN_WORK, MARG_WORK, NON_WORK) वरीलप्रमाणे मराठीत पूर्ण स्वरूपात दिली आहेत.

२१.२ परिशिष्ट II — महानगरपालिका क्षेत्रातील अधिसूचित झोपडपट्ट्यांचा तपशील

अ.क्र.	झोपडपट्टीचे नाव	अधिसूचित वर्ष	स्थान	जमिनीची मालकी	झोपडपट्टी क्र.	कुटुंबांची संख्या	झोपडपट्टीतील लोकसंख्या
१	माळीवाडा हरिजन कॉलनी	१९७६	न.र.यो. III, महारवाडा	खाजगी	१३	३१७	१३९१
२	बालिकाश्रम	१९७६	स.नं. १६४, सावेडी	शासकीय	१	१०१	४८०
३	सर्जेपुरा हरिजन वस्ती	१९७६	न.भू.क्र. ६४०५ ते ६४२५, ७४६९, ७४५६, ७२९२	अंशतः खाजगी, अंशतः शासकीय, अंशतः महानगरपालिका	१४	१५७	७२३
४	सिद्धार्थनगर	१९७६	स.नं. १५०, सावेडी	महानगरपालिका	२	३९९	१८९०
५	कोठी	१९७९	अं.भू.क्र. ५, न.र.यो.-III	खाजगी	३	२७९	१२२१
६	मोचीवाडा ऑफिस	१९७९	न.भू.क्र. १९२७ ते १९४६	महानगरपालिका	१५	६०	२६१
७	सावेडी गावठाण	१९७९	सावेडी गावठाण	महानगरपालिका		६०२	२६४१
८	मोचीवाडा तोफखाना	१९७९	न.भू.क्र. ५६७ ते ५७४	महानगरपालिका	१६	८५	४०२
९	ढोरवाडी	१९७९	स.नं. १५९, सावेडी	अंशतः खाजगी, अंशतः महानगरपालिका	५	१९६	८८९
१०	वैदूवाडी	१९७९	स.नं. १०, सावेडी	खाजगी	६	१५१	६९५
११	खोजा शरीफ हवेली	१९७९	न.भू.क्र. १६१९	खाजगी	१७	२०८	९८८
१२	बुरुडगाव रोड	१९७९	अं.भू.क्र. ८४, न.र.यो.-III	खाजगी	७	११६	५५२
१३	भीमवाडी	१९७९	स.नं. १२७, केडगाव	खाजगी	८	९०	३९२
१४	भारस्कर कॉलनी	१९७९	स.नं. १३४, सावेडी	खाजगी	९	३४१	१६२२
१५	गवळीवाडा	१९८१	स.नं. १३२, सावेडी	खाजगी	१०	१३६	५९३
१६	दत्तरंगेमळा	१९८१	स.नं. १०७, चाहुराणा बु.	खाजगी	११	९०	४२७
१७	पद्मानगर	१९८१	स.नं. ३३, सावेडी	खाजगी	१२	२८१	१४५३
अनधिसूचित झोपडपट्ट्या							
१	रामवाडी	-	-	-	-	७८९	३४६३

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	झोपडपट्टीचे नाव	अधिसूचित वर्ष	स्थान	जमिनीची मालकी	झोपडपट्टी क्र.	कुटुंबांची संख्या	झोपडपट्टीतील लोकसंख्या
२	मोरचूदनगर	-	-	-	-	२३१	१०९४
३	गोकुळवाडी	-	-	-	-	१३७	६४५
४	कौलारू	-	-	-	-	७२	३४१
५	सिद्धार्थनगर	-	-	-	-	५३३	२३३७

स्रोत: भारतीय जनगणना, २०११

२१.३ परिशिष्ट III — विद्यमान शैक्षणिक संस्था

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
१	दामोदर विधाते प्राथमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१०८	१०२	२१०
२	जय पार्वती माता कनिष्ठ महाविद्यालय	खाजगी विनाअनुदानित	११ - केवळ उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	८१	२२	१०३
३	जानकीबाई आपटे मूकबधिर विद्यालय	समाजकल्याण खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	६९	३५	१०४
४	जिजामाता माध्यमिक विद्यालय, चाहुराणा बु.	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१०७	९१	१९८
५	जिजामाता प्राथमिक शाळा, बुरुडगाव	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	५४	५०	१०४
६	कै. दामोदर विधाते (मास्तर) माध्यमिक विद्यालय, अहमदनगर	खाजगी विनाअनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	७७	५४	१३१
७	महात्मा फुले विद्या मंदिर, माळीवाडा	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	५५	३८	९३
८	महानगरपालिका शाळा क्र. १६	महानगरपालिका	१ - प्राथमिक	१३	७	२०
९	मतिमंद मुलांची शाळा, टिळक रोड	समाजकल्याण खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	४५	१२	५७
१०	मोहनलाल रामावतार मंधाणा कनिष्ठ महाविद्यालय	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	११ - केवळ उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	११६	१०५	२२१
११	माउंट लिटेरा झी स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	२०६	१७३	३७९
१२	राष्ट्रीय प्राथमिक विद्यालय, स्टेशन रोड	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	५०	३४	८४

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
१३	राष्ट्रीय पाठशाला हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२२७	६५	२९२
१४	सविता रमेश फिरोदिया प्रशाला	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	७०१	५७४	१२७५
१५	सावित्रीबाई फुले माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	५७	४१	९८
१६	श्री रामकृष्ण एज्युकेशन फाउंडेशन्स शेठ नंदलाल धूत इंग्लिश मीडियम स्कूल, अहमदनगर	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	४०५	३०९	७१४
१७	श्रीकांत पेमराज गुगळे हायस्कूल, माळी	खाजगी अनुदानित	५ - उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	४२७	३७०	७९७
१८	अंबिका प्रायमरी स्कूल, केडगाव	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	२५६	१९०	४४६
१९	भाग्योदय माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	२४४	१७०	४१४
२०	जैनाचार्य श्री शिवमुनिजी गुरुकुल स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	१४८	१०९	२५७
२१	महाराणी ताराबाई कन्या विद्या मंदिर, केडगाव	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	०	७८२	७८२
२२	महानगरपालिका शाळा, आदर्शनगर	महानगरपालिका	१ - प्राथमिक	१९	२२	४१
२३	महानगरपालिका शाळा, ओंकारनगर	महानगरपालिका	१ - प्राथमिक	४३	३७	८०
२४	राजर्षी शाहू बालक मंदिर, केडगाव	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	८२	२४१	३२३
२५	रेणुका माता स्कूल	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	१३२	९८	२३०
२६	श्री अंबिका माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	९४३	५१५	१४५८
२७	ऊर्जा गुरुकुल, केडगाव	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	१०६	९४	२००
२८	जि.प. प्राथमिक शाळा, जगदंबा क्लास, केडगाव	जिल्हा परिषद	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	९९	९१	१९०
२९	जि.प. प्राथमिक शाळा, कांबळे वस्ती	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	२३	१६	३९
३०	जि.प. प्राथमिक शाळा, केडगाव केंद्रशाळा	जिल्हा परिषद	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	५८	८०	१३८
३१	जि.प. प्राथमिक शाळा, केडगाव उर्दू	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	१२	२९	४१

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
३२	जि.प. प्राथमिक शाळा, माळीझाप	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	२४	२३	४७
३३	जि.प. प्राथमिक शाळा, शाहूनगर	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	४५	६२	१०७
३४	जि.प. प्राथमिक शाळा, शिवाजीनगर, केडगाव	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	१००	८५	१८५
३५	अंकुर प्राथमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१३६	६७	२०३
३६	आझाद इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	३	२	५
३७	डॉ. झाकीर हुसेन मराठी प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	२२१	१४४	३६५
३८	होली एंजल्स इंग्लिश प्रायमरी स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	६८	३९	१०७
३९	आयडियल उर्दू प्रायमरी स्कूल	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	८४	११४	१९८
४०	जीवन ज्योत इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	४२	३४	७६
४१	कै. अल्ताफ इब्राहिम माध्यमिक विद्यालय, मुकुंदनगर	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	८ - केवळ माध्यमिक	३४	४०	७४
४२	मौलाना आझाद उर्दू गर्ल्स हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	०	३६७	३६७
४३	महानगरपालिका शाळा क्र. ११	महानगरपालिका	१ - प्राथमिक	१४	१९	३३
४४	महानगरपालिका शाळा क्र. १३	महानगरपालिका	१ - प्राथमिक	१४	११	२५
४५	मॉडर्न चिल्ड्रन अकॅडमी	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	५१	३८	८९
४६	नोबल इंग्लिश मीडियम स्कूल, मुकुंदनगर	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	५१	४१	९२
४७	पी. ए. इनामदार इंग्लिश माध्यमिक विद्यालय	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	५ - उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	१४३	१९६	३३९
४८	पी. ए. इनामदार इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३७५	३१३	६८८
४९	पी. व्ही. विखे पाटील हायस्कूल	खाजगी विनाअनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२८	१२	४०
५०	पी. व्ही. विखे पाटील प्राथमिक शाळा	खाजगी विनाअनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	६९	५९	१२८
५१	राधाबाई काळे गर्ल्स ज्युनियर कॉलेज	खाजगी अनुदानित	११ - केवळ उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	१	८०१	८०२
५२	सावित्रीबाई फुले उर्दू कन्या शाळा	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	०	३२१	३२१
५३	श्री गणेश बालक मंदिर	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	१४०	१०७	२४७

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
५४	यशवंत माध्यमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२९२	१७६	४६८
५५	जि.प. प्राथमिक शाळा, दर्गादायरा उर्दू	जिल्हा परिषद	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३५	४९	८४
५६	जि.प. प्राथमिक शाळा, फकीरवाडा उर्दू	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	३०	५९	८९
५७	अभिनव बाल विकास मंदिर	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३०	२२	५२
५८	आदर्श प्राथमिक विद्यालय, अहिल्यानगर	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	६२	६३	१२५
५९	ऑक्झिलियम कॉन्व्हेंट हायस्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	५ - उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	३२७	४३५	७६२
६०	ऑक्झिलियम कॉन्व्हेंट स्कूल (प्राथमिक)	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	३५२	५२४	८७६
६१	दुर्गादेवी अमरचंद नय्यर विद्या मंदिर	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	२८७	२८५	५७२
६२	मा. सौ. लक्ष्मीबाई शांताराम डोके विद्या मंदिर	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	९२	८४	१७६
६३	नूतन मराठी प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	६३	५२	११५
६४	पार्वतीबाई म्हस्के प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	११०	१०५	२१५
६५	रेणावीकर माध्यमिक विद्यालय, सावेडी, अ.नगर	खाजगी अनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१९१	१७९	३७०
६६	रेणावीकर विद्या मंदिर, सावेडी	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	५१९	४५१	९७०
६७	साई एंजल्स इंटरनॅशनल स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	३३१	२४५	५७६
६८	सरस्वती प्राथमिक विद्या मंदिर	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	२०	८	२८
६९	श्री साई इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	४४७	३३५	७८२
७०	श्रीमान भीष्मांबरदास अमरचंद नय्यर माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अंशतः अनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	११७	१०८	२२५
७१	श्री एन. जे. पाऊलबुद्धे माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	४४८	३९७	८४५
७२	श्री नाथ विद्या मंदिर	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१६६	१९४	३६०
७३	श्री साई विद्यालय, डोकेनगर	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१५	८	२३
७४	जि.प. प्राथमिक शाळा, भिस्तबाग	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	४४	३६	८०

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
७५	जि.प. प्राथमिक शाळा, नागापूर	जिल्हा परिषद	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	८४	८१	१६५
७६	जि.प. प्राथमिक शाळा, वैदूवाडी	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	११	१६	२७
७७	कार्मेल कॉन्व्हेंट प्रायमरी व सेकंडरी स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	६३९	५६४	१२०३
७८	डिव्हाईन ग्रेस स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१५३	१४३	२९६
७९	जगदंबा माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१३१	९१	२२२
८०	महानगरपालिका शाळा क्र. ०४	महानगरपालिका	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	८१	९५	१७६
८१	महानगरपालिका शाळा क्र. २३	महानगरपालिका	१ - प्राथमिक	२१	१८	३९
८२	ओऍसिस इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१५७	१०१	२५८
८३	पोदार इंटरनॅशनल स्कूल, केडगाव	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	४१५	२९७	७१२
८४	एस. एस. मोहिते माध्यमिक विद्यालय, भूषणनगर, केडगाव	खाजगी विनाअनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१०६	८१	१८७
८५	सरस्वती माध्यमिक विद्यालय	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	४८	३९	८७
८६	सरस्वती प्राथमिक विद्या मंदिर	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१९५	१६६	३६१
८७	द आयकॉन पब्लिक स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	६७५	५८८	१२६३
८८	जि.प. प्राथमिक शाळा, भूषणनगर	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	७३	५३	१२६
८९	जि.प. प्राथमिक शाळा, इंदिरानगर	जिल्हा परिषद	१ - प्राथमिक	१८	१३	३१
९०	आठरे पाटील पब्लिक स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	५९९	३३४	९३३
९१	ज्ञानसंपदा स्कूल (इंग्लिश मीडियम)	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	४२६	३२५	७५१
९२	डॉन बॉस्को उच्च माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	४०३	३७३	७७६

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
९३	डॉन बॉस्को इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२९९	२३४	५३३
९४	डॉन बॉस्को प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	१५०	१३१	२८१
९५	डॉ. राधाकृष्णन उर्दू स्कूल	खाजगी विनाअनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१	१	२
९६	काकासाहेब म्हस्के माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	५ - उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	३४९	३१७	६६६
९७	काकासाहेब म्हस्के प्राथमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	२७३	२५२	५२५
९८	महानगरपालिका शाळा, गांधीनगर	महानगरपालिका	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	८२	८३	१६५
९९	मूकबधिर विद्यालय व वसतिगृह	समाजकल्याण खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३७	४३	८०
१००	रामराव चव्हाण विद्यालय	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	५१९	५४९	१०६८
१०१	रेणुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे प्राथमिक विद्यालय, एम.आय.डी.सी. नागापूर	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	२५६	२३२	४८८
१०२	सहारा स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१४	१०	२४
१०३	श्री देवेंद्रनाथ माध्यमिक विद्यालय	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१० - माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	५३	४८	१०१
१०४	श्री चक्रधर स्वामी प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	४११	३४७	७५८
१०५	श्री राघवेंद्र स्वामी विद्या निकेतन	खाजगी अंशतः अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	२२८	१७६	४०४
१०६	सन फार्मा माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	६०८	४५१	१०५९
१०७	सनराईज इंग्लिश प्रायमरी व सेकंडरी स्कूल, बोल्हेगाव	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२१९	१८७	४०६
१०८	जि.प. प्राथमिक शाळा, बोल्हेगाव	जिल्हा परिषद	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३१	२६	५७
१०९	जि.प. प्राथमिक शाळा, रेणुकानगर	जिल्हा परिषद	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१०३	१०६	२०९
११०	ए. टी. यू. चांद सुलतान हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	६४४	८२०	१४६४
१११	ए.ई.एस. अशोकभाऊ फिरोदिया इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	९७२	८३८	१८१०

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
११२	अहमदनगर हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	५ - उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	४२	७१	११३
११३	अहमदनगर उर्दू हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	५ - उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	२३८	२४४	४८२
११४	अहमदनगर उर्दू प्रायमरी स्कूल	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१३९	२४३	३८२
११५	एम इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	३३	२०	५३
११६	ए.टी.यू. जदीद उर्दू प्रायमरी स्कूल	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	१४४	२७२	४१६
११७	बाई इचरजबाई फिरोदिया प्रशाला	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	६७६	५१८	११९४
११८	बत्तिन पोट्यन्ना प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	५९	४७	१०६
११९	भाऊसाहेब फिरोदिया हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	१३१७	१२०३	२५२०
१२०	दादा चौधरी मराठी शाळा	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	९८	७९	१७७
१२१	दादा चौधरी विद्यालय	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२७०	२९	२९९
१२२	डॉ. पी. ए. इनामदार प्राथमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	२२९	१५६	३८५
१२३	जे. सी. भाई सत्था नाईट हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	५ - उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	२८६	२६०	५४६
१२४	के. व्ही. एल. कुलकर्णी प्राथमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	२५१	२५०	५०१
१२५	किशोर संस्कृत संवर्धिनी प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३२२	२९९	६२१
१२६	लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२०८	१८५	३९३
१२७	लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	२९९	१९८	४९७
१२८	महर्षी जी. जे. चितांबर विद्या मंदिर	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	२५७	३६७	६२४
१२९	मनोहरलाल सबलोक प्राथमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	६९	७९	१४८
१३०	महानगरपालिका शाळा क्र. ०२	महानगरपालिका	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	२८	१७	४५

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
१३१	नवीन मराठी शाळा, विश्रामबाग	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३४३	२८२	६२५
१३२	प्रगत माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	५ - उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	२८१	१९३	४७४
१३३	रूपीबाई बोरा न्यू इंग्लिश स्कूल	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	१०८२	६९५	१७७७
१३४	सरस्वती मंदिर रात्रशाळा	खाजगी अनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	३३	५३	८६
१३५	शारदा मंदिर	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	१०३	११३	२१६
१३६	शायनी रोझ इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३	२	५
१३७	श्री मार्कंडेय हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	२३७	१५८	३९५
१३८	श्रीमती पार्वतीबाई डहाणूकर कन्या विद्यालय	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	०	२१४	२१४
१३९	उद्धव अकॅडमी इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३०८	२३४	५४२
१४०	झकेरिया आघाडी प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	६८	८४	१५२
१४१	जि.प. प्राथमिक शाळा, शिवाजीनगर, नेप्ती	जिल्हा परिषद	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३६	४२	७८
१४२	आनंद माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अंशतः अनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२०१	१६०	३६१
१४३	आनंद विद्यालय प्राथमिक विभाग	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	५३७	३९०	९२७
१४४	डॉ. पी. ए. इनामदार माध्यमिक विद्यालय	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	८ - केवळ माध्यमिक	४०	३४	७४
१४५	जिनियस ग्लोबल स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	८	३	११
१४६	गुरुकुल इंग्लिश मीडियम स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	२०५	१८४	३८९
१४७	जय बजरंग माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	३३२	२५६	५८८
१४८	जय बजरंग प्राथमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१८६	१८०	३६६
१४९	कैसर्स एज्युकेशन फाउंडेशन स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	५८	४०	९८
१५०	केशवराव गाडीलकर हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	८३	७३	१५६

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
१५१	महाराष्ट्र आर्ट्स, कॉमर्स व सायन्स ज्युनियर कॉलेज	खाजगी विनाअनुदानित	११ - केवळ उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	१६८	११४	२८२
१५२	महाराष्ट्र पब्लिक स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	१७९	१०२	२८१
१५३	महानगरपालिका शाळा, भुतकरवाडी	महानगरपालिका	१ - प्राथमिक	१९	११	३०
१५४	महानगरपालिका शाळा क्र. १७	महानगरपालिका	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	५५	६६	१२१
१५५	सह्याद्री इंटरनॅशनल ज्युनियर कॉलेज, सावेडी	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	११ - केवळ उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	९६	५०	१४६
१५६	सेंट मोनिका प्रॅक्टिसिंग स्कूल	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	३३	२७	६०
१५७	सखाराम मेहेत्रे प्राथमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१२१	१२९	२५०
१५८	सेंट सेव्हियर्स इंग्लिश प्रायमरी स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	४	५	९
१५९	सेंट सेव्हियर्स हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	४४६	१९८	६४४
१६०	सेंट विवेकानंद इंग्लिश स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३९९	३०३	७०२
१६१	सेंट विवेकानंद इंग्लिश स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१५४	११९	२७३
१६२	शांतीपूर प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	७०	३६	१०६
१६३	श्री मार्कंडेय प्राथमिक विद्यालय	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१२०	१५०	२७०
१६४	श्री मार्कंडेय माध्यमिक विद्यालय	खाजगी अंशतः अनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	८४	८४	१६८
१६५	श्री समर्थ माध्यमिक विद्या मंदिर	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	८१६	८२८	१६४४
१६६	श्री समर्थ विद्या मंदिर प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	६९८	६३४	१३३२
१६७	१०८ श्री महंत पी. सुचासिंगजी	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१३४	८१	२१५
१६८	बालक मंदिर महिला मंडळ	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	५१	५२	१०३
१६९	बालिकाश्रम बालक मंदिर प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	७	१३	२०

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
१७०	दादासाहेब रूपवते, तोफखाना	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	२५९	१६९	४२८
१७१	हिंदसेवा मंडळाची प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	२६५	२२०	४८५
१७२	हिंदसेवा मेहेर इंग्लिश स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१८१	१४६	३२७
१७३	लक्ष्मीनारायण शिशु शिक्षण मंदिर	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	७३	७६	१४९
१७४	महाराष्ट्र बालक मंदिर, लाल टाकी	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	६८६	५५६	१२४२
१७५	माणिकताई करंदीकर हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	५६	७५	१३१
१७६	न्यू आर्ट्स, कॉमर्स व सायन्स ज्युनियर कॉलेज	खाजगी अनुदानित	११ - केवळ उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	१५९२	८२७	२४१९
१७७	पंचशील विद्या मंदिर	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	१२९	१०३	२३२
१७८	पेमराज सारडा ज्युनियर कॉलेज	खाजगी अनुदानित	११ - केवळ उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	९९७	६७९	१६७६
१७९	रेसिडेन्शियल हायस्कूल व ज्युनियर कॉलेज ऑफ आर्ट्स, कॉमर्स व सायन्स	खाजगी अनुदानित	३ - प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक	२२९२	१९३१	४२२३
१८०	समर्थ विद्या मंदिर, सांगळे गल्ली	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३६२	३२३	६८५
१८१	समर्थ विद्या मंदिर, सांगळे लेन	खाजगी अनुदानित	७ - उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१६३	१३०	२९३
१८२	सीताराम सारडा विद्यालय	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	३६६	२८९	६५५
१८३	आदर्श विद्यालय	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	३३	२३	५६
१८४	अहमदनगर बॉईज हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	३२	०	३२
१८५	अहमदनगर कॉलेज, अहमदनगर	खाजगी अनुदानित	११ - केवळ उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	५६७	४७०	१०३७
१८६	क्लारा ब्रूस हायस्कूल फॉर गर्ल्स	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	०	४६	४६

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	शाळेचे नाव	व्यवस्थापन	प्रवर्ग	मुले	मुली	एकूण
१८७	क्लारा ब्रूस प्रायमरी स्कूल	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	११	२०	३१
१८८	डेक्कन इंग्लिश मीडियम प्रायमरी स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	३	०	३
१८९	जनशक्ती ज्युनियर कॉलेज, अहमदनगर	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	११ - केवळ उच्च माध्यमिक / कनिष्ठ महाविद्यालय	८	२	१०
१९०	मॉडेल प्रॅक्टिसिंग स्कूल	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	१३	७	२०
१९१	पंडित नेहरू हिंदी विद्यालय	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	११९	९५	२१४
१९२	पंडित नेहरू विद्यालय	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	८१	६७	१४८
१९३	एस. ए. विल्यम बूथ हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	१२	१८	३०
१९४	एस. ए. विल्यम बूथ मेमोरियल प्रायमरी स्कूल	खाजगी अनुदानित	१ - प्राथमिक	१८	२०	३८
१९५	सेक्रेड हार्ट कॉन्व्हेंट इंग्लिश प्रायमरी स्कूल	स्वयं-अर्थसहाय्यित शाळा	१ - प्राथमिक	५५४	६०२	११५६
१९६	सेक्रेड हार्ट कॉन्व्हेंट हायस्कूल	खाजगी अनुदानित	६ - केवळ प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक	९२५	१०४७	१९७२
१९७	सेक्रेड हार्ट मराठी प्राथमिक शाळा	खाजगी अनुदानित	२ - प्राथमिक व उच्च प्राथमिक	३०२	१९१	४९३

स्रोत: जिल्हा परिषद, शिक्षण विभाग, अहिल्यानगर

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

२१.४ परिशिष्ट IV — महानगरपालिका क्षेत्रातील रुग्णालयांचा तपशील

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
१	पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालय, अहिल्यानगर	पत्रकार चौक, नगर-मनमाड रोड, अहिल्यानगर								३३९
२	कै. बाळासाहेब देशपांडे प्रसूती रुग्णालय	आशा स्क्वेअरसमोर, माळीवाडा, अहिल्यानगर					१००	०	०	१००
३	विघ्नहर्ता सुपर स्पेशालिटी हॉस्पिटल	न्यू टिळक रोड, सक्कर चौक, अहिल्यानगर	४	३०	८	७	५	२२	२३	५०
४	कमलनयन मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	इस्सार पेट्रोल पंपाजवळ, प्रेमदान चौक, अहिल्यानगर	३	८	५	७	५	०	२५	३०
५	वेलनेस वुमन्स हॉस्पिटल	प्लॉट क्र. ४/१, एकवीरा चौक, पाइपलाइन रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	१	१	२	१	५	०	०	५
६	जगताप हॉस्पिटल	स्वस्तिक चौक, स्टेशन रोड, अहिल्यानगर	२	४	२	१	१०	०	०	१०
७	फॅमिली केअर अँड क्युअर हॉस्पिटल	किंग्ज गेट, झेंडीगेट, अहिल्यानगर	४	५	३	२	५	०	१०	१५
८	घुले हॉस्पिटल	गणेश चौक, बोल्हेगाव फाटा, एम.आय.डी.सी., नागापूर, अहिल्यानगर	२	२	२	४	०	०	४	४
९	ऑर्थो पल्स हॉस्पिटल	मित्तल टॉवर्स, बजाज शोरूममागे, सावेडी, अहिल्यानगर	२	६	२	२	०	०	२०	२०
१०	अल करम हॉस्पिटल	इंगळे मेडिकलजवळ, रविराज आर्केड, किंग्ज गेट रोड, अहिल्यानगर	२	३	२	२	५	०	०	५
११	हराळ हॉस्पिटल	नगर-मनमाड रोड, जाधव पेट्रोल पंपासमोर, अहिल्यानगर	६	१९	९	१२	०	११	३०	४१
१२	अंचवले क्लिनिक	गुलमोहर रोड, सावेडी, अ.नगर	१	१	१	०	०	०	४	४
१३	श्री नेत्रालय अँड मॅटर्निटी क्लिनिक	२, आदिराज, प्रेमदान चौक, सावेडी, अहिल्यानगर	१	०	१	०	०	०	२	२
१४	झावरे पाटील हॉस्पिटल अँड नर्सिंग होम	प्लॉट क्र. ८, शिवनेरी चौक, स्टेशन रोड, अहिल्यानगर	१०	१५	१०	७	४	१३	१४	३१
१५	श्री कमला आयुर्वेद हॉस्पिटल	बालिकाश्रम रोड, अहिल्यानगर	२	३	२	२	०	०	१०	१०
१६	आई हॉस्पिटल व प्रसूतिगृह	आनंदधाम, महात्मा फुले चौक, अहिल्यानगर	१	५	३	२	१५	०	०	१५
१७	सखी हॉस्पिटल व प्रसूतिगृह	काशिद हाइट्स, पंडित हॉस्पिटलजवळ, स्वस्तिक चौक, नगर-पुणे रोड, अ.नगर	१	२	२	१	५	०	०	५
१८	झावरे मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	जुना बाजार रोड, अहिल्यानगर	२	५	३	२	५	०	१०	१५

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
१९	गुंजाळ हॉस्पिटल	माणिकनगर, नगर-पुणे रोड, अहिल्यानगर	३	५	३	२	१५	०	०	१५
२०	अष्टा आय सेंटर	सोमाणी बिल्डिंग, सावेडी, अहिल्यानगर	१	२	१	१	०	०	२	२
२१	आनंद हॉस्पिटल	प्लॉट क्र. १२, पाइपलाइन रोड, सागर हॉटेलजवळ, सावेडी, अहिल्यानगर	१	२	२	२	०	०	१०	१०
२२	न्यूक्लियस हॉस्पिटल अँड रिसर्च सेंटर	तांदळे हाइट्स, बालिकाश्रम रोड, अहिल्यानगर	८	२०	८	५	०	१०	४०	५०
२३	साईदीप हेल्थकेअर अँड रिसर्च प्रा. लि.	१०४/A१-१०४/१/२ प्लॉट क्र. १+१, विराज इस्टेट, यशवंत कॉलनीमागे, तारकपूर, अहिल्यानगर	१३०	२०२	१३०	१५०	३०	५१	१७९	२६०
२४	डॉ. अनिल जाधव हॉस्पिटल अँड आयसीयू सेंटर	भगवद्गीता कॉम्प्लेक्स, एकवीरा चौक, पाइपलाइन रोड, अहिल्यानगर	१	६	४	३	०	५	१८	२३
२५	सातळकर लोटस सुपरस्पेशालिटी हॉस्पिटल	गोगादेव मंदिराजवळ, लाल टाकी रोड, अ.नगर	४	१८	८	५	१०	१०	२०	४०
२६	लोटस हॉस्पिटल	के.के. हाइट्स, अंबिकानगर बस थांब्याजवळ, केडगाव, अहिल्यानगर	३	६	३	२	०	५	२५	३०
२७	डॉ. खराडे ॲक्सिडेंटल हॉस्पिटल	पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालयाजवळ, तारकपूर, अहिल्यानगर	४	६	२	२	०	०	१०	१०
२८	संजीवनी ॲक्सिडेंट हॉस्पिटल	सावेडी, अ.नगर	४	५	३	२	०	०	१५	१५
२९	प्राइम केअर मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	डोकेनगर, एकवीरा चौक रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	५	१३	७	९	५	१०	३५	५०
३०	साई सूर्या नेत्रसेवा	माणिक चौक, अहिल्यानगर	१	२	१	०	०	०	५	५
३१	युनायटेड सिटी हॉस्पिटल	किंग्ज गेट, कोठला स्टँड, अ.नगर	५	१२	८	४	१०	५	२५	७०
३२	कुलकर्णी ईएनटी अँड मॅटर्निटी हॉस्पिटल	पाइपलाइन रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	२	८	६	७	१	०	११	१२
३३	सिनारे हॉस्पिटल	सुपेकर हाइट्स, नगर-मनमाड रोड, नागापूर, अहिल्यानगर	१	१०	५	३	०	०	३०	३०
३४	भागीरथी ॲक्सिडेंट हॉस्पिटल	हॉटेल चाणक्यजवळ, बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	३	६	३	२	०	५	११	१६
३५	वेद हॉस्पिटल	न्यू सारस पुलाजवळ, सारसनगर, अहिल्यानगर	१	१	१	०	०	०	४	४
३६	सुमांगल्य चिल्ड्रन्स हॉस्पिटल	बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	३	१	१	१	०	०	७	७
३७	हार्टबीट मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल अँड आयसीयू	धुमाळ टॉवर, नगर-मनमाड रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	४	१२	६	३	०	५	२०	२५
३८	अरुणोदय सुपर स्पेशालिटी हॉस्पिटल	प्लॉट क्र. ९+११, अंतिम भूखंड क्र. ९३, राजयोग बिल्डिंग, अहिल्यानगर	१५	३५	१०	९	५	१०	१२०	१३५

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
३९	अहिल्यानगर होमिओपॅथिक मेडिकल कॉलेज अँड हॉस्पिटल	सावेडी रोड, अहिल्यानगर	१०	१२	६	५	२०	०	३०	५०
४०	साई हॉस्पिटल	जाधव पेट्रोल पंपामागे, कल्याण रोड, अहिल्यानगर	२	६	२	२	०	०	१५	१५
४१	डॉ. कळमकर ॲक्सिडेंट अँड सर्जिकल हॉस्पिटल	औरंगाबाद रोड, अहिल्यानगर	२	१२	३	२	०	०	३०	३०
४२	पाटील हॉस्पिटल	स्टेशन रोड, कोठी चौक, अ.नगर	२	९	७	४	०			३५
४३	दौले हॉस्पिटल	सावेडी रोड, अहिल्यानगर	४	६	८	८	१०	०	१०	२०
४४	अहिल्यानगर रिहॅब सेंटर	प्रेमदान चौक, सावेडी, अहिल्यानगर	४	२	६	४	०	०	१०	१०
४५	जोशी हॉस्पिटल	नगर-पुणे रोड, केडगाव, अ.नगर	३	८	१	८	६	०	२४	३०
४६	सिद्धिविनायक चिल्ड्रन हॉस्पिटल	सक्कर चौक, न्यू टिळक रोड, अहिल्यानगर	८	१५	८	६	०	१०	३९	४९
४७	गजानन हॉस्पिटल	सातभाई मळा, दिल्ली गेट, अ.नगर	३	६	५	७	०	०	२०	२०
४८	वहाडणे हॉस्पिटल अँड मॅटर्निटी होम	न.भू.क्र. ६९९९/४, स.नं. २९/३०६, प्लॉट क्र. ४, लाल टाकी रोड, अहिल्यानगर	२	७	२	२	३	०	१३	१६
४९	अनभुले हॉस्पिटल	प्रेमदान चौक, सावेडी रोड, अहिल्यानगर	२	६	५	३	१०	५	१८	३३
५०	डॉ. काशिद हॉस्पिटल अँड अपोलो पाइल्स सेंटर	ओबेरॉय हॉटेलसमोर, लोकमत भवनजवळ, पत्रकार चौक, अहिल्यानगर	१	३	१	२	०	०	१५	१५
५१	आरोग्यम अग्रवाल हॉस्पिटल	स्वामी समर्थ मंदिराजवळ, सावेडी रोड, अ.नगर	७	१६	६	७	१२	०	१३	४२
५३	श्रीदीप हॉस्पिटल	स्टेशन रोड, बडवे पेट्रोल पंपाजवळ, अहिल्यानगर	८	४०	४२	१२	१०	२२	७०	१०३
५४	थोरात सुपरस्पेशालिटी आय केअर	हिरा-पन्ना अपार्टमेंट, महावीरनगर कॉर्नर, सावेडी, अहिल्यानगर	१	१	१	०	०	०	४	४
५५	घोरपडे हॉस्पिटल	दिल्ली गेट, अहिल्यानगर	२	३	२	२	०	०	४	८
५६	नगरसिटी मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	सह्याद्री कॉम्प्लेक्स, नगर-पुणे रोड, केडगाव, अ.नगर	४०	३	१६	३	३	०	१२	४०
५७	डॉ. गोरे ईएनटी हॉस्पिटल	रेणावीकर स्कूलसमोर, वैदूवाडी रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	१	१	१	०	०	०	५	५
५८	ऑस्टिऑन हॉस्पिटल	गृहशिल्प हाउसिंग सोसायटी, दिल्ली गेट, बालिकाश्रम रोड, अहिल्यानगर	३	१२	५	४	०	०	३०	३०
५९	कापसे आय क्लिनिक	कोर्ट गल्ली, अहिल्यानगर	३	२	१	२	०	०	५	५

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
६०	गरुड हॉस्पिटल अँड रिसर्च सेंटर	सावेडी रोड, अहिल्यानगर	५	८	१३	३	०	६	१९	१९
६१	श्रद्धा हॉस्पिटल	सावेडी रोड, अहिल्यानगर	२	४	१	०	४	०	६	१०
६२	दरंदले हॉस्पिटल	आंबेडकर चौक, रेणुकानगर, बोल्हेगाव, अहिल्यानगर	१	३	२	२	०	०	१०	१०
६३	स्वामी हॉस्पिटल	नागापूर एम.आय.डी.सी., अहिल्यानगर	२	९	३	२	०	०	२०	२०
६४	पंडित ॲक्सिडेंट हॉस्पिटल	स्वस्तिक चौक, स्टेशन रोड, अहिल्यानगर	१	१०	७	३	०	१०	२३	३३
६५	सार्थक हॉस्पिटल	डॉक्टर कॉलनी, बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	१	१२	१	४	६	०	३	९
६६	साई आर्य हॉस्पिटल	बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	२	५	२	२	०	०	४	४
६७	अहिल्यानगर ॲपेक्स मल्टी स्पेशालिटी हॉस्पिटल	आयसीआयसीआय बँकेसमोर, नगर-मनमाड रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	२०	३०	३५	८	३	२७		७२
६८	डॉ. जगताप हॉस्पिटल अँड पंचकर्म सेंटर	लिंक रोड, केडगाव, अहिल्यानगर	१	१	१	०	०	०	५	५
६९	भोसले हॉस्पिटल	आयुर्वेद कॉलेजसमोर, टिळक रोड, अहिल्यानगर	२	३	२	१	०	०	१०	१०
७०	डॉ. पुंडे मॅटर्निटी अँड जनरल हॉस्पिटल	ज्ञानेश्वर चौक, कोर्ट गल्ली, अहिल्यानगर	३	८	८	३	२०	०	०	२०
७१	डॉ. गोरे आय हॉस्पिटल	रेनबो हाउस, झोपडी कँटीनजवळ, अहिल्यानगर	१	१	१	१	०	०	४	४
७२	डॉ. गायकवाड हॉस्पिटल अँड डे केअर सेंटर	मोहन बाग, दिल्ली गेट, अहिल्यानगर	६	३	३	३	०	०	५	५
७३	विश्वमंगल आयुर्वेद इकोसिस्टिम प्रा. लि.	आदर्श समृद्धी, चौपाटी कारंजा, अहिल्यानगर	१	१	१	१	०	०	६	६
७४	कल्याणी नर्सिंग होम	पतंगण गल्ली, दिल्ली गेट, अहिल्यानगर	६	९	२	४	१५	०	०	१५
७५	साईनाथ हॉस्पिटल	स्टेशन रोड, लोखंडी पूल, अहिल्यानगर	१	३	२	१	०	०	२०	२०
७६	साईसेवा बालरुग्णालय	श्रीराम चौक, पाइपलाइन रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	४	८	२	३	०	६	९	१५
७७	नरसाळे हॉस्पिटल अँड मॅटर्निटी होम	सुडके मळा, बालिकाश्रम रोड, अहिल्यानगर	२	३	२	१	५	०	५	१०
७८	माहेर हॉस्पिटल अँड मॅटर्निटी होम	ओबेरॉय हॉटेलजवळील प्लॉट, सावेडी रोड, अ.नगर	१	६	३	२	१५	०	०	१५
७९	धर्मा हॉस्पिटल	शिंदे मळा, बालिकाश्रम रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	२	७	४	५	०	०	१५	१५
८०	डॉ. भन्साळी आय क्लिनिक	दर्शन पॅलेस, गुलमोहर रोड, अहिल्यानगर	१	०	१	०	०	०	२	२
८१	कृष्णदीप ॲक्सिडेंट हॉस्पिटल	लाल टाकी, अहिल्यानगर	१	७	३	२	०	०	२०	२०
८२	बडे हॉस्पिटल	सावेडी रोड, हॉटेल ओबेरॉयसमोर, अहिल्यानगर	२	६	२	१	५	०	१०	१५

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
८३	डॉ. सुनील जाधव हॉस्पिटल	२४४, चौपाटी कारंजा, अहिल्यानगर	१३	२०	१०	५	०	१०	३९	४९
८४	अरुणोदय नेत्रालय	प्लॉट क्र. १२, न्यू टिळक रोड, सक्कर चौक, अहिल्यानगर	२	२	२	१	०	०	५	५
८५	गॅलेक्सी हॉस्पिटल	झोपडी कँटीनमागे, सावेडी रोड, अहिल्यानगर	३	१५	६		०	५	४२	४७
८६	धन्वंतरी आयुर्वेद अँड पंचकर्म हॉस्पिटल	आदर्शनगर, विद्या कॉलनी, कल्याण रोड, अ.नगर	१	१	१	०	०	०	५	५
८७	राऊत हॉस्पिटल	कोठला स्टँड, किंग्ज गेट, अ.नगर	३	६	५	३	१५	०	०	१५
८८	यश बालरुग्णालय	सागर हॉटेलजवळ, पाइपलाइन रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	१०	१	४	१	०	२	८	१०
८९	आकोलकर हॉस्पिटल	आयटीआयजवळ, बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	२०	२	१०	३	०	०	२०	२०
९०	केअर प्लस हॉस्पिटल	आकोलकर हॉस्पिटलमागे, बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	४	७	२	२	०	५	१०	१५
९१	शिंदे हॉस्पिटल अँड अंकुर इन्फर्टिलिटी सेंटर	आनंदधाम रोड, बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	२	४	२	२	१०	०	०	१०
९२	झेंडे हॉस्पिटल	तारकपूर बस स्थानकाजवळ, अहिल्यानगर	४	८	५	५	१५	०	०	१५
९३	भैरवनाथ हॉस्पिटल	नगर-मनमाड रोड, नागापूर, अहिल्यानगर	४	६	२	३	५	०	११	१६
९४	बेंद्रे हॉस्पिटल अँड मॅटर्निटी होम	देशमुखवाडी, सर्जेपुरा, अहिल्यानगर	२	४	२	२	२०	०	०	२०
९५	चिंतामणी हॉस्पिटल अँड युरोलॉजी सेंटर	बालिकाश्रम रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	४	९	४	३	८	१	१	१०
९६	नरवडे हॉस्पिटल	पॅराडाइज हॉटेलजवळ, सक्कर चौक, अहिल्यानगर	३	८	६	१०	१५	०	०	१५
९७	डॉ. बकुळ पालवे ॲक्सिडेंट अँड सर्जिकल हॉस्पिटल	श्रीराम चौक, पाइपलाइन रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	४	४	३	१	०	०	१५	१५
९८	पोतनीस नेत्र रुग्णालय	हॉटेल सागरजवळ, पाइपलाइन रोड, अहिल्यानगर	१	१	१	०	०	०	३	३
९९	जे.एस.एन. अहिल्यानगर आरोग्य प्रा. लि.चे साई एशियन हॉस्पिटल	विराज इस्टेट, तारकपूर बस स्थानकासमोर, अहिल्यानगर	२०	३५	११	६	०	१०	६०	७०
१००	डॉ. जाधव हॉस्पिटल	विराज इस्टेट, तारकपूर बस स्थानकासमोर, अ.नगर	१	२	१	०	०	०	६	६
१०१	देशपांडे हॉस्पिटल इंटेन्सिव्ह केअर अँड मॅटर्निटी होम	पटवर्धन चौक, आनंदी बाजार, अहिल्यानगर	६	१८	२०	६	१५	०	३६	५१
१०२	स्वामी होमिओपॅथिक हॉस्पिटल अँड हीलिंग सेंटर	पहिला मजला, अर्णवदीप कॉम्प्लेक्स, सर्जेपुरा, अहिल्यानगर	२	१	१	१	०	०	५	५
१०३	होशिंग हॉस्पिटल	जुना मंगळवार बाजार, अहिल्यानगर	१	२	२	१	०	५	०	५
१०४	कृपा ठोळर हॉस्पिटल	तारकपूर बस स्थानकासमोर, अहिल्यानगर	२	३	३	३	१०	६	१४	३०

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
१०५	टेकवाणी हॉस्पिटल	ओबेरॉय हॉटेलसमोर, सावेडी रोड, अहिल्यानगर	१	५	२	२	१५	०	०	१५
१०६	रच्चा बालरुग्णालय अँड मॅटर्निटी होम	मोहनबाग, दिल्ली गेट, अहिल्यानगर	२	९	३	४	४	०	२१	२५
१०७	लाइफ लाइन सुपर स्पेशालिटी हॉस्पिटल	विराज इस्टेट, तारकपूर बस स्थानकासमोर, अहिल्यानगर	८	१२	११	८	०	१३	१७	३०
१०८	रेणुका मॅटर्निटी होम	अंबिकानगर बस थांब्यामागे, केडगाव, अहिल्यानगर	१	२	१	१	५	०	०	५
१०९	इम्पल्स प्लस हॉस्पिटल प्रा. लि.	प्लॉट क्र. ११, स.नं. १/१+१/२, सावेडी नाका, सावेडी, अहिल्यानगर	१०	२२	१८	४	०	२२	४३	६५
११०	श्रद्धा हॉस्पिटल	४४८, चौपाटी कारंजा, चितळे रोड, अहिल्यानगर	३	३	४	१	४	०	६	१०
१११	तांबोळी बालरुग्णालय	३७३८, घुमरे लेन, आझाद चौक, अहिल्यानगर	३	७	३	२	०	०	२०	२०
११२	चेडे ॲक्सिडेंट अँड सर्जिकल हॉस्पिटल	तारकपूर बस स्थानकासमोर, विराज कॉलनी, अहिल्यानगर	४	५	२	१	०	०	५	५
११३	तरडे हॉस्पिटल	हॉटेल प्रेमदानमागे, सावेडी रोड, अहिल्यानगर	१०	९	६	५	०	६	१४	२०
११४	नेत्रदीप आय क्लिनिक	सो अँड सो समोर, दिल्ली गेट, अहिल्यानगर	१	१	१	१	०	०	५	५
११५	योगदान हॉस्पिटल	पुष्कराज पॅलेस, बागडे मळा, बालिकाश्रम रोड, अहिल्यानगर	४	३	१	२	०	०	५	५
११६	डॉ. कलाणी किडनी हॉस्पिटल	न्यू टिळक रोड, सक्कर चौक, अहिल्यानगर	४	४	४	४	०	५	१५	२०
११७	पारगावकर हॉस्पिटल	टीव्ही सेंटरजवळ, झालाणी हॉस्पिटलसमोर, सावेडी, अहिल्यानगर	७	६	४	४	१०	०	५	१५
११८	सावी हॉस्पिटल अँड मॅटर्निटी होम	साई सोना कॉम्प्लेक्सजवळ, सारसनगर, अहिल्यानगर	२	२	३	३	३	०	७	१०
११९	पद्मावती हॉस्पिटल	गणेशवाडी, स्वस्तिक चौक, अहिल्यानगर	२	२	३	३	३	०	७	१०
१२०	बागल नर्सिंग होम	न्यू विराज कॉलनी, तारकपूर बस थांब्यासमोर, अहिल्यानगर	२	५	२	४	५	३	७	१५
१२१	सुखदा हॉस्पिटल	बागडे मळा, बालिकाश्रम रोड, अहिल्यानगर	२	८	५	४	१५	०	०	१५
१२२	स्वस्तिक नेत्रालय अँड मॅटर्निटी हॉस्पिटल	साई मिडास टच, पहिला मजला, नगर-मनमाड रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	२	२	१	१	३	०	२	५
१२३	वाघ नर्सिंग होम	हॉटेल वैभवमागे, बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	३	७	३	५	१५	०	०	१५
१२४	संजीवनी हॉस्पिटल	न्यू चर्च रोड, अहिल्यानगर	२	९	३	२	३	२५	०	२५
१२५	होडशिल हॉस्पिटल अँड मॅटर्निटी होम	विराज इस्टेट, तारकपूर बस स्थानकासमोर, अहिल्यानगर	२	४	३	४	१०	०	०	१०

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
१२६	फाटके पाटील हॉस्पिटल	अक्षता गार्डनजवळ, स्वस्तिक चौक, अहिल्यानगर	१२	२१	३०	८	०	१०	३२	४२
१२७	डॉ. पालवे गॅस्ट्रो हील	विराज इस्टेट, तारकपूर बस स्थानकासमोर, अहिल्यानगर	६	१०	६	८	०	२०	४६	८५
१२८	मातृसेवा वुमन्स हॉस्पिटल	सिद्धिविनायक हॉस्पिटलजवळ, न्यू टिळक रोड, अहिल्यानगर	३	१२	४	३	३०	०	०	३०
१२९	रसाळ नेत्रालय	स्वास्थ्य हॉस्पिटलजवळ, लाल टाकी, अहिल्यानगर	१	१	१	०	०	०	३	३
१३०	झावर हॉस्पिटल	४७, वैशाली अपार्टमेंट, बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	७	१०	३	१०	०	२	२८	३०
१३१	हरजीवन हॉस्पिटल	स्टेशन रोड, हॉटेल यश ग्रँडसमोर, अहिल्यानगर	१	१	१	०	०	०	२	२
१३२	सुयश आयव्हीएफ सेंटर	काशिद हाइट्स, सक्कर चौकाजवळ, नगर-पुणे रोड, अहिल्यानगर	४	१	२	२	०	०	२	२
१३३	स्नेहदीप सुपर स्पेशालिटी गायनॅकेअर	कॉटेज कॉर्नर, राजपाल क्लॉथ, सावेडी, अ.नगर	२	१८	१४	६	३६	५	०	४१
१३४	चैतन्य आय क्लिनिक	४३१६, पटवर्धन चौक, अ.नगर	१	२	१	१	०	०	५	५
१३५	बालाजी पेडियाट्रिक अँड डेंटल हॉस्पिटल	बेडेकर क्लासेससमोर, घुमरे गल्ली, अहिल्यानगर	६	१४	५	३	०	६	२९	३५
१३६	गायकवाड हॉस्पिटल व प्रसूतिगृह	दत्तनगर, तपोवन रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	१	२	१	०	५	०	०	५
१३७	राज हॉस्पिटल	मार्केट यार्डमागे, सारसनगर, अहिल्यानगर	४	१२	६	३	०	३	१७	२०
१३८	सांगळे हॉस्पिटल	स्वाती कॉलनी, बुरुडगाव रोड, अहिल्यानगर	२	३	२	१	०	०	५	५
१३९	सरस्वती हॉस्पिटल, मॅटर्निटी होम अँड ॲडव्हान्स्ड लॅप्रोस्कोपी सेंटर	भोपळे लेन, माळीवाडा, अहिल्यानगर	२	१२	७	१३	२०	०		२०
१४०	सुंदर नेत्रालय	चौपाटी कारंजा, अहिल्यानगर	२	४	२	२	०	०	११	११
१४१	विघ्नहर्ता हॉस्पिटल	नेप्ती नाका रोड, नालेगाव, अहिल्यानगर	५	३	२	१	०	६	१०	१६
१४२	संकल्प हॉस्पिटल अँड ईएनटी	सीताबन लॉनजवळ, राऊत मळा, कोठी रोड, अहिल्यानगर	४	१०	५	४	०	४	११	१५
१४३	डॉ. भिडे नर्सिंग अँड मॅटर्निटी होम	सावेडी, अहिल्यानगर	२	३	२	२	१०	०	०	१०
१४४	सानप हॉस्पिटल	तारकपूर बस स्थानकासमोर, अ.नगर	१०	१४	८	३	०	९	१६	११
१४५	जयश्री नर्सिंग होम	चाणक्य चौक, बुरुडगाव रोड, अ.नगर	१	३	२	३	१०	०	०	१०
१४६	मॅक केअर सुपर स्पेशालिटी हॉस्पिटल	झोपडी कँटीनमागे, सावेडी रोड, अहिल्यानगर	७	६०	३२	२५	०	२५	८०	१०५
१४७	श्री स्वामी समर्थ हॉस्पिटल	चिंतामणी कॉलनी, कुष्ठधाम रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	१	४	२	२	१०	०	०	१०

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
१४८	अक्षय चिल्ड्रन्स हॉस्पिटल अँड मॅटर्निटी होम	कॉस्मिक हाउसिंग सोसायटीसमोर, बालिकाश्रम रोड, अहिल्यानगर	२	६	२	२	५	०	१०	१५
१४९	नाईक हॉस्पिटल	नगर-मनमाड रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	६	१३	७	१०	०	१३	१७	३०
१५०	नित्यसेवा मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	वसंत टेकडी, औरंगाबाद रोड, सावेडी, अ.नगर	२	४	३	३	१	०	६	७
१५१	आनंदऋषीजी हॉस्पिटल अँड मेडिकल रिसर्च सेंटर	१२४, आनंदऋषीजी मार्ग, अहिल्यानगर	३३	१९८	१५४	८०	१०	५२	१३८	२६०
१५२	काकासाहेब म्हस्के कामगार हॉस्पिटल	म्हस्के कॉलेज रोड, नागापूर, अहिल्यानगर	१९	३६	१७	६	१०	३	८७	१००
१५३	प्रणव हॉस्पिटल मल्टिस्पेशालिटी अँड आयसीयू सेंटर	रेणुकानगर, केडगाव, अ.नगर	१०	१८	५	५	१०	१०	२९	४९
१५४	सुरभी हॉस्पिटल्स प्रा. लि.	प्लॉट क्र. ८७/अ, गुलमोहर रोड कॉर्नर, नगर-औरंगाबाद रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	२०	५८	४०	२०	१०	२५	१२०	१५५
१५५	प्रकाश नेत्रालय	आदिश अपार्टमेंट, नगर-मनमाड रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	१	०	१	१	०	०	२	२
१५६	खळकर हॉस्पिटल	वायएमसीए मैदानासमोर, स्टेशन रोड, अहिल्यानगर	६	१८	५	३	०	२	३८	४०
१५७	गुंजाळ गॅस्ट्रोएंटेरॉलॉजी अँड चिल्ड्रन्स क्लिनिक	चौथा मजला, काशिद हाइट्स, पुणे बस स्थानकाजवळ, अहिल्यानगर	२	३	२	१	०	०	१०	१०
१५८	साकार हॉस्पिटल	बालिकाश्रम रोड, पोलीस कॉलनीजवळ, अहिल्यानगर	२	८	४	३	१५	०	०	१५
१५९	खंडेलवाल चिल्ड्रन्स अँड आय हॉस्पिटल	सिंधू मंगल कार्यालयाजवळ, भुतकरवाडी, बालिकाश्रम रोड, अहिल्यानगर	११	५	८	२	०	२	२०	२४
१६०	नाथ हॉस्पिटल	कल्याण भवन, टिळक रोड, माळीवाडा, अहिल्यानगर	२	६	४	३	११	०	०	११
१६२	प्राइम व्हिजन सुपर स्पेशालिटी आय हॉस्पिटल	गुलमोहर रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	३	२	२	७	०	०	८	८
१६१	द सॅल्व्हेशन आर्मी इव्हँजेलीन बूथ हॉस्पिटल	जनरल पोस्ट ऑफिस रोडजवळ, अहिल्यानगर	३८	८७	२५		८	७	८५	१००
१६२	बुधवंत हॉस्पिटल	श्रीराम चौक, पाइपलाइन रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	५	६	२	४	०	४	११	१५
१६३	वानखेडे किडनी हॉस्पिटल	तारकपूर बस स्थानकासमोर, तारकपूर, अहिल्यानगर	५	८	७	६	०	०	२१	२१
१६४	स्वास्थ्य हॉस्पिटल मेडिकल रिसर्च सेंटर	अण्णाभाऊ साठे चौक, लाल टाकी रोड, अहिल्यानगर	२	१८	१०	१०	१०	२०	३२	६२
१६५	सिटी केअर हॉस्पिटल	विराज इस्टेट, तारकपूर बस स्थानकासमोर, अहिल्यानगर	५	१०	८	५	०	८	४१	४९
१६६	आनंदऋषीजी नेत्रालय	१२५, आनंदऋषीजी मार्ग, अहिल्यानगर	१४	१६	१२	५५	०	०	५०	५०

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
१६७	एशियन नोबल हॉस्पिटल प्रा. लि.	धनाजीनगर, प्रेमदान चौक, सावेडी, अहिल्यानगर	४९	३९	४५	१७	१५	४८	८२	१३५
१६८	त्रिमुखे हार्ट अँड चेस्ट सुपरस्पेशालिटी हॉस्पिटल	मार्केट यार्ड, अहिल्यानगर	७	१२	८	२	०	६	१०	१६
१६९	राजमाता मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	अंबिका बस थांब्याजवळ, केडगाव, अहिल्यानगर	२	६	२	२	०	०	२०	२०
१७०	मोरया मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	स्वस्तिक चौक, पुणे बस स्थानकाजवळ, अहिल्यानगर	३	९	३	३	०	५	१५	२०
१७१	यशोदीप हॉस्पिटल व प्रसूतिगृह	दसरेनगर, वसंत टेकडी नाका, सावेडी रोड, अहिल्यानगर	२	४	२	२	८	०	०	८
१७२	प्रीमियम ऑर्थोपेडिक हॉस्पिटल	श्रीदीप हॉस्पिटलजवळ, स्टेशन रोड, अ.नगर	१	११	४	१	०	०	१०	१०
१७३	आगम हॉस्पिटल अँड मॅटर्निटी होम	हॉटेल संगमसमोर, स्टेशन रोड, अहिल्यानगर	२	५	२	०	७	०	०	७
१७४	पॅसिफिक सुपरस्पेशालिटी अँड सोनार हॉस्पिटल	कायनेटिक चौक, नगर-पुणे रोड, अहिल्यानगर	८	१६	१२	८	०	१७	२३	४०
१७५	आमर्त्य हॉस्पिटल	पंजाब नॅशनल बँकेजवळ, सर्जेपुरा रोड, लाल टाकी, अहिल्यानगर	३	७	५	२	०	८	१२	२०
१७६	साई माऊली हॉस्पिटल	पाइपलाइन रोड, तुळजाभवानी मंदिरासमोर, अहिल्यानगर	४३	३२	१६	८	१२	२८	३५	७५
१७७	मेडिस्टार मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	नगर-कल्याण रोड, अहिल्यानगर	५	११	४	४	०	११	२१	३१
१७८	साई स्पर्श हॉस्पिटल	नगर-पुणे रोड, केडगाव, अ.नगर	३	८	३	४	३	०	२१	२४
१७९	न्यूरॉन प्लस हॉस्पिटल	ऑक्झिलियम स्कूलसमोर, कुलट शोरूम, सावेडी, अहिल्यानगर	११	१२	६	६	०	१३	२७	४०
१८०	डॉ. काचरे हॉस्पिटल	पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालयासमोर, तारकपूर, अ.नगर	२	८	६	२	१५	०	५	२०
१८१	श्रीशा टोटल स्पाइन केअर अँड डायबेटॉलॉजी सेंटर	स्वस्तिक चौक, पुणे बस स्थानक, अहिल्यानगर	१	३	२	१	०	११	६	३१
१८२	हरितकी हॉस्पिटल	आराध्य ॲव्हेन्यू, एकवीरा चौकाजवळ, पाइपलाइन रोड, अ.नगर	१	०	१	०	०	०	१	१
१८३	अहिल्यानगर आय लेझर्स प्रा. लि.	कोर्टयार्ड, तारकपूर बस स्थानकासमोर, अहिल्यानगर	२०	३	२	२	०	०	५	५
१८४	चैतन्य हॉस्पिटल	गावडे मळा, एकवीरा चौक, सावेडी, अहिल्यानगर	२	६	५	२	१	५	२४	३०
१८५	न्यू लाइफ मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	अहमदनगर मर्चंट बँकेजवळ, मार्केट यार्ड, अ.नगर	४	२५	९	५	६	११	१३	३०
१८६	गुरुदेव हॉस्पिटल	माणिकनगर, आनंदऋषीजी हॉस्पिटलसमोर, अ.नगर	१	३	२	१	०	०	५	५
१८७	साई श्री मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	मेहेत्रे हाइट्स, नगर-मनमाड रोड, अ.नगर	११	२१	४	६	२	७	२७	३६

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
१८८	दिव्यस्पर्श आयुर्वेदिक हॉस्पिटल रिसर्च सेंटर	आनंदी बाजार, पटवर्धन चौक, अहिल्यानगर	१	१	१	१	०	०	५	५
१८९	श्री आयुर्वेद अँड क्षारसूत्र सेंटर	नगरे लेन, अहिल्यानगर	१	०	१	०	०	०	५	५
१९०	इंडो आयरिश हॉस्पिटल	जोंधळे फार्म, तपोवन रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	२८	५४	३१	७	२०	२५		१७०
१९१	सृजन हॉस्पिटल	पहिला मजला, ट्यूब बिझनेस सेंटर, झेंडा चौक, लिंक रोड, भूषणनगर, केडगाव, अ.नगर	२	३	२	२	५	०	०	०
१९२	मोहळकर हॉस्पिटल	कपिलेश्वर मंदिरामागे, माळीवाडा, अ.नगर	१	१	१	०	०	०	५	५
१९३	सुश्रुषा हॉस्पिटल	वाणीनगर, पाइपलाइन रोड, अहिल्यानगर	१	१	१	०	०	०	३	३
१९४	डॉ. कवडे हॉस्पिटल	गणेश चौक, बोल्हेगाव फाटा, नगर-मनमाड रोड, अ.नगर	१	५	१	१	०	०	५	५
१९५	नवोदय क्लिनिक	विराज इस्टेट, तारकपूर बस स्थानकासमोर, अहिल्यानगर	२	६	४	२	०	०	२०	२०
१९६	ध्रुव हॉस्पिटल	कॉटेज कॉर्नर, तपोवन रोड, सावेडी, अहिल्यानगर	६	६	४	५	७	२	११	२०
१९७	वरद नेत्रालय	बालिकाश्रम रोड, सावेडी, अ.नगर	२	७	२	१	०	७	१८	२५
१९८	तपोवन मल्टिस्पेशालिटी हॉस्पिटल	३डी कॉर्नर, तपोवन रोड, अ.नगर	१०	८	२	२	५	३	२२	३०
१९९	निओ किड्स चिल्ड्रन हॉस्पिटल	पहिला मजला, आनंदधामजवळ, महात्मा फुले चौक, अ.नगर	२	३	२	१	०	०	१५	१५
२००	चाइल्ड केअर अँड पल्स क्रिटिकल केअर सेंटर	हॉटेल ओबेरॉयमागे, नगर-मनमाड रोड, अहिल्यानगर	३	१२	३	३	०	०	३०	३०
२०१	फिनिक्स सुपरस्पेशालिटी हॉस्पिटल	पाइपलाइन रोड, हॉटेल प्रियदर्शनीजवळ, अ.नगर	१	७	२	५	०	८	२२	३०
२०२	कुलकर्णी इमेजिंग सेंटर	झोपडी कँटीन, सावेडी रोड, अ.नगर	२	२	१	२	०	०	२	२
२०३	निमिष चेस्ट केअर सेंटर	आरोग्यम हॉस्पिटलसमोर, गायकवाड कॉलनी, अ.नगर	२	४	१	१	०	०	९	९
२०४	बलदवा हॉस्पिटल	धरती चौक, अ.नगर	१	२	१	४	०	०	०	५
२०५	अल्ट्रा केअर हॉस्पिटल	पेट्रोल पंपासमोर, मुकुंदनगर	६	२	३	२	१०	०	०	१०
२०६	रुबी मेडिकल सर्व्हिसेस	विराज इस्टेट, तारकपूर	१	०	१	१	०	०	१	१
२०७	ओवी गर्भ केअर हॉस्पिटल	नगर-मनमाड रोड, सावेडी, अ.नगर	१	३	१	१	५	०	०	५
२०८	रेडियंट हॉस्पिटल	श्रीराम चौक, सावेडी, अ.नगर	५	२५	८	६	०	६	३९	४५
२०९	विश्वलीला आय क्लिनिक	स्वामी समर्थ मंदिराजवळ, गायकवाड कॉलनी, सावेडी रोड, अ.नगर	१	१	१	०	०	०	३	३

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	रुग्णालयाचा पत्ता	एकूण डॉक्टर	एकूण परिचारिका	वर्ग ४	इतर	खाटा			खाटांची एकूण संख्या
							प्रसूती	आयसीयू	इतर	
२१०	साई गजानन हॉस्पिटल	कोर्ट गल्ली, अ.नगर	१	३	२	१	०	०	१५	१५
२११	धन्वंतरी हॉस्पिटल	आदर्शनगर, नागापूर, अ.नगर	३	४	१	०	०	०	५	५
२१२	ऑरेंज हॉस्पिटल	आंबेडकर चौक, काकासाहेब म्हस्के कॉलेजजवळ, नागापूर, अ.नगर	१	८	२	२	०	०	२०	२०
२१३	गायकवाड हॉस्पिटल	पहिला मजला, अग्रवाल टॉवर, कॉटेज कॉर्नर, नगर-मनमाड रोड, सावेडी, अ.नगर	७	१७	३	३	३	७	२०	३०
२१४	आरोग्यसदन हॉस्पिटल	रिरॉन्सी होंडा शोरूम, अर्जुन वॉशिंग सेंटरजवळ, नगर-मनमाड रोड, अ.नगर	१८	३९	२०	५	२	२२	७७	१०१
२१५	श्री चैतन्य टेस्ट ट्यूब बेबी सेंटर	तोफखाना पोलीस ठाण्यासमोर, सावेडी, अ.नगर	२	८	२	२	२०	०	०	२०
२१६	अनमल आय केअर सेंटर	देशमुख प्लाझा, सावेडी, अ.नगर	१	१	१	०	०	०	२	२
एकूण						**९८६**	**९५२**	**८५२**	**३४९९**	**५९८२**

स्रोत: आरोग्य विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

२१.५ परिशिष्ट V — महानगरपालिकेचे उत्पन्न व खर्च यांचा तपशील

१) महानगरपालिकेचे उत्पन्न

संदर्भ वर्ष	विकास शुल्क व अधिमूल्य	करांपासून उत्पन्न					अनुदाने	नावे व जमा	इतर स्रोतांपासून उत्पन्न	आरंभीची शिल्लक	आरंभीच्या शिलकेसह एकूण उत्पन्न
		घरपट्टी	दुकाने व आस्थापनांवरील कर	वाहन कर	इतर कर	एकूण कर उत्पन्न					
२०२१-२२	२४.२२	२३.७६	०	०	७.३८	३१.१४	१०८.८१	०	४७.७५	१२३.६३	३११.३३
२०२२-२३	२१.३६	३३.०७	०	०	०.२२	३३.२९	१२६.३२	०	४५.३३	९३.६८	२९८.६२
२०२३-२४	१०.८७	२१.४२	०	०	१०.८७	३२.२९	१२७.६२	०	३२.४४	१०१.४६	२९३.८१

२) महानगरपालिकेचा खर्च

वर्ष	कर्मचारी आस्थापना	शिक्षण	पाणीपुरवठा	मलनि:सारण	वैद्यकीय व आरोग्य	दळणवळण	असाधारण विभाग	इतर खर्च	एकूण खर्च
२०२१-२२	७८.३१	२.९९	३१.०१	३१.६	७.३६	०.२	०	२०४.०४	३५५.५१
२०२२-२३	८६.६३	३.९३	४४.४२	४.४४	८.१५	०.३५	०	१६६.४	३१४.३२
२०२३-२४	९२.८७	२.९१	४९.१७	६.७१	२.५५	०.६३	०	१९३.०३	३४७.८७

स्रोत: लेखा विभाग, अहिल्यानगर महानगरपालिका

(सर्व रकमा कोटी रुपयांत)

२१.६ परिशिष्ट VI — यापूर्वी मंजूर विकास योजनेत हरित विभागात दर्शविलेल्या, परंतु विकास झाल्याचे आढळलेल्या सर्व्हे क्रमांकांची यादी

अ.क्र.	गावाचे नाव	सर्व्हे क्र.	शेरा
१	बोल्हेगाव	३०	ड्रोन छायाचित्रावरून निदर्शनास आलेले
		३१	
		३२	
		३३	
		३४	
२	नालेगाव	१८०-५	तात्पुरते रेखांकन प्राप्त
३	सावेडी	५७	ड्रोन छायाचित्रावरून निदर्शनास आलेले
		२८१	
		२९५	
		३०२	
४	केडगाव	१९५	ड्रोन छायाचित्रावरून निदर्शनास आलेले
		३२६	
		३४३	
		४५९	
		४६०	
		४७८	
		४७९	
		४८०	
		४८१	
		४८३	
		४८६	
		४८७	
		४८८	
		४८९	
		४९७	

स्रोत: प्राथमिक सर्वेक्षण

२१.७ परिशिष्ट VII – पूररेषेमुळे बाधित होणाऱ्या रेखांकनांचा तपशील

गावाचे नाव	सर्व्हे क्र.	अ.क्र.	गावाचे नाव	सर्व्हे क्र.	गावाचे नाव	सर्व्हे क्र.
नागापूर (भाग)	३०(१४७)	४२	माळीवाडा	१३५	नालेगाव	२६७
	१८(१३९)	४३		१३९		२६९
	१७(१४०)	४४		१४०		२६८
	२०(१३७)	४५		१५		२७१
	२१(१३६)	४६		१६		२७२
	२२(१३५)	४७		१४४	नालेगाव	२७५
	२३(१३४)	४८		२४		२१५
	२४(१३३)	४९		२५		२७८
	२५(१३२)	५०		२६		२७७
बोल्हेगाव	९४	५१		२७		२७९
	२६०	५२		२८		२
	२५५	५३		२९		१६
	२६४	५४		३०		१७
	२६५	५५		३१		१८
	२६६	५६		३२		१९
सावेडी	२६७	५७		३३	चाहुराणा (खु.) (भाग)	२०
	२६८	५८		२४		२१
	२३९	५९		२५A		२२A
	२३८	६०	चाहुराणा (बु.) (भाग)	२६A		२२B
	२३७	६१		२७		२३
	२३५	६२		३३		४७
	२३०	६३	चाहुराणा (खु.) (भाग)	३४		१०७

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

गावाचे नाव	सर्व्हे क्र.	अ.क्र.	गावाचे नाव	सर्व्हे क्र.	गावाचे नाव	सर्व्हे क्र.
	२२९	६४		३५		१२७
	२२८	६५		३२		१०८/B
	२२७	६६		४५		१०८/A
	२२३	६७		४४		१०८/A/२
	२२२	६८		४३	चाहुराणा (बु.) (भाग)	१०६
	२१३	६९		४१		११४
	२०८	७०		४०		११५
	२०७	७१		३९		११६
	२०६	७२		३६		११७
	१५८	७३		३		११८
	१५७	७४		१		१२२
	१५६	७५		२४४	चाहुराणा (बु.) (भाग)	१२२A
	१५५	७६		२४३		४
केडगाव	१३६	७७		२४२		७
	११६	७८	नालेगाव	२४१		६
	१२३	७९		२६३		
माळीवाडा	१२४	८०		२६४	मोरचूदनगर (भाग)	
	१२८	८१		२६५		
	१२९	८२		२६६		

२१.८. परिशिष्ट VIII — आरक्षण विवरणपत्र (मूळ हद्द)

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१	१	ट्रक टर्मिनस	५.१३	९६	क्रीडांगण	१.७२	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये सुधारित हद्दीसह कायम, पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ११२ ट्रक टर्मिनस)
२	२	उद्यान	०.६६	९५	उद्यान	०.६०	कायम — म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३७(२) अन्वये शासनाने फेरबदल मंजूर केलेला
३	२A	खरेदी केंद्र	०.६६	१००	खरेदी केंद्र	०.६०	कायम — म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३७(२) अन्वये शासनाने फेरबदल मंजूर केलेला
४	३	क्रीडांगण	१.०२	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ११९ क्रीडांगण)
५	४	महानगरपालिका रुग्णालय	०.९३	११४	आरोग्य सुविधा	०.८४	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
६	५	उद्यान	२.५६	११३	उद्यान	१.९५	कायम
७	६	एम.एस.ई.बी.	०.३३	१२३	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	०.१६	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये अंशतः वगळले व उर्वरित क्षेत्र

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
							सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १३९ एम.एस.ई.बी. विद्युत उपकेंद्र)
८	७	क्रीडांगण	१.५	११५	क्रीडांगण	१.२१	कायम
९	८	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	१२२	शैक्षणिक सुविधा	०.४०	पुनर्निर्देशित
१०	९	महानगरपालिका रुग्णालय	०.३२	१३७	आरोग्य सुविधा	०.३०	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
११	१०	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	०.९७	१३८	क्रीडांगण	०.९६	पुनर्निर्देशित
१२	११	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	१३९	शैक्षणिक सुविधा	०.४०	पुनर्निर्देशित
१३	१२	स्मशानभूमी	०.१६	१४१	दफनभूमी विस्तार	०.५५	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये पुनर्निर्देशित, अंशतः वगळले व उर्वरित क्षेत्र सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १५३ दफनभूमी विस्तार)
१४	१३	दवाखाना व प्रसूतिगृह	०.१८	१२४	कचरा संकलन केंद्र	०.१४	पुनर्निर्देशित
१५	१४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	१२५	उद्यान	०.४७	पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१६	१५	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.३९	१३६	शैक्षणिक सुविधा	१.३९	पुनर्निर्देशित
१७	१६	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१८	१७	ग्रंथालय	०.०५	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१९	१८	सांस्कृतिक केंद्र	१.०५	~	~	~	विकसित
२०	१९	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.६३	~	~	~	विकसित
२१	२०	उद्यान	१.१२	~	~	~	विकसित
२२	२१	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४४	~	~	~	म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम १२७ अन्वये वगळले
२३	२२	दवाखाना व प्रसूतिगृह	०.२	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १८३ आरोग्य सुविधा)
२४	२३	उद्यान	०.८५	१६७	उद्यान	०.८६	कायम
२५	२४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५७	~	~	~	

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२६	२५	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	०.५				सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १९५ शैक्षणिक सुविधा)
२७	२६	क्रीडांगण / बाल क्रीडांगण	१.५	१७३	बाल क्रीडांगण	०.५७	मंजूर ई.पी.नुसार कायम
२८	२७	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.३५	१६६	शैक्षणिक सुविधा	०.३३	पुनर्निर्देशित
२९	२८	प्राथमिक शाळा, माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.१५	१५९	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	१.११	पुनर्निर्देशित
३०	२९	क्रीडा संकुल (स्टेडियम) व क्रीडा केंद्र	३.९४	१५६	क्रीडा संकुल (स्टेडियम) व क्रीडा केंद्र	३.३४	कायम
३१				१५७	वाहनतळ	०.८४	वाहनतळ म्हणून कायम
३२	३०	उद्यान	२.२५	~	~	~	विकसित
३३	३१	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४१	~	~	~	विकसित
३४	३२	तार विभाग कर्मचारी निवासस्थाने	२.१३	~	~	~	विकसित
३५	३३	टपाल विभाग कर्मचारी निवासस्थाने	१.२७	१५१	टपाल विभाग कर्मचारी निवासस्थाने	१.५५	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
३६	३४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.६७	~	~	~	विकसित
३७	३५	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.१३	~	~	~	विकसित
३८	३६	पोलीस चौकी	०.०५	१०१	महानगरपालिका प्रयोजन	०.१३	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
३९	३७	ग्रंथालय	०.०५	१०२	बहुउद्देशीय सभागृह व वाहनतळ	०.५९	एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
४०	३८	दवाखाना व प्रसूतिगृह	०.२				
४१	३९	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.३३	१०४	उद्यान	०.४१	पुनर्निर्देशित
४२	४०	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १०१ शैक्षणिक सुविधा)
४३	४१	आदिवासी वसतिगृह	०.७६	९०	भाजी मंडई	०.५०	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये एकत्रित करून नंतर विभाजित करून सुधारित हद्दींसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १११ भाजी मंडई व वाहनतळ)
४४	४२	टपाल कार्यालय	०.१५	९४	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	०.४२	

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
४५	४३	क्रीडांगण	२	१०६	क्रीडांगण	१.३४	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये अंशतः वगळले व उर्वरित क्षेत्र सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १२६ क्रीडांगण)
४६	४४	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	०.९	१११	महानगरपालिका प्रयोजन	०.३२	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये पुनर्निर्देशित, अंशतः वगळले व उर्वरित क्षेत्र सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १२७ समाजकल्याण विभाग)
४७ ४८	४५	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	१०७	शैक्षणिक सुविधा	०.६५	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये एकत्रित करून अंशतः वगळले व उर्वरित क्षेत्र सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १२५ उद्यान)
	४६	उद्यान	१.७				
४९ ५० ५१	४७	महानगरपालिका रुग्णालय	०.६	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये एकत्रित करून नंतर वगळले (नगर
	४८	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	०.५				
	४९	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.१५				

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
							रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १२२ खरेदी केंद्र)
५२	५०	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.४	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
५३	५१	स्मशानभूमी	०.८	७८	क्रीडांगण	०.९३	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ८३ उद्यान)
	५२	उद्यान	२.४७	~	~	~	सर्वसाधारण सभेच्या ठराव क्रमांक २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण रद्द करण्यात आले आहे.”
				~	~	~	
५६	५३	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.१८	~	~	~	**सर्वसाधारण सभेच्या ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण रद्द करण्यात आले आहे**.”क्रीडांगण (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १०४ भाजी मंडई, खरेदी केंद्र व वाहनतळ व आरक्षण क्र. १०३ आरोग्य सुविधा)
५७	५४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	९१	शैक्षणिक सुविधा	०.२१	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
५८				७७	महानगरपालिका प्रयोजन	०.५	
५९	५५	समाजकल्याण विभाग	०.५५	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १०७ समाजकल्याण विभाग)
६०	५६	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.१	~	~	~	विकसित
६१	५७	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	~	~	~	विकसित
६२	५८	पोलीस चौकी	०.०५	७६	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०५	पुनर्निर्देशित
६३	५९	उद्यान	०.६	९२	उद्यान	०.३९	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
६४				९३	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	०.४२	
६५	६०	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	१३०	क्रीडांगण	१.८१	एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह कायम
६६	६१	क्रीडांगण	१.४४				
६७	६२	क्रीडांगण	१.७८	११०	क्रीडांगण	१.७१	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये एकत्रित करून अंशतः वगळले व उर्वरित क्षेत्र सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना
६८	६३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४				

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
							अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १४१ क्रीडांगण)
६९	६४	सांस्कृतिक केंद्र	०.५	१२९	करमणूक उद्यान	१.८३	एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
७०	६५	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.५९				
७१	६६	उद्यान	०.४५	१५२	उद्यान	०.३८	कायम
७२	६७	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४१	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये एकत्रित करून नंतर आरक्षणे वगळली (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १६५ क्रीडांगण)
७३	६८	उद्यान	१				
७४	६९	दवाखाना व प्रसूतिगृह	०.२	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १६९ उद्यान)
७५	७०	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.४	१७५	वाहनतळ	०.४१	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
७६	७१	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.२५	१७४	उद्यान	०.२७	पुनर्निर्देशित
७७	७२	प्रादेशिक परिवहन कार्यालये	०.७७	१७६	प्रादेशिक परिवहन कार्यालये	०.८३	सुधारित हद्दीसह कायम
७८	७३	आर.टी.ओ.	१.५	१८८	आर.टी.ओ.	१.५९	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
७९	७४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	१७७	उद्यान	०.५२	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
८०	७५	क्रीडांगण	०.७२	~	~	~	विकसित
८१	७६	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	१८७	झोपडपट्टीवासीयांचे पुनर्वसन	१.८९	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
८२	७७	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.१३		~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
८३	७८	वाहनतळ	०.३८	१८९	वाहनतळ	०.४०	कायम
८४	७९	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २२५ आरोग्य सुविधा)
८५	८०	वाहनतळ	०.२७	१९०	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	०.३६	पुनर्निर्देशित
८६	८१	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.५	२२५	झोपडपट्टीवासीयांचे पुनर्वसन	३.६४	एकत्रित करून कायम
८७	८२	झोपडपट्टीवासीयांचे पुनर्वसन	३.६६				
८८	८३	मशीद-कबरीभोवतीचे उद्यान	१.४९	१८०	मशीद-कबरीभोवतीचे उद्यान	१.६८	कायम
८९	८४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४५	१७८	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	०.४२	पुनर्निर्देशित
९०	८५	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	०.५५	१७९	उद्यान	०.४०	पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
९१	८६	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.२२	१८२	वाहनतळ	०.३२	पुनर्निर्देशित
९२	८७	उद्यान	०.६५	१८१	उद्यान	०.५९	कायम
९३	८८	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	१८३	बाल क्रीडांगण	०.३९	पुनर्निर्देशित
९४	८९	उद्यान / सहल केंद्र	१०.९२	१८४	उद्यान व सहल केंद्र	७.३७	विभागून पुनर्निर्देशित
९५				२११	क्रीडांगण	२.५३	
९६	९०	क्रीडांगण	१.७९	१९४	क्रीडांगण	१.७९	सुधारित हद्दीसह कायम
९७	९१	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४८	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
९८	९२	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.३६	२३९	बाल उद्यान	०.१८	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
९९	९३	उद्यान	०.८६	२२९	वाहनतळ	०.३६	पुनर्निर्देशित
१००	९४	ग्रंथालय	०.०८	२६८	ग्रंथालय	०.०९	कायम
१०१	९५	क्रीडांगण	०.२८	२६७	वाहनतळ	०.२४	पुनर्निर्देशित
१०२	९६	वाहनतळ	०.०५	२६९	वाहनतळ	०.०५	कायम
१०३	९७	बाल उद्यान	०.०३	२६६	बाल उद्यान	०.०२	कायम
१०४	९८	वाहनतळ	०.०५	२७०	वाहनतळ	०.०५	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१०५	९९	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	०.१७	२२८	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	०.१७	कायम
१०६	१००	बाल उद्यान	०.०९	२२७	बाल उद्यान	०.०८	कायम
१०७	१०१	बाल उद्यान	०.०२	२६५	बाल उद्यान	०.०२	कायम
१०८	१०२	बाल क्रीडांगण	०.०३	२६४	बाल क्रीडांगण	०.०३	कायम
१०९	१०३	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	०.३९	२२४	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	०.३६	कायम
११०	१०४	दवाखाना व ग्रंथालय	०.०२	२२३	आरोग्य सुविधा	०.०२	पुनर्निर्देशित
१११	१०५	उद्यान	०.२	२३०	उद्यान	०.१४	कायम
११२	१०६	प्राथमिक शाळा व माध्यमिक शाळा	०.०८	~	~	~	विकसित
११३	१०७	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.०३	२२२	वाहनतळ	०.०३	पुनर्निर्देशित
११४	१०८	वाहनतळ	०.०६	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
११५	१०९	बाल क्रीडांगण	०.०२	२६०	बाल क्रीडांगण	०.०३	कायम
११६	११०	बाल उद्यान	०.०१	२६३	बाल उद्यान	०.०१	कायम

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
११७	१११	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	०.०५	२७१	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	०.०६	कायम
११८	११२	बाल उद्यान	०.०३	२९९	बाल उद्यान	०.०३	कायम
११९	११३	वाहनतळ	०.०२	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१२०	११४	वाहनतळ	०.१५	२५९	वाहनतळ	०.१२	कायम
१२१	११५	वाहनतळ	०.११	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१२२	११५ A	वाहनतळ	०.११	२३२	वाहनतळ	०.१	कायम
१२३	११६	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.७७	२३१	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.७१	कायम
१२४	११७	उद्यान	०.०८	१९१	उद्यान	०.०६	कायम
१२५	११८	वाहनतळ	०.०८	१९२	वाहनतळ	०.०८	कायम
१२६	११९	सांस्कृतिक केंद्र	०.३६	१९३	सांस्कृतिक केंद्र	०.३९	कायम
१२७	१२०	ग्रंथालय	०.०७	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१२८	१२१	बाल उद्यान	०.०१	२२१	बाल उद्यान	०.०१	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१२९	१२२	वाहनतळ	०.०१	२२०	वाहनतळ	०.०२	कायम
१३०	१२३	बाल उद्यान	०.०३	२१९	बाल उद्यान	०.०३	कायम
१३१	१२४	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	०.०४	२१६	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	०.०४	कायम
१३२	१२५	उद्यान	०.०५	२१८	उद्यान	०.०६	कायम
१३३	१२६	बाल उद्यान	०.०३	२१७	बाल उद्यान	०.०३	कायम
१३४	१२७	सांस्कृतिक केंद्र	०.०५	२१५	सांस्कृतिक केंद्र	०.०५	कायम
१३५	१२८	बाल क्रीडांगण	०.०२	२१४	बाल क्रीडांगण	०.०२	कायम
१३६	१२९	बाल क्रीडांगण	०.०४	२१२	बाल क्रीडांगण	०.०४	कायम
१३७	१३०	बाल उद्यान	०.०६	२१३	बाल उद्यान	०.०७	कायम
१३८	१३१	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	०.१	२३६	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	०.१४	कायम
१३९	१३२	बाल उद्यान	०.०२	२३७	बाल उद्यान	०.०१	कायम
१४०	१३३	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.२३	२५४	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.०५	सुधारित हद्दीसह कायम
१४१	१३४	माध्यमिक शाळा, महानगरपालिका कार्यालये	०.०६	~	~	~	विकसित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१४२	१३५	बाल क्रीडांगण	०.०७	२५५	बाल क्रीडांगण	०.०७	कायम
१४३	१३६	उद्यान	०.०५	२५७	उद्यान	०.०५	कायम
१४४	१३७	ग्रंथालय	०.०१	२५८	ग्रंथालय	०.०१	कायम
१४५	१३८	वाहनतळ	०.०४	२३४	वाहनतळ	०.०४	कायम
१४६	१३९	बाल क्रीडांगण	०.०४	२३३	बाल क्रीडांगण	०.०५	कायम
१४७	१४०	बाल क्रीडांगण	०.०८	२५६	बाल क्रीडांगण	०.०९	कायम
१४८	१४१	बाल क्रीडांगण	०.०९	२७४	बाल क्रीडांगण	०.०९	कायम
१४९	१४२	वाहनतळ	०.०२	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१५०	१४३	वाहनतळ	०.०७	२५३	वाहनतळ	०.०८	कायम
१५१	१४४	उद्यान	०.१४	२७५	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.१३	सुधारित हद्दीसह कायम
१५२	१४५	फेरीवाला बाजार	०.०६	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१५३	१४६	उद्यान	०.०४	२७२	उद्यान	०.०४	कायम
१५४	१४७	ग्रंथालय	०.०४	२७३	बाल उद्यान	०.११	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
१५५	१४८	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.१२	२९१	वाहनतळ	०.१९	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१५६	१४९	मटण बाजार	०.०४	२९२	मटण बाजार	०.०५	कायम
१५७	१५०	बाल क्रीडांगण	०.०२	२९५	बाल क्रीडांगण	०.०३	कायम
१५८	१५१	बाल उद्यान	०.०१	२९६	बाल उद्यान	०.०१	कायम
१५९	१५२	बाल क्रीडांगण	०.०४	२९७	बाल क्रीडांगण	०.०४	कायम
१६०	१५३	(खरेदी केंद्र व कार्यालये) शासकीय कार्यालये	०.३४	२९८	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.२३	सुधारित हद्दीसह कायम
१६१	१५४	लघु बाजार	०.०५	३०१	लघु बाजार	०.०३	सुधारित हद्दीसह कायम
१६२	१५५	बाल उद्यान	०.१	३०३	बाल उद्यान	०.१	कायम
१६३	१५६	वाहनतळ	०.१	२९४	वाहनतळ	०.१	कायम
१६४	१५७	वाहनतळ	०.०६	२९०	वाहनतळ	०.०६	कायम
१६५	१५८	खरेदी केंद्र व अग्निशमन केंद्र	०.०४	~	~	~	विकसित
१६६	१५९	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.१	~	~	~	विकसित
१६७	१६०	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.२७	२९३	महानगरपालिका प्रयोजन	०.२७	पुनर्निर्देशित
१६८	१६१	वाहनतळ	०.०२	३०४	वाहनतळ	०.०१	कायम
१६९	१६२	फूल बाजार	०.०२	३०५	फूल बाजार	०.०३	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१७०	१६३	क्रीडांगण व क्रीडा संकुल (स्टेडियम)	०.८२	~	~	~	विकसित
१७१	१६४	उद्यान	०.७५	३०२	उद्यान	०.७८	कायम
१७२	१६५	क्रीडा संकुल (स्टेडियम) व क्रीडा केंद्र	६.५८	~	~	~	विकसित
१७३	१६६	उद्यान	१.६५	~	~	~	विकसित
१७४	१६७	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.२५	३०६	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.२३	कायम
१७५	१६८ A	वाहनतळ	०.१५	३१८	वाहनतळ	०.११	कायम
१७६	१६९	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.३१	३००	शैक्षणिक सुविधा	०.६२	पुनर्निर्देशित
१७७	१७०	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	३३०	उद्यान	०.३५	पुनर्निर्देशित
१७८	१७१	उद्यान	०.२५	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१७९	१७२	क्रीडांगण	१.९	३४५	क्रीडांगण	१.४१	कायम
१८०	१७३	पोलीस चौकी	०.०५	३३६	फेरीवाला बाजार	०.०५	पुनर्निर्देशित
१८१	१७४	उद्यान	०.६१	३२९	उद्यान	०.६१	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१८२	१७५	बस स्थानक विस्तार	०.१४	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१८३	१७६	रुग्णालय	०.३१	~	~	~	विकसित
१८४	१७७	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	११.८३	३१६	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	३.४६	सुधारित हद्दीसह कायम
१८५	१७८	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.२	३१५	क्रीडांगण	१.२६	एकत्रित करून पुनर्निर्देशित
१८६	१७९	क्रीडांगण	१.६				
१८७	१८०	उद्यान	०.४९	३२३	उद्यान	०.४६	कायम
१८८	१८१	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५९	३१४	शैक्षणिक सुविधा	०.५९	पुनर्निर्देशित
१८९	१८२	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१९०	१८३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	३२२	शैक्षणिक सुविधा	०.३७	पुनर्निर्देशित
१९१	१८४	झोपडपट्टीवासीयांचे पुनर्वसन	१०.९८	३१७	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	८.८७	अंशतः विकसित, सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
१९२	१८५	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.१३	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३५८ शैक्षणिक सुविधा)

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१९३	१८६	उद्यान	०.५२	३३७	उद्यान	०.५२	कायम
१९४	१८७	प्राथमिक शाळा	०.५८	३७४	शैक्षणिक सुविधा	०.५८	पुनर्निर्देशित (मंजूर विकास योजनेतील ई.पी.-५४ नुसार कायम)
१९५	१८८	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	~	~	~	विकसित
१९६	१८९	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	१.९५	~	~	१.३४	विकसित
१९७	१९०	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.१५	३५३	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.४४	कायम
१९८	१९० A	वाहनतळ	०.१५	३५४	वाहनतळ	०.१५	कायम
१९९	१९१	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	३३९	वनस्पती उद्यान	२.९२	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३७३ उद्यान)
२००	१९२	महानगरपालिका सेवा औद्योगिक वसाहत	८.८९	३५५	महानगरपालिका सेवा औद्योगिक वसाहत	९.८०	कायम
२०१	१९३	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.१३	३५६	शैक्षणिक सुविधा	१.५२	एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२०२	१९४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४				
२०३	१९५	महानगरपालिका रुग्णालय	०.३६	३५७	आरोग्य सुविधा	०.३५	पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२०४	१९६	उद्यान	०.५४	३६२	उद्यान	०.४३	कायम
२०५	१९७	महानगरपालिका रुग्णालय	०.२७	३६८	आरोग्य सुविधा	०.२८	पुनर्निर्देशित
	१९८	खरेदी केंद्र व कार्यालये	२.५३	३७५	वाहनतळ	०.१७	पुनर्निर्देशित
				३७७	महानगरपालिका प्रयोजन	०.४३	
				३७६	खरेदी संकुल व कार्यालये	०.३७	
२०९	१९९	पोलीस ठाणे व कर्मचारी निवासस्थाने	०.८	३७३	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	१.५	कायम
२१०	२००	विद्या प्रतिष्ठान शैक्षणिक संकुल	०.८१	३७४	शैक्षणिक सुविधा	०.८१	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत कलम ३१ अन्वये अंशतः वगळले व अंशतः सुधारित हद्दीसह कायम
२११	२०१	क्रीडांगण व क्रीडा संकुल (स्टेडियम)	५.४१	३९०	क्रीडांगण	५.५८	पुनर्निर्देशित
२१२	२०२	उद्यान	०.६९	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४२७ आरोग्य सुविधा)
२१३	२०३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	~	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेतील जागा क्र. २०४ मध्ये एकत्रित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२१४	२०४	दवाखाना व प्रसूतिगृह	०.६५	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४२६ उद्यान)
२१५	२०५	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	४३७	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.५६	पुनर्निर्देशित
२१६	२०६	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.३८	३८९	शैक्षणिक सुविधा	०.४०	पुनर्निर्देशित
२१७	२०७	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	०.५	३७८	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	०.५	कायम
२१८	२०८	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.१३	३७९	शैक्षणिक सुविधा	१.०३	एकत्रित करून पुनर्निर्देशित
२१९	२०९	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४				
२२०	२१०	क्रीडांगण	१	३८०	क्रीडांगण	१.५७	सुधारित हद्दीसह कायम
२२१	२११	उद्यान	२.८५	३८८	उद्यान	३.४०	कायम
२२२	२१२	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	६.९१	४००	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	१.५	सुधारित हद्दीसह कायम (अंशतः विकसित)
२२३	२१३	उद्यान	१.८	४१८	उद्यान	१.९९	सुधारित हद्दीसह कायम
२२४	२१४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.३२	४१७	शैक्षणिक सुविधा	०.३१	पुनर्निर्देशित
२२५	२१५	क्रीडांगण	०.९	४१६	क्रीडांगण	०.९०	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२२६	२१६	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.११	२३५	भाजी मंडई व वाहनतळ	०.११	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२२७	२१६ A	सार्वजनिक सेवासुविधा	४.२७	११६	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र	४.२७	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२२८	२१७	खरेदी केंद्र व भाजी मंडई	०.१४	२६१	खरेदी केंद्र व भाजी मंडई	०.१४	कायम
२२९	२१८	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.१	२६२	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.१०	कायम
२३०	२१९	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.४७	~	~	०.४७	विकसित
२३१	२२०	खरेदी केंद्र व भाजी मंडई	०.०६	२२६	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०६	पुनर्निर्देशित
२३२ २३३	२२१	स्मशानभूमी	~	१४०	स्मशानभूमी	३.२८	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये विभाजित, पुनर्निर्देशित, अंशतः वगळले व उर्वरित क्षेत्र सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १६० स्मशानभूमी व आरक्षण क्र. १६१ क्रीडांगण)
				१४८	क्रीडांगण	२.०८	
२३४ २३५	२२२	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.४	२७७	स्मशानभूमी विस्तार	०.२९	पुनर्निर्देशित
				२७६	वाहनतळ	०.९०	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२३६	२२३	प्राथमिक शाळा	~	~	~	~	मंजूर विकास योजनेनुसार विद्यमान प्राथमिक शाळा
२३७	२२४	प्राथमिक शाळा				~	
२३८	२२५	प्राथमिक शाळा				~	

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (मूळ हद्द)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२३९	२२६	प्राथमिक शाळा				~	
२४०	२२७	प्राथमिक शाळा				~	
२४१	२२८	प्राथमिक शाळा				~	
२४२ २४३	२२९	प्राथमिक शाळा				~	
२४४	२३०	वाहनतळ	.०७	२३८	वाहनतळ	०.०८	सुधारित हद्दीसह कायम

२१.९. परिशिष्ट IX — आरक्षण बदल विवरणपत्र (वाढीव हद्द)

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१	१	उद्यान	०.९१	२६	उद्यान	०.९८	कायम
२	२	कामगार कल्याण केंद्र	१.१८	२५	समाजकल्याण कार्यालय	०.३२	म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम १२७ अन्वये अंशतः वगळले व उर्वरित क्षेत्र कायम
३	३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	२७	खरेदी केंद्र	०.४०	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २८ शैक्षणिक सुविधा)
४	४	खरेदी केंद्र व भाजी मंडई	०.३४	४४	महानगरपालिका प्रयोजन	०.३६	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४६ खरेदी केंद्र व भाजी मंडई)
५	५	कोंडवाडा	१	४५	कोंडवाडा	१.०१	कायम
६	६	मध्यवर्ती गोदाम	०.८	६४	साईट अँड सर्व्हिसेस	०.९२	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
७	७	शैक्षणिक संकुल	४.७५	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
८	८	साईट अँड सर्व्हिसेस	२.२९	८३	खरेदी केंद्र	०.४२	पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
९	९	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	१.५	६६	आरोग्य सुविधा	१.५	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ७३ शैक्षणिक सुविधा)
१०	१०	सांस्कृतिक केंद्र	१.०३	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेनुसार जागा क्र. ११ मध्ये एकत्रित
११	११	रुग्णालय	१.९५	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ७० आरोग्य सुविधा)
१२	१२	क्रीडांगण	१.४४	४६	क्रीडांगण	१.३७	कायम
१३	१३	खरेदी संकुल	०.२३	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
१४	१४	जकात नाका	०.०१	७	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०१	पुनर्निर्देशित
१५	१५	क्रीडांगण	०.७	४७	क्रीडांगण	०.७१ R (	सुधारित हद्दीसह कायम (सामावून घेणाऱ्या आरक्षणानुसार (AR) हद्द सुधारित)

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१६	१६	वाहनतळ	०.५	४३	वाहनतळ	०.५९	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४५ वाहनतळ)
१७	१७	बस स्थानक	०.८५	४२	ए.एम.टी. बस स्थानक	०.७८	कायम
१८	१८	क्रीडांगण	०.६५	९	क्रीडांगण	०.४०	कायम
१९	१९	उद्यान	०.५	११	उद्यान	०.३२	कायम
२०	२०	सार्वजनिक शौचालय	०.२५	~	~	~	नदीप्रवाहात असल्याने वगळले
२१	२१	वाहनतळ	०.४१	२८	वाहनतळ	०.३७	कायम
२२	२२	खरेदी केंद्र	०.४	४८	भाजी मंडई	०.३५	पुनर्निर्देशित
२३	२३	बाल क्रीडांगण	०.८१	४९	क्रीडांगण	०.६५	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२४	२४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४३	५०	टाऊन हॉल	०.४५	पुनर्निर्देशित
२५	२५	महानगरपालिका कार्यालये व ग्रंथालय	०.१६	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
२६	२६	खरेदी संकुल	०.३८	६८	खरेदी केंद्र	०.४२	कायम
२७	२७	क्रीडांगण	१.१७	६९	क्रीडांगण	१.१७	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२८	२८	दवाखाना व प्रसूतिगृह	०.२३	८१	आरोग्य सुविधा	०.२०	पुनर्निर्देशित
२९	२९	प्राथमिक शाळा, माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.५४	~	~	~	विकसित
३०	३०	क्रीडांगण	०.९१	६७	क्रीडांगण	०.७५	सुधारित हद्दीसह कायम (सामावून घेणाऱ्या आरक्षणानुसार (AR) हद्द सुधारित)
३१	३१	खरेदी संकुल, भाजी मंडई व बहुउद्देशीय सभागृह	०.९७	८२	खरेदी संकुल, भाजी मंडई व वाहनतळ	०.९६	पुनर्निर्देशित
३२	३२	रुग्णालय व प्रसूतिगृह	०.३८	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ९७ आरोग्य सुविधा)
३३	३३	दवाखाना	०.०७	८५	जल उपसा केंद्र	०.११	पुनर्निर्देशित
३४	३४	क्रीडांगण	०.६३	८६	क्रीडांगण	०.६१	कायम
३५	३५	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.३३	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
३६	३६	सार्वजनिक शौचालय	०.०८	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
३७	३७	उद्यान	१	८७	उद्यान	०.९४	कायम
३८	३८	क्रीडांगण	०.७५	९८	क्रीडांगण	०.५५	सुधारित हद्दीसह कायम (सामावून घेणाऱ्या आरक्षणानुसार (AR) हद्द सुधारित)
३९	३९	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	१.२५	९७	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	१.२५	कायम
४०	४०	अग्निशमन केंद्र व कार्यालये	०.२१	८८	अग्निशमन केंद्र व कार्यालये	०.२३	कायम
४१	४१	क्रीडांगण	१.१५	११८	क्रीडांगण	०.७९	कायम व विद्यमान परिस्थितीनुसार पुनर्सरेखित
४२	४२	दफनभूमी	१.२	९९	दफनभूमी	१.०८	कायम
४३	४३	स्मशानभूमी	०.५	११७	स्मशानभूमी	०.५६	कायम
४४	४४	खरेदी संकुल	०.९२	८०	खरेदी केंद्र	०.७५	सुधारित हद्दीसह कायम
४५	४५	उद्यान	१.२	७०	उद्यान	१.२३	कायम
४६	४६	पोलीस ठाणे	०.१५	७१	महानगरपालिका प्रयोजन	०.२५	एकत्रित करून कायम
४७	४७	अग्निशमन केंद्र	०.१				
४८	४८	बाजार व वाहनतळ	१.१५	७९	सुपर मार्केट व वाहनतळ	१.३४	पुनर्निर्देशित
४९	४९	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
							अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ८७ शैक्षणिक सुविधा)
५०	५०	ग्रंथालय व व्यायामशाळा	०.२	३५	ग्रंथालय व व्यायामशाळा	०.१८	कायम
५१ ५२	५१	टाऊन हॉल	१.२६	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ८५ भाजी मंडई व वाहनतळ व आरक्षण क्र. ८६ टाऊन हॉल)
				~	~	~	
५३	५२	बाल क्रीडांगण	०.१४	६३	बाल क्रीडांगण	०.१४	कायम
५४	५३	बाल क्रीडांगण	०.१४	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ६९ बाल क्रीडांगण)
५५	५४	भाजी मंडई	०.१	५१	भाजी मंडई	०.१०	कायम
५६	५५	पोलीस ठाणे	०.१५	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये पुनर्निर्देशित व आरक्षण स्थलांतरित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
							नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४३ महानगरपालिका प्रयोजन)
५७	५६	दवाखाना	०.१	३०	आरोग्य सुविधा	०.१२	पुनर्निर्देशित
५८	५७	ग्रंथालय	०.०७	२९	ग्रंथालय	०.०६	कायम
५९	५८	स्मशानभूमी	०.५८	१३	स्मशानभूमी	०.७८	कायम
६०	५९	दफनभूमी	०.७२	१२	दफनभूमी	१.१७	कायम
६१	६०	बंदिस्त क्रीडा व जलतरण तलाव	१.०५	१६	क्रीडा संकुल	१.०५	पुनर्निर्देशित
६२	६१	खरेदी संकुल व भाजी मंडई	०.३५	२३	भाजी मंडई	०.३९	पुनर्निर्देशित
६३	६२	खरेदी संकुल	०.४२	२१	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	०.६४	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
६४	६३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३४ शैक्षणिक सुविधा)
६५	६४	पशुवैद्यकीय दवाखाना	०.०५	३३	पशुवैद्यकीय दवाखाना	०.०५	कायम
६६	६५	दवाखाना	०.१३	३२	आरोग्य सुविधा	०.१३	पुनर्निर्देशित
६७	६६	ग्रंथालय	०.०५	४०	ग्रंथालय	०.०५	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
६८	६७	पोलीस ठाणे	०.११	३९	महानगरपालिका प्रयोजन	०.११	कायम
६९	६८	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.३८	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४० भाजी मंडई व खरेदी केंद्र)
७०	६९	उद्यान व जलतरण तलाव	१.०२	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ५६ उद्यान व जलतरण तलाव)
७१	७०	बाल क्रीडांगण	०.०८	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ६५ बाल क्रीडांगण)
७२	७१	बाल क्रीडांगण	०.०६	६२	बाल क्रीडांगण	०.०६	कायम
७३	७२	दवाखाना	०.१२	६१	आरोग्य सुविधा	०.१	पुनर्निर्देशित
७४	७३	उद्यान	०.५	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
							अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ७७ उद्यान)
७५	७४	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	०.६८	७२	शैक्षणिक सुविधा	०.३८	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ७९ शैक्षणिक सुविधा)
७६	७५	खरेदी संकुल	०.३८	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १०२ खरेदी केंद्र)
७७	७६	क्रीडांगण	४.३१	६०	क्रीडांगण	१.८३	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ७८ क्रीडांगण)
७८	७७	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	०.६	७४	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	०.०७	कायम (अंशतः विकसित)
७९ ८०	७९	खरेदी संकुल	०.५७	३७	अग्निशमन केंद्र व प्रशिक्षण केंद्र	०.५२	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर
				३८	सार्वजनिक शौचालय	०.०५	

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
							रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३९ अग्निशमन केंद्र व प्रशिक्षण केंद्र)
८१	८०	जकात नाका	०.०५	५	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०५	पुनर्निर्देशित
८२	८१	कचरा डेपो व प्रक्रिया केंद्र	८.३	१	सार्वजनिक सेवासुविधा + एम.एस.ई.बी. विद्युत उपकेंद्र	९.२१	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १ सार्वजनिक सेवासुविधा)
८३	८२	दफनभूमी	०.५१	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १८ दफनभूमी)
८४	८३	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	०.८	१८	महानगरपालिका प्रयोजन	०.२३	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण अंशतः वगळले व उर्वरित क्षेत्र महानगरपालिका प्रयोजन म्हणून कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १९ एम.एस.ई.बी. व आरक्षण क्र. २० महानगरपालिका प्रयोजन)
८५	८४	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	२.१	१९	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	२.३८	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
८६	८५	उद्यान	०.५८	३४	क्रीडा संकुल	०.५८	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३६ उद्यान)
८७	८६	जकात नाका	०.०५	३७०	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०५	पुनर्निर्देशित
८८	८७	दवाखाना	०.१६	३६	बाल क्रीडांगण	०.१९	पुनर्निर्देशित
८९	८८	खरेदी संकुल	०.२८	५४	ए.एम.टी. बस स्थानक	०.३०	पुनर्निर्देशित
९०	८९	जकात नाका	०.०५	४५४	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	०.४८	एकत्रित, विभाजित करून सुधारित हद्दींसह पुनर्निर्देशित
९१	२५०	ट्रक टर्मिनस व महानगरपालिका गोदाम	५.८५	४५५	ट्रक टर्मिनस	४.७१	
९२	९०	रुग्णालय व प्रसूतिगृह	०.६९	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ६४ आरोग्य सुविधा)
९३	९१	ग्रंथालय व दवाखाना	०.१२	~	~	~	विकसित
९४	९२	खरेदी संकुल	०.२२	७५	महानगरपालिका प्रयोजन	०.२१	पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
९५	९३	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.५६	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले
९६	९४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.७८	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ६३ शैक्षणिक सुविधा)
९७	९५	उद्यान	०.३७	५५	उद्यान	०.४१	कायम
९८	९६	भाजी मंडई	०.०८	५६	उद्यान	०.०८	पुनर्निर्देशित
९९	९७	जकात नाका	०.०५	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१००	९८	जकात नाका	०.०५	४७५	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०५	पुनर्निर्देशित
१०१	७८	जकात नाका	०.०५	५७	ए.एम.टी. बस स्थानक	०.१४	स्थलांतरित, एकत्रित, विभाजित करून सुधारित हद्दींसह पुनर्निर्देशित
१०२ १०३	९९	खरेदी संकुल व कार्यालये	०.६४	५८	एन.एच.ए.आय. कार्यालय	०.०५	
				५९	महानगरपालिकेचे विश्रामगृह	०.६०	

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१०४	१००	जकात नाका	०.०५	४७७	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०९	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
१०५	१०१	भाजी मंडई	०.०४	६	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०४	पुनर्निर्देशित
१०६	१०२	बाल क्रीडांगण	०.०४	८	बाल क्रीडांगण	०.०५	कायम
१०७	१०३	सार्वजनिक शौचालय	०.०५	१०	सार्वजनिक शौचालय	०.०४	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
१०८	१०४	क्रीडांगण	४.७६	१०९	क्रीडांगण	४.२७	कायम
१०९	१०५	उद्यान	०.७२	१०८	उद्यान	०.७२	कायम
११०	१०६	उद्यान	०.५	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १४३ उद्यान)
१११	१०७	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	०.८५	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १४४ शैक्षणिक सुविधा)
११२	१०८	क्रीडांगण	२.६८	१३१	क्रीडांगण	२.९७	कायम
११३	१०९	बाल क्रीडांगण	०.८५	१३४	बाल क्रीडांगण	०.७६	कायम
११४	११०	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.७५	१३२	शैक्षणिक सुविधा	०.७५	पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
११५	१११	खरेदी संकुल	०.२७	१३३	खरेदी संकुल	०.१८	कायम
११६	११२	सांस्कृतिक केंद्र	१.३	१५३	खरेदी संकुल व सांस्कृतिक केंद्र	१.७०	पुनर्निर्देशित
११७	११३	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	२.३२	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १६८ शैक्षणिक सुविधा)
११८	११४	बाल क्रीडांगण	१.७९	१५४	क्रीडांगण	१.७९	पुनर्निर्देशित
	११५	रुग्णालय	१.४७				
१२०	११८	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४				सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. १७८ उद्यान)
१२१	११६	स्मशानभूमी	०.८	१६२	स्मशानभूमी	०.६३	एकत्रित, विभाजित करून सुधारित हद्दींसह पुनर्निर्देशित
१२२ १२३	११७	दफनभूमी	०.९९	१६३	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र	०.६२	
				१६१	दफनभूमी	०.७२	
१२४	११९	साईट अँड सर्व्हिसेस	२.४९	~	~	~	संरक्षण विभागाच्या जमिनीत असल्याने वगळले

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१२५	१२०	दवाखाना	०.१	१५५	आरोग्य सुविधा	०.१३	पुनर्निर्देशित
१२६	१२१	उद्यान	०.५४	१६०	उद्यान	०.५९	कायम
१२७	१२२	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.६२	१६४	शैक्षणिक सुविधा	०.६२	पुनर्निर्देशित
१२८	१२३	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.२९	१६५	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.२९	कायम
१२९	१२४	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४२	~	~	~	म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३७ अन्वये वगळले
१३०	१२५	स्मशानभूमी	०.१३	३२०	स्मशानभूमी	०.१५	कायम
१३१	१२६	उद्यान	०.६३	३१९	उद्यान	०.७१	कायम
१३२	१२७	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	०.७२	३३२	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	०.७२	कायम
१३३	१२८	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.४६	३३१	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.४८	सुधारित हद्दीसह कायम
१३४	१२९	उद्यान	०.५५	३३४	उद्यान	०.५५	कायम
१३५	१३०	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५५	३३५	शैक्षणिक सुविधा	०.५५	पुनर्निर्देशित
१३६	१३१	सांस्कृतिक केंद्र	०.७१	३३३	सांस्कृतिक केंद्र	०.७१	कायम
१३७	१३२	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.२४	३४६	शैक्षणिक सुविधा	१.४१	पुनर्निर्देशित
१३८	१३३	क्रीडांगण	१.६५	३४७	क्रीडांगण	१.५३	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१३९	१३४	जकात नाका		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१४०	१३५	करमणूक उद्यान	१.१२	३४९	करमणूक उद्यान	१.१२	कायम
१४१	१३६	मासळी व मटण बाजार	०.३९	३४८	ए.एम.टी. बस स्थानक	०.४५	एकत्रित करून पुनर्निर्देशित
१४२	१४२	जकात नाका	०.०५				
१४३	१३७	व्यायामशाळा व जलतरण तलाव	०.४५	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३८६ क्रीडांगण)
१४४	१३९	उद्यान	०.३	~	~	~	
१४५	१३८	खरेदी केंद्र	०.३५	३६६	उद्यान	०.३५	पुनर्निर्देशित
१४६	१४०	बाल क्रीडांगण	०.७७	~	~	~	विकसित
१४७	१४१	दवाखाना	०.११	३८२	आरोग्य सुविधा	०.११	पुनर्निर्देशित
१४८	१४३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५२	३६७	खरेदी केंद्र	०.५७	एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
१४९	१४४	खरेदी केंद्र	०.३१	३६७	खरेदी केंद्र	०.५७	
१६१	२२६	वाहनतळ	१.०२				

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१६२	१५५	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४५	३८७	क्रीडांगण	०.४२	पुनर्निर्देशित
१६३	१५६	ग्रंथालय	०.१	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४०२ ग्रंथालय)
१६४	१५७	क्रीडांगण	०.६४	४०१	उद्यान	०.११	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नदीमुळे क्षेत्र बाधित होत असल्याने)
१६५	१५८	उद्यान	०.७८	३८६	उद्यान	०.७८	कायम
१६६	१५९	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.३	३८१	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	०.७७	एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
१६७	१६०	उद्यान	०.३४				
१६८	१६१	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र	२.६१	३८३	उद्यान	२.८९	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
१६९	१६२	क्रीडांगण	०.७५	३८४	क्रीडांगण	०.७७	पुनर्अभिमुख करून सुधारित हद्दींसह पुनर्निर्देशित
१७०	१६३	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५३	३८५	शैक्षणिक सुविधा	०.५२	
१७१	१६४	क्रीडांगण	०.७६	४०२	क्रीडांगण	०.६५	एकत्रित, पुनर्अभिमुख व पुनर्निर्देशित करून कायम
१७२	१६५	दफनभूमी	१	४२०	दफनभूमी	०.४७	सुधारित हद्दीसह कायम
१७३	१६६	स्मशानभूमी	१	४१९	स्मशानभूमी	०.५३	सुधारित हद्दीसह कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१७४	१६७	जकात नाका	०.०५	६५	कचरा संकलन केंद्र	०.१८	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
१७५	१६८	खरेदी संकुल		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१७६	१६९	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१७७	१७०	क्रीडांगण		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१७८	१७१	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१७९	१७२	बाल क्रीडांगण		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१८०	१७३	खरेदी संकुल		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१८१	१७४	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१८२	१७५	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१८३	१७६	विद्यमान कचरा डेपोचा विस्तार		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
							मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१८४	१७७	सार्वजनिक शौचालय		~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये विकास योजनेच्या मंजुरीवेळी बुरुडगावचे क्षेत्र महानगरपालिका हद्दीतून वगळल्यामुळे वगळले
१८५	१७८	उद्यान	०.४५	~	~	०.५९	विकसित
१८६	१७९	दवाखाना	०.१५	४४९	आरोग्य सुविधा	०.१४	पुनर्निर्देशित
१८७	१८०	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	१.१२	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले (ई.पी.-१८)
१८८	१८१	खरेदी संकुल	०.८	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४९१ अग्निशमन केंद्र)
१८९	१८२	सांस्कृतिक केंद्र	०.३९	४४७	खरेदी केंद्र	०.३४	पुनर्निर्देशित
१९०	१८३	अग्निशमन केंद्र	०.१७	४४८	जल उपसा केंद्र	०.१२	पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१९१	१८४	क्रीडांगण	१.२३	४३४	क्रीडांगण	१.२३	कायम
१९२	१८५	खुले नाट्यगृह	३.११	४०४	उद्यान	३.५७	एकत्रित करून पुनर्निर्देशित
१९३	१८६	बाल क्रीडांगण	०.६५	४०४ ४१५	उद्यान वाहनतळ	३.५७ १.०४	एकत्रित व पुनर्निर्देशित करून कायम
१९४	१८७	वाहनतळ	१.०२				
१९५	१८८	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४९	४२१	शैक्षणिक सुविधा	०.४९	पुनर्निर्देशित
१९६	१८९	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.६	४३५	शैक्षणिक सुविधा	०.५	पुनर्निर्देशित
१९७	१९०	पोलीस ठाणे	०.१	४२२	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०७	पुनर्निर्देशित
१९८	१९१	बाल क्रीडांगण	१.१५	४३६	बाल क्रीडांगण	१.२२	कायम
१९९	१९२	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	०.५४	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४७४ विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण)
२००	१९३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४८९ शैक्षणिक सुविधा)
२०१	१९४	खरेदी केंद्र व भाजी मंडई	०.४३	४५०	उद्यान	०.४४	पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२०२	१९५	कचरा डेपो / कचरा भूमी	७.२२	४७६	सार्वजनिक सेवासुविधा	७.२३	पुनर्निर्देशित
२०३	१९६	साईट अँड सर्व्हिसेस	३.६१	४६४	साईट अँड सर्व्हिसेस	३.८०	कायम
२०४	१९७	उद्यान	०.८१	४६५	उद्यान	०.८१	कायम
२०५	१९८	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५	४६०	शैक्षणिक सुविधा	०.५४	पुनर्निर्देशित
२०६	१९९	पोलीस ठाणे	०.२४	४६३	महानगरपालिका प्रयोजन	०.२४	पुनर्निर्देशित
२०७	२००	क्रीडांगण	१.२	४६२	क्रीडांगण	१.१२	कायम
२०८	२०१	ग्रंथालय	०.०६	४६१	ग्रंथालय	०.०६	कायम
२०९	२०२	खरेदी संकुल	०.३८	४५१	खरेदी केंद्र	०.२७	कायम
२१०	२०३	रुग्णालय	०.२८	४४६	आरोग्य सुविधा	०.२६	पुनर्निर्देशित
२११	२०४	उद्यान	१.७४	४४५	उद्यान	०.९२	कायम
२१२	२०५	ग्रंथालय	०.२२	४३७	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.२३	पुनर्निर्देशित
२१३	२०६	दवाखाना व प्रसूतिगृह	०.२४	४३८	महानगरपालिका प्रयोजन	०.२४	पुनर्निर्देशित
२१४	२०७	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४३	४३३	शैक्षणिक सुविधा	०.४३	पुनर्निर्देशित
२१५	२०८	उद्यान	०.९३	४२४	उद्यान	०.८४	कायम
२१६	२०९	क्रीडांगण	०.७१	४१४	क्रीडांगण	१.४९	कायम
२१७	२१०	खरेदी संकुल	०.३४	४२३	खरेदी केंद्र	०.३४	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२१८	२११	अग्निशमन केंद्र	०.२८	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४३४ अग्निशमन केंद्र)
२१९	२१२	भाजी मंडई	०.४५	३९ ८	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.६५	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४३५ भाजी मंडई व खरेदी केंद्र)
२२०	२१३	खरेदी संकुल व कार्यालये	०.४६				
२२१	२१४	रुग्णालय	०.३४	४३९	आरोग्य सुविधा	०.४१	पुनर्निर्देशित
२२२	२१५	क्रीडांगण	१.०९	४५३	उद्यान	१.३	एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२२३	२१६	क्रीडांगण	१				
२२४	२१७	खरेदी संकुल व बहुउद्देशीय सभागृह	१.५३	४५२	बहुउद्देशीय सभागृह व खरेदी केंद्र	१.४४	कायम
२२५	२१८	स्टेडियम (सर्व प्रकारच्या खेळांसाठी)	५.५८	४५९	क्रीडा संकुल	५.६१	पुनर्निर्देशित
२२६	२१९	प्राथमिक शाळा	०.३९				

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२२७	२२१	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१				एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२२८	२२०	उद्यान	०.२८	४७१	उद्यान	०.३५	कायम
२२९	२२२	क्रीडांगण	१	४७०	क्रीडांगण	०.९३	कायम
२३०	२२३	स्मशानभूमी	०.५४	४७३	स्मशानभूमी	०.५५	कायम
२३१	२२४	दफनभूमी	०.५९	४७४	दफनभूमी	०.५९	कायम
२३२	२२७	दवाखाना	०.२	४६७	आरोग्य सुविधा	०.२०	पुनर्निर्देशित
२३३	२२८	एम.टी.डी.सी.साठी जागा	१.९८	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले (ई.पी.-२२)
२३४	२२९	साईट अँड सर्व्हिसेस	१.६६	४५६	साईट अँड सर्व्हिसेस	१.४९	कायम
२३५	२३०	उद्यान	०.६६	४५७	उद्यान	०.७१	कायम
२३६	२३१	क्रीडांगण	१	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ५०५ क्रीडांगण)

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२३७	२३२	साईट अँड सर्व्हिसेस	३.९४	४६८	साईट अँड सर्व्हिसेस	३.९५	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये अंशतः वगळले व सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ५०७ साईट अँड सर्व्हिसेस)
२३८	२३३	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	२	४६९	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	२	कायम
२३९	२३४	खरेदी संकुल	०.४५	४६६	खरेदी केंद्र	०.४३	कायम
२४०	२३५	क्रीडांगण	१.२८	४५८	महानगरपालिका प्रयोजन	१.२८	पुनर्निर्देशित
२४१	२३६	शैक्षणिक संकुल	६.५२	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले (ई.पी.-२३)
२४२	२३७	वाहनतळ	१.०२	~	~	~	यापूर्वीच्या मंजूर विकास योजनेत म.प्रा. व न.र. अधिनियमाच्या कलम ३१ अन्वये वगळले (ई.पी.-२४)
२४३	२३८	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४८	४३१	शैक्षणिक सुविधा	०.४९	पुनर्निर्देशित
२४४	२३९	पोलीस ठाणे	०.०७	४४१	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०७	पुनर्निर्देशित
२४५	२४०	ग्रंथालय	०.१२	४४०	ग्रंथालय	०.१२	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२४६	२४१	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	४४२	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	०.४	पुनर्निर्देशित
२४७	२४२	उद्यान	०.८	४४३	क्रीडांगण	०.८	पुनर्निर्देशित
२४८	२४३	भाजी मंडई व खरेदी संकुल	०.५६	४४४	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.५९	कायम
२४९	२४४	खरेदी संकुल	०.३२	३९५	भाजी मंडई	०.३३	पुनर्निर्देशित
२५०	२४५	पोलीस ठाणे	०.१४	३९६	महानगरपालिका प्रयोजन	०.१५	पुनर्निर्देशित
२५१	२४६	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५६	३९७	शैक्षणिक सुविधा	०.५६	पुनर्निर्देशित
२५२	२४७	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५६	३९४	शैक्षणिक सुविधा	०.५६	पुनर्निर्देशित
२५३	२४८	खरेदी संकुल	०.३१	३९१	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	०.३०	पुनर्निर्देशित
२५४	२४९	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१	३७१	क्रीडांगण	०.९८	पुनर्निर्देशित
२५५	२५१	क्रीडांगण	०.९५	३६०	क्रीडांगण	०.९५	कायम
२५६	२५२	उद्यान	०.७५	३७२	उद्यान	०.७०	कायम
२५७	२५३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.३६	३६९	शैक्षणिक सुविधा	०.३६	पुनर्निर्देशित
२५८	२५४	भाजी मंडई	०.१९	३६१	भाजी मंडई	०.२०	कायम
२५९ २६०	२५५	रुग्णालय	०.७९	३५८	उद्यान	०.४८	विभाजित करून पुनर्निर्देशित
				३५९	आरोग्य सुविधा	०.३२	

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२६१	२५६	साईट अँड सर्व्हिसेस	६.०९	३७४	साईट अँड सर्व्हिसेस	६	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये अंशतः वगळले व सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३७४ साईट अँड सर्व्हिसेस)
२६२	२५७	खरेदी संकुल व कार्यालये	०.४	~	~	०.४	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३६१ खरेदी केंद्र व कार्यालये)
२६३	२५८	क्रीडांगण	१	३४१	क्रीडांगण	०.८२	सुधारित हद्दीसह कायम
२६४	२५९	सार्वजनिक शौचालय	०.४६	३४०		२.०१	एकत्रित करून पुनर्निर्देशित
२६५	२६०	क्रीडांगण	२.२८				
२६६	२६१	कृषी उत्पन्न बाजार समिती व कडबा बाजार	१.२५	३२६	क्रीडांगण, कृषी उत्पन्न बाजार समिती व कडबा बाजार	१.०९	कायम
२६७	२६२	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	४.०८	३२४	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	३.५८	सुधारित हद्दीसह कायम (सामावून घेणाऱ्या आरक्षणानुसार (AR) हद्द सुधारित)

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२६८	२६३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४८	३१०	शैक्षणिक सुविधा	०.६२	पुनर्निर्देशित
२६९ २७०	२६४	भाजी मंडई व खरेदी संकुल	१.२५	२४१	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.४८	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये विभाजित करून सुधारित हद्दीसह कायम (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २५७ भाजी मंडई व खरेदी केंद्र)
				२४२	अग्निशमन केंद्र	०.४८	
२७१ २७२	२६५	जकात नाका	०.०५	२०३	ट्रक टर्मिनस	२.२३	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये व सामावून घेणाऱ्या आरक्षणानुसार (AR) एकत्रित, विभाजित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २५३ ट्रक टर्मिनस)
	२७९	ट्रक टर्मिनस, मध्यवर्ती गोदाम	४.२८	२४६	ए.एम.टी. बस स्थानक	०.५८	
२७३	२६६	क्रीडांगण	१.१३	३११	क्रीडांगण	०.८५	कायम
२७४	२६७	उद्यान	०.३९	३१२	उद्यान	०.३९	कायम
२७५	२६८	खरेदी संकुल व बहुउद्देशीय सभागृह	०.९५	३०९	खरेदी केंद्र व बहुउद्देशीय सभागृह	०.८८	सुधारित हद्दीसह कायम
२७६	२६९	क्रीडांगण	०.८	३०८	क्रीडांगण	०.८०	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२७७	२७०	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.२	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २९६ शैक्षणिक सुविधा)
२७८	२७१	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५	२८७	आरोग्य सुविधा	०.४५	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२७९	२७२	पोलीस ठाणे	०.१२	२४९	महानगरपालिका प्रयोजन	०.१२	पुनर्निर्देशित
२८०	२७३	उद्यान	०.६२	२८६	उद्यान	०.६२	कायम
२८१	२७४	दफनभूमी	१.२९	२८५	खरेदी केंद्र	१.५१	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२८२	२७५	स्मशानभूमी	२.११	२८४	खरेदी केंद्र	१.५९	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
२८३	२७६	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५६	२८३	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	०.५६	पुनर्निर्देशित
२८४	२७७	खरेदी संकुल	०.७४	२४८	खरेदी केंद्र	०.७१	कायम
२८५	२७८	बस स्थानक व वाहनतळ	०.७१	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २९२ ए.एम.टी. बस स्थानक व वाहनतळ)
२८६	२८०	आर.टी.ओ. कार्यालय	२.५६	२४७	आर.टी.ओ. कार्यालय	१	कायम (ई.पी.-२५)

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२८७	२८१	रुग्णालय	१	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २५२ आरोग्य सुविधा)
२८८	२८२	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५६	२०४	शैक्षणिक सुविधा	०.६०	पुनर्निर्देशित
२८९	२८३	बाल क्रीडांगण	०.५२	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २१२ साईट अँड सर्व्हिसेस)
२९०	२८४	उद्यान	१	२४५	उद्यान	०.४६	सुधारित हद्दीसह कायम
२९१ २९२	२८५	साईट अँड सर्व्हिसेस	४.२७	२०१	आरोग्य सुविधा	०.९३	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये अंशतः विकसित व उर्वरित क्षेत्र सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित करून कायम
				२०२	शैक्षणिक सुविधा	१.२७	
२९३	२८६	क्रीडांगण	०.५९	२००	क्रीडांगण	०.५९	सुधारित हद्दीसह कायम
२९४	२८७	बाल क्रीडांगण	०.४२	१९९	बाल क्रीडांगण	०.४९	कायम
२९५	२८८	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४	२४४	शैक्षणिक सुविधा	०.४०	पुनर्निर्देशित
२९६	२८९	ग्रंथालय	०.०४	२४३	ग्रंथालय	०.०१	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
२९७	२९०	बाल क्रीडांगण	०.३	२०६	बाल क्रीडांगण	०.३	कायम
२९८	२९१	उद्यान	०.८६	२०५	उद्यान	०.८४	कायम
२९९	२९२	दवाखाना	०.१२	२०७	महानगरपालिका प्रयोजन	०.१३	पुनर्निर्देशित
३००	२९३	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.४५	२०८	क्रीडांगण	०.४५	पुनर्निर्देशित
३०१	२९४	उद्यान	०.५४	१९७	महानगरपालिका प्रयोजन	०.५४	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २१६ उद्यान)
३०२	२९५	महानगरपालिका प्रयोजन	१.६३	१९८	महानगरपालिका प्रयोजन	०.७७	अंशतः विकसित व अंशतः कायम
३०३	२९६	दफनभूमी	२.४१	१९६	दफनभूमी	२.४२	कायम
३०४	२९७	महानगरपालिका प्रयोजन	०.५	१९५	महानगरपालिका प्रयोजन	०.४६	कायम
३०५	२९८	स्मशानभूमी	१.४८	२१०	स्मशानभूमी	१.१९	अंशतः विकसित व अंशतः कायम
३०६	२९९	साईट अँड सर्व्हिसेस	१.७१	२०९	साईट अँड सर्व्हिसेस	१.९२	सुधारित हद्दीसह कायम
३०७	३००	महानगरपालिका कार्यालये व अग्निशमन केंद्र	०.४९	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
							क्र. २५८ महानगरपालिका कार्यालये व अग्निशमन केंद्र)
३०८	३०१	खरेदी संकुल, भाजी मंडई व कार्यालये	१.१	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २८७ महानगरपालिका प्रशासकीय इमारत)
३०९	३०२	ग्रंथालय	०.०५	२५०	ग्रंथालय	०.०५	कायम
३१०	३०३	बाल क्रीडांगण	०.१२	२५१	बाल क्रीडांगण	०.१०	कायम
३११	३०४	क्रीडांगण	०.४३	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २९७ क्रीडांगण)
३१२	३०५	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५८	२८२	शैक्षणिक सुविधा	०.२४	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. २९८ शैक्षणिक सुविधा)
३१३	३०६	खरेदी संकुल व भाजी मंडई	०.३९	२८१	खरेदी संकुल व भाजी मंडई	०.३९	कायम

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
३१४	३०७	ग्रंथालय	०.१५	२८०	ग्रंथालय	०.१५	कायम
३१५	३०८	पोलीस ठाणे	०.०९	२५२	महानगरपालिका प्रयोजन	०.०९	पुनर्निर्देशित
३१६	३०९	सांस्कृतिक केंद्र	०.९	२७९	भाजी मंडई, खरेदी केंद्र व वाहनतळ	०.८७	पुनर्निर्देशित
३१७	३१०	क्रीडांगण	०.८६	२७८	क्रीडांगण	०.८१	कायम
३१८	३११	उद्यान	४.११	२८९	उद्यान	६.५७	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३२३ उद्यान)
३१९	३१२	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.३	२८८	बाल उद्यान	०.३	पुनर्निर्देशित
३२०	३१३	माध्यमिक शाळा व क्रीडांगण	१.०५	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ३२५)
३२१	३१४	माध्यमिक शाळा, प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.६३	३२१	क्रीडांगण	०.५९	पुनर्निर्देशित
३२२	३१५	सार्वजनिक शौचालय	०.३२	३२८	महानगरपालिका प्रयोजन	०.३२	पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
३२३	३१६	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.३७	४०५	महानगरपालिका प्रयोजन	०.३	पुनर्निर्देशित
३२४	३१७	भाजी मंडई व खरेदी संकुल	०.१६	४१३	खरेदी केंद्र व कार्यालये	०.१४	कायम
३२५	३१८	अग्निशमन केंद्र	०.०४	~	~	~	सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६ अन्वये आरक्षण वगळले (नगर रचना अधिकाऱ्यांनी सादर केलेल्या नकाशानुसार आरक्षण क्र. ४५७ महानगरपालिका प्रयोजन)
३२६	३१९	प्राथमिक शाळा	०.२६	४२६	शैक्षणिक सुविधा	०.२६	पुनर्निर्देशित
३२७	३२०	क्रीडांगण	०.२८	४२५	क्रीडांगण	०.२९	कायम
३२८	३२१	प्राथमिक शाळा व क्रीडांगण	०.५४	~	~	~	विकसित
३२९	३२२	क्रीडांगण	०.५३	४२८	क्रीडांगण	०.९५	एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
३३०	३२५	बहुउद्देशीय सभागृह	०.३९				
३३१	३२३	बाल क्रीडांगण	०.२३	४२७	बाल क्रीडांगण	०.२५	सुधारित हद्दीसह कायम
३३२	३२४	पोलीस ठाणे	०.०७	४१२	कचरा संकलन केंद्र	०.१३	सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित
३३३	३२६	वाहनतळ	०.१	४११	वाहनतळ	०.१२	कायम
३३४	३२७	ग्रंथालय	०.१३	४१०		०.४४	एकत्रित करून सुधारित हद्दीसह पुनर्निर्देशित

अ.क्र.	मंजूर विकास योजनेतील आरक्षणे (वाढीव क्षेत्र)			सुधारित प्रारूप विकास योजना २०२४-२०४४ मधील आरक्षणे			शेरा
	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	आरक्षण क्र.	आरक्षणाचे नाव	क्षेत्र (हे.)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
३३५	३२८	भाजी मंडई, खरेदी केंद्र व कार्यालय	०.२९		भाजी मंडई, खरेदी केंद्र व कार्यालय		
३३६	३२९	बस थांबा	०.०६	४०९	बस थांबा	०.०६	कायम
३३७	३३०	भाजी मंडई व खरेदी संकुल	०.१९	४३२	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	०.१९	कायम

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

२१.१० परिशिष्ट X — आरक्षणांची यादी व त्यांचा विकास खर्च

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१	१	सार्वजनिक सेवासुविधा + एम.एस.ई.बी. विद्युत उपकेंद्र	सावेडी	२८९ (भाग), २८८ (भाग)	~	खाजगी	९.२१	१०५९.५७	१०५३५.३०	११५९४.८७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२	२	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	२८७ (भाग), २८८ (भाग)	~	खाजगी	१.३८	१५९.२६	३४८३.७५	३६४३.०१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३	३	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	२८५ (भाग)	~	खाजगी	०.५३	६१.४३	१३४३.७०	१४०५.१३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४	४	क्रीडांगण	सावेडी	२८३ (भाग), २८४ (भाग)	~	खाजगी	२.१७	२४९.०८	४९५.३२	७४४.४०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
५	५	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	२८० (भाग)	~	खाजगी	०.०५	३३.३८	१२६.२८	१५९.६७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६	६	महानगरपालिका प्रयोजन	नागापूर गावठाण	~	३५८, ३६१ (भाग), ३६२ (भाग)	खाजगी	०.०४	१३.९८	१०६.५७	१२०.५५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७	७	महानगरपालिका प्रयोजन	नागापूर	१ (भाग)	~	खाजगी	०.०१	८.९३	२५.२०	३४.१३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८	८	बाल क्रीडांगण	नागापूर गावठाण	~	१०७७	खाजगी	०.०५	१५.०६	१०.४४	२५.५०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
९	९	क्रीडांगण	नागापूर	३० (भाग)	~	खाजगी	०.४०	३६०.४४	९२.४१	४५२.८४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१०	१०	सार्वजनिक शौचालय	नागापूर	~	Gaotha n PT	खाजगी	०.०४	११.७७	४.०८	१५.८५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
११	११	उद्यान	नागापूर	३० (भाग)	~	खाजगी	०.३२	२८५.४२	७३.१८	३५८.६०	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१२	१२	दफनभूमी	नागापूर	२७७ (भाग)	~	खाजगी	१.१७	३७४.६६	२६८.५९	६४३.२५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३	१३	स्मशानभूमी	नागापूर	२७६ (भाग)	~	खाजगी	०.७८	२४८.९०	१७८.४४	४२७.३४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४	१४	एम.एस.ई.बी. विद्युत उपकेंद्र	सावेडी	२६१ (भाग), २७६ (भाग), २७७ (भाग)	~	खाजगी	०.३८	१२२.५५	४३९.२७	५६१.८२	एम.एस.ई.बी.
१५	१५	बाल क्रीडांगण	सावेडी	२६० (भाग)	~	खाजगी	०.१४	९६.४२	३३.१६	१२९.५८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६	१६	क्रीडा संकुल	सावेडी	२६० (भाग)	~	खाजगी	१.०५	६९८.६७	२४०.२७	९३८.९४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१७	१७	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	२८२ (भाग)		महानगरपालिका	०.१५	९६.७२	३६५.८६	४६२.५८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१८	१८	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	५३ (भाग)	~	खाजगी	०.२३	४९.८९	५८६.४२	६३६.३१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९	१९	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	सावेडी	५४ (भाग)	~	खाजगी	२.३८	५०९.०८	५९८४.३३	६४९३.४२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२०	२०	एम.एस.ई.बी. विद्युत उपकेंद्र	सावेडी	२९५ (भाग)	~	खाजगी	०.१३	१२.३३	१५१.५५	१६३.८७	एम.एस.ई.बी.
२१	२१	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	सावेडी	३०० (भाग), ३०१ (भाग)	~	खाजगी	०.६४	५९.३५	१४५.९४	२०५.२९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२२	२२	आरोग्य सुविधा	सावेडी	३०१ (भाग)	~	खाजगी	०.५१	४७.६४	१२८८.७२	१३३६.३६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३	२३	भाजी मंडई	सावेडी	२५८ (भाग), २६० (भाग)	~	खाजगी	०.३९	२६१.९९	९९१.०५	१२५३.०४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४	२४	क्रीडांगण	सावेडी	२६१ (भाग)		खाजगी	१.५०	४७९.७५	३४३.९३	८२३.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५	२५	समाजकल्याण विभाग	नागापूर	१० (भाग)	~	खाजगी	०.३२	११०.१२	८१२.३३	९२२.४५	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२६	२६	उद्यान	नागापूर	११ (भाग), १० (भाग)	~	खाजगी	०.९८	३३३.०६	२२३.३७	५५६.४३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२७	२७	खरेदी केंद्र	नागापूर	१२ (भाग)	~	खाजगी	०.४०	१३६.४०	१००६.२५	११४२.६५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८	२८	वाहनतळ	नागापूर	३० (भाग)	~	खाजगी	०.३७	३३१.८८	८५.०९	४१६.९७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९	२९	ग्रंथालय	सावेडी	२५५ (भाग)	~	खाजगी	०.०६	२०.६५	१६२.८३	१८३.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३०	३०	आरोग्य सुविधा	सावेडी	२५७ (भाग)	~	खाजगी	०.१२	८१.८७	३०९.७०	३९१.५६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३१	३१	ग्रंथालय	भिस्तबाग	३६ (भाग)	~	खाजगी	०.०५	४६.२८	१३१.७०	१७७.९९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३२	३२	आरोग्य सुविधा	भिस्तबाग	४७ (भाग)	~	खाजगी	०.१३	११२.३०	३१९.५६	४३१.८६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३	३३	पशुवैद्यकीय दवाखाना	भिस्तबाग	१ (भाग)	~	खाजगी	०.०५	४६.५५	१३२.४६	१७९.०१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४	३४	क्रीडा संकुल	सावेडी	५१ (भाग)	~	खाजगी	०.५८	५०३.४७	१३२.६५	६३६.१२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५	३५	ग्रंथालय व व्यायामशाळा	सावेडी	५५ (भाग)	~	खाजगी	०.१८	२९७.११	४६३.९५	७६१.०६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६	३६	बाल क्रीडांगण	सावेडी	५५ (भाग)	~	खाजगी	०.१९	३०९.०५	४३.८७	३५२.९२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७	३७	अग्निशमन केंद्र व प्रशिक्षण केंद्र	भिस्तबाग	३ (भाग)	~	खाजगी	०.५२	४५६.५४	१२९९.१६	१७५५.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३८	३८	सार्वजनिक शौचालय	भिस्तबाग	३ (भाग)	~	खाजगी	०.०५	४०.९५	११६.५२	१५७.४६	अहिल्यानगर महानगरपालिका

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
३९	३९	महानगरपालिका प्रयोजन	भिस्तबाग	४३ (भाग)	~	खाजगी	०.११	९५.५७	२७१.९७	३६७.५४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४०	४०	ग्रंथालय	भिस्तबाग	४६ (भाग)	~	खाजगी	०.०५	४६.९४	१३३.५९	१८०.५३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१	४१	उद्यान	भिस्तबाग	४४ (भाग), ४० (भाग), ४५ (भाग), ४१ (भाग), ४३ (भाग)		खाजगी	१.१६	१०२७.४८	२६५.८१	१२९३.२९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२	४२	ए.एम.टी. बस स्थानक	नागापूर	२९ (भाग)	~	खाजगी	०.७८	६९८.४१	८९५.२८	१५९३.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४३	४३	वाहनतळ	नागापूर	१४ (भाग)	~	महानगरपालिका	०.५९	०.००	१३५.१६	१३५.१६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४	४४	महानगरपालिका प्रयोजन	नागापूर	१२ (भाग)	~	खाजगी	०.३६	१२२.९१	९०६.७३	१०२९.६५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५	४५	कोंडवाडा	बोल्हेगाव	६० (भाग)	~	खाजगी	१.०१	३७३.३४	२५३१.४४	२९०४.७८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६	४६	क्रीडांगण	बोल्हेगाव	६६ (भाग)	~	खाजगी	१.३७	५०३.९४	३१३.१७	८१७.११	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७	४७	क्रीडांगण	बोल्हेगाव	६८ (भाग)	~	खाजगी	०.७१	३७७.९३	१६१.८५	५३९.७९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४८	४८	भाजी मंडई	बोल्हेगाव	७९ (भाग)	~	खाजगी	०.३५	१८८.०८	८८५.९९	१०७४.०७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४९	४९	क्रीडांगण	बोल्हेगाव	७९ (भाग)	~	खाजगी	०.६५	३४७.४२	१४८.७९	४९६.२१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
५०	५०	टाऊन हॉल	नागापूर	१८ (भाग)	~	खाजगी	०.४५	४०१.५६	११३२.४८	१५३४.०४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
५१	५१	भाजी मंडई	सावेडी	३०९ (भाग)	~	खाजगी	०.१०	६७.४९	२५५.३२	३२२.८१	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
५२	५२	बहुउद्देशीय सभागृह	सावेडी	३११ (भाग)	~	खाजगी	०.२०	१७१.३७	४९६.६४	६६८.०१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
५३	५३	बाल क्रीडांगण	भिस्तबाग	१० (भाग)	~	खाजगी	०.२१	१८९.९७	४९.१४	२३९.११	अहिल्यानगर महानगरपालिका
५४	५४	ए.एम.टी. बस स्थानक	सावेडी	५८ (भाग)	~	खाजगी	०.३०	२६२.२५	३४५.४७	६०७.७२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
५५	५५	उद्यान	सावेडी	६४ (भाग)	~	खाजगी	०.४१	३५५.८५	९३.७५	४४९.६०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
५६	५६	उद्यान	सावेडी	६५ (भाग)	~	खाजगी	०.०८	६५.८१	१७.३४	८३.१५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
५७	५७	ए.एम.टी. बस स्थानक	सावेडी	६७ (भाग)	~	खाजगी	०.१४	३०.१३	१५६.६२	१८६.७५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
५८	५८	एन.एच.ए.आय. कार्यालय	सावेडी	६७ (भाग)	~	खाजगी	०.०५	८९.४३	१२५.७५	२१५.१७	एन.एच.ए.आय.
५९	५९	महानगरपालिकेचे विश्रामगृह	सावेडी	६७ (भाग)	~	खाजगी	०.६०	१०७८.१८	१५१६.०७	२५९४.२४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६०	६०	क्रीडांगण	भिस्तबाग	१३ (भाग), १४ (भाग), १५ (भाग)	~	खाजगी	१.८३	१४६८.४२	४१८.२०	१८८६.६२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६१	६१	आरोग्य सुविधा	भिस्तबाग	१२ (भाग)	~	खाजगी	०.१०	७८.२१	२४५.९२	३२४.१३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६२	६२	बाल क्रीडांगण	भिस्तबाग	११ (भाग)	~	खाजगी	०.०६	४९.४८	१४.१४	६३.६२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६३	६३	बाल क्रीडांगण	सावेडी	२५१ (भाग)	~	खाजगी	०.१४	१९६.६६	३२.४७	२२९.१३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६४	६४	साईट अँड सर्व्हिसेस	बोल्हेगाव	६० (भाग)	~	खाजगी	०.९२	३४१.०३	२३१२.३८	२६५३.४१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६५	६५	कचरा संकलन केंद्र	बोल्हेगाव	६० (भाग)	~	खाजगी	०.१८	६६.३०	२०४.३४	२७०.६४	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
६६	६६	आरोग्य सुविधा	बोल्हेगाव	६४ (भाग)	~	खाजगी	१.५०	५५६.५०	३७७३.४१	४३२९.९२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६७	६७	क्रीडांगण	बोल्हेगाव	७५ (भाग)	~	खाजगी	०.७५	३४३.१२	१७०.५८	५१३.७०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६८	६८	खरेदी केंद्र	नागापूर	२२ (भाग)	~	खाजगी	०.४२	२०८.७१	१०६०.६९	१२६९.४०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
६९	६९	क्रीडांगण	नागापूर	२२ (भाग), २१ (भाग), २५ (भाग)	~	खाजगी	१.१७	१७३०.४१	२६७.७५	१९९८.१६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७०	७०	उद्यान	सावेडी	२४९ (भाग)	~	खाजगी	१.२३	१६९६.९३	२८०.२०	१९७७.१२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७१	७१	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	२४९ (भाग)	~	खाजगी	०.२५	३४४.३९	६२५.५३	९६९.९२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७२	७२	शैक्षणिक सुविधा	भिस्तबाग	१५ (भाग), १६ (भाग)	~	खाजगी	०.३८	३०६.३१	९५९.६०	१२६५.९१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७३	७३	बाल क्रीडांगण	भिस्तबाग	१८ (भाग), १७ (भाग)	~	शासकीय	०.१९	१५३.९४	४३.८४	१९७.७९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७४	७४	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	भिस्तबाग	१९ (भाग)	~	खाजगी	०.०७	५१.८७	१८७.२०	२३९.०६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७५	७५	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	४७	~	खाजगी	०.२१	३३१.३५	५१७.४१	८४८.७६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७६	७६	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	७० (भाग)	~	खाजगी	०.०५	९०.१७	१२६.७९	२१६.९६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७७	७७	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	४५ (भाग)	~	खाजगी	०.५०	६९८.७१	१२६६.३४	१९६५.०५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
७८	७८	क्रीडांगण	सावेडी	४५ (भाग)	~	खाजगी	०.९३	१२८९.७४	२१२.५०	१५०२.२४	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
७९	७९	सुपर मार्केट व वाहनतळ	भिस्तबाग	२६ (भाग)	~	खाजगी	१.३४	१२३७.६२	३३६२.१४	४५९९.७६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८०	८०	खरेदी केंद्र	सावेडी	२३९ (भाग), २४१ (भाग)	~	खाजगी	०.७५	१०४२.१५	१८९२.८६	२९३५.००	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८१	८१	आरोग्य सुविधा	बोल्हेगाव	८४ (भाग)	~	खाजगी	०.२०	९१.४४	५००.०८	५९१.५३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८२	८२	खरेदी केंद्र, भाजी मंडई व वाहनतळ	बोल्हेगाव	७५ (भाग)	~	खाजगी	०.९६	४३५.८७	२४०४.५४	२८४०.४१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८३	८३	खरेदी केंद्र	बोल्हेगाव	६४ (भाग)	~	खाजगी	०.४२	१५६.२०	१०५९.१५	१२१५.३५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८४	८४	ए.एम.टी. बस स्थानक	बोल्हेगाव	५६ (भाग)	~	खाजगी	०.४०	४९.८१	४५९.३३	५०९.१४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८५	८५	जल उपसा केंद्र	बोल्हेगाव	७४ (भाग)	~	खाजगी	०.११	४९.००	१२२.८६	१७१.८६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८६	८६	क्रीडांगण	बोल्हेगाव	७४ (भाग)	~	खाजगी	०.६१	२७६.८४	१३८.८४	४१५.६७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८७	८७	उद्यान	बोल्हेगाव	८६ (भाग)	~	खाजगी	०.९४	४३०.४३	२१३.९९	६४४.४२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८८	८८	अग्निशमन केंद्र व कार्यालये	बोल्हेगाव	८५ (भाग)	~	खाजगी	०.२३	१०५.८०	५७८.५६	६८४.३६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
८९	८९	उद्यान	सावेडी	२२४ (भाग), २३६ (भाग)	~	खाजगी	२.१३	१५९३.४३	४८७.८२	२०८१.२६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
९०	९०	भाजी मंडई	सावेडी	३२ (भाग), ३३ (भाग)	~	खाजगी	०.५०	५४७.२२	१२५२.५८	१७९९.८०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
९१	९१	शैक्षणिक सुविधा	सावेडी	४५ (भाग)	~	खाजगी	०.२१	२८९.८८	५२५.३८	८१५.२६	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
९२	९२	उद्यान	सावेडी	७९ (भाग)	~	खाजगी	०.३९	५४७.१५	९०.१५	६३७.३०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
९३	९३	एम.एस.ई.बी. विद्युत उपकेंद्र	सावेडी	७९ (भाग)	~	खाजगी	०.४२	५७६.९२	४७५.२७	१०५२.१९	एम.एस.ई.बी.
९४	९४	खरेदी संकुल व वाहनतळ	सावेडी	३२ (भाग), ३३ (भाग)	~	खाजगी	०.४२	४५६.२१	१०४४.२६	१५००.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
९५	९५	उद्यान	सावेडी	३२३ (भाग)	~	खाजगी	०.६०	९९०.५८	१३७.१३	११२७.७१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
९६	९६	क्रीडांगण	सावेडी	२३६ (भाग), २३५ (भाग)	~	खाजगी	१.७२	१२८८.३८	३९४.४३	१६८२.८१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
९७	९७	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	बोल्हेगाव	९१ (भाग)	~	खाजगी	१.२५	५७२.०८	३१५५.९४	३७२८.०२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
९८	९८	क्रीडांगण	बोल्हेगाव	९० (भाग)	~	खाजगी	०.५५	२४९.६८	१२५.२२	३७४.९०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
९९	९९	दफनभूमी	बोल्हेगाव	१ (भाग), २ (भाग)	~	खाजगी	१.०८	४९४.२९	२४७.८९	७४२.१९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१००	१००	खरेदी केंद्र	सावेडी	३२३ (भाग)	~	खाजगी	०.६०	९९०.५७	१३७.१३	११२७.७०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१०१	१०१	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	२३ (भाग)	~	खाजगी	०.१३	१८६.६३	३१५.९४	५०२.५७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१०२	१०२	बहुउद्देशीय सभागृह व वाहनतळ	सावेडी	२३ (भाग)	~	खाजगी	०.५९	८७८.५३	१४८७.२२	२३६५.७५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१०३	१०३	महानगरपालिका प्रशासकीय इमारत	सावेडी	२३ (भाग)		खाजगी	१.७६	२०४८.४६	४४३४.६७	६४८३.१३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१०४	१०४	उद्यान	सावेडी	२३ (भाग)	~	खाजगी	०.४१	६१०.५६	९३.९६	७०४.५२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१०५	१०५	समाजकल्याण विभाग	सावेडी	२३ (भाग)			२.०७	२४०१.०६	५१९७.९९	७५९९.०५	राज्य शासन

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१०६	१०६	क्रीडांगण	सावेडी	२७ (भाग), ३१ (भाग)	~	खाजगी	१.३४	१५५९.१३	३०६.८५	१८६५.९७	समाजकल्याण विभाग
१०७	१०७	शैक्षणिक सुविधा	सावेडी	३८ (भाग), ३१ (भाग)	~	खाजगी	०.६५	७५९.५४	१४९.४८	९०९.०३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१०८	१०८	उद्यान	भिंगार	२८८ (भाग)	~	खाजगी	०.७२	२०२.०७	१६५.०४	३६७.११	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१०९	१०९	क्रीडांगण	भिंगार	२८८ (भाग)	~	खाजगी	४.२७	११९६.७७	९७७.४६	२१७४.२४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
११०	११०	क्रीडांगण	सावेडी	४० (भाग), ४१ ४२ (भाग)	~	खाजगी	१.७१	२७५९.५३	३९१.७३	३१५१.२६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१११	१११	महानगरपालिका प्रयोजन	सावेडी	२७ (भाग), ३० (भाग), ३१ (भाग)	~	खाजगी	०.३२	३६९.०२	७९८.८९	११६७.९२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
११२	११२	क्रीडांगण	सावेडी	२३ (भाग), २२, २१ (भाग), १९ (भाग), २० (भाग)		खाजगी	४.३५	५०५७.८७	९९५.४२	६०५३.२९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
११३	११३	उद्यान	सावेडी	४ (भाग), ५	~	खाजगी	१.९५	२१००.८५	४४५.६८	२५४६.५३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
११४	११४	आरोग्य सुविधा	सावेडी	९ (भाग), १२ (भाग)	~	खाजगी	०.८४	९०५.३४	२११२.६७	३०१८.०१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
११५	११५	क्रीडांगण	सावेडी	२२९ (भाग), २३० (भाग), २२८ (भाग)	~	खाजगी	१.२१	१०२९.२३	२७६.९१	१३०६.१४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
११६	११६	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र	सावेडी	२२४ (भाग), २२८ (भाग), २२९ (भाग), २३० (भाग), २३५ (भाग)	~	खाजगी	४.२७	३६२८.१६	४८८०.७३	८५०८.८९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
११७	११७	स्मशानभूमी	बोल्हेगाव	६ / A (भाग)	~	खाजगी	०.५६	६९.८९	१२८.८९	१९८.७८	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
११८	११८	क्रीडांगण	बोल्हेगाव	Gaothan	~	शासकीय	०.७९	०.००	१८०.२०	१८०.२०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
११९	११९	भाजी मंडई	बोल्हेगाव	२४ (भाग)	~	महानगरपालिका	०.७८	०.००	१७८.२४	१७८.२४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१२०	१२०	महानगरपालिका प्रयोजन	बोल्हेगाव	३५ (भाग), ३८ (भाग)	~	खाजगी	०.६१	७६.१८	१५४५.५२	१६२१.७०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१२१	१२१	आरोग्य सुविधा	बोल्हेगाव	३९ (भाग), ४० (भाग)	~	खाजगी	०.५१	६२.९४	१२७६.८४	१३३९.७८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१२२	१२२	शैक्षणिक सुविधा	सावेडी	२२८ (भाग)	~	खाजगी	०.४०	३४०.५४	१००७.८३	१३४८.३७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१२३	१२३	एम.एस.ई.बी. विद्युत उपकेंद्र	सावेडी	३ (भाग)	~	खाजगी	०.१६	२७०.२३	१८७.०४	४५७.२८	एम.एस.ई.बी.
१२४	१२४	कचरा संकलन केंद्र	सावेडी	TPS_४- ११८	~	शासकीय	०.१४	०.००	१५७.८६	१५७.८६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१२५	१२५	उद्यान	सावेडी	TPS_४- ११३ (भाग)	~	खाजगी	०.४७	६३५.९८	११७८.९८	१८१४.९६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१२६	१२६	क्रीडा संकुल	सावेडी	१९ (भाग), २० (भाग)		खाजगी	०.६८	७९४.९६	१५६.४५	९५१.४१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१२७	१२७	टाऊन हॉल	सावेडी	१९ (भाग), २० (भाग)		खाजगी	०.५६	६४७.४२	१२७.४२	७७४.८४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१२८	१२८	वनस्पती उद्यान	सावेडी	१९ (भाग), २० (भाग)		खाजगी	०.६९	७९८.३५	१५७.१२	९५५.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१२९	१२९	करमणूक उद्यान	सावेडी	४० (भाग), ९४ (भाग)	~	खाजगी	१.८३	२९४५.११	४१८.०७	३३६३.१८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३०	१३०	क्रीडांगण	सावेडी	८६ (भाग)	~	खाजगी	१.८१	३२३४.५०	४१३.४७	३६४७.९६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३१	१३१	क्रीडांगण	भिंगार	२९९ (भाग)	~	खाजगी	२.९७	९९४.१०	६७८.६३	१६७२.७३	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१३२	१३२	शैक्षणिक सुविधा	भिंगार	३०३ (भाग)	~	खाजगी	०.७५	२१०.०७	१८८७.३२	२०९७.३९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३३	१३३	खरेदी केंद्र	भिंगार	३०४ (भाग)	~	खाजगी	०.१८	४९.७८	४४७.२८	४९७.०६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३४	१३४	बाल क्रीडांगण	भिंगार	३०३	~	खाजगी	०.७६	२१२.२९	१७३.३९	३८५.६८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३५	१३५	टाऊन हॉल	सावेडी	९६ (भाग)		खाजगी	१.६५	२६६३.६४	४१५९.३०	६८२२.९३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३६	१३६	शैक्षणिक सुविधा	सावेडी	TPS_४- १११	~	महानगरपालिका	१.३९	०.००	३४९८.२२	३४९८.२२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३७	१३७	आरोग्य सुविधा	सावेडी	१ (भाग)	~	खाजगी	०.३०	४९०.६१	७४७.०८	१२३७.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३८	१३८	क्रीडांगण	सावेडी	TPS_४-२ (भाग), १ (भाग)	~	महानगरपालिका	०.९६	०.००	२१९.६६	२१९.६६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१३९	१३९	शैक्षणिक सुविधा	सावेडी	२२१ (भाग), २२२ (भाग), २२३ (भाग)	TPS_४-१	खाजगी	०.४०	६५२.७४	९९३.९६	१६४६.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४०	१४०	स्मशानभूमी	सावेडी	२२४ (भाग), २२३ (भाग), २२७ (भाग)	~	खाजगी	३.२९	२७९२.३१	७५१.२६	३५४३.५७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४१	१४१	दफनभूमी विस्तार	सावेडी	२२४ (भाग), २२७ (भाग)	~	खाजगी	०.५५	४६७.८९	१२५.८८	५९३.७७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४२	१४२	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र	बोल्हेगाव	६/C (भाग), ५ (भाग)	~	खाजगी	४.०४	५००.८०	४६१८.१०	५११८.९०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४३	१४३	महानगरपालिका प्रयोजन	बोल्हेगाव	३२ (भाग),३३ (भाग),३४ (भाग)	२३ (भाग), ३३ (भाग), ३४ (भाग)	शासकीय	०.४९	०.००	१२४१.१९	१२४१.१९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४४	१४४	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	बोल्हेगाव	४३ (भाग), ४८ (भाग)	~	खाजगी	०.४१	५०.३८	४६४.६२	५१५.००	एम.एस.ई.बी.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१४५	१४५	शैक्षणिक सुविधा	नालेगाव	१३७ (भाग), १३८ (भाग)	~	शासकीय	०.९६	०.००	२४२६.५४	२४२६.५४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४६	१४६	शैक्षणिक सुविधा	बोल्हेगाव	३६ (भाग)	~	शासकीय	०.३९	०.००	९८२.७५	९८२.७५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४७	१४७	आरोग्य सुविधा	बोल्हेगाव	३४ (भाग), ३६ (भाग)	~	शासकीय	०.९८	०.००	२४६१.७८	२४६१.७८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४८	१४८	क्रीडांगण	सावेडी	२२३ (भाग), २२४ (भाग),२१३ (भाग)	~	खाजगी	२.०८	१७६८.२९	४७५.७५	२२४४.०५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१४९	१४९	वनस्पती उद्यान	सावेडी	९६ (भाग)		खाजगी	१.५०	२४१५.७०	३४२.९२	२७५८.६२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१५०	१५०	क्रीडांगण	सावेडी	९६ (भाग)		खाजगी	२.५८	४१६०.२५	५९०.५७	४७५०.८२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१५१	१५१	टपाल विभाग कर्मचारी निवासस्थाने	सावेडी	९७ (भाग)	~	खाजगी	१.५५	२४९२.५२	३८९२.०९	६३८४.६१	टपाल विभाग
१५२	१५२	उद्यान	सावेडी	९१	~	खाजगी	०.३८	६७४.१६	८६.१८	७६०.३३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१५३	१५३	खरेदी केंद्र व सांस्कृतिक केंद्र	भिंगार	३२९ (भाग)	~	खाजगी	१.७०	४७४.८२	४२६५.८८	४७४०.७०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१५४	१५४	क्रीडांगण	भिंगार	३२९ (भाग)	~	खाजगी	१.७९	६००.२५	४०९.७६	१०१०.०१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१५५	१५५	आरोग्य सुविधा	भिंगार	३२४ C (भाग)	~	खाजगी	०.१३	४४.८६	३३६.८३	३८१.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१५६	१५६	क्रीडा संकुल (स्टेडियम) व क्रीडा केंद्र	सावेडी	TPS_४- १९३ (भाग)	~	खाजगी	३.३४	५०५७.४२	७६३.४२	५८२०.८३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१५७	१५७	वाहनतळ	सावेडी	TPS_४- १९३ (भाग)	~	खाजगी	०.८४	१२७५.३७	१९२.५२	१४६७.८९	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१५८	१५८	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	नालेगाव	१२६ (भाग)	~	खाजगी	२.२१	१२७.९७	५५५०.१९	५६७८.१५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१५९	१५९	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	सावेडी	TPS_४- १९५	~	महानगरपालिका	१.११	१६८७.१८	२८०१.४९	४४८८.६८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६०	१६०	उद्यान	भिंगार	३२२	~	खाजगी	०.५९	१९७.९४	१३५.१२	३३३.०६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६१	१६१	दफनभूमी	भिंगार	३३१ (भाग)	~	खाजगी	०.७२	२३९.६५	१६३.६०	४०३.२४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६२	१६२	स्मशानभूमी	भिंगार	३३१ (भाग)	~	खाजगी	०.६३	२०९.५७	१४३.०६	३५२.६४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६३	१६३	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र	भिंगार	३३१ (भाग)	~	खाजगी	०.६२	२०७.३७	७०७.८१	९१५.१८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६४	१६४	शैक्षणिक सुविधा	भिंगार	३३७ (भाग)	~	खाजगी	०.६२	१७३.६०	१५५९.६५	१७३३.२५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६५	१६५	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	भिंगार	३३७ (भाग)	~	खाजगी	०.२९	८१.२०	७२९.५२	८१०.७२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६६	१६६	शैक्षणिक सुविधा	सावेडी	TPS_४- २०७	~	खाजगी	०.३३	२७८.५६	८२४.४२	११०२.९८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६७	१६७	उद्यान	नालेगाव	२८८ (भाग)	~	खाजगी	०.८६	६७६.८०	१९६.१७	८७२.९७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६८	१६८	आरोग्य सुविधा	नालेगाव	१२७ (भाग)	~	खाजगी	०.४०	६७.४५	९९८.१४	१०६५.६०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१६९	१६९	भाजी मंडई	नालेगाव	१६६ (भाग)	~	खाजगी	०.२७	१५.५७	६७५.५१	६९१.०९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१७०	१७०	शैक्षणिक सुविधा	नालेगाव	१६६ (भाग)	~	खाजगी	०.६०	६३.७३	१५१२.३४	१५७६.०७	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१७१	१७१	आरोग्य सुविधा	नालेगाव	१६२ (भाग)	~	शासकीय	०.२१	०.००	५२४.६८	५२४.६८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१७२	१७२	क्रीडांगण	नालेगाव	२०२ (भाग) १९५ (भाग)	~	खाजगी	०.८१	४६.८४	१८४.६७	२३१.५०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१७३	१७३	बाल क्रीडांगण	नालेगाव	२९१ (भाग)	~	खाजगी	०.५७	५३९.०९	१३१.१५	६७०.२४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१७४	१७४	उद्यान	जी.एल.आर.	११ (भाग)	~	खाजगी	०.२७	४६१.३२	६२.७२	५२४.०४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१७५	१७५	वाहनतळ	जी.एल.आर.	५ (भाग),३ (भाग)	~	खाजगी	०.४१	६८१.५२	९२.६६	७७४.१८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१७६	१७६	आर.टी.ओ. कार्यालय	जी.एल.आर.	२३ (भाग)	~	खाजगी	०.८३	७५२.०६	२०९०.४६	२८४२.५१	आर.टी.ओ. कार्यालय
१७७	१७७	उद्यान	जी.एल.आर.	२२ (भाग), २४ (भाग)	~	खाजगी	०.५२	४६९.२७	११८.५८	५८७.८५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१७८	१७८	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	जी.एल.आर.	, ९ (भाग)	~	खाजगी	०.४२	३८३.४१	१०६५.७४	१४४९.१४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१७९	१७९	उद्यान	जी.एल.आर.	८ (भाग), ९ (भाग)	~	खाजगी	०.४०	३६३.४१	९१.८३	४५५.२५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१८०	१८०	मशीद-कबरीभोवतीचे उद्यान	जी.एल.आर.	१०८ (भाग),	७३७१, ५८९३	खाजगी	१.६८	११२७.४९	३८३.१३	१५१०.६१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१८१	१८१	उद्यान	नालेगाव	२९४ B (भाग)	~	खाजगी	०.५९	५५२.४२	१३४.४०	६८६.८२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१८२	१८२	वाहनतळ	नालेगाव	२९४ B (भाग)	~	खाजगी	०.३२	३००.०२	७२.९९	३७३.०१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१८३	१८३	बाल क्रीडांगण	नालेगाव	२८० (भाग)	~	खाजगी	०.३९	१८३.४३	८९.२५	२७२.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१८४	१८४	उद्यान व सहल केंद्र	नालेगाव	२९९, २६८ (भाग), २६९ (भाग), २७० (भाग), २७१ (भाग), २७८ (भाग),	~	खाजगी	७.३७	४११०.२३	१६८४.५३	५७९४.७६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१८५	१८५	शैक्षणिक सुविधा	नालेगाव	२०३ (भाग),२०६ (भाग)	~	खाजगी	०.७८	४५.२४	१९६२.२३	२००७.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१८६	१८६	आरोग्य सुविधा	नालेगाव	२१४ (भाग),२१५ (भाग)	~	खाजगी	०.५२	५२.३१	१३१५.९६	१३६८.२७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१८७	१८७	झोपडपट्टीवासीयांचे पुनर्वसन	जी.एल.आर.	२० (भाग)	~	खाजगी	१.८९	१७१३.०८	४७६१.७९	६४७४.८७	महानगरपालिका / राज्य शासन
१८८	१८८	आर.टी.ओ. कार्यालय	जी.एल.आर.	२४ (भाग)	~	खाजगी	१.५९	१२८८.२२	३९९०.९३	५२७९.१५	आर.टी.ओ. कार्यालय
१८९	१८९	वाहनतळ	जी.एल.आर.	४१ (भाग), ४३ (भाग)	~	खाजगी	०.४०	७०६.६८	९१.८८	७९८.५६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९०	१९०	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	जी.एल.आर.	३१/ B (भाग)	~	खाजगी	०.३६	४५०.८६	९१३.१८	१३६४.०४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९१	१९१	उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	६४२४, ६४२५ (भाग), ६४२६ (भाग), ६४२७ (भाग), ६४२८ (भाग)	खाजगी	०.०६	९५.१२	१३.१०	१०८.२२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९२	१९२	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	७५४७ (भाग)	महानगरपालिका	०.०८	०.००	१८.५७	१८.५७	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
१९३	१९३	सांस्कृतिक केंद्र	अहिल्यानगर गावठाण	~	७१८९, ७५४७ (भाग), ६४६६ (भाग)	महानगरपालिका	०.३९	६५५.१२	९९२.१८	१६४७.३०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९४	१९४	क्रीडांगण	नालेगाव	२६२, २६३ (भाग), २६४ (भाग), २६५ (भाग), २६७ (भाग), २६९ (भाग)	~	खाजगी	१.७९	९९९.१३	४०९.४८	१४०८.६१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९५	१९५	महानगरपालिका प्रयोजन	नालेगाव	२२० (भाग), २२१ (भाग)	~	महानगरपालिका	०.४६	०.००	११६७.१२	११६७.१२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९६	१९६	दफनभूमी	नालेगाव	२२१ (भाग)	~	महानगरपालिका	२.४२	०.००	५५२.९४	५५२.९४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९७	१९७	महानगरपालिका प्रयोजन	नालेगाव	२२१ (भाग)	~	महानगरपालिका	०.५४	०.००	१२३.६४	१२३.६४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९८	१९८	महानगरपालिका प्रयोजन	नालेगाव	२२० (भाग)	~	महानगरपालिका	०.७७	०.००	१९३५.०७	१९३५.०७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
१९९	१९९	बाल क्रीडांगण	नालेगाव	२२९ (भाग), २३० (भाग), १५६ (भाग)	~	खाजगी	०.४९	९१.४५	१११.२५	२०२.७०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२००	२००	क्रीडांगण	नालेगाव	१५८ (भाग) १५२ (भाग)	~	खाजगी	०.५९	१०१.०५	१३५.९३	२३६.९८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२०१	२०१	आरोग्य सुविधा	नालेगाव	१५२ (भाग), १५८ (भाग)	~	खाजगी	०.९३	१५८.५६	२३४६.२५	२५०४.८१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२०२	२०२	शैक्षणिक सुविधा	नालेगाव	१५२ (भाग), १५८ (भाग)	~	खाजगी	१.२७	२१५.४६	३१८८.२३	३४०३.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२०३	२०३	ट्रक टर्मिनस	नालेगाव	७२ (भाग)	~	खाजगी	२.२३	३५०.८६	५११.०६	८६१.९२	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२०४	२०४	शैक्षणिक सुविधा	नालेगाव	७६ (भाग)	~	खाजगी	०.६०	९३.६४	१५००.३५	१५९३.९९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२०५	२०५	उद्यान	नालेगाव	२३४ (भाग)	~	खाजगी	०.८४	१५१.९४	१९३.०४	३४४.९८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२०६	२०६	बाल क्रीडांगण	नालेगाव	२३५ (भाग)	~	खाजगी	०.३०	९२.४८	६८.६६	१६१.१४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२०७	२०७	महानगरपालिका प्रयोजन	नालेगाव	२३६ (भाग)	~	खाजगी	०.१३	३९.८६	३२५.५४	३६५.३९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२०८	२०८	क्रीडांगण	नालेगाव	२४० (भाग)	~	खाजगी	०.४५	११३.४३	१०३.३४	२१६.७७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२०९	२०९	साईट अँड सर्व्हिसेस	नालेगाव	२४३ (भाग)	~	खाजगी	१.९२	५५९.९५	४८४०.५३	५४००.४८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२१०	२१०	स्मशानभूमी	नालेगाव	२२१ (भाग)	~	महानगरपालिका	१.१९	०.००	२७२.९०	२७२.९०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२११	२११	क्रीडांगण	नालेगाव	२६१ (भाग), २६० (भाग), २६२ (भाग), २७० (भाग)	~	खाजगी	२.५३	१४४९.२१	५७९.४१	२०२८.६२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२१२	२१२	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	२५३/१	शासकीय	०.०४	०.००	९.४८	९.४८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२१३	२१३	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	२४४/A	शासकीय	०.०७	०.००	१५.०१	१५.०१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२१४	२१४	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	४९५A/G	शासकीय	०.०२	०.००	५.५०	५.५०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२१५	२१५	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	CTS	शासकीय	०.०५	०.००	७.६४	७.६४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२१६	२१६	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	अहिल्यानगर गावठाण	~	CTS	शासकीय	०.०४	०.००	१०.०९	१०.०९	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२१७	२१७	सांस्कृतिक केंद्र	अहिल्यानगर गावठाण	~	५११ (भाग)	शासकीय	०.०३	०.००	१२२.३८	१२२.३८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२१८	२१८	उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	५७०, ५७८, ५७९/१, ५७९/२	शासकीय	०.०६	०.००	१४.०८	१४.०८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२१९	२१९	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	५९८/A	खाजगी	०.०३	३३.४०	६.८९	४०.२८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२२०	२२०	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	CTS	महानगरपालिका	०.०२	०.००	४.२८	४.२८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२२१	२२१	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	६८५ (भाग), ६९१ (भाग)	महानगरपालिका	०.०१	०.००	३.१०	३.१०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२२२	२२२	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	१०४०	महानगरपालिका	०.०३	०.००	६.५३	६.५३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२२३	२२३	आरोग्य सुविधा	अहिल्यानगर गावठाण	~	CTS	महानगरपालिका	०.०२	०.००	६०.९५	६०.९५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२२४	२२४	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	CTS	११६	खाजगी	०.३६	५५५.५२	९१३.९८	१४६९.५०	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२२५	२२५	झोपडपट्टीवासीयांचे पुनर्वसन	जी.एल.आर.	३१ (भाग), P (भाग), ३१ (भाग), B (भाग), ३१ (भाग), C (भाग), ४७ (भाग), ४८ (भाग), ४९ (भाग), ५० (भाग), ४६ (भाग)	१२३३ (भाग), १२३४ (भाग), १२३५ (भाग), १२३६ (भाग), १२३७ (भाग), १२३८ (भाग), १२३९ (भाग), १२४० (भाग), १२४१ (भाग)	खाजगी	३.६४	२९९९.०८	९१४४.७९	१२१४३.८६	महानगरपालिका / राज्य शासन
२२६	२२६	महानगरपालिका प्रयोजन	अहिल्यानगर गावठाण	~	१५५६	खाजगी	०.०६	९०.५१	१४८.९२	२३९.४३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२२७	२२७	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	१६१९A/१A, १५९२ (भाग), १६१९/१A/२ (भाग),१	खाजगी	०.०८	१३१.६४	१८.८५	१५०.४९	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२२८	२२८	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	अहिल्यानगर गावठाण	~	१६१९/३, १६१९A/२B (भाग), १६१९A/२A	खाजगी	०.१७	१२२.९७	३९.६१	१६२.५७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२२९	२२९	वाहनतळ	जी.एल.आर.	५६, ५९ , ६० , ६१/B	~	खाजगी	०.३६	६३७.६५	८२.९०	७२०.५५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३०	२३०	उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	११७५	खाजगी	०.१४	३१४.६६	३२.३६	३४७.०१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३१	२३१	खरेदी केंद्र व कार्यालये	अहिल्यानगर गावठाण	~	६६४	शासकीय	०.७१	०.००	१७८७.४२	१७८७.४२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३२	२३२	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	६६४	खाजगी	०.१०	३५६.६०	२१.९२	३७८.५२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३३	२३३	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	६४०	महानगरपालिका	०.०५	०.००	१०.५५	१०.५५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३४	२३४	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	५६२३/१	खाजगी	०.०४	१५३.१८	९.०८	१६२.२५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३५	२३५	भाजी मंडई व वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	२०९,२१०,२११,२१२, २१२/१,	महानगरपालिका	०.११	४०८.९५	२७६.५४	६८५.४९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३६	२३६	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	अहिल्यानगर गावठाण	~	२A/१	शासकीय	०.१४	०.००	३१.४७	३१.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३७	२३७	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	२९	शासकीय	०.०१	०.००	३.४२	३.४२	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२३८	२३८	वाहनतळ	मोरचूदनगर	२४६ (भाग), १ (भाग), २ (भाग)	७३९९/A १,७३९९/ २,७३९९/ B	शासकीय	०.०८	०.००	१७.९३	१७.९३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२३९	२३९	बाल उद्यान	चाहुराणा बु.	१०७ (भाग)	~	खाजगी	०.१८	९१.५१	४५०.४९	५४१.९९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४०	२४०	उद्यान	नालेगाव	१ (भाग), २ (भाग)	~	खाजगी	०.६५	२८२.५३	१४७.८५	४३०.३९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४१	२४१	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	नालेगाव	२३५ (भाग)	~	खाजगी	०.४८	१४६.६६	११९७.८३	१३४४.४९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४२	२४२	अग्निशमन केंद्र	नालेगाव	२३५ (भाग)	~	खाजगी	०.४८	१४७.७९	१२०७.०६	१३५४.८५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४३	२४३	ग्रंथालय	नालेगाव	२३० (भाग)	~	खाजगी	०.०१	२.५१	३३.५७	३६.०८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४४	२४४	शैक्षणिक सुविधा	नालेगाव	१५५ (भाग), २३१ (भाग)	~	खाजगी	०.४०	१२३.८७	१०११.७४	११३५.६१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४५	२४५	उद्यान	नालेगाव	१०८ (भाग), १०९ (भाग),	~	खाजगी	०.४६	११८.४३	१०५.८०	२२४.२२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४६	२४६	ए.एम.टी. बस स्थानक	नालेगाव	७२ (भाग)	~	खाजगी	०.५८	९०.८९	१३२.४०	२२३.२९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४७	२४७	आर.टी.ओ. कार्यालय	नालेगाव	७० (भाग)	~	खाजगी	१.००	१५६.९९	२५१५.५१	२६७२.५०	आर.टी.ओ. कार्यालय
२४८	२४८	खरेदी केंद्र	नालेगाव	८६ (भाग)	~	खाजगी	०.७१	११२.१३	१७९६.६१	१९०८.७३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२४९	२४९	महानगरपालिका प्रयोजन	नालेगाव	८३ (भाग)	~	खाजगी	०.१२	३१.६६	३११.०९	३४२.७५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५०	२५०	ग्रंथालय	नालेगाव	१७ (भाग)	~	खाजगी	०.०५	१५.२५	१२४.५५	१३९.८०	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२५१	२५१	बाल क्रीडांगण	नालेगाव	२१ (भाग)	~	खाजगी	०.१०	१४.५४	२३.५८	३८.१२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५२	२५२	महानगरपालिका प्रयोजन	नालेगाव	५ (भाग)	~	खाजगी	०.०९	३९.४२	२२६.९२	२६६.३४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५३	२५३	वाहनतळ	मोरचूदनगर	२४६ (भाग), १ (भाग), २ (भाग)	७४०१ (भाग), ६८६३, ६८६९	शासकीय	०.०८	०.००	१९.१८	१९.१८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५४	२५४	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	अहिल्यानगर गावठाण	~	CTS	शासकीय	०.०५	०.००	१२४.१३	१२४.१३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५५	२५५	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	५९७१	महानगरपालिका व खाजगी	०.०७	०.००	१६.३९	१६.३९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५६	२५६	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	५१८७/१, ५५१४Apt	शासकीय	०.०९	०.००	२०.२९	२०.२९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५७	२५७	उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	५६७७ (भाग), ५६८० (भाग), ५६८६ (भाग), ५६८७ (भाग)	शासकीय	०.०५	०.००	११.७६	११.७६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५८	२५८	ग्रंथालय	अहिल्यानगर गावठाण	~	५६७९, ५६७९Apt	खाजगी	०.०१	१२.२१	२५.२४	३७.४४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२५९	२५९	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	३५४४, ३५४३ (भाग)	खाजगी	०.१२	३०२.३७	२७.८४	३३०.२१	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२६०	२६०	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	२८६६-A, २८६४ (भाग)	खाजगी	०.०३	११३.६९	६.१५	११९.८४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२६१	२६१	खरेदी केंद्र व भाजी मंडई	अहिल्यानगर गावठाण	~	३०३५ to ३०४५	खाजगी	०.१४	४३१.८९	३५८.५७	७९०.४६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२६२	२६२	खरेदी केंद्र व कार्यालये	अहिल्यानगर गावठाण	~	३१४६ to ३१८६, ३१९३ to ३२०१A	खाजगी	०.१०	३१४.९२	२६१.४५	५७६.३७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२६३	२६३	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	CTS	शासकीय	०.०१	०.००	३.११	३.११	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२६४	२६४	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	७१६३ (भाग)	खाजगी	०.०३	२६.९१	५.८०	३२.७१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२६५	२६५	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	२२७४A, २२५७	शासकीय + खाजगी	०.०२	०.००	५.३०	५.३०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२६६	२६६	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	२०९१/A , २०९५/A	शासकीय	०.०२	०.००	५.६५	५.६५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२६७	२६७	वाहनतळ	जी.एल.आर.	६३ P, ६४ (भाग)	~	खाजगी	०.२४	२१४.९२	५४.३१	२६९.२३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२६८	२६८	ग्रंथालय	जी.एल.आर.	६७ (भाग)	~	खाजगी	०.०९	८६.०८	२३८.०८	३२४.१६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२६९	२६९	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	१०५ / A (भाग)	~	खाजगी	०.०५	८४.४७	१०.९८	९५.४५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२७०	२७०	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	५५७९	खाजगी	०.०५	६०.३९	११.३५	७१.७४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२७१	२७१	बाल क्रीडांगण व व्यायामशाळा	अहिल्यानगर गावठाण	~	२४३३	खाजगी	०.०६	५०.११	१३.१०	६३.२१	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२७२	२७२	उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	५३०६/A	शासकीय	०.०४	०.००	८.६४	८.६४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२७३	२७३	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	५१६१/A/१	महानगरपालिका	०.११	०.००	२५.१७	२५.१७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२७४	२७४	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	४९७४, ४९७६, ४९७७/B, ४९७७ (भाग), ४९७७/A (भाग), ४९७८ (भाग)	शासकीय + खाजगी	०.०९	०.००	२१.६९	२१.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२७५	२७५	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	मोरचूदनगर	~	४९०३	खाजगी	०.१३	९३.५९	३३०.६५	४२४.२३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२७६	२७६	वाहनतळ	मोरचूदनगर	३ (भाग), २५८ (भाग)	७४०१ (भाग), ७४०२ (भाग), ६८६५, ६८६४	खाजगी	०.९०	३९२.९२	२०५.६२	५९८.५५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२७७	२७७	स्मशानभूमी विस्तार	मोरचूदनगर	२:०० PM	७४०१ (भाग), ७४०२ (भाग), ६८६५, ६८६४	खाजगी	०.२९	१२७.६२	६६.७९	१९४.४१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२७८	२७८	क्रीडांगण	नालेगाव	३६ (भाग)	~	खाजगी	०.८१	२५९.६५	१८६.१५	४४५.८०	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२७९	२७९	भाजी मंडई, खरेदी केंद्र व वाहनतळ	नालेगाव	३६ (भाग)	~	खाजगी	०.८७	२७९.०९	२२००.८४	२४७९.९३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८०	२८०	ग्रंथालय	नालेगाव	११ (भाग)	~	खाजगी	०.१५	६६.२७	३८१.५०	४४७.७७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८१	२८१	खरेदी केंद्र व भाजी मंडई	नालेगाव	११ (भाग)	~	खाजगी	०.३९	१७२.५२	९९३.११	११६५.६३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८२	२८२	क्रीडांगण	नालेगाव	१३ (भाग)	~	खाजगी	०.२४	६७.९२	६१०.२३	६७८.१५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८३	२८३	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	नालेगाव	८६ (भाग)	~	खाजगी	०.५६	८८.५८	६४५.१७	७३३.७५	एम.एस.ई.बी.
२८४	२८४	खरेदी केंद्र	नालेगाव	६९ (भाग)	~	खाजगी	१.५९	३२८.१०	३९८७.३३	४३१५.४४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८५	२८५	खरेदी केंद्र	नालेगाव	६९ (भाग)	~	खाजगी	१.५१	३१३.१६	३८०५.६६	४११८.८२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८६	२८६	उद्यान	मोरचूदनगर	४२ (भाग), ४३ (भाग)	~	खाजगी	०.६२	४२.९६	१४२.३९	१८५.३६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८७	२८७	आरोग्य सुविधा	नालेगाव	९१ (भाग)	~	खाजगी	०.४५	११४.७३	११२७.४३	१२४२.१७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८८	२८८	बाल उद्यान	नालेगाव	३६ (भाग)	~	खाजगी	०.३०	९५.६७	६८.५८	१६४.२५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२८९	२८९	उद्यान	नालेगाव	३७ (भाग), ३८, ३९ (भाग)	~	खाजगी	६.५८	२०९८.६२	१५०४.४९	३६०३.११	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९०	२९०	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	CTS	महानगरपालिका	०.०६	०.००	१४.३२	१४.३२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९१	२९१	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	५१६१/A/१, ५२३१/२	महानगरपालिका	०.१९	०.००	४३.३८	४३.३८	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
२९२	२९२	मटण बाजार	अहिल्यानगर गावठाण	~	५१६१/B, ५१६१/A/७/२	महानगरपालिका	०.०५	०.००	१२३.५२	१२३.५२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९३	२९३	महानगरपालिका प्रयोजन	अहिल्यानगर गावठाण	~	४७७०-A/२	महानगरपालिका	०.२७	०.००	६८०.०७	६८०.०७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९४	२९४	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	४४१२A	खाजगी	०.०१	६.२७	१.७९	८.०७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९५	२९५	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	४०६८/C, ४०९८/A	शासकीय	०.०३	०.००	६.३०	६.३०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९६	२९६	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	४१५१	महानगरपालिका	०.०१	०.००	२.९६	२.९६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९७	२९७	बाल क्रीडांगण	अहिल्यानगर गावठाण	~	४२१२/B, ४२५६ (भाग), ४२५७ (भाग)	महानगरपालिका	०.०४	०.००	८.७९	८.७९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९८	२९८	खरेदी केंद्र व कार्यालये	अहिल्यानगर गावठाण	~	४५४०/A	शासकीय	०.२३	०.००	५८२.३६	५८२.३६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
२९९	२९९	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	४५४०/A	शासकीय	०.०३	०.००	६.०१	६.०१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३००	३००	शैक्षणिक सुविधा	जी.एल.आर.	११८ (भाग)	~	खाजगी	०.६२	१०९२.५७	१५६२.५१	२६५५.०८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३०१	३०१	लघु बाजार	अहिल्यानगर गावठाण	~	४५४०A	शासकीय	०.०३	०.००	६७.४६	६७.४६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३०२	३०२	उद्यान	भिंगार	TPS_३- २११ (भाग)	~	खाजगी	०.७८	८६६.००	१७८.५८	१०४४.५८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३०३	३०३	बाल उद्यान	अहिल्यानगर गावठाण	~	४४७५A	शासकीय	०.१०	०.००	२३.९५	२३.९५	अहिल्यानगर महानगरपालिका

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
३०४	३०४	वाहनतळ	अहिल्यानगर गावठाण	~	CTS	महानगरपालिका	०.०१	०.००	२.९४	२.९४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३०५	३०५	फूल बाजार	अहिल्यानगर गावठाण	~	४६०० (भाग), ४६०१ (भाग),	महानगरपालिका	०.०३	०.००	६७.७१	६७.७१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३०६	३०६	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	चाहुराणा बु.	TPS_३- १६० (भाग)	~	खाजगी	०.२३	२८१.४२	५७९.३२	८६०.७३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३०७	३०७	वाहनतळ	मोरचूदनगर	४ (भाग)	~	खाजगी	१.२४	२११.२५	२८२.५२	४९३.७७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३०८	३०८	क्रीडांगण	नालेगाव	१०१ (भाग)	~	खाजगी	०.८०	८३.५८	१८३.७८	२६७.३६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३०९	३०९	खरेदी केंद्र व बहुउद्देशीय सभागृह	मोरचूदनगर	३४ (भाग), ९२ (भाग) Nalegaon	~	खाजगी	०.८८	११२.५९	२२१२.८२	२३२५.४२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३१०	३१०	शैक्षणिक सुविधा	नालेगाव	६६ (भाग)	~	खाजगी	०.६२	१२८.४६	१५६१.१२	१६८९.५८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३११	३११	क्रीडांगण	नालेगाव	६५ (भाग)	~	खाजगी	०.८५	१७५.६०	१९४.००	३६९.६१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३१२	३१२	उद्यान	मोरचूदनगर	३४ (भाग)	~	खाजगी	०.३९	४९.५५	८८.५३	१३८.०९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३१३	३१३	उद्यान	मोरचूदनगर	२४ (भाग)	~	खाजगी	१.६२	३४९.८८	३७०.४३	७२०.३१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३१४	३१४	शैक्षणिक सुविधा	नालेगाव	२९ (भाग)	~	खाजगी	०.५९	१२७.७४	१४८७.७३	१६१५.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३१५	३१५	क्रीडांगण	नालेगाव	२९ (भाग)	~	खाजगी	१.२६	२७२.२१	२८८.२०	५६०.४१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३१६	३१६	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	नालेगाव	२९ (भाग), ४१ (भाग)	~	खाजगी	३.४६	७५०.६५	८७०१.९८	९४५२.६३	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
३१७	३१७	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	नालेगाव	४३ (भाग), ४४ (भाग)	~	खाजगी	८.८७	१४८१.८१	२२३२१.०७	२३८०२.८८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३१८	३१८	वाहनतळ	चाहुराणा बु.	TPS_३- १७२	~	खाजगी	०.११	१३७.५३	२५.७४	१६३.२७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३१९	३१९	उद्यान	माळीवाडा	११४ (भाग)	~	खाजगी	०.७१	२२१.५७	१६२.४०	३८३.९७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३२०	३२०	स्मशानभूमी	माळीवाडा	११४ (भाग)	~	खाजगी	०.१५	४६.०८	३३.७८	७९.८५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३२१	३२१	क्रीडांगण	मोरचूदनगर	५ (भाग)	~	खाजगी	०.५९	१०१.५०	१४९३.१८	१५९४.६८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३२२	३२२	शैक्षणिक सुविधा	नालेगाव	४४ (भाग)	~	खाजगी	०.३७	६१.१४	९२१.०४	९८२.१८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३२३	३२३	उद्यान	नालेगाव	२९ (भाग)	~	खाजगी	०.४६	१००.१२	१०६.०१	२०६.१३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३२४	३२४	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	नालेगाव	६४ (भाग), ६५ (भाग), ६६ (भाग)	~	खाजगी	३.५८	७४०.०९	८९९४.०३	९७३४.१२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३२५	३२५	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	नालेगाव	५८ (भाग), ५९ (भाग)	~	खाजगी	०.४९	७६.३७	५६३.४२	६३९.८०	एम.एस.ई.बी.
३२६	३२६	कृषी उत्पन्न बाजार समिती व कडबा बाजार	नालेगाव	५५ (भाग)	~	खाजगी	१.०९	१६८.५३	२७३५.१६	२९०३.६९	कृषी उत्पन्न बाजार समिती, अहिल्यानगर
३२७	३२७	उद्यान	नालेगाव	५२ (भाग)			३.९८	६१७.१७	१००१६.४७	१०६३३.६४	राज्य शासन
३२८	३२८	महानगरपालिका प्रयोजन	चाहुराणा खु.	४ (भाग)	~	खाजगी	०.३२	६४.१५	८१५.००	८७९.१५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३२९	३२९	उद्यान	चाहुराणा बु.	TPS_३-५५	~	खाजगी	०.६१	३४९.३७	१३९.२०	४८८.५७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३०	३३०	उद्यान	चाहुराणा बु.	TPS_३-३०	~	खाजगी	०.३५	४३०.७९	८०.६२	५११.४०	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
३३१	३३१	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	माळीवाडा	१२५ A (भाग)	~	खाजगी	०.४८	१५१.१८	१२१८.९७	१३७०.१६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३२	३३२	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	माळीवाडा	९५ (भाग), ९६ (भाग), १०४ (भाग)	~	खाजगी	०.७२	४१२.८८	१८१५.८१	२२२८.७०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३३	३३३	सांस्कृतिक केंद्र	माळीवाडा	९३ (भाग), ९२ (भाग)	~	खाजगी	०.७१	२१८.३७	१७८३.५४	२००१.९१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३४	३३४	उद्यान	माळीवाडा	९२ (भाग)	~	खाजगी	०.५५	१६९.४२	१२५.८०	२९५.२२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३५	३३५	शैक्षणिक सुविधा	माळीवाडा	८७ (भाग), ८८ (भाग)	~	खाजगी	०.५५	१७१.६०	१३८३.६१	१५५५.२१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३६	३३६	फेरीवाला बाजार	चाहुराणा बु.	TPS_३-७१	~	खाजगी	०.०५	१८.५५	१३३.६८	१५२.२३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३७	३३७	उद्यान	चाहुराणा बु.	७६ (भाग), १४ (भाग)	~	खाजगी	०.५२	३०१.१०	११९.९६	४२१.०७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३८	३३८	टाऊन हॉल	नालेगाव	५२ (भाग)		खाजगी	२.८८	४४६.१७	७२४१.२०	७६८७.३८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३३९	३३९	वनस्पती उद्यान	नालेगाव	५१ (भाग)	~	खाजगी	२.९२	७७७.९८	६६८.८५	१४४६.८३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४०	३४०	क्रीडांगण	नालेगाव	५४ (भाग)	~	खाजगी	२.०१	३११.७६	४५९.९८	७७१.७४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४१	३४१	क्रीडांगण	केडगाव	४८ (भाग)	~	खाजगी	०.८२	१५६.६३	१८६.५६	३४३.१८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४२	३४२	साईट अँड सर्व्हिसेस	केडगाव	४५ (भाग), ४६ (भाग), ४४ (भाग)	~	खाजगी	४.४७	९३५.२०	११२५६.३२	१२१९१.५१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४३	३४३	क्रीडांगण	नालेगाव	५० (भाग), ५१ (भाग)		खाजगी	११.६७	१८०९.२३	२६६९.३७	४४७८.६०	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
३४४	३४४	स्मशानभूमी व वाहनतळ	नालेगाव	४८ (भाग),	~	खाजगी	०.४९	४१७.१०	११२.४८	५२९.५८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४५	३४५	क्रीडांगण	चाहुराणा बु.	१४ (भाग), १४१ (भाग), १४२ (भाग), २८ (भाग)	~	खाजगी	१.४१	११७६.६३	३२२.६४	१४९९.२७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४६	३४६	शैक्षणिक सुविधा	माळीवाडा	६५ (भाग)	~	खाजगी	१.४१	४५९.५१	३५३४.९५	३९९४.४६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४७	३४७	क्रीडांगण	माळीवाडा	६५ (भाग)	~	खाजगी	१.५३	५००.७९	३५०.२३	८५१.०२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४८	३४८	ए.एम.टी. बस स्थानक	माळीवाडा	५८ (भाग)	~	खाजगी	०.४५	९९.५७	५१७.५०	६१७.०७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३४९	३४९	करमणूक उद्यान	माळीवाडा	५६ (भाग)	~	खाजगी	१.१२	२९५.६९	२५६.१४	५५१.८३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५०	३५०	आरोग्य सुविधा	माळीवाडा	५ B (भाग)	~	खाजगी	०.१३	७८.४२	३२२.८८	४०१.३०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५१	३५१	उद्यान	चाहुराणा बु.	५१ (भाग), ५२ (भाग), १३३ (भाग), १३४ (भाग)		खाजगी	०.४७	२६९.९३	१०७.५४	३७७.४८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५२	३५२	उद्यान	नालेगाव	४८ (भाग)	~	खाजगी	०.५६	४७६.३८	१२८.४७	६०४.८६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५३	३५३	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	नालेगाव	४६ (भाग)	~	खाजगी	०.४४	३७५.९५	१११५.२६	१४९१.२१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५४	३५४	वाहनतळ	नालेगाव	४६ (भाग)	~	खाजगी	०.१५	१२७.८१	३४.४७	१६२.२७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५५	३५५	महानगरपालिका सेवा औद्योगिक वसाहत	केडगाव	६४ (भाग), ६६ (भाग),६७ (भाग), ६८ (भाग)		खाजगी	९.८०	३४३१.१२	२४६६०.८६	२८०९१.९९	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
३५६	३५६	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	६५ (भाग), ६६ (भाग)	~	खाजगी	१.५२	५३३.२७	३८३२.८५	४३६६.१३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५७	३५७	आरोग्य सुविधा	केडगाव	६५ (भाग), ६३ (भाग)	~	खाजगी	०.३५	१२२.५१	८८०.५२	१००३.०३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५८	३५८	उद्यान	केडगाव	४६ (भाग)	~	खाजगी	०.४८	९२.४९	११०.१६	२०२.६५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३५९	३५९	आरोग्य सुविधा	केडगाव	४६ (भाग)	~	खाजगी	०.३२	६०.६१	३६०.९६	४२१.५७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६०	३६०	क्रीडांगण	केडगाव	३९ (भाग)	~	खाजगी	०.९५	१८२.५८	२१७.४७	४००.०५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६१	३६१	भाजी मंडई	केडगाव	२३ (भाग)	~	खाजगी	०.२०	४१.५२	४९९.७२	५४१.२३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६२	३६२	उद्यान	केडगाव	६३ (भाग)	~	खाजगी	०.४३	१४९.४३	९७.६४	२४७.०७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६३	३६३	वाहनतळ	चाहुराणा बु.	final Plot No-५२	~	खाजगी	०.७०	४०४.२८	१६१.०७	५६५.३४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६४	३६४	क्रीडांगण	चाहुराणा बु.	१३३	~	खाजगी	०.०७	३८.३६	१५.२८	५३.६४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६५	३६५	शैक्षणिक सुविधा व क्रीडांगण	माळीवाडा	६ (भाग)	~	खाजगी	१.०४	५७१.२६	२६२२.३५	३१९३.६०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६६	३६६	उद्यान	माळीवाडा	४९ (भाग)	~	खाजगी	०.३५	७४.९१	८०.०५	१५४.९६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६७	३६७	खरेदी केंद्र	चाहुराणा खु.	३९ (भाग)	~	खाजगी	०.५७	२१६.१७	१४३१.०६	१६४७.२४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३६८	३६८	आरोग्य सुविधा	केडगाव	१२६ (भाग),	~	खाजगी	०.२८	२९१.३८	७०२.१०	९९३.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
३६९	३६९	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	२३ (भाग)	~	खाजगी	०.३६	७५.६३	९१०.२७	९८५.९०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७०	३७०	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	३३ (भाग)	~	खाजगी	०.०५	१०.९१	१२४.७१	१३५.६१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७१	३७१	क्रीडांगण	केडगाव	४९४ (भाग)	~	खाजगी	०.९८	१६२.०४	२२४.५८	३८६.६२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७२	३७२	उद्यान	केडगाव	१८ (भाग)	~	खाजगी	०.७०	१४२.२१	१६०.२१	३०२.४२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७३	३७३	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	केडगाव	१०६ (भाग) १०५ (भाग)	~	खाजगी	१.५०	४०२.७०	३७६५.९३	४१६८.६३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७४	३७४	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	१०५ (भाग)	~	खाजगी	०.५८	३३१.७५	१४६९.२५	१८०१.००	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७५	३७५	वाहनतळ	केडगाव	१२२ (भाग)	~	खाजगी	०.१७	७०.८८	३८.७८	१०९.६६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७६	३७६	खरेदी केंद्र व कार्यालये	केडगाव	१२३ (भाग), १२२ (भाग)	~	खाजगी	०.३७	३०८.८०	९४०.४५	१२४९.२५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७७	३७७	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	१२३ (भाग), १२२ (भाग)	~	खाजगी	०.४३	३५६.५५	१०८५.८७	१४४२.४२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७८	३७८	सांस्कृतिक केंद्र व ग्रंथालय	भिंगार	३० (भाग)	~	खाजगी	०.५०	१८०.५७	१२५१.३४	१४३१.९१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३७९	३७९	शैक्षणिक सुविधा	भिंगार	३० (भाग)	~	खाजगी	१.०३	३७२.९०	२५८४.१९	२९५७.०९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३८०	३८०	क्रीडांगण	भिंगार	३० (भाग)	~	खाजगी	१.५७	५६९.६८	३५८.९०	९२८.५८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३८१	३८१	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	चाहुराणा खु.	३५ (भाग)	~	खाजगी	०.६४	५३.१४	७३२.०९	७८५.२३	एम.एस.ई.बी.
३८२	३८२	आरोग्य सुविधा	माळीवाडा	४५ (भाग)	~	खाजगी	०.११	२८.०७	२८५.८३	३१३.९०	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
३८३	३८३	उद्यान	चाहुराणा बु.	४१ (भाग), ४० (भाग)	~	खाजगी	२.८९	२३९.९०	६६०.९८	९००.८८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३८४	३८४	क्रीडांगण	चाहुराणा खु.	३३ (भाग)	~	खाजगी	०.७७	१८५.३६	१७५.१७	३६०.५३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३८५	३८५	शैक्षणिक सुविधा	चाहुराणा खु.	३३ (भाग), ३२ (भाग)	~	खाजगी	०.५२	१२४.७४	१२९६.७१	१४२१.४६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३८६	३८६	उद्यान	चाहुराणा बु.	५७ (भाग)	~	खाजगी	०.७८	२७२.१९	१७८.३६	४५०.५५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३८७	३८७	क्रीडांगण	भिंगार	३७७ (भाग)	~	खाजगी	०.४२	१६७.१९	९५.५९	२६२.७८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३८८	३८८	उद्यान	भिंगार	३१ (भाग), ३२ (भाग)	~	खाजगी	३.४०	१२३४.४३	७७७.६९	२०१२.१२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३८९	३८९	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	११९ (भाग)	~	खाजगी	०.४०	१३२.६८	१०११.४२	११४४.१०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३९०	३९०	क्रीडांगण	केडगाव	१०४ (भाग), १०० (भाग), १०१ (भाग), १०२ (भाग)	~	खाजगी	५.५८	३१६८.५२	१२७५.७२	४४४४.२३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३९१	३९१	खरेदी केंद्र व वाहनतळ	केडगाव	५०४ (भाग)	~	खाजगी	०.३०	६७.०१	७६६.२०	८३३.२१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३९२	३९२	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	४९४ (भाग)	~	शासकीय	०.२६	०.००	६४६.७७	६४६.७७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३९३	३९३	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	४८९ (भाग)	~	शासकीय	०.८७	०.००	२१९१.६९	२१९१.६९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३९४	३९४	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	५०४ (भाग)	~	खाजगी	०.५६	१२३.८६	१४१६.२४	१५४०.१०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३९५	३९५	भाजी मंडई	केडगाव	५११ (भाग)	~	खाजगी	०.३३	८३.७५	८३२.७७	९१६.५२	अहिल्यानगर महानगरपालिका

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
३९६	३९६	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	१० (भाग)	~	खाजगी	०.१५	३८.७४	३८५.१६	४२३.९०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३९७	३९७	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	८ (भाग)	~	खाजगी	०.५६	१५२.६३	१३९६.२४	१५४८.८८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३९८	३९८	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	केडगाव	८६ (भाग)	~	खाजगी	०.६५	१७३.६०	१६२३.४१	१७९७.००	अहिल्यानगर महानगरपालिका
३९९	३९९	भाजी मंडई	केडगाव	१११ (भाग)	~	खाजगी	०.५६	१५१.८८	१४२०.२८	१५७२.१६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४००	४००	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	केडगाव	१३४ (भाग), १३५ (भाग), १३६ (भाग)	~	खाजगी	१.५०	५४३.१७	३७६४.१४	४३०७.३०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४०१	४०१	उद्यान	चाहुराणा बु.	६१ (भाग), ६२ (भाग), ६३ (भाग), ६४ (भाग)	~	खाजगी	०.११	३८.४४	२५.१९	६३.६३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४०२	४०२	क्रीडांगण	चाहुराणा बु.	६८ (भाग)	~	खाजगी	०.६५	१७०.९२	१४८.०६	३१८.९८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४०३	४०३	सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र	केडगाव	१५९ (भाग), १७२ (भाग), १७३ (भाग)	~	खाजगी	२.०२	५११.८७	२३१३.४१	२८२५.२७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४०४	४०४	उद्यान	केडगाव	२२७ (भाग), २२८ (भाग), २२९ (भाग), २३० (भाग)	~	खाजगी	३.५७	९५९.२०	८१५.४६	१७७४.६७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४०५	४०५	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	५१२ (भाग)	~	खाजगी	०.३०	७५.९९	७५५.५९	८३१.५८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४०६	४०६	उद्यान	केडगाव	४८३ (भाग)	~	शासकीय	०.६७	०.००	१५२.५२	१५२.५२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४०७	४०७	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	केडगाव	४८० (भाग)	~	शासकीय	०.४२	०.००	१०६८.७६	१०६८.७६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४०८	४०८	बाल उद्यान	केडगाव	४९७ (भाग),४७८ (भाग)	~	शासकीय	०.२२	०.००	५१.१६	५१.१६	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
४०९	४०९	बस थांबा	केडगाव	४९९ (भाग)	~	खाजगी	०.०६	१५.४०	७२.७६	८८.१५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१०	४१०	भाजी मंडई, खरेदी केंद्र व कार्यालये	केडगाव	४९९ (भाग)	~	खाजगी	०.४४	१०५.५६	१०९७.३०	१२०२.८६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४११	४११	वाहनतळ	केडगाव	४९९ (भाग)	~	खाजगी	०.१२	२८.२०	२६.६५	५४.८५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१२	४१२	कचरा संकलन केंद्र	केडगाव	४२१ (भाग)	~	खाजगी	०.१३	४२.१३	१४६.८६	१८८.९९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१३	४१३	खरेदी केंद्र व कार्यालये	केडगाव	~	४८०, ४८१ (भाग)	खाजगी	०.१५	३७.२५	३७०.३४	४०७.५९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१४	४१४	क्रीडांगण	केडगाव	२४२ (भाग), २४३ (भाग), २४४ (भाग)	~	खाजगी	१.४९	३४४.६४	३४१.१९	६८५.८३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१५	४१५	वाहनतळ	केडगाव	२२५ (भाग), २२६,	~	खाजगी	१.०४	२८०.२३	२३८.२४	५१८.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१६	४१६	क्रीडांगण	केडगाव	१७० (भाग), ५१४ (भाग), १६९ (भाग), १७७ (भाग)	~	खाजगी	०.९०	२२६.९६	२०५.१६	४३२.१२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१७	४१७	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	१७७ (भाग), १७८ (भाग), १७० (भाग), ५१४ (भाग)	~	खाजगी	०.३१	७९.३१	७८८.६०	८६७.९१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१८	४१८	उद्यान	केडगाव	१७२ (भाग), १७४ (भाग)	~	खाजगी	१.९९	५०३.९९	४५५.५७	९५९.५६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४१९	४१९	स्मशानभूमी	चाहुराणा बु.	७१ (भाग)	~	खाजगी	०.५३	१८५.८१	१२१.७५	३०७.५६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२०	४२०	दफनभूमी	चाहुराणा बु.	७१ (भाग)	~	खाजगी	०.४७	१६२.४०	१०६.४१	२६८.८१	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
४२१	४२१	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	१७९ (भाग)	~	खाजगी	०.४९	९७.९७	१२४४.६८	१३४२.६५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२२	४२२	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	१८४ (भाग)	~	खाजगी	०.०७	१३.७०	१७४.०२	१८७.७२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२३	४२३	खरेदी केंद्र	केडगाव	२३७ (भाग), २३९ (भाग)	~	खाजगी	०.३४	६९.०९	८५६.१८	९२५.२७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२४	४२४	उद्यान	केडगाव	२१९ (भाग), २१८ (भाग)	~	खाजगी	०.८४	२०६.६३	१९१.३१	३९७.९४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२५	४२५	क्रीडांगण	केडगाव	४१६ (भाग)	~	खाजगी	०.२९	९४.१९	६५.६७	१५९.८७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२६	४२६	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	४१६ (भाग)	~	खाजगी	०.२६	८५.५९	६५६.४१	७४२.००	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२७	४२७	बाल क्रीडांगण	केडगाव	४२१ (भाग)	~	खाजगी	०.२५	८१.७७	५७.०१	१३८.७८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२८	४२८	क्रीडांगण	केडगाव	४२१ (भाग)	~	खाजगी	०.९५	३१२.६६	२१७.९९	५३०.६५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४२९	४२९	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	केडगाव	४८० (भाग)	~	खाजगी	०.२८	१२.३५	३२२.४७	३३४.८२	एम.एस.ई.बी.
४३०	४३०	आरोग्य सुविधा	केडगाव	४७४ (भाग), (भाग), ४६२ (भाग)	~	खाजगी	०.५४	९१.२०	१३४९.५७	१४४०.७७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४३१	४३१	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	४२७ (भाग)	~	खाजगी	०.४७	८८.७१	११९३.२९	१२८२.००	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४३२	४३२	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	केडगाव	४२६ (भाग)	~	खाजगी	०.१९	३५.६९	४८०.१२	५१५.८२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४३३	४३३	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	२१६ (भाग)	~	खाजगी	०.४३	८२.७८	१०८४.६५	११६७.४३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४३४	४३४	क्रीडांगण	केडगाव	१५३ (भाग)	~	खाजगी	१.२३	४४३.३९	२८१.६६	७२५.०५	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
४३५	४३५	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	१८३ (भाग)	~	खाजगी	०.५०	९८.२५	१२४८.२५	१३४६.४९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४३६	४३६	बाल क्रीडांगण	केडगाव	१८८ (भाग)	~	खाजगी	१.२२	१२८.४७	२७९.८१	४०८.२८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४३७	४३७	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	केडगाव	२१२ (भाग)	~	खाजगी	०.२३	५१.९८	५८१.१९	६३३.१७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४३८	४३८	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	२१५ (भाग)	~	खाजगी	०.२४	४६.७८	६१२.९२	६५९.७०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४३९	४३९	आरोग्य सुविधा	केडगाव	२८० (भाग)	~	खाजगी	०.४१	८३.६८	१०३६.९८	११२०.६६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४०	४४०	ग्रंथालय	केडगाव	३७८ (भाग)	~	खाजगी	०.१२	३८.९६	२९६.०९	३३५.०५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४१	४४१	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	३७८ (भाग)	~	खाजगी	०.०७	२३.३३	१७७.३१	२००.६४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४२	४४२	टाऊन हॉल व ग्रंथालय	केडगाव	३८७ (भाग)	~	खाजगी	०.४०	४८.३९	१००५.९९	१०५४.३८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४३	४४३	क्रीडांगण	केडगाव	३८७ (भाग), ३९९ (भाग), ४०० (भाग)	~	खाजगी	०.८०	१४९.५५	१८२.८९	३३२.४५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४४	४४४	भाजी मंडई व खरेदी केंद्र	केडगाव	३९९ (भाग), ४०० (भाग)	~	खाजगी	०.५९	११०.००	१४७९.७०	१५८९.७०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४५	४४५	उद्यान	केडगाव	२११ (भाग)	~	खाजगी	०.९२	२०६.०२	२०९.३९	४१५.४१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४६	४४६	आरोग्य सुविधा	केडगाव	२११ (भाग)	~	खाजगी	०.२६	५९.५५	६६५.८४	७२५.३९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४७	४४७	खरेदी केंद्र	केडगाव	१५० (भाग)	~	खाजगी	०.३४	१२३.७४	८६४.७०	९८८.४४	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
४४८	४४८	जल उपसा केंद्र	केडगाव	१५० (भाग)	~	खाजगी	०.१२	४१.५१	१३१.८४	१७३.३५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४४९	४४९	आरोग्य सुविधा	केडगाव	१४३ (भाग)	~	खाजगी	०.१४	४९.१६	३४३.५०	३९२.६६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५०	४५०	उद्यान	केडगाव	१८९ (भाग)	~	खाजगी	०.४४	४६.३२	१००.८८	१४७.१९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५१	४५१	खरेदी केंद्र	केडगाव	२१० (भाग)	~	खाजगी	०.२७	४२.०१	६८६.२९	७२८.३०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५२	४५२	बहुउद्देशीय सभागृह व खरेदी केंद्र	केडगाव	२८२ (भाग), २८३ (भाग)	~	खाजगी	१.४४	२७६.८०	३६२६.६७	३९०३.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५३	४५३	उद्यान	केडगाव	२८१ (भाग), २८३ (भाग)	~	खाजगी	१.३०	२५०.३२	२९८.१६	५४८.४८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५४	४५४	एम.एस.ई.बी. उपकेंद्र	केडगाव	४५५ (भाग)	~	खाजगी	०.४८	६६.९४	५५०.७०	६१७.६५	एम.एस.ई.बी.
४५५	४५५	ट्रक टर्मिनस	केडगाव	४५३ (भाग), ४५५ (भाग)	~	खाजगी	४.७१	६५४.६६	१०७७.०८	१७३१.७४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५६	४५६	साईट अँड सर्व्हिसेस	केडगाव	४४२ (भाग), ४४३ (भाग)	~	खाजगी	१.४९	२६२.७४	३७५५.३५	४०१८.०९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५७	४५७	उद्यान	केडगाव	४४१ (भाग), ४४२ (भाग)	~	खाजगी	०.७१	१२५.००	१६२.४२	२८७.४१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५८	४५८	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	३९७ (भाग), ३९४ (भाग), ३९५ (भाग)	~	खाजगी	१.२८	२३९.५०	२९२.९०	५३२.४०	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४५९	४५९	क्रीडा संकुल	केडगाव	२९१ (भाग), २८२ (भाग), २८३ (भाग)	~	खाजगी	५.६१	१०७६.७५	१२८२.५१	२३५९.२६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६०	४६०	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	२०५ (भाग)	~	खाजगी	०.५४	९३.६५	१३६१.७९	१४५५.४४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६१	४६१	ग्रंथालय	केडगाव	२१० (भाग)	~	खाजगी	०.०६	९.०९	१४८.४१	१५७.४९	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
४६२	४६२	क्रीडांगण	केडगाव	२०२ (भाग)	~	खाजगी	१.१२	१९२.९६	२५५.०८	४४८.०४	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६३	४६३	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	२०३ (भाग)	~	खाजगी	०.२४	४२.०५	६११.४२	६५३.४७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६४	४६४	साईट अँड सर्व्हिसेस	केडगाव	२०६ (भाग), २०५ (भाग)	~	खाजगी	३.८०	६५७.३९	९५५९.०३	१०२१६.४१	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६५	४६५	उद्यान	केडगाव	२०५ (भाग)	~	खाजगी	०.८१	१३९.३९	१८४.२६	३२३.६५	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६६	४६६	खरेदी केंद्र	केडगाव	३३७ (भाग), ३९२ (भाग)	~	खाजगी	०.४३	७३.४२	१०८६.४४	११५९.८६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६७	४६७	आरोग्य सुविधा	केडगाव	३४० (भाग)	~	खाजगी	०.२०	२२.६४	५०८.४४	५३१.०८	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६८	४६८	साईट अँड सर्व्हिसेस	केडगाव	३३५ (भाग), ३३३ (भाग), ३३४ (भाग), ३३८ (भाग)	~	खाजगी	३.१५	५८८.८५	७९२१.३८	८५१०.२३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४६९	४६९	विस्थापितांसाठी गृहनिर्माण	केडगाव	३३५ (भाग)	~	खाजगी	२.००	३७४.३४	५०३५.६९	५४१०.०२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७०	४७०	क्रीडांगण	केडगाव	३१६ (भाग)	~	खाजगी	०.९३	६५.०६	२१२.५६	२७७.६३	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७१	४७१	उद्यान	केडगाव	३१७ (भाग), ३१८ (भाग)	~	खाजगी	०.३५	५४.२४	८०.५५	१३४.७९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७२	४७२	शैक्षणिक सुविधा	केडगाव	३१६ (भाग)	~	खाजगी	१.४८	१०३.५७	३७२२.०२	३८२५.५९	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७३	४७३	स्मशानभूमी	केडगाव	३१९ (भाग)	~	खाजगी	०.५५	८५.१४	१२६.४३	२११.५७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७४	४७४	दफनभूमी	केडगाव	३१९ (भाग)	~	खाजगी	०.५९	९१.०७	१३५.२४	२२६.३१	अहिल्यानगर महानगरपालिका

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

अ.क्र.	आरक्षण क्र.	प्रयोजन	गाव	सर्व्हे क्र.	न.भू.क्र.	मालकी	क्षेत्र (हे.)	अंदाजित जमीन खर्च (रु. लाख)	अंदाजित विकास खर्च (रु. लाख)	एकूण अंदाजित खर्च (रु. लाख)	समुचित प्राधिकरण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)
४७५	४७५	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	२९५ (भाग)	~	खाजगी	०.०५	२.००	१२५.९६	१२७.९६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७६	४७६	सार्वजनिक सेवासुविधा	केडगाव	१९८ (भाग)	~	खाजगी	७.२३	३९०.२९	८२६४.३३	८६५४.६२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७७	४७७	महानगरपालिका प्रयोजन	केडगाव	३२९ (भाग)	~	खाजगी	०.०९	४.५६	२१६.५६	२२१.१२	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७८	४७८	सार्वजनिक सेवासुविधा	केडगाव	३४७, ३४६ (भाग)		खाजगी	४.८०	२५४.३८	५४८८.१९	५७४२.५७	अहिल्यानगर महानगरपालिका
४७९	४७९	सहल केंद्र व वाहनतळ	केडगाव	३२७ (भाग), ३२८ (भाग), ३२६ (भाग)	~	खाजगी	६.६५	३५२.३४	१५२०.३२	१८७२.६६	अहिल्यानगर महानगरपालिका
एकूण							**४१५.९५**	**१८६३४३.९१**	**४९५१६८.०१**	**६८१५११.९१**	

टीप :-

१. स्तंभ क्र. ९ मध्ये खाजगी जमिनींसाठी लागू असलेला, भूमी संपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना उचित मोबदला मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ (LARR अधिनियम, २०१३) मधील तरतुदींनुसार काढलेला संपादनासाठी आवश्यक जमिनीचा खर्च दर्शविला आहे. भूसंपादन खर्चाचा अंदाज काढताना वार्षिक बाजारमूल्य दर तक्त्यातील (ASR) मोठ्या क्षेत्राच्या जमीन मूल्यांकनाचे टप्पे (स्लॅब) विचारात घेतलेले नाहीत.

२. प्राथमिक शाळा (PS), माध्यमिक शाळा (SS), खरेदी केंद्र व भाजी मंडई (SC & VM), घाऊक बाजार (WM), ग्रंथालय, टाऊन हॉल, महानगरपालिका प्रयोजन, आरोग्य सुविधा / दवाखाना / रुग्णालय, मासळी बाजार व मटण बाजार (FM & MM), अग्निशमन केंद्र (FB) इत्यादी बांधकामयोग्य आरक्षणांसाठी विकास खर्चाचा अंदाज काढताना १.१० इतका मूलभूत चटई क्षेत्र निर्देशांक (FSI) विचारात घेण्यात आला आहे.

३. क्रीडांगण / बहुउद्देशीय मैदान, उद्यान, वाहनतळ यांसारख्या आरक्षणांसाठी विकासाचे स्वरूप व तीव्रता विचारात घेऊन आरसीसी बांधकामाच्या एकक दराच्या १०% इतका बांधकाम खर्च विचारात घेण्यात आला आहे.

४. सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र (STP), उंच जलकुंभ (ESR), उपसा केंद्र यांसारख्या आरक्षणांसाठी विकासाचे स्वरूप व तीव्रता विचारात घेऊन आरसीसी बांधकामाच्या एकक दराच्या ५०% इतका बांधकाम खर्च विचारात घेण्यात आला आहे.

For legal purposes, use the English report published U/S 26(1) of MR & TP Act 1966 on 10-09-2026.

५. स्तंभ क्र. ८ मध्ये जीआयएस आधारित विश्लेषणातून काढलेले जागेचे क्षेत्र दर्शविले आहे. प्रत्यक्ष जागेवरील सीमांकन व मोजणीच्या आधारे अंतिम व अचूक क्षेत्र विचारात घेतले जाईल. फेरबदल किंवा अंशतः वगळल्यामुळे आरक्षणाच्या क्षेत्रात बदल झाल्यास जागेचे सीमांकन केल्यानंतर प्रत्यक्ष क्षेत्राची पुनर्मोजणी करण्यात येईल.

६. स्तंभ क्र. ७ मध्ये आरक्षित जागेची अंदाजित मालकी दर्शविली आहे. अंतिम मालकी प्रत्यक्ष मिळकत पत्रिका व महसुली अभिलेखांच्या आधारे पडताळून निश्चित करण्यात येईल.

७. आरक्षण क्रमांक सेक्टरनिहाय उत्तरेकडून दक्षिणेकडे व पूर्वेकडून पश्चिमेकडे अनुक्रमाने देण्यात आले आहेत.

८. अहवाल व नकाशा यांमध्ये आरक्षणाचे नाव, क्षेत्र, सर्व्हे क्रमांक किंवा न.भू. क्रमांक यांबाबत कोणतीही विसंगती आढळल्यास नकाशावर दर्शविलेला तपशील अंतिम मानला जाईल.

९. भूसंपादन खर्च प्रत्येक आरक्षणाचे क्षेत्र व लागू वार्षिक बाजारमूल्य दर (रेडी रेकनर — RR) यांच्या आधारे काढण्यात आला असून त्यात दिलासा रक्कम (सोलेशियम) किंवा इतर वैधानिक मोबदला घटकांचा समावेश केलेला नाही.

२१.११ परिशिष्ट XI — टप्पानिहाय कार्यक्रम

टप्पा	आरक्षणांची संख्या	आरक्षणांची यादी	विकास खर्च (रु. लाख)
टप्पा-I	१५३	८, ९, २७, ३४, ३७, ३८, ४६, ४७, ४९, ५४, ५५, ५६, ६६, ७८, ८१, ८४, ८५, ८६, ९२, ९६, १००, १११, ११७, ११९, १२१, १२९, १३२, १४०, १४३, १४५, १४६, १४७, १५२, १५७, १६३, १६४, १६८, १७०, १७१, १७४, १७७, १७८, १७९, १८०, १८२, १८५, १८६, १८९, १९१, १९२, १९३, १९९, २००, २०४, २०६, २०८, २१०, २१५, २२०, २२२, २२७, २२९, २३०, २३२, २३४, २३८, २३९, २४४, २४८, २४९, २५२, २५३, २५९, २६५, २६६, २६७, २६९, २७०, २७६, २७७, २८१, २८४, २८५, २८८, २९०, २९१, २९३, २९४, २९९, ३०४, ३०६, ३०९, ३१९, ३२०, ३२६, ३२८, ३३३, ३३४, ३३६, ३४१, ३५३, ३५९, ३६०, ३६१, ३७०, ३७१, ३७३, ३७६, ३७७, ३८०, ३९०, ३९१, ३९२, ३९३, ३९५, ३९६, ३९८, ३९९, ४०५, ४०६, ४०७, ४०८, ४१०, ४१२, ४१३, ४१४, ४१६, ४२२, ४२३, ४२५, ४२७, ४२८, ४३०, ४३२, ४३४, ४३६, ४३७, ४३८, ४३९, ४४१, ४४४, ४४७, ४५१, ४५३, ४५८, ४५९, ४६२, ४६३, ४६६, ४७०, ४७५, ४७६, ४७७	१४२०९५.९९
टप्पा-II	१११	६, ७, १७, २१, २२, २३, २४, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३५, ४०, ४१, ४४, ४८, ५७, ६१, ६३, ६५, ६८, ७२, ८२, ८८, ९०, ९१, ९४, ९९, १०१, १०६, १०९, ११२, ११५, ११६, १२०, १२६, १२७, १२८, १३१, १३४, १३८, १४१, १४८, १४९, १५०, १५४, १५५, १५६, १५८, १६९, १७३, १७५, १९५, १९६, १९८, २०७, २४१, २४२, २४३, २५१, २७८, २७९, २८६, २८९, ३०८, ३११, ३१२, ३१३, ३१५, ३२१, ३२३, ३२९, ३३०, ३३७, ३३९, ३४०, ३४३, ३४५, ३४६, ३४७, ३४८, ३४९, ३५१, ३५२, ३५८, ३६२, ३६३, ३६४, ३६५, ३६६, ३७२, ३८३, ३८४, ३८६, ३८७, ३८८, ४०१, ४०२, ४०४, ४१८, ४२४, ४४३, ४४५, ४४८, ४५०, ४५७, ४६५, ४७१, ४७४, ४७९	१२४३४६.२१
टप्पा-III	१०२	१, २, ३, ४, ५, १०, ११, १३, १४, १५, १६, १८, २०, २६, ३६, ३९, ५०, ५१, ५३, ६०, ६२, ६७, ६९, ७१, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७९, ८०, ८३, ८७, ९८, १०२, १०३, १०४, १०५, १०७, १०८, ११०, ११८, १२२, १२४, १२५, १३०, १३५, १३६, १३९, १४४, १५९, १६०, १६१, १६२, १६६, १६७, १७२, १८३, १८४, १९०, १९४, १९७, २०१, २०२, २०५, २११, २२३, २२४, २३१, २३५, २४०, २४५, २५०, २५४, २६१, २६२, २७५, २८०, २९२, २९८, ३००, ३०१, ३०५, ३०७, ३१७, ३१८, ३२७, ३३१, ३३५, ३३८, ३५४, ३५५, ३६७, ३७८, ४०३, ४२०, ४४०, ४४६, ४४९, ४६१, ४६७, ४७८	२०७७३९.२१
टप्पा-IV	९६	१२, १९, २८, ४२, ४३, ५२, ५८, ६४, ७०, ८९, ९५, ११३, ११४, १३३, १३७, १४२, १५३, १६५, १७६, १८१, २०३, २०९, २१२, २१३, २१४, २१६, २१७, २१८, २१९, २२१, २२६, २२८, २३३, २३६, २३७, २४६, २५५, २५६, २५७, २५८, २६०, २६३, २६४, २६८, २७१, २७२, २७३, २७४, २८२, २८७, २९५, २९६, २९७, ३०२, ३०३, ३१०, ३१४, ३१६, ३२२, ३२५, ३३२, ३४२, ३४४, ३५०, ३५६, ३५७, ३६८, ३६९, ३७४, ३७५, ३७९, ३८१, ३८२, ३८५, ३८९, ३९४, ३९७, ४००, ४०९, ४११, ४१५, ४१७, ४१९, ४२१, ४२६, ४२९, ४३१, ४३३, ४३५, ४४२, ४५२, ४५४, ४५५, ४६०, ४७२, ४७३	१२४०९३.९४
टप्पा-V	१७	२५, ४५, ५९, ९३, ९७, १२३, १५१, १८७, १८८, २२५, २४७, २८३, ३२४, ४५६, ४६४, ४६८, ४६९	८३२३६.५७
एकूण	**४७९**	~	**६८१५११.९२**

२१.१२ परिशिष्ट XII – सर्वसाधारण सभा ठराव क्र. २३, दिनांक ३०-०७-२०२६

(सर्वसाधारण सभेच्या ठरावाची मूळ मराठी प्रत जशीच्या तशी जोडली आहे.)

अहिल्यानगर महानगरपालिका, अहिल्यानगर.
नगरसचिव विभाग

प्रस्ताव क्र २३ **दिनांक : ३०/०७/२०२६**

प्रस्तावाचा विषय :- अहिल्यानगर महानगरपालिका प्रारूप विकास योजना महाराष्ट्र प्रादेशिक नियोजन व नगर रचना अधिनियम १९६६ चे कलम २६ (१) अन्वये प्रारूप विकास योजना प्रसिध्द करणेबाबत.

--*--

प्रस्तावाचा मजकुर :- महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम १९६६ चे कलम २३(१) व कलम ३८ अन्वये अहिल्यानगर महानगरपालिकेने शहराची मुळ हद्द (तिसरी) व वाढीव हद्द (प्रथम) सुधारित विकास योजना तयार करण्याचा इरादा, महाराष्ट्र शासनाच्या राजपत्र दि.१४–२०, मार्च २०२४ अन्वये प्रसिद्ध करणेत आलेला आहे.

उपसंचालक नगर रचना, तथा नगर रचना अधिकारी, विकास योजना विशेष घटक, अहिल्यानगर महानगरपालिका, अहिल्यानगर या कार्यालयाने विद्यमान जमिन वापर नकाशा दि.१४/०८/२०२५ अन्वये, अहवालासह महानगरपालिकेस हस्तांतरीत केलेला आहे.

उपसंचालक, नगर रचना तथा नगर रचना अधिकारी, विकास योजना विशेष घटक, अहिल्यानगर महानगरपालिका, अहिल्यानगर यांनी दि.१८/०५/२०२६ चे पत्रान्वये अहिल्यानगर शहराचे तयार केलेले प्रारूप विकास योजना नकाशे व अहवाल बंद लिफाफ्यामध्ये, महाराष्ट्र प्रादेशिक नियोजन व नगर रचना अधिनियम, १९६६ चे कलम २६(१) नुसार प्रसिध्दीसाठी महानगरपालिकेस हस्तांतरीत केलेले होते. तथापि तद्नंतर विधानपरिषद आचार संहिता लागू झाल्याने मा. आयुक्त यांनी दि. १८/०५/२०२६ च्या पत्रान्वये कळविलेनुसार उपसंचालक तथा नगर रचना अधिकारी यांनी दि. ३०/०७/२०२६ च्या पत्रानुसार प्रारूप विकास योजना नकाशे व अहवाल बंद लिफाफ्यामध्ये मा. महासभेत सादर केले आहेत. सर्व सदस्यांना प्रारूप विकास योजनेची ठळक वैशिष्ट्ये व संक्षिप्त माहिती असणारे चार पानी माहितीपत्रक देण्यात आले व सर्वांसमोर प्रारूप विकास आराखड्याचे सादरीकरण केले आहे. त्यानंतर महासभेत उपस्थित असलेल्या सर्वांना प्रारूप विकास आराखडा (प्रस्तावित जमीन वापर नकाशा) पाहता यावा यासाठी व तो सर्वांना दिसेल अशा मोठ्या स्क्रीनवर प्रस्तावित जमिन वापर नकाशाचा प्रत्येक भाग सर्व सदस्यांना दोन दिवस दि.३०/०७/२०२६ व दि.३१/०७/२०२६ रोजी दाखवून त्यावर सविस्तर व सखोल चर्चा होऊन सदस्यांच्या प्रत्येक प्रश्नाचे निरसन करण्यात आले व प्रस्तावित जमिन वापर नकाशांवर महासभेत विचार विनिमय करण्यात आला व सदस्यांनी सुचविलेले बदल विचारात घेणेत आले.

चर्चा:-

मा. श्री. निखिल वारे :- शहर विकासाबाबतचा तयार करण्यात आलेला आराखडा या पुढील ५० वर्षाचा काळ विचारात घेऊन तयार करणे आवश्यक आहे. यामध्ये भविष्य काळातील मेट्रो लाईन टाकणे कामी नियोजन केलेले दिसुन येत नाही. त्याकरिता आरक्षण दाखवलेले नाही. डेवलपमेंट प्लॅन तयार करताना सर्व प्रकारच्या नागरी सुविधा त्यामध्ये असणे आवश्यक आहे.

मा. आयुक्त :- आपल्या सुचनांचा सदर आराखड्यामध्ये समावेश करणे बाबत सुचना विचारात घेऊ.

मा. श्री. अविनाश घुले :- डेवलपमेंट प्लॅन मधील सुचना या कार्यालयाने सुचविल्या पाहिजेत.

मा. श्री. प्रकाश भागानगरे :- अहिल्यानगर शहराचा भावी विकासाचा प्लॅन तयार करताना सर्व सन्माननीय सदस्यांना विचारात घेऊन प्लॅन तयार केला पाहिजे. प्लॅनच्या अभ्यासाकरिता काही कालावधी देणे आवश्यक आहे.

मा. श्री. निखिल वारे :- डेवलपमेंट प्लॅन अभ्यासाकरिता १ महिन्याचा कालावधी देण्यात यावा.

मा. महापौर :- सर्व सन्माननीय सदस्यांच्या सुचना विचारात घेता सर्व प्रथम प्रशासनाने तयार केलेला विकास आराखडा व त्यावरील प्रशासनाची काय भुमिका आहे कशा प्रकारे आराखडा तयार केलेला आहे हे प्रशासनाकडु समाजावुन घेऊ.

...२

मा. श्री. **सुभाष लोंढे** :- विकास आराखड्याच्या अभ्यासासाठी वेळ देण्यात यावा.

मा. श्री. **अविनाश घुले** :- कोणत्याही कागदपत्रांच्या अभ्यासाशिवाय विकास आराखड्यावरील निर्णय अंतिम घ्यायला नको.

मा. श्री. **प्रकाश भागानगरे, मा. श्री. संपत बारस्कर** :- अहिल्यानगर शहराचा भावी विकासाचा प्लॅन तयार करावयाचा आहे. पुढील ३०,४० वर्षाचे नियोजनानुसार प्लॅन करणे आवश्यक असल्याने सर्व सदस्यांना अभ्यासासाठी वेळ देऊन त्यांच्या सुचना हरकती घेऊन प्लॅन तयार करण्यात यावा.

मा. **उपमहापौर** :- प्रशासनाने तयार केलेला विकास आराखडा प्रथम पाहुन घेऊ त्यानंतर त्यावर आपण निर्णय घेऊ.

मा. **आयुक्त** :- आजच्या विकास आराखड्यामध्ये नव्याने २७ आरक्षणांचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

मा. श्री. **मनोज कोतकर** :- यापुर्वी केलेल्या आरक्षित जागेवरील फक्त बिल्डर लोकांचेच आरक्षण उठवण्यात आलेले आहे. शेतक-यांच्या शेत जमिनीवर टाकण्यात आलेले आरक्षण उठवण्यात आलेले नाही. व शेतक-यांना अद्यापर्यंत त्याचा मोबदला मिळालेला नाही.

मा. श्री. **निखिल वारे** :- आजच्या तयार केलेल्या विकास आराखड्यामध्ये २०४५ पर्यंत करावयाच्या विकासाबाबतचा प्लॅन तयार करण्यात आलेला आहे. या पुढे शासनाकडुन २ वर्षात नगर शहराच्या हद्द वाढीमध्ये काही फेरबदल झाले तर काय करणार ?

मा. श्रीमती. **मुल्ला मॅडम** :- अहिल्यानगर शहराचा यापुढील २५ वर्षाकरिता वाढीव लोकसंख्या विचारात घेऊन त्या लोकसंख्येकरिता त्या त्या भागामध्ये आवश्यक असणा-या नागरी सुविधा पुरविणे कामी नगरपालिकेस आवश्यक असणा-या जमिनीवर विविध कारणांरिता आरक्षण टाकण्यात आलेले आहे. पुढील काळात शहराची हद्दवाढ झाल्यास हद्दवाढ झालेल्या भागाचा नव्याने सुधारित विकास आराखडा तयार करावा लागेल.

मा. श्री. **अविनाश घुले** :- प्रशासनाने सुचविलेल्या विकास आराखड्यामध्ये नगरसेवकांना बदल करण्याबाबतचे अधिकार आहेत काय?

मा.श्री. **गणेश भोसले** :- सुचना बदल करण्याचा सभेस अधिकार आहे. नगरसेवकांच्या सुचना हरकती विचारात घ्याव्या लागतील.

मा. **आयुक्त** :- नगर शहराच्या विकासासाठी तयार करण्यात आलेला विकास आराखडा यामध्ये नागरीकांच्या जमिनीवर आरक्षण पडणार असल्याने सदरचे आजचे सभेचे कामकाज हे गोपनीय स्वरुपाचे असल्याने त्याची माहिती नागरिकांपर्यंत जाणार नाही. याची खबरदारी घेण्यात यावी.

मा. श्री. **कुमार वाकळे** :- विकास आराखड्याबाबत माहिती देण्यात यावी.

मा. श्रीमती. **मुल्ला मॅडम** :- महानगरपालिका क्षेत्रामध्ये शाळा, हॉस्पीटल, शॉपिंग कॉम्प्लेस यांचे रिजर्वेशन टाकण्यात आलेले आहे. तथापी यांचे प्रमाण सद्यस्थिती प्रमाणे अधिक आहे. शाळेच्या दाखवलेल्या आरक्षण ठिकाणी शाळेची आवश्यकता नसेल तर तेथे वापरामध्ये बदल करुन आपण दुस-या उपयोगाकरिता सुचना करु शकता.

१. बोल्हेगाव भागात हेल्थ फॅसिलीटी अंतर्गत रजिर्वेशन टाकलेले आहेत. १ एकर क्षेत्र आहे त्याचा सर्वे नंबर १२७ आहे.

२. सर्वे नंबर १२६ शॉपिंग कॉम्प्लेस व पार्किंग आरक्षण टाकलेले आहे. २.२१ हेक्टर जागा असुन टी.पी. स्किम ची जागा आहे. महानगरपालिकेच्या ताब्यात जागा आहे. शोसल इंफ्रास्ट्रक्चरची जागा आहे. ले-आऊट मधल १५% जागा आलेले आहे. त्यामध्ये आरक्षण टाकलेले आहे.

३. आरक्षण क्रमांक १५७,१५८ सर्वे नंबर ३३,३४,३५,३६ एज्युकेशन फॅसिलीटी करिता जागा आरक्षित करण्यात आलेली आहे. जागा महानगरपालिकेच्या ताब्यात आहे.

४. आरक्षण क्रमांक १५९ महानगरपालिका कार्यालयाकरिता जागा आरक्षित करण्यात आलेली आहे.

५. आरक्षण क्रमांक १३४ व्हेजिटेबर मार्केट साठी जागा आरक्षित करण्यात आलेली आहे. जागा महानगरपालिकेच्या ताब्यात आहे. एकुण क्षेत्र १.५ एकर आहे.

जुने २०१२ चे आरक्षण आहे तसेच ठेवलेले आहे. केलेल्या मागणीनुसार वापरामध्ये बदल केलेला आहे. सर्वे नंबर ११ नागापुर सोशल वेलफेअर ऑफिस साठी जागा आरक्षित करण्यात आलेली आहे.

...३

मा. श्री. कुमार वाकळे - आरक्षण क्रमांक ४६ शॉपिंग कॉम्पलेस जुन आरक्षण आहे. ही जागा मल्टी परपज करा. जागा मनपाच्या ताब्यात तिचे क्षेत्र ३६ गुंठे आहे. प्ले ग्राऊंड साठी बोल्हेगाव गावठाण येथील ५५ गुंठे जागा मुळ मालकाच्या ताब्यात आहे. आरक्षण क्रमांक ९९ खाजगी जागा आहे. संबंधितास टी.डी.आर. देऊन सदरची जागा फायर फायटर करिता ताब्यात घेण्यात यावी.

मा. श्री. सागर बोरुडे :- नागापुर भागात सोशन वेलफेअर अंतर्गत समाजकल्याण तर्फे मुला मुलींकरिता सुविधा देणेकामी जागा आरक्षित दाखविलेली आहे. सदर जागेची मालकी खाजगी आहे. त्यावर आरक्षण आहे.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- आरक्षण क्रमांक ४१३ महानगरपालिका वापराकरिता दर्शविण्यात आलेली आहे. जागा महानगरपालिकेकडे हस्तांतरित झालेली आहे. आरक्षण क्रमांक ४३० सर्वे नंबर ४८९ ॲमिनीटी स्पेस आहे. जागा हस्तांतरित झालेली आहे. आरक्षण क्रमांक ४४९,४५० ची जागा हस्तांतरित झालेली आहे. आरक्षण क्रमांक ४४८ सर्वे नंबर ४९७ ची जागा महानगरपालिकेच्या ताब्यात आहे. आरक्षण क्रमांक ४८३ खाजगी मालकी जमीन आहे. एम.एस.इ.बी. वापरा करिता आरक्षित करण्यात आलेली आहे. सर्वे नंबर ३४७, ३४६ ची जागा डंपिंग ग्राऊंड करिता आरक्षित करण्यात आलेली आहे.

मा. श्री. मनोज कोतकर :- केडगाव विभागामध्ये ग्रीन झोन ऐवजी येलो झोन करण्यात यावा.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- पुर्वीच्या विकास आराखड्यामध्ये केडगाव विभागात ४०% ग्रीन झोन होता तो आता २०% करण्यात आलेला आहे. लोकसंख्येच्या वाढीनुसार आरक्षण टाकण्यात आलेले आहे.

मा. श्री. मनोज कोतकर :- सुधारित आराखड्यामध्ये मेहेरबाब समाधी स्थळाकडे जाणारा रस्ता २४ मीटर ठेवण्यात आलेला आहे. त्याठिकाणी २४ मीटर रस्त्याची आवश्यकता नाही. महानगरपालिकेमार्फत त्याठिकाणी २४ मीटर रस्ता होणार नाही. उपनगराची लोकसंख्या झपाट्याने वाढत असल्याने केडगाव विभागात बी.एल.ओ. झोन मोठ्या प्रमाणावर टाकण्यात यावा. त्यानुसार आरक्षणे वाढविण्यात यावीत.

मा. आयुक्त :- या विकास आराखड्यामधील विकास कामकाज हे सन २०४९ पर्यंत गृहीत धरुन आरक्षण टाकण्यात आलेले आहे.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- आपणांस आवश्यक असणा-या सुचनांचा महासभेच्या ठरावामध्ये समावेश करुन ठराव करण्यात यावा. त्यानुसार पुढील आवश्यक ती कार्यवाही करु.

आरक्षण क्रमांक ४९० उद्यान विकसित करणे, आरक्षण क्रमांक ४९१ अग्निशमन विभागाकरिता जागा आरक्षित आहे. जागा मालकी खाजगी आहे., आरक्षण क्रमांक ४७३ सर्वे नंबर १५० खाजगी मालकी जागा आहे., आरक्षण क्रमांक ४७२ सर्वे नंबर १५२ इंडस्ट्रिअल झोन करिता जागा आरक्षित आहे. आरक्षण क्रमांक ४७० खेळाच्या मैदानाकरिता आरक्षित आहे., आरक्षण क्रमांक २२५,२२६ पार्किंग करिता आरक्षित आहे.

<u>नालेगाव :-</u>

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- सर्वे नंबर १४९ आरक्षण क्रमांक २४६ अमरधाम करिता आरक्षित आहे.

मा. श्री. सुभाष लोंढे :- सीना नदीच्या बाजुने ग्रीन बेल्ट क्षेत्र किती आहे.

मा. श्री. गणेश भोसले :- सीना नदीला काही ठिकाणी कमी जास्त रुंदी का येत आहे. अचानक काही ठिकाणी नदीच पात्र कमी का होत आहे?

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- सीना नदीच्या आजुबाजुच्या शेतक-यांनी नदीच्या बाजुस गाळ पेर काढुन सीना नदीचे पात्र कमी अधिक प्रमाणात झालेले आहे.

मा. श्री. अविनाश घुले :- विकास आराखड्यामध्ये औद्योगिक क्षेत्र दाखविलेले पुरेषा प्रमाणात आहे का ? विकास आराखडा प्रसिध्द करण्यास मुदत कधी पर्यंत आहे ? विकास आराखड्यात आरक्षित वापरासाठी ठेवण्यात आलेल्या जागेत आपण आरक्षण बदल करु शकतो का ? महानगरपालिका सभेस अधिकार आहे का ? पुर्ण पणे जागा वापर करता येतो का ?

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- विकास आराखडा प्रसिध्द करण्यास मुळ मुदत १२ सप्टेंबर पर्यंत मुदत आहे. प्रसिध्दी करिता १ महिना बाकी आहे. विकास आराखड्यावर अभ्यास करुन निर्णय घेण्यात यावा. नदीच्या पुर्वी पासुन दाखविण्यात आलेल्या हद्दी बदलता येत नाहीत.

मा. आयुक्त :- नदीच्या सीमा बदलता येत नाही. प्लॅन मध्ये काही बदल असतील तर ते सांगा.

मा. श्री. गणेश भोसले :- सभा स्थगित करुन विकास आराखडा अभ्यासासाठी वेळ द्या.

...४

मा. श्री. अविनाश घुले :- विकास आराखडा अभ्यास केला तर बदल सुचविता येतील. त्याकरिता सभा तहकुब ठेवा.

मा. श्री. निखिल वारे :- विकास आराखड्याचा अभ्यास करण्याकरिता वेळ द्यावा. विकास आराखड्यामध्ये एखादा रस्ता २४ मीटर रुंदीचा प्रस्तावित करुन आरक्षित करण्यात आला. तदनंतर सदरचा रस्त्याची जागा महानगरपालिकेच्या ताब्यात मिळाल्यानंतर प्रत्यक्ष जागेवर विकास आराखड्याप्रमाणे आवश्यक असणारी रस्त्याची रुंदी २४ मीटर जागेवर भरत नसेल तर त्याची जबाबदारी कोणाची ?

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- विकास आराखड्यानुसार रस्त्याचे आरक्षण टाकण्यात आलेले असल्याने मोजणी नकाशानुसार जागा उपलब्ध करुन घ्यावी लागेल जागा उपलब्ध करुन देण्याची संबंधित जागा मालकांची जबाबदारी आहे. त्याठिकाणी बांधकाम परवानगी देणा-यांची जबाबदारी नाही. मोजणी नकाशा अंतिम धरला जातो.

मा.श्री.गणेश भोसले:- चाणक्य चौकात खाऊ गल्ली जवळ महानगरपालिकेची ५ गुंठे जागा आहे. ती जागा महानगरपालिकेच्या ताब्यात नाही.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- आरक्षण क्रमांक ३८८,३८९ शैक्षणिक प्रयोजनासाठी आरक्षित करण्यात आलेली आहे. आरक्षण क्रमांक ३८२ महानगरपालिका वापराकरिता आरक्षित आहे. आरक्षण क्रमांक ३९१ पार्किंगकरिता आरक्षित आहे. आरक्षण क्रमांक ६८ खेळाचे मैदानाकरिता आरक्षित आहे. खाजगी जागा आहे.

मा. श्री. गणेश भोसले :- नक्षत्र लॉन शेजारी महानगरपालिकेची जागा आहे. त्यावर आरक्षण दाखवा. महानगरपालिकेची मालमत्ता नोंद दाखवा.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- आरक्षण क्रमांक ४०२ वाचनालयासाठी आरक्षित आहे. आरक्षण क्रमांक ४१८ खेळाचे मैदानासाठी आरक्षित आहे. आरक्षण जुने आहे वापरात बदल केलेला असुन त्याचे क्षेत्र ४२ गुंठे आहे. आरक्षण क्रमांक ३९८ शॉपिंग सेंटर साठी आरक्षित आहे. दीड एकर जागा आहे.

मा. श्री. गणेश भोसले :- आनंदधाम भक्त निवास येथे एक मंदिर आहे. गार्डन आहे. ते या नकाशामध्ये दर्शविण्यात आलेले नाही. गार्डन भक्त निवास यामध्ये अस्तित्वात रस्ता नाही. या नकाशामध्ये तो दाखविण्यात आलेला आहे. नकाशामध्ये रस्ता असेल तर प्रत्यक्षात जागेवर रस्ता ओपन करुन द्यावा.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- सुचनेनुसार दुरुस्ती बाबत ठरावामध्ये उल्लेख करण्यात यावा.

मा. श्री. सुभाष लोंढे :- आजची सभा तहकुब करुन दिनांक ३१/०७/२०२६ रोजी दुपारी १२.०० वाजता घेण्यात यावी.

मा. श्री. निखिल वारे :- यापुढे या सभागृहामध्ये सभेचे कामकाज सुरु करण्यापुर्वी राजमाता जिजाऊंच्या प्रतिमेस अभिवादन करुन प्रत्येक सभेची सुरुवात करण्यात यावी. अशी मी सुचना करतो.

सर्व सदस्यांनी :- श्री. वारे यांच्या सुचनेस अनुमोदन देऊन राजमाता जिजाऊंच्या प्रतिमेस अभिवादन करुन सभेस सुरुवात केली.

मा. श्री. सुभाष लोंढे :- विकास आराखड्यातील आरक्षणाबाबत विभागाने माहिती द्यावी.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- आरक्षण क्रमांक ६२ रेस्ट हाऊस व महानगरपालिका वाहतुक विभाग आफफिस करिता करिता आरक्षण करण्यात आलेले आहे. पुर्वी याठिकाणी शॉपिंग कॉम्प्लेक्स आरक्षण टाकण्यात आलेले होते.

मा. श्री. विकी जगताप :- ऑफिसकरिता ५ गुंठे जागा पुरणार नाही. जागा वाढवुन घेण्यात यावे.

मा. श्री. महेश तवले :- आमच्या भागामध्ये २० वर्षापुर्वी १८ मीटर रस्ता आरक्षण टाकण्यात आले होते. सदर भागातील रहिवासी यांना वापराकरिता शेजारीच ९ मीटर रस्ता अस्तित्वात असुन त्याचा वापर चालु आहे. तरी, पुर्वी आरक्षित करण्यात आलेला १८ मीटर रुंद रस्ता आरक्षण रद्द करण्यात यावे. तपोवन रोड कडे जाणारा १८ मीटर रस्ता विकास आराखड्यामध्ये दाखविला गेलेला नाही.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- आरक्षित करण्यात आलेला रस्ता जागेचे आरक्षण रद्द किंवा याचे रुंदी कमी करता येणार नाही. त्या परिसरातील नागरी लोकसंख्या विचारात घेऊन रस्ता रुंदीकरणाबाबत विचार करता येईल. आराखडा प्रसिध्दी नंतर प्लॅनिंग कमिटी याबाबत निर्णय घेईल. आरक्षण क्रमांक ६३ शैक्षणिक प्रयोजनाकरिता आरक्षित आहे. त्याठिकाणी प्ले ग्राऊंड बनवता

...५

ईल. आरक्षण क्रमांक ६४ सर्वे नंबर ५७ महानगरपालिका बस स्टॅण्ड हेल्थ सेंटर बनवता येईल. आरक्षण क्रमांक १०७ सर्वे नंबर ८२ सोशल वेलफेअर करिता आरक्षित आहे. आरक्षण क्रमांक १०४ शॉपिंग सेंटर, पार्किंग करिता आहे. आरक्षण क्रमांक १०३ आरोग्य सुविधा करिता आरक्षित आहे. पुर्वीचे आरक्षणात वापर बदल दर्शविलेला आहे. आरक्षण क्रमांक १४८ ॲम्युजमेंट पार्क करण्यात आले आहे. पुर्वी शॉपिंग कॉम्प्लेक्स होते.

मा. श्री. निखिल वारे :- आरक्षण क्रमांक १४८ मध्ये ॲम्युजमेंट पार्क दर्शविण्यात आलेले आहे. त्याठिकाणी पुर्वीच्या आरक्षणा प्रमाणे शॉपिंग कॉम्प्लेक्स चे आरक्षण ठेवण्यात यावे.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- सर्वे नंबर ४० जागा १.८३ हेक्टर, सर्वे नंबर ४२ मधील आरक्षण प्ले ग्राऊंड ठेवण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक १४२ प्ले ग्राऊंड आरक्षण केलेले आहे. मुकुंदनगर भागामध्ये नव्याने आरक्षण टाकण्यात आलेले नाही. काही आरक्षणांवरील वापरात बदल करण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक १८१ मागील गार्डन आरक्षण कायम केलेले आहे.

मा. श्री. शेख :- सदर ठिकाणी आरक्षित असलेले जागेचे मा. न्यायालयाचे आदेशानुसार आरक्षण चेंज झालेले आहे.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- मा. न्यायालयाचे आदेश असतील तर त्याप्रमाणे कमिटी निर्णय घेईल. आरक्षण क्रमांक ३३७ सि.क्यु.ए.व्ही. ऑफिस, आरक्षण क्रमांक १७५ एस.टी.पी. साठी आरक्षित ठेवण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक १७४ पुर्वी हॉस्पिटल साठी आरक्षित होते आता शॉपिंग सेंटर साठी करण्यात आलेले आहे.

मा. श्री. संपत बारस्कर :- अहिल्यानगर शहराच्या विकास आराखड्याच्या प्लॅनिंग कमिटी मध्ये मा. श्री. प्रकाश भागानगरे यांना नियुक्त करण्यात यावे.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- आरक्षण क्रमांक १३८ शैक्षणिक सोयी सुविधा करिता आरक्षित करण्यात आलेली आहे. आरक्षण क्रमांक १३७ खेळाचे मैदानाकरिता आरक्षित करण्यात आलेले आहे. सदरची जागा महानगरपालिकेच्या ताब्यात आहे.

मा. श्री. संपत बारस्कर :- याभागामध्ये ट्रक टर्मिनल्सचे आरक्षण पुर्वी दाखविण्यात आलेले होते. ते आरक्षण या विकास आराखड्यामध्ये कसे उठविण्यात आले.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- १० वर्षाच्या आत आरक्षित जमिनीवर महानगरपालिकेने नाव लावले नाही. किंवा जागा ताब्यात घेतली नाही तर संबंधित जागा मालक नोटीस देऊन भरपाई द्या किंवा जागा वरील आरक्षण उठविणे बाबत मागणी करतात. महानगरपालिका भरपाई देऊ शकली नाही तर मा. न्यायालयाकडुन आरक्षण उठविणे बाबत कार्यवाही करण्यात येते. सर्वे नंबर २३६ ट्रक टर्मिनंस दर्शविण्यात आलेला आहे. आरक्षण क्रमांक २६९ मेडिकल कॉलेज दर्शविण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक १०० शॉपिंग कॉम्प्लेक्स दर्शविण्यात आलेले आहे.

मा.श्री. कुमार वाकळे :- बोल्हेगाव हद्दीत आरक्षण क्रमांक २७१ मध्ये प्ले ग्राऊंड १.१७ हेक्टर क्षेत्र दर्शविण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक ५२ टाऊन हॉल ४५ गुंठे सर्वे नंबर १५ स्मशान भुमी ५६ गुंठे जागा आहे.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- आरक्षण क्रमांक १३९, १४० पार्क साठी आरक्षित आहे. आरक्षण क्रमांक २८९ पब्लिक युटिलीटी वापरासाठी आहे. आरक्षण क्रमांक १२६ प्ले ग्राऊंड आरक्षण क्रमांक १२७ सोशन वेलफेअर आरक्षण क्रमांक १२९ महानगरपालिका सभागृह आरक्षण क्रमांक १७२ स्टेडियम साठी आरक्षण क्रमांक १७१ पार्किंग साठी दर्शविण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक १९,२०,२१,२२,२३ हा कमर्शिअल झोन दर्शविण्यात आलेला आहे.

मा. श्री. निखील वारे :- वरिल दर्शविण्यात आलेल्या आरक्षणामध्ये गोर गरिब होतकरु विद्यार्थ्यांसाठी लायब्ररीचे आरक्षण दर्शविण्यात आलेले नाही. लायब्ररी चे आरक्षण टाकण्यात यावे. तसेच मोठा भुखंड असेल तर त्याठिकाणी प्लेग्राऊंड, आय.टी. पार्क दर्शविण्यात यावे. तसेच भविष्यातील दृष्टीकोनातुन मेट्रो स्टेशन करिता जागा आरक्षित करण्यात यावी. महानगरपालिकेच्या कॉंडवाडा विभागाकरिता प्रत्येक झोनला १ याप्रमाणे ४ झोन करिता ४ ठिकाणी जागा आरक्षित करण्यात यावी.

मा. श्री. बाबासाहेब वाकळे :- सावेडी विभागातील ग्रीन बेल्ट मध्ये सुशिक्षित बेरोजगारांना रोजगार निर्मिती होईल या दृष्टीकोनातुन येलो झोन करण्यात यावा.

...६

मा. श्री. गणेश भोसले :- अहिल्यानगर शहर वाडीच्या दृष्टीकोनातुन ग्रीन बेल्ट आवश्यक असल्याने आहे तसाच ठेवण्यात यावा.

मा. श्री. संपत बारस्कर :- ग्रीन बेल्ट आहे तसाच ठैवण्यात यावा. भिस्तबाग परिसरामध्ये असणा-या महाल ची जागा येथे आरक्षण टाकण्यात यावे. सदर महालाची जागा खाजगी मालकीची आहे. येथे आरक्षण टाका.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- हेरिटेजची जागा असेल तर आरक्षण टाकता येणार नाही. खाजगी जागा असेल तर त्याठिकाणी सुशोभिकरणाच्या दृष्टीकोनातुन उद्यानचे आरक्षण टाकता येईल.

मा. श्री. संपत बारस्कर :- महालाच्या जागेचे प्रशासनाने कागदपत्र गोळा करुन जागेची खात्री करुन घ्यावी. सदर जागेचे मालक महानगरपालिकेकडुन पैसे मागतात महानगरपालिका संबंधितांना रोख स्वरुपात आर्थिक नुकसान भरपाई देऊ शकत नाही. त्यामुळे त्याठिकाणी शॉपिंग कॉम्प्लेक्स व उद्यान विकसित करुन मिळणा-या उत्पन्नामधुन संबंधित जागा मालकांना हिस्सा ठरवुन देण्यात यावा.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- ठरावामध्ये त्याप्रमाणे नमुद करण्यात यावे. आरक्षण क्रमांक ८८ सुपर मार्केट आरक्षण क्रमांक ८६ टाऊन हॉल, आरक्षण क्रमांक ८५ व्हेजिटेबल मार्केट व पार्किंग, आरक्षण क्रमांक ८७ एज्युकेशन फॅसिलिटी, आरक्षण क्रमांक ७८ प्ले ग्राऊंड, आरक्षण क्रमांक ८४ म्युनिसिपल पर्पस, आरक्षण क्रमांक ६४ हेल्थ फॅसिलिटी, आरक्षण क्रमांक ५८ ए.एम.टी. बस स्टॅण्ड व हेल्थ सेंटर, आरक्षण क्रमांक ३९ फायर ब्रिगेड साठी, आरक्षण क्रमांक ३४ एज्युकेशन फॅसिलीटी, आरक्षण क्रमांक ३३ हेल्थ फॅसिलीटी, आरक्षण क्रमांक ४२ लायब्ररी साठी, आरक्षण क्रमांक ४३ म्युनिसीपल पर्पज पुर्वी याठिकाणी पोलीस स्टेशन दर्शविण्यात आलेले होते. त्यात बदल करण्यात आलेला आहे. आरक्षण क्रमांक ७५ म्युनिसीपल पर्पज, आरक्षण क्रमांक ९० शॉपिंग सेंटर.

मा. श्री. संपत बारस्कर :- सर्वे नंबर २९१ मध्ये दर्शविण्यात आलेल्या आरक्षणाबाबतची तसेच एकुण क्षेत्र आरक्षित करण्यात आलेले क्षेत्र प्रत्यक्ष उता-यावर कोणाचे नाव आहे. व इतर माहिती देण्यात यावी.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- सर्वे नंबर २९१/१ चे क्षेत्र ३.३९ हेक्टर, सर्वे नंबर २ चे क्षेत्र २.९८ हेक्टर आहे. सर्वे नंबर २९१ मध्ये स्पोर्ट कॉम्प्लेक्स दर्शविण्यात आलेले आहे. त्याकरिता १३६ गुंठे जागा आहे. आरक्षण क्रमांक २२ विद्युत विभागाच्या सब स्टेशन साठी दर्शविण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक २८८/२८५ म्युनिसिपल पर्पज साठी आहे.

मा. श्री. संपत बारस्कर :- वरिल दर्शविलेल्या आरक्षणामध्ये एका ठिकाणी शाळेचे आरक्षण दर्शविण्यात यावे. याभागात शाळेचे आरक्षण नाही. तसेच जैन धर्मियांचे मंदिर उभारणे कामी आरक्षण दर्शविण्यात यावे.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम :- आरक्षण क्रमांक २३ शॉपिंग कॉम्प्लेक्स व पार्किंग साठी आरक्षित आहे. आरक्षण क्रमांक २८० म्युनिसिपल पर्पज साठी आहे. आरक्षण क्रमांक १ पब्लिक युटिलीटी साठी सर्वे नंबर २८९ आरक्षण क्रमांक २ /३ म्युनिसिपल पर्पज, सर्वे नंबर २८७,२८८ आरक्षण क्रमांक ४ प्ले ग्राऊंड साठी पुर्वी सोशल वेलफेअर चे आरक्षण होते. सर्वे नंबर २८३,२८४ आरक्षण क्रमांक १८ स्पोर्ट कॉम्प्लेक्स दर्शविण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक. १५ चिल्ड्रन प्ले ग्राऊंड दर्शविण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक १६ महानगरपालिकेचा ओपन स्पेस आहे. आरक्षण क्रमांक १६ स्पोर्ट कॉम्प्लेक्स १ हेक्टर ५० गुंठे जागा, आरक्षण क्रमांक २५ व्हेजिटेबर मार्केट.

मा. श्री. सुभाष लोंढे :- नालेगाव परिसरातील जुने आरक्षण व नवीन टाकण्यात आलेले आरक्षण यामधील फेरबदल सांगा.

मा. श्रीमती. मुल्ला मॅडम - आरक्षण क्रमांक २१५,२१८ म्युनिसिपल पर्पज साठी ठेवण्यात आलेला आहे. तसेच आरक्षण क्रमांक २१४,२१५ हेल्थ फॅसिलीटी साठी ठेवण्यात आलेले आहे. आरक्षण क्रमांक ३२५ म्युनिसिपल पर्पज साठी ठेवण्यात आलेले आहे.

मा. श्री. सुभाष लोंढे :- हे आरक्षण मा. न्यायालयाच्या आदेशानुसार उठवण्यात आलेले आहे. मा. नगरसेवकांनी सुचनांनुसार ठराव करण्यात यावा.

...७

मा. महापौर मॅडम :- अहिल्यानगर शहराचा तयार करण्यात आलेला प्रारुप विकास आराखडा त्यावर आलेल्या सर्व सन्माननीय सदस्यांच्या सुचना / हरकती विचारात घेऊन नियोजन नागरिकांच्या हिताच्या दृष्टीने सर्व सुविधा समावेशक होईल अशा पध्दतीने तयार करणे कामी नियोजन समिती स्थापन करण्यात येत असुन समितीमध्ये नगरसेवक मा. **श्री. बाबासाहेब सोन्याबापू वाकळे**, नगरसेवीका **मा. श्रीमती गौरी अजिंक्य बोरकर,** नगरसेवीका, **मा. श्रीमती संध्या बाळासाहेब पवार** यांची नियुक्ती करण्यात येत आहे.

ठराव - उपसंचालक नगर रचना तथा नगर रचना अधिकारी यांनी हस्तांतरीत केलेल्या अहिल्यानगर शहराचा प्रारुप विकास योजना नकाशा, अहवाल आणि तद्नुषंगिक कागदपत्रांचे आजच्या सभेत अवलोकन करून, त्यात काही बदल आवश्यक आहेत, असे सन्माननिय सदस्यांचे मत झाले. त्यानुसार प्रारुप विकास योजनेत खालील प्रमाणे बदल सुचविण्यात येत आहेत.

१. अहिल्यानगर महानगरपालिका हद्दीतील अस्तित्वातील सुविधा विचारात घेता शैक्षणिक सुविधा, आरोग्य सुविधा, वाणिज्य सुविधा यांसाठीचे क्षेत्र अतिरिक्त असलेने तसेच महानगरपालिकेवरील भविष्यात येणारा जागा अधीग्रहनाचा खर्च कमी करणेच्या दृष्टीकोनातुन खालील प्रमाणे बदल सुचविणेत येत आहे.

i. शैक्षणिक सुविधेकरिता आरक्षित करणेत आलेल्या आरक्षणांपैकी ज्या आरक्षणांच्या आजुबाजुस विद्यमान शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध आहेत अशा आरक्षण क्र. ३४, ६३, ७९ (अंशतः -स.क्र.१५ चे क्षेत्र), ८७, १०१, १४४, १६८, १९५, २९६,३५८, ३८९ व ४८९ ही आरक्षणे वगळण्यात यावी.

ii. मौजे नालेगाव येथील स. क्र. १३ येथील आरक्षण क्र.२९८ शैक्षणिक सुवीधा मधील उत्तरेकडील अर्धे क्षेत्र वगळुन उर्वरीत क्षेत्र खेळाचे मैदान म्हणून आरक्षित करणेत यावे.

iii. आरोग्यविषयक सुविधेकरिता आरक्षित करणेत आलेल्या आरक्षणांपैकी ज्या आरक्षणांच्या आजुबाजुस विद्यमान आरोग्य सुविधा उपलब्ध आहेत अश्या आरक्षण क्र. ६४, ७०, ९७, १०३, १८३, २२५, २५२, ४२७ ही आरक्षणे वगळण्यात यावी.

iv. आरक्षण क्र. १२२ व १०२ ही "दुकान केंद्र" याकरीता ठेवण्यात आलेली आरक्षणे पाईपलाईन रोड परिसरात आहेत. सदर परिसराचा विचार करता पाईपलाईन रोड परिसरात फ़ार मोठ्या प्रमाणावर दुकाने विद्यमान आहेत. अशा परिस्थितीत या आरक्षणांची आवश्यकता नाही. तरी ही आरक्षणे वगळणेत यावी.तसेच या परिसरातील भाजी मंडईची आवश्यकता पाहता आरक्षण क्र.१११ चे दोन भागांमधे विभाजन करुन एक भाग "भाजी विक्रीकेंद्र" व दुसरा भाग " दुकान केंद्र व पार्किंग" याप्रमाणे नावे देण्यात यावी.

v. वाणिज्य व तत्सम सुविधेकरिता आरक्षित करणेत आलेल्या आरक्षण क्र ४०, ८५, १०४, ३८८, ३६१, ४३५ (अंशत:)वगळण्यात यावे.

२. भविष्याच्या दृष्टीकोणातुन आरक्षण क्र. २१२ मधील १.२० हे क्षेत्र शैक्षणिक सुविधेकरीता आरक्षित करुन उर्वरित भागामध्ये आरोग्य सुविधेकरिता जागा उपलब्ध करुन देणेत यावी.

३. आरक्षण क्र. ७३ शैक्षणिक सुविधेसाठीचा वापर बदलुन आरोग्य सुविधेकरता करणेत यावे.

४. प्रस्तावीत जमीन वापर नकाशामधील खेळाचे मैदान याकरिता प्रस्तावित असलेल्या क्षेत्राची कमतरता भरून काढणेच्या दृष्टीकोनातून आरक्षण क्र. ११२ ट्रक टर्मिनल्स, आरक्षण क्र. ८३ चे नाव बदलुन "खेळाचे मैदान" करणेत यावे तसेच आरक्षण क्र. ३६ चे नाव बदलून "क्रिडा संकुल" करणेत यावे. व आरक्षण क्र. ३२३ मधील पश्चिमेकडील २ हे. क्षेत्र वगळण्यात यावे. तसेच आरक्षण क्र. १७० खेळाचे मैदान हे शेती विभागामध्ये येत असल्याने त्याची आवश्यकता नसल्याने सदर आरक्षण वगळण्यात यावे.

...८

५. मौजे सावेडी येथील स. क्र. २६१/अ/१येथे खेळाचे मैदान करीता जागा आरक्षित करणेत यावी.

६. आरक्षण क्र.११० खेळाचे मैदान या आरक्षणाच्या दक्षिण बाजुस जवळच आरक्षण क्र.१४१ हे समान हेतुकरिता राखीव ठेवणेत आले असल्याने सदर आरक्षण क्र.११० वगळण्यात यावे. तसेच आ.क्र. ५०५ चे जवळच पुर्वेस आ.क्र.५०९ हे खेळाचे मैदान करिता आरक्षित असलेने आ.क्र.५०५ वगळणेत यावे. तसेच मौजे सावेडी स. क्र. ९९पै येथील आरक्षण क्र.१६५ खेळाचे मैदान वगळण्यात यावे.

७. मौजे सावेडी येथील स.क्र.२९१ पै. येथे टाकण्यात आलेले आ.क्र. १७ क्रीडा संकुल चे संपूर्ण क्षेत्र,मौजे भिस्तबाग स.क्र. ८पै येथील आरक्षण क्र.५६ पार्क व स्विमिंग पूलचे संपूर्ण क्षेत्र, मौजे भिस्तबाग येथील स.क्र.१३पै,१४पै,१५पै येथे टाकण्यात आलेल्या आरक्षण क्र. ७८ खेळाचे मैदान मधील पुर्वेकडील १.९ हे क्षेत्र आणि मौजे माळीवाडा येथील स.क्र. ५१ पै येथे टाकण्यात आलेले आ.क्र.३८६ खेळाचे मैदान संपूर्ण क्षेत्र ही आरक्षणे वगळण्यात यावीत. आरक्षण क्र. १४१ खेळाचे मैदान मधील उत्तरेकडील २६ गुंठे क्षेत्र वगळून आरक्षण कायम ठेवण्यात यावे. आरक्षण क्र. ६५, ६९ व आरक्षण क्र.२९७ खेळाचे मैदान वगळण्यात यावी. मौजे सावेडी येथील स.क्र. ९ या भुखंडावरील आरक्षण क्र.११९ हे मा. उच्च न्यायालयाच्या आदेशान्व्ये रद्दबातल झालेले आहे. सबब हे संपूर्ण आरक्षण वगळण्यात यावे.

८. आरक्षण क्र. १ चे नाव बदलून "सार्वजनिक सुविधा + MSEB ESS" याप्रमाणे करणेत यावे व भिस्तबाग महल च्या आजुबाजूस "बाग" करिता क्षेत्र आरक्षित करणेत यावी. आरक्षण क्र. २१६ नाव बदलून MP करणेत यावे. आरक्षण क्र.२८ चे नाव बदलून "दुकान केंद्र" व आरक्षण क्र. ४६ चे नाव बदलून "Municipal Purpose" करणेत यावे.

९. इतर सामाजिक सुविधेशी संबंधीत असणारी आरक्षण क्र. १८ BG, १९ MSEB, ७७ Garden, ८६ Town Hall, १३९ MSEB ESS (अंशतः-उत्तरेकडील १८ आर क्षेत्र), १४३ Garden, १६९ Garden, १७८ Garden, १७९ Garbage Collection Centre, १८५ Public Utility,२५० Children's Play Ground, ३८२ MP, ३९० A Garden ,४०२ Library, ४२६ Garden, ४३४ Fire Brigade, ४५७ Municipal Purpose, ४९१ Fire Brigade५०७ Site and Services (स.क्र.३३८ चे क्षेत्र) वगळण्यात यावे.

१०. मौजे सावेडी स.क्र. ८२ पै. आरक्षण क्र. १०७ Social Welfare Department हे दि.२५ जाने. २०२३ चे शासन नोटिस अन्वये वगळण्यात आले. तरी ते प्रस्तावीत जमीन वापर नकाशामधून वगळण्यात यावे.

११. महानगरपालिकेची आर्थिक स्थिती विचारात घेता आरक्षण क्र. २८७ Municipal Administrative Building यासारख्या एवढ्या मोठ्या जागेवर या हेतुकरीता ठेवणे योग्य नाही. तसेच पालिकेच्या कामकाजाच्या दृष्टीने सोईस्कर होणेच्या दृष्टीकोणातून मौजे सावेडी येथील स.क्र. २०,२१,२२,२३ यापैकी योग्य तेथे सदर प्रकरणी जागा राखीव ठेवण्यात यावी.

१२. मौजे नालेगाव स. क्र. ३२ पै येथील आरक्षण क्र. ३२५ Municipal Purpose हे यापुर्वीच्या मंजूर विकास योजनेमधील आरक्षणाचा भाग असुन सदर आरक्षणाचा मोठा भाग यापुर्वीच कलम ४९ चे नोटीस अन्वये वगळण्यात आलेला असुन राहिलेला भागाचा आकार व क्षेत्र विचारात घेता सदर प्रस्तावीत आरक्षण विकसीत करणेच्या दृष्टीने योग्य वाटत नाही. तरी सदर आरक्षण वगळणेत यावे.

१३. आरक्षण क्र. १५३ दफ़नभुमी (अंशतः-स.क्र.२२७ मधील क्षेत्र), आ.क्र. १६० स्मशानभुमी (अंशतः-स.क्र.२२७ मधील क्षेत्र), आ.क्र. ४७४, आ.क्र. ३७४ (अंशतः -स.क्र.४६ मधील क्षेत्र), वगळण्यात यावे.

१४. आरक्षण क्र.४३ Municipal Purposeचे स्थान बदलुन सावेडी स.क्र.२८२ मधील महापालिकेच्या जागेवर टाकन्यात यावे जेणेकरून जागा अधिग्रहनाचा खर्च कमी होईल. आरक्षण क्र.३९ Fire Brigade & Training Centre मधे एका कोपऱ्यात शौचालयाकरिता स्वतंत्र व्यवस्था करनेत यावी.

...९

१५. भिंगारदिवे वस्ती, उदयनगर येथील आ. क्र. १२६ खेळाचे मैदान, आ.क्र. १२७ Social Welfare Dept. येथे अस्तित्वातील घरे असल्याने सदर जागेवरील आरक्षण वगळून उर्वरीत जागेवर अनुक्रमे "खेळाचे मैदान" व "MP" आरक्षण कायम ठेवण्यात यावे.

१६. आरक्षण क्र. १२५ "बगीचा" मधील विद्यमान जमीन वापर नकाशात दर्शविलेल्या शाळेची जागा वगळण्यात यावे. उर्वरीत क्षेत्रातील पश्चिमेकडील ६५ गुंठे क्षेत्र शैक्षणिक सुविधा म्हणून आरक्षण कायम करणेत यावे व इतर उर्वरीत क्षेत्र आरक्षणातून वगळण्यात यावे.

१७. मौजे नालेगाव स. क्र.१ पै येथील आरक्षण क्र. २५८ ही जागा पालिकेच्या इमारतीसाठी व फ़ायर ब्रिगेड करीता आरक्षित करणेत आलेली जागा वगळणेत यावी. त्याऐवजी आरक्षण क्र. २५७ मधील दक्षिणेकडील अर्धे क्षेत्र Fire Brigade करिता आरक्षित करणेत यावे.

१८. मौजे नालेगाव येथील आरक्षण क्र. २९२ AMT Bus Stand वगळण्यात यावे व त्याऐवजी जवळच असलेल्या आरक्षण क्र. २५३ ट्रक टर्मिनस मधील दक्षिणेकडील क्षेत्र AMT Bus Stand करीता राखीव ठेवण्यात यावे.

१९. मौजे सावेडी येथील स.क्र. ९६/१, १९, २०, २१, २२, २३ तसेच नालेगाव स.क्र.५०, ५१, ५२ यांसारख्या मोकळ्या जागेवर "खेळाचे मैदान", "क्रिडा संकुल","वनस्पती उद्यान", "Town Hall" "समाज कल्याण" यांसारखी आरक्षणे प्रस्तावीत करणेत यावी.

२०. मौजे चाहुराणा बु. स.क्र. ५१, ५२, १३३, १३४ येथील मोकळ्या जागेवर बगीचा करीता जागा आरक्षित करणेत यावी.

२१. नालेगाव स.क्र.२०२,२०३; केडगाव स.क्र. ३३२, ३४०, ३६०, ३६१, ३६२, ३६३, ३६४, ३६६, ३६५, ३५२, ३५१, ३५३, ३५४, ३५५, ५१७ रहिवास विभागात समाविष्ट करावे. तसेच नालेगाव स.क्र.१८१पै, १७७, १७६, १७५, १३९, १७५अ, व बोल्हेगाव मधील स.क्र. ३७पै, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८ शेती विभागात समाविष्ट करावे.

२२. बोल्हेगाव येथील रस्ते जाळे बळकट करणेच्या दृष्टीकोणातुन स.क्र.१५,२६,२७,१९३ यांमधुन जाणारा व १८मी रस्त्यांना जोड्णारा दक्षिणोत्तर रस्ता प्रस्तावित करावा.

२३. मौजे सावेडी येथील स. क्र. ६९ मधील प्रस्तावीत १८.२८ मी रस्त्याशेजारी सुमारे १०० फ़ूट अंतरावर त्यालाच समांतर असा ९ मी ले-आऊट रस्ता असल्याने सदर १८.२८ मी रूंदीचा रस्ता रद्द करुन अस्तित्वातील रस्त्यास रुंदीकरण करून १८ मी दाखविणेत यावा.

२४. आरक्षण क्र.४२६ व आरक्षण क्र.४२७ ही आरक्षणे वगळण्यात येणार असल्याने त्याकरीता पोहोच रस्ता म्हणून प्रस्तावीत करणेत आलेला १२.२० मी रूंद रस्ता वगळण्यात यावा.

२५. मनमाड अहिल्यानगर रस्ता(३० मी) व निंबळक रस्ता(३० मी) यांना जोडणारा नैऋत्य-ईशाण्य रस्ता ३० मी न ठेवता २४ मी करणेत यावा.

२६. सदरचे बदल दर्शवुन, प्रारुप विकास योजना महाराष्ट्र प्रादेशिक नियोजन व नगर रचना अधिनियम, १९६६ चे कलम २६(१) नुसार प्रसिध्द करण्यास या ठरावाव्दारे मंजूरी देत आहे.

२७. तसेच, सदर अधिनियमाचे कलम २६(१) नुसार प्रारूप विकास योजना प्रसिध्द करण्यास मुळ मुदत दि.१२/०९/२०२६ पर्यंत मुदत आहे.

...१०

अधिनियमाचे कलम २६(१) अन्वये प्रारूप विकास योजना प्रसिध्द झाल्यानंतर प्राप्त होणाऱ्या सूचना / हरकतदारांना सुनावणी देण्यासाठी अधिनियमाचे कलम २८(२) अन्वये गठीत होणाऱ्या नियोजन समितीवर महानगरपालिकेचे स्थायी समितीच्या खालील ३ सभासदांची, सदस्य म्हणुन नेमणुक करण्यास ही सभा मंजुरी देत आहे.

१. **श्री. बाबासाहेब सोन्याबापू वाकळे**, नगरसेवक
२. **श्रीमती संध्या बाळासाहेब पवार** नगरसेविका
३. **श्रीमती गौरी अजिंक्य बोरकर,** नगरसेविका

यांची नियुक्ती करण्यात येत आहे.

उपरोक्त ठरावाचे अनुषंगाने आयुक्त यांनी पुढील प्रशासनीक कार्यवाही करणेस ही सभा मंजूरी देत आहे.

सुचक :- मा. श्री. अविनाश हरिभाउ घुले

अनुमोदक :-मा. श्री. निखिल बाबासाहेब वारे

ठराव सर्वानुमते मंजूर

महापौर

अहिल्यानगर महानगरपालिका

संदर्भसूची

१. महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६, महाराष्ट्र शासन.

२. एकत्रित विकास नियंत्रण व प्रोत्साहन नियमावली (UDCPR), २०२०, नगर विकास विभाग, महाराष्ट्र शासन.

३. नगर विकास विभाग, महाराष्ट्र शासन यांनी मंजूर व प्रसिद्ध केलेली अहिल्यानगर महानगरपालिकेची विकास योजना.

४. जिल्हा जनगणना हस्तपुस्तिका — अहिल्यानगर, भारतीय जनगणना, २०११.

५. अहिल्यानगर शहर विकास आराखडा (CDP), अहिल्यानगर महानगरपालिका.

६. अधिकृत शासकीय व्यासपीठे व जीआयएस माहितीसंग्रहांतून प्राप्त उपग्रह छायाचित्रे व जीआयएस आधारभूत माहिती.

७. अहिल्यानगर जिल्ह्याची प्रादेशिक योजना, नगर रचना व मूल्यनिर्धारण विभाग, महाराष्ट्र शासन.

८. अहिल्यानगर शहराच्या हवा, पाणी व पर्यावरणीय गुणवत्तेशी संबंधित महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाचे (MPCB) अहवाल.

९. केंद्रीय सार्वजनिक आरोग्य व पर्यावरण अभियांत्रिकी संघटनेच्या (CPHEEO) नियमपुस्तिका व मार्गदर्शक तत्त्वे, भारत सरकार.

१०. विकास योजना तयार करताना नियोजन पथकाने केलेली क्षेत्रीय सर्वेक्षणे, डीजीपीएस सर्वेक्षणे, ड्रोन सर्वेक्षणे व जीआयएस विश्लेषण.

११. नगर विकास विभाग, महाराष्ट्र शासन यांनी वेळोवेळी निर्गमित केलेले संबंधित शासन निर्णय, परिपत्रके व अधिसूचना.

१२. महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियम, १९६६ अन्वये अधिसूचित शासन निर्णय क्र. टिपीएस-१८१८/१४८९/प्र.क्र.३०३/१८/नवि-१३, दिनांक २५/०१/२०१९ व शुद्धिपत्रक दिनांक १७/०६/२०१९.

अहिल्यानगर महानगरपालिका

छत्रपती संभाजीनगर रोड,

अहिल्यानगर, महाराष्ट्र – ४१४००१

ई-मेल: it.nagar@amc.gov.in